

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

№4 (76), 2022

«Педагогика ғылымдары» сериясы
Серия «Педагогические науки»
Series «Pedagogical sciences»

**Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abay Kazakh National Pedagogical University**

ХАБАРШЫ

**«Педагогика ғылымдары» сериясы
Серия «Педагогические науки»
Series «Pedagogical sciences»
№4(76), 2022 ж.**

Алматы

**Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abay Kazakh National Pedagogical University**

ХАБАРШЫ

**«Педагогика ғылымдары» сериясы
Серия «Педагогические науки»
Series «Pedagogical sciences»
№4(76)**

Алматы, 2022

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ

«Педагогика ғылымдары» сериясы,
№4(76), 2022 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2001 ж. бастап шығады

Бас редактор
п.ғ.д., профессор –
Қ.Қ. Жампенсова

Бас редактордың орынбасары –
п.ғ.к., профессор
Ш.Ж. Колумбаева

Жауапты хатшы – п.ғ.к., доцент
Б.А. Қиясова

Техникалық хатшы –
А.С. Косшыгулова

Редакция алқасы:

Н.Н. Хан – п.ғ.д., профессор
Абай атындағы ҚазҰПУ

С.А. Ұзақбаева – п.ғ.д., профессор
Абылайхан атындағы ҚазХҚӘТУ

А.Е. Жумабаева – п.ғ.д., профессор
Абай атындағы ҚазҰПУ

З.А. Мовкебаева – п.ғ.д., профессор
Абай атындағы ҚазҰПУ

Г.С. Саудабаева – п.ғ.д., қауымд. профессор
Абай атындағы ҚазҰПУ

А.Е. Берикханова – п.ғ.к., профессор
Абай атындағы ҚазҰПУ

Б.Е. Букабаева – ф.ғ.к., доцент
Қ.Сәтбаев атындағы ҚазҰТУ

Ю.Б. Дроботенко – п.ғ.д., доцент
Ресей, Омск

Н.Б. Михайлова – психол.ғ.к., доцент
Германия

В.П. Тарантей – п.ғ.д., профессор Беларусь,
Гродно

Түркер Курт – Phd докторы, доцент Анкара,
Түркия

© Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті, 2022

Қазақстан Республикасының
мәдениет және ақпарат министрлігінде
2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген
№10104-Ж

Басуға 29.12.2022 қол қойылды.
Таралымы 300 дана. Көлемі 40.25 е.б.т.
Пішімі 60x84 1/8. Тапсырыс 785 .
050010, Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті «Ұлағат»
баспасының баспаханасында басылды

М А З М Ұ Н Ы
С О Д Е Р Ж А Н И Е
C O N T E N T

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНЫҢ
ТАРИХЫ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ
БІЛІМ БЕРУ МЕН ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ
ӘДІСНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННАЯ
МЕТОДОЛОГИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ,
ОБРАЗОВАНИЯ И НАЦИОНАЛЬНОГО
ВОСПИТАНИЯ

- Майдангалиева Ж.А., Кузембаева Г.А.,
Ташмухамбетов Б.Г. Оценка эффективности мер
государственной и вузовской поддержки в раскрытии
научного потенциала молодых ученых (в начале их
научной карьеры) региональных вузов республики
Казахстан 5
- Тұрғынбаева Б.А., Оракова А.Ш., Корнилова Т.Б.
Үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінде білім
беру бағдарламаларын құрастырудың кейбір
ерекшеліктері..... 22
- Колумбаева Ш.Ж., Ланцева Т.В. Цифровые
медиа технологии и ИКТ в парадигме обучения и
преподавания..... 35
- Култаева С.С., Ким О.Я., Усербаева М.М., Ким Е.С.
Отличительные особенности системы высшего
образования США в условиях глобализации..... 44
- Шолпанқұлова Г.К., Утегенова М.С. Инновациялық-
білім беру ортасы жағдайында болашақ әлеуметтік
педагогтардың кәсіби табыстылығының мәні мен
құрылымы..... 51
- Умирзакова Ж.С. Студентке бағытталған тәсілді
жетілдіру барысында бұлтты және мобильді
технологияларды пайдалану..... 60

ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН
КЕЙІНГІ БІЛІМ: МӘСЕЛЕЛЕР,
ЖАҢАШЫЛДЫҚ, ДАМУ БОЛАШАҒЫ

ВУЗОВСКОЕ И ПОСЛЕВУЗОВСКОЕ
ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ,
ИННОВАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

- Абаева Г.А., Берикханова А.Е., Сапаргалиева Б.О.,
Серикова С.К. Объективные предпосылки реализации
дуальной модели высшего педагогического
образования в Казахстане..... 69
- Kurmanbaeva A.A., Zhappar K.Z, Aldabergenkyzy L.
Development of creative thinking of future teachers in
condition of digital education..... 80

<p>Казахский национальный педагогический университет имени Абая</p> <p>ВЕСТНИК</p> <p>Серия «Педагогические науки», №4 (76), 2022 г.</p> <p>Периодичность – 4 номера в год. Выходит с 2001 года.</p> <p>Главный редактор: д.п.н., проф. Жампеисова К.К.</p> <p>Зам. главного редактора: к.п.н., профессор Колумбаева Ш.Ж.</p> <p>Ответственный секретарь: к.п.н., доцент Киясова Б.А.</p> <p>Технический секретарь: Косыгулова А.С.</p> <p>Редакционная коллегия: Хан Н.Н. – д.п.н., профессор КазНПУ имени Абая Узақбаева С.А. – д.п.н., профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана Жумабаева А.Е. – д.п.н., профессор КазНПУ имени Абая Мовкебаева З.А. – д.п.н., профессор КазНПУ имени Абая Саудабаева Г.С. – д.п.н., профессор КазНПУ имени Абая Берикханова А.Е. – к.п.н., профессор КазНПУ имени Абая Букабаева Б.Е. – к.ф.н., доцент КазНТУ имени К. Сатпаева Дроботенко Ю.Б. – д.п.н., доцент (Россия, Омск) Михайлова Н.Б. – (г. Дюсельдорф, Германия) Тарантей В.П. – д.п.н., профессор (Беларусь, Гродно) Тюркер Курт – PhD доктор, доцент (Анкара, Турция)</p> <p>© Казахский национальный педагогический университет имени Абая, 2022</p> <p>Зарегистрировано в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10104-Ж</p> <p>Подписано в печать 29.12.2022. Формат 60x84 1/8. Объем 40.25 уч.-изд.л. Тираж 300 экз. Заказ 785.</p> <p>050010, г. Алматы, пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая</p> <p>Издательство «Ұлағат» Казахского национального педагогического университета им. Абая</p>	<p>Тұрсынбек Ғ.П., Кадирсизова Ш.Б., Махамбетжанова А.Т. Болашақ мамандардың имиджін қалыптастырудың теориялық аспектілері..... 86</p> <p>Utilova A.M., Satynskaya A.K., Shakenova T.Zh. Mentoring as one of the forms of personalized support of young teachers at school..... 96</p> <p>Келесуглу С., Мамытбаева Ж.А., Сержанұлы Б. Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің зерттеушілік іс-әрекетін жобалап оқыту технологиясы арқылы дамыту мазмұны..... 106</p> <p>Сманова Н., Тулегенов Ш. Роль системы повышения квалификации учителей в развитии функциональной грамотности обучающихся в Казахстане..... 116</p> <p>Abdulina M.Ye., Sarsenbayeva F.G., Shintaeva L.A. The dynamics of ict competence development of future preschool teachers in the context of digital education..... 125</p> <p>Қияқбаева Ұ.Қ., Төлешова Ұ.Б., Абилбакиева Ғ.Т. Жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастыру технологиясының ерекшеліктері..... 136</p> <p>Кошанова М.Т., Оразбаева К.О., Ташетов А.А. Медиатеchnологиялар арқылы болашақ педагог-психологтерде креативтілікті қалыптастыру..... 147</p> <p>Әлқожаева Н.С., Батырбекова Д.Д. Әлеуметтік педагогтың аниматорлық әрекетті ұйымдастыруда арт-технологияны қолдану жұмысының маңыздылығы..... 155</p> <p>Шакирова А.Д., Сейтенова С.С., Шакирова Н.Д. Білімгерлердің оқу әрекетінің нәтижелілігіне әлеуметтік-психологиялық тренингтің әсері..... 164</p> <p>Мейрманова А.А., Нурахметова А.Р., Сагимбаева А.Е., Жанбеков Х.Н., Альмеш Д.Б. Современные информационно-компьютерные и игровые технологии обучения химии в вузах..... 175</p> <p>Сапанова Н.Д., Шілдебаев Ж.Б. Экологиялық үйірмелер экологиялық білім берудің тиімді тәсілі ретінде..... 188</p> <p style="text-align: center;">ОРТА ЖӘНЕ ОРТА БІЛІМНЕН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ: ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ</p> <p style="text-align: center;">СРЕДНЕЕ И ПОСЛЕСРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ</p> <p>Жумажанова К.И., Длимбетова Г.К. Эргономическая образовательная среда, как доступность, безопасность общеобразовательных школ Казахстана..... 197</p> <p>Жанысбекова Ш.Т., Сырлыбаева Г.Т. Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін арттырудағы прагматикалық құзыреттіліктің рөлі..... 208</p> <p>Чернявская О.М., Колесникова А.М., Колесников Б.С. Применение технологии педагогической поддержки «Скаффолдинг» в процессе обучения школьников..... 216</p>
--	---

Abai Kazakh National Pedagogical University

BULLETIN
Of Pedagogical sciences
№4(76), 2022 y.

Periodicity: Four issues per year
Since 2001

EDITOR-IN-CHIEF:

Doctor of pedagogical sciences, professor –
K.K. Zhampeisova

Deputy editor-in-chief:

Candidate of pedagogical sciences, professor –
Sh.Zh. Kolumbayeva

Deputy editor-in-chief

Candidate of pedagogical sciences, professor
Kiyassova B.A.

Technical Secretary: Koshygulova A.S.

Editorial team:

Doctor of pedagogical sciences, professor –

Han N.N. KazNPU named after Abai,

Doctor of pedagogical sciences, professor –

Uzakbayeva S.A.

Kazakh Ablai Khan University of International,
Relations and World Languages,

Doctor of pedagogical sciences, Associate professor –

Saudabayeva G.S.

KazNPU named after Abai,

Doctor of pedagogical sciences, professor –

Zumabayeva A.

KazNPU named after Abai,

Doctor of pedagogical sciences, professor –

Movkebayeva Z.

KazNPU named after Abai,

Candidate of pedagogical sciences, professor –

Berikhanova A.E.

KazNPU named after Abai,

Candidate of philological sciences, docent –

Bukabayeva B.E. K.I. Satbayev KazNRTU,

Doctor of pedagogical sciences, professor –

Drobotenko Y.B. Russia,

Candidate of psychology, of pedagogical sciences –

Mihailova N.B. Germany,

Doctor of pedagogical sciences, professor –

Tarantey V.P. Belarus,

Doctor PhD – **Turker Kurt Turkey**

© **Kazakh national pedagogical university**
after Abai, 2022

The journal is registered by the
Ministry of Culture and Information RK
8 May 2009. N10107 – Ж

Signed to print 29.12.2022. Format 60x84 1/8.
Volume 40.25 – ubl.literature. Edition 300 num.
Order 785.

050010, Almaty, Dostyk ave., 13.
KazNPU after Abai

Publishing house «Ulagat»
Kazakh National Pedagogical University after Abai

Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршы журналының «Педагогика ғылымдары» сериясы Ғылыми еңбектің негізгі нәтижелерін жариялау үшін Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынатын ғылыми басшылар тізбесіне енгізілді (2021 жылғы 28 қаңтардағы №52 бұйрығына 1-қосымша №568 бұйрығы).

Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки» внесен в список для публикации основных результатов научных деятельности по педагогическим наукам изданий рекомендуемых Комитетом по обеспечению качества в сфере образования и науки Министерства образования и науки Республики Казахстан (дополнение к приказу №52 от 28 января 2021 г. №568)

Бекбауова А.У., Туребаева К.Ж. Оқушының пәнге құштарлығын арттыруда STEM технологиясын қолдану..... 227

Альжанова Б.С., Бисенгазиева А.С., Ихласова Ж.М., Өтегенова А.А. Квест технологиясының оқушылардың танымдық белсенділігіне әсері..... 239

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ, БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ,
АРНАЙЫ ЖӘНЕ ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**ПРОБЛЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО,
СПЕЦИАЛЬНОГО И ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

Nurbekova S.M., Aitpayeva A.K., Alimbekova A.A. Development of the creative potential of older preschool children in play activities..... 251

Yessimbekova A., Zhakipbekova S., Petkova I. Analysis of primary school teachers' project- research activity..... 258

Арынова Г.Ғ., Уайсова Г.И. Бастауыш сынып оқушысының әлеуметтік интеллектісін дамытудағы оқу диалогының мүмкіндігі..... 267

Абжанова С.С. Табыс жағдаяты арқылы бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастырудың тиімділігі..... 277

Асылбек А.М., Бельгибаева Г.К. Мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік мәдениетін ойын технологиялары арқылы қалыптастыру..... 290

Ақынова Ж.М., Халитова И.Р., Турдалиева Э.Д. Сказкотерапия как средство развития речевых навыков у дошкольников..... 299

Біздің авторлар..... 311

Наши авторы

Our autors

Құттықтау..... 320

**ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНЫҢ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ
БІЛІМ БЕРУ МЕН ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ
ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ,
ОБРАЗОВАНИЯ И НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ**

МРНТИ 14.01.27

<https://doi.org/10.51889/7045.2022.57.92.001>

Майданғалиева Ж.А.^{1*}, Кузембаева Г.А.², Таимухамбетов Б.Г.¹

¹ Баишев Университет

Ақтобе, Республика Казахстан,

² Ақтөбінский региональный университет имени К.Жұбанова

Ақтобе, Республика Казахстан

**ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕР ГОСУДАРСТВЕННОЙ И ВУЗОВСКОЙ ПОДДЕРЖКИ
В РАСКРЫТИИ НАУЧНОГО ПОТЕНЦИАЛА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ
(В НАЧАЛЕ ИХ НАУЧНОЙ КАРЬЕРЫ) РЕГИОНАЛЬНЫХ ВУЗОВ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Аннотация

Решение вопроса о том, как увеличить вклад науки в развитие экономики, неразрывно связано с использованием научного потенциала молодых ученых. Ранее в полной мере использовать данный потенциал не удавалось в силу недостаточности предпринимаемых эффективных мер государственной и вузовской поддержки, что приводило к уменьшению притока научных кадров.

Цель исследования заключается в оценке эффективности мер государственной и вузовской поддержки молодых ученых Республики Казахстан. Для проведения объективной оценки в поле внимания авторов первоначально попадает широкая дискуссия, развернувшаяся вокруг проблемы определения возрастных рамок молодых ученых. Данная дискуссия сопровождала и предварила принятие многих нормативно-правовых актов Республики Казахстан, регулирующих вопросы оказания государственной и вузовской поддержки молодым ученым.

Оценка мер государственной и вузовской поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых еще не становилась объектом отдельного исследования, что указывает на ее научную и практическую значимость.

Основным методом оценки мер государственной и вузовской поддержки молодых ученых служит анализ нормативно-правовых актов, национальных программ, стратегических планов, докладов по науке, аналитических отчетов, социологических исследований.

Анализ показал, что увеличение возрастных рамок молодых ученых до 40 лет стал одним из ключевых факторов оказания поддержки большему количеству молодых ученых путем их максимального вовлечения в реализацию мероприятий, входящих в стратегические планы развития науки и образования. Предпринимаемые меры государственной и вузовской поддержки молодых ученых подтверждают направленность государства к открытому диалогу и готовности к обсуждению проблем молодых ученых. Однако меры как государственной поддержки, так и вузовской поддержки молодых ученых, призванные дополнять друг друга, продолжают в разной степени асинхронно действовать в общем деле раскрытия научного потенциала молодых ученых региональных вузов. Наряду с мерами государственной поддержки очевидна острая необходимость оказания на постоянной основе вузовской поддержки молодых ученых.

Перспективы нашего дальнейшего исследования мы связываем с выявлением и оценкой потребностей и барьеров молодых ученых в раскрытии научного потенциала.

Ключевые слова: научный потенциал, поддержка молодых ученых, региональные вузы, государственная поддержка, вузовская поддержка, эффективность мер.

Майданғалиева Ж.А.^{1*}, Қүзембаева Г.А.², Ташмухамбетов Б.Г.¹

¹Башиев университеті,

Ақтөбе, Қазақстан Республикасы,

²Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті,

Ақтөбе, Қазақстан Республикасы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ӨНІРЛІК ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ ЖАС ҒАЛЫМДАРЫНЫҢ (ОЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ МАНСАБЫНЫҢ БАСЫНДА) ҒЫЛЫМИ ӘЛЕУЕТІН АШУДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК ЖӘНЕ ЖОО ТАРАПЫНАН ҚОЛДАУ ШАРАЛАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Аннотация

Ғылымның экономиканы дамытуға қосқан үлесін арттыру мәселесін шешу жас ғалымдардың ғылыми әлеуетін пайдаланумен тығыз байланысты. Бұрын мемлекеттік және жоғары оқу орындары тарапынан қолдаудың тиімді шараларының жеткіліксіздігіне байланысты бұл әлеуетті толық пайдалану мүмкін болмады, және де бұл ғылыми кадрлар ағынының төмендеуіне әкелді. Ғылыми кадрлар ағынының төмендеуі нәтижесінде қалыптасқан қиын жағдайды еңсеру үшін мемлекет жас ғалымдарды қолдаудың жаңа шараларын қабылдауда.

Зерттеудің мақсаты Қазақстан Республикасының жас ғалымдарын мемлекеттік және жоғары оқу орындарында қолдау шараларының тиімділігін бағалау болып табылады. Объективті бағалау жүргізу үшін авторлардың назарына бастапқыда жас ғалымдардың жас шеңберін анықтау мәселесі төңірегінде кең пікірталас орын алды. Бұл пікірталас жас ғалымдарға мемлекеттік және жоғары оқу орындарында қолдау көрсету мәселелерін реттейтін көптеген нормативтік-құқықтық актілерін қабылдаумен қатар жүрді.

Жас ғалымдардың ғылыми әлеуетін ашуда мемлекеттік және жоғары оқу орындарының қолдау шараларын бағалау әлі жеке зерттеу объектісіне айналған жоқ, бұл оның ғылыми және практикалық маңыздылығын көрсетеді.

Жас ғалымдарды мемлекеттік және жоғары оқу орындарында қолдау шараларын бағалаудың негізгі әдісі Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық актілерін, ұлттық бағдарламаларды, стратегиялық жоспарларды, ғылым бойынша баяндамаларды, талдамалық есептерді, әлеуметтанулық зерттеулерді талдау болып табылады.

Талдау көрсеткендей, жас ғалымдардың жас шеңберін 40 жасқа дейін ұлғайту ғылым мен білім беруді дамытудың стратегиялық жоспарларына кіретін іс-шараларды іске асыруға барынша тарту арқылы жас ғалымдардың көбірек санына қолдау көрсетудің негізгі факторларының бірі болды. Жас ғалымдарды мемлекеттік және жоғары оқу орындарында қолдаудың қабылданған шаралары мемлекеттің ашық диалогқа бағытталғандығын және жас ғалымдардың мәселелерін талқылауға дайындығын растайды. Алайда, бір-бірін толықтыруға арналған жас ғалымдарды мемлекеттік қолдау мен жоғары оқу орындарындағы қолдау шаралары Қазақстан Республикасының өңірлік жоғары оқу орындары жас ғалымдарының ғылыми әлеуетін ашудың жалпы бастамаларында әртүрлі дәрежеде асинхронды түрде әрекет етуді жалғастыруда. Мемлекеттік қолдау шараларымен қатар жас ғалымдарға тұрақты негізде ЖОО-да қолдау көрсетудің шұғыл қажеттілігі айқын.

Болашақ зерттеуімізді біз жас ғалымдардың ғылыми әлеуетін ашудағы қажеттіліктері мен кедергілерін анықтаумен және бағалаумен байланыстырамыз.

Түйін сөздер: ғылыми әлеует, жас ғалымдарды қолдау, өңірлік ЖОО-лар, мемлекеттік қолдау, ЖОО тарапынан қолдау, тиімділікті бағалау.

Maydangaliyeva Zh.A.^{1*}, Kuzembayeva G.A.², Tashmukhambetov B.G.¹

¹Baishev University,
Aktobe, the Republic of Kazakhstan,
²K. Zhubanov Aktobe Regional University,
Aktobe, the Republic of Kazakhstan

EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF STATE AND UNIVERSITY SUPPORT MEASURES IN THE DISCLOSURE OF THE SCIENTIFIC POTENTIAL RESEARCH CAPACITY BUILDING OF YOUNG SCIENTISTS (AT THE BEGINNING OF THEIR SCIENTIFIC CAREER) OF AT THE REGIONAL UNIVERSITIES OF IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

Solving the question of how to increase the contribution of science to the economy development is inextricably linked with the use of the research capacity of young scientists. Previously, it was not possible to fully use the research capacity due to the insufficiency of effective support from the state and universities, which led to a decrease in the influx of research staff. In order to overcome the critical situation that has developed as a result of a decrease in the influx of research staff, the state is taking new measures to support young scientists.

The purpose of the study is to assess the effectiveness of measures of state and university support for young scientists of the Republic of Kazakhstan. In order to conduct an objective assessment, the attention of the authors initially falls on a broad discussion of determining the age limits of young scientists. This discussion accompanied and preceded the adoption of many regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan regulating the provision of state and university support to young scientists.

The assessment of measures of state and university support in building the research capacity of young scientists has not yet become the object of a separate study, which indicates its scientific and practical significance.

The main method of assessing measures of state and university support for young scientists is the analysis of regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan, national programs, strategic plans, reports on science, analytical reports, sociological research.

The analysis showed that the increase in the age range of young scientists in the Republic of Kazakhstan to 40 years has become one of the key factors in supporting more young scientists through their maximum involvement in the implementation of activities included in the strategic plans for the development of science and education. The measures taken by the state and university support of young scientists confirm the orientation of the state towards an open dialogue and readiness to discuss the problems of young scientists. However, both state support and university support measures for young scientists, designed to complement each other, continue to act asynchronously to varying degrees in the common framework of building the research capacity of young scientists of regional universities of the Republic of Kazakhstan. Along with the measures of state support, there is an urgent need to provide the university support to young scientists on an ongoing basis.

Further research is seen in the identification and assessment of the needs and barriers of young scientists in building their research capacity.

Keywords: scientific potential, support of young scientists, regional HEIs, state support, university support, effectiveness evaluation.

Введение. Цель увеличения вклада науки в развитие экономики Республики Казахстан невозможно достичь без соответствующего укрепления научного потенциала и статуса молодого ученого. Для укрепления научного потенциала и статуса молодого ученого необходимо было, прежде всего, обеспечить приток молодых ученых. Напомним, что «приток молодых ученых» является одной из характеристик, по которым в целом определяется достигнутый уровень развития казахстанской науки. Заметим, что показатели данной характеристики занимали в 2000-е годы невысокие позиции в рейтинге. В ходе опроса 701 научных сотрудников по всей стране в рамках социологического исследования, проведенного в конце 2000-х годов исследовательским центром «BISAM» по заказу Национального Центра научно-технической информации при поддержке Министерства образования и науки Казахстана, выяснилось, что такие характеристики как «приток молодых ученых» в рейтинге занимает 11 из 15 позиций, «государственная поддержка/регулирование» – 12 позицию из 15: «Уровень государственной поддержки науки оценивается низко» [1].

В 2010-е годы также наблюдался разрыв между уровнем реального и уровнем желаемого состояния проблемы молодых ученых, на преодоление которого потребовались значительные изменения в государственной политике в сфере науки и образования. На пути преодоления не всегда наблюдалось совпадение ожидаемых и продекларированных мер государственной поддержки молодых ученых.

Постепенно проблема притока молодых ученых из характеристики казахстанской науки трансформировалась в ее цель, для достижения которой стали предприниматься различные способы. Однако об эффективности принятых мерах в 2010-е годы служит информация о том, насколько востребованной у молодежи оказывается профессия «ученый». Как свидетельствуют результаты эмпирического социологического исследования «Изучение молодежных субкультур, по трудовой и социально-экономической адаптации, а также прогнозированию профессий будущего» (2016), профессия «ученый» заняла 14 позицию по степени востребованности из 26 предложенных [2].

Для улучшения квалифицированного потенциала молодых научных кадров, стимулирования их публикационной активности первоочередными задачами стали: определение статуса молодых ученых в нормативно-правовых документах и создание соответствующей научной инфраструктуры. В эту работу кроме государства свой вклад внесли и продолжают вносить бизнес-сообщества, высшие учебные заведения и исследовательские организации [3].

В рамках нашего исследования актуальным представляется проведение оценки эффективности мер государственной и вузовской поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых (в начале их научной карьеры) региональных вузов Республики Казахстан. Данная оценка в дальнейшем позволит выявить как достигнутые результаты, так и выделить проблемы, которые возникают на пути удовлетворения потребностей и преодоления барьеров молодых ученых (в начале их научной карьеры) региональных вузов Республики Казахстан в раскрытии научного потенциала.

Материалы и методы. Объектом анализа служат нормативно-правовые акты, национальные программы, стратегические планы, доклады по науке, аналитические отчеты, социологические исследования.

Данный объект исследования позволит провести анализ мер государственной и вузовской поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых, который в свою очередь ответить на следующие вопросы исследования:

1. В какой степени эффективны меры государственной и вузовской поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых (в начале их научной карьеры) региональных вузов Республики Казахстан?
2. В равной ли степени и в согласовании ли друг с другом предпринимаются меры государственной и вузовской поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых (в начале их научной карьеры) региональных вузов Республики Казахстан?

Поиск ответов на данные вопросы позволит подтвердить или опровергнуть предположение о том, что предпринимаемые меры государственной и вузовской поддержки способствуют раскрытию научного потенциала молодых ученых (в начале их научной карьеры) региональных вузов Республики Казахстан.

Анализ мер государственной и вузовской поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых включает в себя три этапа:

1. Анализ литературы по постановке и решению проблемы определения возрастных рамок молодых ученых в Республике Казахстан.
2. Результаты анализа нормативно-правовых актов Республики Казахстан, регулирующих вопросы меры государственной поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых.
3. Анализ мер вузовской поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых.

В работе Тесленко А.Н. «Молодой ученый в Казахстане: особенности социально-профессионального статуса» (2017) [4] автором проанализированы сложности становления молодого ученого в вузах Республики Казахстан, возникшие после подписания Болонского соглашения; определены объективные критерии принадлежности к группе молодых ученых, условия карьерного продвижения научных работников данной категории; рассмотрены характерные черты социального статуса молодого ученого в университете. Ценность данной работы для нашего исследования представляют раскрытые автором факторы, негативно влияющие на процесс личностно-профессиональной самореализации молодых ученых-преподавателей. Предложенная и обоснованная автором идея о необходимости разработки специальной системы мер по изменению положения преподавателя вуза только доказывает актуальность проведения дальнейшего исследования, направленного на поиски эффективных условий для развития научного потенциала молодых ученых вузов (в начале их научной карьеры) Республики Казахстан. Главным объективным барьером на пути поддержки молодых ученых А.Н. Тесленко являлось то, что «в

Казахстане долгое время определение возрастных границ и выявление статуса «молодого ученого» законодательно не было определено». Данный «барьер» «вызвал сложности при получении соответствующих грантов, реализации инициатив, направленных на поддержку молодых ученых вузов, так и при разработке и апробации мотивационных механизмов, направленных на поддержание интереса молодых преподавателей к научно-образовательной деятельности» (С. 16).

В 2019-2020-е годы постановка проблемы определения возрастных рамок молодых ученых в Республике Казахстан актуализировалась на самом высоком государственном уровне. Так, в своем выступлении на торжественном открытии Года молодежи Нурсултан Назарбаев отметил: «Сегодня в условиях более продолжительной социализации молодежи, по классификации ООН, в качестве верхнего предела молодости установлен возраст 44 года». В модельном законе от 23 ноября 2012 г. № 38-10 «О государственной молодежной политике», принятом Меж-парламентской Ассамблеей стран СНГ, в статье 1 термин «молодой ученый» определяется как «работник образовательного или научного учреждения до достижения им следующего возраста: доктор наук – 40 лет, кандидат наук – 35 лет, работник без степени, аспирант – 30 лет» [3]. В этой связи статус молодых специалистов в сфере науки и образования становится актуальным особенно в рамках проведения Года молодежи в стране [5].

Президент Касым-Жомарт Токаев поручил разработать единую шкалу для определения возрастных рамок молодежи: «Актуальным является вопрос разработки единой шкалы, определяющей возрастные рамки молодежи. Во многих странах верхняя возрастная планка молодежи повышается до 35 лет. Это происходит из-за увеличения среднего возраста вступления в брак и количества времени, которое люди тратят на обучение и повышение квалификации. Наша страна не исключение», – сказал Глава государства на заседании Национального совета общественного доверия (НСОД). Президент отметил, что в Казахстане нет единого подхода к этому вопросу: «К примеру, в ряде социальных программ, национальной статистике и при формировании партийных списков молодежью считаются лица не старше 29 лет, а при отборе в Президентский молодежный кадровый резерв и в конкурсе на грантовое финансирование молодых ученых участвуют граждане не старше 35 лет. В связи с этим необходимо всесторонне изучить международный опыт, соотнести этот опыт с нашими реалиями и принять соответствующее решение», – сказал Президент [6].

Однако, несмотря на актуализацию проблемы определения возрастных рамок молодых ученых в Республике Казахстан, в ее решения мы продолжаем находить противоречия. Так, согласно статье 1, пункта 3 Закона РК «О государственной молодежной политике» (Закон Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285-V ЗРК., обновлен 04.07.2022): «3) молодежь – граждане Республики Казахстан от четырнадцати до двадцати девяти лет» [7].

Национальный Доклад «Молодежь Казахстана – 2020» подтверждает наличие противоречий в решении проблемы определении возрастных рамок молодых ученых [8]:

1) «У молодых ученых существует несколько основных проблем: неопределенность термина «молодой ученый» – институциональная проблема (в различных нормативно-правовых актах встречаются три версии: до 29 лет, до 35 лет и до 40 лет);»

2) «Практика Комитета по статистике и Министерства образования и науки Республики Казахстан последнего года говорит о том, что сейчас под молодыми учеными в основном подразумевают ученых до 40 лет включительно. С определенной долей вероятности эта формулировка будет внесена в качестве поправки в закон «О науке». Таким образом, мы в своем описании проблем молодежи в науке будем придерживаться этой формулировки».

В связи с постановкой данной проблемы в качестве решения в вышеуказанном Докладе впервые была выработана рекомендация по установлению и утверждению следующих возрастных рамок молодых ученых: «Министерству образования и науки необходимо законодательно закрепить статус молодого ученого в законе «О науке» с учетом двух обязательных требований: молодыми учеными считается категория граждан до 40 лет включительно, а также наличие степени доктора наук, кандидата наук, доктора по профилю или PhD» [8]. Таким образом, в сфере науки тоже нужно учитывать, что объективными критериями принадлежности к группе молодых специалистов выступает не только возраст, но и академическая и научная квалификация (наличие ученой степени) [3]. Однако данная рекомендация не была принята во внимание в обновленной версии Закона «О науке» (от 18 февраля 2011 года, обновлен 30.06.2022) [9] по-прежнему возраст молодых ученых ограничен 35 годами: «Государственные научные стипендии также могут быть присуждены: ... талантливым молодым ученым в возрасте до тридцати пяти лет включительно, активно участвующим в проведении исследований по решению научных проблем и получившим признание научной общественности». Подтверждением

также служит конкурсная документация, предоставляемая на соискание ежегодных премий [10]. Тем не менее, рекомендация увеличить возрастные рамки молодых ученых до 40 лет включительно была заметно учтена при разработке нового Положения «О создании Совета молодых ученых при Министерстве образования и науки Республики Казахстан». Так, первоначально возрастное ограничение молодых ученых для их участия в конкурсах на грантовое финансирование в Казахстане исходило из единственного понятия «молодой ученый», указанного еще в «Проекте Положения о Советах молодых ученых в научных организациях и высших учебных заведений Республики Казахстан: «молодыми учеными признаются научные работники, стажеры-исследователи, соискатели, аспиранты, магистранты и докторанты, преподаватели вузов, занимающиеся научной деятельностью, не достигшие 35 лет» [11]. Однако, как показывает обзор Приказов «О создании Совета молодых ученых при Министерстве образования и науки Республики Казахстан» в период с 2018 по 2021 годы, возрастное ограничение молодежи изменилось: с 35 лет до 40 лет включительно. Поэтому неслучайно в объявлении о создании Совета Молодых Ученых при Министерстве образования и науки значилось уже новое требование к возрасту молодых ученых: «Критериями отбора в состав Совета молодых ученых будут являться: возраст не старше 40 лет» [12].

С 2020 года Конкурсы по грантовому финансированию молодых ученых также проводятся для лиц не старше 40 (сорока) лет включительно, о чем свидетельствует обзор конкурсной документации, размещенной на сайте Национального центра государственной научно-технической экспертизы (НЦГНТЭ) [13].

Результаты

За годы независимости Республики Казахстан сформировалась законодательная база, регулирующая правовое положение научных работников, в частности молодых ученых. Так, были приняты и утверждены:

1) Закон «О науке» (от 18 февраля 2011 года, обновлен 30.06.2022) [9];

2) Концепция государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 года «Казахстан 2020: путь в будущее» (Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 февраля 2013 года № 191. Обновлен 08.06.2017) [14];

3) Закон «О государственной молодежной политике» (от 9 февраля 2015 года № 285-V ЗРК., обновлен 04.07.2022) [7];

4) Государственная программа развития образования и науки РК на 2020-2025 годы (Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988. Утратил силу 12.10.2021) [15] и другие.

Самым главным документом, регламентирующим науку в стране, является Закон Республики Казахстан «О науке». В данном Законе, принятом 9 июля 2001 года № 225 и утратившем силу 18 февраля 2011 года № 407-IV, мы не находим ни одного упоминания о молодых ученых. Принятый новый Закон «О науке» (от 18 февраля 2011 года № 407-IV) содержал в период с 2013 по 2022 с учетом его обновлений в количестве 18-ти раз единственное упоминание о молодых ученых: «Государственные научные стипендии также могут быть присуждены: ученым и научным работникам, активно участвующим в проведении фундаментальных или прикладных исследований в приоритетных для государства направлениях, подготовке научных кадров; талантливым молодым ученым в возрасте до тридцати пяти лет включительно, активно участвующим в проведении исследований по решению научных проблем и получившим признание научной общественности» [9].

При этом нами выявлен один примечательный факт, указывающий на попытку внести в Закон «О науке» больше упоминаний о молодых ученых. Факт состоит в том, что Проект Закона Республики Казахстан «О науке» (Постановление Правительства Республики Казахстан от 11 июля 2008 года № 680) [16] внес на рассмотрение следующие предложенные ценные дополнения, которые так и не были приняты в новый Закон «О науке»:

1. «3) за значительный вклад в развитие науки могут быть выдвинуты в порядке, предусмотренном законодательством Республики Казахстан:

на соискание именных премий за лучшие научные исследования и работы, выдающиеся достижения в области науки;

на соискание государственных научных стипендий, которые присуждаются ученым и специалистам, внесшим значительный вклад в развитие науки и техники, активно участвующим в проведении фундаментальных или прикладных исследований в приоритетных для государства направлениях, в подготовке научных кадров высшей квалификации, а также талантливым молодым ученым в возрасте до

35 лет включительно, активно участвующим в проведении исследований по решению научных проблем и получившим признание научной общественности»;

2. «подготовка высококвалифицированных кадров по приоритетным направлениям научной и научно-технической деятельности, в том числе создание условий для привлечения и закрепления талантливой молодежи в сфере научной и научно-технической деятельности»;

3. «5) привлечения, к научным исследованиям студентов, магистрантов и докторантов, отбор талантливой молодежи для подготовки будущих ученых и обеспечения постоянного притока специалистов в науку».

Через два года вновь был предложен для рассмотрения и обсуждения новый Проект Закона «О науке» (Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 февраля 2010 года № 142) [17]. В данном Проекте лишь однажды встречается упоминание о молодых ученых: «4) выдвинуты на соискание государственных научных стипендий, которые присуждаются: ученым и специалистам, внесшим выдающийся вклад в развитие науки и техники, активно участвующим в проведении фундаментальных или прикладных исследований в приоритетных для государства направлениях, в подготовке научных кадров; талантливым молодым ученым в возрасте до 35 лет включительно, активно участвующим в проведении исследований по решению научных проблем и получившим признание научной общественности» [17].

Тем не менее, многократные обновления версии Закона «О науке», в том числе, совершаемые в одном году, не продвинули в решении «хронические» проблемы, одной из которых является «проблема омоложения казахстанской науки», что также подтверждает С.Б. Айсин в публикации «Пять хронических проблем казахстанской науки (обзор правоприменительной практики Закона РК «О науке»)» [18].

Обсуждение

Как показывает сравнительный обзор, утративший силу Закон «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан» (Закон Республики Казахстан от 7 июля 2004 года № 581. Утратил силу Законом Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285-V) [19] имеет преимущество перед действующим Законом «О государственной молодежной политике» (Закон Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285-V ЗРК, обновлен 04.07.2022) [7]. Преимущество состоит в наличии отдельной статьи 11 «Государственная поддержка талантливой молодежи»: «Государственная поддержка талантливой молодежи оказывается государственными органами Республики Казахстан и осуществляется по-средством»: «создания условий молодым ученым, деятелям культуры, искусства и образования для проведения научно-культурной работы, содействия практическому внедрению разработок молодых ученых, а также сохранения и развития интеллектуальных кадровых ресурсов из числа молодежи» [19].

В ходе Послания Президент Касым-Жомарт Токаев поставил перед Правительством (от 1 сентября 2020 года) ряд первоочередных задач в вопросе развития науки, решением которых является выделение с 2020 года:

1) новых видов грантов – на коллаборацию, краткосрочные, индивидуальные, для молодых ученых и др.

2) специальных грантов в рамках постдокторантуры для поддержки молодых ученых в виде предоставления 1 000 грантов для молодых ученых на исследования по проекту «Жас ғалым».

Кроме того, согласно современным требованиям конкурсной документации, в каждом проекте, финансируемом МОН, доля молодых ученых и исследователей должно составлять не менее 40%.

Данные меры государственной поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых предпринимаются для достижения главных результатов реализации Стратегии «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства (Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана, г. Астана, 14 декабря 2012 года, статус НПА «новый») [20]. Результаты состоят в том, чтобы усиление роли и места молодых ученых способствовало повышению доли молодых ученых в составе научных работников, укреплению кадрового потенциала науки в целом.

Реализация данной Стратегии частично осуществлялась в 2019 году по поручению Елбасы Н.Назарбаева в рамках реализации Дорожной карты по проведению Года молодежи (Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 января 2019 года № 27.) [21].

В качестве же среднесрочного плана реализации Стратегии «Казахстан-2050» представляют собой следующие нормативно-правовые акты:

1) Национальный план развития Республики Казахстан до 2025 года (Указ Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2018 года № 636. Обновлен 02.02.2022) [22];

2) Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы (Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988, утратил силу 12.10.2021) [15];

3) Концепция развития науки Республики Казахстан на 2022-2026 годы (Постановление Правительства Республики Казахстан от 25 мая 2022 года № 336) [23].

В полной мере реализация цели удержания перспективных ученых и увеличения притока молодых кадров до 35-40 лет, стимулирования молодёжи к реализации научных исследований была возложена на их мероприятия:

– Будет внедрена система наставничества для поддержки молодых специалистов: «Будет введен институт «Ғылыми тәлімгер/Научный наставник», что позволит обеспечить преемственность между молодым поколением и опытными научными работниками» (на С.60) и другие.

– Будут проводиться на ежегодной основе грантовые конкурсы для молодых ученых;

– Будут проработаны меры по стимулированию негосударственных структур, бизнеса, фондов и др. к выделению стипендий на исследования молодых ученых;

– Будет расширена государственная поддержка и усилена роль Академии наук, Совета молодых ученых и научной общественности в администрировании науки.

Министр образования и науки Асхат Аймагамбетов на расширенном заседании коллегии по итогам деятельности МОН за 2022 год особое внимание уделил среди мер, принятых по развитию казахстанской науки, поддержке молодых женщин-ученых: «Хочу отметить: для того, чтобы поддержать молодых исследователей, мы ввели специальную квоту при объявлении конкурсов на научные гранты. Принято решение, что такую же квоту мы будем вводить и в отношении количества молодых ученых-женщин. Я думаю, это нужное решение, об этом неоднократно говорилось на встречах с нашими коллегами-учеными», – сказал министр» [24].

Таким образом, как видим, ключевым адресатом в реализации государственной политики Республика Казахстан в сфере образования и науки выступает современная молодежь.

Однако в части поддержки молодых ученых постановка вопроса о необходимости внедрения системы наставничества и поиск пути его решения содержались в более ранних нормативно-правовых актах. Подтверждением служат:

1) План мероприятий по реализации Концепции государственной молодежной политики до 2020 года «Казахстан 2020: путь в будущее» (первый этап – 2013-2015 годы) (Постановление Правительства Республики Казахстан от 17 июня 2013 года № 603. Статус НПА «новый»): «Внесение предложений по мерам стимулирования молодых ученых-инноваторов», «Внесение предложений по развитию института наставничества на производстве для молодых специалистов без опыта работы» [25];

2) План мероприятий по реализации Концепции государственной молодежной политики до 2020 года «Казахстан 2020: путь в будущее» (второй этап – 2016-2020 годы) (Постановление Правительства Республики Казахстан от 9 декабря 2015 года № 983. Обновлен 25.11.2017): «Внесение предложений по разработке методических рекомендаций по формированию института наставничества для молодых специалистов с учетом международного опыта» [26].

В отношении же молодых ученых данное мероприятие в полной и достаточной мере не было реализовано по сравнению с молодыми педагогами: «Для оказания методической поддержки молодым педагогам внедряется институт наставничества. За наставничество опытных педагогов над молодыми коллегами предусмотрена ежемесячная доплата в размере 17 тыс. тенге» [27].

В целом, как показывает обзор нормативно-правовых актов, в Республике Казахстан предприняты меры государственной поддержки молодых ученых, что является значительными стимулами для молодых ученых, в числе которых:

– грантовая поддержка: увеличение сроков грантового финансирования фундаментальных и прикладных исследований (научных проектов) молодых ученых; гранты для молодых ученых (объемом до 80 млн. тенге на 2020-2022 гг., 54 млн. тенге на 2021-2023 гг.) направлены на обретение молодыми исследователями новых навыков и компетенций, опыта руководства и работы в составе групп, рост их публикационной активности и в целом на наращивание творческого потенциала;

– ежегодные конкурсы на грантовое финансирование научных проектов;

– снижение отчетности, снятие бюрократических барьеров;

– научные стипендии, существенное увеличение стипендий магистрантов и докторантов;

– государственные премии, именные премии МОН РК;

- государственные научные стипендии для талантливых молодых ученых и именные стипендии: стипендия для молодых ученых им. М. Ауэзова, стипендия для молодых ученых им. Д. Кунаева;
- учреждение специальных премий молодым исследователям: ежегодная государственная молодежная премия «Дарын», где в целях поддержки молодых ученых предусмотрена категория «Наука»;
- гранты на поездку для участия в научной конференции либо научной стажировке в ведущих научных центрах мира;
- конкурсы «Ученые будущего» или «Лучший Совет молодых ученых»;
- выделение средств из государственного бюджета на обеспечение строительства не менее одной тысячи арендных квартир на три города (Астана, Алматы, Шымкент) ежегодно для работающей молодежи (молодых специалистов).

Так, согласно постановлению Правительства РК от 30.12.2020 № 943 «О премиях в области науки и государственных научных стипендиях» учреждены «75 государственных научных стипендий, в том числе 50 государственных научных стипендий для талантливых молодых ученых в возрасте до тридцати пяти лет включительно» [28].

Поддержка молодежи также осуществляется Фондом Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации [29].

В целях координации и совершенствования государственной политики в сфере науки и молодежи функционируют в тесном взаимодействии друг с другом:

1) Совет молодых ученых при Министерстве образования и науки Республики Казахстан (Приказ Министра образования Республики Казахстан от 27 января 2020 года № 37 «О создании Совета молодых ученых при Министерстве образования и науки Республики Казахстан» (с изменениями от 09.04.2021 г.) [30];

2) Совет по молодежной политике при Президенте РК (Указ Президента Республики Казахстан от 1 июля 2008 года № 625. Обновлен 03.04.2021) [31];

3) Советы молодых ученых при вузах;

4) Young Researchers Alliance при «Назарбаев Университет» [32].

В контексте нашего исследования интерес представляет обзор качественного Состава СМУ при Президенте РК. В плане регионального представительства из 24 членов Совета только двое его членов в настоящее время представляют региональные вузы: Карабасова Л.Ч. – Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова, Кобжасаров Т.Ж. – Костанайский государственный университет имени А.Байтурсынова [30]. Для усиления деятельности Совета молодых ученых при Президенте РК мы рекомендуем также включать в Состав всех председателей областного СМУ, поскольку тогда вертикальная система государственного управления Советами создаст надежную основу для трансляции общей государственной политики по оказанию эффективных мер государственной и вузовской поддержки молодых ученых.

В целом же, наиболее полная информация о мерах государственной поддержки содержится в Концепции развития науки Республики Казахстан на 2022-2026 годы (Постановление Правительства Республики Казахстан от 25 мая 2022 года № 336) [23]. В данной Концепции также указываются причины, по которым, несмотря на принимаемые меры, проблемы развития кадрового и научного потенциала остаются актуальными: «За последние 30 лет наблюдается сокращение численности ученых в два раза (с 40,8 тыс. человек в 1991 году до 22,6 тыс. человек в 2021 году), так как одной из основных проблем кадрового и научного потенциала является нестабильный и низкий уровень оплаты труда ученых. Вследствие этого сохраняется тенденция низкой привлекательности сферы науки. Так, в 2020 году средняя заработная плата ученых составила 152 тыс. тенге, что составляет 72% от средней по экономике. Данные факторы стали причиной сокращения доли молодых ученых до 36% от общего количества исследователей, занятых НИОКР. Так, в последние годы приток молодежи в науку уменьшился с 11% до 7% от общей численности персонала, занятого НИОКР. Такой динамики замещения недостаточно для воспроизводства кадрового научного потенциала и поэтому проблема «старения» кадров по-прежнему актуальна» [23].

Поддержка будущих молодых ученых также оказывается благодаря реализации Международной программы «Болашак», направленной на поступление молодежи в ведущие зарубежные вузы по программам магистратуры, докторантуры и резидентуры. Данная Программа была внедрена еще в соответствии с постановлением Президента Республики Казахстан от 5 ноября 1993 г. №1394 «Об учреждении международных стипендий Президента Республики Казахстан «Болашак» для подготовки кадров за рубежом» [33]. В настоящее время реализация данной программы регламентируется

Правилами отбора претендентов для присуждения международной стипендии «Болашак» и определении направлений расходования международной стипендии «Болашак» (Постановление Правительства Республики Казахстан от 11 июня 2008 года № 573. Обновлен 06.05.2020) [34]. Так, в 2022 году для обучения по магистратуре и резидентуре выделено 385 стипендий, по программам докторантуры – 60 стипендий [35].

Результаты реализации в целом нормативно-правовых актов Республики Казахстан, регулирующих вопросы поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых, отражаются в следующих документах:

1) Национальные доклады по науке (Об утверждении Правил подготовки ежегодного Национального доклада по науке (Указ Президента Республики Казахстан от 21 августа 2012 года № 369. Обновлен 12.08.2020) [36];

2) Национальный доклад «Молодежь Казахстана», представленные Научно-исследовательским центром «Молодежь» (О предоставлении согласия на создание товарищества с ограниченной ответственностью «Научно-исследовательский центр «Молодежь» (Постановление Правительства Республики Казахстан от 11 февраля 2013 года № 115. Статус НПА «новый») [37];

3) Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан «Об утверждении Правил осуществления образовательного мониторинга» (Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 12 ноября 2014 года № 459. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан от 8 декабря 2014 года № 9940. Обновлен 20.12.2021) [38];

4) НИЦ «Молодежь»: Исследования, Аналитические доклады [39];

5) Каталог, Информационный справочник (2021, 2022 годов издания) [40].

В рамках нашего исследования анализ мер вузовской поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых мы начали с обзора сайта региональных вузов Западного Казахстана, а также Положений о Совете молодых ученых региональных вузов Западного региона. Анализ указывает на следующие немаловажные факты, выявленные у отдельных региональных вузов Западного Казахстана:

1) отсутствует отдельная официальная страница в социальных сетях, посвященная деятельности СМУ, с размещением всех необходимых документов: Положение СМУ, Состав СМУ, План работы СМУ, Отчет о деятельности СМУ и др.;

2) отсутствует Положение СМУ, Состав СМУ, План работы, Отчет о деятельности СМУ на сайте региональных вузов;

3) на сайте региональных вузов отсутствует актуальная информация по деятельности СМУ.

Поиск и обзор Положений СМУ региональных вузов РК также подтвердил актуальность проблемы установления и утверждения единых возрастных рамок молодых ученых.

О степени вузовской поддержки можно судить о результативности работы СМУ региональных вузов. Одним из таких критериев является участие СМУ региональных вузов в Республиканском конкурсе на звание лучшего СМУ в научных организациях и ВУЗах РК «Лучший Совет молодых ученых», ежегодно проводимом Фондом Н.Назарбаева с 2007 года: «Цель конкурса – поддержать инициативы молодых ученых и помочь им реализовать свой научный потенциал. Победители награждаются дипломами с грантом на поддержку и развитие деятельности совета» [41]. Таким образом, данный конкурс содействует развитию деятельности в том числе региональных СМУ.

Отметим тот факт, что молодые ученые-выпускники «Болашак» становятся проректорами и ректорами казахстанских вузов, в которых они, в свою очередь, создают эффективные условия для оказания вузовской поддержки молодым ученым в раскрытии научного потенциала. В их числе есть и ректоры региональных вузов Республики Казахстан, чья деятельность широко раскрывается и оповещается в качестве примера в средствах массовой информации.

Для высокого уровня развития научного потенциала молодых ученых региональных вузов Республики Казахстан требуется, на наш взгляд, усиление мер государственной и вузовской поддержки, оказываемой на уровне местной (региональной / областной / городской власти). Такой мерой государственной и вузовской поддержки может стать создание СМУ молодых ученых областного значения (уровня), поскольку для того чтобы быть высокоэффективным в своей деятельности необходимо достичь высокую социальную консолидированность. С такой поддержкой в Западном Казахстане сложился уникальный опыт функционирования СМУ Актюбинской области, который доказал целесообразность его создания, максимальную свою продуктивность при грамотном подходе к управлению. СМУ Актюбинской области было создано в 2016 году при поддержке региональной власти:

«В Актюбинской области 31 марта начал работу Совет молодых ученых. Председателем объединения стал областной аким Бердыбек Сапарбаев» [42].

В период с 2016 по 2017 года Председателем СМУ Актюбинской области стал кандидат филологических наук, доцент Баишев Университета Султан Жайык Исаевич. Высокий уровень организации и проведения мероприятий, заседаний стал возможным благодаря ответственному отношению самого председателя к своим обязанностям, к которым он подходил без допущения формального подхода. Уже через год были достигнуты результаты: «Чуть больше года назад в области по инициативе главы региона был создан совет молодых ученых. Он объединил интеллектуальную молодежь в возрасте до 35 лет, которая непосредственно занимается научными изысканиями. Причем в его состав вошли не только студенты, магистранты вузов, но и школьники, учащиеся колледжей, казахско-турецкого лицея, Назарбаев Интеллектуальной школы, центра «Дарын». Их работы во многом актуальны для региона. Поэтому по задумке организаторов новой структуры важно было стимулировать инициативы молодых ученых, а отдельные лучшие разработки помочь внедрить на производстве. С этой целью из областного бюджета в прошлом году были выделены 10 млн тенге. Эту сумму в случае роста числа креативных научных идей, по мнению главы региона Бердыбека Сапарбаева, можно будет и увеличить. Совет к тому же при содействии местных органов власти закрепил координаторов по налаживанию связей научной среды с бизнесом, промышленным сектором, чтобы в своей деятельности не идти вразрез с запросами производителей. Безусловно, такой подход и ощутимая финансовая поддержка стали хорошим стимулом к тому, чтобы с первых же дней совет активно взялся за работу и привлек еще немало интеллектуальной молодежи, которая хотела бы проявить себя в науке» [43].

Наряду с СМУ Актюбинской области был создан Общественный фонд «Фонд Совета молодых ученых», которым также руководил Султан Ж.И.

После 30 мая 2017 года СМУ Актюбинской области прекратило свое существование.

В рамках нашего исследования на основании анализа опыта создания СМУ на уровне области рекомендуется возродить в Актюбинской области, а также и в других областях Западного региона РК создать СМУ молодых ученых областного значения (уровня), поскольку для того чтобы быть высокоэффективным в своей деятельности, необходимо достичь высокую социальную консолидированность. Причем такая потребность молодых ученых имеется, о чем ярко свидетельствуют результаты анкетирования, приведенные в Аналитическом докладе «Социальное самочувствие молодежи Атырауской области» (2018): «так как в ходе опроса молодые ученые выразили желание участвовать в обсуждении и разработке предложений по решению общественных проблем, рекомендуется использовать их научный и образовательный потенциал в развитии региона посредством включения молодых ученых в экспертные группы различных ведомств» [44].

Таким образом, наряду с мерами государственной поддержки молодых ученых очевидна острая необходимость оказания на постоянной основе вузовской поддержки молодых ученых, причем в высокой степени их согласования друг с другом в раскрытии научного потенциала молодых ученых (в начале их научной карьеры) региональных вузов Республики Казахстан.

Заключение

Анализ показал, что увеличение возрастных рамок молодых ученых в Республике Казахстан до 40 лет стал одним из ключевых факторов оказания поддержки большему количеству молодых ученых путем их максимального вовлечения в реализацию мероприятий, входящих в стратегические планы развития науки и образования. Предпринятые меры государственной и вузовской поддержки молодых ученых подтверждают направленность государства к открытому диалогу и готовности к обсуждению проблем молодых ученых. Однако меры как государственной поддержки, так и вузовской поддержки молодых ученых, призванные дополнять друг друга, продолжают в разной степени асинхронно действовать в общем деле раскрытия научного потенциала молодых ученых региональных вузов Республики Казахстан. Наряду с мерами государственной поддержки очевидна острая необходимость оказания на постоянной основе вузовской поддержки молодых ученых.

Основным критерием внедряемых мер государственной и вузовской поддержки в раскрытии научного потенциала молодых ученых в целом является приток качественных научных кадров. Увеличение возрастных рамок молодых ученых в Республике Казахстан до 40 лет стал одним из ключевых факторов оказания данной поддержки большему количеству ученых путем их максимального вовлечения в реализацию мероприятий, входящих в стратегические планы развития науки и образования. Таким образом, предпринятые меры государственной и вузовской поддержки молодых ученых

подтверждают направленность государства к открытому диалогу и готовности к обсуждению проблем молодых ученых. Однако меры как государственной поддержки, так и вузовской поддержки молодых ученых, призванные дополнять друг друга, продолжают в разной степени асинхронно действовать в общем деле раскрытия научного потенциала молодых ученых (в начале их научной карьеры) региональных вузов Республики Казахстан. В связи с этим открытый диалог приобретает подчас форму в виде острой обоснованной реакции молодых ученых на те или иные предложения, поступающие в адрес мер государственной поддержки молодых ученых. Реакция также незамедлительно в конструктивной форме поступает на предложения, справедливо затрагивающие интересы молодых ученых.

Несмотря на предпринятые меры государственной и вузовской поддержки молодых ученых, тем не менее, как показывает анализ литературы, имеются трудности в выявлении потребностей и барьеров молодых ученых (в начале их научной карьеры) региональных вузов Республики Казахстан в реализации научных идей и в раскрытии научного потенциала в целом. Разрешение таких трудностей только усилит эффективность мер государственной и вузовской поддержки молодых ученых

Трудности в выявлении потребностей и барьеров молодых ученых (в начале их научной карьеры) региональных вузов Республики Казахстан связаны с отсутствием достаточного количества необходимых специальных социологических исследований, в которых рассматривается связь удовлетворенности молодых ученых по различным факторам с их карьерными успехами в академической и научной среде. Некоторые отдельные факты, указывающие на барьеры, частично фиксируют социологические исследования, проведенные Центром бизнес-информации, социологических и маркетинговых исследований по заказу Национального Центра государственной научно-технической экспертизы при поддержке Министерства образования и науки РК [45]. Однако попытки в полной мере провести специальные социологические исследования принадлежат немногим казахстанским исследователям, благодаря трудам которых поднимается и анализируется вопрос о наличии потребностей и барьеров в реализации научных идей и в раскрытии научного потенциала, в целом в построении молодыми учеными профессиональной (исследовательской) карьеры.

Таким образом, перспективы нашего дальнейшего исследования мы связываем с выявлением и оценкой потребностей и барьеров молодых ученых (в начале их научной карьеры) региональных вузов Республики Казахстан в раскрытии научного потенциала.

Источники финансирования

Данное исследование финансируется Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (ИРН AP13068325).

Список использованной литературы

1. *Состояние и проблемы казахстанской науки: взгляд изнутри / Отчеты Business Information, Sociological and Marketing Research Center. 2010 // <https://www.bisam.kz/ru/reports-and-publications/otcheti>*
2. *Еңбек және әлеуметтік-экономикалық реттеу бойынша жастар субмәдениетінің зерттеуі, сондай-ақ, болашақ мамандықты болжау / Изучение молодежных субкультур, по трудовой и социально-экономической адаптации, а также прогнозированию профессий будущего / Аюпова Р.Р., Аубакирова Ш.К., Казтаева С.С., Киялбекова А.Г. – Астана: «Молодежь» ФЗО, 2016. – 102 с., <https://eljastary.kz/ru/research/16931/>*
3. *Бейсенбаев О. Молодежь и наука: потенциал, коммерциализация и гранты. Дата публикации: 10 июня 2019 г. Обзорно-аналитический портал «Стратегия-2050» // <https://strategy2050.kz/ru/news/53270/>.*
4. *Тесленко А.Н. Молодой ученый в Казахстане: особенности социально-профессионального статуса // Психолого-педагогический журнал Гаудеамус. 2017. Т. 16. № 1. – С. 16-20.*
5. *Открытие года молодежи в Республике Казахстан. ППВК. Опубликовано: 25 января 2019 // <https://politex.kz/index.php/studentam/molodezhnaya-politika/66-otkrytie-goda-molodezhi-v-respublike-kazakhstan>*
6. *В Казахстане определяют возраст молодежи // https://eljastary.kz/ru/news/18291/?sphrase_id=7887.*
7. *Закон РК «О государственной молодежной политике» (Закон Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285-V ЗРК, обновлен 04.07.2022) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z150000285>*
8. *«Қазақстан жастары — 2020» Ұлттық баяндамасы. Национальный доклад «Молодежь Казахстана — 2020». «National report Youth of Kazakhstan — 2020». Авторлар ұжымы: Удербәева Г.Ж., Сабитов Ж.М., Жусупова А. С., Жолдыбалына А.С., Ермаханова С.А., Шакенов М.А., Абуова Д.Г., Ахантаева С.Ж., Сакошев А.К., Паули Э.С. Аударма: Келгенбаева А.А., Серекова Г. // <https://eljastary.kz/ru/reports/16884/>*

9. Закон «О науке» (от 18 февраля 2011 года, обновлен 30.06.2022) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000407>

10. «Комитет науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан объявляет конкурсы 2022 года на соискание ежегодных премий» (<https://www.gov.kz/memleket/entities/sc/press/news/details/422827?lang=ru>)

11. Наука в Казахстане, Проект Положения о Советах молодых ученых в научных организациях и высших учебных заведениях Республики Казахстан, <http://www.naukakat.kz/edu/sovets>

12. Важное Объявление о создании Совета Молодых Ученых при Министерстве Образования и Науки (23.12.2018) // <https://www.facebook.com/yraseiencekz/posts/pfbid02UBt3Ur7kYgmYhsGLm5YnA3D1zsCWWmokZu6La3uH93CCNRCMB3FciIX5493uva1ql>.

13. Конкурсы ОА «НЦГНТЭ» // <https://www.ncste.kz/ru/competition>

14. Концепция государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 года «Казахстан 2020: путь в будущее» (Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 февраля 2013 года № 191. Обновлен 08.06.2017) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1300000191>

15. Государственная программа развития образования и науки РК на 2020–2025 гг. (Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988. Утратил силу 12.10.2021) // <https://primeminister.kz/ru/gosprogrammy/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-inauki-respubliki-kazahstan-na-2020-2025-gody-9114129>

16. Проект Закона Республики Казахстан «О науке» (Постановление Правительства Республики Казахстан от 11 июля 2008 года № 680) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P080000680>

17. Проект Закона «О науке» (Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 февраля 2010 года № 142) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P100000142>

18. Айсин С.Б. Пять хронических проблем казахстанской науки (обзор правоприменительной практики Закона РК «О науке») / https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36711333&pos=17;175#pos=17;175

19. Закон «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан» (Закон Республики Казахстан от 7 июля 2004 года № 581. Утратил силу Законом Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285-V) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000581>

20. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства (Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана, г. Астана, 14 декабря 2012 года, статус НПА «новый») // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050>

21. Дорожная карта по проведению Года молодежи (Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 января 2019 года № 27.) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000027/history>

22. Национальный план развития Республики Казахстан до 2025 года (Указ Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2018 года № 636. Обновлен 02.02.2022) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000636>

23. Об утверждении Концепции развития науки Республики Казахстан на 2022-2026 годы (Постановление Правительства Республики Казахстан от 25 мая 2022 года № 336) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000336>

24. Будут введены специальные квоты для женщин-ученых – Асхат Аймагамбетов, <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/174818?lang=ru>

25. План мероприятий по реализации Концепции государственной молодежной политики до 2020 года «Казахстан 2020: путь в будущее» (первый этап – 2013-2015 годы) (Постановление Правительства Республики Казахстан от 17 июня 2013 года № 603. Статус НПА «новый») // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1300000603>

26. План мероприятий по реализации Концепции государственной молодежной политики до 2020 года «Казахстан 2020: путь в будущее» (второй этап – 2016-2020 годы) (Постановление Правительства Республики Казахстан от 9 декабря 2015 года № 983. Обновлен 25.11.2017) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1500000983>

27. Выступление Министра образования и науки РК Асхата Аймагамбетова на отчетной встрече с населением // <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/68956?lang=ru>

28. О внесении изменений и дополнений в постановление Правительства Республики Казахстан от 19 июля 2011 года № 830 «О премиях в области науки и государственных научных стипендиях» (Постановление Правительства РК от 30.12.2020 № 943 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000943>)

29. Фонд Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации // <https://fnn.kz>
30. Совет молодых ученых при Министерстве образования и науки Республики Казахстан (Приказ Министра образования Республики Казахстан от 27 января 2020 года № 37 «О создании Совета молодых ученых при Министерстве образования и науки Республики Казахстан» (с изменениями от 09.04.2021 г.) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32431063&doc_id2=36806876#pos=3:-98.5&sel_link=1008146646
31. Совет по молодежной политике при Президенте РК (Указ Президента Республики Казахстан от 1 июля 2008 года № 625. Обновлен 03.04.2021) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U080000625>
32. Young Researchers Alliance при «Назарбаев Университет» // <https://yrascience.kz/>
33. Об учреждении международных стипендий Президента Республики Казахстан «Болашақ» для подготовки кадров за рубежом (Постановление Президента Республики Казахстан от 5 ноября 1993 г. №1394) // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K930001394_#z0
34. Об утверждении Правил отбора претендентов для присуждения международной стипендии «Болашақ» и определении направлений расходования международной стипендии «Болашақ» (Постановление Правительства Республики Казахстан от 11 июня 2008 года № 573. Обновлен 06.05.2020) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P080000573>
35. Старт приема документов по Международной программе «Болашақ» для поступления в ведущие зарубежные вузы по программам магистратуры, докторантуры и резидентуры // <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/events/details/13159?lang=ru>
36. Национальные доклады по науке // <https://nauka-nanrk.kz/ru/about/nac-doc.html>
37. Национальный доклад «Молодежь Казахстана» // <https://eljastary.kz/ru/reports/>
38. Об утверждении Правил осуществления образовательного мониторинга» (Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 12 ноября 2014 года № 459. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан от 8 декабря 2014 года № 9940. Обновлен 20.12.2021) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14H0009940>
39. НИЦ «Молодежь»: Исследования, Аналитические доклады // <https://eljastary.kz/ru/research/>
40. Каталог, Информационный справочник (2021, 2022 годов издания) // https://nauka.kz/page.php?page_id=1004&lang=1&new
41. Лучший Совет молодых ученых // <https://fnn.kz/ru/projects/36>
42. Сапарбаев ищет молодых ученых и готов заплатить за супер идеи // <https://aktobetimes.kz/novosti/2089-saparbaev-ischet-molodyh-uchenyh-i-gotov-zaplatit-za-super-idei.html>
43. Когда инициатива не наказуема, Актобе таймс: <https://kazpravda.kz/n/kogda-initsiativa-ne-nakazuema/>
44. Социальное самочувствие молодежи Атырауской области Астана: НИЦ «Молодежь», 2018. – 124 с. // <https://eljastary.kz/ru/research/16948/>
45. Отчеты Центра бизнес-информации, социологических и маркетинговых исследований // www.bisam.kz

References

1. Sostojanie i problemy kazahstanskoj nauki: vzgljad iznutri. Otcheti [State and issues of Kazakhstani science: internal view. Reports]. Business Information, Sociological and Marketing Research Center, 2010. URL: <https://www.bisam.kz/ru/reports-and-publications/otcheti> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
2. Ajupova R.R., Aubakirova Sh.K., Kaztaeva S.S., Kialbekova A.G. “Еңбек zhәne әleumettik-jekonomikalық retteu bojnsha zhastar submәdeniетtin zertтеu, sondaj-aқ, bolashaқ tamandyқты bolzhau [The study of youth subcultures, on labor and socio-economic adaptation, as well as forecasting the professions of the future].” Astana: «Molodezh'» FZO, 2016. URL: <https://eljastary.kz/ru/research/16931/> (assessed 14.11.2022) - (In Kazakh)
3. Bejsenbaev O. “Molodezh' i nauka: potencial, kommercializaciya i granty [Youth and Science: capacity, commercialization and grants].” Obzorno-analiticheskij portal «Strategija-2050», 10.06.2019. URL: <https://strategy2050.kz/ru/news/53270/> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
4. Teslenko A.N. “Molodoj uchenyj v Kazahstane: osobennosti social'no-professional'nogo statusa [Young scientist in Kazakhstan: features of social and professional status].” Psihologo-pedagogicheskij zhurnal Gaudeamus 16 no 1: 16-20 (2017). - (In Russian)

5. Otkrytie goda molodezhi v Respublike Kazahstan. PPVK [Opening of the Year of Youth in the Republic of Kazakhstan. PPVK]. 25.01.2019. URL: <https://politex.kz/index.php/studentam/molodezhnaya-politika/66-otkrytie-goda-molodezhi-v-respublike-kazahstan> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
6. V Kazahstane opredeljat vozrast molodezhi [Age of youth to be determined in Kazakhstan]. URL: https://eljastary.kz/ru/news/18291/?sphrase_id=7887 (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
7. Zakon RK «O gosudarstvennoj molodezhnoj politike» (Zakon Respubliki Kazahstan ot 9 fevralja 2015 goda № 285-V ZRK., obnovlen 04.07.2022 [Law of the Republic of Kazakhstan “On State Youth Policy” (Law of the Republic of Kazakhstan dated February 9, 2015 No. 285-V ZRK., updated on 04.07.2022)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000285> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
8. Uderbaeva G.Zh., Sabitov Zh.M, Zhusupova A.S., Zholdybalina A.S., Ermahanova S.A., Shakenov M.A., Abuova D.G., Ahantaeva S.Zh., Sakoshev A.K., Pauli Je.S. National report Youth of Kazakhstan – 2020. URL: <https://eljastary.kz/ru/reports/16884/> (assessed 14.11.2022)
9. Zakon «O nauke» (ot 18 fevralja 2011 goda, obnovlen 30.06.2022) [Law "On Science" (dated February 18, 2011, updated on 06/30/2022)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000407> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
10. Komitet nauki Ministerstva nauki i vysshego obrazovaniya Respubliki Kazahstan ob#javljaet konkursy 2022 goda na soiskanie ezhegodnyh premij [The Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan announces 2022 competitions for annual awards]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/sc/press/news/details/422827?lang=ru> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
11. Nauka v Kazahstane, Proekt Polozhenija o Sovetah molodyh uchenyh v nauchnyh organizacijah i vysshih uchebnyh zavedenij Respubliki Kazahstan [Science in Kazakhstan, Draft Regulations on the Councils of Young Scientists in Scientific Organizations and Higher Educational Institutions of the Republic of Kazakhstan]. URL: <http://www.naukakaz.kz/edu/sovet> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
12. Vazhnoe Ob#javlenie o sozdanii Soveta Molodyh Uchenyh pri Ministerstve Obrazovaniya i Nauki (23.12.2018) [Important Announcement on the establishment of the Council of Young Scientists under the Ministry of Education and Science (23.12.2018)]. URL: <https://www.facebook.com/yrasciencekz/posts/pfbid02UBt3Ur7kYgmYhsGLm5YnA3D1zsCWwmokZu6La3uH93CCNRCMB3FciIX5493uva1ql> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
13. Konkursy OA «NCGNTJe» [Competitions of NCSTE]. URL: <https://www.ncste.kz/ru/competition> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
14. Koncepcija gosudarstvennoj molodezhnoj politiki Respubliki Kazahstan do 2020 goda «Kazahstan 2020: put' v budushhee» (Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 27 fevralja 2013 goda № 191. Obnovlen 08.06.2017) [The concept of the state youth policy of the Republic of Kazakhstan until 2020 "Kazahstan 2020: the path to the future" (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated February 27, 2013 No. 191. Updated on 06/08/2017)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1300000191> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
15. Gosudarstvennaja programma razvitiya obrazovaniya i nauki RK na 2020–2025 gg. (Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 27 dekabrja 2019 goda № 988. Utratil silu 12.10.2021) [State Program for the Development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2020–2025 (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 2019 No. 988. No longer valid on 10/12/2021)]. URL: <https://primeminister.kz/ru/gosprogrammy/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-inauki-respubliki-kazahstan-na-2020-2025-gody-9114129> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
16. Proekt Zakona Respubliki Kazahstan «O nauke» (Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 11 ijulja 2008 goda № 680) [Draft Law of the Republic of Kazakhstan "On Science" (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated July 11, 2008 No. 680)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P080000680> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
17. Proekt Zakona «O nauke» (Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 27 fevralja 2010 goda № 142) [Draft Law "On Science" (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated February 27, 2010 No. 142)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P100000142> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
18. Ajsin S.B. Pjat' hronicheskikh problem kazahstanskoj nauki (obzor pravoprinenitel'noj praktiki Zakona RK «O nauke») [Five Chronic Problems of Kazakh Science (review of law enforcement practice of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Science")]. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36711333&pos=17;175#pos=17;175 (assessed 14.11.2022) - (In Russian)
19. Zakon «O gosudarstvennoj molodezhnoj politike v Respublike Kazahstan» (Zakon Respubliki Kazahstan ot 7 ijulja 2004 goda № 581. Utratil silu Zakonom Respubliki Kazahstan ot 9 fevralja 2015 goda № 285-V) [Law

“On State Youth Policy in the Republic of Kazakhstan” (Law of the Republic of Kazakhstan dated July 7, 2004 No. 581. Repealed by the Law of the Republic of Kazakhstan dated February 9, 2015 No. 285-V)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000581> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

20. Strategija «Kazahstan-2050»: novyj politicheskij kurs sostojavshegosja gosudarstva (Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan – Lidera Nacii N.A. Nazarbaeva narodu Kazahstana, g. Astana, 14 dekabrja 2012 goda, status NPA «novyj») [Strategy "Kazahstan-2050": a new political course of an established state (Message of the President of the Republic of Kazakhstan - Leader of the Nation N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan, Astana, December 14, 2012, NPA status "new")]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

21. Dorozhnaja karta po provedeniju Goda molodezhi (Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 30 janvarja 2019 goda № 27.) [Roadmap for the Year of Youth (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated January 30, 2019 No. 27.)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000027/history> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

22. Nacional'nyj plan razvitiya Respubliki Kazahstan do 2025 goda (Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 15 fevralja 2018 goda № 636. Obnovlen 02.02.2022) [National Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2025 (Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated February 15, 2018 No. 636. Updated on 02.02.2022)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000636> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

23. Ob utverzhdenii Konceptii razvitiya nauki Respubliki Kazahstan na 2022-2026 gody (Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 25 maja 2022 goda № 336) [On approval of the Science Development Concept of the Republic of Kazakhstan for 2022-2026 (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated May 25, 2022 No. 336)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000336> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

24. Budut vvedeny special'nye kvoty dlja zhenshin-uchenyh – Ashat Ajmagambetov [Special quotas for women scientists will be introduced - Askhat Aimagambetov]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/174818?lang=ru> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

25. Plan meroprijatij po realizacii Konceptii gosudarstvennoj molodezhoj politiki do 2020 goda «Kazahstan 2020: put' v budushhee» (pervyj jetap – 2013-2015 gody) (Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 17 ijunja 2013 goda № 603. Status NPA «novyj») [Action plan for the implementation of the Concept of the state youth policy until 2020 "Kazahstan 2020: the path to the future" (first stage - 2013-2015) (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated June 17, 2013 No. 603. The status of the NPA is "new")]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1300000603> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

26. Plan meroprijatij po realizacii Konceptii gosudarstvennoj molodezhoj politiki do 2020 goda «Kazahstan 2020: put' v budushhee» (vtoroj jetap – 2016-2020 gody) (Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 9 dekabrja 2015 goda № 983. Obnovlen 25.11.2017) [Action plan for the implementation of the Concept of the state youth policy until 2020 "Kazahstan 2020: the path to the future" (second stage - 2016-2020) (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 9, 2015 No. 983. Updated on November 25, 2017)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1500000983> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

27. Vystuplenie Ministra obrazovanija i nauki RK Ashata Ajmagambetova na otchetnoj vstreche s naseleniem [Speech by the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan Askhat Aimagambetov at the reporting meeting with the population]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/68956?lang=ru> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

28. O vnesenii izmenenij i dopolnenij v postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 19 ijulja 2011 goda № 830 «O premijah v oblasti nauki i gosudarstvennyh nauchnyh stipendijah» (Postanovlenie Pravitel'stva RK ot 30.12.2020 № 943 [On amendments and additions to the Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated July 19, 2011 No. 830 "On awards in the field of science and state scientific scholarships" (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 30, 2020 No. 943)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000943> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

29. Fond Pervogo Prezidenta Respubliki Kazahstan – Lidera Nacii [Foundation of the First President of the Republic of Kazakhstan - Leader of the Nation]. URL: <https://fnn.kz> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

30. Sovet molodyh uchenyh pri Ministerstve obrazovanija i nauki Respubliki Kazahstan (Prikaz Ministra obrazovanija Respubliki Kazahstan ot 27 janvarja 2020 goda № 37 «O sozdanii Soveta molodyh uchenyh pri Ministerstve obrazovanija i nauki Respubliki Kazahstan» (s izmenenijami ot 09.04.2021 g.) [Council of Young Scientists under the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (Order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated January 27, 2020 No. 37 “On the establishment of the Council of Young Scientists under the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan” (as amended on

04/09/2021)]. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32431063&doc_id2=36806876#pos=3;-98.5&sel_link=1008146646 (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

31. Sovet po molodezhnoj politike pri Prezidente RK (Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 1 ijulja 2008 goda № 625. Obnovlen 03.04.2021) [Youth Policy Council under the President of the Republic of Kazakhstan (Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated July 1, 2008 No. 625. Updated on 04/03/2021)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U080000625> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

32. Young Researchers Alliance under Nazarbaev University. URL: <https://yrascience.kz/> (assessed 14.11.2022)

33. Ob uchrezhdenii mezhdunarodnyh stipendij Prezidenta Respubliki Kazahstan «Bolashak» dlja podgotovki kadrov za rubezhom (Postanovlenie Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 5 nojabrja 1993 g. №1394) [On the establishment of international scholarships of the President of the Republic of Kazakhstan "Bolashak" for training personnel abroad (Resolution of the President of the Republic of Kazakhstan dated November 5, 1993 No. 1394)]. https://adilet.zan.kz/rus/docs/K930001394_#z0 (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

34. Ob utverzhdenii Pravil otbora pretendentov dlja prisuzhdenija mezhdunarodnoj stipendii «Bolashak» i opredelenii napravlenij rashodovaniya mezhdunarodnoj stipendii «Bolashak» (Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 11 ijunja 2008 goda № 573. Obnovlen 06.05.2020) [On approval of the Rules for the selection of applicants for the award of the Bolashak international scholarship and determining the directions for spending the Bolashak international scholarship (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated June 11, 2008 No. 573. Updated on 06.05.2020)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P080000573> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

35. Start priema dokumentov po Mezhdunarodnoj programme «Bolashak» dlja postuplenija v vedushhie zarubezhnye vuzy po programmam magistratury, doktorantury i rezidentury [Start of accepting documents under the Bolashak International Program for admission to leading foreign universities for master's, doctoral and residency programs]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/events/details/13159?lang=ru> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

36. Nacional'nye doklady po nauke [National Science Reports]. URL: <https://nauka-nanrk.kz/ru/about/nac-doc.html> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

37. Nacional'nyj doklad «Molodezh' Kazahstana» [National report "Youth of Kazakhstan"]. URL: <https://eljastary.kz/ru/reports/> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

38. Ob utverzhdenii Pravil osushhestvlenija obrazovatel'nogo monitoringa» (Prikaz Ministra obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan ot 12 nojabrja 2014 goda № 459. Zaregistririvan v Ministerstve justicii Respubliki Kazahstan ot 8 dekabrja 2014 goda № 9940. Obnovlen 20.12.2021) [On approval of the Rules for the implementation of educational monitoring "(Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated November 12, 2014 No. 459. Registered with the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan dated December 8, 2014 No. 9940. Updated on 12/20/2021)]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14H0009940> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

39. NIC «Molodezh'»: Issledovaniya, Analiticheskie doklady [Research Center "Molodezh": Research, Analytical reports]. URL: <https://eljastary.kz/ru/research/> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

40. Katalog, Informacionnyj spravocnik (2021, 2022 godov izdaniya) [Catalog, Information guide (2021, 2022 editions)]. URL: https://nauka.kz/page.php?page_id=1004&lang=1&new (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

41. Luchshij Sovet molodyh uchenyh [Best Council of Young Scientists]. URL: <https://fnn.kz/ru/projects/36> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

42. Saparbaev ishhet molodyh uchenyh i gotov zaplatit' za super idei [Saparbayev is looking for young scientists and is ready to pay for super ideas]. URL: <https://aktobetimes.kz/novosti/2089-saparbaev-ischet-molodyh-uchenyh-i-gotov-zaplatit-za-super-idei.html> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

43. Kogda iniciativa ne nakazuema [When initiative is not punishable]. Aktobe tajms. URL: <https://kazpravda.kz/n/kogda-initsiativa-ne-nakazuema/> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

44. Social'noe samochuvstvie molodezhi Atyrauskoj oblasti [Social well-being of youth in Atyrau region]. Astana: NIC «Molodezh'», 2018. URL: <https://eljastary.kz/ru/research/16948/> (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

45. Otchety Centra biznes-informacii, sociologicheskikh i marketingovyh issledovanij [Reports of the Center for Business Information, Sociological and Marketing Research]. URL: www.bisam.kz (assessed 14.11.2022) - (In Russian)

Тұрғынбаева Б.А.^{1*}, Оракова А.Ш.¹, Корнилова Т.Б.¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

ҮЗДІКСІЗ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАРЫН ҚҰРАСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Қазақстанның әлемдік экономикаға интеграциялануы еліміздің дамыған елдердің қатарына ілгерілеуі әлемде болып жатқан түбегейлі өзгерістерге жедел ден қою қажеттілігін тудыртып отыр. Бұл ретте білім беру жүйесі, оның ішінде педагогикалық мамандарды даярлау үрдісінің жаңарып жаңғыруы өзекті мәселе қатарына жатады. Мәселені шешудің тиімді жолы білім беру бағдарламаларының мазмұнын қайта қарау, білім сатыларындағы педагогикалық үрдістің барлық бағыттарында сабақтастықты сақтау, дидактикалық тұрғыдағы жаңашылдықтарды енгізумен байланысты.

Бұл мақалада еліміздің барлық сала бойынша дамуының жаңа жағдайларына байланысты үздіксіз білім беру жүйесінде педагогикалық мамандарды даярлау мәселесі қарастырылады. Үздіксіз білім беруге қатысты ой пікірлер келтіріліп, авторлық тұжырымдалар жасалады. Елімізгі педагогикалық мамандар даярлайтын жоғары оқу орындары білім беру бағдарламаларына талдаулар нәтижесі беріліп, түйткілді мәселелер топтастырылады. Білімнің үздіксіздігі жағдайында жүйенің әрбір сатысындағы білім беру бағдарламаларын (БББ) құрастырудағы сабақтастық ұстанымына назар аударылып, бағдарлама құрастыруға бағатталған неізгі мәселелер басшылыққа алуға болатын үлгісі ұсынылады.

Аталмыш мақала Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы тарапынан 2021-2023 жж. жүзеге асырылатын OR 11465474 «Білім және ғылым жүйесін дамытудың ғылыми негіздері» зерттеуді бағдарламалық мақсатты қаржыландыру аясында дайындалған. Авторлар тобы осы мақаланы жариялауда көрсеткен қолдауы үшін Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігіне алғыс айтады.

Түйін сөздер: үздіксіз білім беру; үздіксіз педагогикалық білім, білім беру бағдарламалары; ұстаным, сабақтастық.

Турғунбаева Б.А.^{*1} Оракова А.Ш.¹, Т.Б.Корнилова¹

¹ *Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан*

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОСТАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Интеграция Казахстана в мировую экономику требует скорейшего реагирования на происходящие в мире кардинальные изменения на пути продвижения страны в число развитых стран. В связи с этим актуальным вопросом является обновление и модернизация системы образования, в том числе процесса подготовки педагогических кадров.

В данной статье рассматривается проблема подготовки педагогических кадров в системе непрерывного образования в связи с новыми условиями развития страны. Приводятся определения, касающиеся непрерывного образования, представлены авторские выводы.

Приведены результаты анализа образовательных программ высших учебных заведений, подготовленных педагогами нашей страны, и сгруппированы актуальные вопросы.

В условиях непрерывности образования предлагается образец, которым можно руководствоваться при составлении образовательных программ (ОПОП) на каждой ступени системы.

Данная статья подготовлена Национальной академией образования им. И. Алтынсарина в 2021-2023 гг. осуществляемая OR 11465474 «научные основы развития системы образования и науки» подготовлена в рамках программного целевого финансирования исследования. Коллектив авторов благодарит Министерство образования и науки Республики Казахстан за поддержку в публикации данной статьи.

Ключевые слова: непрерывное образование; непрерывное педагогическое образование образовательные программы; позиция, преемственность.

Turgunbaeva B.^{1} Orakova A.¹, Kornilova T.¹*

*¹Abay Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

FEATURES OF DRAWING UP EDUCATIONAL PROGRAMS IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS PEDAGOGICAL EDUCATION

Abstract

The integration of Kazakhstan into the world economy, the country's progress among the developed countries, creates the need to respond quickly to fundamental changes taking place in the world. In this article, the issue of training teachers in the system of continuing education in connection with the new conditions of development of the country in all areas is considered. Opinions on continuing education are given and author's conclusions are drawn. The results of the analysis of educational programs of higher educational institutions that train teachers in the country are given, and problematic issues are grouped. In the context of continuity of education, attention is paid to the principle of continuity in the development of educational programs (OP) at each stage of the system, and a model is proposed in which you can be guided by the main issues of the development of the program.

This article was prepared within the programme trust fund study OR 11465474 «Scientific foundations of modernization of the education system and science» (2021-2023, National Academy of Education named after Y. Altynsarin). The author team thanks the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for the opportunity to publish this paper.

Keywords: continuous education; continuing pedagogical education; educational programs; position; continuity.

Кіріспе. Қазіргі кездегі білім беру сапасы педагогикалық қызметкерлердің кәсібилік деңгейімен тікелей байланысты. Педагогтің кәсіби құзыреттілігі, өз кезегінде, білім алушылардың дамуы мен табыстылығына әсер ететіндігі даусыз. Педагогикалық білім берудің сабақтастығы жағдайында жүзеге асырылатын педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуы білім беру сапасының айқындаушы факторы болып табылады. Бұл ретте үздіксіз педагогикалық білім беруге деген сұраныс артып, оны жаңғыртып, болашақ педагогтың маман ретіндегі және тұлғалық өсуінің негізі ретінде қарастырудың өзектілігі артады. Себебі қоғамға өмір бойы оқуға дайын, өзінің атқаратын қызмет саласында өзін-өзі дамытуға қабілетті және қызметін өзгертуге дайын, тез өзгертін жағдайлар мен міндеттерге жылдам және сәтті бейімделе алатын мамандар қажет. Осыған байланысты педагогтердің өздері де, білім беру ұйымдарының басшылары да үздіксіз кәсіби даму процестерін басқаруға сұранысқа ие.

Білім беруді реформалау үшін мамандарды даярлаудың көп деңгейлі жүйесіндегі байланыс қағидаттарын жаңартудың маңызы зор. Олай дейтініміз жаңарып жаңғырған мұндай жүйе адамның тұтас дамуына, жеке адамның қоғамдағы кәсіби және әлеуметтік бейімделуіне жағдайлар мен мүмкіндіктер жасауға бағытталған. Бұл мәселеге білімнің үздіксіздігі тұрғысынан қарап, оның әрбір деңгейінің мақсат міндеттеріне сай білім беру бағдаламаларын құрастыру қазіргі педагогика ғылымы мен тәжірибесінің негізгі міндеттерінен саналады.

Үздіксіз (өмір бойы) оқуға деген ұмтылыс көптеген ғасырлар бұрын пайда болғандығын жаңа білім алу қажеттілігі туралы ойдың Киелі кітапта, Құранда, ежелгі философтар Конфуций, Соқрат, Аристотель, Платон, т.б. еңбектерінде көрініс беретіндігі дәлелдейді. Халық жадында сақталған фольклор шығармалары, аңыздарда, мақал-мәтелдерде жазылған қоршаған әлем жайлы білімдердің ұрпақтан ұрпаққа таралуы да танымның сабақтастығы пен үздіксіздігінің дәлелі.

Қазіргі кездегі «Өмір бойы білім» ұстанымын білімнің үздіксіздігі идеясының заңды жалғасы деуге болады. Бұл идеяның философиялық мәні адам өмірінің объективті өзгергіштігі және қажеттілігінен

туындап жатқан, өмірдің болып жатқан өзгерістеріне сәйкес бейімделуде жатыр. Римдік саяси қайраткер және философ Сенеканың «ғасыр өмір сүрсен, ғасыр үйрен» - деген тұжырымында осы жаңа заманның талаптарына сай жаңа білік дағдыларды меңгеруден туындайтын тұлғаның мақсатты әрекеті жайындағы ой жатқандығы ақиқат.

Әр елдерде және әрқандай хронологиялық кезеңдерде «үздіксіз білім беру» ұғымы әр түрлі терминдермен белгіленіп келді. ЮНЕСКО ақпараты бойынша, бұл ұғымға қатысты 20-ға жуық терминдер қолданылады екен. Олардың ішінде *жалғастырмалы білім* (continuing education), қайтадан бастап білім алу (recurrent education), ары қарай білім алу (further education), диплом алғаннан кейінгі білім (postgraduate education), компенсаторлы білім (remedial) және тағы басқалары. АҚШ-та негізінен «ғұмыр бойғы білім», Англияда «өмір бойы жалғасатын білім», Швецияда «қайта басталған білім» деп аталатын болса, Францияда қолданылатын бұл ұғымның эквиваленті – «перманенттік білім» [1].

Адамның өмірі бойы жалғасатын білім идеясы негізінен XX ғасырда көтерілген мәселе болғанымен, оның шығу тегі ежелгі философтар Конфуций, Сократ, Аристотель, Платон, Сенеканың еңбектерінен бастау алады. Халық жадында сақталған фольклор шығармалары, аңыздарда, мақал-мәтелдерде жазылған қоршаған әлем жайлы білімдердің ұрпақтан ұрпаққа таралуы да танымының сабақтастығы пен үздіксіздігінің дәлелі деуге болады.

XX ғасырдың 1970-жылдарының ортасынан бастап үздіксіз білім беру идеясы көптеген елдерде қолдау тауып, білім беру реформаларының негізіне және Р.Дава, Х.Гуммель, Ф.Кумбс және басқа да ғалымдар еңбектерінің түйінді ойына айналды. Дегенмен әр ел үздіксіз білім беру идеясын өз жағдайында енгізді. Мысалы, АҚШ-та бұл білім беру іс-әрекетінің қолданыстағы тәжірибесін басшылыққа алып, Ашық университеттердің, қосымша білімнің және тұтынушы тарапынан білім беру қызметтерінің бір немесе басқа түрін еркін таңдау тәжірибелерінің жинақталған түрі ретінде ұсынылды. 80-жылдары бұл мемлекетте үздіксіз білім беру мәселесінің теориялық астарларын ашуға қадамдар жасалды. Өмір бойы білім жинаудың (LLL) пайдалылығы ресми түрде танылып, ересектерге арналған білім беру мекемелерінің түрлері кеңінен ашыла бастады [2].

1996 жылды Еуропа Кеңесі мен Еуропалық Парламент Еуропадағы LLL жылы деп жариялады және экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ), ЮНЕСКО мен Еуропа Кеңесінің құжаттарында «мерзімді білім беру», «тұрақты білім беру», «ересектерге арналған білім беру» түрінде көрініс тапты. [3].

Білім беру жүйесі деңгейлерінің өзара іс-қимылы жеке адамның мүдделерін ескеретін және қоғамның басым әлеуметтік-экономикалық міндеттерін шешуге бағдарланған жоғары сапалы білім алуды қамтамасыз етеді. Үздіксіз білім беру – бұл қоғамдық қажеттіліктер мен жеке адамның талап-тілектерін ескере отырып, оларға жалпы білім беріп, кәсіби даярлаудың мүмкіндіктерін қамтамасыздандыратын мемлекеттік және қоғамдық мекемелердің өзара әрекеттескен жүйесі болып табылады. Сондықтан үздіксіз білім беру – бұл адамның өмір сүру тәсілі, кез келген тұлғаның үздіксіз білім алуы бүкіл өмір сүруі барысындағы талпыныстары, ымен, қажеттіліктері мен қызығушылықтарын жүзеге асырады.

Мұндай өзара әрекеттесудің негізі ЮНЕСКО ұсынған үздіксіз білім беру тұжырымдамасында төмендегіше сипатталады: үздіксіз білім беру – бұл өмірдің алғашқы жылдарынан басталатын, өмір бойы жалғасатын және формальды білім деп аталатын шеңберден тыс білім берудің формалары мен түрлерін және барлық деңгейлерін қамтитын процесс. Ол кезкелген жастағы адамдарға арналған және қоғамның ұсынып отырған білім беру әлеуетін, адамның жан-жақты дамуына ықпал ететін мүмкін жағдайларды пайдалануды мақсат етеді [4].

Демек, *үздіксіз білім беру жүйесі* мемлекеттік-қоғамдық оқу орындары желісінде өздігінен білім алу үдерісінде адамдарға жалпы және кәсіби білім берудің, мәдени-эстетикалық қарым-қатынасқа тәрбиелеудің, олардың әлеуметтік тұрғыда жетілуін, мәдени болмысын дамытып, жетілдіру жолдарының, құралдарының, тәсілдері мен түрлерінің біртұтас жиынтығы немесе педагогикалық жүйесі ретінде қарастырылады.

Бұл сипаттамада үздіксіз білім беру жүйесі тұлғаның өмір бойы әртүрлі білім мекемелерінде оқу мүмкіндігін қамтамасыз ететін және оған білімін өздігімен тиімді ұштастыруға мүмкіндік беретін білім беру жүйесін құрудың аса маңызды әлеуметтік-педагогикалық ұстанымы ретінде көрініс табады. Осыған орай қазіргі кезеңдегі үздіксіз білім берудің басты идеясы – тұлғаның өз өмірінде әрекет субъектісі ретіндегі тұрақты дамуы болып табылады деген ойымызды білдіреміз. Бұдан шығатын қорытынды үздіксіз білім алу ерте шақтан басталып, одан кейінгі өміріндегі адамның іс әрекеттерінің негізгі түрі болып табылады. Қоғамның әр мүшесі білімді ұдайы толықтырып отыру процесін саналы түрде қабылдап, жүзеге асыруы бүгінгі күнде «оқу - өмір сүру үшін қажет» деген ұстанымның өзектілігін көрсетеді.

Үздіксіз білім беру жүйесі - жас ерекшеліктері мен мәртебесіне қарамастан кез-келген адам үшін ашық, бүкіл өмір бойы адаммен бірге жүретін, оның әр уақытта да дамуына ықпал ететін, білім алудың тоқтаусыз үдерісіне шақырып тұратын, қажет болған жағдайда – өзгеріп тұратын жағдайларға жаңаша дайындық беретін, өздігінен білім алуды ұдайы ынталандырып отыратын түрлерін құруды көздейді [5]. Үздіксіз білім беру формальді, формальді емес және информальді құрамаларынан түзіледі. *Формальді* немесе ресми білім мемлекет пен қоғам тарапынан реттеледі, білім мазмұны бекітілген стандартқа сәйкес құрылады, оның негізінде күтілетін нәтижелер айқындалған бағдарламалар негізінде жүзеге асырылады. Білім алудың бұл түрі – оқу орындарында белгілі бір мерзімге даярланған бағдарлама бойынша жүргізіліп, оны аяқтағаннан кейін мемлекеттік сынақтарды табысты тапсыру қорытындысы бойынша заңнамада белгіленген мемлекеттік үлгідегі тиісті құжатты алып шығумен аяқталады. Формальді білім алудың белгілі сатысын бітіруші түлек әрі қарай оқуын жалғастыруға, еңбек етуге, лауазымды қызмет атқаруға құқылы.

Формальды емес білім адамның өмірінің кезеңдерінде пайда болған жаңа қосымша білімге қажеттілікті рді қанағаттандыруды қамтамасыз етеді. Бұл жағдайда білім алушы арнайы стандарт-талмаған, дегенмен өз сұранысына сай белгілі бір талаптар бойынша құрастырылған мазмұнды игереді. Сондықтан формальді емес білім беру мекемелері оқыту мазмұнын сұранысқа сай өзгерте, жаңаларын жасай, технологияларды таңдау мүмкіндіктерін толық пайдалана алады. Білім алуда оқытудың басқа да түрлерінде сияқты дәрістер, семинарлар, басқа да формалар негізінде білім мен тәжірибе жинақтап, аяқтағаны туралы құжат (сертификат) алады. Дегенмен бұл құжат оқу орынына түсуге құқық бермейді. Формальды және формальді емес білім беру бағдарламаларының өзара кірігуі мен үйлестірілуі үздіксіз педагогикалық білімнің нәтижелілігін қамтамасыз етеді.

Информальді білім яғни кез-келген формада тыс, «кіріктірілген» оқыту деп түсініледі. Оны қарым-қатынас арқылы, бұқаралық ақпарат құралдарының, білім беру акцияларының әсерінен, кітап оқу кезінде, өз немесе басқалардың тәжірибесін түсіну кезінде алуға болады. Бұл ақпараттық білім беру деп те аталады, өйткені оның нәтижелері бойынша құжат берілмейді, басқа ресми білім беру салаларында мойындала бермейді. Бұл тек кәсіби құрылған білім беру практикасына сәйкес келеді.

Материалдар мен әдістер. Қазіргі уақытта үздіксіз білімге қатысты түрлі анықтамалар қолданыста бар екендігі мәлім. Мысалы ресей педагогикалық энциклопедиясында «үздіксіз білім беру» философиялық және педагогикалық тұжырымдама деп түсіндіріледі де сәйкесінше ол адамның бүкіл өмірін қамтитын үрдіс, адамның әлеуметтік-мәдени тәжірибені үздіксіз мақсатты түрде игеруі, білім беруді ұйымдастыру принципі, білім саясаты ретінде қарастырылады [6]. Бұл пікірмен толық келісе отырып, өз тарапымыздан үздіксіз білімнің қай формасы болсын білімгердің тұлғалық, кәсіби дамуын қамтамасыз етеді, өмірлік мәселелерін тиімді шешуге ықпал етеді деген тұжырым жасаймыз.

Соңғы жылдары психология, педагогика ғылымдары саласында жарық көрген еңбектерге жасалған талдау үздіксіз кәсіби педагогикалық білім беру жүйесін құрудың теориялық-әдіснамалық және тұжырымдамалық негіздерінің белгілі бір қоры бар екендігін көрсетеді. Атап айтсақ, Б.С. Гершунский, А.В. Даринский және басқалар орта және жоғары кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесін жетілдірудің теориясы мен практикасын Т.С. Садықов, Г.К. Ахметова және т.б. үздіксіз педагогикалық білім беру мәселесінің теориялық және әдіснамалық аспектілерін зерделеді, әр елдердегі үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінің даму жолдарын Н.Д. Никандров, А.К. Құсайынов және т.б. салыстырмалы түрде жан-жақты қарастырғанын көреміз.

Ғалым П.Н. Гапонюктің пікірінше, білім берудің үздіксіздігі және жаһандылық бүгінгі таңда өмір бойы білімнің маңызды әлеуметтік институты болып табылады, оның сапасына мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен бәсекеге қабілеттілігі тәуелді [7]. Бұл келтірілген тұжырымдар біз қарастырып отырған мәселе үшін маңызы жоғары деген пікірімізді білдіреміз.

О.В. Зайцева болса, үздіксіз білімнің үш негізгі бағытын: өмір бойы білім беру, ересектерге білім беру және үздіксіз кәсіптік білім беру деп анықтай келе, оны – бұл жеке тұлғаны тұтас қалыптастыру, оның шығармашылық әлеуетін үдемелі байыту, қабілеттерін үнемі дамыту процесі болып табылатын жаңа әрекет тәсілі ретінде сипаттайды [8].

Қазақстандық К.Т. Арынов, Т.С. Көшерев, С.Н. Лактионованың пікірлерінше, үздіксіз білім берудің басты ерекшелігі қолданылатын оқыту түрлерінің сан алуандығы мен икемділігі, ізгілендірілуі мен демократиялануы, жекелендіруі болып табылады. Үздіксіз оқытудың маңызды нәтижесі – тұлғаның келешекке ұмтылуы, алған кәсіби білімдерін пайдалана отырып жоғары біліктілікпен қоғамның даму мәселесін шешуі; қайта дайындалып, келесі күрделі де беделді маманға айналуы саналады [9]. Жоғарыдағы ғалымдар пікірімен келісе отырып, өз тарапымыздан бұл жүйенің қызметін пайдаланған білімгерлер

қоғамның белсенді, шығармашыл, өз кәсіби деңгейін әрі қарай дербес дамытуға даяр мамандар болып қалыптасуларына мүмкіндіктері зор деп тұжырымдаймыз.

Адамның қажеттіліктеріне сай тұрақты білім алу, даму жағдайында болып, табыстылыққа қол жеткізуі аталған үш бағыттың үйлесімділігінде, байланыстылығы мен бірін-бірі жалғастыра алу әлеуетінде. Олай болса, үздіксіз білім беру жүйесінде білім беру бағдарламаларын жобалаудың жауапкершілігі зор деген болар едік.

Қазақстанда білім беру саласындағы қолданыстағы заңнамаға сәйкес білім беру саласындағы мемлекеттік саясат қағидаттарының бірі - білім берудің бір деңгейінен екіншісіне ауысуды білдіретін және оқыту нәтижелерін сақтау, дәйекті өзгерту және тану арқылы көрінетін «деңгейлерінің сабақтас-тығын қамтамасыз ететін білім беру үрдісінің үздіксіздігі» болып табылады.

Сонымен қатар, бағдарламаларды әзірлеушілер білім туралы Заң мен білім берудің барлық деңгейлеріндегі мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын (МЖМБС) басшылыққа алады. Қазақстанда білім беру бағдарламасы бойынша білім бакалавры, педагогика ғылымдарының магистрі /білім беру бағдарламасы бойынша білім магистрі, философия докторы (PhD)/білім беру бағдарламасы дәрежелерін бере отырып, педагогикалық білім берудің классикалық дәйекті жүйесі жұмыс жасайды.

Зерттеу нәтижелері және оларды талдау. Білім беру саласында Еуропалық Одақ «ЕО өмір бойы білім алу туралы Меморандум» («A memorandum of Lifelong Learning») қабылдады. Бұл құжатта LLL білімге негізделген экономика мен қоғамға табысты көшуді қамтамасыз ету шарты ретінде қарастырылады [10].

Қазақстанда білім беру саласындағы қолданыстағы заңнамаға сәйкес білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың қағидаттарының бірі «білім беру процесінің сабақтастығы, оның деңгейлерінің сабақтастығын қамтамасыз ету» болып табылады, бұл білім берудің бір деңгейінен екінші деңгейіне өтуге жүйелі түрде көшуді білдіреді және оқу нәтижелерін сақтау, дәйекті өзгерту және мойындау арқылы көрінеді [11].

Үздіксіз білім беру (LLL - lifelong learning) білім беру жүйесінің бірлігі мен тұтастығымен, өзін-өзі тәрбиелеу үшін жағдай жасаумен және тұлғаның барлық үшінші тарап дамуы үшін жағдай жасаумен, азаматтарға білім алу құқығын іске асыруға кепілдік беретін әртүрлі сатылар мен деңгейлердегі сабақтас, келісілген, сараланған білім беру бағдарламаларының жиынтығымен қамтамасыз етілетін өмір бойы білім беру деп түсініледі және жалпы білім беру және кәсіптік даярлау, қайта даярлау, өмір бойы біліктілігін арттыру мүмкіндігін ұсынады [12].

Үздіксіз педагогикалық білім – бұл мұғалімнің кәсіби - тұлғалық дамуының толассыздығын қамтамасыз ететін: арнайы педагогикалық даярлық пен біліктілікті арттырудың барлық сатыларының сабақтастығы; формальды және формальды емес өз бетінше білім алудың бірлігі және өзгермелі өмір жағдайында педагогикалық білімді жаңғыртып отыру. Еліміздегі білімді дамытуға қатысты мемлекеттік құжаттарда бұл мәселе тұрақты қарастылып келеді. Атап айтсақ, «Білімді дамытудың 2025 жылдарға дейінгі тұжырымдамасы» [13], «Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы Басқарма Төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығына қосымша «Педагог» кәсіби стандарты [14]; «Өмір бойы оқыту (үздіксіз білім беру)» Тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8 шілдедегі № 471 қаулысы [11]. Қазақстан республикасы «Педагог мәртебесі» туралы Заңы [15], т.б. педагогикалық мамандарды даярлаудың көпсатылы моделі насихатталады.

Ғылыми әдебиеттерге жүргізілген талдау бағдарламаларды іске асырудың тиімділігін бағалау тәжірибесі келесі елдерде: Австралия, Франция, Оңтүстік Корея, Канада, АҚШ-та ең табысты екенін көрсетті. Атап айтқанда, бұл мемлекеттерде бағдарламаларды іске асырудың тиімділігін бағалаудың бірыңғай тәсілі мен әдістемесі жоқ, сондай-ақ бағдарламаларды бағалаудың екі түрі қолданылады: бағдарламалардың нәтижелілігін мониторингтеу және іс жүзінде бағдарламаларды бағалаудың өзі.

Зерттеу бойынша қыркүйек айында тұрған міндеттерді шешу барысында үздіксіз педагогикалық білім берудің шет елдік тәжірибесі зерделенді. Олардың кейбіріне тоқталсақ.

Канадада педагогикалық кадрларды даярлау моделі тиімді жүйелердің бірі болып табылады, бұл ретте: *педагогикалық білім берудің үздіксіз сипаты* (кәсіптік бағдарлау және кәсіпке дейінгі даярлау жүйесі, базалық педагогикалық білім беру, кәсіптік педагогикалық қызметтегі бейімделу кезеңі, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру); *педагогикалық қызметті сертификаттау және лицензиялау* (педагогикалық қызметке рұқсат алу және рұқсат алу); *педагогикалық мамандық алуға үміткерлерге қойылатын талаптардың жоғары деңгейі* (кәсіби іріктеу және университеттің педагогикалық факультетіне түсу үшін ұсыныс); *жаңадан бастаған педагогтарды педагогикалық қолдау* (жас оқытушыларды кәсіби

бейімдеудің барлық сатыларында оларға жетекшілік ететін кәсіби инфрақұрылымның болуы); педагогтердің біліктілігін міндетті түрде арттыру заңнамамен бекітілген және мемлекеттің бақылауында болуы негізгі тәсілдер қатарына жатады.

Сингапурда педагогтарды даярлау қағидаттары ретінде: оқытудың практикаға бағытталған бағыттылығы (мектеп педагогті даярлау үшін үздік білім беру практикаларының орталығы және инновациялық алаң болып табылады); мұғалім мамандығын алуға үміткерлерге қойылатын бастапқы талаптардың жоғары деңгейі (педагогтер үздік білім алушылар болады); педагогикалық білім беруді университеттендіру (педагогтің мансаптық өсуінің беделі мен мүмкіндігі педагогтің кәсіби даму сатысына және сатысына байланысты болады) жүзеге асырылады. Педагогикалық кадрларды даярлауда Сингапурдағы ұлттық білім беру университеті жоғары білікті педагогтарды даярлау саласындағы монополист болып табылатынын атап өтуге болады. Бұл мемлекеттегі ұлттық білім беру университетінде педагогтарды даярлау модульдік оқыту жүйесі негізінде жүзеге асырылады.

Финляндияда ең құрметті және сұранысқа ие мамандықтардың бірі болып табылатын педагогтар дәстүрлі түрде университеттердің педагогикалық бөлімдерінде даярланады. Үміткерлер іріктеудің бірнеше кезеңдерінен өтеді. Алдымен болашақ мұғалімдермен әңгімелесуден өтеді, ең жоғары көрсеткіштері бар үміткерлердің келесі раундта коммуникативті дағдылары, оқуға дайындығы, академиялық қабілеттері, мұғалімдердің жұмысына ынтасы тексеріледі, үшінші раундта жұмыс берушімен сұхбаттан өтіп, оның кәсіби қызметке жарамдылығы, қарым-қатынас дағдылары, эмоционалды жауаптылық, икемділік және т.б. тексеріледі. Үш деңгейлі тексеруден өткен түлектерге де мұғалімнің тұрақты жұмысына кепілдік берілмейді себебі алдымен жарты жылдық сынақ мерзімінен өту керек. Осыдан кейін-сағаттық жұмысқа рұқсат беріледі.

Университеттердегі оқу бағдарламаларының 67 пайызы теория және 33 пайызы практикадан құралады, және әрбір 3 жылда уақыт сұраныстарын, жұмыс берушілердің, түлектердің және оқытушылардың пікірлерін ескере отырып жаңартылып отырылады. Университетте оқудың басты мақсаты - студентті өз бетінше зерттеуге үйрету. Оқу ғылыми жұмыстың практикамен тығыз байланыста жүреді. Бұл финдік жалпы білім беретін мектеп үшін мұғалімдерді даярлау жүйесінің мықты тұсы.

Ресейдің педагог мамандарын даярлау және үздіксіз білім беру жүйесі жалпы білім беру жүйесінің бөлігі болып саналады. Білімнің үздіксіздігі сонымен қатар қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру мекемелері мен өзге де ұйымдардың, қоғамдық және мемлекеттік-қоғамдық бірлестіктердің (қауымдастықтар мен одақтардың) ғылыми және әдістемелік мекемелердің қызметтері арқылы жүзеге асады. Осы тұста қазақстандық педагогтарды даярлау және үздіксіз білім беру жүйесінің тәжірибесі осы мемлекеттегі жағдаймен ұқсас екендігін айта кеткен жөн.

Бұл ретте білім беруді реформалау үшін мамандарды даярлаудың көп деңгейлі жүйесіндегі байланыс қағидаттарын жаңартудың маңызы зор. Олай дейтініміз жаңарып жаңғырған мұндай жүйе адамның тұтас дамуына, жеке адамның қоғамдағы кәсіби және әлеуметтік бейімделуіне жағдайлар мен мүмкіндіктер жасауға бағытталған. Бұл мәселеге білімнің үздіксіздігі тұрғысынан қарап, оның әрбір деңгейінің мақсат міндеттеріне сай білім беру бағдаламаларын құрастыру қазіргі педагогика ғылымы мен тәжірибесінің негізгі міндеттерінен саналады.

Елімізде формалды білім беру «мектеп – колледж – ЖОО» циклі шеңберіндегі білім мазмұны, атап айтқанда, жалпы білім беретін пәндер мазмұнының интеграциясын айқындау, сондай-ақ оқу-тәрбие процесін толассыз стандарттау, жоспарлау және ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады. Педагог мамандарын даярлаумен республикамыздың 30-ға жуық орта арнаулы және 70-ке жуық жоғары оқу орыны айналысады.

Кәсіптік білім беру үздіксіз білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайда талап етіліп отырған қоғам үшін кадрлық әлеует даярлаумен айналысады. Зерттеушілер болашақ мамандарды «кәсіби даярлау» ұғымының мәнін қарастыра, «кәсіби даярлық» ұғымын анықтай отырып, оның «үрдіс», «нәтиже», «мамандық», негізгі сияқты негізгі элементтерін бөліп қарайды (Хмель Н.Д); белгілі бір мамандық бойынша айқындалған білім, және құзыреттерді игерумен қатар жүретін тұлғаның кәсіби қалыптасуы мен дамуы үрдісі мен нәтижесі (В.И. Блинов т.б.) деген ұйғарымдар жасайды.

Білім беру - қоғамның шақырғыларына сәйкес динамикалық жүйе болғандықтан өзгерістер мен жаңартулар болып тұратын сала. Бұл ретте педагогикалық мамандарды даярлайтын оқу орындары да оқу бағдарламаларын қайта қарап, еңбек нарығының сұраныстарын сай жаңартып отыруы уақыт талабы.

Бұл ретте білім беру бағдарламаларын жаңару мен жаңғырту талаптарына сай құрастырудың және жүзеге асырудың мәні зор. Білім беру бағдарламасы (Education) Standard) - білім беру процесін іске

асырудың талаптары мен шарттарын қамтитын, белгілі бір тарихи уақыт кезеңінде қоғам үшін қажетті білім берудің эталондық деңгейін айқындайтын құжат болып саналады. Негізгі білім беру бағдарламалары оқыту мазмұнының міндетті минимумын, білім алушылардың оқу жүктемесінің тиісті көлемін, түлектердің дайындық деңгейіне қойылатын талаптарды, білімді бағалау ережелері мен нәтижесін шығаруды белгілейді.

Үздіксіз білім беру жүйесінің барлық сатылары үшін оқытудың мақсат - міндеттеріне сай білім бағдарламалары даярланады. Жоғары оқу орыны білім беру бағдарламалары даярланатын мамандардың кәсіби стандарттарының және халықаралық стандарттардың талаптары үдесінен шығуды қарастырады. Оқу бағдарламаларын құрастыруда жоғары білім берудің сапасын арттыру, оқытуды қолайлы ету, оқытудың студентке бағдарлануы сияқты мақсаттар басшылыққа алынады. Қазіргі заманғы халықаралық тәсілдер контекстінде және кәсіптік білім беру стандарттары жүйесінің интеграциясын ескере отырып, оқыту нәтижелерін анықтау міндеті бірінші орынға шығады, өйткені білім беру процесінің мазмұнын қалыптастыру, оның барысы мен нәтижесін бағалау бойынша барлық жасалатын жұмыс оның шешіміне байланысты.

Зерттеу барысында еліміздің педагогикалық мамандар даярлайтын 4 жоғары оқу орыны және 2 бастауыш мектеп мамандарын даярлайтын педагогикалық колледждің БББ зерделенді. Біздің елімізде мамандар даярлаудың бағдарламаларын құрастыруға қойылатын талаптар жүйесі нақтыланған. Соған сәйкес әр оқу орыны бұл құжатты дайындау үшін мамандықтың қызмет түрлері ескерілген өзін-дік, яғни сол білім беру ұйымының Ережелері мен нұсқаулықтарын бекітеді. Білім беру бағдарламаларының құрылымы республика оқу орындарында біртектес, оларда білім беру саласының коды, бағдарламаның негіздемесі, біліктіліктер мен қызметтер тізбесі, берілетін дәреже (бакалавр, магистр т.б.) туралы ақпараттар, сондай-ақ білім беру бағдарламасын бітіруші айналыса алатын қызметтердің атауы, кәсіби қызмет түрлері, оқыту нәтижелері сипатталады. Жалпы нәтижелер немесе құзыреттіліктер оқытылатын пәндер бойынша белгіленген оқыту нәтижелерінен алынады. Білім мазмұны жалпы білім беретін пәндер циклі бойынша міндетті, оқу орыны компоненті мен таңдау пәндері компоненттерінен тұрады және модульдерге біріктіріледі. Білім беру бағдарламалары отандық, шет елдік мамандар және жұмыс берушілер мен мамандықты бітіріп кеткен түлектер сараптауынан өтеді.

Қарастырылған білім бағдарламаларының мазмұны негізінен ХХІ ғасырдың болашақ бастауыш мектептің заманауи мұғаліміне қойылып отырған талаптардың үдесінен шығу ойластырылған деп айта аламыз. Жаңа заман мұғалімі белгілі бір білімнің тасымалдаушысы емес, білім беру мен жас ұрпақты тәрбиелеудің озық әдістері мен технологияларын меңгерген, оқыту үрдісінде цифрлық платформаларды шебер қолдана білетін, адами қасиеттері жоғары, ізгіліктің үлгісі бола алатын, үнемі ізденіс пен тұрақты тұлғалық және кәсіби даму сапалары қалыптасқан тұлға болуы тиіс. Ол шәкірттерінің қоғам дамуының қазіргідей беталыстары шағында өз бетінше білім алу, таным процесінің субъектісі болу, шығармашыл, ойшыл болу қабілеттерін жетілдіруді басты назарда ұстауы қажет.

Талданған бастауыш мектеп мамандарын даярлау бағдарламалары оқу орындарының өздерінің академиялық дербестіктеріне, географиялық орналасуына сай, кафедра оқытушы-профессорлар құрамының базалық, ғылыми әлеуетіне сай құрастырылғандығы айқындалды. Барлығында аталмыш сала педагогтарының кәсіби біліктілігін қамтамасыз ететін оқу пәндерін ендіруге ұмтылыс байқалады. Кейбір оқу орындарында бастауыш сыныптағы математикалық бағыттағы пәндерге, келесі бір оқу орындары тілдік бағыттағы пәндерге, бір жоғары оқу орындары АКТ, сандық оқытуға арналған пәндерге көбірек назар аударылған. Педагогтарды даярлаудың білім беру бағдарламаларында білім мазмұнының компоненттерінің арақатынасы стандарт, оқу жоспарлары талаптарына сай. Барлық білім беру бағдарламалары болашақ педагогтардың оқытылатын пәндер негізінде қалыптастырылатын құзыреттіліктері оқу нәтижелері түрінде айқындалған.

Педагогикалық білім берудің бас оқу орыны Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінде студенттердің бірнеше бейіндік білім беру бағдаламаларын таңдап игерулеріне мүмкіндік жасалған. Мысалы бастауыш білім және бизнес, АКТ, көптілді, ағылшын тілі сияқты бағдарламалары таңдау арқылы білім алушы бірнеше мамандықты меңгере алады. Бұл өз кезегінде болашақ педагогтардың кәсіби тұрғыда ұтқыр болуын қамтамасыз етеді.

Талданған білім беру бағдарламаларының мазмұнында бастауыш мектеп мұғалімі кәсіби стандартында анықталған педагогтың: *оқытушылық, тәрбиелеушілік, әдістемелік, зерттеушілік, әлеуметтік - коммуникациялық* сияқты 5 еңбек қызметіне даярлау негізінен ойланстырылған. Дегенмен зерттеушілік пен әлеуметтік коммуникациялық қызметінің мән мағынасын ашатын, әдістеріне үйрететін курстар жағы жетімсіз екендігі байқалады. Педагог стандарты бойынша болашақ білім беру саласы

мамандарының педагогикалық әдеп дағдыларын қалыптастыру атап көрсетілген. Алайда 2 оқу орындарының оқу бағдарламаларында «Педагогикалық этика» пәні ұсынылмаған. Ал 2 университеттің білім беру бағдарламаларында бұл пән 1 курста оқытылады екен. Біздің пікірімізше, педагогтың этикалық дағдыларын қалыптастыру мәселесі барлық педагогикалық пәндер оқытылып біткен соң, оларды қорытындылаушы пән ретінде жүргізілгені дұрыс.

Кейбір білім беру бағдарламаларында сыбайлас жемқорлыққа қатысты пән енгізілсе, енді бірінде «Білім беру ұйымындағы әлеуметтік педагогтың жұмысын ұйымдастыру» деген пән оқытылады екен. Бастауыш мектеп мамандарын даярлау бағдарламасында әлеуметтік педагогтарда жүргізілетін пән неге оқытылады деген сұрақ туындады.

Сондай-ақ бастауыш сынып мұғалімдері еңбекті жаңа бастағанда білім саласында басшылыққа алынатын нормативтік құжаттар талаптарын білмеуден қиналады. Зерделенген білім беру бағдарламаларының кейбірінде олар арнайы оқытылмайды екен. Бұл да ескерілуге тиісті мәселе деп санаймыз.

Педагогикалық кадрларды білімнің үздіксіздігі жағдайында даярлауда бұл саланың нәтижелі жұмыс жасауы мына төмендегі ұстанымдарды басшылыққа алумен тікелей байланысты. Олар: ізгіліктілік, демократиялық, ұтқырлық, сабақтастық, үздіксіздік. *Ізгіліктілік* ұстанымы адамның білім алуына қолайлы мүмкіндіктер туғызу, дара қабілеттерін жетілдіруді қарастырса, *демократиялық* тұлғаның кез келген жаста өзіне қажетті білімді, оқу орынын таңдау құқығы болуын көздейді, *ұтқырлық* білім алуды ұйымдастыруда қолданылатын әдіс, құралдарды оралымды, жылдам пайдалануда көрінеді.

Бұл ретте ерекше тоқталуды қажет ететін *сабақтастық* ұстанымы деп санаймыз. Жүйелілік тұғыр тұрғысынан білім берудегі сабақтастық, білім мен тәрбиенің үздіксіздігін қамтамасыз ететін мен білім беру ұйымдарының, басқару органдарының өзара байланысын көрсетеді. Сабақтастық үздіксіз білім беру үрдісінің бір сатысынан екіншісіне өтудегі ішкі диалектикалық байланысты, білім алушылар алдыңғы кезеңде алған білімдерін тірек етіп, алға қарай жылжуды қамтамасыз ететін үрдіс. Сабақтастық ұстанымы білім мазмұнын түзуде, оқыту әдістерін, құралдарын таңдауда басшылыққа алынады. Сондықтан педагогикалық үрдістегі сабақтастық байланыстар мемлекеттік білім стандарттарында, білім беру бағдарламаларында, оқу және әдістемелік құралдарда қарастырылуы тиіс.

Мамандар даярлаудың білім бағдарламаларын құрастыруда басшылыққа алынатын келесі ұстаным *ғылымилық*. Оның мәні ұсынылатын мазмұн, келтірілетін фактілері, ережелер мен заңдары ғылыми тұрғыдан дұрыс болуы керек. Бұл талапты орындау негізінде болашақ мамандарда қарастырылып жатқан мәселеге ғылыми көзқарас қалыптасады. Бұл принципті іске асыруда белгілі бір ғылым саласында қолданылатын әдістерге жақын тәсілдер қолдануды қажет етеді. Себебі жоғары мектептің оқу процесі серпінді, сондықтан ол ғылым мен техниканың даму жағдайын ғана емес, сонымен қатар қазіргі қоғам мен білім берудің барлық ерекшеліктері мен даму тенденцияларын ескеруді қамтиды.

Жүйелілік ұстанымы оқу материалын жүйелі және дәйекті оқытуға және зерттеуге бағытталады. Бұл студенттің назарын түйінді мәселелерге аудару, игерілген материалдан жаңа материалға логикалық көшу, қарасырылатын мәселенің мазмұнына, оның мақсаттарына байланысты студенттерді шығармашылық әрекеттерге жетелейтін оқыту әдістерінің белгілі бір жүйесін қолдану дегенге келіп саяды. Білім мазмұны студентті қоршаған әлем элементтерінің өзара байланыс жүйесі тұрғысынан қарастыруды көздейді. Біз зерделенген білім біру бағдарламаларында сипатталған ұстанымдар басшылыққа алынған деп айта аламыз.

Дегенмен еліміздің бастауыш мектеп педагогтарын үздіксіз даярлау тәжірибесін зерделеу барысында мына төмендегідей түйткілді мәселелер айқындалды.

1. Болашақ педагогтарды педагогикалық факультеттерге кәсіби іріктеу жүйесі ерте жасөспірім жастағы оқушылармен кәсіби бағдар беру жұмыстары негізінде жүзеге асыру ойластырылмаған. ЖОО білім беру бағдарламаларында оқушыларды мамандық таңдауға бағыттауға арналған пәндер қарастырыла бермейді. Мұндай дайындықтан өтпеген бітірушілер мектептерде осы бағыттағы жұмыстарды жүргізуге дайын болмайтындығы түсінікті. Бұл өз кезегінде мектептерде педагогикалық мамандыққа бағдарлау жұмыстарының: факультативтер, педагогикалық сыныптар, олимпиадалар, мұғалім мамандығының қоғамдық мәнін дәріптейтін арнайы іс-шаралардың жүргізілмеуіне әкеледі. Оқушылардың болашақ мамандыққа қатысты қабілеттерін диагностикалау, ата-аналарға бұл бағытта тиісті педагогикалық көмек ұйымдастырудың қажетті деңгейде еместігі дәлелдеуді талап етпейді.

2. Педагог мамандығына үміткерлер қабылдау жүйесі жетілдірілуі тиіс деп санаймыз. Олай дейтініміз: мектепте мұғалім мамандығын таңдауға арнайы жұмыс жүрмегендіктер, оқу орынына тек грант үшін түсетіндер басым. Үміткерлердің педагогикалық мамандыққа жарамдылығын: қарым-қабілетін, денсаулық жағдайын, т.б. грантқа құжат тапсыру алдында анықталмағандықтан, грант бойынша қабылданған студенттер арасында мамандыққа қабілеттілігі төмен, мамандығын, баланы сүю сезімі байқалмайтын,

тілінің мүкістігі бар т.б. бұл салада қызмет етуге мүмкіндік бермейтін басқа да жағдайлары бар білімгерлер кездеседі. Бұл ретте педагогикалық оқу орынына түсетін үміткерлердің емтихан тапсыру шарттарын қайта қарау, бірнеше кезеңдерден өтетіндей етіп ойластырылғаны жөн деген пікірдеміз. Мысалы: мамандыққа түсуге үміткерлердің түйіндемесін бағалау; педагог мамандығына қызығушылығының бар екендігіне дәлелдемелер ұсыну, сауаттылықты бағалау тестінен өту, жеке қасиеттері мен сапаларын бағалау сұхбаты, кәсіби даярлықтан кейінгі педагог стандартына сәйкестігін бағалау. Тек осындай сынақтар ғана білім беру жүйесінде сапалы педагогтардың жұмыс жасауын қамтамасыз етеді деген ойымызды білдіреміз.

Қорыта келгенде, әр адамға ілім үйретуші, ертеңгі өмірдің баянды да бақытты болуына тікелей қатысы бар мамандық иесін таңдауды табысты ету, бұл істе талғам мен жауапкершілікті арттыру мәселесіне жаңаша талап керек екені даусыз.

3. Формальді оқуды ұйымдастыруда білім алушылардың қызығушылықтарын, талаптарын ескеруде де олқылықтар бар. Атап айтсақ, БББ таңдау пәндері, қарастырылғанымен іс жүзінде ол көп жағдайда орындала бермейді. Себебі ол артық жоспарда жоқ сағаттар, ал оқытушыны таңдау үшін де бір пәнді бірнеше оқытушының беруі жоспарлануы тиіс. Сондықтан оқытушыны таңдау, ғылыми жұмыс жетекшілерін таңдау құқығы көп жағдайда беріле бермейді, себебі бұл оқытушының педагогикалық жүктемесіне тәуелді.

4. Педагогикалық оқу орынын бітірген жас мамандардың кәсіпте тұрақталуына басшылық етуде де атқарылатын істерде кемшіліктер бар. Атап айтсақ, тәлімгерлік, жас педагогты кәсіби қолдау жұмыстарын жүргізуде де формальділіктің бар екендігі білім беру ұйымдары тәжірибесінде жиі байқалады.

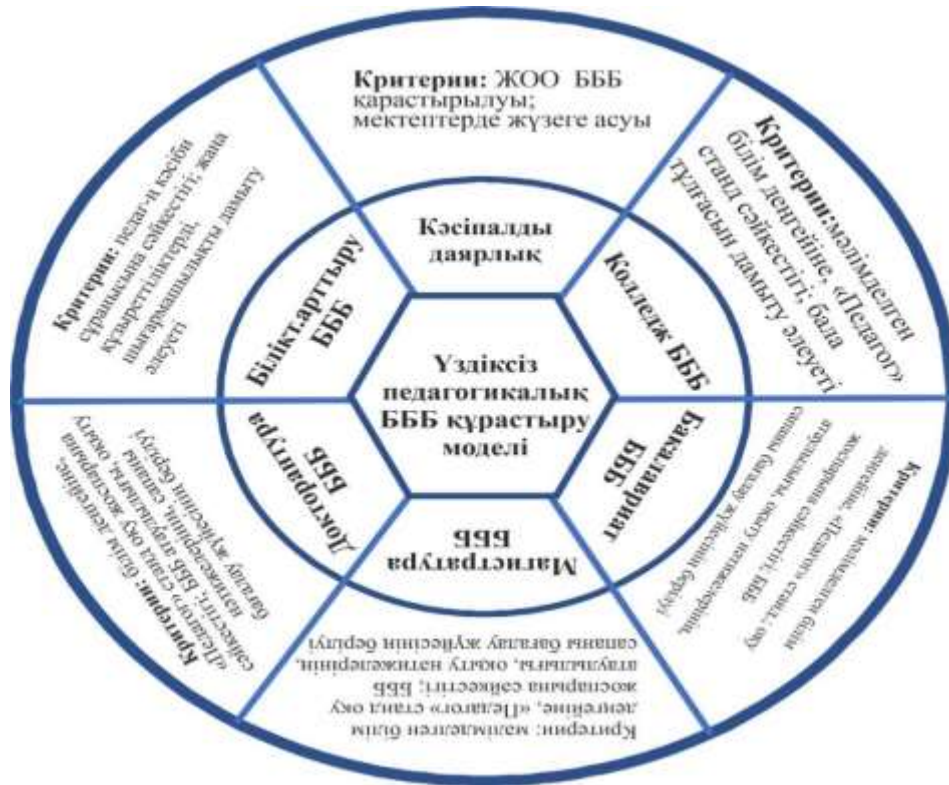
Мектептер мен білім беру ұйымдарында жас мамандарды педагогикалық жұмысқа бейімдеу бағдарламаларының жеткіліксіздігін айтпағанда, аудандық, облыстық деңгейдегі «жас мұғалімдердің қауымдастығы, ассоциациясы, клубтары» сияқты құрылымдардың бар екендігі, нәтижелі жұмыс жасап жатқандығы жайлы ақпаратты кездестіру қиын. Педагогикалық оқу орынын тамәмдаған мамандардың мектептер мен балалар бақшаларына жетпей, басқа салаға кетуі, 1,2,3 жыл жұмыс жасап мамандықтарын ауыстыруы кездесіп тұратын жағдай. Бұл бағытта мақсатты жұмыстар жүргізілетін болса, алдымен жас мамандардың алғашқы жылдары басынан өтетін кәсіби қиыншылықтарын жеңіп, алған мамандығы бойынша еңбек ету мәселесі шешіліп, олардың білім беру мекемелерінің әлеуетін арттыруға өзіндік үлесін қосуға мүмкіндіктері пайда болар еді.

5. Үздіксіз білім берудің келесі сатысы формальді емес білім, қосымша білім беру, біліктілікті арттыру жүйесінің жұмысымен байланысты. Қазіргі уақытта елімізде педагогикалық инновацияларды, цифрлық технологияларды оқу тәрбие үрдісіне енгізуге педагогтарды даярлауда ауқымды жұмыстар жүргізілуде. Республикалық, облыстық, қалалық педагогтардың біліктілігін арттыру ұйымдары жыл бойы әртүрлі тақырыптарда курстар, басқа да білім жетілдіру шараларын өткізіп тұрады. Жаңа жағдайда педагогтар бұрынғыдай 5 жыл емес 3 жыл сайын дайындықтан өтіп тұрулары заңдық күші бар құжатпен бекітілген. Бұл өте дұрыс шешім.

Осыларды баяндай отырып, біздің зерттеу жұмысымыздың аясында жасалған білімнің үздіксіздігі жағдайында білім беру бағдарламаларын (БББ) сабақтастық ұстанымына сәйкес құрастырудың критерийалық үлгісін келтіріп отырмыз. Онда педагог мамандарды кәсіп алды даярлықтан бастап, бакалавриат, магистратура, докторантура жағдайында даярлаудың және одан кейінгі ұстаздардың біліктілігін арттыру жүйесіндегі білім бағдарламаларын жасауда басшылыққа алынуға тиісті критерийлер келтіріледі. (Сурет-1)

Сонымен қатар, зерттеу жүргізу барысында жоспарға сәйкес жоба қатысушылары үздіксіз педагогикалық білім берудің авторлық моделін ұсынды. Бұл модельдің ерекшелігі дескрипторларды анықтап, тұжырымдау арқылы олардың қызмет компоненттерінің деңгейлеріне сәйкес құзыреттер топтарын анықтауға арналған сілтемелер жүйесін қарастыру мүмкіндігі болып табылады.

Модельді құру кезінде мұғалімнің үздіксіз білім беруінің шетелдік және қазақстандық тәжірибесі ескерілді, кәсіби қызметтің «Психологиялық компонент», «Ақпараттық технология компоненті», «Менеджмент компоненті» сияқты компоненттерінің маңыздылығы ескерілді. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламалары құзыреттердің толық ауқымын көрсетуі тиіс болғандықтан, оны одан әрі жүзеге асыру үшін модельде қандай олқылықтарды (Р.Ганье бойынша олқылықтар) еңсеру қажет екенін анықтау маңызды болды. (Сурет-2)

Сурет-1. Үздіксіз педагогикалық білім беру бағдарламаларын құрастыру үлгісі

Сурет-2. Педагогтің үздіксіз білім беру моделі

Ұсынылған «Педагогтің үздіксіз білім беру моделінің» негізінде ЖОО-ның білім беру бағдарламаларына «Кәсіби педагог іс-әрекеттерінің компоненттері бойынша» жүргізілген талдау нәтижесінің негізінде:

1. Барлық деңгейдегі білім беру бағдарламаларында психологиялық, басқарушылық компоненттерге оның ішінде өзін-өзі басқаруға назар аудару;

2. Қос мамандық бойынша бакалавриатта пән бойынша мазмұнды толық қамту қажеттілігі;

3. Зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру мен жүзеге асырумен қатар академиялық жазба дағдыларын дамытуға назар аудару;

4. Педагогикалық және ақпараттық-технологиялық компоненттерде жеке тұлғаға бағытталған педагогикалық технологиялар мен стратегияларды басшылыққа алу қажеттілігі анықталды.

Әрі қарай зерттеудің стратегиялық бағытын анықтау үшін SWOT-талдау әдістемесі қолданылды, нәтижесінде модельдің құзыреттілік блогын әзірлеу мен сипаттаудың нақты тенденциялары анықталды. Зерттеуді жетілдіру бойынша орта мерзімді перспективалар белгіленді.

Күшті жақтары: Модельдің одан әрі дамуымен мұғалімнің кәсіби дамуының әрбір нақты кезеңінде оның деңгейін анықтауға арналған шынайы құралдар жасалады.

Әлсіз тұстары: Қолданыстағы нормативтік-құқықтық база мұғалімнің одан әрі кәсіби дамуы үшін өзінің бастапқы деңгейін (өсу нүктесін) барабар анықтау үшін тәсілдердің бірлігін толық қамтамасыз етпейді.

Мүмкіндіктері: Әзірленген құралдар жинағы педагог дамуының жеке траекториясын қамтамасыз ете отырып, үздіксіз кәсіби білім берудің тиімділік дәрежесін, оның көпвекторлы сипаты мен ұтқырлығын анықтауға мүмкіндік береді.

Қауіпті жақтары: Жарғылық құжаттарды іске асыру және тиімді үздіксіз кәсіби білім берудің үшін қолжетімділік қамтамасыз етілмейді. Сонымен қатар, пән мұғалімдерінің педагогикалық қызметіндегі кәсіби компоненттері мен дағдыларын диагностикалаудың бірыңғай ақпараттық жүйесін әзірлеу үшін диагностикалық сауалнама дайындалды және жүргізілді.

Сауалнаманың мақсаты: үздіксіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасын әзірлеу үшін педагогтардың кәсіби деңгейінің сапасын теңестіруге ықпал ететін модельде көрсетілген мұғалім қызметінің кәсіби компоненттерінің құрамдас функционалдық деңгейін анықтау.

Сауалнамаға бастауыш сынып пәні бойынша 595 мұғалім қатысты. Сауалнама екі бөлімнен тұрады. *Бірінші бөлімде* мұғалімдер туралы статистикалық ақпарат (сауалнамаға қатысқан мұғалімдер саны, еңбек өтілі, санаты, жұмыс орны) қамтылған.

Оның: 17% - қала мектептерінің, 83% - ауыл мектептерінің мұғалімдері. Еңбек өтілі бойынша: 5 жылға дейінгі - 13%, 6-10 жыл - 14%, 11-15 жыл - 14%, 16-20 жыл - 10%, 20 жылдан астам еңбек өтілі бар мұғалімдер - 49% құрап отыр. Санатсыз педагогтар - 19%, педагог – модератор - 27%, педагог-сарапшы - 34%, педагог-зерттеуші - 19%, педагог-шебер - 1%.

Екінші бөлімде мұғалімнің кәсіби қызметінің пәндік-мазмұндық, педагогикалық, психологиялық, ақпараттық-коммуникациялық (IT), басқарушылық компоненттерін анықтайтын сұрақтар қамтылды

Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің:

Пәндік-мазмұндық компонент бойынша:

1. Пән бойынша оқытудың мақсаты мен міндеттерін тұжырымдай аласыз ба? Иә -457, ішінара – 131, жоқ – 7.

2. Ғылыми деректер, фактілер, ұғымдар мен заңдылықтар негізінде оқытудың мазмұнын таңдай аласыз ба? Иә -327, ішінара – 241, жоқ – 27.

3. Білім берудегі саралауды ескере отырып, жеке-бағдарланған тапсырмаларды (жобаларды) әзірлеу мүмкіндігі бар ма? Иә -314, ішінара – 251, жоқ – 30 деп жауап берсе.

Педагогикалық компонент бойынша:

1. Сіз өзіңіздің тәжірибеңізді жалпылап жинақтай аласыз ба? Иә -296, ішінара – 278, жоқ – 21.

2. Өзіндік білім жетілдірудің әдістері мен тәсілдерін білесіз бе? Иә -378, ішінара – 207, жоқ – 10.

3. Сіз өзіндік рефлексия негізінде шынайы кәсіби шешімдер қабылдайсыз ба? Иә -258, ішінара – 298, жоқ – 39 мұғалім жауап берді.

Психологиялық компонент бойынша:

1. Танымдық белсенділікке жұмылдыратын сауатты педагогикалық бағалау жүргізе аласыз ба? Иә – 388, ішінара – 197, жоқ – 10.

2. Сізде әр оқушының жағымды жақтарын таба білу, осы жақтарға қарай оқу процесін құру, дамытудың жағымды күштерін қолдау мүмкіндігі бар ма? Иә – 462, ішінара – 126, жоқ – 7 жауап берді.

IT – компоненті бойынша:

1. Кәсіби қызметіңізде АКТ, интернет технологияларын қолданасыз ба? – деген сұраққа үнемі - 265, ішінара – 128, қажеттілігіне қарай – 192, қолданбаймын – 10.

2. Сабақты дайындау және өткізу кезінде электронды дидактикалық материалдарды пайдаланасыз ба? үнемі - 210, ішінара – 161, қажеттілігіне қарай – 196, қолданбаймын – 28.

3. Сіз оқу процесінде электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) пайдаланасыз ба? үнемі 131, ішінара – 182, қажеттілігіне қарай – 236, қолданбаймын – 46 жауап берді.

Басқару компоненті бойынша:

1. Сіздің жалпыға міндетті білім беру стандарты және оқу бағдарламалар туралы біліміңіз жеткілікті ме? Иә -443, ішінара -143, жоқ – 9.

2. Сапалы білім беру үшін педагогикалық жағдай жасауға мүмкіндігіңіз бар ма? Иә -424, ішінара - 160, жоқ – 11.

3. Сіз өзіңіздің кәсіби және жеке дамуыңызды жобалай аласыз ба? Иә – 306, ішінара – 255, жоқ - 34 жауап берді.

Ұсынылып отырған модельді педагогтарды үздіксіз білім жүйесінде даярлауда басшылыққа алуға болады деп санаймыз.

Қорытынды.

Жоғарыда келтірілгендерге сүйене отырып, үздіксіз білім - бұл белгілі бір құрылымдық ерекшеліктермен, функционалды байланыстарымен және оқыту технологияларымен сипатталатын педагогикалық жүйе ғана емес, сонымен бірге бүкіл қоғамның нақты құрамдас бөлігі. Үздіксіз білім - мемлекеттің жедел дамуын, қоғам мүшелерінің табыстылығын, азаматтық жауапкершілігін, әлеуметтік келісімнің басты факторы болып табылады. Өлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, кез-келген мемлекеттің әлеуметтік экономикалық дамуы сол елдің білім жүйесі мен азаматтарының білімділік дәрежесіне байланысты.

Зерттеу барысында зерделенген зерттеулердің мәліметтері: ғылыми және техникалық прогресстің дамуы адамдардың үздіксіз білім алу қажеттіліктерін тудырып, олардың өмірлік мұраттарына айналуда деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Қоғамдық санада жасына қарамастан, өмір бойы үздіксіз білім алуға деген көзқарасты қалыптастыру қажеттілігі адамның белсенді өмірінің ұзақтығын арттыруға, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуы мүддесінде адам тәжірибесі мен интеллектін өмір бойы барынша және тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Ол маманның кәсіби өмірімен, алға жылжумен, дамуымен тығыз байланысты деген тұжырым жасалады. Үздіксіз білім оқытудың теориясы мен әдістемесі саласында дамудың жаңа жолдарын ашу, оқытудың даралануын қамтамасыз ету, жаңа технологияларды, ең ұтымды техникалық құралдарды қолдану арқылы жүзеге асады.

Педагог мамандарын үздіксіз білім беру жүйесінде даярлауда белгілі бір педагогикалық шарттардың орындалуымен байланысты. Оларға: кәсіпалды даярлықта оқушыларды педагогикалық мамандыққа ынталандыру; кәсіби білім алу барысында студенттердің педагогикалық бағыттылығын дамыту; жас мұғалімдердің оқытудың инновациялық жағдайына байланысты оң тәжірибе жинақтауы, педагогтардың тұрақты біліктіліктері артыру іс-шараларына қатысуы жатады. Бұл үрдісте жоғары нәтижелерге жету оның «кейіпкерлері» педагогтардың кәсібилігі, құзыреттілігі, шығармашылығына тікелей байланысты. Жүйе осы сапаларды әр педагог бойына дарытуға, әрі қарай дамытуға жұмыс жасауы тиіс. Тек сонда ғана елімізде білімге негізделген қоғам құру, ол үшін үздіксіз білім берудің барлық салаларын үйлесімділікте дамыту мәселесі тиімді шешіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Warner K. Schaie, Sherry L. Willis. *Handbook of the Psychology of Aging*. Academic Press, 2010. – 419 p. 9 p.

2. Ильевич Т.П., Никитовская Г.В., Щепул С.Ю. Анализ образовательных моделей подготовки педагогических кадров в зарубежных системах непрерывного образования [Электронный ресурс] // *Современные проблемы науки и образования*. – 2021. – №4; URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=31038> (дата обращения: 05.08.2022).

3. Decision №1934/2000EC of the European Parliament and of the Council of 17 July 2000 in the European Year of Languages 2001 [Electronic resource] *Official Journal L232*, 14/09/2000 P. 0001-0005 - URS: <http://www.eur-lex.europa.eu/legal> (accessed: 13.08.2022)

4. Концепция непрерывного образования (ЮНЕСКО, 1995). Создание целостной системы непрерывного профессионального образования. [Электронный ресурс] https://studbooks.net/1737146/pedagogika/kontseptsiya_nepneryvnogo_obrazovaniya_yunesko_1995_sozdanie_ts_elochnoy_sistemy_nepneryvnogo_professionalnogo (дата обращения: 14.08.2022)

5. Колесникова И. А. Непрерывное образование как феномен XXI века: новые ракурсы исследования [Электронный ресурс] // *Непрерывное образование: XXI век*. 2013. Вып. 1. URL: <https://doi.org/10.15393/j5.art.2013.1941> (дата обращения: 23.08.2022)

6. Российская педагогическая энциклопедия. В двух томах. – М.: Изд. «Большая Российская энциклопедия», 1999 г. – С 41.
7. Гапонюк, П. Н. *Опережающие технологии обучения в системе довузовской подготовки* / П.Н. Гапонюк // *Научно-теоретический журнал Российской Академии образования «Педагогика»*, 2011. – № 9. – С. 122-124.
8. Зайцева О.В. *Непрерывное образование: основные понятия и определения* // *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2009. Вып. 7 (85). – С. 106-109.
9. Арынов К.Т., Кошеров Т.С., Лактионова С.Н. *Проблемы устойчивого развития непрерывного образования: поиски и решения. Пути реализации концепции развития образования в РК до 2015 года.* – Алматы: КАО им. И. Алтынсарина, 2004. – С. 5.
10. *A Memorandum on Life-Long Learning (2000). Working Group “Education and Training Statistics” Meeting. November 13-14, Eurostat/E3/2000/ETS02.*
11. *Өмір бойы оқу (үздіксіз білім беру) тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8 шілдедегі № 471 қаулысы.* [Электрондық ресурс]:// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000471> (қолданылған күні: 10.08.2022)
12. *Словарь согласованных терминов и определений в области образования государств-участников Содружества Независимых Государств.* – М., 2004. – С. 55
13. *Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2025 жылға дейінгі Тұжырымдамасы.* Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы № 790 қаулысымен бекілген [Электрондық ресурс]:// <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=12629438> (қолданылған күні: 16.08.2022)
14. *Педагогтың кәсіби стандарты.* Қазақстан Республикасы «Атамекен» Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы Басқарма Төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығына қосымша [Электрондық ресурс]:// https://atameken.kz/uploads/content/files/ПС%20Педагог_каз.pdf (қолданылған күні: 7.08.2022).
15. *«Педагог мәртебесі туралы» - Қазақстан Республикасы Заңының жобасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 тамыздағы № 645 қаулысы.* [Электрондық ресурс]:// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000645> (қолданылған күні: 10.08.2022).

References

1. Warner K. Schaie, Sherry L. Willis. *Handbook of the Psychology of Aging.* Academic Press, 2010. – 419 p. – 9 p
2. Ilevich T.P., Nikitovskaia G.V., Şepul S.İu. *Analiz obrazovatelnyh modeleit podgotovki pedagogicheskikh kadrov v zarubejnyh sistemah nepreryvnogo obrazovania [Elektronnyi resurs] // Sovremennye problemy nauki i obrazovania.–2021.–№4; URL: <https://science-education.ru/rw/article/view?id=31038> (data obraşeniya: 05.08.2022).*
3. *Decision №1934/2000EC of the European Parliament and of the Council of 17 July 2000 in the European Year of Languages 2001 [Electronic resource] H Official Journal L232, 14/09/2000 P. 0001-0005 - URS: <http://www.eur-lex.europa.eu/legal> (accessed: 13.08.2022)*
4. *Kontseptsiya nepreryvnogo obrazovaniya (YUNESKO, 1995). Sozdaniye tselostnoy sistemy nepreryvnogo professional'nogoobrazovaniya.* [Elektronnyy resurs] <https://studbooks.net/1737146/pedagogika/kontseptsiya nepreryvnogo obrazovaniya yunesko 1995 sozdanie ts elostnoy sistemy nepreryvnogo professionalnogo> (data obrashcheniye: 14.08.2022)
5. *Kolesnikova I. A. Nepreryvnoye obrazovaniye kak fenomen XXI veka: novyye rakursy issledovaniya [Elektronnyy resurs] // Nepreryvnoye obrazovaniye: XXI vek. 2013. Vyp. 1. URL: <https://doi.org/10.15393/j5.art.2013.1941> (data obrashcheniye: 23.08.2022)*
6. *Rossiyskaya pedagogicheskaya entsiklopediya. V dvukh tomakh -M. -Izd. «Bol'shaya Rossiyskaya entsiklopediya». -1999 g. - S 41*
7. *Gaponyuk, P. N. Operezhayushchiye tekhnologii obucheniya v sisteme dovuzovskoy podgotovki / P.N. Gaponyuk // Nauchno-teoreticheskiy zhurnal Rossiyskoy Akademii obrazovaniya «Pedagogika», 2011. - № 9. - S. 122-124.*
8. *Zaytseva O. V. Nepreryvnoye obrazovaniye: osnovnyye ponyatiya i opredeleniya // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. 2009. Vyp. 7 (85). S. 106-109.*

9. Arynov K.T., Kosherov T.S., Laktionova S.N. *Problemy ustoychivogo razvitiya nepreryvnogo obrazovaniya: poiski i resheniya. Puti realizatsii kontseptsii razvitiya obrazovaniya v RK do 2015 goda.* – Almaty: KAO im. I. Altynsarina, 2004. - S. 5.

10. *A Memorandum on Life-Long Learning (2000). Working Group “Education and Training Statistics” Meeting. November 13-14, Eurostat/E3/2000/ETS02.*

11. *Ömir boiy oqu (üzdiqsız bilim beru) tūjyrymdamasyn bekitu turaly Qazaqstan Respublikasy Ükmetiniñ 2021 jylǵy 8 şildedegi № 471 qaulysy. [Elektrondyq resurs]:// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000471> (qoldanylǵan küni: 10.08.2022)*

12. *Slovar' soglasovannykh terminov i opredeleniy v oblasti obrazovaniya gosudarstv-uchastnikov Sodruzhestva Nezavisimykh Gosudarstv.* – M., 2004. S. 55

13. *Respublikasynda bilim berudi damytudyñ 2025 jylǵa deingi Tūjyrymdamasy. Qazaqstan Respublikasy Ükmetiniñ 2021 jylǵy № 790 qaulysymen bekilgen [Elektrondyq resurs]:// <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=12629438> (qoldanylǵan küni: 16.08.2022)*

14. *Pedagogtyñ kásibi standarty. Qazaqstan Respublikasy «Atameken» Últtyq Kásıpkерler palatasy Basqarma Tóraǵasynyñ 2017 jylǵy 8 mausymdaǵy № 133 búiryǵyna qosymsha [Elektrondyq resurs]:// https://atameken.kz/uploads/content/files/PS%20Pedagog_kaz.pdf (qoldanylǵan küni: 7.08.2022).*

15. *«Pedagog mártebesi turaly» - Qazaqstan Respublikasy Zañynyñ jobasy turaly Qazaqstan Respublikasy Ükmetiniñ 2019 jylǵy 31 tamyzdaǵy № 645 qaulysy. [Elektrondyq resurs]:// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000645> (qoldanylǵan küni: 10.08.2022).*

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/8185.2022.90.57.003>

Колумбаева Ш.Ж.¹, Ланцева Т.В.^{2*}

¹ КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

² Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан

ЦИФРОВЫЕ МЕДИАТЕХНОЛОГИИ И ИКТ В ПАРАДИГМЕ ОБУЧЕНИЯ И ПРЕПОДАВАНИЯ

Аннотация

Педагоги и организации образования сталкиваются с проблемами онлайн-обучения, такими как необходимые технические и педагогические знания и иногда неадекватная цифровая инфраструктура в организациях образования выражающаяся как в конкретном техническом оснащении, так и в готовности использовать эти цифровые и медиаресурсы в полной мере. В этом контексте новое значение приобретают компетенции в функциональной обработке проблемных ситуаций в обучении с помощью цифровых медиа. Таким образом, в частности, в данной статье описывается определение конструкции работы с цифровыми проблемными ситуациями педагогов, встречающимися в процессе преподавания и наполнение их операционными возможностями посредством систематической разработки и валидации ситуационного теста суждения о готовностях и качестве применяемых информационно-коммуникационных средств (далее ИКТ).

Представлен дискурс понимания обучения на протяжении всей жизни в свете теории о «жестокое оптимизме». Далее в этой статье авторы размышляют о том, что делать, исследуя обучение на протяжении всей жизни и представляют результаты ответов респондентов на вопросы касающиеся обучения и преподавания с применением ИКТ.

Делаются выводы о необходимости единства образовательного сообщества, организационной культуры, и технологической инфраструктуры.

Ключевые слова: образование, высшее образование, критическое воспитание, критическая педагогика

Kolumbayeva Sh.¹, Lantseva T.^{*2}

¹ Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty city, Kazakhstan

² Karaganda University of the name of academician E. A. Buketov,
Karaganda city, Kazakhstan

DIGITAL MEDIA TECHNOLOGIES AND ICTS IN THE PARADIGM OF LEARNING AND TEACHING

Abstract

Educators and educational organizations face the challenges of online learning, such as the necessary technical and pedagogical knowledge and sometimes inadequate digital infrastructure in educational organizations expressed both in specific technical equipment and in the readiness to use these digital and media resources to the fullest extent. In this context, competences in the functional processing of problematic situations in learning with the help of digital media acquire new importance. Thus, in particular, this article describes the definition of a construct for dealing with digital teacher problem situations encountered in the teaching process and filling them with operational capacities through the systematic development and validation of a situational judgment test of the readiness and quality of the information and communication technology (hereafter ICT) tools used.

The discourse of understanding lifelong learning in light of the theory of "cruel optimism" is presented. This article goes on to reflect on what to do when exploring lifelong learning and presents the results of respondents' responses to questions regarding ICT-enabled learning and teaching.

Conclusions are drawn about the need for a unified educational community, organizational culture, and technological infrastructure.

Keywords: education, high education, critical education, critical pedagogy

Колумбаева Ш.Ж.¹, Ланцева Т.В.^{2}*

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан,

² Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды қ., Қазақстан

ОҚУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ ПАРАДИГМАСЫНДА ЦИФРЛІК МЕДИА ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН АКТ

Педагогтар мен білім беру ұйымдары қажетті техникалық және педагогикалық білім және кейде білім беру ұйымдарындағы цифрлық инфрақұрылымның жеткіліксіздігі сияқты онлайн-оқыту проблемаларына тап болады, олар нақты техникалық жарақтандыруда да, осы цифрлық және медиаресурстарды толық көлемде пайдалануға дайындықта да көрінеді. Бұл тұрғыда цифрлық медиа арқылы оқытудағы проблемалық жағдайларды функционалды өңдеу құзыреттілігі жаңа мәнге ие болады. Осылайша, атап айтқанда, бұл мақалада оқыту процесінде кездесетін мұғалімдердің цифрлық проблемалық жағдайларымен жұмыс құрылымын анықтау және оларды ақпараттық-коммуникациялық құралдардың (бұдан әрі-акт) дайындығы мен сапасы туралы ситуациялық тестті жүйелі түрде әзірлеу және валидациялау арқылы операциялық мүмкіндіктермен толтыру сипатталған.

"Қатыгез оптимизм" теориясы аясында өмір бойы оқытуды түсіну дискурсы ұсынылған. Әрі қарай, осы мақалада авторлар өмір бойы оқытуды зерттеу арқылы не істеу керектігі туралы ойлайды және респонденттердің АКТ қолдану арқылы оқыту мен оқытуға қатысты сұрақтарға жауаптарының нәтижелерін ұсынады.

Білім беру қоғамдастығының, ұйымдастырушылық мәдениеттің және технологиялық инфрақұрылымның бірлігі қажеттілігі туралы қорытынды жасалады.

Түйінді сөздер: білім беру, жоғары білім, сыни тәрбие, сыни педагогика

Введение

Благодаря процессам социальной оцифровки и медиализации компетенции в области образовательных цифровых и медиа ресурсов становятся все более актуальными обладать готовностью надлежащим и самостоятельным образом использовать предлагаемые возможности развития и варианты участия в жизни общества. Эти события требуют, чтобы образовательные практики педагогов всех уровней образования были расширены, чтобы включить их готовности к преподаванию и обучению необходимым навыкам в работе с цифровыми медиа, что также востребовано и продвигается государственными

программами, такими как национальный проект [1] и новыми государственными стандартами образования [2].

Сегодняшний мир изобилует множеством изменений и вызовов. Распространение информации и глобализация относятся к числу тех вариаций, которые несут с собой изменения в характере рынка труда, бурного развития науки, возрастающей необходимости переобучения, обучения и образования на протяжении всей жизни, осуществляемых в условиях ограниченности имеющихся ресурсов, растущих требований к гибким возможностям обучения, и потребностей в создании новых границ понимания важности происходящих структурных сдвигов и преобразований.

Ключевая роль образования и его ориентация на культуру, в том числе культуру обучения и преподавания как основную парадигму стабильности стран – это то, что оказало большое влияние на образовательные центры повсеместно. Органы планирования преподавания и разработчики образовательных и учебных программ, программ неформального образования в мире ищут новые методы, с помощью которых они могут переделать и изменить старую систему как приятную, привычную, наиболее доминирующую и самую глубокую культуру следующему поколению. Интерактивное обучение, мультимедийные взаимодействия, творческое обучение и обучение на основе глобальных проектов и критического мышления являются одними из современных изменений в области образования. Поэтому очевидно, что новые подходы требуют новых методов. Аппаратное обеспечение, программное обеспечение, веб-средства, электронная почта, всемирные базы данных, визуальные и аудиальные конференции являются отличительными признаками технологической гегемонии в области преподавания и образования. Настоящее исследование в целом направлено на изучение вопроса о том, влияют ли на нынешние образовательные условия изменения в учении, образовательных программах, обучении, процессе обучения, учебной атмосфере, на мышление педагогов и анализе применяемых ими традиций и новых методов обучения в качестве новых концепций. Все это, конечно, направлено на поиск основных структур, на которых преподавание может быть изменено в эпоху глобализации путем внедрения интегративной модели, основанной на технологической ориентации и использовании возможностей ИКТ.

Поставленный вопрос является следствием социальных, экономических и политических изменений и циркуляции информации и глобализации. В настоящее время лицо мира резко изменилось из-за глобализации, и человечеству были предложены новые ориентиры. Общество в настоящее время переживает ускоряющийся период в отношении социальных и культурных категорий. В фокусе этого ускорения находятся совпадение тона устремленности и нацеленности изменений, смешение структурных и значимых систем в национальных и трансформируемых наднациональных системах. Поэтому части общества, которые являются более совместимыми с глобальными тенденциями или находятся под прямым их влиянием становятся наиболее трансформируемыми, могут подвергаться структурным изменениям.

Таким образом, практически любая организация образования входит в число частей общей системы образования, которые в силу своей внутреннего единства, сущности и внешних связей находятся под влиянием ускоряющихся изменений. Такие факторы, как: распространение бедности, неграмотности, заболеваний, явлений, угрожающих природной среде, нестабильности ценностей, проповедуемых среди поколений, информационных технологий и коммуникаций, непрерывного обучения, глобального мира, гуманизма, расширения научного общества и т.д. это проблемы, с которыми сталкиваются все системы обучения в мире [3].

Цель исследования – обосновать возможность улучшения качества преподавания и обучения с применением ИКТ, исследовать критику обучения на протяжении всей жизни.

Обзор источников и литературы. Культурные аспекты глобализации привели к тому, что система обучения распространила внутренние связи, с тем чтобы сохранить свою самобытность, язык, ритуалы и обычаи. Любые неудачи или недостатки в этом отношении приводят к необратимым нарушениям культур, поэтому учет новых взглядов, касающихся национальных и международных потребностей и требований, играет существенную роль в системах образования.

На первый взгляд, трансформацию учебных (образовательных) систем, основанных на глобализации, можно резюмировать следующим образом:

Глобализация обучения – это процесс, который резко эволюционировал и предъявил новые оценки, политику и требования к деятельности в области обучения и преподавания [4]. Он привел к глобализации ценностей, отношений и влиятельной собственности науки [5] Этот процесс в сверхкороткие сроки ввел учебные изменения на основе онлайн-соединений и видеоконференций [6]. Профессиональное и техническое образование также изменились ввиду улучшении подготовки кадров и решении проблем в

области стандартизации [7]. Все это, в целом относится к числу следствий глобализации, такие проблемы требуют адаптивности содержания обучения к национальным и международным требованиям. К ним относят как расширение информационно-коммуникационных технологий, так и распространение и расширение программы дистанционного обучения, неформальное обучение, предложение новых методов в образовании и содержании обучения. Поэтому практически повсеместно заявлено, что цели могут быть достигнуты только с помощью новых образовательных программ и моделей, содержащих современную подготовку и отражающих требования к технологической революции как основы будущего процветания. Согласно этой идее, современные образовательные технологии – это процессы, посредством которых применяются процедуры обучения или преподавания. Использование их как инструмента обеспечивает основу постоянного развития государства [8].

Цифровые технологии облегчили замену методов ориентированных на классно-урочную систему обучения и преподавания новыми методами. Не все организации образования, по-видимому, пока в состоянии удовлетворить потребности развивающихся обществ 21-го века, тем более в условиях требований использования современных технологий обучения. С точки зрения некоторых ученых-исследователей «Образовательные технологии в эпоху глобализации – это тенденции, отражающие стремление повысить знание у самоучки» [9]. Общение с другими, широкое использование ресурсов, перенос знаний на новые возможности и поиск новых подходов к самообучению являются одними из преимуществ образовательных технологий новой эпохи [10, 11].

Материалы и методы

На основе анализа источников рассматриваются вопросы обучения на протяжении всей жизни, улучшения качества преподавания и обучения с применением ИКТ.

При подготовке статьи использованы методы, основанные на теоретическом анализе научной литературы по проблеме критической педагогики, направленности образовательной политики, анализ объективной деятельности в области образования и резильентности педагогов.

Современная жизнь смешивается с технологиями. Современные технологии и мультимедиа обеспечивают возможность развития до недавнего времени недоступных обучающемуся при традиционной системе обучения.

Что касается использования новых технологий в системе образования, теоретическое обучение и разнообразные шаблоны до сих пор использовались следующим образом: теория живой системы, аналитическая теория принятия элементов, интерактивная сеть веб-обучения, теория процесса распространения, теория всеобъемлющего партнерства [12], интерактивные и выставочные модели являются одними из выдающихся моделей в применении учебных технологий. К новым также относят аналитическую теорию принятия элементов, использование web интерактивных обучающих сетей, теорию процесса распространения, теорию кривой S, теорию всеобъемлющего партнерства, выставочную модель, интерактивная модель [13].

Результаты исследования и обсуждение

Термины «образование» и «профессиональная подготовка» социальная оцифровка и медиализация компетенции в области образовательных цифровых и медиа ресурсов часто объединены и используются при оценивании и описании качества образования. Это нуждается в объяснении.

Профессиональная подготовка является жизненно важной частью многих учебных программ, осуществляемых в школах, педагогических колледжах, технических колледжах и университетах. Поэтому министерства просвещения и высшего образования проявляют большой интерес к функции профессиональной подготовки в силу своих собственных обязанностей.

Образование и профессиональная подготовка являются важнейшими элементами развития людских ресурсов. Вместо того, чтобы рассматривать их как параллельную деятельность, оба названных выше министерства показывают, что на самом деле они тесно связаны. В целях максимального использования преимуществ этих отношений министерства привержены комплексному подходу к образованию и профессиональной подготовке и рассматривают это в качестве жизненно важной основополагающей концепции для национальной стратегии развития людских ресурсов.

Комплексный подход подразумевает взгляд на обучение, который отвергает жесткое разделение между «академическим» и «прикладным», «теорией» и «практикой», «знанием» и «навыками», «головой» и «рукой». Такие различия характеризуют организацию образовательных и учебных программ, а также

программ неформального образования и распределение образовательных возможностей во многих странах мира, включая Казахстан.

Декларировано, что успешная и современная экономика и наше успешное общество требуют устранения искусственных иерархий в социальной организации, в организации и управлении работой, а также в том, как обучение организовано и сертифицировано. Поэтому заявляется, что и общество, и государство требуют от граждан, имеющих прочную основу общего образования, показать на деле желание и способность продолжать учиться, адаптироваться и развивать новые знания, навыки и технологии, гибко перемещаться между профессиями, брать на себя ответственность за личную работу, устанавливать и достигать высоких стандартов и работать сообща.

В ответ на такие структурные требования и изменения в социально-экономической организации и технологическом развитии комплексные подходы к образованию и профессиональной подготовке в настоящее время являются основной международной тенденцией в разработке учебных программ и реформе квалификационных структур. Комплексный подход к образованию и профессиональной подготовке сам по себе не создаст успешную экономику и общество. Однако оба министерства, возникшие из недр Министерства образования и науки, по всей вероятности, убеждены, что такой подход является необходимым условием успешного развития людских ресурсов и, таким образом, способен внести существенный вклад в реконструкцию и развитие нашего общества и экономики.

Комплексный подход к образованию и профессиональной подготовке, связанный с новой Национальной рамкой квалификаций (НРК), основанной на системе кредитов за достигнутые результаты обучения, будет стимулировать творческую работу по разработке образовательных и учебных программ и признанию учебных достижений везде, где предлагается образование и профессиональная подготовка. Это открывает двери возможностей для людей, чьи академические или карьерные пути были без необходимости заблокированы, потому что их предыдущие знания (приобретенные неофициально или по опыту работы) не были оценены и сертифицированы, или потому, что их квалификация не была признана для допуска к дальнейшему обучению или в целях трудоустройства.

Предполагается, что Национальная рамка квалификаций, в отношении которой оба министерства от образования берут на себя исполнительную ответственность, будет разрабатываться и осуществляться на межведомственной основе с полностью консультативными процессами принятия решений, включая все соответствующие правительственные ведомства, поставщиков услуг в области образования и профессиональной подготовки, а также основные национальные заинтересованные стороны в области образования и профессиональной подготовки. Создание и функционирование НРК на этой основе являлось основной стратегической задачей в разработке комплексного подхода к образованию и профессиональной подготовке.

Критика «обучения на протяжении всей жизни» или технологического «прогресса» на первый взгляд кажется обреченной вызвать презрение со стороны здравого смысла – какие возможные возражения может иметь любой разумный человек против продолжения этих наиболее гуманных занятий? Поэтому показательно будет продемонстрировать на примере весьма распространенных представлений о значимости ИКТ в обучении и преподавании так ли сильно отличаются заявленные подходы, и вероятная практика, к которой и педагоги и обучающейся как люди, обладающие критическим мышлением, могут задавать хотя бы самые общие вопросы.

На представленном ниже Рисунке 1 мы в достаточной общей форме визуализируем архитектуру модели обучения с применением цифровых медиа и ИКТ – в целом всего того, что сегодня внедрено, как легко убедиться, рассмотрев стандарты образования, даже на уровне начальной школы и естественно еще более структурировано на более высоких уровнях образования.

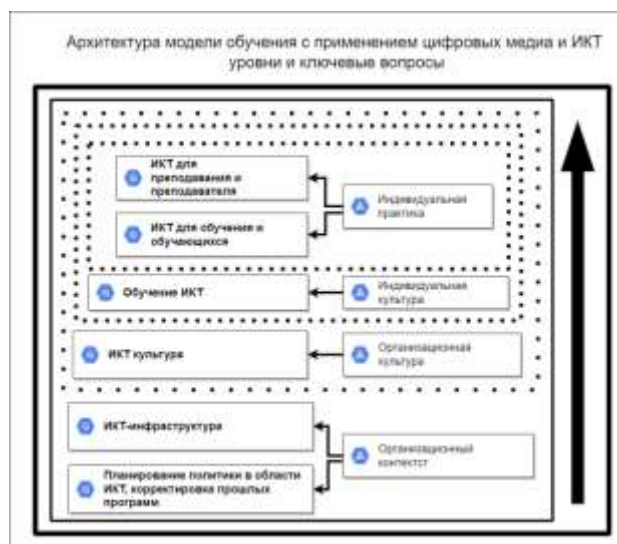

Рисунок 1. Общая формальная модель связи обучения и элементов ИКТ

В представленной схеме в правой части отражены контексты различных этапов формирования решений об использовании ИКТ и практики применения ИКТ в обучении. В левой части эти этапы связаны с достаточно крупными блоками, иллюстрирующими с каким именно структурным элементом системы мультимедиа, ИКТ имеет дело как руководитель от образования, так и педагоги и обучающиеся.

Мы не будем подробно останавливаться на каждом сегменте схемы, а предлагаем сразу же перейти к вопросам, на которые предлагается ответить в рамках каждого из элементов этой структурной модели.

На представленном рисунке 2 показаны ряд вопросов, которые следует ставить при реализации соответствующего элемента при формировании планов использования ИКТ, культуры применения ИКТ, выборе программ подготовки для улучшения цифровых компетенций педагогов и обучающихся и на этапе контроля эффективности применения ИКТ в обучении.

Напомним, что обучение на протяжении всей жизни в программных документах все чаще определяется в терминах рынка труда и развития человеческих ресурсов, при этом все более распространяется неолиберальное представление об обучающихся и преподавателях как тех, кто лично ответственен за свои успехи. Мы уверены, что все же банальности «усердно работать, чтобы добиться успеха» и «учиться всю жизнь, чтобы получить работу мечты» повсеместно распространены. Эти две формулировки вполне успешны и как мы предполагаем, приняты многими в обществе.

<p>Планирование политики в области ИКТ, корректировка прошлых программ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Образовательная политика в области ИКТ эффективно интегрирована не только для текущих нужд организации, но и для образовательного роста педагогов и обучающихся 2 Педагоги доступно читают содержание и вносят изменения в политику в области ИКТ 3 Я понимаю и успешно реализую планы политики в области ИКТ в своей работе 	<p>ИКТ-инфраструктура</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Моя организация образования предоставляет достаточно ИКТ-оборудование (например, компьютеры, Интернет, цифровые инструменты) и программное обеспечение (например, цифровые ресурсы для преподавания и обучения, системы открытого доступа) для удовлетворения потребностей, связанных с ИКТ 2 В моей организации образования создан отдел, связанный с ИКТ, для предоставления технических и управленческих услуг педагогам и обучающимся 3 Моя организация готова помочь найти спонсора или обеспечивает достаточно финансирование и разумный бюджет для улучшения моего учебного ИКТ 	<p>Обучение ИКТ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 В моей организации проводится постоянное обучение ИКТ, включающее профессиональное обучение и улучшение моих технических навыков 2 В моей организации образования я могу участвовать в обучении и тренингах по ИКТ 3 Я участвую, что мои знания и способности в области ИКТ улучшились благодаря обучению и тренингам, полученным от моей организации или с ее помощью на открытых курсах
<p>ИКТ культура</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 В моей организации образования есть различные каналы связи для обучения и взаимодействия моих профессиональным достоянием 2 ИКТ-атмосфера моей организации способствует на новаторское мышление и действия 3 Заинтересованные стороны в моей организации готовы решать мои проблемы, связанные с ИКТ 4 Заинтересованные стороны в моем университете понимают и принимают общие ожидания и цели в области ИКТ 5 Руководители моей организации уважают и поддерживают мои разработки в области ИКТ на работе 6 Мои коллеги помогают друг другу в использовании ИКТ и улучшении навыков ИКТ 7 Я активно принимаю новаторские идеи в педагогическую практику 	<p>ИКТ для преподавания и преподавателя</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Я чувствую себя уверенно, изучая новые навыки и приобретаю новые знания в области ИКТ 2 Мне легче преподавать с помощью ИКТ 3 Я осознаю большие возможности, которые ИКТ открывает для эффективного обучения 4 Обучение с использованием ИКТ делает процесс обучения мой аудиторией более эффективным 5 Использование ИКТ повышает качество преподавания в моей организации 6 Использование ИКТ помогает мне готовить более современные лекции и материалы 7 Использование ИКТ гарантирует, что у преподавателей будет больше времени для удовлетворения потребностей обучающихся в моей организации образования 	<p>ИКТ для обучения и обучающихся</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Обучение с использованием ИКТ делает учащегося более независимым, активным, творческим и вовлеченным в учебную программу 2 Использование ИКТ обогащает парадигмы знаний в умении обучающихся и информационные подходы в обучении 3 Использование ИКТ позволяет обучающимся больше общаться в проектах или в деятельности, проводить совместное обучение 4 Использование ИКТ способствует уверенности обучающихся в активном участии в учебной программе и практике 5 Использование ИКТ позволяет выявлять сильные, аналитические и исследовательские способности обучающихся демонстрируемые в обучении

Рисунок 2. Вопросы к качеству организации обучения с применением ИКТ

Рассматривая два предложенных рисунка совместно с заявленными целями, вы заметите оптимистический идеальный характер фраз и утверждений. Однако концепция жестокого оптимизма

Berlant L. указывает на то, что в ней называется коллективным аффектом, то есть на принятие как должное ролей желания и фантазии в наших коллективных отношениях друг с другом и с институтами общества, которые управляют нашей жизнью [14]. Для автора оптимизм – это не чувство или эмоция счастья, а готовность приложить усилия, вложиться. Оптимизм может проявляться даже в банальной стабильности, в отсутствии потерь, то есть вере в то, что вещи, которыми мы наслаждаемся или желаем, не исчезнут. Оптимистичная привязанность становится жестокой, когда объект/сцена, которые воодушевляют и продают ощущение возможности, на самом деле делают невозможным достижение экспансивной трансформации, к которой рискует устремиться человек или народ. Диалектика между дискурсивным и аффективным, рассматриваемая через призму жестокого оптимизма, поддерживает и воспроизводит идею образования как эмансипирующего, вне эмпирически обоснованных рациональных расчетов шансов на успех в явно искаженной системе.

В данном случае Berlant L. предполагает, что одним из механизмов изучения безжалостно оптимистичных отношений является то, что автор называет «медленной смертью»: медленная смерть относится к физическому истощению населения таким образом, что это указывает на его ухудшение как на определяющее условие его опыта и исторического существования [14].

Применяемый этим автором термин «медленная смерть» подразумевает, по сути, истощение или изнашивание субъекта как нормализованного состояния бытия. Процессы повседневного жизнетворчества и участия в каком-либо процессе в рамках этого термина мягко подрывают не только (нормативную) деятельность субъекта, но и самого субъекта. То, что внешнему аналитику может показаться кризисом, для тех, кто в нем живет, представляет собой обыденную жизнь. Даже те, кого вы считаете побежденными, являются живыми существами, пытающимися понять, как сохранить привязанность к жизни изнутри и защитить свой оптимизм, по крайней мере, для этого.

Мы неожиданно столкнулись с очень похожим на не вполне позитивное заявление, когда в рамках исследования предложили ответить на вопросы представленные на Рисунке 2, нашим респондентам. На представленные на Рисунке 2 вопросы респонденты отвечали «да», «нет», «не могу ответить». Результаты представлены ниже на Рисунке 3.

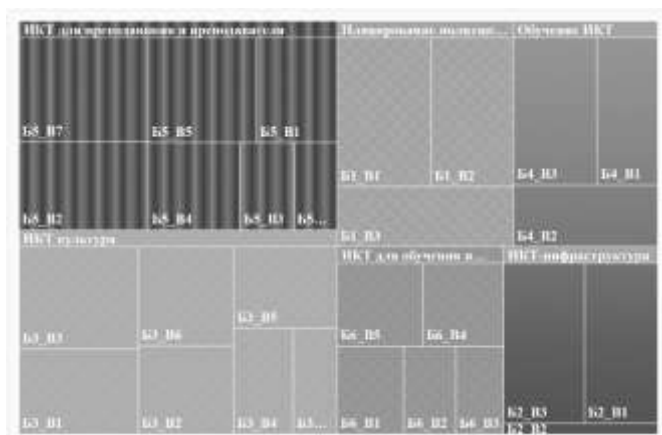

Рисунок 3. Распределение ответов респондентов

Анализ данных показал, что наиболее критично респонденты отвечали на вопросы:

В области Планирование политики в области ИКТ – 66% неудовлетворены тем, что образовательная политика в области ИКТ эффективно интегрирована только для технических нужд организации, но не для образовательного роста педагогов и обучающихся.

В области ИКТ-инфраструктура – 62% ответили «нет» на вопрос моя организация готова помочь найти спонсора или обеспечивает достаточное финансирование и разумный бюджет для улучшения моих навыков в ИКТ.

В области ИКТ культура – 58% считают, что заинтересованные стороны в организации не готовы решать проблемы педагога, связанные с ИКТ.

В области Обучение ИКТ – также 58% указали что не чувствуют, что их знания и способности в области ИКТ улучшились благодаря обучению и тренингам, полученным от их организации или с ее помощью на открытых курсах.

В области ИКТ для преподавания и преподавателя – 64% указали, что использование ИКТ не гарантирует, что у преподавателей будет больше времени для удовлетворения потребностей обучающихся в организации образования.

В области ИКТ для обучения и обучающихся – 34% указали, что использование ИКТ не повышает выразительные, аналитические и исследовательские способности обучающихся демонстрируемые в обучении.

В целом мы отмечаем, что техно-решенность в образовании изобилует, и Казахстан не является исключением. Преподавание технологий ИКТ и их применение в обучении долгое время было предметом педагогики, подкрепляемой теорией человеческого капитала и интервенцией со стороны предложения, которая стремится производить необходимые навыки для рынка труда, предположительно жаждущего «навыков 21-го века». Такая переориентация образовательных и учебных программ началась достаточно давно и ее корни усматриваются в реформе начатой с принятия Закона «Об образовании» в 2007 году [15].

Заключение и выводы

В этой статье была предпринята попытка исследовать как идеи обучения на протяжении всей жизни были восприняты и трансформированы в среде педагогов.

Исследованы возможности улучшения качества преподавания и обучения с применением ИКТ, риторика обучения на протяжении всей жизни.

Применение технологий требует использования современных моделей. Реализация моделей нуждается в технологическом треугольнике, в котором ключевыми были и остаются организационная культура, мастерство и совершенствование педагогов и работников образования и науки, наконец, технологическая инфраструктура. Фактически, обучение на протяжении всей жизни и реализация ИКТ требует больше чем подготовку технологической инфраструктуры и пропаганду гуманистических и культурных основ и внедрение средств смешения учебной подготовки.

Список использованной литературы

1. *Постановление Правительства Республики Казахстан Об утверждении национального проекта «Качественное образование «Образованная нация»» от 12 октября 2021 года № 726.* <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726> (дата обращения: 10.10.2022)
2. *Приказ Министра просвещения Республики Казахстан «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования» от 3 августа 2022 года № 348. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 5 августа 2022 года № 29031.* URL:<http://law.gov.kz/client/#!/doc/170438/rus> (дата обращения: 10.10.2022)
3. *Drucher P.F. Interview: Seeing things as they really are. Forbes, 159* URL:<https://www.forbes.com/forbes/1997/0310/sh=6704a98924b9> (дата обращения: 16.10.2022)
4. *Trends in global higher education: tracking an academic revolution; a report prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education* URL:<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183219>
5. *Chinnammai S. Effect of Globalization on education and culture. ICDE International conference. Novamner 19-23-New Delhi* URL:<http://guidedresearchwriting.pbworks.com/w/53952209.pdf> (дата обращения: 10.10.2022)
6. *Becker H.J. How exemplary computer using teachers differ from other teachers: Implications for realizing the potential of computers in schools .journal of Research on computing in education 26(4)* DOI:[10.1080/08886504.1994.10782093](https://doi.org/10.1080/08886504.1994.10782093) (дата обращения: 19.10.2022)
7. *Harly D. Higher Education in digital Age:A.U.S .Perspective on why Accurate perdition ,* URL:https://cshe.berkeley.edu/sites/publications/2001_higher_education_.pdf (дата обращения: 17.09.2022)
8. *Morris T.H. and Rohs, M. The potential for digital technology to support self-directed learning in formal education of children: A scoping review, Interactive Learning Environments, Advance online publication,* URL:doi.org/10.1080/10494820.2020.1870501 (дата обращения: 05.10.2022)
9. *Alexander W. Wiseman Internationally Comparative Approaches to Innovation and Entrepreneurship in Education* URL:[doi.org/10.1108/S1479-3679\(2013\)0000023009](https://doi.org/10.1108/S1479-3679(2013)0000023009) (дата обращения: 11.09.2022)
10. *Collini S. What Are Universities For?* URL:<https://books.google.com/books?hl=ru&lr=&id=k3pZxmPS> (дата обращения: 14.10.2022)
11. *Watson, D., Hollister, R.M., Stroud, S.E and Babcock, E. (2011) The Engaged University: International Perspectives on Civic Engagement (London: Routledge).* URL:<https://eric.ed.gov/?id=ED529367> (дата обращения: 07.11.2022)

12. UNESCO. (2016). *Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all*. URL:https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656_rus (дата обращения: 12.08.2022)

13. Биленко П.Н., Блинов В.И., Дулинов М.В., Есенина Е.Ю., Кондаков А.М., Сергеев И.С. *Дидактическая концепция цифрового профессионального образования и обучения /; под науч. ред. В.И. Блинова – 2020. – 98 с.*

14. Berlant L. *Cruel optimism*. Duke University Press. URL:<https://doi.org/10.2307/j.ctv1220p4w> (дата обращения: 11.11.2022)

15. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III. URL:<https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319> (дата обращения: 09.11.2022)

References

1. *Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan Ob utverzhdenii nacional'nogo proekta «Kachestvennoe obrazovanie «Obrazovannaya naciya»» ot 12 oktyabrya 2021 goda № 726*. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726> (дата обращения: 10.10.2022)

2. *Prikaz Ministra prosveshcheniya Respubliki Kazahstan «Ob utverzhdenii gosudarstvennyh obshcheobyazatel'nyh standartov doskol'nogo vospitaniya i obucheniya, nachal'nogo, osnovnogo srednego i obshchego srednego, tekhnicheskogo i professional'nogo, poslesrednego obrazovaniya» ot 3 avgusta 2022 goda № 348. Zaregistririvan v Ministerstve yusticii Respubliki Kazahstan 5 avgusta 2022 goda № 29031*. URL:<http://law.gov.kz/client/#!/doc/170438/rus> (дата обращения: 10.10.2022)

3. Drucher P.F. *Interview: Seeing things as they really are*. *Forbes*, 159 URL:<https://www.forbes.com/forbes/1997/0310/sh=6704a98924b9> (дата обращения: 16.10.2022)

4. *Trends in global higher education: tracking an academic revolution; a report prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education* URL:<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183219>

5. Chinnammal S. *Effect of Globalization on education and culture*. ICDE International conference. November 19-23-New Delhi URL:<http://guidedresearchwriting.pbworks.com/w/53952209.pdf> (дата обращения: 10.10.2022)

6. Becker H.J. *How exemplary computer using teachers differ from other teachers: Implications for realizing the potential of computers in schools* .*Journal of Research on Computing in Education* 26(4) DOI:10.1080/08886504.1994.10782093 (дата обращения: 19.10.2022)

7. Harly D. *Higher Education in digital Age:A.U.S .Perspective on why Accurate perdition* , URL:https://cshe.berkeley.edu/sites/publications/2001_higher_education_.pdf (дата обращения: 17.09.2022)

8. Morris T.H. and Rohs, M. *The potential for digital technology to support self-directed learning in formal education of children: A scoping review*, *Interactive Learning Environments*, Advance online publication, URL:doi.org/10.1080/10494820.2020.1870501 (дата обращения: 05.10.2022)

9. Alexander W. *Wiseman Internationally Comparative Approaches to Innovation and Entrepreneurship in Education* URL:[doi.org/10.1108/S1479-3679\(2013\)0000023009](https://doi.org/10.1108/S1479-3679(2013)0000023009) (дата обращения: 11.09.2022)

10. Collini S. *What Are Universities For?* URL:https://books.google.com/books?hl=ru&lr=&id=_k3pZxmPS (дата обращения: 14.10.2022)

11. Watson, D., Hollister, R.M., Stroud, S.E and Babcock, E. (2011) *The Engaged University: International Perspectives on Civic Engagement* (London: Routledge). URL:<https://eric.ed.gov/?id=ED529367> (дата обращения: 07.11.2022)

12. UNESCO. (2016). *Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all*. URL:https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656_rus (дата обращения: 12.08.2022)

13. Bilenko P.N., Blinov V.I., Dulinov M.V., Esenina E.YU., Kondakov A.M., Sergeev I.S. *Didakticheskaya koncepciya cifrovogo professional'nogo obrazovaniya i obucheniya /; pod nauch. red. V.I. Blinova – 2020. – 98 s.*

14. Berlant L. *Cruel optimism*. Duke University Press. URL:<https://doi.org/10.2307/j.ctv1220p4w> (дата обращения: 11.11.2022)

15. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III. URL:<https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319> (дата обращения: 09.11.2022)

Култаева С.С.*,¹ Ким О.Я.,¹ Усербаева М.М.,¹ Ким Е.С.²

¹Казахский Университет Международных отношений и мировых языков им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

²компания HR Капитал, Алматы, Казахстан

ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ США В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

Американская система образования является одной из самых востребованных и высококотируемых в мире. Применяемые американскими специалистами методы и технологии образования, а также изменения и новшества, внедряемые в сфере образования в США чаще всего влекут за собой если не такие же, то схожие изменения во всем мире. Учитывая данные факторы, в статье рассматриваются процесс становления и текущие характеристики системы образования в США, приводятся результаты сравнительного анализа с системой образования КНР.

В статье приводится обзор стратегии и методов обучения, такие как перевернутая классная комната, метод Харкнесса, техника формулирования вопросов, анализируется система MOOC, ее формирование и отличительные характеристики.

В заключении рассматривается вопрос глобализации и ее влияния на систему образования и подчеркивается необходимость адаптации к новым условиям не только с технической точки зрения, но и профессиональной.

Ключевые слова: система образования, стратегии образования, методы образования, онлайн обучение, глобализация в образовании

Култаева С.С.*,¹ Ким О.Я.,¹ Усербаева М.М.,¹ Ким Е.С.²

¹Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті,
Алматы қ., Қазақстан

²HR Капитал компаниясы, Алматы қ., Қазақстан

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ АҚШ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Америкалық оқу жүйесі әлемдегі ең сұранысқа ие және жоғары бағаланатын жүйелердің бірі. Америкалық мамандар қолданатын әдістер мен технологиялар, сонымен қатар АҚШ білім саласында енгізілетін өзгерістер мен жаңалықтар әдетте сол күйіндегі болмаса да ұқсас өзгерістердің бүкіл әлемде көрініс табуына алып келеді. Аталмыш факторларды ескере отырып, мақалада АҚШ-тағы білім беру жүйесінің қалыптасу барысы мен қазіргі сипаттамалары қарастырылады, ҚХР білім беру жүйесімен салыстырмалы сараптама нәтижелері таныстырылады.

Мақалада төңкерілген сынып, Харкнесс әдісі, сұрақтарды тұжырымдау техникасы, БАОК (MOOC) жүйесі, оның қалыптасуы мен ерекшеліктері, т.б. оқыту стратегиялары мен әдістеріне шолу жасалады.

Қорытындыда жаһандану мәселелері мен оның білім жүйесіне ықпалы қарастырылады, сонымен қатар жаңа жағдайға техникалық тұрғыдан ғана емес, кәсіби тұрғыдан да бейімделу қажеттілігіне ерекше назар аударылады.

Түйін сөздер: білім жүйесі, оқыту стратегиялары, оқыту әдістері, онлайн оқыту, жаһандану білім жүйесінде

Kultayeva S.,^{1*} Kim O.,¹ Userbayeva M.,¹ Kim E.²

¹Kazakh Abylai khan University of International Relations and World Languages,

Almaty, Kazakhstan

²HR Capital company, Almaty, Kazakhstan

THE DISTINCTIVE FEATURES OF THE U.S. HIGHER EDUCATION SYSTEM IN A GLOBALISED WORLD

Abstract

The American education system is one of the most demanded and highly valued in the world. Educational methods and technologies used by American specialists, as well as changes and innovations implemented in the field of education in the USA most often entail, if not the same, then similar changes around the world. With these factors in mind, this article examines the formation process and current characteristics of the educational system in the United States,

The article provides an overview of learning strategies and methods such as the flipped classroom, the Harkness method, question formulation techniques, and analyses the MOOC system, its formation and distinctive characteristics, the results of a comparative analysis with the education systems of the PRC are presented.

It concludes with an examination of globalization and its impact on the education system and emphasizes the need to adapt to the new environment not only from a technical point of view but also from a professional one.

Keywords: system of education, strategies of education, methods of education, online learning, globalization in education

Введение. Динамичное социальное, экономическое и технологическое развитие общества, процессы глобализации в целом подразумевают изменения и в системе образования. Есть множество вариаций определений глобализации, как позитивных, так и негативных, но все сходятся во мнении, что процессы глобализации неизбежны.

В связи с глобализацией в образовании возникает множество вопросов: как процессы глобализации влияют на системы образования в различных странах, есть ли основания полагать, что происходит унификация различных систем образования, какие тенденции и прогнозы наблюдаются в связи с процессами глобализации и т.д.

Актуальность исследования заключается в том, что цифровизация общества, переход на дистанционное онлайн обучение во время пандемии вынуждают современных преподавателей искать нестандартные подходы к обучению. Этому способствует и тот факт, что сейчас гораздо сложнее привлечь и удержать внимание и интерес студентов. В этой связи вызывает интерес система образования США, отличающаяся разнообразием применяемых методик и стратегий образования.

Целью исследования является выявление отличительных характеристик системы образования США в сравнении с системами образования в других странах, частности КНР, как пример ведущей системы в Азии, для оценки необходимости и возможности их применения, учитывая наши ценности, то национальное, единичное, что есть в нашей ментальности.

Обучение в США акцентирует внимание на развитии у студентов креативного мышления и лидерских качеств. Большинство методик, применяемых американскими преподавателями, направлены на стимулирование студентов озвучивать свое мнение и задавать вопросы. Проблемно-ориентированное обучение, базирующееся на реализации групповых проектов, направлено на развитие критического мышления и навыков работы в команде. Однако данный подход имеет свои недостатки, так как часто у студентов низкий уровень базовых, теоретических знаний. Учитывая социально-культурные особенности американского, западного общества, такая система обучения, несмотря на все преимущества, может не подходить для применения в других странах.

Материалы и методы. Основные методы исследования – обзор литературы и сравнительный анализ. В рамках исследования был проведен обзор научной литературы и научных публикаций по таким темам, как системы образования США, КНР, дистанционное, смешанное образование и глобализация образования.

В основном проанализирована литература за последние 5-10 лет. Более ранние источники, которые были охвачены в рамках исследования, посвящены истории формирования и развития системы образования и методов обучения, применяемых в США. Среди таких источников работы исследователей Р.Гейгер, Д.Коул, Дж.Даниэль. Среди изученных авторов также можно отметить Д.Финк-Хафнер, Л.Джексон и др.

Исследование опирается и на официальные статистические данные, в частности приведены данные по количеству вузов и академической мобильности. Опираясь на официальные источники приведено описание в целом системы образования и видов учебных заведений в Соединенных Штатах. В рамках исследования приведены определения и описания различных методов обучения, применяемых в американской практике, таких как метод Харкнесса, метод перевернутого класса, изучены работы таких исследователей, как Н.Милман, У.Бергер, Д.Ротштейн, Г.Коноле и др. Проведен сравнительный анализ с методами обучения в Китае для выявления отличий западного и восточного подхода в образовании, изучены работы таких исследователей как Хе Юан и Йе Хсуе.

Результаты и обсуждение. Формирование американской системы образования началось в XVI-XVII веке. Среди первых педагогов можно назвать Эзекиэля Чивера, автора одной из самых первых американских школьных книг "Accidence, A Short Introduction to the Latin Tongue"; Сэмюэля Рид Холла, автора "Lectures on School Keeping", первого директора первой учительской семинарии и других.

Высшее образование в британской Северной Америке начали предоставлять 28 октября 1636 года, когда Великий и Общий суд Массачусетского залива "согласился выделить 400 фунтов на школу или колледж". Несмотря на двусмысленность этой формулировки, нет сомнений в том, что пуританские лидеры намеревались обеспечить образование, сравнимое с оксфордским и кембриджским, с которыми они были знакомы. В Бостоне уже была предусмотрена подготовительная грамматическая или латинская школа; новый фонд предназначался для "обучения молодежи зрелых лет и литературе после того, как они выйдут из грамматических школ". Это относительно щедрое ассигнование дало толчок развитию событий, которые привели к созданию Гарвардского колледжа и его первому выпуску 6 лет спустя, в 1642 году.

В этот период также был образован Йельский университет. Генри Данстер, преподаватель тогдашней Коллегиальной школы, в 1640 году организовал 3-летний курс обучения для получения степени АВ по образцу колледжей Оксфорда и Кембриджа. Основными компонентами были философия (логика, этика и политика), классические языки и литература, а также другие предметы, подходящие для джентльменского образования в области искусств.

Коллегиальной школе посчастливилось получить крупный дар от Элиху Йеля, английского англиканца родом из Новой Англии, который разбогател на торговле в Индии. Коттон Мазер написал Йелю письмо, в котором обещал ему возможность присвоения имени: «то, что формируется в Нью-Хейвене, может носить имя YALE COLLEGE». В августе 1718 года в Бостон прибыло его пожертвование: большой ящик с книгами, портрет короля Георга I и товары из Ост-Индии, которые были проданы более чем за 500 фунтов стерлингов. Новое здание колледжа было быстро названо в честь Йеля, а вскоре и само учебное заведение стало называться Йельским колледжем. К 1720 году колледж получил новое имя, постоянный дом и здание для коллегиального образа жизни. Также у нее впервые появился постоянный ректор. Преподобный Тимоти Катлер считался одним из самых эффективных проповедников колонии и именно тем лидером, который мог дисциплинировать студентов [1]. Традиция донорства и спонсорства вузов в США продолжается и сейчас, однако, стоит отметить, что в мире идет постепенное снижение уровня коммерциализации сферы образования и превращение образования в самоценность.

В настоящее время в США существует общенациональное представление о том, что учащиеся, окончившие среднюю школу, должны иметь как минимум два года университетского образования. Поэтому появилось большое количество "младших колледжей" и "общественных колледжей", которые предлагают два года обучения по программе бакалавриата, в отличие от традиционных университетов и колледжей, где большинство студентов заканчивают четырехлетнее обучение для получения степени и где значительное число студентов продолжают обучение в аспирантуре в течение одного-трех лет в "высшей школе". Университеты, предоставляющие четырехлетнее обучение, являются либо частными фондами, либо фондами штатов или городов, финансовая поддержка которых в значительной степени зависит от правительства. Частные университеты и колледжи в основном зависят от платы за обучение, взимаемой со студентов. Правительства отдельных штатов финансируют высокоразвитую систему государственных университетов страны, которые обеспечивают получение высшего образования для подавляющего большинства желающих и академически подготовленных к получению такого образования.

Различные типы учебных заведений предлагают дипломы о высшем образовании. Частные колледжи и университеты финансируются за счет эндаументов, пожертвований выпускников, исследовательских грантов и платы за обучение. Частные колледжи и университеты обычно меньше государственных учебных заведений и могут иметь религиозную принадлежность или быть однополыми.

Общественные колледжи - еще один вариант, они предлагают двухгодичные программы на получение степени младшего специалиста, чтобы подготовить студентов к продолжению обучения в бакалавриате или помочь им получить профессиональные навыки для немедленного трудоустройства.

Государственные колледжи и университеты были основаны и субсидируются правительствами штатов США для предоставления недорогого образования своим жителям. Эти университеты, как правило, очень крупные и принимают более широкий круг студентов, чем частные университеты.

Еще одним типом университетов являются исследовательские университеты. В качестве примера можно привести такие университеты, как Гарвард, Йельский, Принстонский, Калифорнийский и т.д.

Согласно статистике, в 2020 году в США насчитывалось 5 999 высших учебных заведений: 1 933 государственных, 1 774 частных некоммерческих и 2 292 частных коммерческих [2].

Американская система образования имеет несколько отличительных характеристик. Во-первых, высшие учебные заведения США не имеют централизованной организации или управления, а аккредитуются на национальном или региональном уровне независимыми аккредитационными органами. Во-вторых, в США большое разнообразие колледжей и университетов, соответственно, к примеру, государственные и частные вузы могут иметь различные подходы к организации образовательного процесса.

Схожесть американской системы образования с системами в других странах заключается в наличии кредитной системы оценивания. Независимо от типа учебного заведения, четырехлетнее образование, или степень "бакалавра", студенты обычно получают не путем сдачи итогового экзамена, а путем накопления "кредитов", или часов аудиторных занятий. Завершение определенного количества (и разнообразия) курсов с проходными баллами ведет к получению степени "бакалавра". Предметы, осваиваемые студентами, часто делятся на основные для создания фундамента программы и основные для специализации в какой-либо области. Первые два года обучения студента обычно занимают предписанные курсы по широкому кругу предметов, а также некоторые "факультативные" курсы по выбору студента. На третьем и четвертом годах обучения студент специализируется на конкретных предметных областях.

По окончании средней школы американские студенты сдают экзамены: SAT (Scholastic Aptitude Test), тест, измеряющий критические способности к чтению, письму и математике, или ACT (American College Testing), основанное на учебной программе тестирование с несколькими вариантами ответов, которое проверяет чтение, английский язык, математику и естественные науки, с дополнительной секцией эссе.

Академический календарь в США обычно длится с сентября по май и может быть разделен на два учебных семестра по 16-18 недель, называемых семестрами. В качестве альтернативы некоторые школы могут работать по системе четвертей или триместров, состоящей из нескольких семестров по 10-12 недель.

Суммируя вышесказанное, нужно отметить, что несмотря на текущие проблемы в системе образования в США, такие как снижение уровня грамотности и успеваемости школьников вследствие онлайн обучения во время пандемии, нехватка и текучесть кадров, американская система образования остается одной из ведущих систем в мире, на которую как на пример и образец опираются специалисты и ответственные в сфере образования во многих странах мира.

Этому способствует тот факт, что США отличаются большим разнообразием учебных заведений и программ обучения. Это не может не сказываться на методах и стратегиях, применяемых преподавателями в образовательном процессе.

В США существует известная и прославленная интеллектуальная культура индивидуализма, свободы совести и (теоретически, по крайней мере) эгалитаризма. Обучение здесь отличается равным положением преподавателя и студента, то есть нет доминирования преподавателя на занятиях. Это можно отметить сделав обзор реализации различных видов обучения: очного типа обучения, частично (flipped classroom) и полностью (МООС) онлайн типа обучения.

Одним из ярких продуктов американских образовательных идеалов стал стол Харкнесса, впервые принятый в Академии Филлипса Эксетера (PEA), - аппарат, символизирующий совместное обучение, которым руководят ученики, а не учителя. Занятия характеризуются небольшой группой (обычно двенадцать человек), собранной вокруг стола для семинара для обсуждения и решения проблем [3]. В результате студенты учатся самостоятельно анализировать и решать проблемы.

Еще одним интересным подходом является "перевернутый" класс, который направлен на замену традиционной лекции активными заданиями в классе и работой до и после занятий.

“Перевернутая традиционная лекция может принимать различные формы. Одна из стратегий заключается в том, что преподаватель направляет студентов на видеолекцию, скринкаст или водкаст, чтобы научить их ключевым понятиям определенной темы в рамках домашнего задания. Во время лекции преподаватель выступает в роли фасилитатора для студентов, которые участвуют в ряде мероприятий по решению проблем, требующих от них применения знаний, полученных в ходе выполнения домашнего задания” [4]. То есть лекции проводятся в интерактивном формате, преподаватель имеет больше возможностей уделить внимание развитию именно практических навыков студента. В условиях относительной доступности информации и знаний, роль преподавателя меняется и сейчас больше заключается в разъяснении и закреплении информации и знаний.

В настоящее время главным требованием к студентам и молодым специалистам является умение решать проблемы. Данное требование, соответственно, отражается в методике обучения. “Метод кейсов и проблемно-ориентированное обучение помогают студентам научиться решать открытые проблемы с высокой степенью неопределенности, которые имеют несколько достойных решений - некоторые, конечно, лучше других. Эти два метода являются вариантами обучения, ориентированного на запросы, и подходят для любой дисциплины, имеющей реальное применение” [5].

Другим популярным подходом является QFT (Question Formulation Technique). Техника формулирования вопросов – это образовательный подход, основанный на “шестишаговом упражнении в классе, разработанном для поощрения студентов задавать больше и лучше вопросов” [6]. Отличительной чертой данного подхода заключается в том, что он “проводит учащихся через строгий процесс, в ходе которого они глубже обдумывают свои вопросы, уточняют их и определяют приоритеты их использования. Они практикуют три фундаментально важные мыслительные способности: дивергентное мышление, конвергентное мышление и метакогницию” [7]. То есть студенты для решения различных проблем, для начала, учатся правильно формулировать и задавать вопросы, касающихся конкретных проблем.

Сегодня также популярны и существенно влияют на систему образования Массовые открытые онлайн-курсы. “МООК - это массивный онлайн-курс, рассчитанный на неограниченное участие и открытый доступ через Интернет. В дополнение к традиционным материалам курса, таким как записанные лекции, материалы для чтения и наборы задач, многие МООК предоставляют интерактивные курсы с пользовательскими форумами или обсуждениями в социальных сетях для поддержки взаимодействия между студентами, преподавателями и ассистентами преподавателя (ТА), а также немедленной обратной связи для быстрых тестов и заданий” [8]. Массовые открытые онлайн-курсы имеют две модели: сМООСs и xМООСs. сМООСs делают большой акцент на производстве знаний в сетевой среде обучения, в то время как xМООСs сосредоточены на повторении и презентации. Термин МООК впервые появился в Канаде в рамках курса “Коннективизм и соединительные знания”, разработанным Даунсом и Сименсом в 2008 году [9]. МООК строится на активном участии большого количества студентов, которые самостоятельно организуют свое участие в соответствии с целями обучения, предыдущими знаниями и навыками, а также общими интересами. МООК также выделяют такие качества, как свободный доступ, отсутствие сертификации для свободных участников, методология участия студента при минимальном вмешательстве преподавателей. Студентоориентированность проявляется в МООК в полной мере. Например, такие дисциплины как «Бизнес журналистика» и «Управление бизнес коммуникациями», которые ведет один из авторов исследования, доступны для студентов в системе Moodle. Они содержат как основные, так и дополнительные материалы (презентации, статьи, ссылки на веб-ресурсы и т.д.) курса. В рамках занятий применяются материалы не только текстового, но и аудио, видео формата.

Несмотря на вышеперечисленные преимущества массовые открытые онлайн-курсы сложно назвать идеальной моделью обучения. Возможность выбора и гибкость таких курсов снижают ответственность студентов, соответственно и влияют на общее отношение и результаты студентов.

Подводя итог, методы, применяемые американскими педагогами направлены на стимулирование самостоятельности студентов и улучшение их практических навыков, соответственно уровень вовлеченности студентов в учебный процесс достаточно высокий, так же как и уровень академической свободы. Занятия строятся так, чтобы студенты получали не только теоретические знания, но и учились анализировать эти знания, формулировать свои вопросы.

Прежде чем анализировать деятельность высшего образования в США в условиях глобализации необходимо дать определение процессам глобализации. Согласно определению Д.Финк-Хафнер и соавторов, глобализация в высшем образовании это внешние процессы всемирного возрастания,

углубления и убыстрение взаимосвязанности, взаимозависимости и конвергенции высшего образования в контексте экономических, технологических и научных изменений [10].

США являются одним из главных поставщиков образовательных услуг на мировой рынок. Согласно официальным данным, например, только из Казахстана по программам студенческой мобильности в Соединенных Штатах в 2020 году отучились 2091 студент, большинство в штатах Калифорния и Нью-Йорк, тогда как в том же году в Казахстан из США учиться приезжали только 22 студента [11]. Поэтому некоторые исследователи отмечают, что глобализация по сути своей является американизацией, вестернизацией.

Однако, американская система образования тоже ищет пути развития и совершенствования. Как уже отмечалось выше, проблемы снижения успеваемости студентов и нехватки преподавателей не обошли стороной и Соединенные Штаты. По-мнению исследователя Лиз Джексон, с развитием глобальных стандартизованных тестов, как Программа по международным оценке студентов (PISA), образовательный дискурс в Западных странах все больше подчеркивает необходимость переориентации образования на восточно-азиатские модели, такие как Сингапура или Шанхая, воспринимаемые как победители тестов, или на образовательную систему Финляндии, как идеальный пример в отношении к ее экономической интеграции в обществе и фокусом на беспристрастности в ее структуре и направлении [12].

В этой связи стоит отметить, что среди отличительных характеристик финской системы образования можно отметить, во-первых, тот факт, что структура образовательной системы обеспечивает доступ к лучшему и большему образованию для всех, а во-вторых, что форма и контент учебного плана фокусируется на развитии индивидуальной, целостной личности детей [13].

Китайская система образования преимущественно сформирована вокруг личности учителя. Такая система имеет преимущества в виде солидных базовых знаний и четких задач обучения у школьников и т.д. Однако данная система имеет и недостатки, к примеру, школьники лишь пассивно принимают информацию [14]. То есть китайская система образования больше направлена на накопление знаний и базируется на строгости, точности и аккуратности. Американская же система образования больше фокусируется на развитии у студентов уверенности в себе, способствует самоопределению студентов, позволяет им критиковать идеи и выдвигать свои.

Эти различия, предположительно, вытекают из отношения студентов к учителю: на Востоке учитель воспринимается больше, как личность, человек, а не как представитель власти, в деловом ключе. Согласно результатам исследования Йе Хсуе и его коллег, большинство детей из Европы и Соединенных Штатов Америки при выборе причин уважения к учителю, выбрали послушание, то есть делать то, что говорит учитель. Китайские же школьники, напротив, отметили усердную работу над школьными заданиями. Эти результаты дают основания предполагать, что уважение к учителю китайских школьников связано с тем, насколько они сами мотивированы учиться, в то время как для детей из Европы и США уважение к учителю больше является следованием требованиям власти, связано с самим обучением как таковым и не сильно связано с личными усилиями, прилагаемыми школьниками [15].

Также можно сделать предположение, что у студентов Запада и Востока разное отношение к жизненным целям: на Западе больше внимания и интереса к текущим, краткосрочным задачам, на Востоке же студентов больше мотивируют долгосрочные перспективы.

Стоит отметить, что в Китае система образования сейчас тоже проходит через реформы для снижения роли стандартизированного тестирования и переосмысления обучения лишь как средства передачи знаний.

В условиях динамичных изменений в обществе, Министерство образования США стремится использовать возможности технологий для переосмысления образования и нового подхода к обучению студентов. Для поддержки этой цели Управление образовательных технологий работает над обновлением и расширением концепции, представленной в Национальном плане образовательных технологий 2017 года, чтобы обеспечить его актуальность и полезность с учетом политики, финансирования и социальных условий, в которых сегодня происходит цифровое обучение. NETP будет включать в себя новые разработки в области образовательных технологий и делиться видением того, как школы и районы по всей стране могут продолжать использовать технологии для улучшения равенства и возможностей для всех учащихся [16]. В США новые технологии, такие как VR, AR, motion capture и т.д. применяются активно, но их охват еще недостаточно большой, поэтому проблема реализации данной программы очень актуальна.

Нужно понимать, что онлайн-обучение, как и компьютеризированное обучение, не является эквивалентом очного обучения. Хорошо разработанный онлайн-курс требует учета особенностей онлайн

потребления информации, это означает, что содержание и система оценивания онлайн курса должны соответствовать требованиям онлайн коммуникации.

На данный момент, возникшая тенденция к использованию смешанных форм обучения заставила руководство учебных заведений разработать соответствующие возможности профессионального развития для своих преподавателей и сотрудников. Например, программа сертификации виртуального онлайн-преподавания (VOLT) Университета Пенсильвании вооружает преподавателей навыками критической оценки использования технологий в смешанных учебных средах перед их внедрением.

Этот опыт необходимо перенимать и казахстанским преподавателям и совершенствовать методику преподавания в условиях постепенного перехода к смешанной форме обучения и расширения возможностей, предоставляемых студентам для гибкости планирования своего обучения. Это важно, поскольку не только глобализация влияет на образование, но и образование на процессы глобализации. Образование сейчас воспринимается как часть решения проблем современного мира. Системы образования в интересах общества могут и должны оперативно отвечать на вызовы глобализации. Глобальная стабильность зависит от успехов системы образования в направлении развития мультикультурной осведомленности людей с ранних лет. Такие образовательные программы, как философия, этика, экология, логика и другие должны быть актуальны на протяжении всего периода обучения.

Заключение. Подводя итог, можно сделать несколько выводов.

Во-первых, главным отличием американской системы образования является ее студенто-ориентированность. Занятия планируются так, чтобы студентам было удобно и интересно получать информацию, в то же время, они направлены не только на усвоение информации и знаний, но и на формирование навыков критического и креативного мышления.

Во-вторых, американская система образования, несмотря на высокую востребованность, также не стоит на месте и изучает новые перспективы развития и мировой опыт, в частности опыт китайских коллег.

В этой связи нужно отметить тот факт, что некоторые методы и подходы, применяемые американскими преподавателями не всегда эффективны в условиях казахстанской системы образования, однако такие элементы, как реализация проектов, ориентированных на решение конкретных проблем, дискуссии и обсуждения в группах, а также применение смешанных форм обучения уже реализуются и требуют дальнейшего совершенствования и адаптации к евразийской ментальности, казахстанской в том числе. Преподавателю не стоит быть лишь наблюдателем, как это часто происходит в американской практике. Однако полностью строить весь процесс только вокруг себя, как это часто происходит в азиатской практике в целом и китайской практике в частности, также не будет эффективным в современных условиях.

В качестве рекомендации предлагаем большую гуманитаризацию образования, поскольку значимость и необходимость развития ценностного воспитания личности на сегодняшний день очень высока. Ценностный аспект в формировании личности будущих специалистов должен превалировать над экономическим, рыночным аспектом. Осознание своей ответственности перед обществом и другими людьми, духовное самосовершенствование, воспитание культуры речи, общения и поведения должно учитываться в современном образовании.

В то же время, для того, чтобы услуги сферы образования и в дальнейшем оставались востребованными, необходимо помимо базовых навыков и теоретических знаний уделять внимание и коммуникативным навыкам, навыкам решения проблем и работы с информацией. Сейчас на рынке труда уделяется большое внимание мягким навыкам.

Современные рыночные, экономические условия требуют от специалистов непрерывного образования, которое может быть осуществлено за счет вариативности университетских программ, в частности путем обеспечения доступности MOOC. Но реализация данных мер не должна означать нивелирование университетского образования. Основная цель университетов заключается в подготовке полноценных, всесторонне развитых, нравственных и гуманных людей. Первое и основное высшее образование должно быть получено в рамках университетов.

Динамично протекающие процессы глобализации вынуждают переосмыслить текущее отношение к образовательному процессу в целом и к коммуникации со студентами в частности. В условиях постоянных перемен в социальной и цифровой сфере при планировании и реализации образовательного процесса необходим гибкий подход: постоянная адаптация и готовность к изменениям в окружающей среде и отношении студентов к образованию.

Статья «Отличительные особенности системы высшего образования США в условиях глобализации» выполнена в рамках научного проекта АР09058341 «Трансформация ценностей казахстанской системы высшего образования в условиях поликультурного и глобализирующегося мира».

Список использованной литературы:

1. Roger L. Geiger, *The history of American higher education: learning and culture from the founding to world war II*, Princeton University Press, 2015
2. National Center for education Statistics. *Fast facts: educational institutions*: <https://nces.ed.gov/fastfacts/display.asp?id=1122>
3. Cole, D. and Cornell, R. (ed.) *Respecting the Pupil: Essays on Teaching Able Students*, Exeter: PEA, 1981
4. Milman, N. *The flipped classroom strategy: What is it and how can it best be used*. *Distance Learning*, 9(3), 2012, p.85–87
5. Linda B. Nilson. *Teaching at its best. A Research-Based Resource for College Instructors*, John Wiley & Sons, 2016.
6. Warren Berger, Elise Foster, *“Beautiful Questions in the Classroom: Transforming Classrooms into Cultures of curiosity and inquiry*, LA, Corwin, 2020
7. Dan Rothstein, Luz Santana, *“Make Just One Change: Teach Students to Ask Their Own Questions”*, Harvard Education Press, 2011
8. Conole, G. *MOOCs as disruptive technologies: Strategies for enhancing the learner experience and quality of MOOCs*. *Revista de Educación a Distancia*. 2013, p.39
9. Daniel, J. *Making sense of MOOCs: Musings in a maze of myth, paradox and possibility*. *Journal of Interactive Media in Education*, 3. Retrieved from <https://jime.open.ac.uk/articles/10.5334/2012-18/>, 2012
10. D.Fink-Hafner, T.Dagen, M.Hafner-Fink, *Research issues in the higher education field in times of challenged globalisation*, 2022, DOI: 10.51936/tip.59.2.443-463
11. Student Mobility Fact Sheets <https://app.box.com/s/pfi5j432no2lwrwxdo9z7lyixhjw41fr/file/920339048972>
12. Liz Jackson, *Globalization and Education*, 2016. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.52>
13. Pasi Sahlberg, *Finnish lessons. What can the world learn from educational change in Finland?* Teachers College, Columbia University, 2021, p.23
14. Analysis Y.He .on the Comparison Between Chinese and Western Classroom Teaching. *Proceedings of the 7th International Conference on Humanities and Social Science Research (ICHSSR 2021)*. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210519.012>
15. Hsueh, Y., Zhou, Z-K, Cohen, R., Hundley, R.J., Deptula, D.P., *Knowing and showing respect: Chinese and U.S. children’s understanding of respect and its association to their friendships*. *Journal of Psychology in Chinese Societies*, 6(2), 2005, p.89-120
16. National Educational Technology Plan: <https://tech.ed.gov/netp/>

FTAMP14.35.07

<https://doi.org/10.51889/8996.2022.89.58.005>

Шолтанқұлова Г.К.^{1*}, Утегенова М.С.¹

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астанақ., Қазақстан

**ИННОВАЦИЯЛЫҚ-БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ
ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ТАБЫСТЫЛЫҒЫНЫҢ
МӘНІ МЕН ҚҰРЫЛЫМЫ**

Аңдатпа

Қазіргі қоғам халықтың әр түрлі топтарын әлеуметтік-педагогикалық қолдау жүйесін дамытуды қажет етеді. Ол балалық шақтағы құқықбұзушылық пен жасөспірімдердің нашақорлығының артуы, компьютерлік тәуелділік пен балаларда «виртуалды» агрессияның жиіленуі, жас ұрпақта жалпыадамзат-

тық құндылықтар жүйесіне қатынасының өзгеруі (қарым-қатынас мәдениеті, толеранттылық, жанашырлық қабілеті, мұқтаж адамдарға көмекке келу ниеті) секілді мәселелердің туындауымен байланысты. Бұл мәселелерді шешу мамандандырылған мамандардың - әлеуметтік педагогтардың кәсіби көмегінсіз мүмкін емес. Сондықтан жоғары білікті, кәсіби табысты әлеуметтік педагогты дайындаудың қажеттілігі динамикалық ақпараттық және педагогикалық кеңістікті бағдарлану, инновациялық технологияларды енгізу, кәсіби іс-әрекетінде интегративті білімге дайын болуды талап етеді. Мұндай кәсіби дайындық болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби қалыптасуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл мақалада инновациялық білім беру ортасы жағдайында болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығының мәні мен құрылымы қарастырылады. Шетелдік және отандық авторлардың кәсіби табыстылығының маңызды және мазмұнды сипаттамалары жөніндегі ғылыми еңбектері талданады. Теориялық талдау, нақтылау, жалпылап, жүйелеу әдістері арқылы болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылық феноменін құрылымы мен функцияларын бірлікте қарастыру оның көп өлшемді феномен деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: инновациялық білім беру ортасы, кәсіби табыстылық, болашақ әлеуметтік педагогтар, қажеттіліктер, қабілеттер, кәсіби құзыреттілік, мотивация.

Шолпанкулова Г.К.^{1}, Утегенова М.С.¹*

*Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
г. Астана, Казахстан*

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ УСПЕШНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ

Аннотация

Современное общество крайне нуждается в развитии системы социально-педагогической поддержки различных слоев населения. Современное общество нуждается в развитии системы социально-педагогической поддержки различных слоев населения. Возрастают детские правонарушения и подростковая наркомания, учащается компьютерная зависимость и «виртуальная» агрессия у детей, в молодом поколении начинает разрушаться система общечеловеческих ценностей (культура общения, толерантность, способность сопереживать, желание прийти на помощь нуждающимся). Решение этих проблем невозможно без профессиональной помощи профильных специалистов - социальных педагогов. Поэтому для решения этих проблем школам необходим высококвалифицированный, профессионально успешный социальный педагог. Будущий социальный педагог должен ориентироваться в динамичном информационном и педагогическом пространстве и быть готовым к внедрению инновационных технологий, интегративному образованию школьников. Такая профессиональная подготовка является важной составляющей профессионального становления будущих социальных педагогов. В данной статье рассматриваются контекст и структура профессиональной успешности будущих социальных педагогов в условиях инновационной образовательной среды. Анализируются научные труды зарубежных и отечественных авторов, отражающие важнейшие и содержательные характеристики профессиональной успешности. С помощью методов теоретического анализа, уточнения, обобщения и систематизации можно сделать вывод о том, что рассмотрение феномена профессиональной успешности будущих социальных педагогов в единстве структуры и функций позволяет показать его многомерность.

Ключевые слова: инновационная образовательная среда, профессиональная успешность, будущие социальные педагоги, потребности, способности, профессиональная компетентность, мотивация.

Sholpankulova G.^{1} Utegenova M.¹*

*¹L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, Kazakhstan*

THE ESSENCE AND STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL SUCCESSFULNESS OF FUTURE SOCIAL CARE TEACHERS IN THE CONTEXT OF THE INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract

Modern society is in dire need of developing a system of social and pedagogical support for various segments of the population. Child delinquency and teenage drug addiction are on the rise, computer addiction and “virtual” aggression in children are becoming more frequent, the system of universal human values (culture of communication, tolerance, ability to empathize, desire to help those in need) begins to collapse in the younger generation. The solution of these problems is impossible without the professional help of specialized specialists - social educators. Therefore, to solve these problems, schools need a highly qualified, professionally successful social teacher. The future social teacher should navigate the dynamic information and pedagogical space and be ready for the introduction of innovative technologies, integrative education of schoolchildren. Such professional training is an important component of the professional development of future social educators. This article examines the context and structure of the professional success of future social educators in an innovative educational environment. The scientific works of foreign and domestic authors are analyzed, reflecting the most important and meaningful characteristics of professional success. Using the methods of theoretical analysis, clarification, generalization and systematization, we can conclude that considering the phenomenon of professional success of future social teachers in the unity of structure and functions allows us to show its multidimensionality.

Keywords: innovative educational environment, professional success, future social educators, needs, abilities, professional competence, motivation.

Кіріспе. Қазіргі жағдайда еліміздегі жаңғырту процестері тұрақты даму моделін іске асыруға бағдарлана отырып, қоғамдық қатынастардың барлық салаларын қамтиды. Бұл процесте қазіргі заманғы ортада белсенді өмір сүруге мен белсенділікке қабілетті білім алушы тұлғасының үйлесімді қалыптасуын қамтамасыз етуге бағытталған әлеуметтік институттарының біріне саналатын білім беру жүйесіне ерекше рөл беріледі.

Қазақстандық ЖОО-ның бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында «жоғары оқу орнының табыстылығын бағалаудың басты өлшемі түлектердің жұмыспен қамтылуы мен жалақысы жоғары жұмысқа орналасуы» - деп белгіленуі инновациялық-білім беру ортасы жағдайында болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығын қалыптастырудың қажеттілігін айқындай түседі [1].

Білім беру парадигмасының субъективті бағыттылығы, білім беруді дамытудың инновациялық стратегиялық нұсқаулары, педагогикалық қызметкерлердің кәсіби қызметінің жаңа өзгерістері тиісті пәндік саладағы терең білімі мен дағдысымен қатар, әлеуметтік-мәдени ортадағы табысты мінез-құлық үлгілеріне, педагогикалық іс-әрекетті ұйымдастыру үдерісіндегі танымдық және мінез-құлық модельдерінің өзгеріштігіне дайындығын көрсетеді. Бұл үдерісте болашақ педагог әлеуметтік тәжірибені жеткізушіден және білімді «репродуктордан» белсенді түрде әлеуметтенудің субъектісі мен агентіне айналады, ол оқушылардың даралығын ашуға, жеке әлеуетін өзін-өзі дамытуға бағыттайды.

Осы орайда болашақ әлеуметтік педагог педагогикалық инновацияларды енгізуге және педагогикалық іс-әрекеттің бағыттарын құруға еркін болуы, әлеуметтік және кәсіби кеңістікте тұрақты болуы, бәсекеге қабілеттілік пен кәсіби табысқа ие болуы тиіс.

Заманауи қоғамның өзгерісі кәсіптік білім беруді жаңғыртуға заңды түрде себептігін тигізуде. Білім беру жүйесі іске асырылуда адам қызметінің барлық салаларында мамандардың кәсібилігі мен табыстылығын арттыру өзекті болып отыр. Осы орайда қазіргі инновациялық-білім беру ортасы жағдайында кәсіби табыстылықтың мәні мен құрылымын зерттеу ерекше көкейкесті болып табылады. Мемлекетке жаһандық мәселелерді шешу үшін табысты педагогтар қажет, өйткені олар инновациялық идеяны таратушылар болып табылады.

С.С. Корнеевтың пікірінше, адам құндылықтар әлемінде өмір сүреді. Құндылықтар әлемі – бұл сөздің кең мағынасында мәдениет әлемі, бұл адамның рухани іс-әрекетінің саласы, оның адамгершілік санасы, оның байланыстары – адамның рухани байлығының өлшемі көрсетілген бағалар. Құндылық – бұл адамның қажеттіліктерінің мәні. Адамның тіршілік әрекеті «қажеттілік күйлер фазаларының үнемі өзгеруімен, осы фазалардың бір-біріне ауысуымен» бірге жүреді. Қажеттілік – кез-келген өмірдің ішкі ынталандыруы. Сонымен қатар, іс-әрекет субъектісінің оның өмір сүруінің қажетті жағдайларына қатынасы, бастапқы, негізгі қажеттіліктерді қанағаттандырмай, биологиялық немесе әлеуметтік ағзаның болуы мүмкін емес. Автор сөздің бұл мағынасында тұтынушылық – қажеттіліктің көрінісі. Қажеттіліктер адам қызметінің жалғыз ынталандырушысы емес. Бірақ ынталандырудың барлық жиынтығының ішінде

олар ерекше рөл атқарады, бүкіл ынталандыру жүйесінің дұрыс нүктесі ретінде әрекет етеді, алдымен субъектінің қажетті құралдары мен өмір сүру жағдайларына бағытталған деп есептейді [2, 304 б.]

Жалпы қажеттіліктер күрделі әлеуметтік құбылыс бола отырып, психологиялық ғылымында жүйелі түрде зерттелінген мәселе. А.А. Краузе өз еңбегінде белгілі психолог А.Маслоу жасаған қажеттіліктердің жіктелімі (физиологиялық қажеттіліктер; қорғауға, қауіпсіздікке қажеттілік; әлеуметтік байланыстарға, махаббатқа, араласуға қажеттілік; қол жеткізуге, тануға, мақұлдауға қажеттілік; өзін-өзі көрсету, өз мүмкіндіктері мен қабілеттерін іске асыру, түсіну және пайымдау қажеттілігі) белгілі дей отырып, соңғы қажеттілік ең жоғары, «өзін-өзі тану қажеттілігі» деп аталуын былайша түсіндіреді: өзін-өзі тану принципі өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылысты, дәлірек айтқанда, әлеует ретінде бар нәрсені жандандыру тенденциясын білдіреді. Бұл бейімділікті адамның барған сайын өздігінен болуға ұмтылуы деп атауға болады. Кез-келген қажеттілікті қанағаттандыру міндетті түрде қуанышпен, ләззатпен, жағымды эмоциялармен бірге жүреді. Өзін-өзі тану қажеттілігі ерекшелік қана емес, сонымен қатар оның дәлелі. Негізгі өмірлік мақсатқа деген кез-келген көзқарас адамда өмірдің шынайылығы мен толықтығын сезінеді, бұл өз кезегінде қозғалысқа жаңа күш береді. Жоғары қажеттіліктерді қанағаттандыру өз нәтижесінде тілектерді жүзеге асыру және жеке тұлғаны дамыту болып табылады, көбінесе бақыт, қуаныш әкеледі және ішкі әлемді байытады. Жасампаздық қажеттілігі – адамның ең маңызды қажеттілігі, оның ішінде өзін тұлға ретінде құру [3, 14 б.].

Психология мен философияда адамның ең толық, белсенді өзін-өзі жүзеге асыруы, оның қабілеттерін, білімін, дағдыларын анықтауы және ашуы адам өмірінің мақсаты мен мәні болып саналады. В.Франкл адам өмірінің пайдалылығын адамның «өзінен тыс», ең бастысы – белгілі бір әрекетте және оның бүкіл өмірінде жаңа мағыналар табу қабілеті арқылы анықтайды. Л.Н. Коган өзін-өзі тану дәрежесі «адамның табысты өмір жолының, өмірінің құндылығының, тағдырының басты өлшемі» деп жазады [3, 16 б.].

Адам мінез-құлқының мәні – өмір барысында өзінің туа біткен әлеуетін іске асыруға, олардың дарындылықтары мен қабілеттерін толық пайдалануға және дамытуға деген ұмтылыс. Сонымен қатар, «өмір жолының әрбір нақты кезеңі жеке тұлғаның өзін-өзі тануының жаңа кезеңі болуы маңызды» [3, 17 б.].

Дәл осы қызметте жеке тұлғаның қалыптасуы, оның өзін-өзі тануы жүзеге асады, оның даралығы қалыптасады, әлемге, қоғамға, өзіне қарым-қатынас жүйесі дамиды. Ішкі күш ретінде қажеттілік тек іс-әрекетте жүзеге асырылуы мүмкін. А.Н. Леонтьевтің пікірінше, адам өмірі – «жиынтық, дәлірек айтқанда, бір-бірін алмастыратын әрекеттер жүйесі». Адам өмірінің мәні – оның маңызды күштерін әлеуметтік қызмет негізінде жүзеге асыру. Жеке тұлғаның әлеуметтік іс-әрекетінің алуан түрлерінің ішінде субъект қызметінің негізгі формасын құрайтын кәсіби тұлға ерекше орын алады. Ол адам өмірінің маңызды бөлігіне арналған. Адамдардың көпшілігі үшін дәл осы қызмет түрі олардың қажеттіліктерінің барлық спектрін қанағаттандыруға, қабілеттерін ашуға, өзін тұлға ретінде көрсетуге және белгілі бір әлеуметтік мәртебеге қол жеткізуге мүмкіндік береді. А.Маслоу: «Өзін-өзі тану жұмысын мағыналы жұмысқа деген құмарлық арқылы жақсартуға болады» [4, б.59].

Шығармашылық құндылықтар адамның өмірлік міндеттерінің алдыңғы қатарында тұрса, ол оны өз жұмысының барысында жүзеге асырады. Әдетте, еңбек – бұл даралық қоғамға қатысты көрінетін және осылайша мән мен құндылыққа ие болатын сала.

В.Н. Рогожникова өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігі еңбек қажеттілігімен тығыз байланысты. Бұл қажеттілік еңбек мәні бойынша шығармашылық болған кезде айқын көрінеді. Мұндай еңбекте адамның шығармашылық мүмкіндіктері, оның жеке басының бірегейлігі ашылады; бұл еңбекте адам ең алдымен өзін-өзі жүзеге асырады. Өзін-өзі растаудың әртүрлі жолдары бар. Бірақ адам өзін-өзі тану мен үйлесімділіктің максималды толықтығын қамтамасыз ете алатын бір ғана жол бар: жұмысқа шығармашылық көзқарас. Бұл жол бірінші өмірлік қажеттілік ретінде өз жұмысына деген қатынастан басталады. Еңбек – бұл шығармашылық пен жасампаздықтың, сыртқы әлемнің өзгеруі мен өзін-өзі өзгертудің шығармашылық әрекеті, сондықтан еңбек өзін-өзі танудың негізі болуға, өзін-өзі танудың және өзін-өзі шынайы танудың негізгі әдісі болуға арналған. адамның әлемдегі растауы. Осылайша, «еңбектің ең жоғары құндылығы – бұл еңбек пен еңбек арқылы адамзат өмірінің объективті мәні – қызмет пен еркіндіктің әмбебаптығы, сондай-ақ әр адам өмірінің мәні-өзін білдіру қажеттілігі». Адамның өзін-өзі іс жүзінде көрсету тәсілі ретінде еңбек құндылығын түсінумен байланысты [5, 9 б.].

Педагогикалық еңбек табиғаты бойынша шығармашылық болып келеді. Бұл педагогке өзін-өзі тануға толық мүмкіндік береді. Бұл адамның өмірін педагогикалық кәсіппен байланыстыруы керек екеніне кепілдік емес, тек мүмкіндік береді-және ол өзін-өзі жүзеге асырудан эмоционалды қанағат сезінеді.

Кез-келген кәсіби салада өзін-өзі жүзеге асыру үшін көп күш салу қажет. Жұмыс өздігінен адамды қажет және алмастырылмайтын етіп жасамайды, тек оған осындай болуға мүмкіндік береді. В.Франкл: «...Бұл адамның атқаратын жұмысы емес, бұл жұмысты қалай жасайтыны маңызды, мамандығымызға емес, жеке басымызды құрайтын және осылайша өмірімізді мағынамен толтыратын жеке ерекшеліктер жұмысымызда өз көрінісін таба ма, бұл өзімізге байланысты» [6, 233 б.].

Осылайша, өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігі кәсіби жетістіктерге қажеттіліктен ажырамайды. «Еңбектегі табыстылық – адамның жеке басын қалыптастырудың бірінші шарты. Бұл ішкі жайлылық, іс жүріп жатқан кездегі көңілді көңіл-күй». Кәсіби табыстылық – қызмет тиімділігінің өлшемі.

Осыған байланысты, біздің ойымызша, табыстылық идеясы тиімділік идеясына өте жақын. Қандай қызмет тиімді?

Біріншіден, тиімді қызмет, оның нәтижелері бұрын қойылған мақсаттарға сәйкес келеді. Бұл нәтижелер мақсаттарға қаншалықты сәйкес келсе, соғұрлым тиімді, сондықтан табысты болса, қызметті бағалауға болады. Қызметтің бұл аспектісі «тиімділік» ретінде анықталуы мүмкін, ең аз шығындармен және күш, уақыт, материалдық, қаржылық және басқа құралдардың шығындарымен нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік беретін тиімді. Шығындар неғұрлым аз болса, қызмет соғұрлым тиімді және табысты болады. Бұл аспектіні «үнемділік» деп атауға болады. В.И. Бакштановский мен Ю.В. Согомонов: «егер нәтижеге қол жеткізілсе және ең аз күш жұмсалса, әрекетті табысты деп бағалауға болады. Оның үстіне – қосымша, жоспарланбаған оң нәтиже алған жағдайда» [7, 164 б.].

Екіншіден, мақсаттардың тиімділігі туралы айту керек – олар нақты қажеттіліктерге қаншалықты сәйкес келеді, нақты мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Тиімді және үнемді, бірақ сұранысқа ие болмаса да, тиімді қызмет ретінде қарастыруға болмайды. Егер біз тиімділік пен табыстылық идеяларының арасындағы байланысты мойындайтын болсақ, онда табыстылықтың бағалау мазмұнының үш аспектісі туралы айтуға болады: табыс – бұл жетістік: нақты мақсаттарға қол жеткізумен байланысты тиімді қызмет қана табысты бола алады. Бұл мақсаттарға неғұрлым көп қол жеткізілсе, соғұрлым бұл қызмет табысты болады; белсенділік неғұрлым табысты болса, соғұрлым ол уақытқа, күштерге және басқа құралдарға қатысты оңтайлы болады; оңтайлылық – қатысушылардың уақыты мен күш-жігерінің ең аз шығынымен осы жағдайларда ең жақсы нәтижеге қол жеткізу [8, 76 б.].

Үшіншіден, адамның нақты қажеттіліктеріне сәйкес келетін, оларды жүзеге асыруға бағытталған іс-шаралар ғана табысты бола алады. Тиімділік – алынған нәтижелердің қойылған міндеттерге сәйкестігі. Л.В. Скворцов: «Қызметтің нәтижелері – бұл адамның жалғасы, сондықтан ол осы нәтижелерге сүйіспеншілікпен қарайды. Өз еңбегінің тиімділігіне қол жеткізу және оны бағалау мүмкіндігі, сондай-ақ оның жұмысының тиімсіздігін түсіну және ондағы әлсіз жерлерді жою қабілеті» маманның кәсіби құзыреттілігін сипаттайды [9, 49 б.].

Көріп отырғанымыздай, педагогтардың кәсіби табыстылығының маңызды сипаттамаларын ашудың теориялық негізін ережелер мен идеялардың белгілі бір жиынтығы құрайды.

Т.И. Гончарованың пікірінше, педагогикалық табыстылығының маңызды көрсеткіші педагогтің кәсібилігі, ол маңызды дидактикалық категориялардың бірі, мамандық негіздерін меңгеруді, ғылым мен практикада белгілі әдістерді табысты қолдануды білдіреді. Педагогтың кәсібилігі іргелі ғылыми біліміне, педагогикалық қызметке эмоционалдық және құндылық қатынасына, педагогикалық еңбек технологиясына, мәдени және білім беру міндеттерін шығармашылықпен шешуіне негізделген [10, 66 б.].

Шеберлік – бұл қол жеткізуге болатын нәрсе. Ғалымдар (Н.В. Кузьмина, В.А. Кан-Калик) педагогтың педагогикалық шеберлік деңгейі жұмыс тәжірибесін ғана емес, оның негіздерін меңгеруде шығармашылық педагогикалық жеке тұлға ретінде қалыптасуының маңыздылығын көрсетеді. Осыдан кейбіреулері кәсіби табыстылықты кәсіби субмәдениеттің негізгі сипаттамасы ретінде қарастырады. Сонымен бірге, кәсіби табыстылық негізінен, табыс нәтиже, кәсіби іс-әрекеттің бастапқы мақсаты ретінде ұсынылады.

Сонымен ғалымдар көзқарастары кәсіби табыстылықтың әлеуметтік және тұлғалық маңыздылығы оны адамның жеке және әлеуметтік құндылығы ретінде анықтауға мүмкіндік береді. Егер, маман табыстың құндылығын түсінбесе, ол мұны жеке немесе ұжымдық табыстылық ретінде емес, қарапайым нәтиже ретінде қабылдайды. Бұл жағдайда нәтиже оны «мүмкіндігінше» алаңдатады, бірақ үлкен нәтижеге жетуге ынталандырмайды. Егер педагогқа нәтиже құнды болып көрінсе, ол нәтижеге ұмтылады.

С.Д. Якушеваның пікірінше, құндылық – бұл қоршаған өмірдің элементтері арасында ерекше маңызды нәрсе. «Құндылық адамдардың сезімдері бәрінен жоғары тұруды талап етеді, оған ұмтылу, ойлану, құрметпен қарау, тану, құрметтеу қажет. Құндылық – бұл кез келген заттың меншігі емес, мәні, сондай-ақ объектінің толық өмір сүруінің шарты» [11, 507 б.].

В.В. Козлов «құндылықты» «қоғамның әлеуметтік-мәдени даму үдерісінде қалыптасқан және қоғам мүшелерінің көпшілігі қабылдаған қалаулы идея» ретінде анықтайды. Әрбір адам өзінің құндылықтар әлемін құрады. Кәсіби құндылықтар өмірлік маңызы бар бағыттар құрылымында маңызды орын алады. Кәсіби құндылық бағдары – бұл жеке тұлғаның ішкі мәдениетінің элементі, ол оның әлеуметтік маңызды еңбек құндылықтарына және кәсіби қызметтің белгілі бір компоненттеріне субъективті қатынасын білдіреді [12, 34 б.].

Кез-келген кәсіп адам үшін маңызды құндылықтардың бірі, ол айналысатын іс-әрекеттегі жетістік, кәсіби құндылық - педагогикалық жетістік. Педагогтардың көпшілігі қызметтің қарапайым нәтижесінен гөрі құндылыққа ұмтылатыны байқалады. Сондықтан, қазіргі педагогтар арасында құндылық-семантикалық, қажеттілік-уәждемелік және эмоционалды-еріктік деңгейлерінде кәсіби табысқа ұмтылыс қалыптасса, онда кәсіби ізденістер мен ашылуларға қажеттілік тұрақты болады.

Сонымен кәсіби өзін-өзі тануды дамыту барысында кәсіби табыстылық феноменін құндылық-семантикалық сезіну педагогикалық шеберліктің алғышарты болып табылады және ол өз кезегінде педагогтың кәсіби табыстылығының негізінде жатыр.

Біздің пікірімізше, кәсіби табыстылық жоғары оқу орны түлегін кәсіби іс-әрекетке жүйелі дайындаудың интегративті өлшемі ретінде тұлғалық және кәсіби маңызды әртүрлі бағыттағы іс-әрекет түрлерінде (оқу, оқу-кәсіби, ғылыми-зерттеушілік, волонтерлік, оқудан тыс, әлеуметтік-мәдени) қойылған мақсатқа жетуге қажетті қабілеттіліктер жүйесін айқындайды [13, 390 б.].

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, ғылыми әдебиеттерді жан-жақты талдау және жалпылау негізінде кәсіби табыстылыққа жетудің жетекші факторы болашақ кәсіби іс-әрекетке ынталандыру деп тұжырымдалады.

Материалдар және әдістер. Сондықтан мақалада мотивация мен табыстылықтың өзара байланысы, эмпирикалық зерттеудің нәтижелері ұсынылады. Зерттеудің мақсаты мотивация мен табыстылықтың өзара байланысын зерттеу, жоғарғы курсқа өту кезінде студенттердің мотивациясының өзгеретінін анықтау болып табылады.

Зерттеуге Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті мен Павлодар педагогикалық университетінің 6В01823- «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» білім беру бағдарламасы бойынша оқитын 1-4 курс студенттері (жалпы саны – 70) қатысты.

Мақалада инновациялық-білім беру ортасы жағдайында болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығының мәні мен құрылымын ашып көрсетуде қарастылып отырылған мәселені теориялық-әдіснамалық тұрғыдан негіздеуде (психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау, контент талдау, жалпылау, салыстыру) және эмпирикалық (сауалнама) әдістерімен қатар алынған деректерді сапалық және сандық өңдеу әдістері қолданылады.

Педагогтың табыстылығы күрделі интегративті сапа, жаңадан пайда болған түрлерінің маңызды сипаттамаларын анықтау оның мәні мен құрылымын негіздеудің бірқатар арнайы қағидаттарын қамтиды:

- педагогтың кәсіби табыстылығының құндылық-мағыналық, қажеттілік-уәждемелік және эмоционалды-еріктік факторларын кіріктіру қағидаты;
- кәсіби шеберлік пен табыстың жүйелі айқындылық қағидаты;
- педагогтың тұлғалық және кәсіби даму бірлігі қағидаты;
- құбылыстың даму кезеңдерін оны ұйымдастырудың құрылымдық деңгейлеріне және одан әрі дамытушы өзара әрекеттесудің функционалдық кезеңдеріне айналдыру қағидаты;
- педагогикалық қызметтің шығармашылық сипаты қағидаты;
- педагогикалық жүйелерді теориялық модельдеу қағидаты. Бұл қағидаттар педагогикалық құбылыстардың жетекші заңдылықтарын, олардың негізгі байланыстары мен тәуелділіктерін зерттеуге, функционалды күйлердің өзгергіштігін дәлірек сипаттауға, қозғалыс логикасы мен үрдістерін, зерттелетін объектінің динамикалық аспектісін зерттеуге мүмкіндік береді.

Нәтижелері. Зерттеу барысында Т.Элерстің табысқа жетуіне түрткі болатын тұлғаны диагностикалау әдістемесі қолданылады. Бұл 41 (қырық бір) жабық сұрақтан тұратын сауалнама. Табысқа жетудің төрт деңгейі ерекшеленеді:

- табысқа жетудің төмен мотивациясы;
- мотивацияның орташа деңгейі;
- мотивацияның жоғары деңгейі;
- табысқа жетудің тым жоғары деңгейі.

Табысқа жетудің мотивация деңгейі	Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті		Павлодар педагогикалық университеті	
	1-2 курс	3-4 курс	1-2 курс	3-4 курс
Төмен деңгей	-	25%	5%	18%
Орташа деңгей	32%	35%	31%	42%
Жоғары деңгей	50%	30%	45%	30%
Тым жоғары деңгей	18%	10%	19%	10%

Кестеде көрсетілгендей, диагностика нәтижелері бойынша 3-4 курс студенттерінде мотивацияның орташа деңгейі басым, яғни олар тәуекелдің орташа деңгейін қалайды деп айтуға болады. Сондай-ақ, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті мен Павлодар педагогикалық университетінің 3-4 курс студенттерінің кейбірінде сәтсіздіктерден қорқу бар, олар тәуекелдің аз немесе керісінше тым жоғары деңгейін қалайды, бірақ 1-2 курс студенттері мотивацияның жоғары деңгейі басым болды, яғни адамның табыстылыққа - мақсатқа жетуге деген ынтасы неғұрлым жоғары болса, соғұрлым тәуекелге дайындық төмен болады.

Университеттерде әртүрлі курстардың студенттерінде болып жатқан өзгерістерді жас ерекшеліктерімен түсіндіруге болады. Мұнда психологтардың (А.Реан, Н.Бордовская, т.б.) кіші және жоғары курс студенттерінің психологиялық сипаттамаларының көріністерін түсіндіру факторлары ескеріледі: оқу үдерісінде студенттердің психологиялық ерекшеліктері үнемі өзгеріп отырады; 1-2 курс студенттері кәсіби және оқу құндылығының жоғары көрсеткіштерімен сипатталады, кәсіптік тұрғыдан емес, әлеуметтік маңызды ретінде оқытудың құндылығы туралы түсініктері қалыптасады. 3 курста оқу белсенділігінің төмендеуі байқалады. Кәсіби танымдық мотивтер, оқу белсенділігі мен жетістіктері төмендейді, назар аудармау синдромы пайда болады. Кәсіби іс-әрекеттегі қиындықтардың себебі – кәсіби құзыреттіліктің қалыптаспауы, дағдылардың болмауы, болашақ кәсіби іс-әрекеттен қорқу, тәжірибенің жоқтығы, т.б. Өз мамандығын бейсаналық түрде таңдаған студенттерде болашақ кәсіби іс-әрекеттің мәнін түсінбестен, оқудағы жетістіктерге, мансаптық ұмтылыстарға, көңілсіздікке әсер ететін өкініш сезімі пайда болады. Бұл мотивация мен оқытудың табыстылығы арасындағы байланысты одан әрі зерттеудің перспективасын көрсетеді.

Талқылау. Инновациялық білім беру ортасы жағдайында болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығының мәні мен құрылымы қарастырылды. Кәсіби табыстылығының маңызды және мазмұндық сипаттамасын зерттеген шетелдік және отандық ғалымдардың ғылыми еңбектеріне талдау жасалды.

Н.В. Самоукина кәсіби іс-әрекеттің табыстылығы, ең алдымен тұлғалық және кәсіби, субъективті маңызды және кәсіби сұранысқа ие мақсатқа қол жеткізумен немесе оған қол жеткізуге кедергі келтіретін факторларды жеңумен анықталады дей отырып, педагогтың кәсіби табыстылығын, бір жағынан, қоғамның мақұлдаған кәсіби қызмет нәтижесін әлеуметтік-кәсіби орта тарапынан кәсіпті тануды көздейтін сыртқы білім ретінде қарастырады. Екінші жағынан, кәсіби табыстылықты педагогтің өзін педагогикалық іс-әрекеттің субъектісі ретінде тануға, қалыптасқан кәсіби құзіреттілік негізінде педагогикалық тәжірибені тиімді таратуға қабілетті, таңдау еркіндігіне негізделген рөлдік мінез-құлықтың жаңа модельдерін жүзеге асыруға дайын, шешім қабылдау үшін жауапкершілік, қолайсыз экологиялық факторлардың әсеріне төзімділік ретінде зерттейді [14, 217 б.].

А.Қ. Рысбаева «іс-әрекеттің табыстылығын» білім беру, оқыту, тәрбие, әлеуметтендіру секілді негізгі категориялармен тығыз байланыста ашып көрсетеді. Автордың тұжырымдауына табыстылық ХХІ ғасырдағы педагогика ғылымының басты категориясы болып табылады [15 б.].

А.М. Усенова «әлеуметтік табыстылық» ұғымын философиялық, психологиялық-педагогикалық, гедонистік, аскеттік, интегративтік, субъективтік-объективтік категория ретінде бөліп қарастырады [16, б.31].

Е.В. Ерофеева «кәсіби табыстылық – бұл оң педагогикалық нәтижемен, осы іс-әрекеттің нысандарын терең білумен, нақты кәсіби іс-әрекеттер мазмұнының еңбек нәтижелеріне, өзіндік субъективті сипаттамаларға, өзін-өзі бағалауға және жұмысқа деген көзқарасқа сәйкес келуімен бірге жүретін кәсіби іс-әрекетті орындау тәсілі», - деп тұжырымдайды [17, 5 б.].

«Кәсіби-педагогикалық табыстылық» ұғымы онтологиялық және гносеологиялық тұрғыдан «педагогикалық іс-әрекет» ұғымымен байланысты. Сондықтан «іс-әрекет» санатын кәсіби табысты түсінудің

және талдаудың кілті ретінде таңдадық. Кәсіби табыстылықтың мәнін анықтау және түсіну үшін бұл жеткіліксіз. Біздің пікірімізше, табыстылықтың мәнін сипаттауда педагог болудың тек белсенді және технологиялық аспектілерін қолдану шектеулі, бірақ бұл маманның өз іс-әрекетін жүзеге асыруда қандай деңгейде табысты екенін түсінуге мүмкіндік бермейді.

Теориялық талдау, нақтылау, жалпылап, жүйелеу әдістері арқылы болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылық феноменін құрылымын функциялардың бірлігінде қарастыру оның көп өлшемділігін көрсетуге мүмкіндік береді деген қорытынды жасауға болады.

Қорытынды. Болашақ әлеуметтік педагогтың кәсіби табыстылығының құрылымдық элементтері оның мәнін тек өзара байланыста ашады. Оның танымдық және эмоционалдық-еріктік салалары кәсіби табыстылығының құрылымын құрайтын компоненттердің бірлігі ойлау мен педагогикалық іс-әрекеттің жаңашылдығын қамтамасыз етеді, бұл оның ерекше кәсіби тәжірибесін жандандыруға ықпал етеді. Элементтердің тұтас жиынтығы ретінде кәсіби табыстылық үнемі дамып келеді. Оның даму динамикасы педагог әлеуетінің субъективті мазмұндық және сапалық сипаттамасымен түсіндіріледі.

Кәсіби табыстылық – бұл педагогтың кәсіби өмірінің эволюциясында өмір салтын анықтайтын микроәлеуметтік фактор, алайда педагогикалық кәсіптің әлеуметтік рөліне байланысты макроәлеуметтік фактордың да маңызы бар. Педагогтың кәсіби табыстылық феноменін құрылым мен функциялардың бірлігінде қарастыру оның көп өлшемділігін көрсетеді.

Кәсіби табыстылыққа ұмтылуды қалыптастыру механизмі, келесі модельмен ұсынылуы мүмкін:

- педагогикалық мамандыққа оң негізделген көзқарасты қалыптастыру;

- тұлғаның педагогикалық бағытын дамыту;

- кәсіби-педагогикалық табыстылықтың құндылығын дамыту. Табысты маманның қалыптасуы оның жеке басының танымдық саласын дамытудан басталады. Педагогикалық іс-әрекетке деген көзқарас мотивациялық-семантикалық болса, адамның педагогикалық бағыты дамиды, содан кейін мамандықтағы табыстылыққа тұлғалық, әлеуметтік құндылық ретінде қабылдау қалыптасады.

Сондықтан кәсіби табыстылықтың мәні мен құрылымын эмпирикалық шындықтың бір түрі ретінде ұсынуға және сипаттауға болады, «ішкі тәжірибесінде» тікелей көрінетін, практикалық іс-әрекетін болжаумен сипатталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 5 қазандағы Жолдауы.

2. Корнеев С.С. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности: учебное пособие для бакалавриата и специалитета. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2019. – 304 с.

3. Краузе А.А. Проблема ценностей в контексте современной субъектности // Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета. Серия № 3. Гуманитарные и общественные науки. – М.: Мысль 2019 – С. 5-18

4. Abulof U. Introduction: Why we need Maslow in the twenty-first century // Society. – 2017. – Т. 54. – №. 6. – С. 508-509.

5. Рогожникова В.Н. Философия труда: в поисках свободы и смысла. Научные исследования экономического факультета. Электронный журнал. 2017; 9(4): 79-90.

6. Лэнгле А. Человек в поисках смысла. Психология. Журнал Высшей школы экономики, 2(2), 2017. – С.55-64.

7. Бақитановский В.И. Этика успеха: идея → доктрина → исследовательская концепция (предыстория проекта «Возвращение этики успеха») // Ведомости прикладной этики. 2016. Выпуск 49. – С. 110-136.

8. Митина Л. Психология личностно-профессионального развития субъектов образования. – М.: Нестор-История, 2021. - 308 с.

9. Скворцов Л. В. Культура самосознания. Человек в поисках истины своего бытия. – М.: Политиздат, 2019. - 319 с.

10. Гончарова Т.И. Уроки истории - уроки жизни. – М.: ЧеРо, 2017. – 230 с.

11. Якушева С.Д. Основы педагогического мастерства и профессионального саморазвития. – М.: Неолит, 2017. – 416 с.

12. Козлов В.В. Движение за развитие человеческого потенциала. – Ярославль, РПФ «Титул», 2017. – 198 с.

13. Шолпанкулова Г.К., Саудабаева Г.С. Болашақ мамандардың кәсіби табыстылығын дамытудың педагогикалық шарттары //Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршы ғылыми журналы. Гуманитарлық ғылымдар сериясы. №3 (118) 2017, II бөлім. – Б.386-390.
14. Самоукина Н.В. Психология и педагогика профессиональной деятельности. Учебник. – М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ», 2018.
15. Рысбаева А.К. Успешность деятельности как категория педагогики. Монография. – Алматы, 2014. – 266с.
16. Усенова А.М. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің әлеуметтік табыстылығын дамыту: филос. (PhD) док. дис. – Алматы, 2016. – 198 б.
17. Ерофеева М.А. Формирование гендерной компетентности студентов в условиях образовательного кластера вуза // UK Academy of Education: scientific magazine № 4-1 (30-1). 2019. – С. 19-31

References

1. «Qazaqstandıqtardıñ äl-awqatınıñ öswi: tabıs pen turmıs sapasın arttırıw» Qazaqstan Respwblıkası Prezidentiniñ 2018 jılǵı 5 qazandaǵı Joldawı.
2. Korneyenkov. S. S. Psikhologicheskoye obespecheniye professionalnoy deyatelnosti: uchebnoye posobiye dlya bakalavriata i spetsialiteta. - 2-e izd. ispr. i dop. – Moskva: Izdatelstvo Yurayt. 2019. - 304s.
3. Krauze A.A. Problema tsennostey v kontekste sovremennoy subyektnosti. Vestnik Permskogo gosudarstvennogo gumanitarno-pedagogicheskogo universiteta. Seriya № 3. Gumanitarnyye i obshchestvennyye nauki. – M.: Mysl 2019 – S.1-18.
4. Abulof U. Introduction: Why we need Maslow in the twenty-first century //Society. – 2017. – T. 54. – №. 6. – S. 508-509.
5. Rogozhnikova V.N. Filosofiya truda: v poiskakh svobody i smysla. Nauchnyye issledovaniya ekonomicheskogo fakulteta. Elektronnyy zhurnal. 2017;9(4):79-90.
6. Lengle. A. Chelovek v poiskakh smysla. Psikhologiya. Zhurnal Vysshey shkoly ekonomiki. 2(2). 2017. – S. 55-64.
7. Bakshtanovskiy V.I. Etika uspekha: ideya → doktrina → issledovatel'skaya kontseptsiya (predystoriya proyekta «Vozvrashcheniye etiki uspekha») // Vedomosti prikladnoy etiki. 2016. Vypusk 49. – S. 110-136.
8. Mitina L. - Psikhologiya lichnostno-professionalnogo razvitiye subyektov obrazovaniya- M.; SPb.: Nestor-Istoriya 2021. - 308 s.
9. Skvortsov L. V. Kultura samosoznaniya. Chelovek v poiskakh istiny svoego bytiya. - M.: Politizdat. 2019. - 319 s.
10. Goncharova T. I. Uroki istorii - uroki zhizni-M.: CheRo. 2017. - 230 s.
11. Yakusheva S.D. Osnovy pedagogicheskogo masterstva i professionalnogo samorazvitiya. - M.: Neolit. 2017. - 416 s.
12. Kozlov V.V. Dvizheniye za razvitiye chelovecheskogo potentsiala. –Yaroslavl. RPF «Titul». 2017 – 198 s.
13. Şolpankwlova G.K., Sawdabaewa G.S. Bolaşaq mamandardıñ käsibi tabıstılıǵın damıtwdıñ pedagogikalıq şarttarı//L.N.Gwmilev atındaǵı Ewraziya ulttıq wñiversitetiniñ Xabarşı ǵilimı jwrnalı. Gwmanıtarlıq ǵilımdar seriyası. №3 (118) 2017, II bölım. - B.386- 390.
14. Samoukina N.V. Psikhologiya i pedagogika professionalnoy deyatelnosti. Uchebnik. M.: Assotsiatsiya avtorov i izdateley «TANDEM». Izdatelstvo EKMOS. 2018. -217 s
15. Rysbayeva A.K. Uspeshnost' deyatel'nosti kak kategoriya pedagogiki. Monografiya. – Almaty, 2014. – 266s.
16. Usenova A.M. Bolaşaq bastawış sınp muǵalimderiniñ älewmettik tabıstılıǵın damıtıw: filos. (PhD) dok. dis. – Almatı, 2016. – 198b.
17. Erofeyeva M.A. Formirovaniye gendernoy kompetentnosti studentov v usloviyakh obrazovatel'nogo klastera vuza // UK Academy of Education: scientific magazine № 4-1 (30-1). 2019. S. 19-31

МРНТИ 14.35.09
УДК 378.004

<https://doi.org/10.51889/5442.2022.76.75.006>

Умирзакова Ж.С.^{1*}

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

СТУДЕНТКЕ БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛДІ ЖЕТІЛДІРУ БАРЫСЫНДА БҰЛТТЫ ЖӘНЕ МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Аңдатпа

Жоғары оқу орындарында білім беру үдерісінде студентке бағытталған тәсілді жетілдіру мақсатында бұлтты және мобильді технологияларды қолданудың тиімділігі үстем. Жетілдірілген бұл тәсіл оқу үдерісінде білім сапасын және оқу үлгерімін арттырады. Шетелдік ғалымдардың зерттеу жұмыстарында бұлтты және мобильді технологиялардың контекстік бұлтты моделін ұсынады. Білім беру саласындағы зерттеулердің болашағы бар бағыттарының бірі оқыту жүйесінде студентке бағытталған тәсілдің негізі ретінде бұлтты және мобильді технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалану. Қазіргі уақытта жоғары оқу орындарында білім беру үдерісінің тиімділігін арттыру мәселелері бұлтты және мобильді технологияларды қолдану тұрғысынан алға қойылды. Студентке бағытталған тәсілді жетілдіруді зерттеу барысында бұлтты және мобильді технологиялардың өзекті екендігі байқалды. Біздің зерттеуіміздің мақсаты оқу үдерісінде бұлтты және мобильді технологияларды қолданып, студентке бағытталған тәсілді жетілдіру мәселесін қарастыру болып табылады. Алдыға қойылған мақсатқа жету үшін оқу үдерісіне жаңа технологиялық мүмкіндіктерін кеңінен қолдану қажет. Дүниежүзілік пандемия кезінде әсіресе қашықтықтан оқыту мен виртуалды оқыту ортасында бұл тәсілдің тиімділігімен қажеттілігі өсті. Зерттеу барысында жүргізілген талдау нәтижесінде бұлтты және мобильді технологиялар студентке бағытталған оқытудың ажырамас құралы бола алады деп айталамыз. Зерттеудің басты міндеттерінің бірі оқу үдерісінде студентке бағытталған тәсілді бұлтты және мобильді технологиялар қолданып жетілдіру және қазіргі жаңдайын талдау болып табылады.

Түйін сөздер: студентке бағытталған тәсіл, бұлтты технология; мобильді технология; бұлтты мобильді оқыту

Умирзакова Ж.С.^{1*}

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБЛАЧНЫХ И МОБИЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СТУДЕНТО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА

Аннотация

В целях совершенствования студенто-ориентированного подхода в образовательном процессе в высших учебных заведениях доминирует эффективность использования облачных и мобильных технологий. Усовершенствованный такой подход повышает качество знаний и успеваемость в учебном процессе. В исследовательских работах зарубежных ученых представлена контекстно-облачная модель облачных и мобильных технологий. Одним из перспективных направлений исследований в области образования является использование возможностей облачных и мобильных технологий как основы студенто-ориентированного подхода в системе обучения. В настоящее время вопросы повышения эффективности образовательного процесса в высших учебных заведениях выдвигаются с точки зрения применения облачных и мобильных технологий. В ходе исследования совершенствования студенто-ориентированного подхода отмечена актуальность облачных и мобильных технологий. Целью нашего исследования является рассмотрение проблемы совершенствования студенто-ориентированного подхода с использованием облачных и мобильных технологий в учебном процессе. Для достижения поставленной цели необходимо широко использовать новые технологические возможности в учебном процессе. Во время глобальной пандемии, особенно в среде дистанционного обучения и виртуального обучения, потребность в этом подходе возросла благодаря его эффективности. В результате анализа, проведенного в ходе исследования, мы говорим, что облачные и мобильные технологии могут стать неотъемлемым

инструментом обучения, ориентированного на студента. Одной из главных задач исследования является совершенствование студенто-ориентированного подхода в учебном процессе с применением облачных и мобильных технологий и анализ современного состояния.

Ключевые слова: студенто-ориентированный подход, облачные технологии; мобильные технологии; облачное мобильное обучение

Umirzakova Zh. ^{1}*

¹*Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

USE OF CLOUD AND MOBILE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF IMPROVING THE STUDENT-CENTERED APPROACH

Abstract

In order to improve the student-centered approach in the educational process in higher education institutions, the efficiency of using cloud and mobile technologies dominates. This improved approach improves the quality of knowledge and progress in the educational process. The research works of foreign scientists present a context-cloud model of cloud and mobile technologies. One of the promising areas of research in the field of education is the use of cloud and mobile technologies as the basis for a student-centered approach in the education system. Currently, the issues of improving the efficiency of the educational process in higher education institutions are being put forward in terms of the use of cloud and mobile technologies. In the course of the study of improving the student-centered approach, the relevance of cloud and mobile technologies was noted. The purpose of our study is to consider the problem of improving the student-centered approach using cloud and mobile technologies in the educational process. To achieve this goal, it is necessary to widely use new technological capabilities in the educational process. During the global pandemic, especially in the distance learning and virtual learning environment, the need for this approach has increased due to its effectiveness. As a result of the analysis carried out during the study, we say that cloud and mobile technologies can become an essential tool for student-centered learning. One of the main objectives of the study is to improve the student-centered approach in the educational process using cloud and mobile technologies and to analyze the current state.

Keywords: student-centered approach, cloud technologies; mobile technologies; cloud mobile learning

Кіріспе. Ақпараттық технологиялардың инновациялық өзгерістері білім беру саласына елеулі үлес қосады. Педагогика саласындағы зерттеулердің перспективалы бағыттарының бірі - студентке бағытталған тәсіл негізі ретінде бұлтты және мобильді технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалану. Қазіргі уақытта жоғары оқу орындарында білім беру үдерісінің тиімділігін арттыру үшін студентке бағытталған тәсілде негізгі құралдарының бірі ретінде бұлтты және мобильді технологияларды айта аламыз. Білім беруде бұлтты және мобильді технологияларды қолдану, студентке бағытталған тәсілдің өзекті екенін айқындады. Жоғары оқу орынында білім беру үдерісінде бұлтты мобильді технологияларды қолдануға негізделген студентке бағытталған тәсіл өзекті болып табылады. Бұл технологияларды қолдана отырып, студентке бағытталған тәсілді жетілдіру.

Соңғы жылдары білім беру жүйесінде оқыту мен оқуды жеңілдету үшін жаңа технологияларды, тәсілдерді қолданудың тиімділігі артты. Сондықтан оқыту үдерісінде студентке бағытталған тәсілде бұлтты және мобильді технологияларды қолдану және жетілдіруді алға қойдық. Шетелдік ғалымдардың зерттеулерінде студентке бағытталған оқу ортасында жаңа технологияларды білім беруде қолдану айтарлықтай өскенін көрсетеді. T.Qin, P.Poovendran және S.BalaMurugan ғалымдарның зерттеулері қазіргі уақытта студентке бағытталған оқу тәсілін білім беру жүйесінде қолдану айтарлықтай дамығанын анықтады. Оқытушының бақылауы мен дәстүрлі, дидактикалық оқытуда кездесетін академиялық мазмұнды жариялаудан айырмашылығы, оқу ортасы студенттердің жауапкершілігі мен белсенділігіне негізделген. Ғалымдар өз зерттеулерінде студентке бағытталған тәсілде білім алушыны негізге қоятын оқыту немесе оқыту тәсілі ретінде түсіндіреді [1].

Студентке бағытталған тәсіл - бұл білім алушылардың оқу үдерісінде белсенді әрекеттің талап ететін тәсіл. Мақсаты - олардың өз қатарластарының алдында сөйлеу қабілетін жақсарту және топта өзіне деген сенімін жеңу. Білім алушыларды шағын топтарға бөлу арқылы студент өз дағдыларын топта көрсетеді. Студентке бағытталған тәсілді қолданудағы олардың өзіне деген сенімділігін арттырудың бірнеше себептері бар. Біріншіден, білім алушылар олардың нақты өмірі мен тәжірибесі туралы идеяларды

білдіруге үйретеді. Екіншіден, білім алушылар өз ойларын топта талқылай алады. Үшіншіден, оқытушы ыңғайлы оқытудың форматын жасай алады. Талқылаудан кейін оқытушы талдау нәтижелерін түсіндіреді. Сонымен қатар студенттерді марапаттау арқылы оларды оқуға ынталандырады және олардың қзіне деген сенімсіздіктерін біртіндеп төмендетеді [2].

Жоба негізінде оқыту және сервистік оқыту сияқты студентке бағытталған оқыту тәсілі білім алушылардың үлгерімін арттырады, бірақ көптеген жоғары оқу орындарында қолданылмайды. Студентке бағытталған тәсілдің оқу үдерісіне әсері зерттелді. Адиториядан тыс оқытуды жүзеге асыру мүмкіндігі оқытушыларға білім алушылардың оқу барысын бақылауды жүзеге асыруға мүмкіндік береді және қатарластарын қолдау тобын құрады. Бұл зерттеу оқытушыларға студентке бағытталған педагогиканы енгізу кезінде олардың кәсіби өсуіне қолдау көрсету үшін маңызды. [3].

С.Н. Chen және С.С. Tsai ғалымдарының зерттеуінде жоғары оқу орындарындағы лауазымдық міндеттер жаңа педагогикалық әдістерді тікелей енгізуге көмектесу студентке бағытталғанын көрсетті. Екінші жағынан, мобильді оқыту жоғары оқу орындарында кеңінен тарады және көптеген зерттеулер студенттердің оқуына әсерін анықтады. Дегенмен, мобильді технологиялар мен студентке бағытталған оқыту тәсілін біріктіру бағытында зерттеулер аз. Мобильді технологиялар студентке бағытталған оқытуды жеңілдетуге мүмкіндік береді [4].

Жоғары оқу орнында студентке бағытталған оқытуды іске асыруға мынадай үрдістер ықпал ете алады: жоғары оқу орындарын студентке бағытталған оқытуды жетілдіру және оқыту үшін цифрлық технологиялармен толық қамтамасыз ету; оқытудың барлық кезеңінде білім беру үдерісінде студенттер арасындағы өзара байланысты қамтамасыз ету; білім алушылардың жеке ұмтылыстары мен қажеттіліктерін қанағаттандыруға қабілетті құзыреттердің дамуын қамтамасыз ету. Студентке бағытталған оқытуда білім алушы өз-өзін бақылауға, оқу бағдарламаларын жобалауға және оларды бағалауға қатысуы. Студенттер білім беруді ұйымдастыру жұмысына белсенді қатысып, өз үлестерін қосады.

Студентке бағытталған оқыту шеңберінде жеке траекторияға көшу мынадай ұсыныстарды сақтау арқылы жүзеге асырылады: жоғары оқу орнында студенттердің оқу жоспарын игеруі үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз ету; оқытушы тәлімгер функциясын орындайтын, студенттің жеке жетістіктерін бағалауды жүзеге асыру; оқу орнында ашық жүйе пайдалануда, студентке өз таңдауын жасауға мүмкіндік беретін бағалау; студент тәлімгердің көмегімен жеке тұлғаны өз бетінше қалыптастыру; уақытылы оқу жоспарын түзету; стандартты нұсқаулықтарды қатаң сақтау; білім беру үдерісінің сапасын арттыруға ықпал ету; өзара бақылау.

Қазіргі уақытта бұлтты есептеудің дамуы білім беру контекстінде жүйелі қолдану үшін бұлтты технология мүмкіндігі туралы пікірталас тудырды. Бұлтты технологияны зерттеуге деген қызығушылық бірқатар артықшылықтары: бейімделу, икемділік, масштабталу, қол жетімділік, экономикалық тиімділік. Осы себептерге байланысты әртүрлі деңгейлерде білім беруге бұлтты технологияларды енгізуге байланысты күш-жігер жұмсалды. Бұлтты технологиялар студентке бағытталған оқыту мен білім беру үдерісіне қабылданған әдістеме мен желі мүшелерінің көзқарасын аналитикалық түрде ұсынып, желіні зерттеу қызметі туралы егжей-тегжейлі есеп беру [5].

Білім алу барысында студент өзінің жауапкершілігін топ ішінде де, сыртында да белсенді ететін жобаларға, мәселелер мен міндеттерге негізделген тәсілдердің көмегімен алуға мүмкіндік беретін технологияның көмегімен студентке бағытталған оқытуға байланысты зерттеген. Оқу үдерісінде студентке бағытталған тәсіл білім алушылардың белсенділігін талап етеді. Білім ала отырып, студенттер оқудың қашан, қайда және қалай жүргізілетінін өздері шешуге мүмкіндік алады. Бұл оқу контексті студенттерді ынтымақтастыққа, сыни ойлауға, проблемаларды шешуге және нақты қосымшалармен байланысты өз бетінше оқытуға тартатын болады [6]. Зерттеушілер технологияның студентке бағытталған оқытуды қалай жеңілдететінін анықтаған.

Студентке бағытталған тәсіл оқу үдерісінде білім алушылардың қызығушылықтары басты назарда болады және олар белсенді рөл атқарады. Студентке бағытталған тәсілі дәстүрлі оқытудан айырмашылығы, студенттердің жауапкершілігі мен белсенділігіне негізделген. Өз зерттеулерінде ғалымдар студентке бағытталған оқыту терминін студентті басты назарда ала отырып оқытуды түсіндіру. Студентке бағытталған оқу жоспары және білім алушыларды пәнге бейімделуі үшін шағын оқыту тәжірибесін жүргізіп, нәтижесінде студенттердің білім сапасының артқандығын көрсетті [7]. Бұл зерттеу студентке бағытталған оқытудың әртүрлі іс-шаралары туралы көптеген пікірталастардың нәтижесінде өте маңызды болды. Бұл зерттеу бізге осы бағыттағы зерттеулерді дамытудың маңызды аспектілерін ұсынады.

Сондай-ақ, қазіргі таңда студентке бағытталған оқыту тәсілімен қатар бұлтты технологиялар көп зерттеліп, мобильді технологиялар дамып келе жатқандықтан, бұлтты және мобильді технологияларды

оқытуда қолдану жаңа бағыттар қажет етеді. Білім беруде жаңа технологиялар, бұлтты және мобильді технологиялардың кең таралған парадигмасының бөлігі ретінде қарастырылады және электронды оқыту технологиясының кең таралуы болып табылады. Студентке бағытталған тәсілді жетілдіру және іске асыру барысында педагогикалық принциптерді тиімді абстракциялау үшін нақты даму стратегияларын қажет етеді. *A. Butoi, N. Tomai, L. Mosean* өз зерттеулерінде білім беру бағдарламалары үшін қолданылатын нақты даму стратегиясын бағдарламалық жасақтаманы прототиптеу стратегиясымен салыстыру арқылы мобильді оқытудың бұлтты құралдарын жобалау мен дамытуға пәнаралық байланыс қарастырған [8].

Бұлтты және мобильді оқытудың үйлесімі білім беру саласындағы жаңа технологиялардың дамуы мен іске асырылуының үлкен перспективалары. Бұлтты және мобильді технологиялар оқытушылар мен студенттердің пікірінше оқу үдерісіне оң әсер етеді.

Оқу үдерісінде студентке бағытталған тәсіл үшін бұлтты және мобильді технологияларды талдау барысында зерттеуден алынған маңызды тұжырымдар мобильді өзара іс-қимыл студенттердің теориялық тұжырымдамаларды оқуға көңіл бөлуін арттырды, оларға ақпаратты сыни тұрғыдан талдауға көмектесті және кәсіби педагогикалық практиканы біріктіретін тәжірибе берді.

L. Amhag зерттеуінде ноутбуктер, смартфондар немесе планшеттер сияқты мобильді қосымшаларды пайдаланып, мобильді онлайн вебинарларға назар аударатырып, қашықтықтан білім беру бағдарламасында студентке бағытталған оқытудың мобильді технологияларын талдаған [9].

Бұлтты және мобильді технологиялар студентке бағытталған тәсіл мен білім беруге арналған әдістеме туралы желі қолданушыларының көзқарасын аналитикалық түрде ұсына отырып, бұлттың қызметі туралы нақты есеп беру. Бұлтты және мобильді оқытудың сипаттамалары: сақтау және ортақ пайдалану, оқу нәтижелері мен ресурстарды бұлтта сақтауға болады, бұл іс жүзінде шексіз сақтау және есептеу мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді. Бұлтты оқыту сонымен қатар бағдарламалық жасақтама, қосымшалар мен деректер бұлтты серверлерде жұмыс істейді. Студенттер бұлтта кез-келген жерде топпен бірлесіп ынтымақтаса отырып ортақ жұмыс жасай алады. Студенттер жиі және ыңғайлы өзара ортақ кеңістік арқылы білімді жинақтай алады [10].

Білім беру технологияларын пайдалана отырып, оқытудың заманауи әдістері әртүрлі идеяларды, жоспарларды әзірлеуге және студентке бағытталған тәсілді әртүрлі форматта іске асыруға мүмкіндік береді. Зерттеулердің нәтижелерінде ақпаратты берудің әртүрлі құралдары мен әдістерін қолданатын кешенді тәсіл қарастырылады [11].

Студентке бағытталған тәсілі конструктивистік сипатқа ие, ол білім алушыға мәселені әр түрлі тұрғыдан бейнелеуге және оларға оқу үдерісіне жеке қатысуға мүмкіндік береді. Студентке мәселені шешу дағдыларын дамыту және өз жұмысында аналитикалық, сыни және шығармашылық ойлауды қалыптастыру міндеті қойылады және оларға өз пәндері бойынша көбірек білім алуына шақырады. Оқу үдерісінде оқытушының рөлі студентке кеңес беру және қолдауға негізделген.

Оқу үдерісінде студентке бағытталған тәсілінде бұлтты және мобильді технологиялар көбінесе білім алушылардың жеке қажеттіліктеріне жауап беретін жеке тұлғаға бағытталған болып келеді. Бұлттық серверден студенттер тиісті ресурстарды таңдайды және олардың үлгерімі мен оқу нәтижелерін бақылай алады.

Жоғарыда аталған сипаттамаларды ескере отырып, бұлтты және мобильді технологиялармен оқыту негізіне студентке бағытталған тәсілді байланыстыра отырып оқу үдерісін қамтамасыз ету, оқытуды басқару және қызығушылық танытқан пайдаланушыларға білім беру, студенттер арасында білім алмасуда, топтық жұмыста пайдалану үшін қолданылады.

Зерттеу материалдары және әдістері. Қазіргі таңда оқу үдерісін басқаруда студентке бағытталған тәсіл білім алушымен серіктестік қарым-қатынасты қалыптастыруды қамтиды, өйткені студенттің болашақ маман ретінде өзін-өзі тануы тек оқу үдерісінде ғана емес, сонымен қатар оның нәтижелерін бақылау үдерісінде де күрт артады. Мұндай қатынастар оқу жетістіктерінің деңгейіне де, бақылау рәсімдеріне де қойылатын талаптардың анықтығы мен айқындылығымен, сондай-ақ студентпен кері байланыстың болуымен, нәтижелердің қолжетімділігімен және оларды барлық мүдделі тараптар үшін талдаумен сипатталуға тиіс.

Студентке бағытталған тәсілдің негізгі қағидалары:

- студенттерді оқу бағдарламаларын әзірлеуге белсенділігін арттыру және олардың сапасын қамтамасыз ету;
- оқыту мен цифрлық технологиялардың артықшылықтарын толық пайдалану;

- шығармашылықты, инновацияларды және кәсіби дағдыны дамыту;
- оқытушылары мен студенттері арасындағы қарым-қатынас нығайту;
- оқыту іс-шараларының, сапасының тиімділігін арттыру және ынталандыру;
- оқытушылардың академиялық құзыреттерін нығайту үшін мүмкіндіктерді қамтамасыз ету;
- студенттің дербестігін, жауапкершілік пен өз-өзіне есеп беруін арттыру;
- студент тарапынан оқу үдерісіне рефлексивті көзқарас қалыптастыру;
- оқытудың жеке траекториясын дамытуға мүмкіндіктер беру;
- әртүрлі форматта білім беруге мүмкіндік беру;
- білім берудің тиімді әдістемелерін әзірлеу.

Студентке бағытталған білім беру үдерісі тұжырымдамасы оның құзыреттілігі мен оқу нәтижелеріне баса назар аудара отырып, жоғары білімнің іргелілігі мен әмбебаптығы сияқты артықшылықтарына қайшы келмейді.

Бұлтты және технологияларды сәтті интеграциялау және студентке бағытталған тәсілді білім беру үдерісінде оқыту ортасын құру оңай емес. Бұл дегеніміз оқу бағдарламасын мұқият талдауды және педагогиканы сыни тұрғыдан зерттеуді қажет етеді. Бұлтты технологиялар - бұл оқытушылардың мобильді және заманауи және аппараттық жаңашылдықты қалыптастыру құралы. Олар студентке бағытталған ақпараттық қоғамда тұрақтылықты және жұмыс істеу дағдыларын, дайындығы мен қабілетін алуға мүмкіндік береді. Оқу үдерісі икемді, қол жетімді және жеке болуы, студентке бағытталған тәсілдің талаптарына сәйкес келеді. Оқытудың бұл технологиялары, әдістері мен формаларының инновациялығына негізделген студентке бағытталған білім беру үдерісі студенттің дербестігін, өзін-өзі әділ бағалауын, өзін-өзі тұлға ретінде қалыптастыруын жүзеге асыру ұмтылысы болып табылады. Бұл студенттің азаматтық қасиеттерін қалыптастырады, ол жас маман үшін де, қоғам үшін де білім беру үдерісінің негізгі нәтижелерінің бірі болады. Қазіргі студенттер, бір жағынан, жеке және кәсіби құзыреттіліктің саналы, белсенді және жауапты дамуына, екінші жағынан, мамандық пен өмірде өздерінің белсенді болуын іздеуімен байланысты жаңа рөлдер мен мақсаттарға ие. Осылайша, нәтижеге бағытталған және өзінің оқуына қатысты белсенді ұстанымы бар болашақ тұлғалардың өзінің кәсіби даярлығының сапасы үшін жеке жауапкершілік индикаторлары болып табылады. Студентке бағытталған тәсіл білім алушыға өзгермелі еңбек нарығында қажетті құзыреттерді қалыптастыруға көмектеседі және белсенді, жауапты маман болуға мүмкіндік береді.

Білім беру жүйесінде бұлтты және мобильді технологиялары өте серпінді дамып, қолданыста кеңінен таралуда. Олар студенттер мен оқытушылар арасындағы байланыстың әсерін күшейту үшін үнемі дамып келеді. Оқытушылар өз пәндерін оқытуда жаңа әдіс тәсілдер мен технологияларды пайдаланып, студенттердің білімге деген қызығушылықтары арттырып, өз беттерінше ізденіске үйрету қажет. Студентке бағытталған тәсілде бұлтты және мобильді технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалану және білім беру әдісін жетілдіру оқытушының басты міндеті бола отырып, қолдану тұрғысынан білім алушылардың өзіндік жұмысының тиімділігін арттыру мәселелерін бірінші орынға шығарады.

Бұлтты және мобильді қосымшалар студент пен оқытушы арасындағы әрекетті және кері байланысты жеңілдетуге арналған. Білім беру үдерісінде мобильді бұлтты есептеулерді қолдану тәжірибесі қарастырылады [12].

Зерттеу барысында студентке бағытталған тәсілде бұлтты және мобильді технологияларды қолдану әдістемесін жетілдіру жолдары қарастырылды. Ол үшін жоғары оқу орындарында білім беруде нақты жасалған тәжірибелердің зерттеу жұмыстары бойынша әдебиеттер талданды.

Бұлтты және мобильді технологияларды қолдана отырып студентке бағытталған тәсілін жетілдіруде, оқу үдерісінде айтарлықтай жаңашылдық болатыны сөзсіз. Компьютерлер мен гаджеттердің көптігіне қарамастан, ақпараттық қолжетімділік, автоматты синхрондау және мәліметтерді қорғау маңыздырақ болып келеді. Бұл функциялардың барлығын дерлік бұлттық деректер қоймалары орындайды, ал бұлтты технологияларды пайдалану интернет ақпараттық кеңістіктің көкжиегін кеңейтуге мүмкіндік береді [12].

Студентке бағытталған тәсіл қазіргі кездегі білім беру саясаты мен тәжірибесінің негізгі қозғаушы күші болып табылады. Білім берудегі бұлтты және мобильді технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалану арқылы студентке бағытталған тәсілдің маңыздылығы қарастырылды. Студентке бағытталған оқытудың барлық принциптері мен бұлтты және мобильді технологияларға негізделген оқыту принциптері қаншалықты қамтылғанын анықтау.

Студентке бағытталған тәсілін жетілдіруде аралас әдіспен оқытуға бұлтты және мобильді технологияларды қолдану арқылы білім беруді ұйымдастыру үшін студентті тіркеу, жекелендіру, бұлтта сақталған мәліметтерге қол жетімділігін бақылау, синхронды және асинхронды байланыс механизмдерін қолдану. Студент оқу материалдарына арнайы веб, мобильді қосымшалар арқылы, жіберілген сұранысқа қол жеткізеді [13].

Бұлтты және мобильді технологиялардың тиімділігі студентке бағытталған тәсілді жетілдіруде мойындалды, оқытушылар мен студенттер үшін көптеген мүмкіндіктерді кеңейтті, өйткені ол кез-келген жерде және кез-келген уақытта белсенді оқу атмосферасына жол ашады. Оқу үдерісінде студентке бағытталған тәсіл бұлтты және мобильді технологияларды кеңейту арқылы ресурстық түрде импровизациялауға болады.

R.K. Mallya және B Srinivasan зерттеулерінде мобильді бұлтты есептеулердің әсерін талдап, инновациялық оқытудың әсерін зерттей отырып, бұлтты технологияны қолданатын мобильді оқытудың студенттің үлгеріміне әсер ететіндігін тәжірибелерінде көрсеткен. Нәтижелерінде инженерлік пәнді оқуда бұлтқа негізделген мобильді оқытуды пайдалану және студенттердің оқу құзыреттіліктеріне арттыратындығын көрсетті. Нәтижесінде бұлтқа негізделген мобильді оқытуды инженерлік пәндерді оқу үшін тиімді пайдалануға болатынын айқын көрсетеді және мақсатқа қол жеткізді [14].

Мобильді оқыту қосымшаларын студентке бағытталған тәсілге незде отырып әзірлеу үлкен маңызға ие болды, бұл білім беру үдерісінде пайдалану жақсы нәтижеге қол жеткізеді. Смартфондар сияқты мобильді құрылғылармен байытылған қарапайым инфрақұрылымдарды пайдалану арқылы бұлтты есептеу тұжырымдамасын пайдаланып мобильді оқыту жүйесін пайдалануды түсіндіреді [15].

Зерттеудің нәтижелері және талқылануы. Бұлтты және мобильді технологиялары білім беру үдерісінде кеңінен қолданыста және оның тиімділігін арттыруға үнемі күш салынууда. Жалпы, бұлтты және мобильді технологияларды білім беру үдерісінде қолдану көптеген шығындар мен ресурстарды талап етеді. Сондықтан бұлтты және мобильді технологияларды пайдалануда шығынды азайту үшін студентке бағытталған оқыту әдістемесін қажет етеді. Студентке бағытталған тәсілді жетілдіруде бұлтты және мобильді технологияларды пайдалану тиімді артты.

Студентке бағатталған оқыту тәсілінде бұлтты және мобильді технологиялар аппараттық ресурстар мен сақтау орны мобильді құрылғыдан тыс жерде болады. Осылайша, мобильді бұлтқа негізделген оқыту құрылғы ресурстары мен деректерді сақтау орындарымен қамтамасыз етеді.

Біршама зерттеулерде жаңа педагогикалық әдістерді тиімді енгізуде студентке бағытталған оқыту тәсілі оқытушылардың тұжырымдамалары мен міндеттерін көрсетті. Сонымен бірге бұлтты және мобильді технологиялар білім беру үдерісінде соңғы жылдары кеңінен қолданысқа енді. Оқытушылар бұлтты және мобильді технологиялармен біріктірілген оқыту туралы түсініктерін қалыптастырып зерттеу үшін студентке бағытталған тәсіл қолданылды. Сонымен қатар бұлтты және мобильді технологиялар студентке бағытталған тәсілді жетілдіру мүмкіндіктерін ұсынады. Студенттер мен оқытушыларға студентке бағытталған оқу іс-шараларын әзірлеу үшін озық оқыту технологияларын терең түсінуге мүмкіндік береді.

Студентке бағытталған тәсілде бұлтты және мобильді технологияларды қолдану білім беру үдерісінің негізгі функцияларын орындау сапасын айтарлықтай арттырады:

- студентке ақпараттық білім беру, анықтамалық ресурстарға кез келген уақытта және орналасқан жеріне қарамастан тұрақты қол жеткізуді қарастыру;
- білім беру мекемелерінің әкімшілік ресурстарына, оқу кестесінің жоспарына, оқу үдерісінің барысы туралы хабарламаларды жедел алуға қол жетімді жасау;
- студенттің білім деңгейін, оның жеке психологиялық ерекшеліктерін және оған барынша ыңғайлы сабақ режимін ескере отырып студентке бағыттау;
- студенттің білім деңгейін, шеберлігі мен дағдыларын, сондай-ақ тест тапсырмаларын, практикалық және зертханалық жұмыстарды, жеке және топтық орындау;
- ұсынылатын білім беру ресурстарын игеру бойынша қызмет түрлері мен нысандарын үздіксіз басқару;
- студентті жеке және топтық режимде нұсқаулық әдістемелік және консультациялық қолдау;
- студенттерді білім беру үдерісінің нәтижелері туралы ақпаратпен тұрақты қамтамасыз ету.

Оқу үдерісінде студентке бағытталған тәсіл бұлтты және мобильді технологиялардың конструктивистік теорияларымен кеңінен байланыс орнатады. Оқытушы және студент арасындағы қарым-қатынас білімге бағытталған оқытудың инновациялық әдістерімен сипатталады және мәселелерді шешу, сыни

ойлау сияқты дағдыларды дамыта отырып, студентті белсенділікке шақырады. Студентке бағытталған тәсілдің негізгі компоненттеріне уақыт пен оқыту құрылымы тұрғысынан икемділік пен еркіндік, өз білімімен бөлісуге ұмтылатылуы, студенттің оқытушыны нақты түсінуі, оқу нәтижелеріне назар аудару жатады.

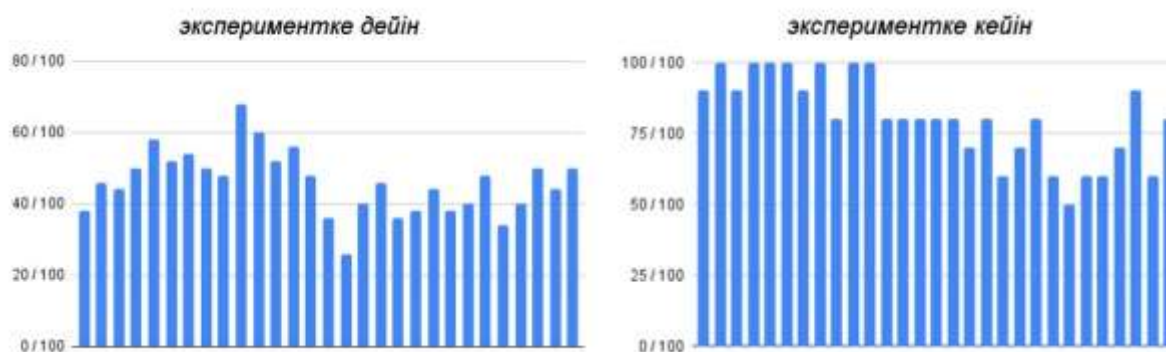
Жоғары оқу орындарында білім беру жүйесінде студентке бағытталған тәсілді жетілдіруде бұлтты және мобильді технологияларды қолдану мәселелері біздің зерттеуіміздің басты мақсаты болып табылады. Оқу үдерісінде бұлтты және мобильді технологияларды қолдану білім беру жүйесінде кейбір мәселелерді туындатады. Оның ішінде теориялық зерттеуде адамдардың медиа және ақпараттық сауаттылығымен байланысты ынтымақтастық пен компьютерлік өзіндік тиімділікке баса назар аударып, компьютерлік оқытудың ғылыми дәстүріне қосылады. Зерттеуден алынған маңызды тұжырымдар студентке бағытталған оқытуда бұлтты және мобильді технологиялар өзара әрекеттесуі студенттің білімін арттырды, ақпаратты сыни тұрғыдан талдауға көмектесді және кәсіби оқыту әдістерін біріктіретін тәжірибені берді.

Бұлтты және мобильді технологияларды қолдана отырып білім беру барысында көптеген оқу ақпаратын өз бетінше оқитын студенттің белсенділігі артады, сонымен бірге өзін-өзі басқару қабілеті қалыптасады. Оқу үдерісінде бұлтты және мобильді технологиялар студентке бағытталған тәсілдің тиімді құрал болып табылады. Бұл технологиялар жыл сайын өмірдің барлық салаларында, соның ішінде білім беруде танымалдығы артып келеді.

Бұлтты және мобильді технологияларды қолданудың тиімділігі білім беру үдерісінде қажетті ақпарат пен құжаттармен алмасу жүреді, студенттер бір-бірімен және оқытушылармен: үй тапсырмасын тексеру, жобалар мен тәжірибелік жұмыстар бойынша кеңес ала алады. Топтарда бірлескен жобаларды орындау: мәтіндік файлдар мен презентацияларды дайындау, басқа қолданушылармен нақты уақыт режимінде құжаттардағы түзетулерді талқылауды ұйымдастыру, интернетте жалпы қол жетімді веб-беттер түрінде жұмыс нәтижелерін жариялау, әр түрлі ақпараттық нысандарды өңдеуге практикалық тапсырмаларды орындау: мәтінді форматтау және редакциялау, кестелер мен схемалар құруда бұлтты технологияның көмегі зор. Бұл технологияларды қолданудың басты себебі қарапайымдылығы, оқытушыларға да, студенттерге де қол жетімділік, топтық жұмыс жасу мүмкіндігі, жоғарғы жылдамдық, барлық ақпаратты бұлтқа орналастыру және тағы сол сияқты оқу үдерісін жақсатуда көпдеген мүмкіндіктерін қолдануға болады.

Біздің зерттеуіміздің нәтижесінде бақылау, құжаттық зерттеулер және студенттер толтырған сауалнамалар арқылы алынған эксперименттік мәліметтер болды. Алдын-ала талдау нәтижелері студенттерді сауалнамадан, оқыту әдісін тестілеуден, студенттерге бағытталған тәсілдің жай-күйін талдаудан тұрады. Студенттер ноутбуктен немесе жеке компьютерден гөрі смартфондары арқылы ақпаратқа қол жеткізуді жөн көреді. Бұлтты және мобильді технологияларды қолдана отырып оқытуда студентке бағытталған тәсілдің үлкен артықшылығы: студент әр түрлі оқу ресурстарын өз бетінше зерттей алады, кез-келген уақытта және жерде оқу материалдарына қол жеткізе алады.

Біз студенттерге бұлтты сервисте интерактивті кері байланыс және бақылау тестері жүргізілді. Зерттеу барысында студентке бағытталған тәсілді жетілдіруде бұлтты және мобильді технологияларды қолдана отырып, тәсілдің тиімділігін анықтау үшін бақылау тесттері алынды. Эксперимент нәтижесінде студенттердің білім деңгейі 34% - ға артқандығын 1-суретте көрсетілген.

1-сурет. Экспериментке дейін және эксперименттен кейін студенттердің

білім деңгейін саластыру диаграммасы

Бұл зерттеудің негізгі мақсаты студентке бағытталған тәсілді жетілдіруде бұлтты және мобильді технологияларды оқу үдерісіне пайдалану және тиімділігін көрсету болды. Негізгі мақсат – студентке бағытталған тәсілде бұлтты және мобильді технологиялардың оқу үдерісінде студенттердің үлгеріміне әсер ететінін тексеру, мұндай оқыту тәсілінің білім нәтижесіне әсерін зерттеу болды. Нәтижесінде бұлтты және мобильді технологияларға негізделген студентке бағытталған тәсілді қолдану оқу сапасын арттырды. Бұл тәсілдің мәні студенттің пәнді меңгеруіне өз бетінше белсенді болуы. Студентке бағытталған оқытуда бұлтты және мобильді технологияларды қолдану оқу үдерісіне тигізетін әсері оң.

Осылайша, студентке бағытталған тәсілде бұлтты және мобильді технологияларды қолданудың басты дидактикалық артықшылығы оқытушылар мен студенттердің бірлескен жұмысын ұйымдастыру, бұл оқу үдерісінің тиімділігін арттыруға және мақсатқа жетуге ықпал ететін жаңа перспективалар ашады, өйткені бұл технологиялар жоғары оқу орындарында білім сапаын арттыруда өзекті және перспективалы болып табылады. Бұлтты және мобильді технологиялар дербестендірілген оқыту, интерактивті сабақтар және топтық оқыту үшін мүмкіндіктер жасай отырып, оқу үдерісін ұйымдастырудың жаңа формаларын ұсынады. Бұлтты және мобильді технологияларды оқу үдерісіне енгізу қажетті құжаттарды, оқулықтарды, дәрістерді, тапсырмаларды сатып алуда құрылғыңыздан сақтау орнын қажет етпейді және бағдарламалық қамтамасыз ету сапасы мен тиімділігін арттырады. Бұлтты және мобильді технологиялар жоғары оқу орындарында білім беруде студентке бағытталған тәсілдің ажырамас құралы бола алады деп тұжырымдаймыз.

Қорытынды. Студентке бағытталған тәсілді білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады деп қорытынды жасауға болады. Студентке бағытталған тәсілді жетілдіру барысында бұлтты және мобильді технологияларды пайдалану білім беру жүйесіне инновациялық тәсілдерді енгізуге және сапасын жақсартуға, қолжетімділікті кеңейтуге мүмкіндік беретінін дәлелдеді. Сонымен қатар бұлтты және мобильді технологияларды қолдана отырып, студентке бағытталған тәсілді қолдану жоғары оқу орнында оқыту әдістерін біріктірудің жаңа мүмкіндіктеріне жол ашты. Біздің зерттеуіміз студентке бағытталған тәсілді жетілдіруде бұлтты және мобильді технологияларды қолданудың тиімділігі анықтады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. T. Qin, P. Poovendran, S. BalaMurugan *Student-Centered Learning Environments Based on Multimedia Big Data Analytics. Arabian Journal for Science and Engineering. 2021, pp. 1-11.*
2. Fitria, T. *The use of student-centered learning for improving students' self-confidence in the teaching-learning process.*
3. Dunbar, K., & Yadav, A. (2022). *Shifting to student-centered learning: Influences of teaching a summer service learning program. Teaching and Teacher Education, 110, 103578.*
4. Chen, C. H., & Tsai, C. C. (2021). *In-service teachers' conceptions of mobile technology-integrated instruction: Tendency towards student-centered learning. Computers & Education, 170, 104224.*
5. Wang, M., Chen, Y., & Khan, M. J. (2014). *Mobile cloud learning for higher education: A case study of Moodle in the cloud. International Review of Research in Open and Distributed Learning, 15(2), 254-267.*
6. Samaranyake, P. N. (2020). *Student-centered learning with technology. Journal of Instructional Technology, 45(6), 459-467.*
7. Osmanoglu, A., & Dincer, E.O. (2018). *Prospective Mathematics Teachers' Perceptions on and Adaptation of Student-Centred Approach to Teaching. International Journal of Progressive Education, 14(1), 75-87.*
8. Butoi, A., Tomai, N., & Mocean, L. (2013). *Cloud-based mobile learning. Informatica Economica, 17(2).*
9. Amhag, L. (2017). *Mobile technologies for student centered learning in a distance higher education program. In Blended learning: Concepts, methodologies, tools, and applications (pp. 802-817). IGI Global.*
10. Panoutsopoulos, H., Donert, K., Papoutsis, P., & Kotsanis, I. (2015). *Education on the Cloud: Researching Student-Centered, Cloud-Based Learning Prospects in the Context of a European Network. International Association for Development of the Information Society.*
11. Mukasheva, M., Chorosova, O., Zhilbayev, Z., & Payevskaya, Y. (2020, October). *Integrated approach to the development and implementation of distance courses for school computer science teachers. In 2020 IEEE 14th International Conference on Application of Information and Communication Technologies (AICT) (pp. 1-6). IEEE.*

12. Сақыпова, Д.С., Умирзакова, Ж.С., Ахметова, А.Б., & Медеуова, Р.М. (2022). Медициналық жоғары оқу орнында «ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» пәнін оқытуда бұлттық қызметтерді қолданудың тиімділігі. *West Kazakhstan Medical Journal*, (1 (64)), 46-52.

13. Madyarova, G., Bolyskhanova, M., Tkach, G., Kuanysbayev, M., Adamova, K., 2021, *Mobile and cloud technologies in the virtual learning system. «edulearn21 Proceedings, pages»*: 7882-7887. DOI:<https://doi.org/10.21125/edulearn.2021.1608>

14. Керимбаев, Н.Н., Йоцов, В.С., & Большанова, М.Ж. (2020). Аралас оқыту әдістеріне бұлтты технологияларды қолдану. «Физико-математические науки», 72(4), 202-207.

15. Mallya, R.K., & Srinivasan, B. (2019). *Impact of Mobile Learning in the Cloud on Learning Competencies of Engineering Students. Int. J. Online Biomed. Eng.*, 15(9), 80-87.

16. Hernández-Velázquez, Y., Mezura-Godoy, C., & Rosales-Morales, V. Y. (2020, October). *M-Learning and Student-Centered Design: A Systematic Review of the Literature. In International Conference on Software Process Improvement (pp. 349-363). Springer, Cham.*

References:

1. T. Qin, P. Poovendran, S. BalaMurugan *Student-Centered Learning Environments Based on Multimedia Big Data Analytics. Arabian Journal for Science and Engineering. 2021, pp. 1-11.*

2. Fitria, T. *The use of student-centered learning for improving students' self-confidence in the teaching-learning process.*

3. Dunbar, K., & Yadav, A. (2022). *Shifting to student-centered learning: Influences of teaching a summer service learning program. Teaching and Teacher Education*, 110, 103578.

4. Chen, C. H., & Tsai, C. C. (2021). *In-service teachers' conceptions of mobile technology-integrated instruction: Tendency towards student-centered learning. Computers & Education*, 170, 104224.

5. Wang, M., Chen, Y., & Khan, M. J. (2014). *Mobile cloud learning for higher education: A case study of Moodle in the cloud. International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 15(2), 254-267.

6. Samaranyake, P. N. (2020). *Student-centered learning with technology. Journal of Instructional Technology*, 45(6), 459-467.

7. Osmanoglu, A., & Dincer, E. O. (2018). *Prospective Mathematics Teachers' Perceptions on and Adaptation of Student-Centred Approach to Teaching. International Journal of Progressive Education*, 14(1), 75-87.

8. Butoi, A., Tomai, N., & Mocean, L. (2013). *Cloud-based mobile learning. Informatica Economica*, 17(2).

9. Amhag, L. (2017). *Mobile technologies for student centered learning in a distance higher education program. In Blended learning: Concepts, methodologies, tools, and applications (pp. 802-817). IGI Global.*

10. Panoutsopoulos, H., Donert, K., Papoutsis, P., & Kotsanis, I. (2015). *Education on the Cloud: Researching Student-Centered, Cloud-Based Learning Prospects in the Context of a European Network. International Association for Development of the Information Society.*

11. Mukasheva, M., Chorosova, O., Zhilbayev, Z., & Payevskaya, Y. (2020, October). *Integrated approach to the development and implementation of distance courses for school computer science teachers. In 2020 IEEE 14th International Conference on Application of Information and Communication Technologies (AICT) (pp. 1-6). IEEE.*

12. Сақыпова, Д.С., Умирзакова, Ж.С., Ахметова, А.Б., & Медеуова, Р.М. (2022). Медициналық жоғары оқу орнында «ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» пәнін оқытуда бұлттық қызметтерді қолданудың тиімділігі. *West Kazakhstan Medical Journal*, (1 (64)), 46-52.

13. Madyarova, G., Bolyskhanova, M., Tkach, G., Kuanysbayev, M., Adamova, K., 2021, *Mobile and cloud technologies in the virtual learning system. «edulearn21 Proceedings, pages»*: 7882-7887. DOI:<https://doi.org/10.21125/edulearn.2021.1608>

14. Керимбаев, Н.Н., Йоцов, В.С., & Большанова, М.Ж. (2020). Аралас оқыту әдістеріне бұлтты технологияларды қолдану. «Физико-математические науки», 72(4), 202-207.

15. Mallya, R.K., & Srinivasan, B. (2019). *Impact of Mobile Learning in the Cloud on Learning Competencies of Engineering Students. Int. J. Online Biomed. Eng.*, 15(9), 80-87.

16. Hernández-Velázquez, Y., Mezura-Godoy, C., & Rosales-Morales, V. Y. (2020, October). *M-Learning and Student-Centered Design: A Systematic Review of the Literature. In International Conference on Software Process Improvement (pp. 349-363). Springer, Cham.*

**ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ:
МӘСЕЛЕЛЕР, ЖАҢАШЫЛДЫҚ, ДАМУ БОЛАШАҒЫ
ВУЗОВСКОЕ И ПОСЛЕВУЗОВСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
ПРОБЛЕМЫ, ИННОВАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/3062.2022.57.97.007>

Абаева Г.А.¹, Берикханова А.Е.^{1*}, Сапарғалиева Б.О.,¹ Серикова С.К.¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

**ОБЪЕКТИВНЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РЕАЛИЗАЦИИ ДУАЛЬНОЙ МОДЕЛИ
ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ**

Аннотация

Статья посвящена анализу основных факторов, обуславливающих необходимость внедрения дуальной модели высшего педагогического образования как одного из важных механизмов повышения качества профессиональной подготовки будущих педагогов в Казахстане. Статья написана в рамках структурного проекта №618930-EPP-1-2020-1-EL-EPPKA2-SVHE-JP - «Внедрение дуальной системы в Казахстане – KAZDUAL» Программы ERASMUS+. Консорциум проекта включает вузы и колледжи Германии, Австрии, Эстонии, Казахстана, Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан, казахстанские и международные аккредитационные агентства.

Основной акцент в данной статье сделан на раскрытие цели, задач и разработку проекта гибкой дуальной модели высшего педагогического образования для Казахстана с учетом запросов педагогической практики. Данный анализ будет основой для имплементации лучших мировых практик дуального образования, для интегрирования теории и практики профессионального образования, для изучения основных вопросов реализации практикоориентированного и студентоориентированного подходов в современных вузах.

В статье особое внимание уделяется особенностям моделирования как одного из важных научных методов, современным проблемам профессиональной подготовки будущих педагогов, связанных с вовлечением работодателей в процесс разработки образовательных программ, с организацией и развитием института наставничества на базе педагогических практик в соответствии с основными правилами дуальной модели обучения.

Ключевые слова: дуальные модели обучения, дуальная система обучения, дуальное образование, образовательная программа, педагогическая практика, практикоориентированный подход.

Абаева Г.А.¹, Берикханова А.Е.^{1*}, Сапарғалиева Б.О.,¹ Серикова С.К.¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

**ҚАЗАҚСТАНДА ЖОҒАРЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ДУАЛЬДЫ
МОДЕЛІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ОБЪЕКТИВТІ АЛҒЫ ШАРҢТТАРЫ**

Аңдатпа

Мақала Қазақстандағы болашақ педагогтарды кәсіби даярлау сапасын арттырудың маңызды тетіктерінің бірі ретінде жоғары педагогикалық білім берудің дуальды моделін енгізу қажеттілігін негіздейтін негізгі факторларды талдауға арналған. Мақала ERASMUS+ бағдарламасының №618930-EPP-1-2020-1-EL-EPPKA2-SVHE-JP «KAZDUAL – Қазақстанда дуальды жүйені енгізу» құрылымдық жобасы аясында жазылған. Жоба консорциумына Германия, Австрия, Эстония, Қазақстан жоғары оқу орындары мен колледждері, Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігі, қазақстандық және халықаралық аккредиттеу агенттіктері кіреді.

Бұл мақалада педагогикалық практиканың сұраныстарын ескере отырып, Қазақстан үшін жоғары педагогикалық білім берудің икемді дуальды моделінің жобасын әзірлеуге және мақсаттарын, міндеттерін ашуға ерекше назар аударылған. Бұл талдау дуальды білім берудің үздік әлемдік тәжірибелерін имплементациялау, кәсіптік білім беру теориясы мен практикасын интеграциялау, қазіргі заманғы жоғары оқу орындарында практикаға бағдарланған және студентке бағдарланған тәсілдерді іске асырудың негізгі мәселелерін зерделеу үшін негіз болады.

Мақалада дуальды оқыту моделінің негізгі ережелеріне сәйкес педагогикалық практика негізінде тәлімгерлік институтын ұйымдастырумен және дамытумен, білім беру бағдарламаларын әзірлеу процесіне жұмыс берушілерді тартумен байланысты болашақ педагогтарды кәсіби даярлаудың қазіргі заманғы мәселелеріне, маңызды ғылыми әдістердің бірі ретінде модельдеу ерекшеліктеріне баса назар аударылады.

Түйін сөздер: дуальды оқыту моделі, дуальды оқыту жүйесі, дуальды білім беру, білім беру бағдарламасы, педагогикалық практика, практикаға бағдарланған тәсіл.

*Abayeva G.¹, Berikhanova A.,*¹ Sapargaliyeva B.¹ Serikova S.¹*

*¹Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan.*

THE OBJECTIVE PREREQUISITES OF IMPLEMENTING DUAL MODEL OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION IN KAZAKHSTAN

Abstract

The article is devoted to the analysis of the main factors that determine the necessity of implementing the dual model of higher pedagogical education as one of the important mechanisms for improving the quality of professional training of future teachers in Kazakhstan. This article is written within the framework of the structural project No. 618930-EPP-1-2020-1-EL-EPPKA2-CBHE-JP - "Implementing Dual System in Kazakhstan - KAZDUAL" of the ERASMUS+ program. The project consortium includes universities and colleges of Germany, Austria, Estonia, Kazakhstan, the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Kazakhstani and international accreditation agencies.

The main emphasis in this article is placed on to make available the goal, objectives and development of the project of a flexible dual model of higher teacher education in Kazakhstan taking into account the needs of pedagogical practice. This analysis will be the basis for the implementation of the best world practices of dual education, for the integration of theory and practice of professional education, for the study of the main issues of implementation of practice-oriented and student-oriented approaches in modern universities.

The article pays special attention to the peculiarities of modeling as one of the important scientific methods, modern problems of professional training of future teachers related to the involvement of employers in the development of educational programs, to the organization and development of the mentoring institute on the basis of teaching practices in accordance with the basic rules of dual model of education.

Keywords: dual learning models, dual learning system, dual education, educational program, pedagogical practice, practice-oriented approach.

Введение. Актуальность внедрения дуального образования в Казахстане обусловлена многими социально-экономическими, психолого-педагогическими факторами, связанными с необходимостью обеспечения рынка труда востребованными специалистами, с совершенствованием процесса трудоустройства выпускников, с интеграцией теоретической и практической подготовки будущих специалистов, призванных развивать и обеспечивать конкурентоспособную экономику страны.

В мировом образовательном пространстве широко известны передовые практики внедрения дуальных моделей обучения при подготовке специалистов в большей степени для производственной сферы, к которым можно отнести передовой опыт Германии, Австрии, Швейцарии и других стран, где образовательные программы специалистов отличаются своей практикоориентированностью и эффективностью трудоустройства выпускников. Зарубежный опыт дуального обучения показывает стройную систему координации спроса рынка труда, требований работодателей и обеспечения плановости и целенаправленности подготовки специалистов.

В Казахстане опыт трансформации мировых практик подготовки специалистов по дуальной системе обучения наиболее распространен в системе ТиПО, где наблюдается активное стремление и ощутимые сдвиги в динамике внедрения дуального обучения. Однако и в этой системе имеется достаточно проблемных моментов, связанных с обеспечением материально-технической базы практик на производстве, педагогизацией производственной сферы, совершенствованием правовой базы, направленной на урегулирование отношений государственных учебных заведений и частных предприятий, компаний, производств.

В связи с тем, что образование является одним из важных стратегических приоритетов государственной политики Казахстана, актуализируется повышение качества подготовки компетентных специалистов в условиях *высшего профессионального образования*. Одним из таких стратегических направлений совершенствования высшего профессионального образования является внедрение *дуальной системы* обучения в вузах. Релевантность имплементации в практику дуальной модели высшего образования связана с устойчивостью коллаборации трех заинтересованных субъектов как бизнес структуры, сферы образования и органов власти, имеющих реальные рычаги для координации усилий в одном направлении для достижения практикоориентированных результатов.

Для решения сложившихся проблем подготовки компетентных специалистов были исследованы передовые международные теории и практики модернизации системы высшего образования. Одним из эффективных попыток реформирования системы высшего образования в Казахстане является проектное исследование данной проблемы в тесном сотрудничестве с зарубежными учеными. С 15 января 2021 года в Казахстане стартовал широкомасштабный структурный проект KAZDUAL – «Внедрение дуальной системы в Казахстане» в рамках программы ERASMUS+ Повышение потенциала высшего образования (далее ППВО). Структурность данного проекта позволяет обеспечить целостное воздействие на системы высшего, профессионального образования в целом и на продвижение реформ на региональном или национальном уровне в странах-партнерах (в третьих странах, не ассоциированных с программой ERASMUS+).

Целью данной статьи является обоснование актуальности содержания дуальной модели высшего педагогического образования и механизмов ее реализации в Казахстане.

Значимость данного исследования подтверждается тем, что представленный анализ теории и практики внедрения дуального образования в зарубежных странах, а также обзор научных исследований и опыта реализации дуального обучения в Казахстане послужит хорошей платформой для разработки содержания дуальной модели высшего образования в общем, и *высшего педагогического образования*, в частности. Данное исследование позволит определить социальные, психолого-педагогические условия для организации тесного сотрудничества вуза и предприятий для внедрения дуального обучения, научно и методически обеспечить механизмы его внедрения в системе высшего педагогического образования Республики Казахстан.

Значимость исследования обосновывается также солидным составом консорциума, включающего Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан, Независимое агентство по обеспечению качества в образовании, Южно-Казахстанский университет имени М.Ауэзова, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Карагандинский университет имени академика Букетова, Университет Шакарима, Карагандинский высший политехнический колледж, Семипалатинский электротехнический колледж, Университет Магдебурга имени Отто фон Гёрике (Германия), Таллинский университет прикладных наук (Эстония), Педагогический университет Тироль в Инсбруке (Австрия), агентство ACQUIN, CEENQA (Германия). Перед структурным исследовательским проектом были поставлены такие масштабные задачи, как:

- Внесение изменений в нормативно-правовые акты в сфере технического и профессионального, высшего и послевузовского образования в области дуального обучения.
- Разработка новых подходов к формированию образовательных программ, обеспечивающих получение актуальных компетенций на рабочем месте.
- Разработка модели дуальной системы высшего образования.
- Синхронизация программ профессий колледжей с вузами.
- Повышение интереса вузов и компаний в поддержке и внедрении дуального обучения, повышение мотивации к обучению, снижение отсева студентов.

Необходимо подчеркнуть, что по каждому направлению указанных задач требуется разносторонний анализ теории и практики внедрения дуальной модели обучения и глубокое осмысление всех возможностей и рисков. Следует отметить, что в гибкой модели дуального высшего и профессионального

образования будет учитываться профиль вуза и специальностей, выпускаемых тем или иным вузом. В данной статье авторами рассматривается актуальность внедрения дуальной модели *высшего педагогического образования*. Результативность поиска решений поставленных исследовательских задач зависит от правильного определения научно-методологических подходов и выбора методов научного исследования.

Материалы и методы. В соответствии с профилем университета исследовательская группа КазНПУ имени Абая особый акцент делает на разработку гибкой дуальной модели *высшего педагогического образования*. Гибкость представленной модели предполагает динамичность и вариативность отдельных структурных компонентов, в связи с требованиями рынка труда и вызовов времени. Разносторонний поиск решения поставленных исследовательских задач расширил также диапазон используемых диагностических *методик и методов научного исследования*.

В разработке гибкой модели дуального высшего педагогического образования были использованы как теоретические, так и практические методы научного исследования как изучение и обобщение источников научно-педагогической и психологической литературы, исследование социальных проблем и запросов образовательного рынка, сравнительный анализ, синтез, аналогия, абстрагирование, моделирование, сравнение, наблюдение, эксперимент, профессиональные беседы, анкетирование среди работодателей разных предприятий/организаций образования, опрос мнений выпускников колледжей и университетов и другие диагностические методики. Для эффективного применения широкого арсенала методов и методик научного исследования авторы основывались на ряд научных трудов по методологии педагогической науки как труды Кушнера Ю.З., Краевского В.В., Пономарева А.Б., Н.Д.Хмель, Таубаевой Ш.Т. и др.

В соответствии с заявленной темой данной статьи, целесообразно остановиться подробнее на методе моделирования как основы для объединения эмпирических и теоретических данных и выстраивания логической структуры исследования. Метод моделирования является одним из основополагающих методов в научных исследованиях, который позволяет построить и исследовать реальные объекты на их идеальных моделях.

Как подчеркивает известный методолог В.В. Краевский [1, с.107], моделирование, это «воспроизведение характеристик некоторого объекта на другом объекте, специально созданном для их изучения». Автор поясняет наличие в идеальной модели основных компонентов и элементов, имеющих место в реальном объекте. Также можно отметить, что соответствие элементов системы не обязательно должны быть тождественны. Преимущественным отличием идеальной модели как раз является возможность дополнения необходимых компонентов, актуализирующих задачи исследования.

Методология данного исследования ориентирована на определение основных векторов развития системы высшего педагогического образования, выявления глубинных причин и противоречий в профессиональной подготовке будущих учителей, раскрытие и решение проблем координации деятельности вуза, образовательного рынка, работодателей и самих обучающихся. Разработке дуальной модели высшего педагогического образования предшествовал широкий анализ психолого-педагогических условий внедрения дуального обучения, изучение трехстороннего взаимодействия заинтересованных субъектов как вуз-работодатели-студенты, а также базовые методологические подходы как личностноориентированный, деятельностный, компетентностный, средовой, акмеологический и др.

Результаты исследования и обсуждение. Для раскрытия актуальности гибкой модели высшего педагогического образования был предварительно проведен обширный анализ зарубежной научной литературы и лучших мировых практик. Как известно идея дуального образования вызывает большой интерес во многих странах мира, в том числе и в Казахстане.

Изучение литературных источников показывает выраженный интерес к германской системе дуального обучения, истоки которого связывают с педагогическими идеями немецкого педагога-новатора своего времени Г.Кершенштейнера, обосновавшего идею трудовой школы еще в XX в. Как отмечают исследователи истории педагогики Г.Кершенштейнер в своей работе «Понятие трудовой школы» доказывал, что с развитием культуры основной функцией школы должно быть обеспечение учащихся профессиональной подготовкой, чтобы они воспитывались патриотами и могли служить государству через усвоенный вид трудовой деятельности.

Изучению успешности германского опыта дуального обучения и внедрению его в разных странах, были посвящены труды Т.Дейсигер и Ф.Гонон П. [2], Валиенте О. и Скандурра Р. [3], которые на основе сравнительного анализа опыта различных стран отметили, что основная проблема связана с долгосрочностью перспективы развития дуального обучения. Также большой интерес в изучении особенностей

опыта дуального обучения вызывают труды Стокманн Р. и Сильвестрини С. [4], Гесслер М. [5], Мюлеманн С. и Вольтер С. [6] и др.

Стокманн Р. и Сильвестрини С. изучили результаты международных проектов Немецкой ассоциации международного образования на основе метаоценки, направленных на решение проблемы безработицы среди молодежи. Мюлеманн С. и Вольтер С. отметили, что финансирование образования является наиболее важным требованием. Ведущие идеи, определяющие дуальное образование за рубежом связаны с разработкой образовательных программ в соответствии с потребностями государства, регулярным обновлением и переосмыслением профессионального профиля, устойчивой коллаборацией учебных заведений и предприятий/организаций образования.

Как указывает У.Хессер [7] важную роль во внедрении дуального обучения играют консультативные органы. Немецкий совет по науке и гуманитарным наукам является консультативным органом по академической политике в Германии. Он предоставляет консультации Федеральному правительству Германии и правительствам регионов по вопросам дальнейшего развития содержания и структуры системы высшего образования, а также по вопросам государственного финансирования научно-исследовательских учреждений.

Ориентированность дуального обучения на конкретные запросы рынка, на обеспечение триединого союза вуза, предприятия и будущего специалиста позволяет совершенствовать, развивать и стабилизировать эту модель в будущем. В Германии, Швейцарии государство оказало большую поддержку развитию дуального образования, утвердив институциональную и нормативно-правовую базу для дуального обучения еще в первой половине 2000-х гг. Образовательные системы указанных стран считаются сравнительно устойчивыми к изменениям, так как установлен необходимый социальный и правовой консенсус в отношении функционирования дуального обучения.

В зарубежных источниках дуальная система образования понимается как целостная система, ключевыми элементами которой является привлечение работодателей к проблеме и разработке образовательных программ. Тесная связь организаций образования с работодателями включает следующие виды деятельности:

- работодатели делают заказ на специалистов, необходимых запросу предприятия;
- работодатели принимают участие в разработке образовательных программ;
- организации предоставляют базу для практических занятий и проведения производственной/педагогической практики, обеспечивают материально-техническим оборудованием;
- предприятия выделяют наставников, производят компенсационную оплату труда;
- наличие итогового демонстрационного экзамена, который принимается работодателем в условиях производства.

Отличительной особенностью германского подхода к процессу организации дуального обучения, является то, что по итогам демонстрационного экзамена принимается решение о трудоустройстве и дальнейшей карьере обучающегося на предприятии. Данный подход является хорошим стимулирующим механизмом для вовлечения студентов и включения их в профессиональную деятельность, избегая проблем поиска новой работы. Внедрение дуального обучения рассматривается как эффективный способ решения проблемы безработицы среди молодежи и планового подхода в обеспечении кадрами.

Таким образом, в Германии дуальное образование – это форма обучения, при которой студент одновременно учится и работает по специальности. График обучения составлен таким образом, чтобы чередовать лекции и практику на предприятии. В итоге, по окончании обучения диплом студента подкреплен достаточно продолжительной практикой и демонстрационным экзаменом на предприятии.

Как показывает аналитический обзор исследований проблема дуального обучения имеет тенденцию к масштабированию. Тем не менее, необходимо учитывать, что любой, даже самый удачный зарубежный опыт не может быть точно скопирован и требует дальнейшей разработки методологических основ дуального обучения с учетом особенностей отраслевого, регионального, странового развития.

В Казахстане идеи дуального обучения тесно связаны с интеграцией теоретической и практической подготовки обучающихся к освоению необходимых знаний, умений и навыков в определенной сфере деятельности с усилением связи с производством.

С процессами внедрения дуального обучения в Казахстане расширился диапазон научных исследований, различных аспектов его внедрения. Данная проблематика являлась предметом исследования ряда казахстанских авторов.

Исследователи Нуржанбаева Ж.О., Мамедов М.А., Жолдасбекова С.А., Тагаева Г.Ж. изучали процессы формирования ценностей труда у студентов колледжей в системе дуального обучения и

научно-педагогических основ профессиональной адаптации будущих специалистов в условиях дуального образования [8]. Ж.Е. Алшинбаевой рассмотрены проблемы подготовки педагогов профессионального образования к реализации дуального обучения [9]. А.А. Сманова занималась сравнительным анализом развития дуального обучения в системе профессионального образования на практике Германии и Казахстана [10]. Е.Б. Айтенова исследовала проблему формирования профессиональной подготовки будущих педагогов в условиях дуально-ориентированного обучения [11]. Абдигапбарова У.М., Жиенбаева Н.Б., Сеитова А.Л. в своих работах проанализировали развитие профессионального самосознания будущих педагогов в системе «школа-вуз» [12], [13].

С.Х. Мухамбеталиев и А.Х. Касымова [14] считают, что знания, предоставляемые в учебных заведениях, остаются теоретическими и не достаточны для применения на практике. По результатам опроса даже лучшие студенты и работодатели отмечали, что обучающимся сложно решать поставленные работодателем задачи. Поэтому работодатели часто предпочитают нанимать опытных специалистов. Правовые и финансовые аспекты внедрения дуального обучения в Казахстане также являются предметом исследования ряда ученых:

А.М. Есиркепова, Г.К. Исаева, А.Н. Айтымбетова, Г.А. Жадигерова разрабатывали механизм финансирования дуального обучения путем установления сбора на «Ученичество» по примеру зарубежных стран. Также предложили методы налогового стимулирования предприятий текстильной промышленности для активизации участия их в дуальном обучении [15].

Начиная с 2015 года, при финансировании Министерства образования и науки Республики Казахстан реализован ряд научно-исследовательских проектов, связанных с вопросами дуального образования, это:

- «Научно-методические основы совершенствования процесса подготовки будущих педагогов системы технического и профессионального образования к дуальному обучению» (С.А. Жолдасбекова, Ж.О. Нуржанбаева, Г.Ж. Тагаева и др., 2015-2017 гг.);

- «Разработка механизмов стимулирования предпринимателей в дуальной системе высшего образования как форма государственно-частного партнерства» (Исаева Г.К. и др., 2015-2017 гг.);

- «Разработка интегрированной модели многоуровневой подготовки инженерных кадров на вторую и третью отраслевые пятилетки на основе дуальной технологии и социальной кооперации» (Л.А. Фрезоргер и др., 2015-2017 гг.);

- «Модернизация высшего педагогического образования: внедрение и реализация дуальной системы обучения при подготовке педагогических кадров на примере инновационного сотрудничества» ТарГПИ и НИШ (К.Ж. Бузаубакова и др., 2015-2017 гг.);

- «Дуально-ориентированное обучение – условие совершенствования профессиональной подготовки будущего учителя» (У.М. Абдигапбарова, Н.Б. Жиенбаева и др., 2018-2020 гг.).

Эти и другие исследования закладывают теоретические основы развития дуального образования в отечественной науке. Исследователи дуального обучения в профессиональном образовании работали над различными аспектами интеграции теории и практики, актуализацией содержания образовательных программ, привлечением работодателей к подготовке кадров, использованием практикоориентированных образовательных технологий, определением механизмов стимулирования предпринимателей и т.д.

В связи с интеграцией Казахстана в мировое образовательное пространство расширились границы международной коллаборации и по проблемам качества образовательных услуг, по содержанию профессиональной подготовки специалистов. В настоящее время в Казахстане реализуются ряд *международных проектов*, способствующих развитию дуального образования:

- Немецко-Казахское профессиональное образование – GeKaVoc, (грант правительства Германии, 2017-2020 гг.);

- Создание центров по развитию компетенций и потенциала к трудоустройству – COMPLETE, <http://www.cced-complete.com>, (проект программы ERASMUS+, 2015-2018 гг.);

- Создание Центрально-Азиатского центра преподавания, обучения и предпринимательства – CACTLE, <https://management.cactle.eu>, <https://www.facebook.com/cactleBSU/>, (проект программы ERASMUS+, 2015-2018 гг.);

- Повышение инновационных компетенций и предпринимательских навыков в области инженерного образования – InnoCENS, <https://gidec.abe.kth.se/InnoCENS/>, (проект программы ERASMUS+, 2016-2019 гг.);

- Усиление интеграции высшего образования и корпоративного сектора в соответствии с условиями новой социальной среды – ENINEDU, <http://eninedu-erasmusplus.kaznu.kz/>, Instagram: @erasmusplus_eninedu, Facebook: ENINEDU Erasmus+, (проект программы ERASMUS+, 2016-2019 гг.);

- Интегрированный подход к подготовке учителей STEM-направления – STEM, <https://stem-project.org/>, (проект программы ERASMUS+, 2018-2021 гг.);

- Создание альянса ВО и ТиПО в соответствии с реализацией принципов Болонского процесса через повышение потенциала преподавателей ТиПО – ALLVET, <http://allvet-erasmus.com/uk/>, (проект программы ERASMUS+, 2020-2023 гг.);

- Дуальное образование для промышленной автоматизации и робототехники в Казахстане – DIARKAZ, <http://diarkaz.kineuprojects.kz> (проект программы ERASMUS+, 2020-2023 гг.);

- Инициирование и внедрение инновационных подходов, предпринимательских навыков и установок на основе создания благоприятных условия для улучшения возможностей трудоустройства выпускников Центральной Азии - TRIGGER, <http://trigger-project.com/#>, (проект программы ERASMUS+, 2021-2024 гг.)

- Внедрение дуальной системы в Казахстане — KAZDUAL, <http://kazdual.kz/>, (проект программы ERASMUS+, 2021-2024 гг.) и др.

В Казахстане наряду с научно-теоретическими основами дуального образования разрабатывается также его нормативно-правовая база, которая отражена в ряде важных документов:

1) В Законе РК «Об образовании» от 27 июля 2007 года, статья 1, пункт 19-1, дано определение дуального обучения как *«формы подготовки кадров, сочетающей обучение в организации образования с обязательными периодами производственного обучения и профессиональной практики на предприятии (в организации) с предоставлением рабочих мест и компенсационной выплатой обучающимся при равной ответственности предприятия (организации), учебного заведения и обучающегося»* [16].

2) Также основные положения дуального обучения закреплены в Трудовом кодексе РК от 23 ноября 2015 года №414-V ЗРК, глава 9, статья 119 где обозначено, что дуальное обучение проводится в соответствии с типовым договором, который утверждается уполномоченным органом в области образования [17].

3) В ГОСО высшего и послевузовского образования 2022 г. в п 19 (приказ МНиВО от 20.07.2022) указано, что *«организации высшего и послевузовского образования, внедряющие элементы дуальной системы обучения, осуществляют планирование и организацию образовательной деятельности на основе сочетания теоретического обучения с практической подготовкой на производстве. При этом необходимо не менее 30% учебного материала дисциплины осваивать непосредственно на производстве (технологический процесс, процесс творческой деятельности, финансово-экономические процессы, психолого-педагогический процесс)»* [18].

4) В «Правилах организации дуального обучения» (Приказ МОН РК от 21.01.2016 г. № 50) отмечается, что оно *«распространяются на учебные заведения реализующие образовательные программы технического и профессионального, послесреднего образования независимо от формы собственности и ведомственной подчиненности, учебные центры, предприятия (организации) участвующие в дуальном обучении»* [19].

Основываясь на представленный выше анализ научных исследований, нормативных документов и опыта реализации дуального обучения за рубежом и в Казахстане исследовательской группой КазНПУ имени Абая были изучены основные проблемы подготовки будущих педагогов, обуславливающих разработку дуальной модели высшего педагогического образования. Актуализация разработки дуальной модели высшего педагогического образования обосновывается творческим характером педагогической профессии. Отличительная особенность педагогической профессии — это достаточно широкий круг профессиональных компетенций, необходимый для управления целостным педагогическим процессом, для работы с учащимися, с родителями, с педагогическим сообществом.

Структура профессиональной компетентности педагога рассматривается через систему его основных видов умений и навыков: познавательные (гностические), конструктивные, коммуникативные, информационные, организационные, исследовательские, проективные, рефлексивные и др.

По мнению авторов данной статьи специфика педагогической профессии, его творческий, гуманистический, коллективный характер и особенность обучаемых субъектов в лице детей с разными возрастными и индивидуальными особенностями требует тесной интеграции педагогической теории и реальной педагогической практики.

Как показывают результаты профессиональных бесед и анкетирования студентов об уровне сформированности актуальных профессиональных компетенций более половины респондентов подчеркивают излишнюю теоретизированность академических знаний и недостаточную подкрепленность их практикой.

Учитывая творческий характер педагогической профессии следует отметить важность создания необходимых психолого-педагогических условий, хорошей платформы для творческой самореализации, для раскрытия потенциальных возможностей будущих учителей в процессе их профессиональной подготовки. Этой платформой служит реальный педагогический процесс школы/детского сада, где студенты могут испытать на практике свои знания и умения. Практика является критерием истинности полученных знаний и сформированности профессиональных компетенций. Именно на практике в ходе живого общения с детьми, они могут изучить изменчивую психику растущего ребенка, психо-эмоциональные состояния детей, разнообразие и непредсказуемость межличностных отношений в процессе обучения и воспитания. Вызовы XXI века и быстроизменяющиеся условия жизни, актуализации цифровых технологий требует от учителя творческого подхода к решению нестандартных ситуаций, креативных решений, педагогического мастерства.

В данном аспекте как подчеркивают авторы Берикханова А.Е., Жусупова Ж.А., «несмотря на то, что психолого-педагогической наукой накоплен большой фонд знаний по теории творчества, остается не до конца решенной проблема проецирования теоретических знаний на реальный процесс профессиональной подготовки будущих учителей, которая давала бы им как теорию, так и практические навыки ее применения в работе» [20].

Острая необходимость вовлечения работодателей в процесс подготовки будущих учителей, качественного подбора базы практик, привлечения опытных педагогов-наставников и учителей-мастеров, эффективной организации педагогической практики, создания в школе развивающей коллаборативной среды, широкого использования на практике интерактивных и цифровых методов и технологий обучения актуализирует разработку дуальной модели высшего педагогического образования.

Необходимость разработки дуальной модели высшего педагогического образования будет способствовать решению проблем повышения *статуса педагога* в стране как ключевой фигуры в формировании интеллектуального потенциала нации. Основные проблемы повышения качества профессиональной подготовки будущих педагогов:

- излишняя теоретизированность профессионально педагогического образования;
- сокращение объема дисциплин педагогической/методической направленности педагогических специальностях;
- слабая интегрированность реальных запросов педагогической практики в содержание академических курсов;
- недостаточная разработанность организации института наставничества в школах;
- неотработанность полноценного участия работодателей организаций образования в разработке образовательных программ подготовки будущих учителей по разным специальностям и др.

С учетом насущных проблем подготовки будущих педагогов и осознанием необходимости внедрения дуальной модели высшего педагогического образования, исследовательской группой КазНПУ имени Абая предпринята попытка определения цели, основных задач, ожидаемых результатов, ключевых факторов успеха, выявления основных участников подготовки педагогических кадров (заказчика, учебного заведения, палаты предпринимателей, государства), алгоритма и механизмов внедрения модели.

Основными задачами дуальной модели высшего педагогического образования определены:

1. Изучение лучших мировых практик дуальной подготовки педагогических кадров
2. Выявление проблем разрыва между потребностями рынка труда и деятельностью педагогических вузов
3. Разработка и реализация дуальных программ с привлечением лучших педагогов-практиков
4. Обновление содержания практик с расширением спектра компетенций в соответствии с корпоративными запросами заказчиков (малокомплектные школы, НИИ, ПМПК, VINOM и др.)
5. Разработка технологии независимой оценки профессиональных компетенций обучающихся /выпускников

Ожидаемые результаты разрабатываемой модели:

1. Интеграция теории и практики педагогического образования.
2. Увеличение доли участия предприятия (организации образования) в разработке и реализации образовательных программ педагогических специальностей.
3. Вариативность, гибкость дуальных образовательных программ в соответствии с запросами рынка труда.
4. Совершенствование содержания педагогической практики и ее организации с привлечением наставников, учителей-мастеров.

5. Компетенции выпускника педагогического вуза.

6. Развитие системы независимой оценки качества подготовки выпускников педагогических вузов и их сертификаций.

Для полноты визуального восприятия основных заинтересованных участников процесса профессиональной подготовки будущих педагогов в условиях дуальной модели высшего педагогического образования и понимания направлений их деятельности представлена следующая инфографика (Рис.1.).

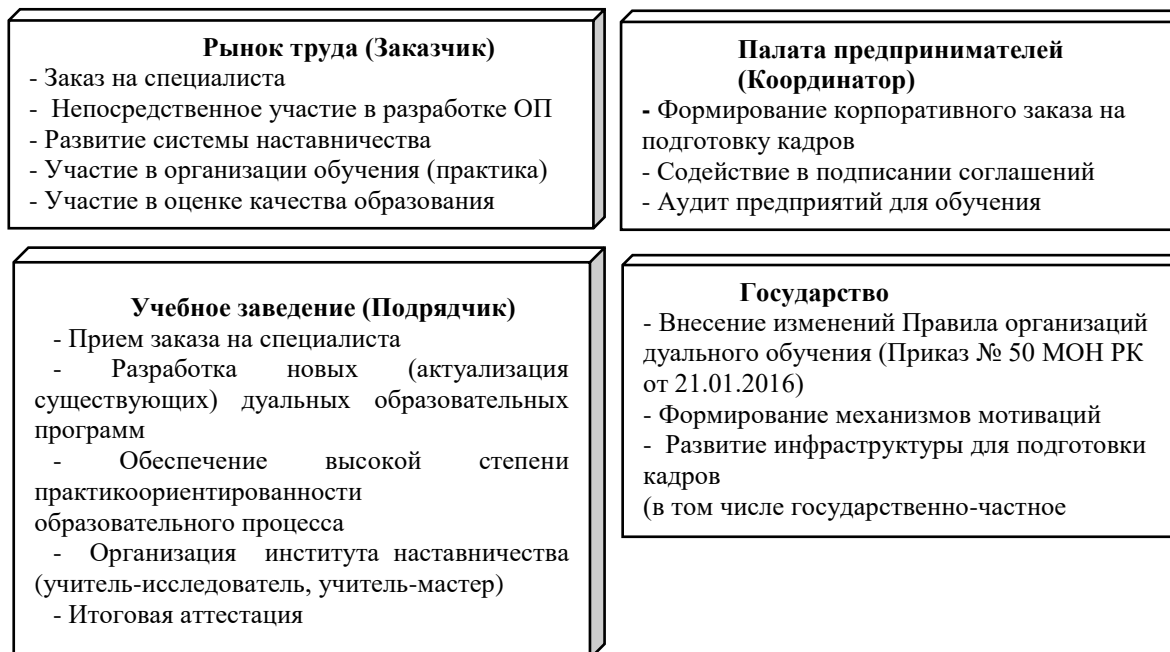

Рисунок 1. Участники процесса профессиональной подготовки педагогических кадров.

Также исследовательская группа изучает дополнительные возможности для оптимального внедрения дуальной модели высшего педагогического образования на основе обработки анкетирования работодателей и студентов выпускных курсов, Немаловажное значение придается прогнозированию возможных рисков, учету финансирования труда наставников, компенсационной выплаты для студентов-практикантов и оформления трудового стажа. Для обоснования актуальности внедрения дуальной модели высшего педагогического образования также огромную роль сыграл опыт прохождения участниками проекта зарубежной стажировки в Университете Магдебурга имени Отто фон Гёрике (Германия), Педагогическом университете Тироль в Инсбруке (Австрия), Таллинском университете прикладных наук (Эстония).

Закключение. Таким образом, исследование лучших мировых практик по организации и внедрению дуального обучения в системе профессионально-технических колледжей и высшего образования, а также прохождение участниками проекта зарубежных тренингов позволили сформулировать следующие выводы.

Во-первых, актуальность внедрения дуальной модели обучения в Казахстане обосновывается необходимостью усиления связи теоретической и практической подготовки обучающихся, что скажется соответственно на качестве и результативности образования.

Во-вторых, широкий анализ зарубежной литературы и научных исследований из базы Scopus показал важность тесной коллаборации рынка труда, бизнес структур, государственных органов власти и учет мнений самих обучающихся в решении проблем трудоустройства выпускников и безработицы среди молодежи.

В третьих, на основе сравнительного анализа внедрения дуальной модели обучения на технических специальностях и специальностях социально-гуманитарных направлений, особенно педагогических специальностей требуют разных подходов. Конечно, есть общий знаменатель для всех специальностей в метатенденциях как регулирование правовых отношений, финансовое обеспечение, выбор материально-технической базы и т.д.

В четвертых, специфика педагогической профессии, связанная с его творческим, гуманитарным, коллективным характером работы с детьми разного возраста, разных уровней интеллекта, разными психоэмоциональными данными и индивидуальными особенностями актуализирует отдельного рассмотрения проблемы разработки дуальной модели для высшего педагогического образования.

В пятых, разработка дуальной модели высшего педагогического образования и подготовка образовательных программ для специальностей по требованиям дуального обучения позволит усилить статус педагога в современных условиях.

В шестых, для интеграции деятельности системы «вуз-школа», «вуз-детский сад» необходимо активное вовлечение работодателей для составления актуальных компетенций выпускника педагогического вуза с учетом вызовов современного рынка труда, и возможно разработки образовательных программ в связи с цифровизацией.

В седьмых, актуализируется развитие института наставничества из числа учителей-мастеров и учителей-исследователей, что позволит студентам на практике получить хороший профессионально-педагогический опыт и качественно улучшить профессиональную социализацию.

В восьмых, дуальность высшего педагогического образования требует пересмотра и совершенствования содержания педагогических практик, с усилением акцента студентов на саморазвитие и организацию рефлексивной практики педагога, на повышение исследовательской культуры.

В-девятых, дуальная модель высшего педагогического образования способствует решению проблем дефицита педагогических кадров в отдельных сферах и регионах.

Список использованной литературы:

1. Краевский В.В. *Методология педагогики: Пособие для педагогов-исследователей.* - Чебоксары: Изд-во Чуваши, ун-та, 2001. - 244 с.

2. Thomas Deissinger & Philipp Gonon (2021): *The development and cultural foundations of dual apprenticeships – a comparison of Germany and Switzerland, Journal of Vocational Education & Training, DOI: 10.1080/13636820.2020.1863451 To link to this article: <https://doi.org/10.1080/13636820.2020.1863451>*

3. Валиенте О., и Скандурра Р. (2017). *Проблемы внедрения двойного ученичества в странах ОЭСР: обзор литературы.* В.М. Пильц (ред.), *Профессиональное образование и обучение во время экономического кризиса. Уроки со всего мира (Техническое и профессиональное образование и обучение, т. 24, с. 41-57).* Чам: Спрингер. Дой : <https://doi.org/10.1007/978-3-319-47856-2>.

4. Стокманн Р., и Сильвестрини С. (2012). *Резюме отчета об обобщении и метаоценке. Техническое и профессиональное обучение.* Саарбрюккен: GIZ.

5. Гесслер М. (2019). *Промоутер инноваций Введение Перевод: Eine Fallstudie.* В.М. Гесслер, М. Фукс и М. Пильц (ред.), *Concepte und Wirkungen des Transfers Dualer Berufsausbildung (сmp. 231–280).* Висбаден: Спрингер VS. doi https://doi.org/10.1007/978-3-658-23185-9_7

6. Muehlemann S., & Wolter, SC (2011). *Спонсируемое фирмой обучение и переманивание внешних факторов на региональных рынках труда. // Региональная наука и городская экономика. Том 41 (выпуск 6), 560–570. ELSEVIER. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2011.04.003>.*

7. Wilfried Hesser. *Implementation of a dual system of higher education within foreign universities and enterprises.* Helmut Schmidt University. 1st edition, Hamburg, April 2018.

8. Дуальды оқыту негіздері Оқу құралы. - Шымкент: «Элем», 2017. - 164 б., Мамедов М.А., Жолдасбекова С.А., Нуржанбаева Ж.О., Тагаева Г.Ж.

9. Алышбаева Ж. Е. *Теоретические основы дуального обучения в системе технического и профессионального образования / Ж. Е. Алышбаева, В. П. Тарантей // ТехноОбраз 2017: инновации в образовании : сб. науч. ст. участников XI Международной научной конференции, Гродно, 14–15 марта 2017 г. / отв. ред. В. П. Тарантей ; ред. кол.: В. П. Тарантей [и др.]. – Гродно: ГрГУ, 2017. – С. 301-305.*

10. Сманова А.А. *Кәсіби білім беру жүйесінде дуальды оқытудың даму тарихы// Абай атындағы ҚазҰПУ хабаршысы. Педагогикалық ғылымдар сериясы. Алматы, 2016, №4 (52). 245-251 б.*

11. Айтенова А.Э. *Essence of dual-oriented training in the process of professional training of a future teacher. // RS Global WORLD SCIENCE. Scientific Educational Center – Warsaw, Poland Vol.2, 25-February 2019. – P. 3-7. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws*

12. Abdigapbarova U.M., Zhiyenbayeva N.B., Smanova A.A., Aitenova E.A. *History, theory and practice of dual training in the system of professional education. Monograph. 212 p. B&M Publishing. San Francisco, California, USA. 2020.*

13. Zhiyenbayeva N.B., Abdigapbarova U.M. *The conceptual model of the communicative subject in the university educational system of dual-oriented training* American Scientific Journal № (28) / 2019 г. Vol.2.

14. Мухамбеталиев С., Касымова А. Внедрение элементов системы дуального образования : опыт, проблемы, перспективы//Индийский журнал науки и технологий. 2016г, том 9 Выпуск: 47. www.indjst.org

15. Есиркепова А.М., Исаева Г.К., Айтымбетова А.Н., Жадигерова Г.А., Абдикадинова А.А. Финансовые аспекты дуального обучения как основы модернизации подготовки кадров для текстильной промышленности//Известия высших учебных заведений. *Технология текстильной промышленности*, № 6 (372) Год: 2017, С. 78-84.

16. Закон РК «Об образовании» от 27 июля 2007 года, статья 1.

17. Трудовой кодекс РК от 23 ноября 2015 года, глава 9, статья 119. №414-V ЗРК

18. Об утверждении государственных общеобязательных стандартов высшего и послевузовского образования Приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 20 июля 2022 года № 2. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 27 июля 2022 года № 28916 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916#z527>

19. Правила организации дуального обучения. Приказ МОН РК от 21 января 2016 года № 50 URL: <https://atameken.kz/ru/articles/34263-ucheba-na-proizvodstve--velenie-vremeni>

20. A.E. Berikkhanova, Zh.A. Zhussupova, G.Ye. Berikkhanova. *Developing creative potential of future teachers: research and results*. January 2015. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 171. DOI:10.1016/j.sbspro.2015.01.222

References

1. Kraevskij V.V. *Metodologiya pedagogiki: Posobie dlya pedagogov-issledovatelej*. - Cheboksary: Izd-vo CHuvash, un-ta, 2001. - 244 s.

2. Thomas Deissinger & Philipp Gonon (2021): *The development and cultural foundations of dual apprenticeships – a comparison of Germany and Switzerland*, *Journal of Vocational Education & Training*, DOI: 10.1080/13636820.2020.1863451 To link to this article: <https://doi.org/10.1080/13636820.2020.1863451>

3. Valiente O., i Skandurra R. (2017). *Problemy vnedreniya dvojnogo uchenichestva v stranakh OEHSR: obzor literatury*. V: M. Pil'ts (red.), *Professional'noe obrazovanie i obuchenie vo vremena ehkonomicheskogo krizisa. Uroki so vsego mira (Tekhnicheskoe i professional'noe obrazovanie i obuchenie, t. 24, s. 41-57)*. CHam: Springer. Doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-47856-2>.

4. Stokmann R., i Sil'vestrini S. (2012). *Rezyume otcheta ob obobshhenii i metaotsenke. Tekhnicheskoe i professional'noe obuchenie*. Saarbryukken: GIZ.

5. Gessler M. (2019). *Promouter nnovatsij Vvedenie Perevod: Eine Fallstudie*. V.M.Gessler, M. Fuks i M. Pil'ts (red.), *Conzepte und Wirkungen des Transfers Dualer Berufsausbildung (str. 231–280)*. Visbaden: Springer VS. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-658-23185-9_7

6. Muehleemann S., & Wolter, SC (2011). *Sponsiruemoje firmoj obuchenie i peremanivanie vneshnikh faktorov na regional'nykh rynkakh truda. //Regional'naya nauka i gorodskaya ehkonomika, Tom 41 (vypusk 6), 560-570. ELSEVIER.* <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2011.04.003>.

7. Wilfried Hesser. *Implementation of a dual system of higher education within foreign universities and enterprises*. Helmut Schmidt University. 1st edition, Hamburg, April 2018.

8. *Dualdy okytu negizderi Oku kuraly*. -Shymkent: «Alem», 2017. - 164 b., Mamedov M.A., Zholdasbekova S.A., Nurzhanbaeva Zh.O., Tagaeva G.Zh.

9. Alshynbaeva Zh.E. *Teoreticheskie osnovy dualnogo obucheniya v sisteme tekhnicheskogo i professional'nogo obrazovaniya / Zh. E. Alshynbaeva, V. P. Tarantej // TekhnoObraz 2017: innovatsii v obrazovanii : sb. nauch. st. uchastnikov KHI Mezhdunarodnoj nauchnoj konferentsii, Grodno, 14–15 marta 2017 g. / otv. red. V. P. Tarantej ; red. kol.: V. P. Tarantej [i dr.]. – Grodno: GrGU, 2017. – S. 301–305.*

10. Smanova A.A. *Kasibi bilim beru zhyjesinde dualdy okytudyn damu tarikhy// Abai atyndagy QazUPU khabarshysy. Pedagogikalyk gylymdar seriyasy. Almaty, 2016, №4 (52). 245-251 b.*

11. Aitenova A.EH. *Essence of dual-oriented training in the process of professional training of a future teacher. // RS Global WORLD SCIENCE. Scientific Educational Center – Warsaw, Poland Vol.2, 25-February 2019. – P. 3-7. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws*

12. Abdigapbarova U.M., Zhiyenbayeva N.B., Smanova A.A., Aitenova E.A. *History, theory and practice of dual training in the system of professional education*. Monograph. 212 p. B&M Publishing. San Francisco, California, USA. 2020.

13. Zhiyenbayeva N.B., Abdigapbarova U.M. *The conceptual model of the communicative subject in the university educational system of dual-oriented training American Scientific Journal № (28) / 2019 г. Vol.2.*

14. Mukhambetaliev S., Kasymova A. *Vnedrenie elementov sistemy dualnogo obrazovaniya: opyt, problemy, perspektivy//Indijskij zhurnal nauki i tekhnologii. 2016g, tom 9 Vypusk: 47. www.indjst.org.*

15. Esirkepova A.M., Isaeva G.K., Ajtymbetova A.N., ZHadigerova G.A., Abdikadirova A.A. *Finansovye aspekty dualnogo obucheniya kak osnovy modernizatsii podgotovki kadrov dlya tekstil'noj promyshlennosti//Izvestiya vysshikh uchebnykh zavedenij. Tekhnologiya tekstil'noj promyshlennosti, № 6 (372) god: 2017, s. 78-84*

16. *Zakon RK «Ob obrazovanii» ot 27 iyulya 2007 goda, stat'ya 1.*

17. *Trudovoj kodeks RK ot 23 noyabrya 2015 goda, glava 9, stat'ya 119. №414-V ZRK*

18. *Ob utverzhenii gosudarstvennyh obshcheobyazatel'nyh standartov vysshego i poslevuzovskogo obrazovaniya Prikaz Ministra nauki i vysshego obrazovaniya Respubliki Kazahstan ot 20 iyulya 2022 goda № 2. Zaregistririvan v Ministerstve yusticii Respubliki Kazahstan 27 iyulya 2022 goda № 28916 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916#z527>*

19. *Pravila organizacii dual'nogo obucheniya. Prikaz MON RK ot 21 yanvarya 2016 goda № 50 URL: <https://atameken.kz/ru/articles/34263-ucheba-na-proizvodstve--vlenie-vremeni>*

20. A.E. Berikkhanova, Zh.A. Zhussupova, G.Ye. Berikkhanova. *Developing creative potential of future teachers: research and results. January 2015. Procedia – Social and Behavioral Sciences 171. DOI:10.1016/j.sbspro. 2015.01.222*

IRSTI 14.35.01

<https://doi.org/10.51889/4993.2022.77.85.008>

Kurmanbaeva A.,¹* Zhappar K.¹, Aldabergenkyzy L.¹

¹Turan University, Almaty, Kazakhstan

DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING OF FUTURE TEACHERS IN CONDITION OF DIGITAL EDUCATION

Abstract

Domestic and foreign experts in the field of pedagogy and psychology emphasize the contradictions between the need put forward by modern society for the upbringing and development of a creative personality and the insufficient development of conditions and means for real and purposeful achievement of this goal at all stages of education. It is no coincidence that in pedagogy and psychology an intensive search is now underway for a rational organization of the educational process that stimulates the development of students' creative activity in general and creative thinking in particular. However, in general, the problem of the development of creative thinking still remains both theoretically and practically an insufficiently resolved problem. The complexity of this problem is due to the presence of a large number of diverse factors that determine both the nature and manifestation of the qualities of creative thinking. It is the study and analysis of these factors in their relationship that opens up the possibility to determine the methods of purposeful development of the basic qualities of creative thinking. Digital society is a modern stage of development of civilization, which has a decisive impact on the living conditions of people, their education and work, as well as on the relationship between the state, business and society through information and communication technologies. The process of forming a new type of culture should be based on updating the way of organizing the educational process in a modern university.

The digital educational resource cannot replace the teacher, but it offers additional materials to the teacher, that is, to supplement the lesson content with new multimedia features of information and communication technologies, to draw the attention of students to the most important learning topics, if necessary, to focus the attention of students on the features of the studied scenes, to show it visually, to present the content of the lesson in society. with the ongoing changes, life experiences, students' interest in the subject, etc. b. allows to ensure connection with events.

Keywords: Enhancement, future teachers, creative thinking, digital, era, education, digital learning tools, creative competence, electronic portfolio, training of teachers of vocational training.

Курманбаева А.А.^{1*}, Жаппар Қ.З.¹, Алдабергенқызы Л.¹

¹Туран университеті, Алматы қ., Қазақстан

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУЫ

Аңдатпа

Педагогика және психология саласындағы отандық және шетелдік сарапшылар шығармашылық тұлғаны тәрбиелеу мен дамытудың қазіргі қоғам алға қойған қажеттілігі мен осы мақсатқа барлық кезеңдерінде нақты және мақсатты түрде жету үшін жағдайлар мен құралдардың жеткіліксіз дамуы арасындағы қайшылықтарды атап көрсетеді. білім беру. Педагогика мен психологияда қазіргі таңда оқушылардың жалпы шығармашылық белсенділігін, атап айтқанда, шығармашылық ойлауын дамытуды ынталандыратын оқу-тәрбие процесін ұтымды ұйымдастыру үшін қарқынды ізденіс жүргізіліп жатқаны кездейсоқ емес. Дегенмен, жалпы алғанда, шығармашылық ойлауды дамыту мәселесі әлі де теориялық және практикалық тұрғыдан жеткіліксіз шешілген мәселе болып қала береді. Бұл мәселенің күрделілігі шығармашылық ойлау қасиеттерінің сипатын да, көрінісін де анықтайтын сан алуан факторлардың көп болуымен түсіндіріледі. Дәл осы факторларды олардың өзара байланысында зерттеп, талдау шығармашылық ойлаудың негізгі сапаларын мақсатты түрде дамыту әдістерін анықтауға мүмкіндік ашады. Цифрлық қоғам – адамдардың өмір сүру жағдайына, олардың білімі мен еңбегіне, сондай-ақ ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы мемлекет, бизнес және қоғам арасындағы қарым-қатынасқа шешуші әсер ететін өркениет дамуының заманауи кезеңі. Мәдениеттің жаңа түрін қалыптастыру процесі заманауи университеттегі оқу процесін ұйымдастыру тәсілін жаңартуға негізделуі керек.

Цифрлық білім беру ресурсы педагогтарды алмастыра алмайды, бірақ ол мұғалімге қосымша материалдарды ұсынады, яғни сабақ мазмұнын ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жаңа мультимедиялық мүмкіндіктерімен толықтыру, оқушылардың назарын ең маңызды оқу тақырыптарына аудару, егер қажет, оқушылардың зейінін зерттелетін көріністердің ерекшеліктеріне аудару, оны көрнекі түрде көрсету, сабақтың мазмұнын қоғамда таныстыру. болып жатқан өзгерістермен, өмір тәжірибесімен, оқушылардың пәнге деген қызығушылығымен және т.б. оқиғалармен байланысын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: Біліктілікті арттыру, болашақ педагог, шығармашылық ойлау, цифрлық технологиялар, дәуір, білім беру, цифрлық оқыту құралдары, шығармашылық құзыреттілік, электрондық портфолио, кәсіптік оқыту оқытушыларын даярлау.

Курманбаева А.А.¹, * Жаппар Қ.З.¹, Алдабергенқызы Л.¹

¹Университет Туран, г. Алматы, Казахстан

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Отечественные и зарубежные специалисты в области педагогики и психологии подчеркивают противоречия между выдвигаемой современным обществом потребностью в воспитании и развитии творческой личности и недостаточной разработанностью условий и средств для реального и целенаправленного достижения этой цели на всех этапах образования. Не случайно в педагогике и психологии сейчас ведутся интенсивные поиски рациональной организации учебного процесса, стимулирующей развитие творческой активности учащихся вообще и творческого мышления в частности. Однако в целом проблема развития творческого мышления до сих пор остается как теоретически, так и практически недостаточно решенной проблемой. Сложность этой проблемы обусловлена наличием большого количества разнообразных факторов, определяющих как характер, так и проявление качеств творческого мышления. Именно изучение и анализ этих факторов в их взаимосвязи открывает возможность определения методов целенаправленного развития основных качеств творческого мышления. Цифровое общество – это современный этап развития цивилизации, оказывающий решающее влияние на условия жизни людей, их образования и труда, а также на взаимоотношения государства,

бизнеса и общества посредством информационных и коммуникационных технологий. Процесс формирования нового типа культуры должен основываться на обновлении способа организации образовательного процесса в современном вузе.

Цифровой образовательный ресурс не может заменить учителя, но предлагает учителю дополнительные материалы, то есть дополнить содержание урока новыми мультимедийными возможностями информационно-коммуникационных технологий, привлечь внимание учащихся к наиболее важным учебным темам, если необходимо, акцентировать внимание учащихся на особенностях изучаемой сценки, показать ее наглядно, представить содержание урока в социуме. с происходящими изменениями, жизненным опытом, интересом учащихся к предмету и т.д. б. позволяет обеспечить связь с событиями.

Ключевые слова: Повышение квалификации, будущие учителя, творческое мышление, цифровые технологии, эра, образование, цифровые средства обучения, творческая компетентность, электронное портфолио, подготовка преподавателей профессионального обучения.

Introduction. The leading trends in the education of the new century will be the acceleration of historical time, globalization and informatization, the active development of information technologies and telecommunications, the strengthening of the influence of education on economic growth.

The process of forming creative competence is unique to each student to further develop the creative potential at the level and future itself should become the necessary foundation for seeking recognition as a professional teacher. The student should always improve himself as a creative person and his own it is necessary for him to be able to assess the potential of his creative competence formation of knowledge and skills - a future teacher at a higher educational institution one of the important tasks of specialist training. The concept of "creative" is based on existing concepts and concepts finding their new features and features, recognizing new ones means to be able to implement the opportunities arising from the aspect. The concept of "creative" is widely known nowadays and is used in almost every aspect of life is widely used in the field. Creativity is all of human life It is known that it is closely related to the field. For many years, art and the concept of "creative" used in connection with the field of culture currently widely considered in the field of education - in pedagogy shows the breath of the innovative process. Mix the concept of "creativity" and the concept of "creativity". that there is an application or view of the same phenomenon as different aspects researchers pointed out. Of course, these are two different, unique features Although they have a lot of similarities, there are enough differences. The English word "create" means "making" in Kazakh. Therefore, the concept of "creativity" is the Kazakh concept of "creativity". we think it can be explained by The concept of "creativity". the ability of students to grow to the level of creativity, creative thinking using as a pedagogical term to denote potential and level, has the opportunity to consider a new aspect of qualitative acquisition of knowledge we will be Future primary class in creative use Teachers' letters to students have various special contents methods and methods are optimally and qualitatively used in the literacy process it is said to form knowledge skills.

According to scientists, creativity is part of a person's daily life Realization of inseparable creative power, potential of creative power carried out, brought to light [2]. Creativity is divergent thinking or According to J. Guilford, operations of divergent productivity [1]. To solve a single life problem, a person has different characteristics The ability to generate external solutions is the creative ability of a person shows. At the same time, in scientific literature and research, human 16 that creativity and creativity have been compared many times we will see [3]. However, Kazakh pedagogical and psychological The nature of creativity has not been studied in depth in researches. Lot the nature of creativity and "creative competence" in works are different isolated from the system without connection to the components considered [4]. "Creativity" from modern psychological and pedagogical works it can be understood that the concept has become more complete. Creativity is a new product not only the intellectual ability of the recipient, but also his psyche It is also considered as a sign of maturity. Creativity According to scientists, inventive initiative, intuition, predict voluntariness and freedom of prognostic thought, feeling, refers to ingenuity [5]. The term "creativity" was coined in 1922. first used by D. Simpson, it's personal indicates the ability of a person to reject stereotypes in thinking [4]. To describe creativity, in 1963, R. Muni, in 1969, A. Stein proposed and used by many researchers today. From the results of the analysis of the study, the researchers even have creativity or not could not agree on the issue of scientific construction? Is the process of creativity independent, or is creativity different from the psyche a set of processes? One of the ways to understand creativity is that simple processes are extraordinary manifestations, that is, in the creative process, its supporters are independent refuses. LB The creative process in Yermolaeva-Tomina's research it is mentioned that it includes all types of activity. Creativity as a personality quality supports higher mental functions and its formation is influenced by the social environment, its value orientations, human requirements, information flow

with the organization, the purpose of all activities, starting with learning is carried out with direction. Creativity sees problems on its own known for his knowledge and ability to put the issue on the agenda, at the same time, with the ability to find ways and means of solving those problems, the result is clear is known for its ability to turn a creative being into a product. E.P. Varlamova and S.Yu. Stepanov defines creativity as "creativity", considering from the point of view of human creative possibilities, his creative activity of great social importance, found in human nature We believe that it is necessary to pay close attention to the fact that it is a permanent feature of the type. A.V. In Morozov's study, creativity is motivational and intellectual with components, creativity with a humanistic orientation productivity is also defined as the character of an individual.

For the development of creativity, especially the personality traits of an individual has a special effect, in particular, emotional and motivational factors have a great influence. Motivation of creativity after analyzing different views on the description, the scientist L.S. Podymova highlights the following features that are characteristic of creative people: to realize its internal capabilities in a very correct and good direction aspire to; to spend one's resources to the extent possible; of action always looking for new types, getting used to them and mastering them. The motivation of creative people is always to take risks determined by the desire to know the limits of their capabilities. So "creativity", "creativity" of the above scientists analyzing their concepts, their creativity in human thinking, observed in feelings, communication, individual actions, from the point of view of the fact that it lays the foundation for the description of the personality as a whole Although considered, they are the result of human activity at the same time as creativity and does not deny that that fruit is recognized as a creative process. The point to be noted is that creativity is a formative nature of the individual is oriented, and creativity is the actions of an individual results-oriented. Creativity is a daily fuel for human thinking to a higher level than life, that is, to a new perspective on daily activities leads to know, it seems that they do not correspond to each other at all It is the basis for creating a new reality by creating interconnections between things wants The meaning of creativity is unprecedented, valuable and useful. is known for its dedication to creating a completely unique new work. The main sign of creativity is that it is completely different from others lies in the being. Creativity and creativity throughout human life qualities mature and develop, because "creativity is human It is characteristic of thinking and life experience of a person, it is deep shows intellectual and personal activity". Analyzing researches and works, creativity and A lot of material has been accumulated in the recognition of creativity, some of them are known achieved theoretical and practical results However, until now, there has been a consistent, consistent definition of creativity not done and a consistent methodology for diagnosing such ability it is found that the system is not recommended. As we can see from the analysis, many researchers that the concepts of "creativity" and "creativity" are equal we'll see if it counts. And in our opinion, these concepts are synonymous are not, however, there are clearly points of contact. It is a connection as a result of the point mentioning the characteristics of creating a unique product can be shown. At the same time, "creativity" is a constant of the individual character and a person's creative potential is high Creative ability as a form is in the content of ability we note that it is recognized.

Pedagogical creativity is the teacher's own in the educational process search for something new in solving unusual pedagogical tasks in the service, means the use of news in teaching. And the teacher is creative Competence is in different pedagogical situations able to transform his knowledge into effective and fruitful action and achieved and the results will also be beneficial to the next person who receives it. At the same time, the teacher should always be in the process of self-improvement and is interested in the implementation of the virtuous pedagogical ideas that he had in mind also shows the appearance of creative competence. Future primary the process of teaching literacy of class teachers on a systematic-active basis organizing new knowledge learned in lectures and seminars information as a spiritual energy that gives impetus to its development trajectory Learning to accept is an important direction.

However, some scientists note that modern technical means should be considered as tools, and not as a source of formation of a culture of creative thinking, professional skills and abilities (technological, communicative and conceptual), individual intelligence. In the context of our research, recommendations on the productive use of digital technologies in improving the characteristics of divergent thinking (speed, flexibility, originality, etc.) are provided.

In addition, digital technologies contribute to the development of the creative abilities of future teachers of vocational training, provide feedback in the learning process, allow individualizing training for the maximum number of students with different learning styles and different perception capabilities, strengthen interdisciplinary connections, provide information search from various sources, create a favorable atmosphere for communication. All this allows us to consider digital technologies as productive means of forming the creative competence of future teachers of vocational training [1, p.35].

The use of digital technology fully contributes to the formation of such a creative quality of future specialists as originality. Thanks to e-mail correspondence, participation in an electronic conference, each student has the opportunity to present their solution to a particular problem, even if this solution does not fundamentally coincide with the generally recognized one. In these conditions, every Internet user can offer their own original solutions and post it on personal web pages. The creative educational environment allows us to combine efforts to carry out group projects, in which each participant is responsible for the quality of the final results [2, p.61].

The electronic portfolio is considered as a means of managing the educational and methodological support of teachers' activities, organizing educational activities for the implementation of an individual trajectory of personal development in professional education. Based on the study of various aspects of the use of the portfolio in the system of vocational training, presented in the form of reports on the websites of various foreign educational institutions and expert conclusions [3, p.39], we have developed an electronic portfolio project "Creative professional and pedagogical education".

Its structure includes the following sections:

1- the "portrait" section, where the personality of the participant of the experiment is revealed (brief information about himself, professional and scientific interests, favorite activities);

2-section "diagnostic materials" (questionnaires, survey letters, self-assessment cards) offered by the experiment manager;

3-section "criteria and parameters for assessing the levels of creative competence formation";

4-section "collector" (file-storage of methodological recommendations, written consultations, recommended literature, video materials, samples, etc.);

5-section "working materials" (completed tasks, including those with step-by-step, piecemeal execution);

6-achievements section (completed works on research issues) [4, p.18].

In general, according to a number of experts, the electronic portfolio allows "to form a craving for creative and scientific self-realization and comprehensive personal development in the learning process".

Thus, an electronic portfolio can be considered a "potentially powerful tool" for organizing professional and pedagogical training of students, contributing to the formation of internal motivation for professional and pedagogical activity, the development of critical thinking, self-knowledge, self-organization, self-control, evaluation of achieved results, designing their own vector of development, maximum disclosure of the creative potential of the future teacher of vocational training. [5, p.142]

Materials and methods. In connection with the chosen strategies, there is a reorientation of the assessment of educational results from the concepts of "preparedness", "education", "general culture", "education", to the concepts of "competence", "competence" [6, p.72]. The competence approach is very important for the professional development of a future specialist, creativity occupies a special place in the list of competencies, which allows a person to use the creative side of his personality in solving various problems and performing actions. Creative thinking contributes to a comprehensive assessment of the problem, consideration of various ways to solve it, including non-standard ones.

Results and discussion. Psychological and pedagogical studies consider this concept from various points of view. However, the definitions in which creativity is interpreted as follows are of the greatest interest:

1. the ability to be creative, original thinking; the level of development of creative abilities that characterizes the personality as a whole

2. the highest level of intellectual activity of thinking

3. activity, process or set of certain processes

4. the ability to perceive and realize the new, the need to perceive changes, the generation of many original ideas of activity;

5. personality trait manifested during the transformation of information processes [7, p.119].

Based on the above, creativity is understood as an integral stable characteristic of a personality that determines its ability to create, adopt new, non-standard creative thinking, generate a large number of original and useful ideas. Thus, creativity allows you to develop non-standard thinking, creatively approach the solution of professional tasks [8, p.26].

Digital technologies play an important role in the modern educational process of the university, are an effective factor in increasing the educational motivation of teachers, intensify the process of professional and pedagogical training and increase the saturation of classes. New hardware and software tools are increasingly being included in the educational process of the university (electronic textbook, multi-media system, expert system, computer-aided design system, electronic library catalog, data bank, database, e-mail, voice e-mail, electronic bulletin board, teleconference system, automated research management system, etc.) [9, p.79].

Based on the understanding of the web quest as "a website (page) purposefully created by a teacher the results of experimental work on the use of digital means of forming the creative competence of future teachers of vocational training.

Indicator of creative competence Results of the experiment, % of students at the end of the change

1-indicator. Readiness to increase the level of their own creative competence, self-realization through the integration of knowledge, skills and abilities in the field of creative technologies in the organization of training and self-study 54.4%

2-indicator. Adequate assessment of their own creative abilities 41.3%

3-indicator. Understanding the possibilities of technology for the creative development of students 52.5%

4-indicator. Personal readiness for changes aimed at the formation of creative competence 40.0%

5-indicator. Ability to design educational and methodological support for the development of students' creative potential 36.5% [10, p.2] The use of digital technology fully contributes to the formation of such a creative quality of future specialists as originality. Thanks to e-mail correspondence, participation in an electronic conference, each student has the opportunity to present their solution to a particular problem, even if this solution does not fundamentally coincide with the generally recognized one. In these conditions, every Internet user can offer their own original solutions and post it on personal web pages. The creative educational environment allows us to combine efforts to carry out group projects, in which each participant is responsible for the quality of the final results.

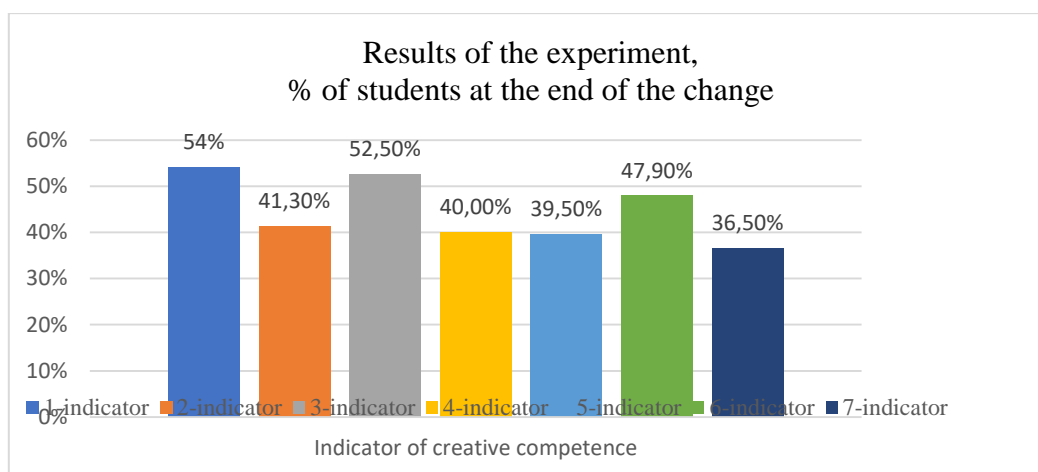

Figure 1. Indicator of creative competence. Results of the experiment, % of students at the end of the change

Conclusion. The ability to develop methodological technologies that go beyond the standard, using productive innovative forms, methods, techniques for implementing the set educational goal and an organic set of steps leading to achieving the result planned by the teacher" [11, p.73], we have developed tasks using the capabilities of a web quest on the topics "Features of the creative (creative) activity of a professional teacher training", "Methods of application of heuristic technologies of vocational training", "Design of a creative educational environment", "Creative abilities of the future teacher of vocational training" [12].

The developed web quests were implemented through the following stages.

Presentation of the web quest. Future teachers of vocational training present the result - a local website on the server of the educational institution or an Internet page where the topic, purpose, means of creation, used Internet resources, promising areas of work on the topic are indicated.

Evaluation of the work done by the students themselves. Discussion of the results of work on web quests was held in the classroom in the form of a conference, where students had the opportunity to demonstrate their own practical potential [13].

The web quest increases motivation for self-study, promotes the realization of creative potential, independence and personal self-esteem and, as a result, the formation of creative competence of future teachers of vocational training [14].

After the experimental work was carried out, the positive impact of the implemented funds on the indicators of creative competence of future teachers of vocational training was noted [15].

The conducted research gives grounds to assert that the use of a complex of digital pedagogical teaching tools contributes to the expansion of the content of professional and pedagogical training of teachers of vocational

training and deeper mastery of knowledge and skills of creative pedagogical activity, self-improvement of personality in educational and creative activities, the development of creative productive thinking among students and, as a result, allows more effectively to form the creative competence of university students [16].

References

1. Beljavskih A.N. O ponjatii "kreativnost" v aspekte formirovaniya professional'noj kompetentnosti budushhego specialista // *Uspehi sovremennogo estestvoznaniya*. - 2013. -№ 10. – S.72-73;
2. Barysheva T.A. *Teoreticheskie i metodologicheskie aspekty proektirovaniya jelektronnyh kommunikacionnyh tehnologij kak sredstva razvitija tvorcheskikh kachestv lichnosti*.
3. Matveev A. *Tvorchestvo: mysli vsluh*.
4. Bogojavlenskaja D.B. *Psihologija tvorcheskikh sposobnostej*. – M.: Akademija, 2002. – 320 s.
5. *Bol'shoj jenciklopedicheskiy slovar'*
6. Holodnaja M.A. *Psihologija intellekta. Paradoksy issledovanija*. – Sankt-Peterburg: Piter, 2002.
7. Krechetnikov K.G. *Tvorcheskaja obrazovatel'naja sreda na osnove informacionnyh i telekommunikacionnyh tehnologij kak faktor samorazvitija lichnosti // Pedagogicheskie nauki*
8. Kuku S.Y. *Elektronsh portfolio web portfolio ta // HayKOBi notes NaUKMA*. 2007. № 73: *Computer science*.
9. Lebedeva M.B. *Jelektronnoe portfolio v rabote so studentami pedagogicheskogo vuza // Smena*. 2005. Tom 6. № 4.
10. Morozov A.V., Chernilevskij D.V. *Tvorcheskaja pedagogika i psihologija: ucheb. posobie. stipendija*. 2-e izd., ispr. i dop. M., 2004.
11. Opalko S.G. *Cifrovaja pedagogika v sisteme obrazovanija // Uspehi sovremennoj nauki*. 2016. Tom. 2. № 12.
12. Fshyo I. G. *Methodichsh zasadi tehnologi e-portfolio in professionshsh tdotovsch shzhennih fakhgvschv // Theoretical method of electronic control: zb. nauk. prats. Kriviy Pir: NMetAU*, 2012. Vip. 3.
13. Hudorenko E.A. *Rol' jelektronnogo portfolio v razvitii nauchnyh i obrazovatel'nyh kompetencij studentov vysshego professional'nogo obrazovanija [Jelektronnyj resurs] // Statistika i jekonomika*. 2011. №9
14. Shelehova L.V. *Portfolio kak odna iz form organizacii obrazovatel'noj dejatel'nosti dlja realizacii individual'noj traektorii studenta*.
15. *International Coalition for the study of electronic portfolio [Electronic resource]*. URL: <http://ncepr.org/&prev=/search%3Fq%3DInter/National%2BCoalition%2bfor%2b%2belectronic%2inportfolio> (publication date: 08/03/2020).
16. March T. *Criteria for evaluating the best web quests [Electronic resource]*. URL: <http://www.bestwebquests.com/bwq/matrix.asp>

МРНТИ14.01.07

<https://doi.org/10.51889/7917.2022.34.41.009>

Тұрсынбек Ф.П.,^{1*} Кадирсизова Ш.Б.,² Махамбетжанова А.Т.³

¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

² КеАҚ Семей медицина университеті, Семей қ., Қазақстан

³ Азаматтық авиация академиясы, Алматы қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ИМИДЖІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің имиджін қалыптастырудағы «имидж», «педагогикалық имидж» ұғымдарының мәні сипатталып, мазмұны талданады. «Имидж» түсінігінің философиялық (денсаулық, сұлулық «өз табиғатымен, жеке құндылық», даналық, әділдік, тұрақтылық, сабырлылық, адамның энерго ақпараттық өрісі); психологиялық (мінез-құлық, бір нәрсенің бағытталуы және кәсібилікте амал, құрал, танымдық элементтер) және педагогикалық (кәсіби жолдағы жеке және мамандыққа байланысты тартымдылық құпиясы; ішкі бейненің мамандықпен сәйкестігі) аспектілері баяндалады. «Имидж», «педагог имиджі» ұғымдарына контент-талдау ұсынылады. «Педагогикалық

имидж» түсінігі жіктеледі. Теориялық талдаулар барысында имидждің екі түріне сипаттама беріледі. Олар: тартымды имидж және сыртқы имидж деп беріледі. Тартымды имиджге: ұқыптылық, іскерлік стиль, мәнер, әдеп, күлкі жатады. Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің сыртқы имиджін құраушылар: мимика, дауыс күші мен тембрі, костюм, қимыл, мәнер. Сыртқы бейнеде үйлесімді әсер қалдыру үшін: мәнерлі сөйлеу, стиль мен киім түсінің психологиялық әсерін білу, тұрған тұрысқа, мимикаға және мәнерге көңіл бөлу қажеттігі бар екендігі айтылады.

Эмпирикалық бөлімде имиджді қолдау мақсатында диагностикалауға арналған «Өзін-өзі дамыту және кәсіби-педагогикалық қызмет деңгейін диагностикалау әдістемесі» (Л.Н. Бережнова) бойынша диагностикалық жұмыстар барысы түсіндіріледі. Қорытындыда ғылыми-әдістемелік ұсыныстар беріледі.

Түйін сөздер: имидж, педагогикалық имидж, болашақ бастауыш сынып мұғалімінің имиджі, тартымды имидж, сыртқы имидж.

*Турсынбек Г.П. *¹ Кадирсизова Ш.Б.² Махамбетжанова А.Т.³*

¹ *Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан*

² *НАО Семейский медицинский университет, г. Семей, Казахстан*

³ *Академия гражданской авиации, г. Алматы, Казахстан*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Аннотация

В статье описывается сущность и анализируется содержание понятий «имидж», «педагогический имидж» в формировании имиджа будущих учителей начальных классов. Характеристика философское (здоровье, красота «своей природой, личной ценностью», мудрость, справедливость, стабильность, спокойствие, энерго информационное поле человека); психологическое (поведение, направленность чего-либо и профессионализм, инструмент, познавательные элементы) и педагогическое (тайна личностной и связанной с профессией привлекательности на профессиональном пути; соответствие внутреннего образа профессии) понятие «имиджа». Предлагается контент-анализ понятий «Имидж», «имидж педагога». Понятие «педагогический имидж» классифицируется. В ходе теоретического анализа дается характеристика двух типов образов. Их называют: привлекательным имиджем и внешним имиджем. К привлекательному имиджу относятся: пунктуальность, деловой стиль, манера, манера поведения, улыбка. В статье представлены составляющие внешнего образа будущих учителей начальных классов: мимика, сила и тембр голоса, костюм, жест, манера. Во внешнем образе говорится, что для создания гармоничного впечатления необходимо: выразительная речь, знание психологического воздействия стиля и цвета одежды, внимание к стоячей позе, мимике и манере.

В эмпирическом разделе объясняется ход диагностических работ по «Методике диагностики уровня саморазвития и профессионально-педагогической деятельности» (Бережнова Л.Н.), предназначенных для диагностики с целью поддержания имиджа. В заключении даются научно-методические рекомендации.

Ключевые слова: имидж, педагогический имидж, имидж будущего учителя начальных классов, привлекательный имидж, внешний имидж.

*Tursynbek G. *¹ Kadirsizova Sh.² Makhambetzhanova A.³*

¹ *Kazakh national pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan*

² *NAO Semey Medical University, Kazakhstan*

³ *Academy of Civil Aviation, Almaty, Kazakhstan*

THEORETICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE IMAGE OF FUTURE SPECIALISTS

Abstract

The article describes the essence and analyzes the content of the concepts of «image», «pedagogical image» in the formation of the image of future primary school teachers. The characteristic is philosophical (health, beauty «by its nature, personal value», wisdom, justice, stability, tranquility, the energy information field of a person); psychological (behavior, orientation of something and professionalism, tool, cognitive elements) and pedagogical

(the secret of personal and profession-related attractiveness on the professional path; conformity of the internal image of the profession) the concept of «image». A content analysis of the concepts of «Image» and «teacher's image» is proposed. The concept of «pedagogical image» is classified. In the course of theoretical analysis, two types of images are characterized. They are called: attractive image and external image. An attractive image includes: punctuality, business style, manner, demeanor, smile. The article presents the components of the external image of future primary school teachers: facial expressions, strength and timbre of voice, costume, gesture, manner. The external image says that in order to create a harmonious impression, it is necessary: expressive speech, knowledge of the psychological impact of the style and color of clothing, attention to standing posture, facial expressions and manner.

The empirical section explains the course of diagnostic work on the «Methodology for diagnosing the level of self-development and professional and pedagogical activity» (Berezhnova L. N.), designed for diagnostics in order to maintain the image. In conclusion, scientific and methodological recommendations are given.

Keywords: image, pedagogical image, image of the future primary school teacher, attractive image, external image.

Кіріспе. Қоғам дамуының басты кейіпкері адам болса, қазіргі кезде оның тұлғасы мен әрекетіне жоғары талаптар қойылуда. Кез-келген тұлғаның идеалды бейнесі білім беруге қойылған талаптарды орындауда өзіндік имидж қалыптастырады. Тұлғаның имиджінің қалыптасуы оның қабілеттер жиынтығын, сезімдер мен ойының жоғары болуын қажет етеді. Мұғалімнің педагогикалық қызметінің ерекшелігі – психикалық белсенділікте және жүйке жүйесінің тұрақты кернеуінде. Қазірдің өзінде біз әртүрлі мамандықтардың өкілдеріне сәйкес келетін кәсіби имидж – ол идеалды педагог, идеалды дәрігер, идеалды инженер, идеалды кәсіпкер т.б. болады. Біз бұл мақаламызда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің имиджі, педагогикалық имиджінің мазмұнын негіздеуді қарастыратын боламыз.

Осы орайда Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» Заңындағы (2019 жылғы 27 желтоқсандағы №293-VI ҚРЗ. 1-бап) пайдаланылатын негізгі ұғымдардың бірі – «педагог – педагогтік немесе тиісті бейні бойынша өзге де кәсіптік білімі бар және білім алушыларды және (немесе) тәрбиеленушілерді оқыту және тәрбиелеу, білім беру қызметін әдістемелік қолдау немесе ұйымдастыру бойынша педагогтің кәсіптік қызметін жүзеге асыратын адам» деп түсіндіріледі. Ендеше педагог болмысы білім алушылардың, әріптестердің, әлеуметтік ортаның санасында педагогтың бейнесін қабылдаудағы эмоционалды боялған стереотипі болады деуге негіз бар. Бұл ретте педагогтің имиджі нақты қасиеттер жиынтығын құрауда айналасындағылармен тығыз байланыста болуы маңызды [1].

Президент Қ.К.Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында білім беру жүйесіне жігерлі әрі білікті мамандар қажет екендігін: «...жастар нақты бір мамандықтың қыр-сырын жетік білуге ұмтылғаны жөн. Өз саласының шеберіне әрдайым сұраныс болады. Өскелең ұрпақ Қазақстанда ғана емес, өзге елдерде де бәсекеге қабілетті болуы керек» деп көрсетеді. Жолдаудағы баяндалып отырған жастар туралы тұжырым, бұл студент жастардың нақты бір мамандықты терең меңгеріп, жан-жақты қалыптасуда өз имиджін табуына жетелейді [2]. Сондықтан біз, «имидж» ұғымының теориялық аспектілеріне талдаулар жүргізуді жөн санаймыз.

Имидж ағылшынның «image» сөзінен шыққан, «бейне, түр, кейіп, келбет» дегенді білдіреді. Имидж қалыптастыру ісі тұлғаны әлемге ерекше етіп таныту, даралық ретінде үлгі алу, адамға өзге өзін танытудағы үлкен мүмкіндік түрі. Жалпы имиджді қалыптастыруды, оны жетілдіруді зерттейтін ғылым – имиджеология деп аталады. Ал имиджді қалыптастырумен айналысатын маман «имиджмейкер» болып табылады.

Имидж саласы мен сипатына, құрамына, кәсібіне, жеке тұлғалық негізі мен құрылымына, белгісіне қарай бөлінеді. Сонымен қатар имидж функционалдық типіне қарай: айналық, ағымды, тіл екке сай, корпоративтік, көпшіліктік деп жіктеледі.

Имиджді қалыптастыру үдерісі мұғалімнің өзіне де, тәжірибесіне, біліміне, ұлтына және басқа факторларға байланысты. Өз имиджін қалыптастыруда болашақ педагог мамандар тек жақсы қырынан көрініп қана қоймайды, сонымен қатар өзін тәрбиелеуі, өзін сенімді ұстауы және әрекетінің сәтті болуын бақылауы қажет.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің имиджі қандай да бір мотивацияға бай коммуникативтілік (қарым-қатынас), белсенділік және сыртқы мінез-құлық секілді өлшемдердің болуымен байланысты.

Зерттеудің әдістері мен материалдары. Мақалада қолданылатын зерттеу әдістері, оның ішінде теориялық зерттеу әдістері: имидж түсінігі бойынша мәселелер спектрін көрсететін ғылыми еңбектерді

жүйелеу, контент-талдау, ассоциациялау, сыни талдаулар беру т.б; эмпирикалық деректерді жинау әдістері: зерттеу нәтижелерін түсіндіру әдістері; статистикалық талдау әдістері мен рәсімдері.

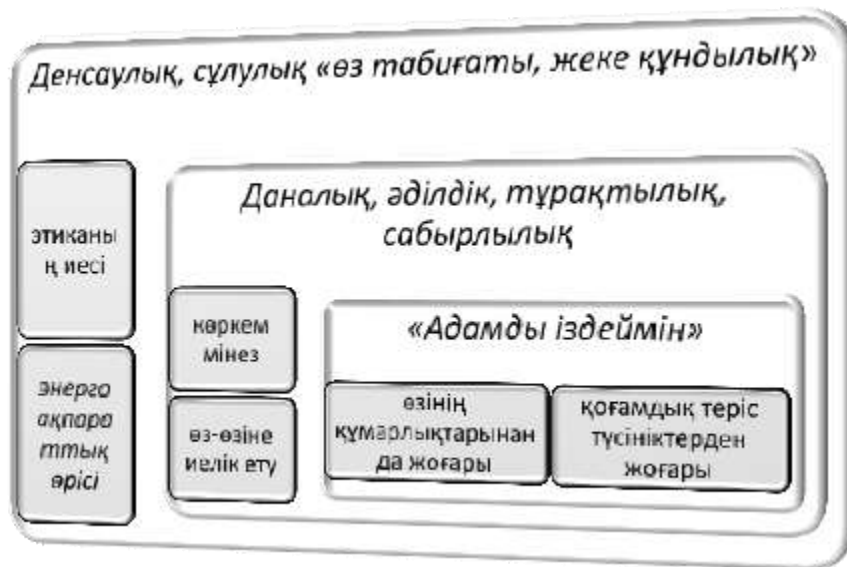
Жоғарыда көрсетілген зерттеу әдістерін қолдана отырып, «имидж», «педагогикалық имидж» ұғымдарының категориялық аппаратын түзу үшін философиялық, психологиялық және педагогикалық тұрғыдан сипаттамаларын қарастырамыз.

Ең алдымен философиялық талдаулар бойынша Әбу Насыр әл Фараби: «Ұстаз тумысынан өзіне айтылғанның бәрін жетік түсінген, көрген, естіген және аңғарған нәрселерінің бәрін жадында сақтайтын, олардың ешбірін ұмытпайтын, алғыр да зерек ақыл иесі, өте шешен, өнер-білімге құштар, аса қанағатшыл, жаны таза және әділ, жұртқа жақсылық жасап, үлгі көрсететін, қорқу мен жасқануды білмейтін батыл, ержүрек болуы керек» – деп тұжырым жасайды [3]. Философтың пікірінен педагог тұлғаның имиджін қалыптастырудағы қажетті сапалар: зеректік, шешендік, қанағатшыл, таза, батыл т.б.екендігін байқауға болады.

Сократтық этика парадокстары: *денсаулық, сұлулық «өз табиғатымен, жеке құндылық»* саналы бақылаумен, біліммен және таныммен күш біріктірсе олар кең мағынада игілікке айналады. Игілікте (*даналық, әділдік, тұрақтылық, сабырлылық*) әрдайым білім бар, өз-өзіне иелік ету сократтық қағидасы бар [4].

Конфуцийдің айтуынша, адам аяғынан басына дейін өлшенбейді, керісінше, басынан көкке дейін. Осы ерекшеліктерді тартымды образды құру процесінде есепке алу қажет. Сонымен қатар, *адамның энерго ақпараттық өрісі* бар, оның құрылымы мен әрекеттесуі зерттеледі [5].

Диоген Антисфен: «*Адамды іздеймін*», Өзінің ішкі дүниесінен де жоғары, өзінің құмарлықтарынан да жоғары, барлық қоғамдық теріс түсініктерден жоғары, тіпті тағдыр тәлкегін де жеңе алатын, тек өзінің жеке, өзіне ғана тән табиғатын білетін және таба алатын, яғни бақытты адамды іздеп жүрмін» [4, 246 б.].

1-сурет. «Имидж» түсінігінің философиялық қағидалары

И.Канттың ілімінде ғылымның көмегінсіз адамдарға жетекшілік ету мүмкін емес делінген. Қазіргі кезеңде имиджді құру мәселелері бойынша этикаға деген мақсаттылық пен қызығушылық артуда. Осындай *образ (имидж) өзгере, түзетіле алады*, алайда ол қоғамның талаптарына жауап бере алуы қажет, яғни өзге адамдармен *тұлғалық қарым-қатынастылықтағы мінез-құлық* [6].

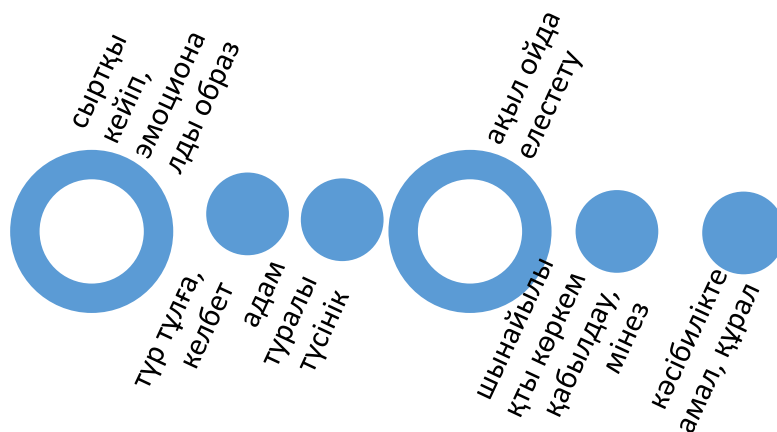
«Имидж» ұғымының философиялық мәнін бірнеше философтардың тұжырымдаулары бойынша сипаттауды 1-суретте ұсынып отырмыз.

Зерттеулердегі генезиске қарайтын болсақ, «имидж» сөзі іс жүзінде 1980-жылдары эстетикалық сапа, одан соң зат, адам туралы түсінікті бұқаралық ақпарат құралдары, жарнама арқылы мақсатты түрде қалыптастыру ретінде пайда болған. Сондай-ақ, имидждің құрамдас бөліктері бар: стереотип, пікір, келбет, суреттеу [7].

Тұлғаның имиджінің қалыптасуы жағдайында өз сапаларын дұрыс түсінуі оның басқа адамдарға бейімделе алуына, олармен дұрыс қарым-қатынас орнатуына, бірлескен әрекетте ортақ мақсатқа қол жеткізуге, қоғамдағы үйлесімділікті қолдауына әсер етеді.

Бұл ретте «имидж» ұғымы шетелдік психологияда оның құрамдас бөлігі ретінде адамдардың бір-бірін тану ерекшелігі концепциясы бойынша негізгі еңбектер бихевиоризм, психоанализ, когнитивизм және басқа да мектептер негізін қалаған А.Адлер, Э.Берн, У.Джеймс, Дж.Канрар, А.Маслоу, Г.Олпорт, К.Роджерс, Д.Сервон, Б.Ф. Скиннер, З.Фрейд, Э.Фромм, К.Хорни, Т.Шибутани, К.Юнг және т.б. көптеген танымал психологтардың еңбектерінен бастау алады. Бұл кез-келген нәрсенің, адамның эмоционалдық образын, мінез-құлқын көрсетеді. Өз имиджін қадағалау бұл адамды өзіне қарату, үлгі болу әрекеттерін алға шығарады. Психологтардың еңбектерінде «имидж» келесідей сипаттамаларға ие (2-суретте):

- сыртқы кейіп, түр тұлға, келбет;
- тірі адам ақыл ойында, қиялында көрініс тапқан жан немесе зат туралы түсінік; (М.Мұқанов [8], Қ.Б. Жарықбаев [9] т.б.)
- объективті шынайылық құбылыстарды танымның қабылдау формасы, сыртқы ортадағы құбылыстармен заттарды ақыл ойда елестету;
- белгілі бір жеке құбылыстың формасына енгізілген шынайылықтың жалпыланған көркем қабылдануы; (Ж.И. Намазбаева [10] т.б.)
- мінез-құлық, бір нәрсенің бағытталуы және кәсібилікте амал, құрал. (Н.М. Иргебаева [11] т.б.)

2-сурет. Психологияда «имидж» ұғымының мәні

А.В. Петровский мен М.Г. Ярошевский өңдеген қысқаша психологиялық сөздікте: «имидж, бұл – бұқаралық санада бар белгілі бір объектінің түзетілген бейнесі» деп анықтайды. Әдетте, имидж ұғымы белгілі бір адамға, белгілі бір мамандыққа немесе ұйымға, т.б. қатысты деп көрсетілген [12].

Т.Кизилованың айтуынша, «имидж – бұл, ең алдымен, айналасындағы адамдардың моральдық-жеке тұлғалық, интеллектуалдық, кәсіби және тұлғалық қасиеттерді бағалауы. Имидж – адамның өзін таныстыруы, өзгелер үшін өз бейнесін құру, адамдармен іскерлік және ресми емес жағдайларда қарым-қатынас жасау қабілеті» деп беріледі [13]. Автордың пікірінен имидждің жарнама мақсатындағы функциясы байқалады, яғни басқаға эмоционалдық және психологиялық әсер етуге арналған адамның бейнесі ретінде де қарастырылып отырғаны белгілі.

Осы орайда Т.Гринберг имиджге мынадай анықтама береді: бұл «жарнамалық идеяны таңқалдыратын, ойда қалатын, кейбір кезде символикалық пішімде жүзеге асыратын шындықтың қандай да бір бөлшегінің нақты көрінуі» [14]. Бұл мақсатты түрде жасалатын, нысанға қосымша құндылықтарды беретін бейне-ұғым, осы жағдай оны одан әрі эмоциялық қабылдауға әсерін тигізеді.

Имиджде (субъективті білім ретінде) танымдық элементтер – ауызша ұғымдар, есту, көру және т.б. бейнелер ажыратылуы мүмкін, сонымен бірге эмоционалды элементтер – сезімдер, тәжірибелер, аффекттер және т.б. Имидж жеке тұлға қызметінің объективті сипаттамаларына сүйене отырып қалыптасады, ол жеке тұлғаның «эволюциялық» дамуы барысында табиғи түрде қалыптасып, ұтымдылықтың едәуір көлемін алып жүруі мүмкін (1-кестеде).

Н.Макиавелли имиджді алғашқы болып зерттеген теоретиктердің бірі, ол: «имидж – ойлаудың ең жоғары түрімен байланысты, ойлаудың ерекшелігі – басқа адамдардың реакцияларын болжай келе және олардың әрекеттерін осы реакциялармен байланыстыра отырып, тұлғааралық кеңістікте ойлау және әрекет ету қабілеті» деп анықтама береді [15].

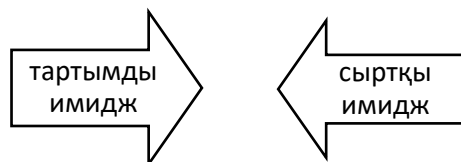
«Имидж» сөз тіркесінде қолданылу түрі «адам имиджі», «педагог имиджі» және т.б. деп те қолданылады. «Педагог имиджі» бойынша қарастырылатын категория педагогикалық имидж болады. Ендеше, бұл тұрғыда А.А. Калужный, Т.Гринберг, В.И. Куныцина, И.А. Васюкова, Н.Хмель, Р.Қоянбаев, Ш.Таубаева, Б.А.Тұрғынбаева және т.б. еңбектеріне сүйеніп, «педагогикалық имидж» ұғымының мәнін келесідей жіктеуге болады:

- **педагогикалық имидж** – маманның өз әрекетін бақылауы, субъективтік психологиялық тиімділікке қол жеткізуге мақсатты түрде кәсіби күш салу арқылы қалыптасатын әлеуметтік топ арасынан символикалық ұғым ретінде көрініс беруі;

- **педагогикалық имидж** – кәсіби жолдағы жеке және мамандыққа байланысты тартымдылық құпиясы; ішкі бейненің мамандықпен сәйкестігі;

- **педагогикалық имидж** – мұғалімнің сырқы бейнесінен, әдетінен, сөйлеу мәнерінен, ұлттық және өзіндік санасынан, ұлттық менталитеті мен іс-әрекетінен, мінез-құлқынан жасалған кәсіби тұлғалық бейне.

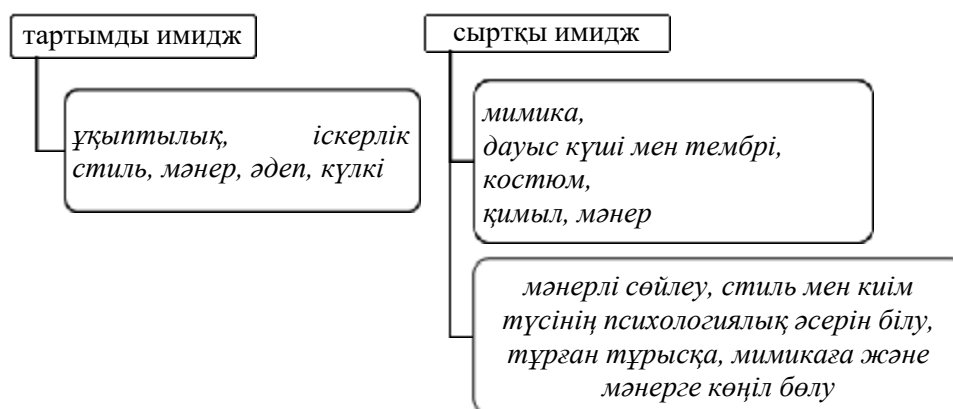
Болашақ педагог мамандардың имиджі олардың мақсат-міндеттері, талаптары, уәждері, алғырлығы, зеректігі, қабілеттілігі, құндылықтары мен ұстанымдары арқылы айқындалады. Дегенмен, болашақ педагогтердің мына ерекшеліктеріне мән берген жөн: келбеті (киім киюі, шаш сәні, физикалық сипаттамасы, мимикасы, күлкісі, сөйлеу мәнері мен тембрі, сезім дәрежесі т.б.); қызметінен тыс жеке құндылықтары (қызметтегі өсу кезеңдері, отбасылық және достық айналасы, пікірлері, спортқа қызығушылығы, хоббиы, демалысты өткізу түрі т.б.).

3-сурет. Педагогтердегі имиджі түрлері

Педагог имиджінің қалыптасуында нақты да айқын сапалар тығыз байланыста болады, бұл оқушының, студенттердің, ата-аналардың, жұртшылықтың ол туралы ойынан туған бейнесі болып саналады. Мұндағы имидж: тұлғалық, коммуникативтік, әрекеттік және сыртқы мінез-құлықтық құрамалардан тұратындықтан, болашақ мұғалімнің ішкі мазмұны, рухани әлеуеті, балаға, өз ісіне деген сүйіспеншілігі, мейірімділігі мен қарым-қатынас құра білуі оқыту үрдісінің табысты болуына ықпал етеді. Мысалы, бұл тұста бастауыш сынып мұғалімі кез-келген жағдайға, оқушылар қажеттіліктеріне сәйкес мінез-құлық моделін таңдай алады.

Болашақ мамандарды даярлау ісіндегі болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық имиджін қалыптастыруда имидж түрлеріне тоқталып өтуді жөн көреміз. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне тартымды имидж және сыртқы имидж түрлері сәйкес келеді (3,4-суреттерде).

4-сурет. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің имиджінің мазмұны

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріндегі тартымды имидж мазмұны айналасындағы адамдардың көңілін аулау кепілі, кез келген жұмыста жетістікке жетудің негізгі шартынан тұрады. Біздің елімізде

соңғы он жылдықта бері бұл мәселе үнемі зерттеліп келеді. Міне, осы бойынша бастауыш сынып мұғалімінің портреті:

- 1) пән құру;
- 2) пәнді білу және әдістемені меңгеру;
- 3) оқушылармен жақсы қарым-қатынас;
- 4) оқушылардың білімін дұрыс бағалай білу;
- 5) сыртқы түрі.

Педагогикалық практика барысында балаға оларға білім ғана беріп қоймай, сонымен қатар оларды тәрбиелейтін және жеке тұлға ретінде қалыптастыратын үдерістен тұрады. Балалардың әлеуметтік және балалық шақтан алған әсерлер мен тәжірибелер үлкен өмірге өтуіне әсер етеді. Педагогтың жеке басы баланың тұлға болып қалыптасуына көмектеседі. Ақпараттың басым бөлігін біз көру арқылы аламыз, сондықтан да біздің тартымды бейнеміз өте маңызды. Оған: *ұқыптылық, іскерлік стиль, мәнер, әдеп, күлкі* жатады [16].

Сондай-ақ, айналадағы ортаның санасындағы оның бейнесі туралы көзқарас онымен жүздесуден кейінгі сыртқы кейпі мен өз-өзін ұстауындағы тәрбиелік мәні мен сөйлесу мәнері арқылы қалыптаспақ. Бұл ретте болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің сыртқы имиджін құраушылар: *мимика, дауыс күші мен тембрі, костюм, қимыл, мәнер*.

Яғни, сыртқы бейнеде үйлесімді әсер қалдыру үшін: *мәнерлі сөйлеу, стиль мен киім түсінің психологиялық әсерін білу, тұрған тұрысқа, мимикаға және мәнерге көңіл бөлу* қажеттігі бар.

Зерттеу нәтижелері және оны талдау.

Бізге белгілі болғандай, педагогтің имиджді қалыптастырудағы негізгі шкаласы өзін-өзі дамытудан бастау алады. Сондықтан өзін-өзі дамыту дамуға деген ұмтылыспен, өзін-өзі дамытуға ықпал ететін жеке қасиеттердің болуымен және кәсіби қызметте өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктерімен сипатталады.

Сонымен философиялық, психологиялық және педагогикалық ғылыми еңбектерді талдау нәтижесінде болашақ педагогтердің имиджін қалыптастырудың теориялық аспектілерін негіздей келе, *«имидж», «педагог имиджі»* ұғымдарының контент-талдауын ұсынамыз (1-кестеде).

Кесте 1 – «Имидж», «педагог имиджі» ұғымдарына контент-талдау

Авторлар	Тұжырымдамалық идеясы	Түйінді ой
Л.Браун	«Имидж - тұлғаның өзін-өзі әрекеттеуімен ерекшеленеді. Имидж өмірден алған тәжірибе арқылы тұлғаға өткен кезеңдегі жоғары статусты қайтып алуына көмектеседі. Имидж адамдағы танымдылық пен бағалық қатынастар арқылы реттеледі.	Өзін-өзі реттеу
А.Ю. Панасюк	Имидж – өзгеруге деген ұмтылыс және өзін-өзі сақтаудың сау сезімімен тәуекелге бару мүмкіндігі	Өзгеру, өзін-өзі сақтау
Л.М. Митина	Имидж - жоғары өзін-өзі бағалау, өзіне деген сенімділік; қайырымдылығына сену және жақсы адамға сенуге талпыныс.	Сенімділік
Л.Попова А.М. Шепель	Имидж – табиғи қарым-қатынасқа жақындау қабілеті. Имидж - әлеуметтік және жеке жауапкершілік («мен өмірімдегі барлық жағымды және жағымсыз нәрселердің себебімін»).	Қарым-қатынас Әлеуметтік және жеке жауапкершілік
А.А. Каложный	Имидж – бұл әлеуметтік ортаның, бұқаралық сананың санасында адамның бейнесін қабылдаудың эмоционалды боялған стереотипі. Мұғалімнің имиджін қалыптастыру кезінде нақты қасиеттер айналасындағылармен тығыз байланысты.	Қабылдау
Б.А. Тұрғынбаева	Имидж – адам туралы қалыптасқан ұғым-түсінік. Педагог имиджі – мұғалім не оқытушы бейнесінің біім алушылар мен әріптестер, әлеуметтік ортада өзі туралы қандай мәліметтерді жеткізу мақсатындағы әрекетінің түрі.	Өзі туралы мәліметті жеткізу әрекеті
Н.Макиавелли	Имидж – ойлаудың ең жоғары түрімен байланысты, ойлаудың ерекшелігі – басқа адамдардың реакцияларын	Ойлау және әрекет ету қабілеттілігі

болжап және олардың әрекеттерін осы реакциялармен байланыстыра отырып, тұлғааралық кеңістікте ойлау және әрекет ету қабілеті.

А.Пелих
Т.Кизилова

Имидж – бұл, ең алдымен, айналасындағы адамдардың моральдық-жеке тұлғалық, интеллектуалдық, кәсіби және тұлғалық қасиеттерді бағалауы. Имидж – адамның өзін таныстыруы, өзгелер үшін өз бейнесін құру, адамдар мен іскерлік және ресми емес жағдайларда қарым-қатынас жасау қабілеті.

Өз бейнесін құру

Теориялық зерттеу нәтижелерін негізге ала отырып, біз: «имидж – бұл белгілі бір адамға, ұйымға немесе басқа әлеуметтік объектіге қатысты адамдардың санасында қалыптасатын, қабылдау объектісі туралы эмоционалды боялған ақпараттың едәуір көлемін қамтитын және белгілі бір әлеуметтік мінез-құлыққа итермелейтін синтетикалық бейненің бір түрі» деп нақтылаймыз.

Біз, теориялық талдаулар барысында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық имиджді қолдауы туралы диагностикалық жұмыстар жүргізуді міндеттейміз.

Диагностикалаудың мақсаты: педагог имиджінің типологиялық ерекшеліктерін зерттеу.

Міндеттері:

- педагогикалық имиджді қолдау бойынша эмпирикалық зерттеу жүргізу
- типологиялық әдістерді анықтау және сипаттау практикалық мұғалімнің имиджінің ерекшеліктері.
- педагогтар үшін әдістемелік ұсынымдар әзірлеу және позитивті имиджді қалыптастыру.

Ендеше «**Өзін-өзі дамыту және кәсіби-педагогикалық қызмет деңгейін диагностикалау әдістемесі**» (Л. Н. Бережнова) бойынша диагностикалық жұмыстар барысын түсіндіріп өтейік [17].

Л.Н. Бережнованың «*Өзін-өзі дамыту және кәсіби-педагогикалық қызмет деңгейін диагностикалау әдістемесі*» сай құрастырылған «*Өзін-өзі дамыту рефлексиясы*» *тесті* 18 сұрақтан және әрқайсысы үш болжамды жауапты қамтиды. Субъектіге ұсынылған жауап нұсқаларының біреуін ғана таңдау ұсынылады. Мұны істеу үшін әр сұрақтан кейін сәйкесінше, «а», «б» немесе «в» әрпін іздеу керек. Біржақты таңдалған жауаптар өзін-өзі дамытуға деген ұмтылыс деңгейін анықтауға, өзін-өзі дамытуға ықпал ететін қасиеттерін өзін-өзі бағалауға, кәсіби қызметте өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктерін бағалауға мүмкіндік береді (бұл жағдайда педагогикалық имиджді қолдау жобасын кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі ретінде бағалау).

Кесте 2 - «Өзін-өзі дамыту рефлексиясы» тестінің кілті

Сұрақ нөмірі	Жауаптарды бағалау ұпайы		Сұрақ нөмірі	Жауаптарды бағалау ұпайы	
1	а) 3	б) 2; в) 1	10	а) 2	б) 3; в) 1
2	а) 2	б) 1; в) 3	11	а) 1	б) 2; в) 3
3	а) 1	б) 2; в) 3	12	а) 1	б) 3; в) 2
4	а) 3	б) 2; в) 1	13	а) 3	б) 2; в) 1
5	а) 2	б) 3; в) 1	14	а) 1	б) 3; в) 2
6	а) 3	б) 2; в) 1	15	а) 1	б) 3; в) 2
7	а) 2	б) 3; в) 1	16	а) 3	б) 2; в) 1
8	а) 3	б) 2; в) 1	17	а) 2	б) 1; в) 3
9	а) 2	б) 3; в) 1	18	а) 2	б) 3; в) 1

Тест нәтижелерін түсіндіру

Кесте 3 - Ұпайлардың жиынтық санын бөлу

Ұпайлардың жиынтық саны	Өзін өзі дамытуға ұмтылу деңгейі
18-24	Өте төмен
25-29	Төмен
30-34	Орташадан төмен
35-39	Орташа
40-44	Орташадан жоғары

45-49
50-54

Жоғары
Өте жоғары

Кесте 4 - Адамның өз қасиеттерін өзін-өзі бағалауы

Ұпайлардың жиынтық саны	Адамның өз қасиеттерін өзін-өзі бағалауы
18-17	Өте жоғары
16-15	Жоғары
14-11	Қалыпты
11-9	Қалыптан төмен
7	Төмен
6	Өте төмен

Адамның өзін-өзі бағалауы оның өзін-өзі дамытуға ықпал ететін қасиеттерін сұрақтарға жауап беру арқылы анықталады 1, 2, 6, 7, 9, 13.

Кесте 5 - Педагогикалық имиджді қолдау жобасын бағалау

Ұпайлардың жиынтық саны	Педагогикалық имиджді қолдау жобасын бағалау
15-14	Кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі ретінде
13-11	Өзін-өзі жүзеге асырудың қажетті және жеткілікті шарты ретінде
10-9	Керісінше өзін өзі жүзеге асырудың перспективасы ретінде
7-6	Белгісіз бағалау; өзін-өзі жүзеге асырудың перспективалы іс ретінде
5	Өзін-өзі жүзеге асыру тұрғысынан назар аударуға лайық емес мәселе ретінде

Педагогикалық имиджді қолдау жобасын кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі ретінде бағалау 3,5,8, 12, 17 сұрақтарға жауаптар бойынша анықталады.

Мұғалімнің сәтті имиджі технологиясының жеті қадамын ұсынамыз:

1. Өмірдің дұрыс мағынасын табыңыз, қажеттіліктерге жол беріңіз;
2. Өзіңіздің қабілеттеріңіз бен мүмкіндіктеріңізді түгендеу, сізде не бар екенін және өзіңіз жақсы жаққа өзгерте алатындығыңызды талдау;
3. Өзін-өзі бағалауды дамыту және сонымен бірге өзін-өзі бағалаудың төмендеуінен немесе жоғарылауынан құтылу; қажет болса, Сізді ешқашан сәтті етпейтін невротикалық мінез-құлықтан арылыңыз;
4. Өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі тәрбиелеу: кәсіби өсуге, ғылымға және міндетті түрде психологияға деген созылмалы қызығушылық;
5. Табысқа және өзін-өзі ынталандыруға мотивациялық дайындық әдістерін табыңыз, өзіңіз үшін «осында және қазір», әр қадамыңыз үшін қуаныңыз;
6. Позитивті ойлауды, сәтсіздікті сәттілікке айналдыру қабілетін дамыту;
7. Рухани мазмұнмен жұмыс істеу, рухани заңдарды сақтамай, табысқа жету жолы жабық. «Өзін-өзі дамыту және кәсіби-педагогикалық қызмет деңгейін диагностикалау әдістемесі» (Л.Н. Бережнова) бойынша диагностикалық жұмыстар келесі талдауларда көрсетілетін болады. Бұл сіздің имиджіңізді табысты жалғастыратын берекелі бағдаршам болмақ. Атап айтқанда ол:
 - өзіңізге деген сенімді арттырады;
 - талантыңыз бен талабыңыз мойындалады;
 - дерек көздерінің сенімі нығайып, информация алу жолы жеңілдейді;
 - бәсекелестікте әріптестеріңізді басып озасыз.

Қорытынды.

Адамның өзіндік өмір сүру стилін имидж деп атаймыз. Ол тек қана сыртқы түрі, киім кешегі ғана емес сол адамның жасаған іс-әрекеттерінен байқалады. Яғни, адам өзінің сөйлеу мәдениеті, өзін дұрыс ұстауы әрі өз ортасына (барған жеріне лайықты киіну: жұмыс т.б.) байланысты киім-киісі болып табылады. Көп жағдайда имиджді тек киіну деп түсінеді, бірақ бұл қате тұжырым. Имидж қолданбалы

өнердің құрамдас бөлігі және бедел мен абыройын, қажеттілігін арттыру үшін де керек. Сондай-ақ, имидж әлеуметтік-саяси бағытта да адамның бағасын арттыруға ықпал етер маңызы бар.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің имиджін қалыптастырудың теориялық аспектілерін талдауда келесідей ғылыми-әдістемелік ұсыныстар береміз:

- «Имиджді қалыптастыру технологиясы» атты элективті курс бағдарламасын әзірлеу, тәжірибеге ендіру;

- «Педагогикалық имидж және дене мәдениеті» атты дискурстар ұйымдастыру;

- «Менің педагогикалық имиджім. Ол неден тұрады?» атты эссе жарысын ұйымдастыру.

Қорыта келе, болашақ педагогтердің имиджі – кәсіби даярлануда таланттарының жарқырап ашылуы, өзіңіз туралы оң пікір қалыптастыру жолы. Әлемдік білім аренасында зерттеушілердің пікірінше, тамаша табыс феномені – маманның имиджі мен оның кәсіби жолдағы карьерасымен тікелей сабақтас болады деп болжайды. Мұғалімнің маңызды қасиеттерінің бірі – «өсу қабілеті мен қалауы». Имидж түсінігі – психологиялық-педагогикалық санатқа жатады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 «Педагог мәртебесі» туралы Заң Нұр-Сұлтан. Желтоқсан 2019 жыл.
- 2 Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 01 қыркүйек 2021 ж.
- 3 Әбу Насыр әл-Фараби ақыл-ой пікірлері мен нақыл сөздері: жинақ/[жалпы ред. Бақ. Ғ.М. Мұтанов; құраст.: Ж.С. Сандыбаев, Ы.М. Палтөре].-Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 223 с.
- 4 Философский-энциклопедический словарь. – М.:ИНФВА М.,1999. – 576 с
- 5 <https://kk.wikipedia.org/wiki>
- 6 Кант И. Критика чистого разума. Гиганты мысли / пер. с нем.; предисл. И.Евлампиева. – М.: Эксмо; СПб.:Мидгард, 2007. – 1120 с.
- 7 E.Aitenova, A.Smanova, A.Akzholova, A.Turalbayeva, Zh.Madaliyeva, U.Abdigapbarova Construction of Dual System of Preparation of Engineering-Pedagogical Personnel at Higher Education Institute Astra Salvensis - review of history and culture, year VII, No. 13, 2019 Salva, 345-359 p.
- 8 Мұқанов М.И. Жас және педагогикалық психология. – Алматы, 1982. –м248 б.
- 9 Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Манат, 1995. – 350 б.
- 10 Намазбаева Ж.Ы.Психология. – Алматы, 2005. – 288 б.
- 11 Иржебаева Н.М. Психология: оқулық. – Алматы, 2015. – 525 б.
- 12 Калюжный А.А. Психология формирования имиджа учителя. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2004. - 222 с
- 13 Пелих А., Кизилова Т., Пронченко А. Имидж делового человека. – М.: Академия, 1997.
- 14 Почепцов Г. Имиджелогия. – 5-е изд. – Рефлбук. Ваклер- 2006. – 516 б.
- 15 Тұрғынбаева Б.А. Педагогикалық акмеология. – Алматы: Тантеев баспасы – 2017ж. – 164б.
- 16 Туралбаева А.Т. Педагог мамандардың рефлексиялық қабілеттерін арттырудың кейбір мәселелері. Абай ат.ҚазҰПУ Хабаршысы. «Педагогика ғылымдары» сериясы.– Алматы, №3(59), 2018 – Б. 214-218
- 17 Шепель В.М. Имиджелогия Как нравиться людям. – М.:Народное образование,2002. – 478 б.

Reference

- 1 "Pedagog mártébesi" týraly Zań Nur - Sultan. jeltóqsan 2019 jyl
- 2 .Memleket basshysy Qasym-Jomart Toqaevtyń "Halyq birligi jáne júveli reformalar – el órkendeýiniń berik negizi" atty Qazaqstan halqyna Joldaýy. 01 qyrkúiek 2021j.
- 3 Áby Nasyr ál-Farabı aqyl-oi pikirleri men naqyl sózderi: jinaq/[jalpy red. Baq. Ǵ.M. Mutanov; qurast.: J.S. Sandybaev, Y.M. Paltóre].-Almaty: Qazaq ýniversiteti, 2020.-223s.
- 4 Filofsfsku-ensiklopedichesku slovar.-M.:INFVA M.,1999.-576 s
- 5 <https://kk.wikipedia.org/wiki>
- 6 Kant I. Kritika chistogo razýma. Giganty myslı / per. s nem.; predisl. I. Evlampieva. - M.: Eksmo; Spb.:Midgard, 2007.- 1120 s.
- 7 E. Aitenova, A. Smanova, A. Akzholova, A. Turalbayeva, Zh.Madaliyeva, U. Abdigapbarova Construction of Dual System of Preparation of Engineering-Pedagogical Personnel at Higher Education Institute Astra Salvensis - review of history and culture, year VII, No. 13, 2019 Salva, 345-359 p.
- 8 Muqanov M.I. Jas jáne pedagogikalyq psihologia. – Almaty, 1982. -248 b.

- 9 Jaryqbaev Q., Qaliev S. *Qazaq tálim-tárbiyesi.* – Almaty: Manat, 1995.- 350 b.
10 Namazbaeva J.Y. *Psihologia.* - Almaty, 2005. -288b.
11 Irgebaeva N.M. *Psihologia: oqýlyq.* - Almaty, 2015. - 525 b.
12 Kalújniy A.A. *Psihologia formirovaniya imija ýchitelá.* - M.: Gýmanitarnyy izdatelsku sentr VLADOS, 2004. - 222 s
13 Pelih A., Kizilova T., Pronchenko A. *Imij delovogo cheloveka.* – M.: Akademia, 1997.
14 G.Pochepsov. *Imijelogia.* – 5-e izd. – Reflyk.Vakler - 2006 - 516 b.
15 Turǵynbaeva B.A. *Pedagogikalyq akmeologia.* – Almaty.: Tanteev baspasy – 2017j. – 164b.
16 Týralbaeva A.T. *Pedagog mamandardyń refleksialyq qabileterin arttyrydyń keibir máseleleri.* Abai at. Qazupý Habarshysy. "Pedagogika gýlymdary" seriasy – Almaty, №3(59), 2018 – B. 214-218
17 Shepel V.M. *Imijelogia Kak nraivitsá lúdám.* -M.: Narodnoe obrazovame, 2002.-478b.

IRSTI 14.01.11

<https://doi.org/10.51889/2124.2022.24.15.010>

Utilova A.M. ^{*1}, Satynskaya A.K.¹, Shakenova T.Zh.¹

¹Pavlodar Pedagogical University

MENTORING AS ONE OF THE FORMS OF PERSONALIZED SUPPORT OF YOUNG TEACHERS AT SCHOOL

Abstract

Now the school demands from the teacher pedagogical literacy and competence, high skill and deep knowledge. In addition to a high level of proficiency in the discipline taught, it is also important for a school teacher to be able to communicate with children, to captivate them. In the modern interpretation, there are different forms of work with young teachers aimed at improving the professional competence of teachers and helping them to go through a difficult path of adaptation. The article deals with the issue of the organization of mentoring at school.

At this time, there are problems in schools with the fact that a young teacher at the beginning of his work has sufficient knowledge, but insufficient skills, since he has not yet formed professionally significant qualities, so a young teacher needs constant methodological assistance from a mentor teacher. The mentor takes responsibility for teaching young teachers the basics of professional skills, taking care of the constant development and professional growth of the wards, solving all professional issues with which the young specialist turned to me. The mentor should be interested in constant purposeful communication with young specialists and should be the initiator of this communication, commit to be positive when evaluating the results of their work, tolerant of the mistakes of their wards, instill in them confidence that they, together with the mentor, will achieve their goals and objectives.

Mentoring is a way to help young professionals without experience in the field of education to master the necessary competencies. A mentor can be appointed not only by a teacher who has just recently received a diploma, but also by a teacher who has been accepted again to help adapt to a new team. The mentor serves as an example, is always ready to help a young specialist, explains goals, promotes professional growth. When choosing a candidate for the role of mentor, it is necessary to pay attention to his experience, personal and professional qualities. The mentor provides appropriate support, shares experience, knowledge and supports the young specialist in a way that is effective and more effective. Mentoring is a vivid example of the pedagogy of cooperation, mentoring, the essence of which consists in a humane, as well as a democratic attitude towards a young teacher (ward), ensuring his right to choose, to his own dignity, respect. Mentoring is the support of a young teacher in all his endeavors, namely, the formation of him as a professional who knows and loves his job.

Keywords: young teacher, mentoring, school, competence, adaptation, mentor, professional skills, methodical work

Утилова А.М. ¹*, Сатынская А.К. ¹, Шакенова Т.Ж. ¹

¹Павлодар педагогикалық университеті

ТӘЛІМГЕРЛІК МЕКТЕПТЕГІ ЖАС ПЕДАГОГТАРДЫ ДЕРБЕСТЕНДІРІЛГЕН СҮЙЕМЕЛДЕУДІҢ БІР ТҮРІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Қазір мектеп мұғалімнен педагогикалық сауаттылық пен құзыреттілікті, жоғары шеберлік пен терең білімді талап етеді. Оқытылатын пәнді меңгерудің жоғары деңгейінен басқа, мектеп мұғалімі үшін балалармен қарым-қатынас жасау, оларды баурап алу мүмкіндігі де маңызды. Қазіргі интерпретацияда жас мұғалімдермен жұмыс істеудің әртүрлі формалары бар, олар мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыруға және оларға бейімделудің қиын жолынан өтуге көмектеседі. Мақалада мектепте тәлімгерлікті ұйымдастыру мәселесі қарастырылады.

Қазіргі уақытта мектептерде жас мұғалімнің өз жұмысының басында жеткілікті білімі бар, бірақ дағдылары жеткіліксіз, өйткені оның кәсіби маңызды қасиеттері әлі қалыптаспаған, сондықтан жас мұғалімге оқытушы-тәлімгердің тұрақты әдістемелік көмегі қажет. Тәлімгер жас педагогтарды кәсіби шеберлік негіздеріне үйрету, қамқорлықтағы адамдардың тұрақты дамуы мен кәсіби өсуіне қамқорлық жасау, жас маман маған жүгінген барлық кәсіби мәселелерді шешу үшін жауапкершілікті өз мойнына алады. Тәлімгер жас мамандармен үнемі мақсатты қарым-қатынас жасауға мүдделі болуы керек және осы қарым-қатынастың бастамашысы болуы керек, олардың жұмыс нәтижелерін бағалау кезінде позитивті болуға, қамқоршыларының қателіктеріне төзуге міндеттеме қабылдауы керек, оларға тәлімгермен бірге алға қойылған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізетініне сенімділік беруі керек.

Тәлімгерлік - бұл білім беру саласында тәжірибесі жоқ жас мамандарға қажетті құзыреттерді игеруге көмектесетін әдіс. Тәлімгерді жақында ғана диплом алған мұғалім ғана емес, сонымен қатар жаңа командаға бейімделуге көмектесу үшін қайта қабылданған мұғалім де тағайындай алады. Тәлімгер үлгі ретінде қызмет етеді, әрдайым жас маманға көмектесуге дайын, мақсаттарын түсіндіреді, кәсіби өсуге ықпал етеді. Тәлімгер рөліне үміткерді таңдағанда оның өтіліне, жеке және кәсіби қасиеттеріне назар аудару қажет. Тәлімгер тиісті сүйемелдеуді қамтамасыз етеді, тәжірибесімен, білімімен бөліседі және жас маманға тиімді және тиімді түрде қолдау көрсетеді. Тәлімгерлік - бұл ынтымақтастық педагогикасының, тәлімгерліктің жарқын мысалы, оның мәні жас мұғалімге (қамқоршыға) гуманистік, сондай-ақ демократиялық көзқараста, оның таңдау құқығын, өзін-өзі бағалауды, құрметтеуді қамтамасыз етеді. Тәлімгерлік - бұл жас мұғалімнің барлық талпыныстарында қолдауы, атап айтқанда оны өз ісін білетін және жақсы көретін маман ретінде қалыптастыру.

Түйін сөздер: жас педагог, тәлімгерлік, мектеп, құзыреттілік, бейімделу, тәлімгер, кәсіби шеберлік, әдістемелік жұмыс

Утилова А.М. ¹*, Сатынская А.К. ¹, Шакенова Т.Ж. ¹

¹Павлодарский педагогический университет

НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ОДНА ИЗ ФОРМ ПЕРСОНИФИЦИРОВАННОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ МОЛОДЫХ ПЕДАГОГОВ ШКОЛЕ

Аннотация

Сейчас школа требует от учителя педагогической грамотности и компетенции, высокого мастерства и глубоких знаний. Кроме высокого уровня владения преподаваемой дисциплиной, для школьного учителя важно еще и умение общаться с детьми, увлечь их. В современной интерпретации существуют разные формы работы с молодыми педагогами, направленные на повышение профессиональной компетентности педагогов и помогающие им пройти сложный путь адаптации. В статье рассматривается вопрос организации наставничества в школе.

В данное время в школах возникают проблемы с тем, что молодой педагог в начале своей работы имеет достаточные знания, но недостаточные умения, так как у него еще не сформированы профессионально значимые качества, поэтому молодому педагогу нужна постоянная методическая помощь преподавателя-наставника. Наставник берет на себя ответственность за обучение молодых педагогов основам профессионального мастерства, заботу о постоянном развитии и профессиональном росте подопечных, решение всех профессиональных вопросов, с которыми молодой специалист

обратился ко мне. Наставник должен быть заинтересован в постоянном целенаправленном общении с молодыми специалистами и должен быть инициатором этого общения, принимать на себя обязательство быть позитивным при оценке результатов их работы, терпимым к ошибкам своих подопечных, вселять в них уверенность в том, что они вместе с наставником добьются поставленных целей и задач.

Наставничество – это способ помочь молодым специалистам без опыта работы в сфере образования овладеть необходимыми компетенциями. Наставника могут назначить не только педагога, который буквально недавно получил диплом, но и тому педагогу, который был принят вновь, чтобы помочь адаптироваться в новом коллективе. Наставник служит примером, всегда готов помочь молодому специалисту, разъясняет цели, способствует профессиональному росту. Выбирая претендента на роль наставника, необходимо обращать внимание на его стаж, личные и профессиональные качества. Наставник обеспечивает соответствующее сопровождение, делится опытом, знаниями и поддерживает молодого специалиста способом, который является результативным и более эффективным. Наставничество представляет собой яркий пример педагогики сотрудничества, менторства, сущность которой состоит в гуманном, а также демократическом отношении к молодому педагогу (подопечному), обеспечении его права на выбор, на собственное достоинство, уважение. Наставничество – это поддержка молодого педагога во всех его начинаниях, а именно становление его как профессионала, знающего и любящего свое дело.

Ключевые слова: молодой педагог, наставничество, школа, компетенция, адаптация, наставник, профессиональное мастерство, методическая работа

Introduction

In the practice of any educational organization, there are frequent cases when a young teacher who has been hired is experiencing great difficulties at the beginning of his professional career. Currently, the issue of mentoring has become relevant again. Discussions are held at forums, conferences, seminars, round tables about the role of a mentor in the adaptation of young professional teachers, improving their qualifications about the importance of mentoring. One of the most important criteria for the success of achieving the quality of education and the need to bring it into line with modern requirements is the pedagogical process management system aimed at forming the level of professionalism of teaching staff.

The need for mentoring is particularly acute today, as a modern teacher must immediately respond to all changes taking place in the education system. And not just react, but change the content of education, introduce new teaching methods and technologies, respond to metamorphoses in organizational processes and the educational environment. Mentoring allows you to organically combine professional development, its personification and at the same time guarantees a comprehensive approach to each employee of education. In other words, we believe that mentoring allows us to develop applied professional competencies of a person and deserves special attention, since it is one of the most effective learning technologies, time-tested and proven by many generations. In the article, the authors present a generalized experience of mentoring in the educational space and, in particular, consider mentoring in the professional development of existing teachers.

Today, graduates of pedagogical universities are not always professionally prepared to work with children. Among the problems and difficulties that a young teacher faces in practice, it should be highlighted as the most common: in the system of factors that affect the adaptation of young teachers, most researchers put emotional communication in the first place. The professional adaptation of a young teacher, especially in the first two years of work, is characterized by high emotional stress; both failures and joy from the first independent steps are deeply experienced; oddly enough, conservatism of thinking and behavior is characteristic of young teachers - they try to teach the way they were taught, without taking into account changes in the educational system; most young people have difficulties in communicating, especially with middle-aged and older teenagers. Interpersonal interactions with students of the class, with their parents often a parent, being older than the teacher of his child, psychologically blocks the young teacher, does not listen to his opinion and advice; with adult colleagues at work, with established stereotypes of relationships within the team, in relation to children, parents, other teachers; with the administration (often the administration prefers to keep an experienced, although working without a full-fledged productive return, rather than «wasting time» on a potentially interesting, but not yet professionally developed young teacher: too much responsibility and time-consuming) [1; p 265]. This leads to the fact that a young specialist, unable to cope with the official duties assigned to him, leaves school. He leaves not because he is not professionally suitable, but because the tension of his inner life cannot be constant. The solution to this problem is possible through the organization of mentoring at school.

Mentoring, as a specific social institution, today exists as an element of corporate culture in many institutions and organizations of various sectors of the economy and forms of ownership. But in fairness, it should be noted

that mentoring, as a way of transferring knowledge to the younger generation, appeared in ancient times as part of initiation rites, for which initiates were specially prepared.

The works of such scientists as S.Ya. Batyshev, M.V. Klarin, V.G. Sukhobskaya and others reveal the essence and main characteristics of mentoring. The works of A.N. Dolgusheva, E.M. Pavlyutenkov, N.M. Talanchuk, V.M. Shepel and others consider the psychological and pedagogical conditions for the organization of mentoring. In the context of the system of continuous pedagogical education, mentoring was studied by V.I. Zagvyazinsky, V.A. Kankalik, N.V. Kuzmina, L.S. Podymova, etc. The problem of mentoring is also the subject of research by foreign authors (K.E. Kram). Studies of the features of mentoring in the context of modern conditions for the functioning and development of the education system are presented in the works of A.S. Zelko, S.I. Pozdeyev, O.K. Repina, M.A. Chervonny, I.A. Esaulova and others [2; p 75].

Mentors at the school are designed to help novice teachers realize themselves, develop personal qualities, communicative and managerial skills, and become successful teachers. For the mentors themselves, mentoring is the most effective way to improve their qualifications, develop the innovative content of their own work, and reach a higher level of professional competence [3].

The main purpose of pedagogical mentoring is the methodological support of the activities of a young specialist, the development of professional skills, the improvement of professional skills, the formation of the need for self-improvement of a young specialist [4]. Mentoring tasks: providing methodological assistance for the introduction of modern approaches and advanced pedagogical technologies into the educational process; improving the professionalism of a young teacher, taking into account difficulties and achievements; motivating the participation of a specialist in creative activity, in continuous self-education, the development of the ability and desire to reflect on their own activities, the ability to form an individual style of creative activity of a young teacher [5]. Teachers-mentors pay great attention to methodological forms of work with young teachers. A certain role in the formation of a young teacher is played by his participation in the methodological activities of the school:

- methodical days, methodical weeks, professional competitions, school seminars, conferences, open lessons of experienced teachers, participation in the methodical work of the school;
- organization of self-educational work on a methodological topic;
- maintaining classroom journals;
- development of work programs on subjects;
- preparation of a modern lesson, implementation of an individual and differentiated approach in the learning process, etc.

One of the most effective forms of methodical work at school is the creation of a teacher's portfolio. The teacher-mentor helps to develop a "portfolio" for a young teacher, where a young specialist will contribute pedagogical findings, achievements, questionnaires with feedback on lessons, events

Before proceeding to the methodology that will help a young specialist in the pedagogical field to adapt more successfully, we consider it necessary to consider the most common problems faced by novice teachers. Firstly, it is impossible to accurately calculate the time in the lesson. A young teacher cannot always calculate the study time, he may spend more time in the lesson, checking homework or explaining new material, completely forgetting about the time or other stages of the lesson. Often, the stage of completing homework and summarizing the lesson remains "behind the scenes", which are no less significant in the structure of a modern lesson. Secondly, the young teacher faces difficulties in explaining the material. This may be expressed in the fact that the teacher sometimes deviates from the topic of the lesson. There are also difficulties in choosing forms and methods of teaching. In addition, the lack of mutual understanding with colleagues has a rather negative effect on the emotional state of a young teacher, which directly affects his work in classes with students. As well as interpersonal interactions with the students of the class and with their parents turn out to be quite problematic due to the fact that the parent, being older than the teacher of his child, psychologically blocks the young teacher, does not listen to his opinion and advice.

Materials and methods

The variety of approaches and forms of mentoring has been considered in the works of many scientists and teachers. Faced with the problem of a broad understanding of mentoring as a process of transferring experience, we believe that it is necessary to identify the tasks of defining the boundaries of mentoring, unlike other socio-pedagogical practices (coaching, mentoring). After analyzing the scientific literature, we can identify four key characteristics of mentoring:

- the practice of support, which involves long-term interaction with a person, in contrast to occasional consultations, master classes that demonstrate their own skills and experience of a specialist;

- the practice of transferring experience through mastering in action – mastering a new method, technology, profession, he acts, tries, designs, explores, and the mentor helps him in the implementation of this real practical action;

- a practice involving not only demonstration and training in the development of an action, but also an analysis of the process itself, discussion of risks and limitations in the implementation of a particular action, analysis of various ways of its implementation;

- a practice involving informal, close, trusting and respectful relationships with each other with the possibility of choosing the mentor himself.

To understand the essence, purpose and principles of mentoring, methodological tools for the use of mentoring in educational institutions are important.

In the most general form, mentoring in any field, including in education, is organized according to the principle "the more experienced teaches the less experienced (new) member of the labor collective what he can do himself". In this sense, mentoring is a kind of individual (horizontal) training carried out directly at the workplace, within the professional community. At the same time, unlike coaching and mentoring, mentoring includes adaptation, training and support. It is not a one-time, but a long, systematic and integrative process, and, in this regard, requires significant time and resource costs.

So, in this article, we understand mentoring as a purposeful, long-term, step-by-step, continuous process of forming and improving the professionalism of both young specialists and teachers with diagnosed professional (competence) deficits [2; p 73].

Mentoring is implemented in various forms, types, models and techniques. Thus, the forms of mentoring organization can be classified by modifying the approach of S. G. Vershlovsky, according to the number of participants and the degree of openness.

1. By the number of participants: - individual (personal) – assignment of one mentee to the mentor;

- group-mentoring applies to a group of specialists;

- collective-individual-mentoring of a young employee is carried out by a structural unit, a labor collective, a group of employees;

- collective – group-mentoring of the teaching staff or a group of specialists is carried out over a group of young workers.

2. According to the degree of openness of influence and interaction:

- direct (open) – direct contact of the mentor with the ward, communication with him not only during working hours, but also in an informal setting;

- indirect (hidden) – the implementation of only formal contact through advice, recommendations of a mentor, personal contacts and direct influence are minimized

In the education system, individual (personal) mentoring is most often found. Nevertheless, group and collective mentoring also takes place, for example, when a group of teachers develops new pedagogical technologies or implements a school-wide innovative educational project or experiment. Any of the above forms of mentoring can be implemented according to one or more types, which can also be classified for various reasons.

1. According to the content of the activity:

- corporate-transfer of corporate values, acquaintance with the history, traditions and achievements of an educational organization, its leaders, innovators and masters;

- socio-psychological-solving social and psychological problems of young, beginners or teachers who need specific help;

- qualification (mentoring-supervision) – professional support of young, novice or teachers in need of specific assistance in the process of their corporate training aimed at improving professional competence;

- complementary-complementary interprofessional interaction of mentors and mentees, contributing to the formation of collective knowledge and / or experience.

2. By time characteristics:

- episodic (situational) - temporary, fragmentary mentoring in connection with the introduction of new documents, pedagogical technologies or methods into practice; providing methodological, psychological, practical assistance that is currently relevant for the patron;

- periodic-the discrete nature of mentoring in connection with the periodic introduction of employees to a new position;

- systematic-constant and continuous updating of the intellectual base of the personnel in connection with the growing information component and modernization processes in education

3. By the level of formalization:

- formal mentoring: based on formal mentoring procedures and rules, explaining the goals and content of the work to the mentee and training him in the framework of special trainings. In this sense, mentoring is close to mentoring; - informal mentoring: voluntary patronage of a colleague, personal responsibility for his successes and failures without documentation and financial remuneration [3; p 433].

It is obvious that in reality, the forms and types of mentoring can be combined in various ways, while performing the following main functions:

- adaptation – familiarization with traditions, culture, rules of communication, standards, etc. features of the functioning of an educational organization;

- diagnostic-identification of problem fields and specific professional (competence) deficits among members of the teaching staff - integration – inclusion in the planning, organization, control and evaluation of the process and results of professional growth;

- consulting and didactic – providing theoretical and practical assistance and support, using adequate psychological and pedagogical forms, means, methods and techniques for this;

- stimulating-motivation of the mentee, making proposals to the administration to encourage his success and career advancement;

- analytical – analysis and evaluation of the results of mentoring, success achieved and unresolved problems;

- dissemination – the study, analysis and dissemination of the best educational practices; - socio-psychological-assistance in creating a favorable environment for the adaptation of young professionals and / or new members of the teaching staff, a positive attitude towards them.

In the studies of foreign practices of mentoring proposed five basic techniques of its implementation, which are shaped name «support», «crops», «catalyzing», «show», «the harvest» [4; p 76]: in relation to mentoring in education can be interpreted as follows:

- «maintenance» – the mentor is required to provide the necessary mentoring and timely assistance, including through participation in the development of professional skills and competences in the learning process;

- «sowing» - the mentor promotes the formation of the mentee's knowledge and skills that are not relevant for him at the moment, but will become valuable in the near future, when a new situation requires it;

- «catalyzation» – the mentee is immersed in the environment of changes in the education system and / or the educational process, which gives an impetus to the expansion of his personal and psychological-pedagogical horizons, the transformation of professional and personal values;

- «demonstration» - the mentor demonstrates by his own example technologies, methods, methods of teaching and upbringing as ways of solving educational problems that the mentee should solve;

- «harvesting» - the mentor concentrates his attention and activity on receiving feedback from the mentee in order to analyze and comprehend the results achieved and determine future prospects.

In order for mentoring to function as a developing system, its forms and types are improved, a council of mentors can be created in an educational organization, which, as necessary, will interact with various professional communities. The organization of mentoring in an educational organization is a rather complex and lengthy process.

One one mentoring (or one-on-one mentoring) is a traditional model of mentoring- this is the interaction between a more experienced teacher and a novice young one for a certain period of time. Usually, a mentor and his ward are selected according to certain criteria: experience, skills, personal characteristics, etc. As a rule, a close personal relationship is established between the mentor and the ward, which helps to provide an interested individual approach to the employee, creating a comfortable environment for his development. The mentor can quickly respond to deviations in the course of training, encourage achievements. Practice shows that programs for the development of young teachers with high potential, combined with such a mentoring model, not only allow them to more fully reveal their abilities, but also contribute to the retention of future leaders in school [5; p38].

Among the functions of scientific and methodological support, the following can be distinguished:

- training function, which is focused on deepening the knowledge and skills development of specialists in the system of continuing education, necessary to improve their professional activities;

- the consulting function involves providing assistance to the teacher about a specific problem by indicating possible ways to solve it or updating additional abilities of a specialist;

- the diagnostic function is aimed at identifying problem points in the teacher's activity;

- the psychotherapeutic function helps the teacher in overcoming various types of difficulties and barriers that hinder the successful implementation of professional and educational activities;

- the correctional function is aimed at changing the model of practical activity implemented by the specialist, as well as at correcting professional mistakes made;
- the adaptation function ensures the alignment of the employee's expectations and capabilities with the requirements of the professional environment and changing working conditions;
- the information function contributes to providing teachers with the necessary information on the main directions of education development, programs, new pedagogical technologies;
- the project function is related to the teacher's training in the examination of curricula and manuals, educational technologies;
- the guiding function promotes the establishment of humanistic relations between teacher and student;
- identification, study and evaluation of the effectiveness of innovative pedagogical experience in education, its generalization and dissemination, creation of a system to stimulate creative initiative and professional growth of teachers;
- providing support to teachers and managers in innovative activities, organizing and conducting experimental work, expert evaluation of author's programs, manuals, curricula; - implementation of editorial and publishing activities; organization of joint work with research laboratories and universities during experimental work [3; p 432].

These forms of support cannot be used in working with experienced teachers, they are specific, but this does not detract from their importance, since they are aimed at adapting a young specialist in a pedagogical society, solving problems that arise for any novice teacher. Very often the problems of young teachers arise with regard to the behavioral aspect. Counseling in situations of resolving interpersonal and intergroup conflicts in various systems of relations: teacher – teacher, teacher – student, teacher – parents, etc. Here, it is important for a teacher-mentor, in addition to his recommendations, to orient a young specialist to appeal to a school psychologist. The psychologist helps to relieve emotional tension among the participants of the conflict, to translate the discussion into a constructive channel and then helps the opponents to find acceptable ways to solve the contradictory situation. The teacher-mentor develops a work plan with a young specialist. The plan specifies: the main professional difficulties experienced by a young specialist, the purpose and objectives of professional interaction, stages of work, main directions, forms, methods and means of professional support.

The problem of professional development of the individual is becoming increasingly important. Working with young specialists today is a priority in the activities of our school as a modern type of educational institution. The continuous development of personnel policy, the ability to self-study and self-development is manifested in the creativity of teachers of our school methodical association. Mentoring is an integral voluminous area of methodological work. Experienced teachers support the management credo of the administration of our school – to lead their employees to success. Therefore, mentoring is one of the most effective forms of professional adaptation of young teachers, contributing to the successful improvement of their professional competence and consolidation in an educational institution.

Results

The adopted Law «On the status of a teacher» defines the procedure for organizing mentoring in Kazakhstan and establishes requirements for teachers who conduct mentoring in secondary education organizations. A teacher who has started professional activity in the organization of secondary education for the first time is assigned a teacher who performs mentoring for the period of one academic year. The candidacy of a mentor is considered at a meeting of the pedagogical council and approved by the order of the head of the school no later than five working days from the date of hiring a teacher. One one-time mentor is assigned to one teacher. The following requirements are put forward for the candidacy of a mentor (with the exception of a mentor in a small school):

- 1) qualification category "teacher-researcher" or "teacher-master";
- 2) adheres to the basic principles and norms of pedagogical ethics;
- 3) the quality of students' knowledge in the taught subject is not less than 60%–70 % over the past three years.

A mentor in a small school must meet the following requirements:

- 1) qualification category "teacher-researcher" or "teacher-master";
- 2) adheres to the basic principles and norms of pedagogical ethics
- 3) the quality of knowledge in the taught subject is not less than 50%–60% over the past three years

The work for the organization of mentoring is carried out by the deputy head for academic work at the school who needs:

- to present the teacher, with the announcement of the order on the appointment of a mentor.
- provide practical assistance in drawing up an adaptation plan and ensure monitoring of its implementation.

- to study and generalize the experience of the organization of mentoring, to make reasonable proposals to the head of the organization of secondary education for further improvement of mentoring [5; p 39].

Discussion

Mentoring includes several stages:

- The first stage (introductory): the mentor determines the level of professional training of the teacher within 10 (ten) calendar days. Following the results of the first stage, the mentor conducts diagnostics within 5 (five) working days to determine the level of training and individual needs of the teacher, and also, taking into account the results of the diagnosis, develops a Mentoring Plan for the period of one academic year, which is coordinated with the deputy head for academic affairs and approved by the head of the school.

- The second stage (main): the mentor implements a Mentoring Plan and conducts work on professional development and psychological and pedagogical support during one academic year.

- The third stage (final): the mentor prepares a report to the meeting of the pedagogical council at the end of the academic year on the results of mentoring, which reflects the results of the implementation of the activities of the Mentoring Plan and makes recommendations for improving the practice in action.

The ability to provide effective feedback is one of the most important skills of a mentor, it is the presentation of a complete picture of the student's actions in a specific situation. An analysis of the effectiveness of its actions and discussion of possible ways to improve it in the future are also important components of this process.

There is a great danger for a mentor to criticize the student, which is why there are feedback rules. "You did wrong" is not feedback, because the trainee does not know what exactly he did wrong and what the mentor would like to see. Feedback is a technique of conflict-free criticism aimed at making the interlocutor himself want to change his behavior. There are three stages of feedback: 1) a description of the situation about which feedback is provided; 2) a description of your attitude to this situation and its consequences; 3) suggestions about the further results of the interlocutor's actions in similar situations, ways to improve work efficiency. Principles of feedback. The following principles of providing feedback can be distinguished.

1. Balance, positive orientation The student should feel that feedback helps him to learn. If she is too critical, he may reject her internally, if she is too laudatory, then this may be perceived as guardianship, which can also cause rejection. Feedback should combine a description of positive aspects and "points of growth" for the learner. Maintaining a balance is to make feedback acceptable to the student, inspire him to professional and personal growth.

2. Concreteness. Feedback is not a discussion about whether the trainee said or did not say something, did or did not do. The mentor should always refer to a specific fact or action. It is necessary to avoid generalizing phrases such as "you are always...", "you are inclined...", etc. Feedback concerns what was said, done and how, but not why.

Guesses about someone's motives bring an atmosphere of distrust and hostility into the conversation. Example of a specific review: "Yesterday you conducted a study using the ABC method, and I asked for the gradient principle."

Conclusion

Mentoring relationships are a complex system, on the quality of functioning of which the final result depends, including the psychological and competence state of both mentors and mentees. In order to create initially ecological communications and maximize the efficient use of educational resources, it is necessary to approach the selection and training of mentors in advance and with full responsibility. A good mentor should have professional competence— a set of knowledge and specific skills that form his role as an "expert", and at the same time—the ability to transfer this knowledge and skills qualitatively, i.e. the ability to listen, hear, interact, emotional intelligence, systematization and planning skills, empathy [6; p 50].

In some cases, schools have several teachers who can be mentors. In this case, the school administration faces the question: who should be chosen from among the equivalent teachers as a mentor for one young teacher. The problem can be solved through the use of Flash Mentoring. Flash Mentoring is a new concept of mentoring. The essence is as follows, teachers who want to act as a mentor should participate in a short, no more than an hour, meeting with potential wards, during which mentors can share their life experience in building a career and give some recommendations. After this meeting, the participants decide whether they would like to work with such a mentor or not.

The interaction of the mentor and the mentee should be regular. This is preceded by the identification of specific problems and requests of the mentee. Gradually, an adaptation program is being implemented, during

which specific professional or personal skills of a young teacher are being adjusted. After the specific problem of the mentee is solved, the level of professional competence of the young teacher is checked, the mentor determines the degree of readiness of the young teacher to perform his professional duties.

In mentoring, there must be an assessment of intermediate results. It can be conducted in the format of reviewing the practical results of professional training – a pedagogical project, a methodology, an open lesson, a publication. The final results of mentoring are presented to the pedagogical council of the school, which evaluates the work of the mentor for a specific academic year [7; p 89].

Undoubtedly, the system of interaction of mentoring forms will allow creating a broad pedagogical and professional movement that includes representatives of different social groups, institutions and generations in a single community, whose efforts will be directed to the development of the educational and economic systems of Kazakhstan in general and the future generation-children and youth-in particular [8].

Of course, the development of mentoring programs is a complex, but necessary solution for a modern school, since an effective system of teacher development needs tools that provide an integrated and individually oriented approach to the formation of its personnel potential.

Very often the problems of young teachers arise with regard to the behavioral aspect. Counseling in situations of resolving interpersonal and intergroup conflicts in various systems of relations: teacher – teacher, teacher – student, teacher – parents, etc. Here, it is important for a teacher - mentor, in addition to his recommendations, to orient a young specialist to appeal to a school psychologist. The psychologist helps to relieve emotional tension among the participants of the conflict, to translate the discussion into a constructive channel and then helps the opponents to find acceptable ways to solve the contradictory situation [9]. The teacher-mentor develops a work plan with a young specialist. The plan specifies: the main professional difficulties experienced by a young specialist, the purpose and objectives of professional interaction, stages of work, main directions, forms, methods and means of professional support. Mentoring is the most significant factor in the process of professional adaptation of a young teacher, a specific technique that represents a constant dialogue between experienced teachers and a novice teacher. The organization of mentoring is of a step-by-step nature and includes the formation and development of functional and personal (design, organizational, constructive, analytical) components of the teacher's activity. The mentor checks the level of professional competence of a young teacher, determines the degree of his readiness to perform his functional duties [10].

Mentors help to bridge the gap between theory and practice, supplementing the knowledge gained by the mentee during formal training with practical experience. Mentoring helps talented and ambitious young teachers plan their career, develop appropriate skills and competencies, becoming more independent, responsible and purposeful. Mentoring promotes the transmission of the values, vision and mission of the school to all its levels through a close relationship between the mentor and the ward, helping them to understand and make the necessary changes in the individual style of work and behavior.

Summing up, we can say that mentoring is an effective way to transfer the experience of mastery to young people. Moreover, the benefits of this process are two-sided: enriching the pedagogical experience of a young teacher and improving the qualifications and professional skills of a mentor teacher. This is a valuable acquisition for the school, because with the growth of its teaching staff, the educational institution increases the efficiency of its activities. And the young enthusiasm, creativity, and enthusiasm of young specialists is an aid in this process.

It is known that only the teacher himself can change professional self-consciousness, and this is the most difficult thing, but the most necessary at the present stage of the development of the education system. To achieve significant results in the quality of education, the personal growth of a teacher is fundamental: both an experienced and a young specialist. Therefore, the Teacher needs to constantly learn and improve himself, be an innovator in innovative activities and a conservative in traditional, but effective pedagogical methods and teaching technologies. The result of the proper organization of the mentors' work will be a high level of involvement of young and new specialists in the pedagogical work, cultural life of the educational organization, increased self-confidence and the development of personal, creative and pedagogical potentials. This will have a positive impact on the level of educational training and the psychological climate in the educational organization. Mentored teachers will receive the competencies necessary for this period of professional realization, professional advice and recommendations, and it is also an incentive and a resource for comfortable formation and development within the organization and profession.

Список использованной литературы:

1. Долгушева А.Н., Кадневский В. М., Сергиенко Е. И. Наставничество как педагогический феномен: история и современность // *Вестник Омского университета*. 2013. № 4. – С. 264-268.
2. Лучкина Т. В. Повышение профессиональной компетентности начинающего учителя посредством наставничества: зарубежный опыт // *Профессиональное образование за рубежом*. – 2012. – №2 (6). – С. 67-75
3. Lavin Colky, D., & Young, W. (2006). *Mentoring in the virtual organization: Keys to building successful schools and businesses*. *Mentoring & Tutoring*, 14(4), 433–447. doi:10.1080/13611260500493683
4. Зёлко А.С. *Mentoring case: компендиум для начинающих наставников: учебно-методическое пособие*. – Калининград: Изд-во БФУ им. И. Канта, 2018. – 81 с.
5. Балагурова М.С. Наставничество как условие профессионального становления начинающих педагогов // *Инновационные педагогические технологии: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2017 г.)*. – Казань: Бук. 2017. – С.38 – 40. URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/271/12933/> (дата обращения 06.10.2020 г.)
6. Батышев С.Я. *Управление наставничеством: метод. рекомендации*. – М.: Госпрофобр, 1983. – 50 с.
7. Кенжетаяева Р. О., Нуржанова С. А. Инновационные формы контроля в профессиональной подготовке будущих учителей. «Вестник» Казахский национальный педагогический университет имени Абая. Серия «Педагогические науки». №1(65), 2020, – С.156-160.
8. Чурилова, В. С. Реализация модели наставничества в работе педагога естественно-научной и технической направленности в МБОУ ДО Кванториум / В. С. Чурилова, А. А. Лебедева // *Наука и образование: новое время : научно-методический журнал*. – 2020. – № 3 (21). – С. 49-52.
9. Дудина, Е.А. Наставничество как особый вид педагогической деятельности: сущностные характеристики и структура / Е.А. Дудина // *Вестник Новосибирского государственного педагогического университета*. – 2017. – Т. 7, № 5. – С. 25–36
10. Гаспаршвили, А.Г. Наставничество как социальный феномен: современные вызовы и новые реалии / А.Г. Гаспаршвили, О.В. Крухмалева // *Народное образование*. – 2019. – № 5 (1476). – С. 109-115.

References:

1. Dolgusheva A.N., Kadnevskij V. M., Sergienko E. I. *Nastavnichestvo kak pedagogicheskij fenomen: istoriya i sovremennost'* // *Vestnik Omskogo universiteta*. 2013. № 4. – S. 264–268.
2. Luchkina T. V. *Povyshenie professional'noj kompetentnosti nachinayushchego uchitelya posredstvom nastavnichestva: zarubezhnyj opyt* // *Professional'noe obrazovanie za rubezhom*. – 2012. – №2 (6). – S. 67-75
3. Lavin Colky, D., & Young, W. (2006). *Mentoring in the virtual organization: Keys to building successful schools and businesses*. *Mentoring & Tutoring*, 14(4), 433–447. doi:10.1080/13611260500493683
4. Zjolko A.S. *Mentoring case: kompendium dlya nachinayushchih nastavnikov: uchebno-metodicheskoe posobie*. – Kaliningrad: Izd-vo BFU im. I. Kanta, 2018. – 81 s.
5. Balagurova M.S. *Nastavnichestvo kak uslovie professional'nogo stanovleniya nachinayushchih pedagogov* // *Innovacionnye pedagogicheskie tekhnologii: materialy YII Mezhdunar. nauch. konf. (g. Kazan', oktyabr' 2017 g.)*. – Kazan': Buk. 2017. – S.38 – 40. URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/271/12933/> (data obrashcheniya 06.10.2020 g.)
6. Batyshev S.YA. *Upravlenie nastavnichestvom: metod. rekomendacii*. – M.: Gosprofobr, 1983. — 50 s
7. Kenzhetaeva R. O., Nurzhanova S. A. *Innovacionnye formy kontrolya v professional'noj podgotovke budushchih uchitelej*. «Vestnik» Kazahskij nacional'nyj pedagogicheskij universitet imeni Abaya. Seriya «Pedagogicheskie nauki». №1(65), 2020, S.156-160.
8. CHurilova, V. S. *Realizaciya modeli nastavnichestva v rabote pedagoga estestvenno-nauchnoj i tekhnicheskoy napravlenosti v MBOU DO Kvantorium* / V. S. CHurilova, A. A. Lebedeva // *Nauka i obrazovanie: novoe vremya : nauchno-metodicheskij zhurnal*. – 2020. – № 3 (21). – S. 49–52.
9. Dudina, E. A. *Nastavnichestvo kak osobyj vid pedagogicheskoy deyatelnosti: sushchnostnye harakteristiki i struktura* / E. A. Dudina // *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta*. – 2017. – Т. 7, № 5. – S. 25–36
10. Gasparishvili, A. G. *Nastavnichestvo kak social'nyj fenomen: sovremennye vyzovy i novye realii* / A.G. Gasparishvili, O.V. Kruhmaleva // *Narodnoe obrazovanie*. – 2019. – № 5 (1476). – S. 109-115.

Серкан Келесуглу.¹, Мамытбаева Ж.А.^{2*}, Сержанұлы Б.²

¹ Анкара университет,

Анкара, Түркия

² Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,

Алматы, Қазақстан

БОЛАШАҚ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ІС-ӘРЕКЕТІН ЖОБАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ МАЗМҰНЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада жобалап оқыту технологиясының орындалу тізбегі мен жіктелу ретінде айтылған. Білім алушы студенттердің жоғары оқу орындарында білім беру мазмұнының құрамдас бөліктері тұлғаға бағытталған жеке тұлғаның шығармашылық ойлау нәтижесінде пайда болатын, зерттеушілерге білім алушылардың қазіргі білім берудегі жаңашылдық мәселесін шешудің бір жолы болып көрінеді. Болашақ педагог-тәрбиешілердің маңызды қасиеттерін қалыптастыруға жаңа тәсілдер мен оқыту технологияларын қолдану арқылы мүмкін болады. Жобалық оқытудағы кәсіби мәнді қасиеттерді қалыптастыруға арналған оқытудың табысты түрі ретінде қарастыру үшін «педагогикалық технология», «жобалық оқыту» және «жобалық әдіс» анықтамалары кеңінен қолданысқа енгізіліп келеді. Жобаға қатысушылар бүкіл циклды жүзеге асыру. Инновациялық технологиялар мен жобалап оқыту технологиялардың қарқынды дамуы технологиялардың педагогикалық процестегі бейімдеу процестерінде жүзеге асуы. Оқытуда өмірлік циклдер мен инновациялық жобаларына баса назар аудару ұсынылады, өйткені нақты инновациялық жобаларды зерттеу, инженерия, кәсіпкерлік және дизайн міндетті компоненттер болып табылуы. Жобалық іс-әрекеттің шеңберін сипаттау қажеті студенттердің жоба жасауға қойылатын талаптарының тізімдеріне байланысты. Инновациялық технологиялар мен жобалап оқыту технологиялардың қарқынды дамуы технологиялардың педагогикалық процестегі бейімдеу процестерінде жүзеге асады. Педагогикалық жобалау пәндерінде: технологиялар мен әдістер; білім беруді басқару; инновациялық педагогикалық қызмет; білім беру процесі; білім беру жүйелері және т.б. болуы мүмкін.

Түйін сөздер: Жобалық оқыту, зерттеу жобасы, инновациялық жобалар, танымдық зерттеулер, білім беру.

Серкан Келесуглу¹, Мамытбаева Ж.А.^{2*}, Сержанұлы Б.²

¹ Анкара университет

г. Анкара Түркия

² Казахский национальный педагогический университет имени Абая

г. Алматы, Казахстан

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГОВ БУДУЩИХ ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ С ПОМОЩЬЮ ТЕХНОЛОГИИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ И СОДЕРЖАНИЕ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В этой статье рассказывается о технологии проектирования и обучения как о последовательности выполнения и классификации. Компоненты содержания образования обучающихся в высших учебных заведениях, возникающие в результате творческого мышления личностно-ориентированной личности, представляется исследователям одним из путей решения проблемы новизны обучающихся в современном образовании. Формирование важнейших качеств будущих педагогов-воспитателей возможно благодаря использованию новых подходов и технологий обучения. Для того чтобы рассматривать проектное обучение как успешную форму обучения для формирования профессионально значимых качеств, широко внедряются определения «педагогическая технология», «проектное обучение» и «проектный метод».

Участники проекта должны реализовать весь цикл. Интенсивное развитие инновационных технологий и технологий проектного обучения реализация технологий в процессах адаптации в педагогическом процессе. В обучении рекомендуется уделять особое внимание жизненным циклам и инновационным проектам, поскольку исследования конкретных инновационных проектов, инженерия, предпринимательство и дизайн являются обязательными компонентами. Необходимость описания круга проектной деятельности зависит от перечня требований студентов к составлению проекта. Интенсивное развитие инновационных технологий и технологий проектного обучения происходит в процессах адаптации технологий в педагогическом процессе. Предметы педагогического проектирования могут включать: технологии и методы; управление образованием; инновационная педагогическая деятельность; образовательный процесс; системы образования и др

Ключевые слова: проектное обучение, исследовательский проект, инновационные проекты, познавательные исследования, образование.

Serkan Keleşoglu.¹, Mamytbayeva.Zh.², Serzhanuly B.²*

¹ *Ankara University, Ankara, Turkey*

² *Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

DEVELOPMENT OF RESEARCH ACTIVITIES OF TEACHERS OF FUTURE PRESCHOOL ORGANIZATIONS WITH THE HELP OF TECHNOLOGY DESIGN AND TRAINING CONTENT

Abstract

This article describes the technology of design and training as a sequence of execution and classification. The components of the educational content of students in higher educational institutions, arising as a result of the creative thinking of a personality-oriented personality, seem to researchers to be one of the ways to solve the problem of the novelty of students in modern education. The formation of the most important qualities of future teachers-educators is possible through the use of new approaches and learning technologies. In order to consider project training as a successful form of education for the formation of professionally significant qualities, the definitions of "pedagogical technology", "project training" and "project method" are widely introduced. Project participants must implement the entire cycle. Intensive development of innovative technologies and technologies of project-based learning implementation of technologies in the processes of adaptation in the pedagogical process. In training, it is recommended to pay special attention to life cycles and innovative projects, since research on specific innovative projects, engineering, entrepreneurship and design are mandatory components. The need to describe the scope of project activities depends on the list of students' requirements for drafting a project. Intensive development of innovative technologies and project-based learning technologies occurs in the processes of technology adaptation in the pedagogical process. Subjects of pedagogical design may include: technologies and methods; education management; innovative pedagogical activity; educational process; education systems, etc.

Keywords: Project training, research project, innovative projects, cognitive research, education.

Кіріспе. Жоғары білім беру орындарында білім беру технологияларымен болашақ мамандарға білімді беруге емес, білімді игеру мен тереңдетуге, зерттеуге, жаңаша ойлауға, өзін-өзі тәрбиелеуге, мотивациясын арттыруға және т.б. қызығушылықтарын арттыруға бағытталған білім құрамы ретінде кеңінен қолдануға болады. Біздегі жобалап оқыту технологиясы оны қалай қосуға болатынын талқылаудан бастаймыз. Біздегі технологияны таңдауға назар аудару үшін әртүрлі модельдерді пайдалану мен талқылауды қосамыз студенттерді оқытуда. Педагогикалық жобалау бұл студенттер мен педагогтердің алдағы іс-әрекетінің негізгі бөлшектерін алдын-ала әзірлеу деп қарастырсақ. Жоба әдісін алатын болсақ нақты білімді біріктіруге емес, оларды қолдануға және жаңаларын алуға бағытталған педагогикалық технология түрі ретінде сипаттай аламыз. Бүгінгі таңда оқу процесінде студенттердің зерттеу жұмысының ең көп таралған түрлерінің бірі жоба әдісі болып келеді.

Жоба құруды немесе жобаны әзірлеу үшін технологияларды пайдалану кезінде ерекше маңызды жобалардың деңгейлерін қарастырамыз және технологияның мүмкіндіктерін талдаудың және оларды негізгі педагогикалық мақсаттармен салыстырудың маңыздылығын талқылаймыз.

Қазақстанда жоғары оқу орындарында білім беру мазмұнының құрамдас бөліктері тұлғаға бағытталған, жеке тұлғаның шығармашылық ойлау нәтижесінде пайда болатын, зерттеушілерге білім алушылардың қазіргі білім берудегі жаңашылдық мәселесін шешудің бір жолы болып көрінеді, олардың оқуға деген қызығушылығының төмендемеуі, жалпы білім беру процесінің сапасының төмендеуінің алдын алуын қарастыру болып табылады [1]. Заман талабына сай белсенді оқуға және студенттердің қажеттіліктеріне баса назар аударуда сыни теориямен байланысты процеске бағытталған ашық модельге дәріске негізделген тәсілдерде зерттеулерге, рефлексияға, кейстер мен мәселелерге негізделген оқытулар, талқылау және ынтымақтастық және өзін-өзі оқыту жүзеге асырыла бастады. Бұл ауысым барлық факультеттер мен бағдарламаларда байқалады қазақстандық білім беру жүйесінде ғана емес, бүкіл әлемде қарқын алууда. Зерттеудегі оқытудың кешенді тәсілі ретінде университеттерде қарым-қатынас жасауда студенттерде дағдылар, шығармашылық және сыни ойлау дағдылары, сондай-ақ ойлау әлемдегі проблемалар мен инновацияларды шешу үшін барған сайын күрделі және болжау мүмкін емес екені анық. Қазіргі уақытта IT-технологияларына, әсіресе жастар арасында үлкен қызығушылықтардың бар екені анық. Сонымен қатар, виртуалды құралдар арқылы ортада жаңа дағдыларды игеруге деген ұмтылыстарынан көбінесе жаңашыл өнімнің пайда болуына деген қызығушылықтары көптеп кездеседі. Университеттерде білім берудің жаңа және дәстүрлі форматтарының үйлесімді болып табылуы қазіргі уақытта қажет етеді [2].

Ғылым мен техника, инженерия және математика пәндеріне сәйкес келетін жобалап оқыту негізінде дәстүрлі оқытуға жаттығулар мен міндеттермен қатар қолданысқа енгізіліп келеді. [3, 25-б.].

Бірінші курстан кейінгі студенттерге берілген кері байланыстар нәтижесінде, университеттің кәсіби даму тобы технология сабақтарды қамтамасыз ету үшін жаңа сабақтардағы жобалау технологиясы арқылы кіріктіруді қажет етеді. [4, 210-б.]. Жобалық оқыту студенттер үшін табысты әрі оқу әрекетін түзету кезінде қажетті ақпаратты өз бетінше талдау негізінде студенттердің оқу-өндірістік міндеттерін шешуге бағытталған оқу процесін ерекше ұйымдастыруында; жобалық оқыту технологиясы адамдардың қажеттіліктерін белгіледі, осы қажеттіліктерге сәйкес еңбек өнімін қалыптастыруды, сонымен қатар зерттеу нәтижесін қарастыратын студенттердің танымдық әрекетін ұйымдастырудың ерекше тәсілі деп қарастыруға болады.

Зерттеу материалдары және әдістері. Бұл зерттеу жұмысымызда жобалап оқыту объектив арқылы оқытуды қарастыратында жобалап оқыту технологиясына негізделген зерттеу әдістемесінің бөлігі ретінде жүргізілді. Жобалауға негізделген зерттеу; әрбір итерация оқу материалдарын жақсартуға бағытталған деректерді енгізу, жинау, талдау және нақтылауды қамтиды. Болашақ педагог-тәрбиешілердің маңызды қасиеттерін қалыптастыруға жаңа тәсілдер мен оқыту технологияларын қолдану арқылы мүмкіндіктері болады. Ол үшін жобалық оқыту технологиясын қолдануды негізге ала отырып жобалық оқытудағы кәсіби мәнді қасиеттерді қалыптастыруға арналған оқытудың табысты түрі ретінде қарастыру үшін «педагогикалық технология», «жобалық оқыту» және «жобалық әдіс» анықтамалары кеңінен қолданысқа енгізіліп келеді [5]. Еліміздегі білім беру мен зерттеу жұмыстарында ең алдымен, жалпы көзқарасты белгілейтін және жоғарғы оқу орындары мен практиктер ұсынған жобалармен жұмыс жасаудың нақты әдістерін қамтуда. Осындай жүйелердің бірі инновацияны ынталандыратын икемді жобалық оқыту [6].

Жоба әдісі тек іс-әрекетте дамитын және ауызша игерілмейтін кейбір жеке қасиеттерді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мұндай қасиеттерге мыналар жатады:

1. Ұжымда жұмыс істей білу, таңдау, шешім үшін жауапкершілікті алу, жауапкершілікті бөлісу, қызмет нәтижелерін талдау.

2. Студенттердің оқудағы рөлі де өзгереді: олар белсенді әрекет етеді.

3. Интроспекция кезеңінде студенттер жобаны таңдаған логиканы, сәтсіздіктердің объективті және субъективті себептерін және т.б. түсінеді қателіктер қайталануға мотивация тудырады, жаңа білімге деген жеке қызығушылықты қалыптастырады. Мұндай рефлексия адекватты қалыптастыруға мүмкіндік береді осы микро және макросоциумда қоршаған әлемді және өзін бағалау (өзін-өзі бағалау)да жүргізіледі.

Жобалық оқытудың мақсаты студенттерге: әр түрлі көздерден өз бетінше білім алатын; танымдық және практикалық мәселелерді шешу үшін алған білімдерін пайдалануды үйренетін; әртүрлі топтарда жұмыс істей отырып, коммуникативті дағдыларды игеретін; зерттеу дағдыларын дамытатын жағдайлар жасау (проблемаларды анықтау, ақпарат жинау, бақылау дағдылары, эксперимент жүргізу, талдау, гипотеза құру, жалпылау); жүйелік ойлауды дамыту.

Жобалық оқытудың бастапқы теориялық ұстанымдары:

1. Басты назарда студенттің, оның шығармашылығын дамытуға жәрдемдесу қабілеттерін;

2. Оқу процесі оқу пәнінің логикасында емес, студент үшін жеке мағынасы бар іс-әрекеттің логикасын құрады, бұл оның оқуға деген ынтасын арттырады;

3. Жобадағы жеке жұмыс қарқыны әр студенттің даму деңгейіне шығуын қамтамасыз етеді;
4. Оқу жобаларын әзірлеудегі кешенді тәсіл студенттің негізгі физиологиялық және психикалық функцияларының теңгерімді дамуына ықпал етеді;
5. Негізгі білім саналы түрде игеру оларды әртүрлі жағдайларда әмбебап қолдану арқылы қамтамасыз етіледі.

Оқу жобаларының типологиясы (Коллингс бойынша)

Американдық профессор Коллингс әлемдегі оқу жобаларының жіктелуін ұсынды

Ойын жобалары; түрлі ойындар, халық билері, драмалық қойылымдар және т.б.

Экскурсиялық жобалар; қоршаған табиғат пен қоғамдық өмірге қатысты мәселелерді орынды зерттеу.

Баяндау жобалары; әр түрлі формада ауызша, жазбаша, вокалды (ән), музыкалық (фортепианода ойнау) әңгіме айту.

Сындарлы жобалар; нақты, пайдалы өнім жасау: қоян тұзағын жасау, мектеп театры үшін сахна салу және т.б.

Жобалар типологиясы (Е.С. Полат бойынша)

1. Жобада басым қызмет: зерттеу, іздеу, шығармашылық, рөлдік, қолданбалы (тәжірибеге бағытталған), таныстыру және т.б.

2. Пәндік-мазмұндық сала: монопроект (білімнің бір саласы шеңберінде); пәнаралық жоба.

3. Жобаны үйлестіру сипаты: тікелей (қатты, икемді), жасырын (жобаға қатысушыны еліктейтін жасырын). Жобаны үйлестіру сипаты: тікелей (қатты, икемді), жасырын (жобаға қатысушыны еліктейтін жасырын).

4. Байланыс сипаты (бір мектепке, сыныпқа, қалаға, аймаққа, елге, әлемнің әртүрлі елдеріне қатысушылар арасында).

5. Жобаға қатысушылардың саны.

Осылайша, жобалық оқытудың мәні мынада: студент оқу пәндері бойынша жұмыс барысында нақты процестерді, объектілерді және т.б. түсінеді. Бұл студенттің нақты жағдайлардың өмір сүруін, оны құбылыстарға, процестерге терең енуге және жаңа объектілерді жобалауға қосуды қамтиды.

Жоғары оқу орындарында білім берудегі дәрістер мен практикалық білімдерін игеру нәтижелерінің бірі жобаның ерекшелігін ескере отырып, жобалық құжаттама жобасының басқа қатысушыларымен бірлесіп әзірлеуі, сондай-ақ жобаны әзірлеудегі белгіленген мерзімде жүзеге асыру болып табылады. Жобаның қорытынды нәтижесіне қойылатын бастапқы талаптарға сәйкес мерзімдері болады. [7, 8 б.]. Жобалық іс-әрекеттің шеңберін сипаттау қажеті студенттердің жоба жасауға қойылатын талаптарының тізімдеріне байланысты болмақ, жоба жасаудың тізіміне тоқталатын болсақ: Проблемалық маңыздылықтан сұранысқа ие өзектіліктегі жобалау: жобадағы шешетін мәселенің болуы, қолданыстағы сын - тегеуріндерге сәйкестігі (мысалы, технологиялық жобалар үшін жобаның нәтижесіне өнімнің болуы, әлеуетті пайдаланушы, қажетті өнімнің болмауы және т.б.

Кейбір авторлардың пікірне сүйенер болсақ А.П. Чернявская, Л.В. Байбородова, Л.Н. Серебренников, И.Г. Харисова, В.В. Белкина, В.Е. Гаибова жобалық оқытуды дидактикалық жүйе ретінде, ал жобалар әдісін осы жүйенің құрамдас бөлігі ретінде және педагогикалық технология ретінде қарастыруды ұсынады, бұл білімнің интеграциясын ғана емес, сонымен қатар жаңартылған білімді қолдануды, жаңаны меңгеруді қамтамасыз етеді. Оқыту процесінде жобалық әдіс негізгі технология болса, ал қалған технологиялар қосымша болса, онда оқыту жобалық деп есептеледі. Студенттің қажеттіліктерін қанағаттандырумен байланысты объективті немесе субъективті жаңалығы бар идеалды немесе материалдық өнімді жасау процесі жобалық оқу әрекеті деп аталады [8].

Сондай – ақ студенттер үшін: оқу процесіне белсенді қатысу, жобаның мақсаттары мен міндеттерін өз бетінше тұжырымдау, өндірістік және өмірлік жағдайларда ең сұранысқа ие жеке қасиеттерді қалыптастыру; зерттеу және жобалау дағдыларын меңгеру; мәселенің шешімін көре білуі, дербестік, икемділік, сыни тұрғыдан ойлау, үйренген әрекет үлгілерін жаңа жағдайға көшіру сияқты тұрақты интеллектуалдық қасиеттерді қалыптастыру болып табылады. Жоба бойынша жұмысты үш кезеңге бөлдік: дайындық кезеңі, технологиялық және қорытынды кезеңдері. Дайындық кезеңіндегі келесі мақсаттарды көздейді - студенттердің жобасын дайындау және ұйымдастыру бөліктерінен тұрады. Бұл кезеңнің негізгі міндеттеріне тоқталатын болсақ:

- 1) шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін дамыту;
- 2) тақырыпты және зерттеу мәселесін тұжырымдау дағдыларын дамыту;

3) ақпарат жинау дағдыларын дамыту және зерттеу дағдыларын қалыптастыру (теориялық дереккөздерді іздеу және талдау). Жоспарланған нәтижелерге қол жеткізу үшін 120100 «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» мамандығының түлектері үшін ерекше маңызы бар дидактикалық бірліктерді анықтадық, оларды әзірлеуде жобалық оқытудың маңыздылығы бітіруші топтарда дипломдық жұмыстар мен жобалар жазу барысында кездесетін жағдаяттардың алдын алу болып табылады. Жобалық оқытуды пайдаланудың келесі оң жақтарына тоқталар болсақ: студенттердің назарында болады, оның шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі; жоба бойынша жеке жұмыс қарқыны қолданылғандықтан, әр студент өзінің даму деңгейіне сәйкес оқи алады; кәсіби маңызды қасиеттерді дамытады; мотивацияның жоғары деңгейі, оқуды белсендіреді; пәнді немесе модульді оқу логикаға негізделгендіктен білімді жеткілікті терең меңгеру. Сондай-ақ жобалық оқытуды қолданудың кейбір кемшіліктерін анықтадық: студенттердің теориялық ойлауының жеткіліксіз қалыптасуының алдын алады; педагогтердің ролін тек кеңес берушіге дейін төмендетеді; жобалау мәселелерін шешудің ортақ тәсілдерін әзірлеу мүмкін еместігі.

Жобалық әдіс айқын ерекшеліктерге ие болғандықтан, ол барлық білім беру мәселелерін шешу үшін қолданыла бермейді. Сонымен қатар, білім берудің кейбір мәселелерін шешу үшін бұл қолайлы (мысалы, командада жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру үшін), ал басқаларын тек осы әдісті қолдану арқылы шешу өте қиын (мысалы, белгілі бір мазмұндық салада білім жүйесін қалыптастыру). Кейіннен көптеген әдісті жасаушылар жобаның оң ерекшеліктерін атап өтті оларды атап өтетін болсам:

- пәнаралық бағытта жүргізуге;
- жобаны орындаудың жеке немесе командалық тәсілдермен жүргізуге болатынын;
- нәтижеге прагматикалық бағдар беру мен оны жүзеге асыруы;
- білім алушылардың жеке тәжірибесіне негізделуі;
- дербестікті дамыту, білім алушылардың жеке тәжірибесін жинақтау және өмір байланысы;
- практикалық мәселені шешу мақсатында енгізу.

Жоба әдісінің заманауи зерттеушілері де осындай кемшіліктерді тұжырымдайды, сонымен қатар жоғары білім деңгейі үшін:

- әдісті жүзеге асыра алатын педагогтердің болмауы;
- нақты педагогта жобалық қызметтің жекелендірілген әдістемесінің болмауы;
- жобалар әдісін бағдарламаға сауатты енгізу;
- оқытудың басқа әдістері мен нысандарына нұқсан келтіретін жобалар әдісіне шамадан тыс құмарлық;

- уақыттың айтарлықтай шығыны;
- жобадағы жұмыс нәтижелерін қадағалауды бағалау критерийлерінің бұлыңғырлығы;
- топтық жобаның әрбір қатысушысының нақты үлесін бағалаудың мүмкіндігі;
- педагогтар мен студенттердің әдісті іске асыруға төмен уәждемесі
- студенттердің, әсіресе университеттің бірінші курстарының зерттеу дағдыларының дәлдігі;
- оқу материалын игерудің біркелкілігі, әсіресе оқытудың түсіндірме-иллюстрациялық әдісімен салыстырғанда.

Бұл студенттердің технологияға негізделген оқу бағдарламаларының модульдерін жасауда өз дағдыларын қалай дамытатынын және оларға осы дағдыларды дамытуға қалай қолдау көрсетуге болатынын зерттеуде осы әлеуетті педагогтарды, оқу бағдарламаларын әзірлеушілерді, оқу ғылымдарын немесе саясаткерлерді қалай ілгерілету керектігін жақсырақ түсіну үшін ерекше қызығушылық тудыруы керек. Білім беруде жобалап оқыту технологиялары екі негізгі тәсілін қамтиды. Оқыту ғылымдарының зерттеушілері жиі қолданатын бірінші тәсіл-ашық рефлексивті тәсіл де жүзеге асады. Жобалап оқыту, әсіресе күрделі кәсіби дағдыларды үйрену контексттелген және нақты өмірлік тәжірибе мен шынайы қызметпен байланысты болған кезде оңтайлы болады. Кейбір тәсілдер оқытуды қолдау үшін нақты жағдайларды имитациялау үшін әртүрлі технологиялық құралдарды пайдаланады. Тағы бір ұқсас тәсіл, жобаға негізделген оқыту студенттерді шынайы және күрделі жобаларға тартады, көбінесе материалдық өнімді дамытады, бұл студенттерге нақты мәселелерді белсенді түрде зерттеуге және терең білім мен дағдыларды алуға мүмкіндік береді. Осы әдістердің барлығында проблемаларды шешудің шынайы немесе дерлік шынайы сценарийлері мен модельдеулерін жасау үшін технологияны қолдануға болады. Сонымен қатар, цифрлық проблемалық сценарийлерді оңай қайталау тәжірибеге көптеген мүмкіндіктер береді және пәннің нақты технологиялық құралдарын пайдалану студенттерге мектептегі мәселелерді шешу үшін кәсіби дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Нәтижелер. Педагогикалық жобалау пәндерінде: технологиялар мен әдістер; білім беруді басқару; инновациялық педагогикалық қызмет; білім беру процесі; білім беру жүйелері және т. б. болуы мүмкін. Жобаның толық өмірлік циклін іске асыруда: жоспардан бастап пайдалану мен жаратуға дейін (инновациялық жоба үшін), гипотезадан алынған білімді пайдалануға дейін (зерттеу жобасы үшін). Жобаға қатысушылар бүкіл циклды жүзеге асыруы керек немесе қандай да бір кезеңге баса назар аударылса, оны толығымен көруі керек. Шешімнің өзіндік ерекшелігі: осы жобаның бірегейлігін іздеу. Жауап: нәліктен бұл жұмыс алгоритмді қайталау немесе зертханалық жұмыс емес, жаңа жоба болып табылады. Жаңа жоба (жаңа білім, өнім және т.б.) арқылы пайда болатыны түсіндіріледі.

Кәсіби қоғамдастық: жоба нәтижесінің деңгейі кәсіби қоғамдастықтың нақты талаптарына сәйкес келуі керек. Кәсіби қоғамдастықтың талаптары жобаларды іске асыру кезеңінде де, нәтижені бағалау кезеңінде де, ескерілуі маңызды. Жобалардың нәтижесіне қол жеткізу процесіне қойылатын талаптарды жеке атап өтуі қажет:

Тәуелсіздік: жобаны іске асыруда идеядан ең алдымен шешім қабылдауда команда қаншалықты тәуелсіз екенін анықтау. Шектеулі ресурстарды есепке алуы: уақытша, қаржылық және басқалар ұйымдастырушылық шешімдерді таңдау: даралық _ командалық _ рөлдерді бөлу _ кедергілерді анықтау және оларды жеңу жолдарын қарастыру. Бұл талаптардың барлығы өте маңызды, өйткені студенттік жобаларды кәсіби қоғамдастық «ересектер» жобаларымен бірдей ережелерге сәйкес бағалайды (білім беру қызметіне тән соңғы тармақтан басқа).

Жобаның жетекшілік қызметі бойынша жіктелу кезеңдерін төмендегі 1-кестеде қарастырып көрсетілген.

Кесте – 1

Жобаның жетекші қызметі бойынша жіктеу		
Жоба түрі	Жетекші қызметі	Пікір
Зерттеу жобасы	Зерттеу	Жаңа сұранысқа ие (және практикалық) білімді қалыптастыру
Инженерлік-конструкторлық жоба	Жобалау	Жаңа инженерлік өнімді немесе технологияны құру
Ұйымдастыру жобасы	Ұйымдастырушылық жобалау	Жаңа тәжірибені, бизнесті, басқару құрылымын құру
Стратегиялық жоба	Стратегиялық жобалау	Бағдарламаларды, инфрақұрылымды, салаларды және т. б. құру.
Өнер жобасы	Көркем шығармашылық	Жаңа бейнені, көркем өнімді жасау

Нақты жобалық қызметте таза формалар (тек зерттеу немесе жобалау) сирек кездеседі, әдетте бұл бірнеше жоба түрлерінің синтезі. Жобаның өнім нәтижесі бойынша жіктелуінің кестемен берілгені төменгі 2-кестеде келтірілген.

Кесте -2

Жобаның өнім нәтижесі бойынша жіктелуі	
Ғылыми-зерттеу жобасы	Білім алу мен берудегі
Тәжірибелі жоба / ФЗТҚЖ	Нысандарға жасалатын жобалар
Технологиялық жоба	Технология түрлерін есепке алу арқылы
Инфрақұрылымдық жоба	Инфрақұрылым, сала схемасы
Кәсіпкерлік жобалар	Компания, бизнес, нарық
Инновациялық жобалар	Инновация (толық циклден өтуі)

Оқытуда өмірлік циклдер мен инновациялық жобаларына баса назар аудару ұсынылады, өйткені нақты инновациялық жобаларды зерттеу, инженерия, кәсіпкерлік және дизайн міндетті компоненттер болып табылады. Студенттік жобадағы жұмыс логикасын қарай келесі екі өзара байланысты схемамен орнатуға болады: олар жобаның өмірлік циклі және инновацияның өмірлік циклімен жүзеге асырылады. Инновациялық технологиялар мен жобалап оқыту технологиялардың қарқынды дамуы технология-

лардың педагогикалық процестегі бейімдеу процестерінде жүзеге асады. [9, 260 б.]. Педагогтің кәсіби біліміне, дағдыларына және маңызды жеке қасиеттеріне қойылатын талаптардың жоғарылауы жоғары оқу орындарында болашақ педагог-тәрбиешілерді даярлау кезеңінде қосымша дайындық қажеттілігін көрсетеді. [10, 158 б.]. Оқудағы жобалау кезеңдері әрқашан нақты жобалау кезеңдерімен бірдей бола бермейді. Білім беру процесінде нақты жоба іске асырылса да, білім берудің қосымша мақсаттары бар: оқыту, тәрбиелеу және дамыту-кәсіби жобалау мақсаттарының спектріне кірмейді. Нақты жобаны салыстыру үшін оқу жобасындағы жұмыс кезеңдерін қарастырамыз.

1. Жоба шешілетін мәселенің анықтамасы.
2. Қажетті идеалды түпкілікті нәтижені тұжырымдау.
3. Жобаның нақты идеясын анықтау.
4. Жобаның мақсатын тұжырымдау.
5. Жоба өнімдерін бөлу.
6. Жобаның ыдырауы.
7. Жұмыс жоспарын құрастыру.
8. Жоба бойынша жұмыс жоспарын кезең-кезеңімен іске асыру.
9. Алынған нәтижелердің рефлексиясы.
10. Алынған нәтижелердің тұсаукесері.

Оқу жобасының кезеңдері жалғыз жолмен анықталмайды және алынған білім деңгейіне және жобаны жүзеге асырылатын тәртіптік салаға байланысты. Егер студенттер нақты жобаның қатысушысы болса, онда олар нақты жобаның барлық кезеңдерінен өтеді.

Талқылау. Жоғарыда айтылғандай, технология бұл адамның мүмкіндіктерін, соның ішінде оқуды кеңейтетін құралдар. Бұрын педагогтер мен тәрбиешілер технологияны ең алдымен қатты технология ретінде, үйренуге болатын орта ретінде қарастырған болатын. Бұл көзқарас педагогтерге бағытталған оқыту немесе білім беру моделімен және теориялармен байланысты болды. Әдетте мазмұнды жеткізуге, негізгі дағдыларды қайталауға, қажетті мінез-құлықты бекітуге және студенттердің алдын-ала бағдарламаланған сұрақтарға қаншалықты дәл жауап бере алатындығын бағалауға баса назар аударылды. Танымдық зерттеулер негізінде жүргізілетін жобаларға тоғталатын болсақ: кейс құру, жобаларды даярлау, ізденістік-ғылыми зерттеу жобалау әдісін жасау, құзыреттілікті талап ететін жаттығулар мен ақпараттық және танымдық жағдаяттық тапсырмаларын жасауды негіздейді. Ұжымдық-жобалық зерттеулерді жүзеге асыруда жүргізілетін жобалар түрлері бірлескен жобалауды жасау, шешім қабылдауды үйрену, әрекетті жоспарлауға дағдылану, топтағы қарым-қатынас жағдаяттарын реттеу, бірлескен бағалау әрекеттерін дұрыс ұйымдастыру [11, 157 б.]. Осы аталғандар негізінде жобаны құру мен жүзеге асырудағы бөліктерін қарастыратын болсақ.

Білім беру жобасының айналасындағы негізгі рөлдерді алатын болсақ. Студенттік жобада бір адам атқара алатын ұйымдастырушылық рөлдерді бөліп көрсетуге болатын, жоба шеңбері әртүрлі уақытта келесі позициялардың бірін ала алады.

Жоба командасы. Жобаға қатысушылар ретінде студенттер мен сарапшыларды, оқытушылардың өзінде тең дәрежеде қосуға болады. Кез-келген жобалық топтардың атқаратын қызметіне байланысты, көшбасшыны және т. б. бөліп қарастыруға болады.

Куратор (тәлімгердің жобалық рөлі) – жобаның бар болу мүмкіндігін қамтамасыз ететін жобаның негізгі басшысы. Ол кәсіби салада бағдарланады және команданың жұмысын үйлестіреді, жобаға қатысушылар мен жобаны орындаушылар жобаны жүзеге асыруға ынталандырады және куратор жобаны аяқтап жеткізуге бағытталуын қадағалайды.

Тьютор (тәлімгердің педагогикалық рөлі) – бөлінетін білім беру мазмұны бар жобалар үшін арнайы позиция құру. Тьютор қатысушыларға алған тәжірибелерін бөліп көрсетуге және түсіндіруге, болашақ жобаның траекториясын құруға көмектеседі. Тьютор білім алушының жеке құзыреттілігін дамытуға бағытталған.

Оқытушы – арнайы ұйымдастырылған білім беру процесінде қатысушыларға белгілі бір білім дағдыларын беретін кәсіби маман ретінде ізденуші.

Зертханашы – жабдықтың дұрыс жұмыс істеуіне, қауіпсіздік техникасына және т. б. жауапты маман ретінде даярлау.

Сарапшы - жобаны іске асыруға қатыспайтын, бірақ жобалық топқа сараптама немесе көмек көрсету үшін жобамен жұмыс істеудің барлық кезеңдерінде тартылатын кәсіби маман.

Студенттердің оқу іс-әрекетінің ерекше түрі ретінде қазіргі уақытта жобамен жұмыс жасау көптеп атқаруда. Жоба студенттердің арнайы ұйымдастырылған, дәлелді тәуелсіз қызметін білдіреді. Оқу

жобалары белгілі бір іс жүзінде немесе теориялық маңызды мәселені шешуге бағытталған, нақты практикалық қызметте көруге, түсінуге, қолдануға болатын түпкілікті өнім түрінде жасалатын ғылыми зерттеу жұмыстарына баулу.

Студенттер жобалық іс-шараларға қатысу арқылы қол жеткізетін білім беру нәтижелерін екі негізгі топқа бөлуге болады:

1. Таңдалған кәсіби қызметте қажетті іс жүзінде маңызды білім мен дағдыларды (құзыреттерді) игеруге, бекіту немесе дамыту болып қарастырла.

2. Жеке құзыреттілік, өзін-өзі ұйымдастыру тәжірибесі болып қарастырылады. Студенттер қатысатын оқу жобасында нақты қойылған міндеттер, нәтижеге қол жеткізу критерийлер мен орындалу мерзімінің шектеулі. Жобалық қызмет бакалавриаттың білім беру бағдарламасын игеру шеңберінде студенттердің оқу белсенділігінің бір түріне жатады. Жобалауда берілген міндеттерінің шешімінде және бірін-бірі толықтырып отырады. Жоспарланған мақсаттарға жету үшін қолданылатын ғылыми - танымдық әдістерін, материалды көрсету әдістерінде қолданылады.[12, 132 б.].

Е.С. Полат университетте жобалық әдісті қолданудың өзіне тән ерекшеліктерін анықтады: «студенттің жеке дамуына және ол үшін маңызды, кәсіби бағдарланған іс-әрекетке шоғырлану; жоба бойынша жұмыстың жеке қарқыны; психикалық және физиологиялық функциялардың теңгерімді дамуына ықпал ететін кешенділік; әртүрлі жағдайларда білімнің қолданудың әмбебаптығы, тереңірек және саналы түрде игеруге көмектеседі негізгі таным және қажет болған жағдайда оларды кеңейту; презентацияда, баяндамада, жобада белгілі бір түпкілікті өнімнің болуы» [13].

Оқу жобаларының қазіргі классификациясына тоқталатын болсақ.

Жоба топтық және жеке болуы мүмкін. Олардың әрқайсысының өзіндік ерекше артықшылықтары бар.

Оқу жобаларының қазіргі заманғы жіктелуі студенттердің басым (басым) іс-әрекеті негізінде жасалды:

- тәжірибеге бағытталған жоба (оқу құралынан бастап ел экономикасын қалпына келтіру бойынша ұсыныстар пакетіне дейін);
- зерттеу жобасы-ғылыми зерттеудің барлық ережелері бойынша кез келген мәселені зерттеу;
- ақпараттық жоба-кең аудиторияға таныстыру мақсатында маңызды мәселе бойынша ақпаратты жинау және өңдеу (мақала БАҚ-та, Интернет желісіндегі ақпарат);
- шығармашылық жоба-мәселені шешудегі ең еркін авторлық тәсіл.

Өнім альманахтар, бейнефильмдер, театрландыру, бейнелеу немесе сәндік-қолданбалы өнер туындылары және т.б. шығармашылық жоба-мәселені шешудегі ең еркін авторлық тәсіл. Өнім альманахтар, бейнефильмдер, театрландыру, бейнелеу немесе сәндік-қолданбалы өнер туындылары және т. б. Рөлдік жоба-әдеби, тарихи және т.б. іскерлік рөлдік ойындар, олардың нәтижесі соңына дейін ашық болып қалады. Жобаларды жіктеу мүмкін: тақырыптық салаларға; қызмет ауқымына; іске асыру мерзімдеріне; орындаушылар санына; нәтижелердің маңыздылығы.

Бірақ жобаның түріне қарамастан, олардың барлығы: белгілі бір дәрежеде ерекше және ерекше; нақты мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған; уақыт шектеулі; өзара байланысты үйлестірілген орындауды ұсынады іс-әрекеттер. Тұжырымдама жасай келе бұл негізгі көзқарас, жетекші идея, педагогикалық жүйелерді немесе процестерді құрудың теориялық бастапқы принциптері көрсетілген формалардың бірі. Әдетте, тұжырымдама ғылыми зерттеулердің нәтижелеріне негізделген. Тұжырымдама бұл негізгі көзқарас, жетекші идея, педагогикалық жүйелерді немесе процестерді құрудың теориялық бастапқы принциптері көрсетілген формалардың бірі. Жобаланған жүйесінің ерекшеліктерін зерттеуде негізінен ғылыми-педагогикалық зерттеудің теориялық әдістері жиі қолданылады. [135, 148 б.].

Қорытынды. Жобалық оқыту технологиясын оқу орындарында қолдану арқылы жүргізілген зерттеу жұмысының нәтижелері бойынша мынадай қорытынды жасауға болады: оқытудың бұл түрін қолдану кезінде студенттердің кәсіби құзыреттіліктері мен кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруда оқытуда жоғары нәтижелерге қол жеткізіледі. Студенттердің кәсіптік пәндер мен модульдерді оқуға деген қызығушылықтары айтарлықтай артады, пәнаралық байланыстар анық байқалады. Студенттер әр түрлі жобаларды жүзеге асыруға, конкурстарға, конференцияларға, көрмелерге қатысуға талпынады. Педагогикалық жобаны әзірлеуге дайындайтын игерілген теориялық білімді өзін-өзі бағалауға мүмкіндік берілді (өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар және студенттердің өзіндік жұмысына арналған тапсырмалар). Технология біздің пәнімізде өте маңызды рөл атқаратыны түсінікті, өйткені көптеген академиялық бағдарламалар бұл сөзді өз факультетінің атауына қосады. Дегенмен, технология жобалауда өздері жасаған оқу ортасында қолданатыны оны пайдалану тәсілінен маңызды емес. Технологияны

қолдана отырып, тиімді оқытуды дамытудың екі негізгі қағидасы көрсетілген: біріншіден, педагогиканы технологияның мүмкіндіктеріне сәйкес келтіру; екіншіден, педагогтардан гөрі студенттердің технологиямен не істейтініне назар аударыңыз. Технологияны жобалауда пайдалану кезінде жиі кездесетін төрт мәселе де белгіленді және осы мәселелерді шешуге қатысты кейбір ұсыныстар берілді. Мүмкін, ең маңызды идея — теориялар, процестер және модельдер сияқты цифрлық технологияларды есте сақтау.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Бтемирова Р. И. *Метод проектов в условиях современного высшего образования* / Р. И. Бтемирова // *Современные проблемы науки и образования*. – 2016. №3. (дата обращения: 09.03.2019). URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=24488>
2. Нурмаганбетова М. С. *Проектное обучение как один из инновационных методов обучения* / М.С. Нурмаганбетова // *Молодежь и государство: научнометодологические, социально-педагогические и психологические аспекты развития современного образования. Международный и российский опыт: сб. тр. VII Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием, 23-30 окт. 2017 г., Тверь /редкол.: М.А. Крылова (отв. ред.). – Тверь : Твер. гос. ун-т, 2017. – С. 80-86.*
3. Ramaraj, A., & Selvaraj, C. (2021). A puzzle based open ended approach in an architectural design studio: A critique. *Global Journal of Arts Education*, 11(1), 25–26. doi:10.18844/gjae.v11i1.5457
4. Blanchard M.R., LePrevost C.E., Tolin A.D., Gutierrez K.S. Investigating technology-enhanced teacher professional development in rural, high-poverty middle schools *Educational Researcher*, 45 (3) (2016), pp. 207-220, [10.3102/0013189X16644602](https://doi.org/10.3102/0013189X16644602)
5. Гилманова Р. М. *Жобалық оқыту технологиясы 2018– [Электрондық ресурс]. URL: <http://si-sv.com/publ/14-1-0-88>*
6. *Отчет NMC Horizon. Высшее образование. – Москва, 2015. – URL: <http://sibfrontier.ru/wp-content/uploads/2015/11/NMC-Horizon-Vyisshee-obrazovanie-2015.pdf>* (дата обращения: 06.04.2019).
7. *Аннотации рабочих программ дисциплин по направлению подготовки 27.03.02 «Управление качеством» и профилю «Управление качеством» (2016 год приема); Аннотация программы дисциплины «Проектная деятельность».*
URL: https://mospolytech.ru/op/files/op_c20ad4d76fe97759aa27a0c99bff6710_1515761152.pdf (дата обращения: 21.04.2019).
8. Mirzayeva Farokhat Odilzhonova (2022). Specificity of training future teachers to work with gifted children in the secondary educational school. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(3), 156–159. Retrieved from <https://www.giirj.com/index.php/giirj/article/view/2149>
9. Petrovych, O. B., Vinnichuk, A. P., Poida, O. A., Tkachenko, V. I., Vakaliuk, T. A., & Kuzminska, O. H. (2022). The didactic potential of cloud technologies in professional training of future teachers of Ukrainian language and literature. *CEUR Workshop Proceedings* (pp. 259–277). Retrieved from <http://ceur-ws.org/Vol-3085/paper32.pdf>
10. Білім беру технологиялары / А.П.Чернявская, Л.В.Байбородова, Л.Н.Серебренников және т.б. [Электронды ресурс]. 2019– URL: <http://cito-web.yspu.org/link1/method/met49/met49.html>.
11. Сардарова Ж.И., Жұмашева Н.С., Мұсағалиева Г.Б., Педагогтардың цифрлық құзыреттілігі: бүгінгі жағдайы, проблемалары. *Абай атындағы ҚазҰПУ, Хабаршы журналы, «Педагогикалық ғылымдары» сериясы*. 73, 1 (Бер 2022), 157–167. DOI: <https://doi.org/10.51889/20221.1728-5496.16>.
12. Садыкова А.Қ., Шолпанкулова Г.К., Джейн Мк Элдоуни Дженсен . 2022. Болашақ әлеуметтік педагогтарды әлеуметтік серіктестік жағдайында дайындауды сүйемелдеу технологиясы. *Абай атындағы ҚазҰПУ, Хабаршы журналы, «Педагогикалық ғылымдары» сериясы*. 73, 1 (Бер 2022), 132–141. DOI: <https://doi.org/10.51889/2022-1.1728-5496.13>
13. Полат, Е.С. *Жоба әдісі*
<https://psychosearch.ru/teoriya/vospitanie/478-istoriya-i-osobennosti-metoda-proektov-dzhon-dyui>.
14. Шумейко Т.С., Бежина В.В., Жиенбаева А.А. Моделирование системы формирования готовности будущих педагогов к развитию технического творчества школьников с использованием дистанционных технологий *Абай атындағы ҚазҰПУ-ң ХАБАРШЫСЫ «Педагогика ғылымдары» сериясы*, 2022, №3(75), 135-148

References:

1. Btemirova R. Í. *Metod proektov v usloviah sovremennogo vysshego obrazovania* / R.Í. Btemirova // *Sovremennyye problemy nauki i obrazovania*.–2016.№3. (data obraşenia: 09.03.2019).
URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=24488>
2. Nurmaganbetova M. S. *Proektnoe obuchenie kak odin iz innovatsionnykh metodov obucheniya* / M.S. Nurmaganbetova // *Molodej i gosudarstvo: nauchnometodologicheskie, sotsialno-pedagogicheskie i psihologicheskie aspekty razvitiya sovremennogo obrazovania. Mejdunarodnyi i rossijskiy opyt : sb. tr. VII Vseros. nauch.-prakt. konf. s mejdunar. uchastiem, 23–30 okt. 2017 g., Tver /redkol.: M. A. Krylova (otv. red.). – Tver : Tver. gos. un-t, 2017. – S. 80–86.*
3. Ramaraj, A., & Selvaraj, C. (2021). A puzzle based open ended approach in an architectural design studio: *Acritique. Global Journal of Arts Education*, 11(1), 25–26. doi:10.18844/gjae.v11i1.5457
4. Blanchard M.R., LePrevost C.E., Tolin A.D., Gutierrez K.S. *Investigating technology-enhanced teacher professional development in rural, high-poverty middle schools* *Educational Researcher*, 45 (3) (2016), pp. 207-220, 10.3102/0013189X16644602
5. Gilmanova R. M. *Jobalyq oqytu tehnologiasy 2018– [Elektrondyq resurs].* URL: <http://si-sv.com/publ/14-1-0-88>
6. *Ochet NMC Horizon. Vysşee obrazovanie. – Moskva, 2015. – URL: http://sibfrontier.ru/wp-content/uploads/2015/11/NMC-Horizon-Vyisshee obrazovanie-2015.pdf* (data obraşenia: 06.04.2019).
7. *Anotatsii rabochih program disyplin po napravleniyu podgotovki 27.03.02 «Upravlenie kachestvom» i profilü «Upravlenie kachestvom» (2016 god priema); Anotatsiya programy disypliny «Proektnaya deyatelnost».*
URL: https://mospolytech.ru/op/files/op_c20ad4d76fe97759aa27a0c99bfff6710_15_15761152.pdf (data obraşenia: 21.04.2019).
8. Mirzayeva Farokhat Odilzhonova (2022). *Specificity of training future teachers to work with gifted children in the secondary educational school. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(3), 156–159. Retrieved from <https://www.giirj.com/index.php/giirj/article/view/2149>
9. Petrovych, O. B., Vinnichuk, A. P., Poida, O. A., Tkachenko, V. I., Vakaliuk, T. A., & Kuzminska, O.H. (2022). *The didactic potential of cloud technologies in professional training of future teachers of Ukrainian language and literature. CEUR Workshop Proceedings* (pp. 259–277). Retrieved from <http://ceur-ws.org/Vol-3085/paper32.pdf>
10. *Bilim beru tehnologialary / A.P.Chernävskaia, L.V.Baiborodova, L.N.Serebrennikov jäne t.b. [Elektrondyq resurs]. 2019– URL: http://cito-web.yspu.org/link1/method/met49/met49.html.*
11. Sardarova J.Í., Jūmaşeva N.S., Musagalieva G.B., *Pedagogtardyñ sifrlyq qūzyrettiligi: bügingi jağdaiy, problemalary . Abai atyndağy QazŪPU, Habarşy jurnaly, «Pedagogikalyq ғылымдары» seriesy. 73, 1 (Ber 2022), 157–167. DOI: https://doi.org/10.51889/2022.1.1728-5496.16.*
12. Sadykova A.Q., Şolpankulova G.K., Jein Mk Eldouni Jensen, . 2022. *Bolaşaq äleumettik pedagogtardy äleumettik seriktetik jağdaiynda daiyndaudy süiemeldeu tehnologiasy. Abai atyndağy QazŪPU, Habarşy jurnaly, «Pedagogikalyq ғылымдары» seriesy. 73, 1 (Ber 2022), 132–141. DOI: https://doi.org/10.51889/2022-1.1728-5496.13*
13. Polat, E.S. *Joba ädısı https://psychosearch.ru/teoriya/vospitanie/478-istoriya-i-osobennosti-metoda-proektov-dzhon-dyui.*
14. Şumeiko T.S., Bejina V.V., Jienbaeva A.A. *Modelirovanie sistemy formirovaniya gotovnosti buduşih pedagogov k razvitiyu tehničeskogo tvorchestva şkolnikov s ispolzovaniem distantsionnykh tehnologi Abai atyndağy QazŪPU-ñ HABARŞYSY «Pedagogika ғылымдары» seriesy, 2022 , No3(75), 135-148*

МРНТИ 14.09.01

<https://doi.org/10.51889/7680.2022.18.74.012>

Сманова Н.^{1*}, Тулегенов Ш.¹

¹АО «Информационно-аналитический центр»
г. Нур-Султан, Казахстан

РОЛЬ СИСТЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ В РАЗВИТИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

В данной статье рассматривается система повышения квалификации педагогов с точки зрения развития функциональной грамотности обучающихся в Казахстане. Взаимосвязь между этими параметрами определяется посредством количественного анализа данных Международной программы по оценке образовательных достижений учащихся PISA-2018. Множественный регрессионный анализ используется для определения влияния показателей участия в мероприятиях по повышению квалификации на учебные достижения обучающихся по трем направлениям исследования (читательской, математической и естественнонаучной грамотности). Данный метод позволяет определить относительную важность профессионального развития в развитии функциональной грамотности обучающихся среди других факторов, связанных с учителем. По итогам результатов анализа было выявлена прямая положительная связь между участием учителей в программах профессионального развития и результатами обучающихся по всем трем направлениям исследования. Данный фактор предсказывает значение успеваемости лучше, чем вид трудового договора и сертификация учителей, даже после учета социально-экономического статуса обучающегося.

Ключевые слова: повышение квалификации педагогов, функциональная грамотность, непрерывное профессиональное развитие, PISA-2018, предикторы успеваемости.

Сманова Н.^{1*}, Тулегенов Ш.¹

¹АҚ «Ақпараттық-талдау орталығы»,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУДАҒЫ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ ЖҮЙЕСІНІҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Бұл мақалада педагогтердің біліктілігін арттыру жүйесі Қазақстандағы білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту тұрғысынан қарастырылады. Осы параметрлер арасындағы өзара байланыс PISA-2018 Оқушылардың білім жетістіктерін бағалау жөніндегі халықаралық бағдарламаның деректерін сандық талдау негізінде анықталады. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бойынша іс-шараларға қатысу көрсеткіштерінің зерттеудің үш бағыты (оқу, математикалық және жаратылыстану сауаттылығы) бойынша білім алушылардың оқу жетістіктеріне әсерін айқындау үшін көптік регрессия әдісі пайдаланылады. Бұл әдіс мұғаліммен байланысты басқа факторлар арасында кәсіби дамудың білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы салыстырмалы маңыздылығын анықтауға мүмкіндік береді. Талдау нәтижелерінің қорытындысына сәйкес, мұғалімдердің кәсіби даму бағдарламаларына қатысуы мен білім алушылардың зерттеудің барлық үш бағыты бойынша нәтижелері арасында тікелей оң байланыс анықталды. Аталған фактор білім алушының элеуметтік-экономикалық жағдайын ескергеннен кейін де мұғалімнің еңбек шарты мен сертификациясына қарағанда, оқу үлгерімін жақсырақ болжайды.

Түйін сөздер: педагогтердің біліктілігін арттыру, функционалдық сауаттылық, үздіксіз кәсіби даму, PISA-2018, оқу үлгерімінің предикторлары.

Smanova N. ¹ *, Tulegenov Sh. ¹

¹JSC «Information Analytic Centre»,
Nur-Sultan, Kazakhstan

THE ROLE OF TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT SYSTEM IN THE DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL LITERACY OF STUDENTS IN KAZAKHSTAN

Abstract

This study examines the teacher professional development system from the students' functional literacy perspective in Kazakhstan. The relationship between these parameters is established by conducting quantitative analysis of the data from the Programme for International Student Assessment (PISA) in 2018. The multiple regression analysis was performed to determine the impact of indicators of teachers' participation in professional development activities on students' academic achievement in three core study areas (reading, mathematics and science). This allows to determine the relative importance of teacher professional development in the development of functional literacy of students among other factors related to the teacher. According to the results of the analysis, a direct positive relationship was revealed between the participation of teachers in professional development programs and the results of students in all three areas of the study. This factor predicts students' academic performance better than the teacher contracts and teacher certification, even after accounting for the students' socio-economic profile.

Keywords: teacher professional development, functional literacy, continuous professional development, PISA-2018, predictors of academic performance.

Введение. Глава государства в своем Послании от 1 сентября 2021 года отметил, что нашей системе образования нужны мотивированные и квалифицированные педагоги, которые несут новые знания ученикам [1]. Повышение квалификации учителей является ключевой мерой в повышении качества педагогического состава в Казахстане. Закон «Об образовании» Республики Казахстан указывает на необходимость повышать уровень квалификационной категории не реже одного раза в пять лет. Данная норма также закреплена в Законе РК «О статусе педагога», в статье 7, пункте 12.

Цель данной статьи – определить роль профессионального развития учителей в развитии функциональной грамотности казахстанских обучающихся среди других факторов, связанных с обучением, таких как дефицит педагогических кадров, сертификация учителей, вид трудового договора с учителем, размер класса.

В 2021 году правительством была озвучена цель сократить частоту повышения квалификации и переподготовки учителей до одного раза в три года к 2023 году. Это будет означать более глубокие преобразования в системе повышения квалификации педагогов. В этом в контексте всесторонняя оценка воздействия профессионального обучения учителей на учебные достижения обучающихся приобретает особую актуальность.

Среди факторов, влияющих как на успеваемость, так и на социально-эмоциональное благополучие обучающихся, возможности для профессионального развития является ключевым наряду с начальной подготовкой и сертификацией учителей, системой наставничества и условием труда [2]. Важность участия учителей в непрерывном профессиональном развитии признается в качестве индикатора 4-й цели ЦУР ООН [3]. Кроме того, степень вовлеченности взрослого населения в непрерывное образование является одним из индикаторов развития человеческого капитала [4].

Стратегии повышения квалификации педагогов являются важнейшим атрибутом высокоэффективных систем образования, а также ключевым элементом успеха любой крупномасштабной образовательной реформы в странах ОЭСР [5]. Несколько реформаторских инициатив США придавали “профессиональному развитию” центральную роль в улучшении школьного образования [6]. В отчетах США также утверждается, что учителя работают эффективнее, если им будут предоставлены возможности оттачивать свои навыки и быть в курсе достижений в своей области [7].

Результаты международных сопоставительных исследований подтверждают важность профессионального развития учителей. Так, показатели участия в мероприятиях по повышению квалификации, согласно ответам директоров школ, были положительно взаимосвязаны с результатами стран-участниц PISA-2015 по естествознанию ($r=0,40$ по всем 69 странам-участницам; $r=0,36$ по странам ОЭСР) [8].

Участие учителей в непрерывном профессиональном развитии также может оказать умеренное, но прямое положительное влияние на сокращение разрыва в успеваемости среди учащихся [9].

Более того, непрерывное совершенствование уровня профессиональной компетентности педагога имеет прямое воздействие на повышение престижа педагога в обществе. Согласно исследованию Sahlberg (2010), предоставление возможностей для непрерывного развития и карьерного роста играют важную роль при выборе профессии выпускниками с высокими академическими показателями [10].

В Казахстане повышение квалификации и переподготовка учителей осуществляется на республиканском уровне на базе около 100 организации. Все мероприятия по повышению квалификации финансируются из государственного бюджета. Учителя также имеют право проходить курсы за свой счет. Программы повышения квалификации проводятся в соответствии с Правилами организации и проведения курсов повышения квалификации педагогов, а также посткурсового сопровождения деятельности педагога (2020). Программы курсов проходят предварительную экспертизу в Министерстве просвещения Республики Казахстан (Приказ МОН РК № 175, 2020).

В 2019 году был принят Закон «О статусе педагога», согласно которой педагог в праве выбирать формы повышения квалификации. Это, в свою очередь, свидетельствует о расширении возможности профессионального развития и карьерного роста учителей.

Непрерывное профессиональное развитие является одним из основных элементов, определяющих эффективность ключевых субъектов системы образования в Казахстане. Так, участие учителями в курсах повышения квалификации входит в показатели эффективности деятельности руководителя организации образования. Результаты прохождения курсов повышения квалификации учитываются при прохождении аттестации педагогов для получения одной из пяти квалификационных категорий (педагог, педагог-модератор, педагог-эксперт, педагог-исследователь, педагог-мастер). Это в свою очередь является одним из основных направлений и объектов изучения при проведении государственной аттестации организаций образования.

Как показывает казахстанский опыт, при внедрении новых подходов к обучению, значительная доля ресурсов направляется на непрерывное профессиональное развитие учителей. С 2016-2017 учебного года в стране начался поэтапный переход на учебные планы и образовательные программы, основанные на обновленном содержании, с фокусом на развитие функциональной грамотности учащихся. В след за этим центры повышения квалификации начали обучать учителей преподаванию по обновленным учебным программам. Согласно ответам учителей в рамках Международного исследования по вопросам преподавания и обучения TALIS-2018, участие в обучающих курсах по данному направлению было наиболее востребованным (37%) [11]. Более того, 18% учителей отметили, что редко связывают или не связывают содержание урока с реальной жизнью, 15% учителей выразили сомнение в своих навыках способствовать развитию критического мышления у учащихся. В 2020 году в АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» по программам повышения квалификации в рамках обновления содержания среднего образования прошли обучение более 33 тысяч учителей организаций образования, в том числе учителей начальных классов (10 138 человек) и учителей-предметников (23 397 человек) (Рис. 1).

В настоящее время существует несколько программ повышения квалификации по функциональной грамотности, доступных учителям всех уровней образования. Одна из таких программ, разработанной АО НЦПК «Өрлеу» – «Развитие функциональной математической, естественнонаучной и читательской грамотности учащихся в рамках проведения международного исследования «PISA». Целью данной программы является совершенствование профессиональных компетенций педагогов по развитию функциональной грамотности учащихся в рамках международного исследования PISA. Курс предназначен для учителей математики, естественнонаучных дисциплин, казахского/русского языка и литературы организаций среднего образования с казахским и русским языками обучения. Программы курсов включают 40-80 часов обучения, в зависимости от продолжительности курса. Кроме того, в 2021 году более 6 тысяч учителей посещали курсы по развитию естественнонаучной/математической и читательской грамотности, креативного мышления учащихся на базе Центра педагогического мастерства АОО «НИШ» [12].

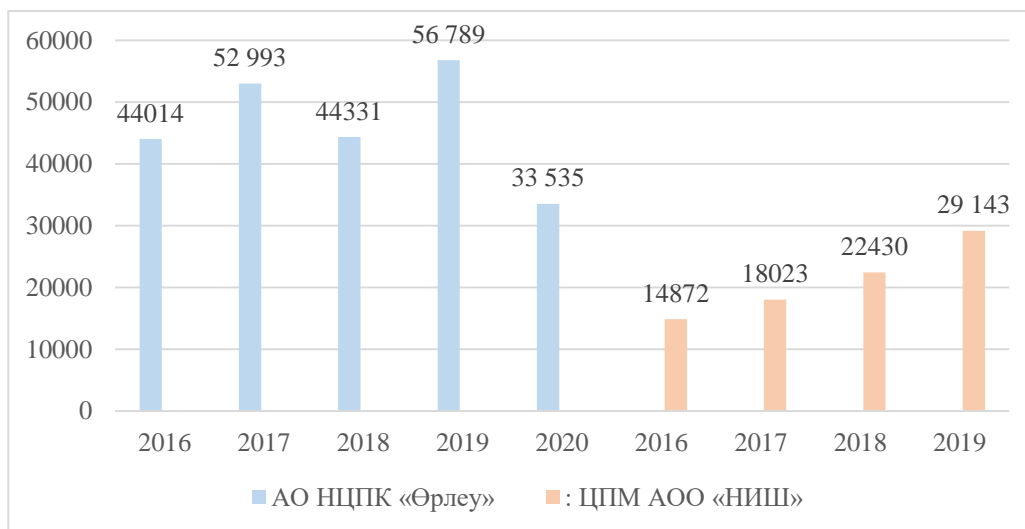

Рисунок 1. Количество учителей, прошедших курсы повышения квалификации в рамках обновления содержания среднего образования

Источник: Национальный сборник «Статистика системы образования Республики Казахстан». Нур-Султан: АО «Информационно-аналитический центр», 2021. – 313 с.

Надо отметить, что казахстанские учителя демонстрируют высокий уровень (98%) участия в мероприятиях по повышению квалификации по сравнению со странами ОЭСР (в среднем 94%) по данным TALIS-2018. Однако, несмотря на достаточно высокий уровень участия в программах профессионального развития, остается важный вопрос о степени эффективности этих мероприятий. Согласно опросу TALIS-2018, из вариантов ответов на вопрос «какие задачи должны быть профинансированы в первую очередь» ответ «предоставление высококачественных курсов повышения квалификации» расположился на втором месте после «повышение заработной платы учителей» [11]. После решение государством насущного вопроса, связанного с повышением заработной платы и сокращением рабочей нагрузки учителей в рамках Закона «О статусе педагога», следующим стоит задача пересмотреть систему профессионального развития педагогов для обеспечения требуемого качества.

Материалы и методы. В 2018 году Казахстан в четвертый раз принял участие в Международной программе по оценке образовательных достижений учащихся PISA. Исследование помогает замерить в какой степени 15-летние подростки готовы к решению задач в реальной жизни посредством полученных знаний. Всего от Казахстана в исследовании приняли участие 19 507 обучающихся из 616 организации образования, представляя 92% 15-летних обучающихся из всех регионов страны.

Для измерения того, насколько хорошо параметры участия в программах повышения квалификации учителей предсказывают результаты обучающихся в PISA-2018 использовался метод множественной регрессии. Данный метод позволяет определить относительную важность профессионального развития в развитии функциональной грамотности обучающихся среди других факторов, связанных с учителем.

Кроме того, с помощью иерархического регрессионного анализа определялась связь между участием в программах повышения квалификации и баллами обучающихся после учета их социально-экономического статуса (далее – СЭС). Для этого СЭС обучающегося был включен в модель на первом шаге, все остальные переменные – на втором шаге. Таким образом, в итоговой модели возможное влияние СЭС был исключен.

В апреле-мае 2022 года в Казахстане проводилось основное исследование PISA-2022, результаты которого позволят проводить дальнейшие исследования по оценке эффективности мероприятий по повышению квалификации учителей, проводимых за последние три года (данные по РК будут доступны в 2024 году).

Целевая переменная данного исследования – функциональной грамотность обучающихся. Виды функциональной грамотности, которые оцениваются в рамках PISA-2018, включают грамотность чтения, математическая грамотность и естественнонаучная грамотность. Необходимо отметить, что в каждом

цикле PISA одно из трех направлений определяется основным для проведения более глубокой оценки. Основным направлением оценивания в PISA-2018 была читательская грамотность.

В качестве независимых переменных данного исследования были определены вопросы анкеты для директоров, связанные с учителем. Факторы, связанные с учителем, предполагают их роль в обучении и, как было установлено, связаны с результатами учащихся [13, 14, 15]. Параметры учителей организации образования, охваченные в PISA-2018, включают дефицит педагогических кадров, профессиональное развитие педагогов, вид трудового договора, сертификацию учителей, размер класса [2].

Дефицит педагогических кадров. В опросе PISA-2018 руководителям организаций образования школ был задан вопрос о том, препятствует ли учебному процессу в их школе нехватка и несоответствие требованиям преподавательского и вспомогательного персонала. На основании этой информации был создан *индекс нехватки учителей*. Высшее значение индекса говорит о большей нехватки учителей в школе.

Вид трудового договора. Согласно определению PISA, проведение не менее 90% времени в качестве учителя в течение одного учебного года относится к полной занятости; остальные случаи относятся к неполной занятости. Различные условия труда учителей при полной и неполной занятости могут влиять не только на их удовлетворенность работой, но и на качество обучения. Учителя, работающие полный рабочий день, как правило, имеют больший доступ к профессиональному развитию и сотрудничеству с учителями по сравнению со своими коллегами, работающими неполный рабочий день [16].

Сертификация учителей. В PISA сертификация подразумевает лицензию на обучение в школе на основе стандартов, определенных национальными или местными органами. Некоторые исследования показали, что учащиеся, обучаемые педагогами, имеющими сертификат по определенному предмету, преуспевают в этом предмете [17].

Профессиональное развитие. В опросе PISA-2018 у директоров спросили, какая доля всего педагогического состава в их организации образования участвовала в мероприятиях по повышению квалификации за последние три месяца до тестирования PISA. В PISA программа профессионального развития представляет собой официальную программу продолжительностью не менее одного дня, направленную на повышение педагогического мастерства или педагогической практики, результатом которого является присвоение квалификации.

Размер класса. Размер класса является одним из важных факторов в определении успеваемости учащихся. В классах с меньшим количеством учеников учителя могут уделять больше времени, внимания и поддержки каждому ученику. Напротив, в больших классах некоторые учащиеся могут быть оторваны от обучения [18]. Однако, в предыдущих отчетах PISA указывалось, что некоторые высокоэффективные системы образования имеют большие классы, и предполагалось, что инвестиции в качество обучения более эффективны, чем инвестиции в меньшие классы [19]. Средний размер класса в PISA определяется на основе одной из девяти категорий ответов на вопрос “Какова средняя численность классов в вашей организации образования?” в диапазоне от “15 и меньше обучающихся” до “более 50 обучающихся”.

В данном анализе также используется контрольная переменная – СЭС в качестве одной из основных предикторов успеваемости обучающихся, что позволяет учитывать вариацию влияния вышеуказанных переменных на результат PISA-2018. Социально-экономический статус – это мера доступа обучающихся к семейным ресурсам (финансовому, социальному, культурному и человеческому капиталу) и социальному положению семьи обучающегося [20]. В PISA СЭС обучающихся оценивается с помощью *индекса экономического, социального и культурного статуса (ESCS)*, которая строится из нескольких переменных, связанных с семьей обучающихся: образование родителей, профессия родителей, количество домашнего имущества (наличие тихой комнаты для работы, доступ к Интернету, количество книг и др.).

Результаты и их обсуждение. Согласно ответам директоров школ в рамках опроса PISA-2018, доля казахстанских учителей, прошедших программы повышения квалификации, составила 26%, что на два процентных пункта выше, чем в PISA-2015 (24%).

Регрессивный анализ показал положительную взаимосвязь между результатами по трем основным направлениям исследования (читательской, математической и естественнонаучной грамотности) и процентом учителей, прошедших курсы повышения квалификации в течение последних трех месяцев до начала исследования. Обучающиеся организации образования с большей долей учителей, прошедших курсы, набрали более высокие баллы по всем трем направлениям оценивания даже после учета СЭС обучающегося.

Статистически значимый коэффициент регрессии также выявлен в значениях трудового договора (полная занятость/частичная занятость), сертификации учителей и размера класса ($p < 0.05$). Не было обнаружено статистически значимых различий в показателях чтения, математики и естествознания между обучающимися в организациях образования с большей или меньшей нехваткой педагогического персонала.

Таблица 1. Связь между параметрами учителей и результатами по читательской грамотности

	B	SE	Beta	Sig.	sr
(Constant)	392,018	2,890		0,000	
Полная занятость	0,090	0,007	0,090	0,000	0,088
Частичная занятость	-0,290	0,043	-0,047	0,000	-0,047
Индекс-пропорция сертифицированных учителей	27,092	2,466	0,078	0,000	0,077
Индекс нехватки педагогических кадров	0,776	0,622	0,009	0,233	0,009
Посещение программ повышения квалификации	0,294	0,023	0,089	0,000	0,089
Размер класса	-0,954	0,046	-0,148	0,000	-0,146

Предварительные анализы были проведены, чтобы убедиться в отсутствии мультиколлинеарности и нарушения линейности. Мера R^2 модели составляет 0,043, что указывает на то, что с помощью наблюдаемых переменных можно объяснить около 4% вариации результатов по читательской грамотности, около 3% – по математической грамотности и 5% – по естественнонаучной грамотности. Это свидетельствует о существовании множество других факторных признаков, не учтенных в модели, влияющих на успеваемость обучающихся.

Таблица 2. Связь между параметрами учителей и результатами по математической грамотности

	B	SE	Beta	Sig.	sr
(Constant)	422,687	3,169		0,000	
Полная занятость	0,107	0,008	0,098	0,000	0,095
Частичная занятость	-0,292	0,047	-0,044	0,000	-0,043
Индекс-пропорция сертифицированных учителей	22,362	2,704	0,059	0,000	0,058
Индекс нехватки педагогических кадров	0,430	0,681	0,005	0,504	0,004
Посещение программ повышения квалификации	0,346	0,026	0,097	0,000	0,096
Размер класса	-0,723	0,050	-0,103	0,000	-0,101

Наибольший коэффициент корреляции с успеваемостью наблюдается в значении размера класса ($sr = -.15$, $p < .001$, $sr = -.10$, $p < .001$, $sr = -.15$, $p < .001$). Однако данная корреляция является отрицательной, что предполагает, что обучающиеся, которые учатся в классах с меньшей численностью, как правило, превосходят своих сверстников, которые учатся в больших классах.

Значительная доля изменения баллов объясняется параметром посещения программ повышения квалификации ($sr = .09$, $p < .001$, $sr = .10$, $p < .001$, $sr = .09$, $p < .001$). Иными словами, около 0.8% дисперсии баллов по читательской грамотности объясняется влиянием участия учителей в программах профессионального развития (0.9% – по математической грамотности, 0.8% – по естественнонаучной грамотности) при исключении эффекта всех остальных переменных.

Таблица 3. Связь между параметрами учителей и результатами по естественнонаучной грамотности

	B	SE	Beta	Sig.	sr
(Constant)	401,418	2,848		0,000	
Полная занятость	0,104	0,007	0,105	0,000	0,102
Частичная занятость	-0,388	0,043	-0,064	0,000	-0,064
Индекс-пропорция сертифицированных учителей	27,939	2,430	0,082	0,000	0,081
Индекс нехватки педагогических кадров	1,204	0,612	0,014	0,096	0,014
Посещение программ повышения квалификации	0,283	0,023	0,087	0,000	0,087
Размер класса	-0,940	0,045	-0,148	0,000	-0,148

В результате анализа также была выявлена отрицательная взаимосвязь между долей учителей, занятых неполный рабочий день, и успеваемостью обучающихся по трем основным направлениям PISA даже после учета СЭС обучающегося. Данный результат означает, что с каждым увеличением количества учителей, работающих неполный рабочий день, на одну единицу результаты обучающихся снижается в среднем на 0,04–0,06 баллов с вероятностью 95%.

Заключение. По результатам исследования пришли к следующим заключениям:

– Данные PISA-2018 свидетельствуют о положительном влиянии профессионального развития учителей на результаты обучающихся по читательской, математической и естественнонаучной грамотности. Обучающиеся набрали более высокие баллы, когда больше учителей в их школе приняли участие в мероприятиях по повышению квалификации.

– Участие в мероприятиях по профессиональному развитию является одним из наиболее существенных факторных признаков, влияющих на успеваемость обучающихся. Оно объясняет большую часть различий в успеваемости, чем вид трудового договора и сертификация учителей.

– Из всех объясняющих переменных размер класса вносит наибольший уникальный вклад (объясняя около 2% различий в успеваемости).

– Дефицит учителей в школе не было связано с успеваемостью обучающихся в чтении, математике и естествознании.

Таким образом, можно сделать вывод, что повышение квалификации педагогов играет важное значение в улучшении качества обучения, отражаемое в результатах учащихся. Предстоящие преобразования в системе образования накладывают на педагога еще больше ответственности за качество своего обучения. В этом в контексте система повышения квалификации приобретает особую важность.

Исследования показывают, что профессиональное развитие более эффективно, когда оно фокусируется на учащихся, активно вовлекает учителей в разработку учебных стратегий, руководствуется долгосрочным планом, поддерживает сотрудничество между коллегами, использует модели эффективной практики, предоставляет учителям обратную связь и достаточно времени для внедрения и поддержания изменений [6, 21].

На протяжении последних нескольких лет государством реализуются системные меры по повышению качества и эффективности системы повышения квалификации учителей. Для более эффективного функционирования системы в современных условиях рекомендуется усилить требования к контролю качества и прохождению аккредитации поставщиков услуг неформального образования; наращивать потенциал системы для обеспечения обучения во всех областях компетенции, потребных в долгосрочной перспективе; вовлекать педагогов в разработку стратегий по дальнейшему развитию системы; рассмотреть возможность внедрения ваучерного механизма финансирования программ повышения квалификации. Международный опыт показывает, что ваучерная система позволяет снизить доминирование государственных образовательных учреждений, усиливает конкуренцию между поставщиками образовательных услуг, таким образом способствует повышению их производительности и эффективности [22]. Существуют также доказательства того, что ваучеры оказывают положительное влияние на охват учителей [23]. Это особенно важно в контексте предстоящих преобразований в сфере повышения квалификации педагогов в Казахстане. Создание условий для непрерывного самообразования учителей, позволяющих выбирать наиболее подходящее для них обучение, должно стать приоритетом модернизации системы повышения квалификации в Казахстане.

Авторы выражают благодарность Комитету науки Министерства образования и науки Республики Казахстан за финансирование (Программно-целевое финансирование №OR11465485)

Список использованной литературы:

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. – 2021. – Официальный сайт Президента Республики Казахстан (akorda.kz)
2. OECD (2020). PISA 2018 Results (Volume V): Effective Policies, Successful Schools. PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/ca768d40-en>
3. United Nations (2015). Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations, New York. www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E
4. Постановление Правительства Республики Казахстан об утверждении Концепции обучения в течение всей жизни (непрерывное образование) от 8 июля 2021 года № 471.
5. OECD (2015). Education Policy Outlook 2015: Making Reforms Happen. OECD Publishing, Paris. <https://dx.doi.org/10.1787/9789264225442-en>
6. U.S. Department of Education (2000). National Center for Education Statistics. Monitoring School Quality: An Indicators Report. Washington, DC. <https://nces.ed.gov/pubs2001/2001030.pdf>
7. Henke, R. R., X. Chen, & S. Geis. (2000). Progress through the Teacher Pipeline: 1992–93 College Graduates and Elementary/Secondary School Teaching as of 1997 (NCES 2000–152). U.S. Department of Education. Washington, DC: National Center for Education Statistics, Office of Educational Research and Improvement.
8. OECD (2018). Effective Teacher Policies: Insights from PISA. PISA, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264301603-en>.
9. Meissel, K., Parr, J., & Timperley H. (2016). Can professional development of teachers reduce disparity in student achievement? *Teaching and Teacher Education*, Vol. 58, pp. 163-173. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tate.2016.05.013>.
10. Sahlberg, P. (2010). The Secret to Finland's Success: Educating Teachers, Stanford Center for Opportunity Policy in Education Research Brief. <https://edpolicy.stanford.edu/library/publications/290>.
11. Национальный отчет «Международное исследование преподавания и обучения TALIS-2018: первые результаты Казахстана». – Нур-Султан: АО «Информационно-аналитический центр», 2019. – 155 с.
12. Национальный сборник «Статистика системы образования Республики Казахстан». – Нур-Султан: АО «Информационно-аналитический центр», 2021. – 313 с.
13. Brophy, J., Good, T. L. (1986). Teacher behavior and student achievement. In M. C. Whittrock (Ed.), *Handbook of research on teaching* (3rd ed., pp. 328-375). New York: Macmillan
14. Muijs, D., Reynolds, D. (2001). *Effective Teaching: Evidence and Practice*, Sage Publications, London.
15. Seidel, T., Shavelson, R.J. (2007). Teaching effectiveness research in the past decade: The role of theory and research design in disentangling meta-analysis results. *Review of Educational Research*, Vol. 77/4, pp. 454-499.
16. Jameson, J., Hillier, Y. (2008). Nothing will prevent me from doing a good job'. the professionalisation of part-time teaching staff in further and adult education. *Research in Post-Compulsory Education*, Vol. 13/1, pp. 39-53.
17. Akiba, M., LeTendre, G., & Scribner, J. (2007). Teacher Quality, Opportunity Gap, and National Achievement in 46 Countries. *Educational Researcher*, Vol. 36/7, pp. 369-387.
18. Finn, J., Pannozzo, G., & Achilles, C. (2003), The “Why’s” of Class Size: Student Behavior in Small Classes. *Review of Educational Research* Fall 2003, Vol. 73, No. 3, pp. 321-368.
19. OECD (2014). PISA 2012 Results: Students and Money (Volume VI): Financial Literacy Skills for the 21st Century. PISA, OECD Publishing, Paris. <https://dx.doi.org/10.1787/9789264208094-en>
20. Национальный отчет «Достижения по чтению, математике и естествознанию: результаты исследования PISA-2018 в Казахстане». – Нур-Султан: АО «Информационно-аналитический центр», 2020. – 154 с.
21. Lumpe, A. et al. (2012). Beliefs about Teaching Science: The relationship between elementary teachers' participation in professional development and student achievement. *International Journal of Science Education*, Vol. 34/2, pp. 153-166.

22. ФПОИ. Обзор опыта использования ваучерной системы финансирования повышения квалификации учителей и анализ эффективности затрат. – 2017. – <https://edu.gov.kg/media/files/5d576a62-b595-4012-b067-16cbf4ca3624.pdf>

23. Хамзина С.А. Функциональный анализ системы повышения квалификации. – 2017. – <https://edu.gov.kg/media/uploads/2021/10/11/ecyrbj.pdf>

References:

1. *Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva narodu Kazahstana*. – 2021. – Official'nyj sajt Prezidenta Respubliki Kazahstan (akorda.kz)

2. OECD (2020). *PISA 2018 Results (Volume V): Effective Policies, Successful Schools*. PISA, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/ca768d40-en>

3. United Nations (2015). *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations, New York. www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

4. *Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ob utverzhenii Konceptii obucheniya v techenie vsej zhizni (nepreryvnoe obrazovanie) ot 8 iyulya 2021 goda № 471*.

5. OECD (2015). *Education Policy Outlook 2015: Making Reforms Happen*. OECD Publishing, Paris. <https://dx.doi.org/10.1787/9789264225442-en>

6. U.S. Department of Education (2000). *National Center for Education Statistics. Monitoring School Quality: An Indicators Report*. Washington, DC. <https://nces.ed.gov/pubs2001/2001030.pdf>

7. Henke, R. R., X. Chen, & S. Geis. (2000). *Progress through the Teacher Pipeline: 1992–93 College Graduates and Elementary/Secondary School Teaching as of 1997 (NCES 2000–152)*. U.S. Department of Education. Washington, DC: National Center for Education Statistics, Office of Educational Research and Improvement.

8. OECD (2018). *Effective Teacher Policies: Insights from PISA*. PISA, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264301603-en>.

9. Meissel, K., Parr, J., & Timperley H. (2016). *Can professional development of teachers reduce disparity in student achievement? Teaching and Teacher Education*, Vol. 58, pp. 163-173. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tate.2016.05.013>.

10. Sahlberg, P. (2010). *The Secret to Finland's Success: Educating Teachers*, Stanford Center for Opportunity Policy in Education Research Brief. <https://edpolicy.stanford.edu/library/publications/290>.

11. *Nacional'nyj otchet «Mezhdunarodnoe issledovanie prepodavaniya i obucheniya TALIS-2018: pervye rezul'taty Kazahstana»*. – Nur-Sultan: AO «Informacionno-analiticheskij centr», 2019. – 155.

12. *Nacional'nyj sbornik «Statistika sistemy obrazovaniya Respubliki Kazahstan»*. – Nur-Sultan: AO «Informacionno-analiticheskij centr», 2021. – 313.

13. Brophy, J., Good, T. L. (1986). *Teacher behavior and student achievement*. In M.C. Whittrock (Ed.), *Handbook of research on teaching* (3rd ed., pp. 328-375). New York: Macmillan

14. Muijs, D., Reynolds, D. (2001). *Effective Teaching: Evidence and Practice*, Sage Publications, London.

15. Seidel, T., Shavelson, R.J. (2007). *Teaching effectiveness research in the past decade: The role of theory and research design in disentangling meta-analysis results*. *Review of Educational Research*, Vol. 77/4, pp. 454-499.

16. Jameson, J., Hillier, Y. (2008). *Nothing will prevent me from doing a good job'. the professionalisation of part-time teaching staff in further and adult education*. *Research in Post-Compulsory Education*, Vol. 13/1, pp. 39-53.

17. Akiba, M., LeTendre, G., & Scribner, J. (2007). *Teacher Quality, Opportunity Gap, and National Achievement in 46 Countries*. *Educational Researcher*, Vol. 36/7, pp. 369-387.

18. Finn, J., Pannozzo, G., & Achilles, C. (2003), *The “Why’s” of Class Size: Student Behavior in Small Classes*. *Review of Educational Research* Fall 2003, Vol. 73, No. 3, pp. 321-368.

19. OECD (2014). *PISA 2012 Results: Students and Money (Volume VI): Financial Literacy Skills for the 21st Century*. PISA, OECD Publishing, Paris. <https://dx.doi.org/10.1787/9789264208094-en>

20. *Nacional'nyj otchet «Dostizheniya po chteniyu, matematike i estestvoznaniyu: rezul'taty issledovaniya PISA-2018 v Kazahstane»*. – Nur-Sultan: AO «Informacionno-analiticheskij centr», 2020. – 154.

21. Lumpe, A. et al. (2012). *Beliefs about Teaching Science: The relationship between elementary teachers' participation in professional development and student achievement*. *International Journal of Science Education*, Vol. 34/2, pp. 153-166.

22. ФПОИ. Обзор опыта испол'зованиya vauchernoj sistemy finansirovaniya povysheniya kvalifikacii uchitelej i analiz effektivnosti zatrat. – 2017. – <https://edu.gov.kg/media/files/5d576a62-b595-4012-b067-16cbf4ca3624.pdf>

23. Hamzina S.A. *Funkcional'nyj analiz sistemy povysheniya kvalifikacii.* – 2017. – <https://edu.gov.kg/media/uploads/2021/10/11/ecyrbj.pdf>

IRSTI 14.23.01

<https://doi.org/10.51889/4795.2022.77.72.013>

Abdulina M.^{1*}, *Sarsenbayeva F.*², *Shintaeva L.*²

¹*Abai Kazakh National Pedagogical university, Almaty, Kazakhstan*

²*Academy of Logistics and Transport, Almaty, Kazakhstan*

THE DYNAMICS OF ICT COMPETENCE DEVELOPMENT OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS IN THE CONTEXT OF DIGITAL EDUCATION

Abstract

The modernization of modern education requires the teacher to make a qualitative change in approaches to the organization of educational activities with preschool children. This study examines the dynamics of the ICT competence of the students of Abai Kazakh National Pedagogical University "KazNPU" before and after the pandemic. At the same time, the authors proceeded from the fact that future preschool teachers' ICT competence characterizes the degree of readiness to use modern information technologies in professional and pedagogical activities and includes two levels of digital literacy: the basic level, the level of ICT proficiency in teaching and learning environment. The article provides an analysis of the research findings, including the students' ICT knowledge and skill levels, an evaluation of the significance of using ICT in future professional activities, and recommendations for further research.

Keywords: information and communication technologies, digital pedagogy, professional training, ICT competence, preschool education, modern education, pedagogical conditions, preschool teachers, professional competence.

Абдулина М.Е.^{1*}, *Сарсенбаева Ф.Г.*², *Шинтаева Л.А.*²

¹*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан*

²*Логистика және көлік академиясы, Алматы қ., Қазақстан*

ЦИФРЛІК БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДЫҢ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ АКТ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ ДИНАМИКАСЫ

Аңдатпа

Заманауи білім беруді жаңғырту мұғалімнен мектеп жасына дейінгі балалармен оқу іс-әрекетін ұйымдастыру тәсілдерін сапалы өзгертуді талап етеді. Бұл зерттеуде Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті «ҚазҰПУ» студенттерінің пандемияға дейінгі және одан кейінгі АКТ құзыреттілігінің динамикасы талданады. Сонымен бірге, оқушылардың АКТ құзыреттілігін анықтау кезінде авторлар мектепке дейінгі мекеменің болашақ педагогының АКТ құзыреттілігі заманауи ақпараттық технологияларды кәсіби-педагогикалық іс-әрекетте пайдалануға дайындық дәрежесін сипаттайтынына және 3 деңгейді қамтитынына сүйенді. цифрлық сауаттылық: базалық деңгей, АКТ мотивациялық компонентінің деңгейі – АКТ негізіндегі білім беру технологияларын меңгеру және құзыреттілік деңгейі. Мақалада зерттеу нәтижелеріне талдау, оның ішінде студенттердің АКТ саласындағы білімдері мен дағдыларының деңгейі, болашақ кәсіби қызметінде АКТ-ны қолданудың маңыздылығына баға берілген және одан әрі зерттеуге ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, цифрлық педагогика, кәсіптік оқыту, АКТ құзыреттілігі, мектепке дейінгі тәрбие, заманауи білім беру, педагогикалық шарттар, мектепке дейінгі тәрбие беру педагогтары, кәсіби құзыреттілік.

Абдулина М.Е.^{1*}, Сарсенбаева Ф.Г.², Шинтаева Л.А.²

¹ *Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан*

² *Академия логистики и транспорта, г. Алматы, Казахстан*

ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ ИКТ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Модернизация современного образования требует от педагога качественного изменения подходов к организации образовательной деятельности с дошкольниками. В данном исследовании проанализирована динамика ИКТ-компетентности студентов Казахского национального педагогического университета имени Абая «КазНПУ» до и после пандемии. При этом при определении ИКТ-компетентности студентов, авторы исходили из того, что ИКТ-компетентность будущего педагога дошкольного учреждения характеризует степень готовности к использованию современных информационных технологий в профессионально-педагогической деятельности и включает 2 уровня цифровой грамотности: базовый уровень, уровень навыков ИКТ грамотности в образовательном пространстве. В статье представлен анализ результатов исследования, в том числе уровня знаний и умений студентов в области ИКТ, оценка значимости использования ИКТ в будущей профессиональной деятельности и рекомендации для дальнейших исследований.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, цифровая педагогика, профессиональная подготовка, ИКТ-компетентность, дошкольное образование, современное образование, педагогические условия, педагоги дошкольного образования, профессиональная компетентность.

Introduction. The evolution of new regulations, state educational standards at all levels of continuous education, and changes in current education all have a positive and negative impact on the criteria for teaching staff competency. Finding pedagogical means and conditions for enhancing the quality of their training, retraining, and self-development in the profession has become increasingly important as a result of the implementation of the education modernization strategy, which has significantly exacerbated the issue of inadequate professional competence of specialists.

The dynamics of ICT competence development of the future preschool teachers of the Abai Kazakh National Pedagogical university "KazNPU" before and after the pandemic is analyzed in this study. . At the same time, in determining the ICT competence of graduate students, the authors proceeded from the fact that the ICT competence of a teacher characterizes the degree of his readiness to use modern information technologies in professional and pedagogical activities and includes 2 levels of digital literacy: the basic level, ICT literacy skills in teaching and learning environment. The use of ICT's diverse capabilities, methods of transferring and perceiving information, enables teachers to more effectively use pedagogical technologies in the educational process, as well as to seek out new approaches aimed at increasing students' long-term cognitive motivation. The authors of this study set another goal: to assist students in selecting tools and services to support specific teaching and learning approaches by leveraging the innovative nature of digital technologies. This, in our opinion, will raise the level of ICT competence.

Dynamic growth and active use of information technology are traits of modernity. The needs of society are driving the constant development of pedagogy as a science. Therefore, a fresh conceptual framework is added to the scientific and educational literature: "Online pedagogy, digital learning, and digital pedagogy" [1].

In this regard, some trends in modern education have emerged, as a result of which the most noticeable changes in the educational process are taking place: Knowledge accessibility; personalization of education; paradigm shifts in the relationship between teacher and students, leading to the popularization of collaborative learning; interdisciplinary knowledge, collective projects, mutual learning, and so on; Smart Learning; social

learning - the use of social networks and various social services; involvement in learning based on gamification [2], virtual and augmented reality.

Professional competence of a teacher as a set of universal and specific professional attitudes that allow him to cope with a given program and special situations that arise in the psychological and pedagogical process of a preschool institution, resolving which, he contributes to the clarification, improvement, practical implementation of development tasks, its general and special abilities [3].

The priority component of professional competence is the ability to use modern technologies for teaching, educating and developing children, based on their age and individual capabilities and needs, as well as positive personal qualities, general cultural and psychological and pedagogical knowledge, skills and values.

Information and communication technologies (ICT) are a significant part of their professional competence and are used in the following contexts:

- in educational work with preschoolers (in the classroom, during individual work, during leisure activities, etc.);
- in the development of the information culture of children, i.e educational process participants;
- when planning the educational process;
- when assessing the extent to which children have mastered the educational program;
- in the process of professional self-education and self-development;
- when creating and using electronic materials, games, presentations, videos for working with children in a preschool institution;
- in situations of remote interaction with the parents of children;
- connection with the social partners of the educational organization, instructors' participation in the informational and educational environment;
- in the course of self-presentation of their developments, with participation in competitions.

The positive effects of the ICT competence of preschool teachers, fixing the requirements for it in the professional standard of the teacher raises the issue of finding contemporary pedagogical ways and conditions for the formation of this competence in the system of training students and retraining teachers working in preschool institutions. Information and communication competence of a modern teacher, according to A.V. Adolf [4], includes three main aspects:

1. Adequate level of functional literacy in the field of ICT.
2. Efficacious and reasonable use of ICT in the professional activities of an instructor to solve professional, social and personal issues.
3. Comprehension of ICT as the basis of a contemporary paradigm in education aimed at developing students as subjects of the information society, capable of creating knowledge, able to operate with information arrays to obtain a new intellectual and activity result [3].

The methodological service in kindergarten has high potential for the formation and improvement of significant ICT competence of its teaching staff. The methodological service for solving this problem may include: a senior preschool teacher, preschool teacher with ICT competence, administration staff. Moreover, specialists who have the necessary abilities to use electronic resources in the education of preschoolers can be included in such a service. Parents also can be involved in such work in accordance with the educational needs of teachers in the area being mastered. When improving the ICT competence of preschool teachers, methodological services need to build the work of the institution and organize a system of advanced training in such a way as to solve the following tasks:

- motivation for the study and use of ICT by preschool teachers, their awareness of the importance of technology in improving the efficiency of contemporary preschool education;
- the formation of functional literacy, which allows competently and without harm to the health and psyche of children to apply information and communication technologies in the educational process of a preschool institution;
- encouraging teachers to use ICT and electronic resources in professional self-education and self-development.

Materials and methods. The UNESCO recommendations specify the ICT competency requirements for teachers (ICT Competency Framework for Teachers) [8]. Many studies have been conducted by foreign and domestic researchers on the formation and development of the teacher's ICT competencies [2, 4, 8, 10, 13, 14].

The following research methods were used to achieve the study's goal: theoretical analysis of scientific literature [2, 8, 3, 14]; interpretive (comprehensive and systematic study of the object of research; generalization of practical experience, etc.), empirical (diagnostics of students of Abai KazNPU: a questionnaire and test for students to determine the level of their ICT competence (Klepikova A.G., Belenko V.B., Bocharova L.V.).

Traditional pedagogy's methods, structure, and form are expanded and modernized by digital pedagogy. This gives teachers the freedom to create training sessions however they see fit, to utilise electronic libraries of educational books and services, and to allow students to independently create their own educational trajectories.

A wide range of pedagogical ICT tools are developed by digital pedagogy and made available for use in the educational process, including: open educational resources; massive open online courses (MOOCs); learning platforms (Learning Management System / LMS); electronic textbooks (e-book); electronic libraries (e-library); mobile learning; virtual reality (online exhibitions, virtual zoos, parks e.t.c.), augmented technology (virtual games), cloud educational systems and Internet services; electronic portfolios and personal electronic accounts; digital video communications" [5]. The most important thing for a teacher to understand is how they can generate new knowledge, apply new educational technologies, and share new and interesting ideas in the professional community by using ICT tools as a tool.

In addition, educators with ICT competencies can freely use all this variety of pedagogical tools, making an informed choice of digital tools and services to support specific teaching and learning methods, such as collaborative learning; projects; virtual and augmented reality; mobile learning; storytelling and gamification [6].

According to the UNESCO ICT Competency Framework for Teachers, the components of ICT competencies include six major aspects of the teacher's work: curriculum assessment, pedagogical practices based on ICT, the use of digital skills, organizational and management of the educational process, and professional -personal development [8]. The main aspects of a teacher's work, according to ICT-CFT, are related to three levels of ICT use in educational practice: 1) knowledge acquisition; 2) knowledge deepening; 3) knowledge creation. These three levels correspond to the stages of teacher's professional development, starting from the basic level of ICT proficiency (knowledge of technology and basic competencies in the field of ICT), then the level of ICT proficiency in teaching and learning environment (creating a learning environment focused on students, integrating ICT into the educational environment, and the ability to model a learning environment based on new digital technologies, which encourages students to create new knowledge necessary for a more harmonious, full-fledged and prosperous society) [8].

It should be emphasized that the condition of contemporary information technologies and the trends that have emerged in the international educational space have an impact on the use of ICT in pedagogical practice. Therefore, one of the most important components of the professional ICT competence of a teacher is the degree of his readiness to use modern information technologies in professional and pedagogical activities and the management of educational results in a digital educational environment.

Indicators of the development of information and communication competence in aspiring preschool teachers are to be found in this study. Methods for diagnostics (author L.V. Bocharova) were chosen (questionnaires: "Information and communication competence of future preschool teachers in the process of professional training," "Studying the motivation for the formation of information and communication competence of future preschool teachers," test, project, observation) in order to identify indicators describing the level of formation of information and communication competence of future preschool teachers. The pedagogical experiment involved 102 students in total from the third and fourth courses of the Institute of Pedagogy and Psychology who were majoring in "Preschool Education." During the experimental work, students studied the disciplines "Information and Communication Technologies", "Digital Technologies of Education".

In the process of diagnostic research, we took into account the multicomponent structure of the information and communication competence of future preschool teachers, represented by a set of cognitive, activity, motivational, personal components, in accordance with which we determined the levels of formation of each component.

In the scientific and pedagogical literature, the most common approach is when the main measurement criterion is the characteristics of students' progress to a higher level of mastering knowledge, skills and abilities [7, 8, 9]. Based on this, we identified three levels of formation of each component of the information and communication competence of future preschool teachers: low, average, high, which are detailed in Table 1.

Table 1. The levels of formation of the components of information and communication competence of future preschool teachers

Components	Levels		
	Low	Average	High
Cognitive	Basic computer and information handling skills are insufficient for using digital resources.	Has sufficient understanding of how to utilize ICTs in academic and extracurricular settings, has learned how to create a variety of works and presentations, and is aware of how to use software.	possesses a thorough understanding of using information and communication technology for professional work; extensive knowledge has been formed on the creation of various types of work using ICT tools; fluent in specialized literature, knowledgeable about software
Personal	rarely shows his own style in information and communication activities, low responsibility for the work performed	uses information and communication technologies in a manner consistent with his professional activity, and is in charge of the work produced	being totally responsible for the work completed, has its own unique style and distinctive skills while using ICT in professional activities.
Motivational	weakly expressed value orientations and motives, not interested in success in information activities, not ready to improve information and communication competence	A value-motivational orientation to information activities has developed, and the person is eager to succeed in information activities. They are also willing to advance their information and communication skills, show interest in searching for information processing, and reproduce information with analytical elements based on their understanding of the fundamentals of working with information.	The specialist wants to manage the information and communication process, shows a strong value-motivational orientation, is prepared for continuous improvement of information and communication competence, is interested in information and communication activities and the need to achieve high results in information and communication activities, and is highly motivated to use ICT.
Activity	reproduces tasks based on elementary knowledge; basic skills in working with information, computer skills at the user level	have the necessary knowledge and abilities to effectively use ICTs in academic and extracurricular settings, as well as the ability to produce a variety of works and presentations.	knows how to use information and communication technologies; the skills of creating various multimedia presentations with complex additional features and websites are formed, is able to solve professional problems using ICT, is

distinguished by a creative approach, can predict the results of work when using ICT

The cognitive component includes being able to apply current methods and programs, taking into account the demands of the educational environment, and being willing to put that knowledge to use. We conducted a survey on the questionnaire "Information and communication competence of future preschool teachers" and a test for information and communication technology knowledge in the section "Conditions for the effective and safe use of ICT for educational purposes" to ascertain the level of development of the cognitive component of information and communication competence. The test contained both closed questions and open-ended questions, to which the respondent created their own free-form responses (answers offered by the questionnaire developer). When diagnosing the level of formation of the cognitive component, we also observed the future preschool teachers during the teaching practice at Abai Kazakh National Pedagogical university and during practical lessons. The observation was carried out according to the following characteristics: future preschool teachers use multimedia presentations prepared by themselves during classes and teaching practice; use electronic educational resources; participate in the creation of didactic materials using information and communication technologies; take part in the preparation and conduct of extracurricular activities (competitions, Olympiads) using audio and video materials and multimedia equipment; conduct conversations and prepare projects and presentations in the subjects "Information and Communication Technologies", "Digital Educational Technologies" and other disciplines.

The *activity component* assumes a willingness to apply modern methods and information and communication technologies; the ability to apply methods of mathematical information processing by means of ICT, the ability to analyze the results of scientific research and use them in solving educational and research problems; readiness to use the main methods and means of gaining, storing, processing information, to have high computer proficiency; ability to work with computer games for preschoolers and software designed for educational purposes; the ability to create educational presentations and applications using the special features of the computer. Diagnostics of the level of formation of the activity component of information and communication competence was carried out during practical and seminar classes, where the ability to apply the acquired knowledge in practice, the formation of skills and abilities in the use of information and communication technologies in preschool education, types and forms of activity using modern information technologies and teaching programs for preschoolers. As a result of the research of this component, the following levels were formulated.

The *low* level of formation of the activity component of the information and communication competence of future preschool teachers is the reproduction of information in accordance with the task based on elementary knowledge; basic skills of working with information and communication technologies, computer skills at the basic level.

Average - students have enough skills to use information and communication technologies in educational and extracurricular activities, students have skills to create various works in the digital space.

High level - advanced skills in the use of ICT in the process of professional training; students can create various works in the digital space with additional features.

This component was assessed according to the methodology developed in the dissertation research by Vorontsova E.M. [11] "Creating a project". Task example: create a project (the topic of the project was determined by students independently from the subject: "History of preschool pedagogy", "Innovative technologies in education").

Additionally, we conducted a conversation with students to determine the level of formation of the activity component of information and communication competence on the following questions: Please, tell us about multimedia presentations, what is the effectiveness of their use?; What benefits do you see from using Internet technology for information exchange and search?; How do you use information and communication technologies in the educational process and in teaching practice? Tell us about an integrated approach to the use of modern technical teaching aids; What are the benefits and drawbacks of computer games made for preschoolers?

The *motivational component* in the framework of our study is considered as a comprehension of the significance of information and communication competence for improving the quality of pedagogical work; the need to achieve high results in information and communication activities, interest in information and communication activities, independence in the educational process.

We used the L.V. Bocharova approach, "Studying the Motivation for the Formation of Information and Communication Competence of a Future Teacher," to examine the level of development of the motivational

component of information and communication competence. This approach required that the statements be numbered in decreasing order of relevance [10]:

- successful pursuit of interpersonal interaction;
- the ability to effectively manage the information and communication process;
- a desire to enhance professional training through the potentials of information and communication competence;
- interest in information and communication activities;
- the need to attain high results in information and communication activities.

Personal component is the ability to take initiative and independence when dealing with various information programs and developing electronic educational resources. Another aspect is the capacity for tact and consideration of others' opinions when using information resources. With this component, students demonstrate their style in information and communication activities and are responsible for their work (questionnaire "Personal self-assessment of the student").

As a consequence of our investigation into this component, we were able to define the levels of development of the personal component of the information and communication competence of future preschool teachers.

- *low level* of formation of the personal component of the information and communication competence of future teachers - rarely shows his style in information and communication activities, low responsibility for the work performed;

- *the average level* of formation of the personal component of the information and communication competence of future teachers - demonstrates their style of using information and communication technologies in their professional activities, and is responsible for the work performed;

- *a high level* of formation of the personal component of the information and communication competence of future teachers is characterized by their own style of using ICT in their professional activities, full accountability for the work completed, and a strong interest in using ICT to address educational issues.

Results and discussion. Experimental work was carried out at Abai Kazakh National Pedagogical University. 102 students (3d and 4th year of study) of the specialty "Preschool education" took part in a survey. To determine the ICT competence of future preschool teachers, the authors conducted a study of the students of the Abai Kazakh National pedagogical university based on a tiered approach: the level of digital literacy, ICT literacy skills in teaching and learning environment, the development of cognitive, activity, motivational and personal components of ICT competence. Since the threat of coronavirus infection was made public in 2020 and all educational institutions were required to switch to a distance learning format by April 2021, the dynamics of ICT competence development have been monitored closely.

A survey of future preschool teachers was conducted to determine the level of ICT competence (basic, user, and advanced user) in two areas: digital literacy, ICT literacy skills in teaching and learning environment.

The *basic level* required proficiency with the text editors Word and Excel, PowerPoint presentations, email, different Internet browsers (searching and downloading the necessary information), graphic editors, use of removable media, including disks and flash drives, and knowledge of the function of archivers and their potential use.

User - the use of functional buttons on the keyboard, understanding of the function and use of various "hot" key combinations, proficiency with the basic MS Office programs (Excel, PowerPoint, and Word), working knowledge of all browser settings, ability to use search engines to locate information on the Internet, ability to look for a lost file, document, or folder in the PC operating system, and use of social networks, including for educational purposes.

Advanced user - having complete knowledge of the PC's functionality and the ability to use it; being familiar with text recognition systems, automatic text translation, and image processing; being confident in their knowledge of the MS Office package and specialized programs in a particular professional field; being able to deliver any application through the program installer; being able to work with various educational online platforms and conduct classes using them.

Based on the student's self-assessment at the beginning of the study, it was determined that 4.9% of respondents were at the basic level, 52.9% said they are at the user level of proficiency, and 42.2% at the level of an advanced user. Possession of ICT literacy skills in teaching and learning environment at the basic level was assessed by 30.4% of the respondents, at the user level by 40.2% among the respondents and 29.4% assessed themselves at the level of advanced users (Fig. 1).

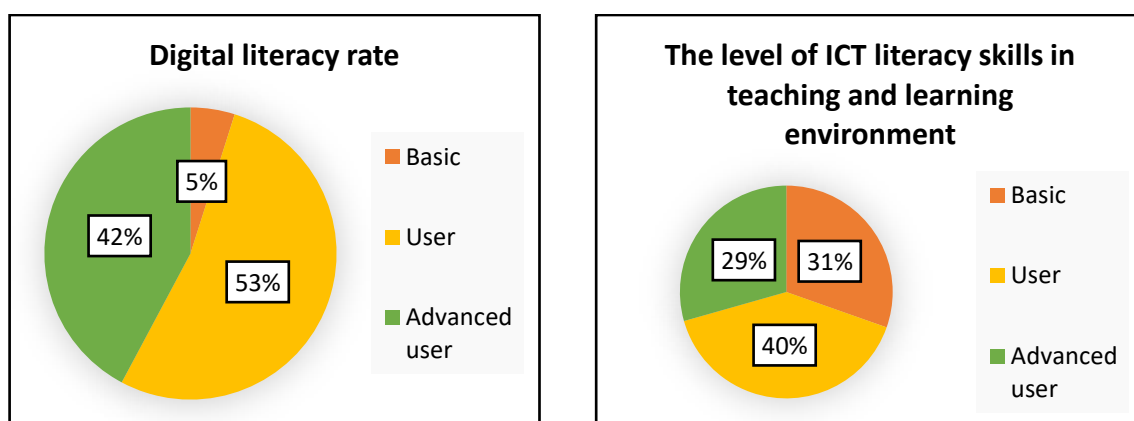

Figure 1. Distribution of respondents according to ICT proficiency levels at the beginning of the study (self-assessment)

The data obtained on the basis of students' self-assessment at the beginning of the study showed that the development of the cognitive component of ICT competence among students is at an average level 45%. The activity component is very poorly developed among students, about 56% of respondents answered that they do not know how to use ICT technologies for educational purposes. The motivational component is developed to an average of about 45%. The personal component is developed very poorly, approximately 56%.

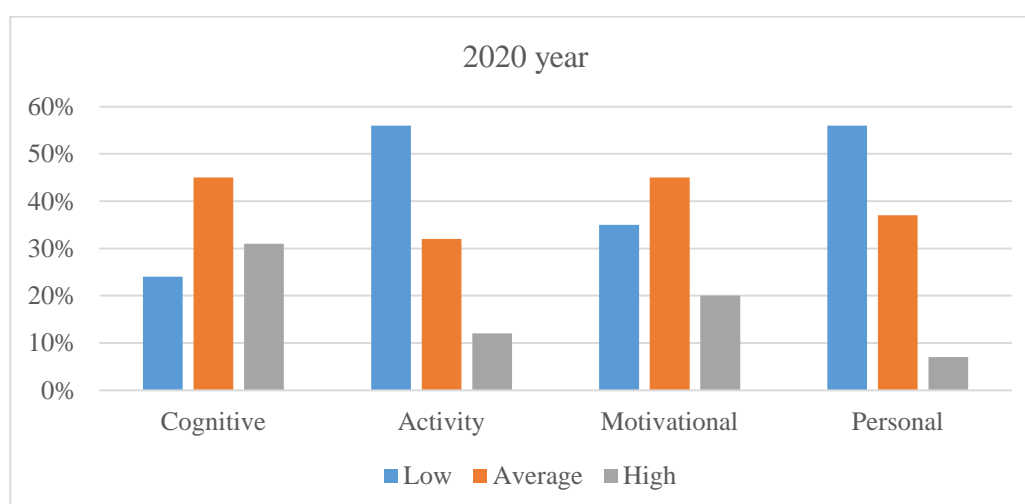

Figure 2. The levels of formation of the components of ICT competence of students at the beginning of the study.

According to the results of the survey, most respondents have a low and average level of indicators of the development of the cognitive component of information and communication competence, meaning, they have limited knowledge on how to use information and communication technologies in educational and extracurricular activities, are unable to create various types of works and presentations, they are unfamiliar with the software that is appropriate to work with preschoolers.

The findings indicated that most students are either unmotivated or have weak motivation for achieving good performance in information and communication activities. Only 20% of students are interested in learning information and communication technologies-related knowledge, skills, and abilities; 45% of students have average motivation; they are interested in information and communication activities and want to manage the information and communication process, but lack the knowledge to apply their knowledge in professional training; 35% of students have no interest in learning, skills development, or information and communication technologies-related knowledge, skills, and abilities.

The distribution of respondents by levels of digital literacy had changed significantly by the end of the study (April 2021), and students' self-esteem had increased, as evidenced by survey data. The basic level of digital literacy fell to 1.4%; the difference at the user level was significant, with the value falling from 53% to 31.5%;

and the level of advanced users rising from 42% to 67.1%). There were also changes in students' ICT proficiency in the teaching and learning environment, with the user level increasing by nearly 2.8%, the advanced user level increasing by 12.6%, and the basic level decreasing by 15.4%. (Fig.3).

These changes in students' self-esteem occurred due to the active “forced” use of information and communication technologies during the pedagogical teaching practice at preschool organizations, without which education became impossible during the period of a coronavirus pandemic and isolation of students and preschoolers in educational institutions.

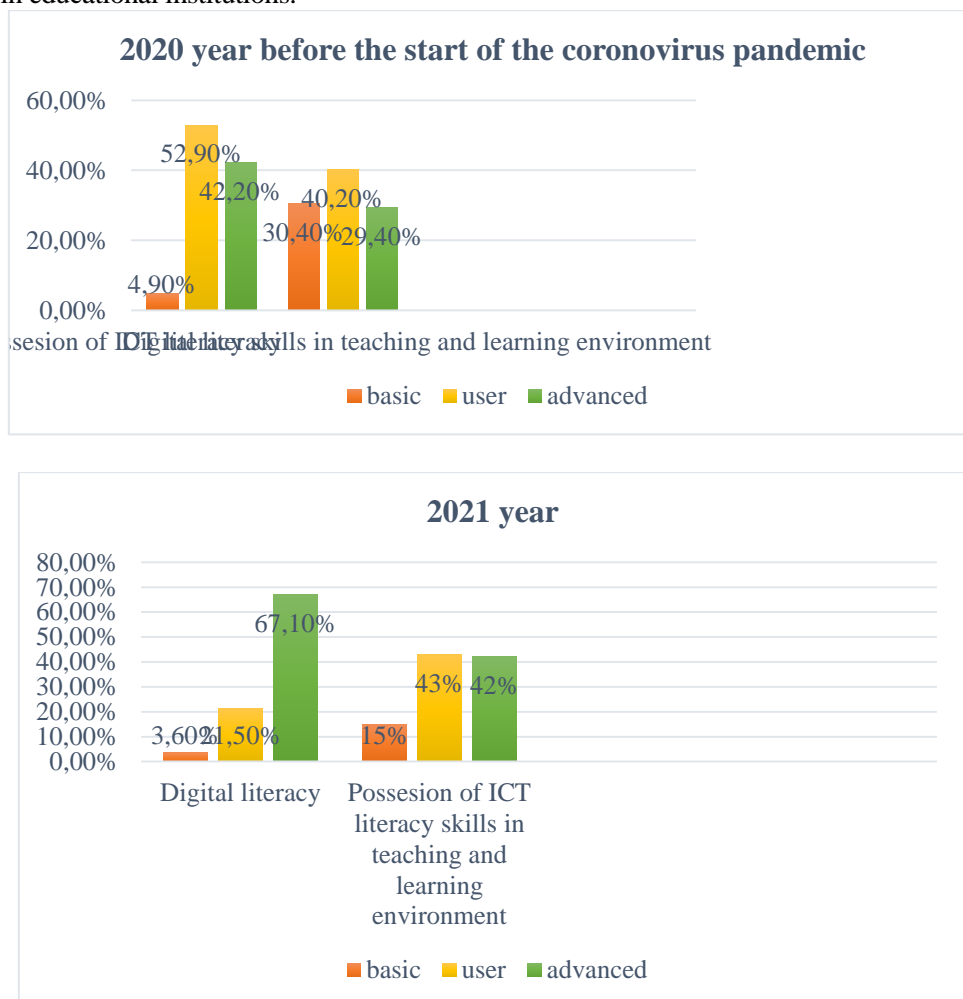

Figure 3. Dynamics of future preschool teachers' ICT competencies by proficiency level before the pandemic and at the time of the survey in 2021. (self-esteem%).

It should also be noted that by the end of the study, the level of indicators of all components of ICT competence increased significantly. Namely, the high level of each component dramatically increased, namely, the cognitive component increased by 23%, the activity component increased from 25% to 45%, the motivational component from 20% to 59% and the personal component increased from 7% to 19% (Fig.4).

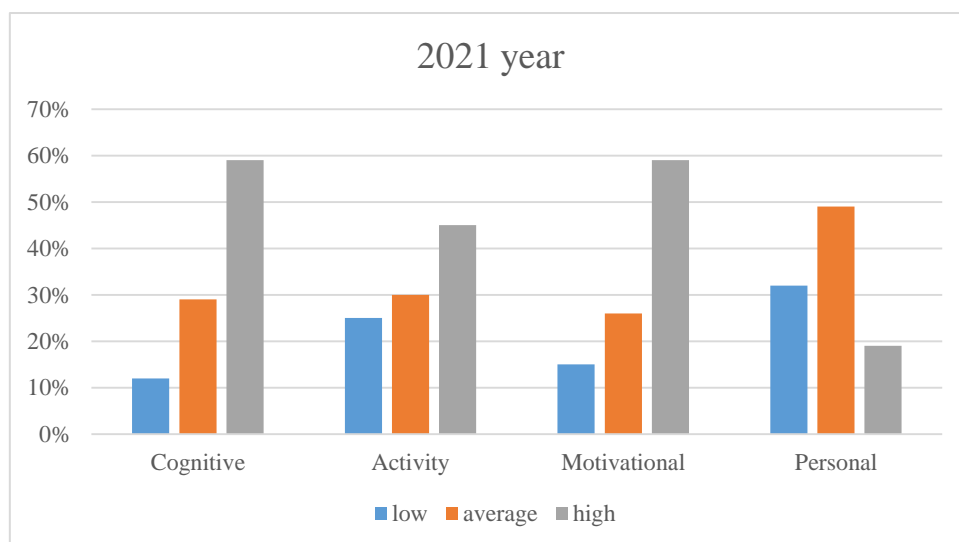

Figure 4. Students' levels of formation of the components of ICT competence at the end of the study (self-assessment).

Conclusion. Thus, the results of the study revealed the following.

1. The study of ICT competence showed that the basic level of ICT competence among students decreased in three directions: digital literacy, possession of ICT literacy skills in teaching and learning environment, motivational aspect, at the same time, the level of user and advanced user increased in all three areas.

2. During the study period, there were noticeable changes not only in teachers' self-assessment but also in their actual level of ICT competence: 72,87% of respondents scored as an advanced user, 17,3% as a user, and 9,8% as a basic. Furthermore, the statistical analysis results allowed researchers to conclude that the test is suitable for differentiation based on the level of mastery of the test material and that it can be used in practice to determine the level of students' ICT competencies.

3. The broad diagnostic findings indicated that it is crucial to develop all components of ICT competence in the process of students' professional training in order to build the information and communication skill of future preschool instructors. Students must learn how to use information and communication technologies, digital technologies, and modern software to master educational materials, they must be able to process information and create databases, as well as develop instructional materials using information and communication technologies, be able to use computer games designed for preschoolers, create their own digital content using various electronic and web resources, create multimedia components of web pages, supplementing with streaming sound, create gif-animations for preparing illustrations and reproducing information.

4. Obtained data from a survey showed that 77,5% of respondents changed their attitude and motivation to information and communication technologies for the better, as they gained an understanding of the process of distance interaction with students, acquiring skills in using distance learning technologies, and increasing their ICT competencies. These changes have occurred as a result of the active use of information and communication technologies in the educational process, which would have rendered distance learning impossible.

5. Based on the results of the study, we can conclude that the current content of preschool education requires preschool teachers to use information and communication technologies in the practice of working with children of preschool age, in the educational process, methodological work, and management activities of an educational institution. This is ensured by appropriate professional training of preschool education specialists. The study showed that the use of information and communication technologies in the professional training of future preschool teachers at the university requires their purposeful, active, motivated participation in the activities of the university and the need to improve the professional training of future teachers of preschool organizations in the use of information and communication technologies in their future professional activities.

References

1. Молокова, А. В. Современные нормативные требования к ИКТ компетентности педагога и возможности их реализации. //Научно- педагогическое обозрение. 2016.1 (11) (2016).
2. Doszhanov B.A., Almenayeva R.U., Zharmenova B.K. Trends and prospects of mobile learning technology in education [Text]. Abai Kazakh National Pedagogical University Bulletin scientific journal Series of Pedagogical Sciences.-2021. - №. 4. – P.25-32
3. Зайцева, О.Б. Формирование информационной компетентности будущих учителей средствами инновационных технологий. Текст./ О.Б Зайцева // Автореф. дис. . канд. пед. наук. Брянск, 2002. – 21с.
4. Адольф, В.А. Выявление уровня информационной компетентности выпускников общеобразовательных учреждений Текст. / В.А. Адольф, И.Ю. Степанова, О.А. Гумеров // Информатика и образование. 2007. - №5. – 116-119.
5. Redecker, C., Punie, Yves: EUR - Scientific and Technical Research Reports, Publications Office of the European Union – 2017, URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/european-framework-digital-competence-educatorsdigcompedu> (2017)
6. Zhanatbekova N., Mailybayeva G., Abdulayeva A. Problems of using information and communication technologies in education [Text]. Abai Kazakh National Pedagogical University Bulletin scientific journal Series of Pedagogical Sciences.-2022.- No. 3 (75).-P.196-204
7. Панюкова С.В. Цифровые инструменты ИИ сервисы в работе педагога. Учебно-методическое пособие. – М.: Изд-во «Про-Пресс», 2020. – 33 с. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers (2018) Version 3, Published in 2018 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, Franc - URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265721>
8. Аскерко, Ю.И. Проблема формирования информационной компетентности студентов. //Педагогическая наука на современном этапе развития образования: сб. науч. тр. Под ред. В .П. Ушачева. – Магнитогорск: МагГУ, 2002. – С. 5.
9. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Смысл, Академия, 2005. –352 с.
10. Слостенин, В.А. Педагогика: Учеб. пособие для высш. учеб. заведений/ В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; Под ред. А.Слостенина. - 4-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. - 576 с.
11. Бочарова, Л.В. Формирование информационно-коммуникативной компетентности будущего учителя: Автореф. дис. канд. пед. наук / Л.В. Бочарова. - Курск, 2006. – 22 с.
12. Воронцова, Е.М. Формирование информационно- коммуникативной компетентности будущих педагогов в условиях перехода на двухуровневую систему подготовки // Автореф. дис... канд. пед. наук. Йошкар-Ола, 2014, – 196 с.
13. Blum-Ross, A. & Livingstone, S. (2018). The trouble with “screen time” rules. In G. Mascheroni, C.Ponte & A. Jorge (Eds.), *Digital Parenting: The Challenges for Families in the Digital Age*. Nordicom.
14. Carson, V. et al. (2019). Physical activity and sedentary behavior across three time-points and associations with social skills in early childhood. *BMC Public Health* 19(27).
15. Sepúlveda, A. (2020). The digital transformation of Education: Connecting schools, empowering learners. *International Telecommunication Union UNESCO UNICEF*.

References

1. Molokova, A. V. Sovremenyie normativnyie trebovaniya k IKT kompetentnosti pedagoga i vozmozhnosti ih realizacii. *Nauchno- pedagogicheskoe obozrenie*. 2016.1 (11) (2016).
2. Doszhanov B.A., Almenayeva R.U., Zharmenova B.K. Trends and prospects of mobile learning technology in education [Text]. Abai Kazakh National Pedagogical University Bulletin scientific journal Series of Pedagogical Sciences.-2021. - №. 4. – P.25-32
3. Zajceva, O.B. Formirovanie informacionnoj kompetentnosti buduschih uchitelej sredstvami innovatsionnyh tehnologij Tekst./ O.B Zajceva // Avtoref. dis. . kand. ped. nauk. Bryansk, 2002. – 21s.
4. Adolf, V.A. Vyyavlenie urovnya informacionnoj kompetentnosti vypusknikov obscheobrazovatelnyh uchrezhdenij Tekst. / V.A. Adolf, I.Yu. Stepanova, O.A. Gumerov // Informatika i obrazovanie. 2007. - №5. – 116-119.

5. Redecker, C., Punie, Yves: *EUR - Scientific and Technical Research Reports, Publications Office of the European Union – 2017*, URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/european-framework-digital-competence-educatorsdigcompedu> (2017)
6. Zhanatbekova N., Mailybayeva G., Abdulayeva A. *Problems of using information and communication technologies in education [Text]. Abai Kazakh National Pedagogical University Bulletin scientific journal Series of Pedagogical Sciences.-2022.- No. 3 (75).-P.196-204*
7. Panyukova S.V. *Cifrovye instrumenty I servisy v rabote pedagoga. Uchebno-metodicheskoe posobie. – M.: Izd-vo «Pro-Press», 2020. – 33 s.*
8. *UNESCO ICT Competency Framework for Teachers (2018) Version 3, Published in 2018 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, Franc - URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265721>*
9. Askerko, Yu.I. *Problema formirovaniya informatsionnoy kompetentnosti studentov [The problem of formation of information competence of students], Pedagogicheskaya nauka na sovremenom etape razvitiya obrazovaniya: sb. nauch. tr. pod red. V.P. Ushacheva. – Magnitogorsk: MaGU, 2002. – S. 5.*
10. Leontev, A.N. *Deyatel'nost. Soznanie. Lichnost / A.N. Leontev. – M.: Smysl, Akademiya, 2005. – 352 s.*
11. Slastenin, V.A. *Pedagogika: Ucheb. posobie dlya vyssh. ucheb. zavedenij/ V.A. Slastenin, I.F. Isaev, E.N. Schiyarov; pod red. A.Slstenina. - 4-e izd., stereotip. – M.: Izdatelskij centr «Akademiya», 2005. - 576 s.*
12. Bocharova, L.V. *Formirovanie informacionno-kommunikativnoj kompetentnosti buduschego uchitelya: Avtoref. dis. kand. ped. nauk / L.V. Bocharova. - Kursk, 2006. – 22 s.*
13. Voroncova, E.M. *Formirovanie informacionno- kommunikativnoj kompetentnosti buduschih pedagogov v usloviyah perehoda na dvuhurovnedu`u sistemu podgotovki // Avtoref. dis... kand. ped. nauk. Joshkar-Ola, 2014, – 196 s.*
14. Blum-Ross, A. & Livingstone, S. (2018). *The trouble with “screen time” rules. In G. Mascheroni, C.Ponte & A. Jorge (Eds.), Digital Parenting: The Challenges for Families in the Digital Age. Nordicom.*
15. Carson, V. et al. (2019). *Physical activity and sedentary behavior across three time-points and associations with social skills in early childhood. BMC Public Health 19(27).*
16. Sepúlveda, A. (2020). *The digital transformation of Education: Connecting schools, empowering learners. International Telecommunication Union UNESCO UNICEF.*

FTAMP 14.01.07

<https://doi.org/10.51889/9858.2022.88.37.014>

Қыяқбаева Ұ.Қ.,^{1*} Төлешова Ұ.Б.,¹ Абилбакиева Ғ.Т.¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ БОС УАҚЫТЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Жасөспірімдердің бос уақытын өткізу мәселесі бүгінгі таңда өзекті болып табылады және әлеуметтік-педагогикалық қызметтің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бос уақыт – адамның физикалық және психикалық, рухани және эмоционалдық дамуы орын алатын басым кеңістік.

Бос уақыт адам өмірі үшін қажетті, адамның өзіндік құнды мінез-құлқын қалыптастыруға, шығармашылыққа, спортпен айналысуға, саяхат жасауға, кітап оқуға, мәдени іс-шараларға баруға, ойын ойнауға және т.б. өзін-өзі дамытуға арналған жұмыстан, сабақтан тыс уақыт. Бос уақыт жасөспірімдердің өзіндік ерекшеліктеріне сай психологиялық, физиологиялық және рухани дамуына ықпал етуі тиіс. Әрбір жасөспірім іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыра білу үшін бос уақыт туралы білімі мен біліктілігін дамыту қажет. Мақалада педагогика және психология саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектеріндегі «бос уақыт» ұғымына берілген анықтамалар мен ой-пікірлеріне теориялық талдаулар жасалынып, жасөспірімдердің бос уақытын тиімді ұйымдастырудың ерекшеліктері мен жолдары қарастырылған.

Жасөспірімдердің бос уақытын дұрыс ұйымдастыру жолдарына ерекше назар аудару, қазіргі таңның өзекті мәселелерінің бірі болып отыр.

Түйін сөздер: бос уақыт, сабақтан тыс уақыт, шығармашылық, анимация, іс-әрекет, мәдени тынығу, өмірлік бастау, рухани даму, рекреация.

Кыякбаева У.К.^{1}, Толешова У.Б.,¹ Абилбакиева Г.Т.¹*

*Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ОСОБЕННОСТИ ТЕХНОЛОГИИ ОРГАНИЗАЦИИ ДОСУГА ПОДРОСТКОВ

Аннотация

Проблема свободного время препровождения подростков является актуальной на сегодняшний день и одним из важнейших направлений с социально-педагогической деятельности. Свободное время является доминирующим пространством, в котором происходит физическое и психическое, духовное и эмоциональное развитие человека.

Досуг – это свободное время, отведенное формированию у человека творчества, ценностного поведения к своему здоровью, занятию спортом, путешествиям, чтению книг, посещению культурных мероприятий, играм и т.д. саморазвитию. Досуг должен способствовать психологическому, физиологическому и духовному развитию подростков в соответствии с их особенностями. Для того чтобы каждый подросток смог правильно организовать свою деятельность, необходимо развивать знания и умения в свободное время.

В данной статье рассматривается теоретический анализ определений и суждений отечественных и зарубежных ученых в области педагогики и психологии к понятию «досуг», а так же особенности и пути эффективной организации досуга подростков. Особое внимание уделяется способам правильной организации досуга подростков, что является одной из актуальных проблем современности.

Ключевые слова: досуг, свободное время, творчество, анимация, деятельность, культурный отдых, жизненный старт, духовное развитие, рекреация.

Kyyakbayeva U.,^{1} Toleshova U.,¹ Abilbakieva G.¹*

*Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

FEATURES OF TECHNOLOGY FOR ORGANIZING LEISURE ACTIVITIES FOR ADOLESCENTS

Abstract

The problem of free time spent by teenagers is relevant today and one of the most important areas of socio-pedagogical activity. Free time is the dominant space in which the physical and mental, spiritual and emotional development of a person takes place.

Leisure is free time devoted to the formation of a person's creativity, value behavior towards one's health, playing sports, traveling, reading books, attending cultural events, games, etc. self-development. Leisure should contribute to the psychological, physiological and spiritual development of adolescents in accordance with their characteristics. In order for every teenager to be able to properly organize their activities, it is necessary to develop knowledge and skills in their free time.

This article discusses a theoretical analysis of the definitions and judgments of domestic and foreign scientists in the field of pedagogy and psychology to the concept of "leisure", as well as the features and ways of effective organization of teenagers' leisure.

Particular attention is paid to the ways of proper organization of teenagers' leisure, which is one of the urgent problems of our time.

Keywords: leisure, free time, creativity, animation, activity, cultural recreation, life start, spiritual development, recreation.

Кіріспе. Қазіргі ғылымда қоғамдық еркін өмір сүру ұғымдарын ізгілендіру үдерісі бос уақыт арқылы жүзеге асырылады. Жасөспірімдердің бос уақытын өткізу мәселесі бүгінгі таңда өзекті және әлеуметтік-педагогикалық қызметтің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бос уақыт адам өмірінің маңызды бір салалары болып табылады. Бос уақыт – адамның физикалық және психикалық, рухани және эмоционалдық дамуы орын алатын басым кеңістік.

Бос уақыт (сабақтан тыс жұмыс) – бұл жасөспірімдердің сабақтан тыс уақытта қарым-қатынасқа деген қажеттіліктерін қанағаттандыратын белсенді қарым-қатынас аймағы. Қызығушылықтардың әуесқойлық бірлестігі, бұқаралық мерекелер сияқты бос уақыттың түрлері адамның басқа адамдармен салыстырғанда өзін, қасиеттерін, артықшылықтары мен кемшіліктерін түсінуге қолайлы аймақ болып табылады.

Бос уақытта әлеуметтік - мәдени қажеттіліктер жүзеге асырылады. Бос уақыт адамның еркін әрекет ету уақыты. Көбіне бос уақыт кәсіби, отбасылық, тұрмыстық міндеттерді орындауға арналады. «Бос уақыт» сөзі орыс тілінде XV ғасырда қолданыла бастады. «Бос уақыт» ұғымы орыс тілінде «досу» деп қарастырылады. Ежелгі Грецияда бұл термин «қысымсыз еркін іс-әрекет» деген мағынаны білдірген. Орыс тілінде бұл терминге: *бос уақыт, уақытқа тәуелсіз, жұмыстан босанған, жүргіші, қыдырғыш* деген анықтамалар беріледі [1]. Ескі славян тілінде «бос уақыт» сөзі «жету» етістігінен шыққан. Латын тілінде бос уақыт «otium» сөзі «negotium» бизнес сөзі арқылы сипатталады. Римдіктер бірінші орынға бос уақытты емес, еңбекті қойды. Кейіннен бос уақыт жұмыссыз уақыт ретінде қарастырыла бастады. Көптеген ғылыми әдебиет бұқаралық ақпарат көздерінде «бос уақыт» ұғымы «демалыс» ұғымымен сәйкес келеді. Шетелдік әдебиеттерде – «әлеуметтік бос уақыт», «еңбек өркениеті», «бос уақыт өркениеті» деген ұғымдар кездеседі. Қазіргі таңда екі негізгі тәсіл ретінде қарастырылады:

Экономикалық – жұмыс күшінен тыс күштің кеңеюі, жеке тұлғаны дамыған тұлғаға айналдыратын құрал;

Әлеуметтік – жан-жақты әлеуметтік уақыт құбылысын, бос уақыттың әлеуметтік-тарихи және жеке ерекшеліктерге тәуелділігін зерттеу. Бұл мәселелер әртүрлі тәсілдер арқылы зерттеледі. Көптеген шетелдік және отандық ғалымдар «бос уақыт» ұғымын табиғи түрде «демалыс», «рекреация» және «саяхат» ұғымдарын қамтитын биологиялық және әлеуметтік категория ретінде түсіндіреді. Рекреация (*грек тілінен аударғанда. recreatio – қалпына келтіру*) деген мағынаны білдіреді, медициналық, биологиялық, физикалық, психологиялық, ақыл-ой, эмоциялық жағдайын яғни күшін, зейінді, есте сақтау қабілеттерін рекреациялық іс-шаралар арқылы қалпына келтіру [2].

«Бос уақыт» дегеніміз – белгілі бір еңбек пен уақытты қажет ететін нәрсеге қол жеткізу. Философиялық, әлеуметтік, психологиялық сөздіктерде «досу» ұғымы «бос уақыт» деген мағынаны білдіреді. «Досу» теориясының аналитигі Стенли Паркер «досу» ұғымын үш топқа бөліп қарастырады:

Досу - адамның ұйқыдан, жұмыстан, физиологиялық қажеттіліктен босанған уақыты;

Досу - адамның еркін таңдауында жүргізілетін іс-әрекет;

Досу - адамның жұмыстардан міндеттерден босалған уақыт.

Бос уақыт мәселесін терең қарастырған ежелгі философ Аристотель болды. Аристотель бос уақытты адам өмірінің ажырамас құрамдас бөлігі деп санады. Ол бүкіл адам өмірі, – деп жазды ол, – ақыл-ойдың сабағы мен бос уақытына бөлінеді, ал адамның барлық іс-әрекетінің бір бөлігі қажетті және пайдалы іске, ал бір бөлігі әдеміге бағытталады деді. Аристотельдің «*Никкомаховой этики*» атты еңбегінде «бос уақыт» мәселесі қарастырылған. Философтың ойынша «адамның барлық өмірі «білім алуда» және «бос уақытта» белгіленеді, ал адамның барлық іс-әрекеті қажетті және пайдалы кейде асқан көркемділік пен сұлулыққа бағытталады». Ол «бос уақыт өзіне көңіл көтеруді, ләззат алуды, бақытқа кенелуді қосады» - деп тұжырымдайды. Аристотельдің бос уақытының болмауы бостандыққа байланысты. Ол саясаткерлерге, жауынгерлерге қатысты бос уақытты қарастырды және қоғамның төменгі қабаттарының – жер иелерінің, қолөнершілердің және т.б. бос уақыттары туралы өте сақ болды, өйткені олардың кәсіптері асыл және жоғары қызмет түрлері деп есептеді.

Ш.Фурье, А.Сан-Семон, Р.Оуэн тұжырымдамаларында «тұлғаның жан-жақты толыққанды дамуы үшін бос уақыт мөлшерін ұлғайту керек» деген. Шопенгауэр «бос уақытты» тұлғаның өз «менін» тануға мүмкіндік туғызатын уақыт деп түсіндіреді. Бос уақыт тұлғаның жағымды жақтарының дамуының кепілі. Бос уақыт саласына көптеген жаңалықтар енгізген психология саласынан З.Фрейд, Э.Дюркгейм, М.Хоркхаймер, Э.Фромм және т.б. ғалымдар қызығушылық танытса, әлеуметтану ғылымы бойынша бос

уақыт мәселесін Б.Л. Грушин, Ж.Дюмазедье, Г.Е. Зборовский, М.Каштан, Т. Кэндо, Г.П. Орлов, С.Г. Струмилин, Дж. Шивере және т.б. ғалымдар зерттеген болатын [3].

60-70 жылдардан бастап педагогика ғылымында мектепте бос уақытты ұйымдастыруға көңіл бөліне бастады. Балаларды өмір сүру ортасына бейімдеу үшін бос уақытты ұйымдастыру жұмыстары жүргізілді. (Н.А. Запарожец, С.А. Шмаков, В.А. Караковский, А.Н. Тубельский, М.П. Щетинин, Е.А. Ямбург және т.б.) Педагогика ғылымында жаңа кешенді мектептерде бос уақытты ұйымдастыру бағыттары пайда болды. «Бос уақыт» ұғымын француз тілінде «animation» жандылық, жандану, тірілту, бос уақытты ұйымдастырушы кәсіп, латын тілінде өмірлік бастау, өмір, саналы бастау, рух деген мағыналарды білдіреді. Бос уақыт адамның жас ерекшеліктеріне қарай жасөспірімдерді тәрбиелеу, кәсіби қалыптасу, өмір салты, құндылық бағдарлары және т.б. қасиеттерін дамытуға байланысты ұйымдастырылады. Г.И. Минц, А.П. Владимирова «бос уақыт демалу мен көңіл көтеруге арналған уақыт» дейді. Бос уақыт оқуға, қоғамдық жұмысқа, әртүрлі шығармашылық іс-шараларға берілетін уақыт. Экономистер В.Д. Патрушев, И.В. Чернов бос уақыт жұмыс уақытының бөлігі деп қарастырады. Ю.Н. Лобанов, пен А.В. Мяскин «бос уақыт жұмыстан тыс уақыт» дейді. Бос уақыттың құрылымы, элементі, мазмұны жағынан әртүрлі болады. Жасөспірімдердің өзін-өзі жетілдіруіне, шығармашылыққа, мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған іс-шараларды іске асыруға, көңіл көтеруге, өзге де мақсаттарға қол жеткізуге бағытталады. Қазіргі таңда әлеуметтану саласында бос уақыттың тұжырымдамалық моделін жіктеген М.Каплан пен Дж.Шивере. Бос уақыттың әлеуметтік функциялары: *компенсаторлық, әлеуметтендіру, гедонистік, қарым-қатынас, шығармашылық, өзін-өзі жүзеге асыру, жеке қасиеттерін дамыту* болып бөлінеді [4]. Бос уақытта жүргізілетін іс-шаралар мазмұны төмендегідей түрлерге бөлінеді:

- *дамытушылық* - бағытындағы қызмет түрлері арқылы жеке тұлғаны жетілдіру және өзін-өзі дамыту;
- *ойын-сауық* - мәдениетті пассивті бос уақытты өткізу;
- *үйде болу*;
- *спорттық* - белсенді демалыс;
- *қоғамдық* - саяси- пікірін айту, жаңа ой қалыптастыру;
- *деструктивті*;

Жеке адамның бос уақытын анықтау үшін оның күнделікті уақыт бюджетінен (24 сағат) оның жұмсайтын уақытын шегеру керек:

- *өндірістік-еңбек функциялары*: жұмыс орнына баратын және қайтатын жолды қоса алғандағы уақыты;
- *физиологиялық демалыс* (түнгі ұйқы);
- *сауықтыру және санитарлық-гигиеналық қажеттіліктер* (таңертеңгі дәретхана, гимнастика, кір жуу, ыдыс жуу және т. б.);
- азық-түлік сатып алу, оларды дайындау, тамақтану;
- қажетті заттарды, күнделікті сұранысқа ие және ұзақ мерзімді тауарларды сатып алу;
- жасөспірімдерді тәрбиелеу, жақын адамдарға шұғыл көмек көрсету (мысалы, науқасқа күтім жасау) және т.б.

Көріп отырғанымыздай «бос уақыт» және «еркін уақыт» ұғымдары бір-бірін тығыз байланысты. Бірақ олар мағынасы жағынан бірдей емес. Кейбір адамдар бос уақытын тиімсіз, ештеңе істемей өткізеді. Ол денсаулығына, қоғамдық тәртіпке, бос уақытының бұзуына әсер етеді. Адам бос уақытын денсаулығын қалпына келтіруе, жан-жақты дамуға пайдалану қажет.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Бос уақыт – коммуникативтік байланыстар мен қажеттіліктерді қанағаттандырудың белсенді аймағы. Бос уақыт қызығушылықтары бойынша әуесқойлық бірлестік, бұқаралық мерекелер адамның өзіндік қасиеттерінің артықшылықтары мен кемшіліктерін сезінуге қолайлы сала. Бос уақыт жасөспірімдердің адамгершілік келбеті мен дүниетанымының дамуына үлкен мүмкіндік береді [4]. Ұжымдық ойын-сауық үдерісінде серіктестік сезімі күшейеді, өмірлік ұстаным қалыптасады, қоғамдағы мінез-құлық нормаларын үйренеді. Мектеп өмірі мен студенттік шақ физикалық, психикалық және интеллектуалдық күштердің үлкен шығындарын талап етеді, энергия алатын, энергия беретін кезең болып есептеледі. Адамның күші азаяды, әрі көбейеді яғни рекреациялық функция жүзеге асырылады. Бос уақыт пайда болған шиеленіс, кикілжіндерді жеңілдетуге жеңуге көмектеседі. Жасөспірімдер бос уақыттың мақсаттары мен себептерін салыстырмалы түрде оңай тұжырымдайды, бірақ оған бос уақыттың атқаратын қызметі, яғни оның ажырамас мақсаты мен өмірдегі орны туралы айту қиын. Өйткені күнделікті өмірде әрекет пен таңдау еркіндігі шектеулі. Бос уақыт жасөспірімдерге ішкі даму қажеттіліктерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Шығармашылық әлеуетін жүзеге асыра алмайды, сүйікті іс-әрекеттеріне жүгінеді, ішкі шиеленісті жоятын сезімді сезінеді және т.б. Бір қарағанда, олар

негізінен жасөспірімдер үшін маңызды болып көрінуі мүмкін. Шынында да әлеуметтену және жеке тұлғаның жеке дамуы кезеңінде бос уақыт үлкен білім беру мәніне ие болады. Осы орайда бос уақыттың тәрбиелік және ағартушылық атқаратын қызметтерін ерекше атап өту керек. Жасөспірімдер де өз дәрежесінде көкжиегін кеңейтіп, әлеуметтік коммуникативтік байланыстарды, цифрлық технологияларды түсініп, қолданғысы келеді. Оқу, білу еш уақытта да кеш емес. Мүмкіндігіне қарай меңгеру басты міндет. Жасөспірімдердің іс-әрекет арқылы ләззат алуы, табиғи ұмтылысы арқылы жүзеге асырылады. Күнделікті өмірде бос уақыт белсенділігі рекреациялық - сауықтыру және терапевтік типтегі көптеген функцияларды орындайды. Бос уақыт жасөспірімдердің толыққанды өмір сүруіне, тұлғааралық қарым-қатынас жасауға, мерекелер, спектакльдер, саяхаттарға баруға, жасөспірімдер бір-бірімен әмбебап байланыс орнатуға, достық қарым-қатынас жасауға, отбасылық туыстық қатынастардың ролін түсінуге мүмкіндік береді.

Бос уақыт заңдарға, теориялық негізделген және тәжірибеде дәлелденген принциптерге сәйкес дамиды. Оның негізгі принциптері төмендегідей:

- *көпсалалы және қол жетімділік принципі*: бос уақыт сұраныстары мен мүдделерін қанағаттандыру үшін барлық адамдарды демалыс мекемелерінің қызмет саласына тарту, шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту;

- *өзіндік іс-әрекет принципі* - әуесқойлар қауымдастығынан жаппай ұжымдық мерекесі, жеке қабілеттері арқылы жетістікке жету;

- *жүйелілік пен мақсаттылық принципі* - дамның әлеуметтік болмысқа, белсенді және шығармашылық тұлғаға, өзімен және қоғаммен үйлесімді өмір сүретін шектеулі трансформация үдерісі;

- *үздіксіздік принципі* - мәдени өзара әрекеттесу және ұрпақтар сабақтастығы.

Ежелгі грек тарихшысы Фукидид гректер күнделікті өмірдің қамқорлығын таратуға көмектесетін және ләззат беретін бос уақытты өткізудің әртүрлі формаларын енгізгенін жазды. Сонымен қатар демалысты ұйымдастыру *қағидаттарын* ұсынды:

- *қызығушылық қағидаты* (адамның демалыс белсенділігі немесе пассивтілігі оған қызығушылықтың болуымен немесе болмауымен ғана толық көлемде анықталады);

- *рекреация және таным бірлігі қағидаты* (топтық демалыс қызметі процесінде іске асырылады): клубтық бірлестіктердің жұмысы, үйірме сабақтары, экскурсиялар, жорықтар. Олар бос уақытты пайдаланудың белсенді нысандары болып табылады және келесі қағидаттың мәнін анықтайды, ол тұлғаның дамуына маңызды рөл атқарады);

- *бірлескен қызмет қағидаты* (бірлескен қызмет топтың құндылықты бағдар бірлігін қалыптастырады, дәстүрлерді, ұйымдық құрылымды, эмоциялық сәйкестендіруді туындатады және, түпкілігінде, ондағы тәрбиелік әлеуетті іске асыра отырып, шығармашылық қызмет деңгейін арттыруға әкеледі [5].

Канада, Жапония, Түркия, Дания, Бразилия сияқты кейбір елдерде халықтың әртүрлі топтарына байланысты ұлттық демалыс бағдарламалары жүзеге асырылады. Кешенді, аймақтық демалыс орталықтары жұмыс жасайды. Оны мемлекет қаржыландырады. Ұлттық демалыс бағдарламалары жасөспірімдердің жасерекшелігіне сай эстетикалық тәрбие беру, бос уақытты ізгілендіру мақсатында аниматорлық іс-әрекеттер арқылы ұйымдастыру мәселелері жолға қойылған. Ресейде тұлғаның бос уақытта моральдық-эстетикалық әлеуетін іске асыру тәжірибесі қолға алынған. Жапонияда қолданбалы халық шығармашылығын материалдық ынталандыру жүйесі кеңінен таралған. Мектептер мен мәдени-демалыс орталықтарында халық музыкалық, хореографиялық, ән өнері насихатталады. Халықтың мәдени дәстүрлерін бейнелейтін фильмдер, спектакльдер, көрмелерді бірлестік жетекшілері жиі ұйымдастырып отырады. Батыс Еуропа, Орта және Таяу Шығыстағы Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінде фольклорлық өнерді, халықтық рәсімдерді сақтау мен байыту, қамқорлық көрсету мемлекеттік саясаттың маңызды міндеті болып табылады. Бос уақыттың маңызы қоғамдық құндылық ретінде қарастырылып жүр. Бос уақыт барлық жастағы адамдар үшін барған сайын субъективті құндылыққа айналуға, өйткені оның жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруына, оның әртүрлі қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандыруға кең мүмкіндіктері бар. Бос уақытта жастарды белсенді қызметке тарту, заңсыз бірлестіктерден сақтау қажет.

Демалысты ұйымдастырудың бір түрі – саяхат. Демалыс күндерін саяхат арқылы ұйымдастыру, ақпараттандыру және ұтымды, қызықты өткізуге көмектесу. Туристік клубтарды дамуы, еліміздің табиғаты мен демалыс орындарын тиімді пайдалану, әлемге насихаттау басты мақсат. Бос уақытты ұйымдастырудың бейресми жүйесі ресми жүйеге қарағанда әлдеқайда көп адамдарды қамтиды. Жасөспірімдер бос уақытты өзін-өзі жүзеге асыру уақыты деп есептейді. «Бос уақыт» ұғымы оқудан бос уақытта демалудың тәуелсіз немесе ұйымдастырылған түрі. Әлеуметтанушы Дж. Думасейр «бос уақыт адамның өз еркімен кәсіби, отбасылық және азаматтық міндеттерінен босатылатын белгілі бір іс-әрекет» деп анықтайды [6].

Жасөспірімдердің көбінесе бос уақытында не істеу керектігін білмейді, мұның себептерінің бірі-бос уақытты, оқу уақыты сияқты, өмірлік тәжірибенің қайнар көзі болатындай етіп өз өмірін өз бетінше, өз қалауымен дұрыс ұйымдастыра алмауы.

Жасөспірімдер бос уақытын ерекше өткізгенді қалайды. Жасөспірімдер бос уақытында коммуникация маңызды рөл атқарады. Жасөспірімдердің демалысы эмоцияға, сүйікті ісімен айналысуға, қызықты адамдармен кездесуге, маңызды оқиғалардың қатысушысы болумен ерекшеленеді. Жасөспірімдер үшін бос уақыттың екі негізгі түрі бар: *ұйымдастырылған және ұйымдастырылмаған*.

Ұйымдастырылған бос уақыт: жастар ұйымдары, мәдени орталықтар, көркемсурет және спорт студиялары, клубтар, секциялар кіреді, оларда жаңа әлеуметтік қатынастарға қосу, жасөспірімдердің шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруы жүзеге асырылады;

Ұйымдастырылмаған бос уақыт - бұл қандай да бір себептермен, ұқсас мүдделермен біріктірілген жасөспірімдер топтарының өздігінен қалыптасуы.

Жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастыратын мекемелерді шартты түрде бес топқа бөлуге болады:

- *пассивті тұтынуды көздейтін мекемелер*: қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары, түнгі клубтар, дискотекалар, бильярд клубтары, ойын клубтары, казино, сауда-ойын-сауық кешендері мен орталықтары;

- *жасөспірімдердің зияткерлік демалысын ұйымдастыратын мекемелер*: театрлар, кинотеатрлар, мәдени орталықтар, мұражайлар, кітапханалар, галереялар;

- *белсенді спорттық ойын-сауыққа бағытталған мекемелер*: стадиондар, бассейндер, спортзалдар, белсенді демалыс саябақтары, фитнес-орталықтар;

- *өз бетінше уақыт өткізуге жағдай жасайтын мекемелер*: спорттық жабдықтар мен жабдықтарды жалға беру пункттері, туризм және саяхат бюросы;

- *әр түрлі клубтық мекемелер*: жасөспірімдер ұйымы жөніндегі органдар, бос уақыт саласында жастарды әлеуметтік тәрбиелеу функциясын орындайтын мәдениет бөлімдері. Бос уақытта рекреациялық іс-әрекеттің түрлерін іске асырудың маңызы ерекше. Рекреациялық іс-әрекет екі түрге *спорттық-сауықтыру, танымдық* болып бөлінеді [6].

Мәдени - бос уақытты тиімді ұйымдастыру қызметі адамдардың өмір сүру ережелері: норма, еңбек, тұрмыс, құқық, мораль, әдет-ғұрыптар, салт-дәстүр, мінез-құлыққа байланысты. Мәдени - бос уақытты ұйымдастыру формалары: *клубтық, жеке, топтық, жаппай* болып бөлінеді.

Жеке формалар мектепте, студияларда, университеттер жүргізілетін (әңгімелесу, кеңес беру және т.б. жұмыстар);

Топтық формалары клубтық ұйымдар, көркемөнерпаздар бірлестіктері, үйірмелер негізінде ұйымдастырылатын (шығармашылық кештер, пікірталастар, әдеби-музыкалық және поэтикалық кештер);

Жаппай формаларына көпшілік қатынасатын (халықтық мерекелер, шарлар, маскарадтар, шоулар, дискотекалар және т. б.) [7].

Зерттеу нәтижелері. Қазіргі таңда мәдени тынығу, мәдени - бос уақытты ұйымдастыру іс-шаралары арқылы адамның жетілуіне, физиологиялық - психологиялық дамуына, адамгершілік идеяларының қалыптасуына, рухани және материалдық қажеттіліктерін қанағаттандыру мәселелеріне көп көңіл бөлінуде.

Еңбек әрекеті – адамның табиғи жағдайы. Еңбек жасөспірімдердің шығармашылық қабілетін дамытудың негізгі құралы болып табылады. Еңбек қызметі жасөспірімдердің бос уақытын белсенді ұйымдастыру қызметіне жатады. Қоғамдық өмірде әлеуметтік – экономикалық, саяси қамтамасыз ететін мәдени факторлар іске асырылады. Мәдениет мекемелердің негізгі міндеті өсіп келе жатқан ұрпақтың рухани – мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыру, мінез-құлқы мен күш-жігерін қалыптастыру үшін педагогикалық іс шараларды ұйымдастыру. Мәдени - бос уақытты ұйымдастыру іс-әрекетінің құралдарына тоқталамыз:

Көркем және мәнерлі құралдар: тірі сөз, музыка, хореография, вокал, драматургия;

Көрнекі құралдар: клуб аймағын жобалау (сахна, холл, фойе, вестибюль, үйірме бөлмелері және т.б.)

Техникалық құралдар: жарықтандыру, аудио және бейне аппаратура;

Материалдық құрал-жабдықтар: инвентарлар, музыкалық құралдар, кеңсе тауарлары, қолөнер материалдары (мата, қағаз, ағаш, металл, саз, бояулар, пластилин және т.б.);

Мәдени-бос уақыт жеке тұлғаны дамытудың нақты тарихи бағдарламасының бір бөлігі. Яғни сөз, сана бостандығы, ой мен қағидаларды іске асыру мүмкіндігі. Мәдени-бос уақытты ұйымдастыру рухани құндылықтарды дарыту, бөлісу және шығармашылық қабілетті дамыту, белсенді тұлға қалыптастыру болып табылады. Әр жасөспірімнің бос уақытын тиімді ұйымдастыруы өзінің қызығушылығы мен

мотивациясына байланысты. Танымдық, шығармашылық, коммерциялық қызметтер арқылы адамның психологиялық ерекшеліктері мен еркіндігі қалыптасады. Мәдени-бос уақытты ұйымдастыру мекемелеріне клуб, мәдениет саябақтар, демалыс орындары, мұражайлар, кітапханалар, демалыс орталықтары, мәдени кешендер, жастар кафелері, түнгі клубтар жатады. Жүргізілетін іс-шараларға дәрістер, әңгімелер, кештер, дискотекалар, шоу-бағдарламалар, сайыстар және т.б. кіреді. Мәдени-бос уақытты ұйымдастыру іс-әрекетінің сапасы мен мазмұны оның қызықтығына байланысты. Әдістер – бұл мақсатқа жету жолдарында әдістер мен тәсілдер арқылы іс-әрекетті жүзеге асыру. Мәдени - бос уақытты ұйымдастырудың негізгі әдістеріне *театрландырылған әдістер, иллюстрациялық әдістер, ойын әдістері, жаттығулар, талқылаулар, жағдаяттар, шығармашылық тапсырмалар, әлеуметтік зерттеу әдістері* және т.б. жатады [8]. Ең маңызды бөлімі әдістемелік материалды рәсімдеу. Оған:

- ұйымдастыру комитеті отырысының хаттамалары;
- бағдарламаны дайындау және өткізу жоспары;
- шығындар сметасының көшірмесі;
- сценарий және оған жасалатын монтаж парағы;
- дизайн мен костюмдердің эскиздері;
- жарнама үлгілері;
- бейнематериал (фотосуреттер, бейнежазбалар);
- бұқаралық ақпарат құралдары мен көрермендердің пікірлеріне талдау жасау. Әдістеменің 4 негізгі

компоненті бар:

- мазмұны;
- композиция;
- көркемдік әсер ету құралдарының жиынтығы;
- аудитория және оның кеңістіктегі орналасуы. Мәдени - бос уақытты ұйымдастыру жұмыстарындағы тәрбие бағыттары:
- адамгершілік тәрбиесі;
- құқықтық тәрбие;
- эстетикалық тәрбие;
- экологиялық тәрбие арқылы жүргізіледі.

Бос уақытты ұйымдастырушының сөз сөйлеуіне, жалпы мәдени талаптар ғана емес, сонымен қатар кәсіби талаптар қойылады, олардың бірі сөйлеу техникасы мен шығармашылық болып табылады. Қазіргі таңда балада, үлкен де бос уақыт әлеуметтік желіде өткізеді. Интернетте мәдени, адамгершілік құндылықтарға баулу, өнер мен мәдениет әлеміне қосу жүзеге асырылады. Интернет - бұл жасөспірімдер үшін бос уақытты өткізудің дербес ұйымдастырылмаған түрлерінің бірі және әр түрлі өмірлік дағдыларды дамыту құралы, шығармашылық өзін-өзі көрсету мүмкіндігі ретінде қызмет етеді. Көптеген жасөспірімдер интернетті байланыс құралы ретінде пайдаланады. Зерттеушілер жасөспірімдердің интернет арқылы қанағаттандыратын қажеттіліктерінің үш негізгі түрін анықтады: *коммуникативті, танымдық және ойын*. Қарым-қатынас қажеттіліктерін электрондық пошта, чаттар мен форумдарда хат алмасу арқылы қанағаттандырылады. Танымдық қажеттіліктерін электронды кітіп оқу, ақпаратты іздеу, жаңалықтармен танысу, қашықтықтан оқыту сайттары арқылы дамытады. Сонымен қатар серіктестерімен жеке және топтық ойындар ойлау. Жасөспірімдер интернетті өзін-өзі тәрбиелеу, үйлесімді даму құралы ретінде қарастырады. Жалпы белгілі бір іс-әрекеттермен айналысу, бос уақытты тиімді пайдалану адамда тұлғалық қасиеттерді қалыптастыруға бағытталуы керек. Бос уақытты белсенді, мазмұнды ұйымдастыру үшін белгілі қабілеттер қажет. Жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастырудың келесі талабы - әр түрлі қызықты ойын-сауық іс-шараларын ұйымдастыру. Іс-шаралар мазмұны, формасы жасөспірімдердің қажеттіліктері мен мүдделеріне сәйкес келуі керек. Бос уақыт жасөспірімдер үшін жеке еркіндік уақыты, өзін-өзі көрсету, өзін-өзі жүзеге асыру тәсілі.

Әрбір жасөспірімнің бос уақытты ұйымдастыру артықшылықтары мен кемшіліктері болады. Әрбір жасөспірім өзінің қалыптасу үдерісінде оны қоршап, оған жақсы қызмет ете алатын немесе оның өміріне қауіп төндіретін көптеген факторларға байланысты. Оның болашағы алғашқы білім мен тәжірибе алатын ортасына байланысты. Келеңсіз жағдайларды біз көптеген отбасыларынан байқаймыз, онда ата-аналар өз балаларын өздері тәрбиелей алмай, ең алдымен материалдық мәселелерді шешуге тырысып, балаларын мектептің қамқорлығына тапсырады. Ал мемлекет жасөспірімдерді мектепте жүргенде ғана қамқорлыққа алады, мектептен тыс уақытта бала өз мәселелерімен жалғыз қалып, оларда өте күрделі мәселелер туындайды. Тәжірибе көрсеткендей, отбасылық мәселелерден, материалдық қиындықтардан зардап шеккен балалардың физикалық дамуы әлсіз, тұрақсыз психикасы бар және күшті құрдастарының

қысымына ұшырайды, назардан тыс қалады және әртүрлі қылмыстық топтардың, діни секталардың ықпалына тез түседі. Мектеп, үй тапсырмасы, теледидар – жасөспірімдердің бағдарламаланған әрекеттері. Әртүрлі арналар мен сән журналдарына қарап жасөспірімдер өмірлерінің «ең керемет жылдарының» соншалықты монотонды, көңілсіз өтіп жатқанына қынжылып, ләззат алуды басқа жақтан іздегісі келеді. Сөйтіп, жасөспірімдер көшеде тек мағынасыз, компанияларымен ауладан аулаға бостан бос теңселіп жүріп, алғашқы темекі, сыра, кейде есірткі шегуді бастайды. Жасөспірімдердің кез-келген іс-әрекеттерінің нәтижесі жаман әдеттердің келең алуына ұласады. Ал жаман әдеттерден арылу қиын. Сондықтан, жасөспірімдер ақша іздейді. Олар жеткіліксіз болса, жасөспірімдер санасыз түрде ұрлыққа барады, сол үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылады.

Бос уақытты ұйымдастырудағы кемшіліктер белгілі бір дәрежеде жасөспірімдер ортасындағы қазіргі кезде бетпе-бет келіп отырған келеңсіз құбылыстар: нашақорлық, әлеуметтік бейресми бірлестіктер және т.б. Жасөспірімдердің бос уақытын дұрыс ұйымдастыру кәметке толмағандар арасындағы қылмыстың артуына алып келеді.

Әрбір ата-ана, ең алдымен, баласының бос уақытын тиімді әрі дұрыс ұйымдастыра білуі керек. Қаншалықты балаларының бос уақытын тиімді өткізуіне көңіл бөлетінін Алдымен өзіне сұрақ қойып,

Баланың бос уақытын ұйымдастыру оның қай жаста, ұл бала немесе қыз бала екеніне байланысты. Балаңыздың бос уақытын тек демалыс күндері ғана емес, жұмыс күндері де сіз жұмыста жүргенде тентіреп кетпеуі үшін ұйымдастыру маңызды. Иә, әрбір балаға «жеке» істеріне біраз уақыт қалдыруыңыз керек, бірақ бала оқуға, компьютерде аздап ойнауға, жалпы алғанда, өзі қалағандай демалуға жеткілікті уақыт болуы керек, бірақ артық емес, кемінде күніне бір жарым сағат. Ал, қалған уақытты ойланбастан жоспарлаған дұрыс. Балаға жас кезінен әрбір күнін жоспарлауды үйрету керек. Алдымен, сүйікті балаларымыздың не қалайтынын білуіміз керек, баланың жан-жақты дамуы үшін. Бүгінгі таңда отбасындағы оқу ойындарының, компьютерлердің, жаңадан шыққан барлық заттардың көптігіне байланысты ата-аналар балаларының бос уақытын дұрыс ұйымдастыру мәселесіне ерекше назар аударғаны жөн.

Жасөспірімдер үшін жетекші әрекет – қарым-қатынас. Құрбыларымен қарым-қатынастың маңыздылығы жасөспірімдердің эмоционалды байланыстарға деген үлкен қажеттілігімен түсіндіріледі. Оны адам мен қоғам өмірінің қажетті шарты, жеке тұлғаның жеке тұлғаға шығармашылық түрлендіруінің қайнар көзі, білім мен әлеуметтік тәжірибені беру формасы ретінде қарастыруға болады. Бос уақытты өткізу жағдайында жасөспірімдердің қарым-қатынасы эмоционалды байланысқа, ақпаратқа, сондай-ақ кез келген бірлескен іс-әрекетке жастардың күш-жігерін біріктіруге деген қажеттілікті қанағаттандырады.

Жасөспірімдер өмірді жаңа эмоциялар мен әсерлерге толтыратын, өмірдің әдеттегі, тұрақты атмосферасын өзгертуге көмектесетін жаңа таныстарға, шытырман оқиғаларға, тәжірибелерге ұмтылады. Кәдімгі отбасы және мектеп шектеулерінен тыс құрдастарымен және егде адамдармен қарым-қатынас оны қоршаған әлеуметтік шындыққа бейімделудің қажетті факторы ретінде әрекет етеді.

Бос уақыт шеңберінде жасөспірімдердің қарым-қатынасы, әдетте, шағын, бастауыш топтарда (отбасы, достар тобы, жасөспірімдердің бейресми бірлестігі) жүзеге асырылады. Ақпараттық топтағы қарым-қатынас әдетте эрудитті адамдар – басқаларда жоқ және басқалар үшін құнды белгілі бір ақпараты бар адамдар төңірегінде ұйымдастырылады. Жасөспірімдердің бірлескен келісілген іс-әрекеті үшін қарым-қатынас, тек өндірістік-шаруашылық саласында ғана емес, сонымен бірге қызметтің бос уақытында да пайда болады.

Жасөспірімдер арасындағы қарым-қатынастың бос уақытын өткізудегі барлық алуан түрлілігін мазмұнына қарай жіктеуге болады – танымдық және ойын-сауықтық қарым-қатынас; байланыстар бағыты бойынша – тікелей және жанама. Жасөспірімдер арасындағы қарым-қатынастың бос уақытын өткізудегі барлық алуан түрлілігін мазмұнына қарай: танымдық және ойын-сауықтық қарым-қатынас; байланыстар бағыты бойынша – тікелей және жанама деп жіктеуге болады.

Жасөспірімдердің бос уақытының ерекшеліктерінің ішінде жасөспірімдердің бос уақытын өткізудің ерекше стратегияларының болуын атап өтуге болады. Жасөспірімдердің бос уақытын өткізу стратегиясы жас адамның бос уақытында белгілі бір мінез-құлық жоспарының болуын болжайды. Кейбір зерттеушілер – жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастырушылар (Н.В. Котельникова) жасөспірімдердің бос уақытының келесі стратегияларын ажыратады [9]:

«пайдалылық» (қайырымдылық шараларына қатысу, қоғамдық пайдалы іс-шаралар және т.б.);

«өмірден бәрін алыңыз, немесе жас кезіңізде серуендеңіз» (дискотекаларға бару, экстремалды спортпен айналысу және т.б.);

«Релакс» (теледидар көру, музыка тыңдау және т.б.);

«кем дегенде бос уақытыңызды өткізуге болатын нәрсе» (нақты мақсатсыз жүрмеу, «жиындар»); «алып тастау» (стрессті жеңілдету үшін алкогольді, есірткіні пайдалану, мәселелерді шешуден аулақ болу және т.б.);

«шұбар» (ресми емес жастар бірлестіктеріне мүшелік және т.б.);

«жалғыздықтан қашу» (интернетке құмарлық, кафелер мен дискотекаларға бару, көпшілік іс-шаралар және т.б.);

«бедел» (заманауи спортқа деген құштарлық, «озық» клубтарға бару, дискотека және т.б.).

Анықталған стратегиялар жастардың бос уақыт кеңістігіне қатысты қалыптастыратын мақсаттарымен, оларға жету құралдарымен ерекшеленеді. Бұл жасөспірімдердің бос уақытын өткізудің белгілі бір түрлерінің стратегияларына сәйкестігін және осы түрлер арасындағы байланыстың болуын түсіндіреді (олар белгілі бір қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған ортақ бағдармен біріктірілген).

Талқылау. Қазіргі стратегиялар жасөспірімдердің бос уақыт кеңістігіне қатысты қалыптастыратын мақсаттарымен, оларға жету құралдарымен ерекшеленеді. Бұл жасөспірімдердің бос уақытын өткізудің белгілі бір түрлерінің стратегияларына сәйкестігін және осы түрлер арасындағы байланыстың болуын түсіндіреді (олар белгілі бір қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған ортақ бағдармен біріктірілген). кәсіп түрлеріне, адамның қай категорияға жататындығына байланысты бірнеше түрлерге бөлуге болады [10]:

Бірінші түрі – «отбасы адамы» – бұл типтегі жасөспірімдер өте тар әлеуметтік шеңбермен сипатталады. Көптеген адамдар туыстарымен, таныстарымен, көршілерімен араласады. Бұл жағдайда бос уақыттың қарапайым түрі қолданылады. Мысалы, оқу, теледидар, радио, үй жұмысы немесе жай демалу;

Екінші түрі – «көпшілік» - қазіргі жасөспірімдер арасында кең таралған. Ең алдымен достарымен байланысады. Бос уақыттарында компьютер, музыка, хобби және т.б. айналысады. Маңызды фактор - достарыңызбен үнемі кездесу;

Үшінші түрі – «көңіл көтеру» – ол белгіленген отбасылық шеңберден тыс тұрақты әлеуметтік байланыстарға бағытталған. Көңіл көтеру үшін жастар бірігіп фильмдерге, көрмелерге, театрларға, концерттерге, кафелерге, барларға, клубтарға барады;

Төртінші түрі – «әлеуметтік белсенділік» – бұл түрі қарым-қатынас пен бос уақытты дамытуға бағытталған (спорт клубтарына, үйірмелерге, қызығушылық бірлестіктеріне, өзін-өзі тәрбиелеуге арналған қосымша сыныптарға және т.б.). Жасөспірімдердің бос уақытқа деген көзқарасы олардың ұйымшылдығымен бағаланады. Материалдық, физикалық және интеллектуалдық қажеттіліктерді өтеу;

Бесінші түрі – «рухани» - жасөспірімдер қалыптасқан туыстық қатынастармен шектеліп, қоғамнан бөлек өмір сүреді. Дәл осы жерде жасөспірімдер ортасынан оқшаулану үрдісі байқалады. Саяси бірлестіктердің жұмысына белсенді қатысады;

Алтыншы түрі – «үйлесімді» – әлеуметтік байланыстардың толықтығы. «Әлеуметтік белсенді» түрімен қатар, ол әлеуметтік коммуникация мен бос уақыттың барлық түрлеріне әсер ететін әмбебап өмір салтын қамтиды. жасөспірімдер отбасынан гөрі достарына көбірек көңіл бөледі.

Бос уақыт – жас адамның жеке басын қалыптастырудың маңызды тәсілдерінің бірі. Бос уақыт жағдайында физикалық және психикалық стрессті жоятын рекреациялық - регенеративті процестер жүреді. Бос уақыт адамның әлеуметтік топтың рухани қажеттіліктері мен мүдделерінің индикаторы болып табылады. Жалпы қоғамда бос уақыт кез келген адамның өмір салтының маңызды элементі болып табылады.

Ю.А. Стрелецов өзінің «Бос уақыт мәдениеті» кітабында адам қалауы бойынша өткізетін бос уақыты оның әлеуметтенуіне, жетістікке жетуіне, дамуына әсер етуі тиіс дейді. Н.Н. Седова «Досуговая активность молодежи» деген еңбегінде жастар бос уақыттарының көп бөлігі жұмыс орындарындағы құрдастарымен бірге өтеді дейді. Ал жас ұрпақтың қалыптасуына оқу және демалыс мекемелері айналысуы керек. К.Г. Мяло «Время выбора: Молодёжь и общество в поисках альтернативы» атты еңбегінде жастардың құзыреттілігі, әлеуметтенуі мен дағдылану мәселелерін қарастырады [9]. Бос уақыт көбінесе әлеуметтік және рухани көрініс ретінде қарастырылады. В.Т. Шапко Ю.Г. Вишневский адам өзінің жеке уақытын жоспарлап реттеу қажет. Бос уақыт – адамның өзін ашуға мүмкіндігін, өз тәуелсіздігін, бостандығын, белсенділігін көрсету қызметі. Ауыл адамдары мен қала тұрғындарының бос уақытын ұйымдастыру жолдары әртүрлі. Ауыл адамдарының бос уақыты көп бөлігі күнделікті тіршілік қамымен өтетін. Таза ауа, табиғат аясы, табиғи тамақ ауыл адамдары үшін таңсық емес.

Бос уақытты өткізу кезінде қолданылатын іс шаралар, әдістер, принциптер, формалар мен заманауи технологиялар:

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университет ішілік «Жасөспірімдердің бос уақыттарын тиімді ұйымдастырудың педагогикалық технологиялары» ғылыми жобасы аясында «Қолжетімді демалыс» әлеуметтік жобасын студенттер мен жасөспірімдер арасында ұйымдастыру мәселесі жоспарлануда. Әлеуметтік жобасының басты мақсаты қатынасушылардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру.

«Қолжетімді демалыс» әлеуметтік жобасы аясында жүргізілетін іс-шаралар:

- іс-шараларды ұйымдастыру нысандары: жеке, топтық, жаппай;
- қарым-қатынас формалары: пікірталас, пікір алмасу, диалог, монолог;
- іс шаралар бағыттары: физикалық, шығармашылық, экологиялық, интеллектуалды, танымдық болып бөлінеді.

Ойын-сауық-танымдық іс-шараларды әзірлеу кезінде қатынасушылардың жас және психологиялық-педагогикалық ерекшеліктер ескерілу қажет. Жасөспірімдердің бос уақытын зерттеу үшін сауалнамалар жүргізілді, нәтижесінде оларды қызықтыратын іс шаралар түрлері - музыка, би, ойын, ток-шоу, КВН, мәдени-демалыс орталықтары екендігі байқалды. Осы орайда біз тарапынан заманауи психологиялық, іскерлік ойын формалары ұсынылды. Зерттеу жұмыстарынан байқағанымыздай жасөспірімдердің жиі баратын мәдени-демалыс орталықтарының қызметін жетілдіру, көбейту қажеттіліктері байқалды. Бос уақытты басқару, жоспарлау механизмін құру және іске асырылу жолдарын қадағалау.

Қорытынды. Кез-келген жаста бос уақытты тиімді ұйымдастыру оңай емес екені анық. Жасөспірімдердің өзін-өзі көрсету мүмкіншіліктері мен ойлаған ісін жүзеге асыру үдерісі де бос уақытта іске асады. Жасөспірімдер орта арқылы өзгереді, әлеуметтенеді, қалыптасады және дамиды. Бос уақыт жасөспірімдердің өзін-өзі көрсетуге байланысты еркін әрекетті таңдау, өзін-өзі жүзеге асыру, демалуы. Бос уақыт барысында адам өзіне қажетті қызмет атқарады. Кез-келген жасөспірім бос уақытын қысымсыз, мәжбүрсіз өз қалауымен, пайдалы іспен айналысуы керек. Еркін шығармашылық іс-әрекет интеллектуалды, эмоционалды және рухани-физикалық ресурстар арқылы дамиды. Белсенді бос уақыт адамның сенімділігін, сәтті қарым-қатынасын, ынтасын мен жігерін қалыптастырады. Бос уақытты ұйымдастырушылардың міндеті - оқыту, ұтымды демалу, пайдалы іспен айналысуға үйрету. Адам мәдени тынығуға, бос уақытын нәтижелі өткізуге бейімделіп, дәстүрге айналдыру қажет. Мәдени демалу бұл адам бойына рухани құндылықтарды дарыту, өзін-өзі үйлесімді дамыту. Мәдени-демалысты ұйымдастыру қызметінің мазмұны, нысаны, құралдары мен әдістері бар. Мәдени-демалыс әдет-ғұрыптар, салт-дәстүрлер, мінез-құлқ ережелері мен ұжымдық және жеке әдіс-тәсілдер арқылы өмір сүру жағдайын жақсарту, салауатты өмір салтын сақтау, жан мен тәннің үйлесімділігін дамыту басты міндет екенін ескеруіміз қажет. Көптеген ғылыми еңбектерді талқылай келе бос уақытты өткізу формаларын төмендегі жинақтадық:

- Кітаптар, журналдар, мерзімдік басылымдарды оқу;
- Бейнефильмдер мен телешоуларды көру;
- Шығармашылық іс-әрекет;
- Эссе (өлеңдер, проза) жазу;
- Компьютерлік ойындар;
- Компьютерлік бағдарламалар;
- Спорт, салауатты өмір салты;
- Үй жануарларына күтім жасау;
- Достармен қарым-қатынас;
- Шығармашылық клубтар;
- Спорттық секциялар;
- Бассейнге, спорт алаңдарына, мұз айдынына бару;
- Ағылшын тілі курстары;
- Техникалық шығармашылық секциялары;
- Балық аулау;
- Би билеу, ән айту;
- Кітапханаға бару;
- Театрға бару;
- Кинотеатрларға бару;
- Дискотекалар;

- Кафе барларға бару;
- Жаппай мерекелерде қыдыру;
- Саяси бірлестіктер;
- Дебаттық клубтар және т.б.

Қорытындылай келе, жасөспірімдер ойын-сауық орталықтарына жиі барады, интернет, компьютерлік ойындар әлеуметтік желілер кеңістігіндегі қатынастар маңызды болса, ересек адамдар денсаулықты сауықтыру орталықтарына барады, ал балалар әлеуметтік желілерде көп отыратындығы сонымен қатар қосымша ұйымдарға баратыны байқалды. Бос уақытта мәдени құндылықтарды қалыптастырудың негізгі әрекеті - шығармашылық. Мәдени құндылықтарды игеру, жаңа нәрселерді білу, шығармашылық арқылы қалыптастыру.

Бос уақытта жүргізілетін іс-шаралардың сапалық деңгейін арттыру, білім беру, қарым-қатынас, дәстүрлі және дәстүрлі емес жаңа ойын, ойын-сауық кештері және т.б. Халықтың әртүрлі топтарына сәйкес, өздерін жайлы сезінетін ыңғайлы мәдени-тынығу ортасын құру. Сұраныстар, мүдделер мен қажеттіліктерді есепке ала отырып, идеялар банкі мен жас бастамалар орталықтары, әуесқойлық бірлестіктері мен қызығушылық клубтарын құру, қатынасушылықтарды басшылыққа алу. Әлеуметтік мекемелер қарым-қатынасты, қамқорлықты, мейірімділікті қажет етеді. Жоғарыда аталған ғалымдардың ой пікірлері мен анықтамаларына сүйене отырып біз төмендегідей анықтаманы ұсынамыз.

Бос уақыт – жасөспірімдердің даму кезеңі, әр жасөспірімнің өмірінің қажетті құрамдас бөлігі, өмір сапасы, өмір сүру ережесін тиімді пайдалану, демалуы мен мәдени тынығуы. Бос уақыт – бұл жасөспірімдердің әлеуметтік және рухани мәнін көрсететін әлеуметтік категория. Бос уақыт – тарихи-мәдени жағдайлар, құндылықтар, менталитет, тәртіп, адамдардың өмірі, салт-дәстүрлері, әлеуметтік нормалары мен ережелеріне бағдарланған тұлғаның өзін-өзі дамытуға арналған уақыты. Демек, әр жасөспірім қарқынды, белсенді өмір сүруге дағдылануы қажет, белсенді өмір денсаулық кепілі!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Төлешова Ұ.Б. Педагогикалық анимация: оқу құралы/ Ұ.Б. Төлешова, М.Д. Мурзагулова, Д.Б. Оспанова. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. - 107б.
2. Соколов А.В. Феномен социально-культурной деятельности. СПб.: СПбГУП, 2003. 204 с.
3. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности: Учебное пособие для студентов вузов культуры и искусств. 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Изд-во МГУК, ИПО «Профиздат», – 2002.
4. Седова Н.Н. Досуговая активность молодёжи / Н.Н. Седова // Социологические исследования. – 2009. – № 12.
5. Трегубов Б.А. Свободное время молодежи: сущность, типология, управление: социологическое исследование / Б.А. Трегубов, – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2011.
6. Григорьева Т.А. «Университет третьего возраста» как одна из инновационных форм социального обслуживания пожилых людей в комплексном центре социального обслуживания населения / Т.А. Григорьева // Работник социальной службы. – 2016. – №1. – С. 30-33.
7. Шульга И.И. Педагогическая анимация в практике социального воспитания за рубежом // Школьные технологии. - 2008. - № 3. – С. 134 - 136.
8. Мәдени-демалыс іс-шараларын ұйымдастыру. Оқу құралы/ Бисембаев К.Ж., Нагорная Л.П., Панихин А.Л., Аялбергенова Р.Ш. - Нұр-Сұлтан қ.: «Кәсіпқор» Холдингі» коммерциялық емес акционерлік қоғамы. 2019
9. Андреева А.А. Особенности организации досуговой деятельности подростков [Текст] // Проблемы и перспективы развития образования: материалы VI междунар. науч. конф. (г. Пермь, апрель 2015 г.).-Пермь: Меркурий, 2015. – С. 1-3
10. Культурно – досуговая деятельность: учебник /под ред. А.Д. Жаркова, В.М. Чижикова. – М., 2020.

References:

1. Töleşova Ū.B. Pedagogikalyq animasiya: oqu qūraly/ Ū.B. Töleşova, M.D. Murzagulova, D.B. Ospanova. – Алматы: Qazaq universiteti, 2020. - 107b.
2. Sokolov A.V. Fenomen sosiälno-kūlturnoi deiatelnosti. SPb.: SPbGUP, 2003. – 204 s.
3. Jarkov A.D. Tehnologiya kūlturno-dosugovoi deiatelnosti: Uchebnoe posobie dlä studentov vuzov kūlturny i iskustv.2-e izd. pererab. i dop. – М.: İzd-vo MGUK, İPO «Profizdat», – 2002.

4. Sedova N.N. Dosugovaia aktivnost molodjji /N.N.Sedova //Sosiologicheskie issledovania. – 2009. – № 12.
5. Tregubov B.A. Svobodnoe vremä molodejji: sušnöst, tipologia, upravlenie: sosiologicheskoe issledovanie / B.A. Tregubov, – SPb: İzd-vo S.-Peterburg. un-ta, 2011.
6. Grigoreva T. A. «Universitet tretego vozrasta» kak odna iz innovacionnyh form sosiälного obslujivania pojilyh lüdei v kompleksnom sentre sosiälного obslujivania naselenia / T.A. Grigoreva // Rabotnik sosiälnoi slujby. – 2016. – №1. – S. 30-33.
7. Şülga İ.İ. Pedagogicheskaia animasia v praktike sosiälного vospitania za rubejom // Şkölnye tehnologii. - 2008. - № 3. - S. 134 - 136.
8. Mädeni-demalys ıs-şaralaryn üymdastyru. Oqu qūraly/ Bisembaev K.J., Nagornaia L.P., Panihin A.L., Aiapbergenova R.Ş. - Nūr-Sūltan q.: «Käsıpqor» Holdiñi» komersialyq emes aksionerlik qoğamy. 2019
9. Andreeva A. A. Osobnosti organizasii dosugovoi deiatelnosti podrostkov [Tekst] // Problemy i perspektivy razvitiia obrazovaniia: materialy VI mejdunar. nauch. konf. (g. Perm, aprel 2015 g.).-Perm: Merkuri, 2015. – S.1-3
10. Kültürno – dosugovaia deiatelnöst: uchebnik / pod red. A.D.Jarkova, V.M. Chijikova. – M., 2020.

МРНТИ 14.35.01
ӘОЖ 378.1

<https://doi.org/10.51889/9038.2022.71.47.015>

Кошанова М.Т.^{1*}, Оразбаева К.О.¹, Ташетов А.А.²

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан

²А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан

МЕДИАТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЕРДЕ КРЕАТИВТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ

Аңдатпа

Мақалада біртұтас педагогикалық үдерісте кәсіби оқу әрекетінің объектісінің жүйелілігі негізінде медиатеchnологиялар арқылы креативтілікті қалыптастыруға логикалық ойлаудың әсері туралы мәселе қарастырылады. Қазіргі таңда орын алып отырған білім беру жүйесін тиімді оңтайландырғанда жоғары білімді мамандардың кәсіптік деңгейін креативтілікпен байланыста қарастыру мәселесі талданады.

Мақаланың негізгі мақсаты – ғылыми-теориялық зерттеулерге сүйене отырып, болашақ маманның медиатеchnологияларды пайдалана отырып креативтілікті қалыптастыруда логикалық ойлауды дамыту психологиялық және педагогикалық тұрғыда жетілдірудің қажеттігін анықтап, сипаттау.

Сонымен қатар, оқу-тәрбие стратегиялары мен тәсілдерінің педагог-психолог мамандықтарының логикалық ойлауын зерттеліп отырған мәселеге орай шешу туралы ой қозғалады: білімгерлердің меңгеру деңгейіне қажетті; тиімді мазмұн көлемін анықтайтын; қазіргі талапқа сәйкес өзекті педагогикалық әр түрлі аспектілер; талқылауға мүмкіндік беретін әдістеме.

Түйін сөздер: адам–табиғат, адам–техника, медиа, ойлау логикасы, логикалық ереже, қызметтің креативтілігі, ойлау формалары, медиатеchnология.

Кошанова М.Т.^{1*}, Оразбаева К.О.¹, Ташетов А.А.²

¹Евразийский национальный университет имени Л.Гумилёва,
г. Нур-Султан, Казахстан

²Ташетов А.А. – Костанайский региональный университет
им. А.Байтұрсынова, г. Костанай. Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ КРЕАТИВНОСТИ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ ЧЕРЕЗ МЕДИАТЕХНОЛОГИИ

Аннотация

В статье рассматривается вопрос о влиянии логического мышления на формирование креативности посредством медиатехнологий на основе системности объекта профессиональной учебной деятельности в целостном педагогическом процессе. Анализируется вопрос эффективной оптимизации существующей системы образования профессионального уровня специалистов, которые имеют высокий уровень знаний в тандеме с креативностью.

Основная цель статьи – выявить и описать необходимость психологического и педагогического совершенствования логического мышления, используя медиатехнологии в формировании креативности будущего специалиста, опираясь на научно-теоретические исследования.

Кроме того, затрагиваются вопросы решения учебно-воспитательных стратегий и подходов к логическому мышлению педагого-психологических специальностей в зависимости от исследуемой проблемы: необходимого уровня усвоения учебной программы обучающимися; определяющего объем эффективного содержания обучения; актуальных педагогических аспектов в соответствии с современными требованиями; методики, позволяющей обсудить проблемные вопросы.

Ключевые слова: человек–природа, человек–техника, медиа, логическое мышление, логическое правило, креативная деятельность, формы мышления, медиатехнология.

Koshanova M.^{1}, Orazbayeva K.O.¹, Tashetov A.²*

*¹Eurasian National University named by L.N. Gumilev,
Nur-Sultan, Kazakhstan*

*²Kostanay regional University named after A.Baitursynov,
Kostanay, Kazakhstan*

FORMATION OF CREATIVITY IN FUTURE TEACHERS-PSYCHOLOGISTS THROUGH MEDIA TECHNOLOGIES

Abstract

The article considers the question of the influence of logical thinking on the formation of creativity through media technologies based on the systemic character of the object of professional educational activity in the holistic pedagogical process. The article analyzes the issue of effective optimization of the existing system of professional-level education of specialists who have a high level of knowledge in tandem with creativity.

The main purpose of the article is to identify and describe the need of psychological and pedagogical improvement of logical thinking using media technologies in the formation of future specialist's creativity based on the scientific and theoretical research.

In addition, the issues of solving educational strategies and approaches to logical thinking of pedagogical and psychological specialties are touched upon, depending on the problem under study: the necessary level of mastering curriculum by students; determining the amount of effective teaching content; relevant pedagogical aspects in accordance with modern requirements; methods that allow discussing problematic issues.

Key words: man- nature, man-technician, media, logical thinking, logical rule, creative activity, forms of thinking, media technology.

Кіріспе. Жаһандану ғасырындағы стратегиялық бағыттарға сәйкес білім беру жүйесін жетілдіріп, оны әлемдік білім кеңістігіне теңестендіру жеке тұлғаның қалыптасуына дәнекер болары сөзсіз. Сондықтан, қазіргі заман әр бір білімгердің өз іс-әрекетінде қажетті өзгерістерді әр түрлі тәжірибелер туралы мағлұматтарды, жаңа әдіс-тәсілдерді дер кезінде қабылдап, дұрыс пайдалана білуі қажет. Осы ретте, жоғары оқу орындарының оқу-тәрбие жүйесі, субъектілер арасындағы қарым-қатынас, жалпы оқытуды ұйымдастыруды талапқа сай елеулі өзгерістерді қажет етіп отыр. Бұл, «жаңа ғылыми көзқарас жаңа идеялар, модельдер, жүйелер мен жобалар арқылы қалыптасады» [1, 7-б.]. Сондықтан, жоғары оқу орындарындағы білім беру үдерісін қайта құрылымдау нәтижесінде жұмыс беруші әлеуметтік әріптестердің білім беру және технопарктік кешендерін қолдана отырып іске асырылады, бұл мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес оның тәжірибеге бағдарланған құзіретті сипатын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Осы орайда, Бартлетт Стив, Бертон Диананың «Білім берудегі зерттеулер» атты еңбегіндегі «білім берудің басты ерекшелігі – білім беру [2, 17-б.] – деген зерделеуден біз, ақпараттандырудың мәселелері мен перспективаларының болашақ маманның кәсіптік бәсекелестікке төтеп бер алатын өз мамандығына ыңғайлы, қабілетті, ерекше тұлғалық қасиеттерге түрткі болатындығын

болжаймыз. Жоғарыда айтылғандардан ұғатынымыз, қазіргі таңда әлемдік білім кеңістігіне кіргендіктен, бәсекеге қабілетті тұлға дайындау үшін, нәтижеге бағдарланған білім беру жүйесін ұсыну негізгі мақсат. Осы мақсаттарды оқу-таным үдерісінде жүзеге асыру әдістерінің алуан түрлілігі емес, оны ұтымды шебер қолдану арқылы медиабілімді ұштастыру аналитикалық, эстетикалық талдау жасай білу, сөйлеу білу сияқты қасиеттерін дамытады [3]. Сондықтан, студенттердің нарықтық қатынас жағдайында қоғамдық, ғылыми-техникалық прогресстің талаптарына сәйкес нәтижеге қол жеткізе отырып еңбек ету қабілетін анықтайтын, кәсіби, әлеуметтік-психологиялық, креативтілік, тұлғалық субъектілік қасиеттерінің деңгейімен анықталады. Осы тұрғыда қарастырғанды, зерттеп отырған мәселеге орай «адам – табиғат», «адам – техника» жүйелеріне сәйкес педагогикалық процестің қызметін ұйымдастырудың түрлерін меңгеруді қажет етеді. Себебі, жоғары оқу орындары мен мектеп мұғалімдерінің педагогикалық үдерісті жүзеге асырудың технологиясын меңгеру – кәсіби іс-әрекет объектісі туралы теорияны меңгеруден бастап, нақтылы жағдайда осы нысананы объективті құрастыру әдістемесін қалыптастыру қозғалысымен тығыз байланысты [4, 7-б.]. Мақсат, оқу-таным үдерісіндегі инновациялық педагогикалық технологиялардың жедел дамуы мен қарама-қайшылықтардың студенттердің медиатеchnологиялар арқылы креативтілігін қалыптастыру мәселесін оңтайландыру.

Зерттеу материалдары және әдістер. Қазіргі таңда білім беру жүйесінде негізгі мәселелер: «Үйрену мен үйрету тек өзара белсенді әрекеттерге негізделген қарым-қатынас арқылы жүзеге асырылады» және «Тек әрекеттесу арқылы үйренуге/үйретуге болады. Білім беру философиясы мен когнитивтік (танымдық) психология адамның өз қолымен жасағанын есте сақтайтындығын, практикалық әрекеттер (бірінші кезекте бірлескен ұжымдық әрекеттер) арқылы үйренетіндігін, оған өзі жасағаны қызық екендігін дәлелдейді [5, 4-б.]. Олардың ішінде, соңғы жылдары ақпараттық қоғам туралы пікір алмасу теориялық талдау (анықтамаларды құрастыру, ақпараттық қоғамның ерекше белгілерін, оның дамуының гипотетикалық зардаптарына, жетістіктері мен кемшіліктеріне баға беру қарастырылады) аймағынан ақпараттық қоғамның даму тактикасы мен стратегиясы, оған сәйкес ақпараттық экономика, ұлттық және халықаралық саясатты қалыптастыруды талқылау мәселесі [6, 15-б.]. Бұл мәселелерді шешуде, әр түлі оқу пәндерінде қолданылып жүрген оқытудың интербелсенді тәсілдері мен әдістерінің маңызы зор екендігі белгілі. Жаңа технологиялардың қарқынды дамуы әрі күнделікті өмірде белсенді қолдануы әсерінен адамзат байланысына өзгерістер енгізуде. Демек, білім саласында сан алуан ақпараттар масс-медиа арқылы жаңа білім парадигмасының медиаресурстар арқылы қарқынды дамығандығын дәлелдейді. Жалпы алғанда, медианы екі кезеңге бөліп қарастырамыз. Бірінші, Media 1.0 моделі (ретро) – медиа көпшілік аудиторияға «жалқыдан-жалпыға» моделі арқылы байланыс жасау (баспасөз, кино және телевизияны қосқанда) кезеңі. Екінші, Media 2.0 моделі – медиатұтынушы контентінің көбеюі мен кең таралуы, «жалпыдан-жалпыға» байланыс жүйесіне көшу кезеңі, яғни кез-келген адам өз ақпаратын, сурет, аудио мен видеосын медиа желіде таратуға немесе алуға мүмкіндік алған уақыт [7, 17-б.]. Бұлар оқыту үдерісін неғұрлым оңтайлы ұйымдастырады, оның құрылымын жақсартады. Біздің қарастыруымызда оқу үдерісіне бағдарланушылық студенттің белсенділігінен байқалады.

Байланыстың тұрақтылығы студентте қандай да бір құбылыстардың компоненттері немесе қандай да бір қасиеттері, әсердің елеулі себебі болып табылады [8]. Нәтижесінде, логикалық ойлау креативтілік қабілеттің туындауына негіз болады.

Осы орайда білім беруде инновациялық технологиялармен қатар жасалып жатқан бағдарламалардың маңызы зор. Бұл бағдарламалар білімгерлердің өз бетінше оқып, үйреніп, нәтижесінде өз пікірін еркін жеткізе алатын, дамыған, ынталы, білімге құштарлы, мақсат қоя білетін тұлғаның қалыптасқанын күтеді [9, 5-б.]. Сондықтан жоғары педагогикалық білім беруді реформалау, педагогикалық-психологиялық мамандардың көп деңгейлік дайындығына көшу, еңбек нарығында мамандардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету жағдайларында болашақ «Педагог-Психолог» мамандарын кәсіби іс-әрекетке дайындау мәселесінің өзектілігі зор. Педагогикалық үдерістің нақтылы ортадағы тиімділігі ондағы білімгерлердің белсенділігімен саналы қатынасы, қалайша және олардың педагогикалық үдерістегі қандай іс-әрекеттері жүзеге асыратындығына байланысты [4, 57-б.]. Бұл жерде қарастырып отырған тақырыпқа байланысты логикалық ойлаудың креативтілікті қалыптастыруда медиатеchnологиялардың оңтайлылығы. Технология саласындағы жетістіктер медиа мен аудитория арасындағы диалогтық байланысты жеделдетті. Twitter өз тұтынушыларына 140 символды қолдану арқылы мәтіндік жазбалар жариялауға және оларды әрдайым жаңартып отыруға мүмкіндік берді. Facebook, тағы басқа да әлеуметтік желілер осы секілді мүмкіндікті ұсынып отыр. Егер адамның өз орнын табу, жүзеге асырылуы мүддесі қанағаттандырылмаса, онда адам жүйесі қызмет етуге тиісті өндіріс күйрейді. Демек, педагогикалық еңбектің технологиясын меңгеру проблемасы басқада кәсіби іс-әрекет аймақтарындағыдай өзекті мәселе [4, 27-б.]. Кәсіби білім беру

жүйесіндегі барлық оңды өзгерістер оқытушының психологиялық ерекшеліктеріне, ойлау тәсіліне, шығармашылық белсенділігіне, өзіне және басқаларға деген ізгі қатынасына, тұлғалық, педагогикалық құндылықтарына байланысты [10, 143-б.]. Дегенмен, медиатехнологияларды пайдалана отырып студенттердің креативтілігін қалыптастыру мәселесі бойынша шешілмеген сұрақтар кездеседі.

Оқыту үдерісіні анықтау кезіндегі басты қиындық ол ЖОО-ның білім беру қызметін атқара отырып, материалдық емес «өнім» дайындайды деуге болады, өйткені оның дайындығын «өнім» өзінің өмірлік циклы кезінде ең белсенді рөл атқарады. Осылайша, білім алушылар тек сыртқы шикізат ретінде емес, ең әуелі білім беру үдерісінде өңделген өнім, яғни соңғы нәтиже ретінде қарастырылуы тиіс [11, 54-б.]. Демек, кәсіби ойлауды арнаулы білімдермен қорытылған, ортақтандырылған объектінің, үдерістің, педагогикалық немесе өндірістік жағдайлардың бейнеленуі деп қарастыруға болады. Осы арқылы болашақ маман өз оқуын жоспарлауға белсенді түрде қатыса алатын жаңа көзқарасты таным мен қызметті байланыстыруға бағытталған ойлау логикасын құрастырады. Сөйтіп, медиатехнологиялар арқылы бірлескен іс-әрекет арқылы мағыналар мен мәндердің қайта өзгеру үдерісінде креативтіліктің қалыптасуына жағдай жасайды. Қазіргі таңда кез-келген кәсіби қызметтің креативтілігіне баса назар аударылғанда «адамға – адамшылық», «машинаға – машиналық» принципі жүзеге асырылады. Осы ретте, қоғамды дамытудың қозғаушы күші материалдық өнім емес, ақпараттық өндіріс болып саналады. Яғни, болашақ маманның медиатехнологияларды пайдалану арқылы креативтілікті қалыптастыру арқылы логикалық ойлау ерекшеліктерін кеңейту маңызды мәселелердің бірі. Сондықтан, жоғары оқу орындарында ғылымдар жүйесін оқып үйрену – студенттердің ойлау, ес т.б. жоғары психикалық үдерістердің дамуының мейлінше биік дәрежеге (сатыға) көтеріліп, креативтілік (*Автор: зерттеу тақырыбына байланысты шығармашылықтың жоғары жетістігі креативтілік деп алынды*) іс – әрекетке айналуын талап етеді [12, 17-б.]. Біріншіден, жекелеген фактілерді немесе дүниедегі құбылыстарды қабылдай отырып, болашақ маман оларды логикалық тұрғыда өңдеп, олардың әрқайсысының мәнісі мен өзара байланысын таниды. Екіншіден, маман өзінің практикалық әрекетінде байқалған белгілі бір тәуелділіктерге қолдау көрсетіп немесе оны жоққа шығарып өзін-өзі анықтап отырады. Дәл және жүйелі дәйекті ойлап, пайымдау, сөйлеу үдерісінде логикалық қайшылыққа жол бермеу, жіберілген логикалық қателіктерді тез байқай білу. Көп жағдайда ойлау, пайымдау үдерісінде логикалық қателер адамның өз ойын дұрыс немесе бұрыс құрылғанын қадағалай алмайтындығынан болады, өйткені ол логикалық заңдарды, ережелерді білмейді. Ал логикалық ережелерді білу ойлауда, пікірлеуде орын алған қайсыбір қателерді оңай байқауға көмектеседі [13, 20-б.]. Демек, оқу-таным үдерісінде қолданылған әдістер мен тәсілдер студенттерге қаншалықты әсерлі не әсерсіздігін зерттеуге тиімді болып келеді.

Біздің зерттеулеріміздің нәтижесі көрсеткендей «Педагог – Психолог» мамандықтары студенттерімен медиатехнологияларды пайдалана отырып креативтілікті қалыптастыруда логикалық ойлау жұмыстарын жүргізу үшін төменде берілген жағдайларды ескеру қажеттігін анықтадық. *Біріншіден*, болашақ мамандарды кәсіби бойынша практикалық іс-әрекетке араластырып креативтіліктерін қалыптастыруда медиатехнологияларды пайдалану арқылы сыртқы көріністерімен, ішкі мәнімен таныстырып қана қоймай, олардың логикалық ойлауының тиімділігін арттырып, сапасын жақсарту. Сондықтан оқыту үдерісінің алғашқы кезінен бастап білімгерлерді келешек мамандығына қызықтыратын тұстарын, оған икемделу жолдарын таңдау үшін оның тиімділігін алдын-ала болжау. Демек, студенттің мамандығына икемділігін ғана емес, оның болашақ кәсіби қызметінің объективті маңызы мен субъективті мазмұнын ұғынуы, өзін-өзі бағалауы, саналы түрде сезінуі, ішкі «жасауды қалаймын», «жасай аламын», «жасау міндетті» деген ойлардың санасында саралануы керек. *Екіншіден*, оқу үдерісін мақсатты түрде ұйымдастырып, оны дербес іс-әрекетке икемдеп, мамандығына машықталған дағдысын қалыптастыру міндетіне негіздей отырып барлық оқытудың әрекетін білімгердің өзін-өзі ұйымдастыра алу деңгейін арттыратын белсенді білім беру мен тәрбиелеу формаларымен қамтамасыздандыру. *Үшіншіден*, оқу-тәрбие үдерісінде білімгерлердің мамандығына икемделген логикалық ойлауын қалыптастыруға қолайлы жағдай туғызатындай олардың медиатехнологияларды пайдаланудың дәрежесі мен деңгейін, таңдаған мамандықтарының болашақтағы маңызын ескеріп, әрқайсысымен жеке-дара қарым-қатынас орната білу қажет. Осы үшінші жағдай бойынша «Педагог-психолог» мамандықтары студенттерімен медиатехнологияларды пайдалана отырып креативтілікті қалыптастыруда логикалық ойлау жұмыстарын жүргізу жөнінде зерттеулер толық қарастырылмаған.

Нәтижелері. Зерттеу нәтижелерінің теориямен байланысы жүйелі түрде іске асады. Біздің қарастырып отырған тақырыбымызға байланысты зерттеушілер мен практик-мамандардың жинақталған деректеріне сүйене отырып және медиатехнологияларды пайдаланып креативтілікті қалыптастыруда логикалық ойлаудың қажеттілігі қазіргі таңдағы болашақ маманның кәсіби бағдар беру бағдарламасының

талаптарына байланысты пайда болды. Себебі, зерттеулер теорияның дамуына негіз болумен қатар, білім беру үшін маңызды рөл атқарады. Осыған орай, «логика» ғылымы зерттейтін ойлау формалары және оның нәтижесінде пікір, ой тұжырымын шығару заңдары ежелгі грек ойшылдарының еңбектерінде біздің жыл санауымыздан бұрынғы VI – ғасырда пайда болғандығын тілге тиек ете отырып, Аристотель үшін логика ақиқатты ұғыну, дәлелдеу туралы, оны тиянақтау, негіздеудің әдістері жайлы ғылым [14, 3-б.]. Демек, логика адамның ойлау процесін зерттейді. Ойлау, оқу әрекетінің негізінде қалыптасады. Оқу әрекетінің мазмұнына мыналар кіреді: ғылыми заңдарды түсіну; практикалық міндеттерді шешуге бағытталған ойлаудың жалпы амал-тәсілдерін меңгеру. Осыған орай, білімгерлердің ғылыми білімді, дағдыларды меңгеруі олардың оқу әрекетінің негізгі мақсаты мен нәтижесі болса, оқу әрекетінің негізгі құрылымына: оқу міндеттері (немесе тапсырмалары); оқу тәсілдері (білімгердің қолданатын нақтылы практикалық және ой тәсіл-амалдары); бақылау (білімгерлердің өзін-өзі қадағалап, тексеріп отыруы); бағалау (оқытушы мен білімгердің өзіне-өзі берген бағасы). Осы ретте, білімгердің ойлау логикасы қоғамдық даму негізіндегі ғылыми білімдердің даму заңдылықтарына бағытталады [12]. Осыған орай, белсенділік пен өз бетінше жұмыс істей білу түрлерінің П.И. Пидкасистый, Т.И. Шамова, А.Д. Савченко жасаған, бұрыннан бар классификацияларға сүйене отырып, біз зерттеу тақырыбымызға байланысты білімгерлердің логикалық ойлауын медиатеchnологияларды пайдалана отырып креативтілікті қалыптастыруда кәсіби белсенділіктері мен өз бетінше жұмыс жасай алу деңгейлерін анықтадық. *Біріншіден*, репродуктивтік, демек, білімгерлердің алған білімдерін үлгіге қарап қолдануға тырысуымен сипатталады, өз беттерінше жұмыс орындау барысында өздерін-өздері мәжбүрлейді. Білімгерлер, практикалық және өздік жұмыстарын орындау кезінде енжарлық танытады, жалпылама түрдегі тапсырмаларды орындай алмайды, тек материалдық деректі мазмұнына қатысты сұрақтар ғана қоя алады. Болашақ кәсібіне арналған конференциялар қатысқанмен, зерттеліп отырған мәселенің мазмұнымен ғана шектеледі. Пікірталаста оқшауланып, сайыстарға қатыспайды және кәсіби бағдарлауға байланысты ұйымдастырылған іс-шараларға белсенділік көрсетпейді. *Екіншіден*, қайтадан жасау түрі демек, реконструктивті, бұл деңгей білімгерлердің кәсіпке икемділігімен анықталады. Демек, «Педагог-психолог» мамандығына деген қызығушылығымен ерекшеленеді. Яғни, мамандығына байланысты берілген тапсырмаларға креативтілік таныта отырып, өздері оны орындағы нұсқаулық берулері ықтимал. Ұжыммен жұмыс жасау кезінде асқан белсенділік танытқанмен топтан ерекшеленбейді. Заттар мен құбылыстардың сырын дәлелдеуге байланысты сұрақтар қойғанмен, ой қорытындысының зерделенуі қызықтырмайды. *Үшіншіден*, эвристикалық яғни ішінара іздену, бұл деңгей бойынша білімгерлер «Педагог-Психолог» мамандығына байланысты жалпы принциптер мен ұғымдарды оқыту функцияларымен зерделей алғандықтан, болашақта олар мамандыққа байланысты жоспар мен перспективаға байланысты қызметте көпшіліктің сұранысында болады. Бұл деңгейдегі білімгерлердің бойында жігер мен алға қойған мақсатына жету деген табандылық тән. Сонымен қатар, берілген сұрақтарына байланысты алған ауқымды жауаптар оларға қызығушылық танытады. Білімгерлер конференцияларға ғана қатысып қоймай, пікірталастар мен сайыстарға да белсенділікпен етене араласа отырып, басқа да кәсіби бағдарлау іс-шараларға қызу араласады. *Төртіншіден*, бұл деңгейдегі білімгерлер жаңаны білуге құштар оны қазіргі таңның жаңашылдығына орай креативтілікпен қарап, заттар мен құбылыстардың өзара байланысын зерделей отырып, меңгерген білімін жаңа ортаға сай қолданып, мәселенің шешімін дербес анықтауға белсенділік әрекетімен ерекшеленеді. Бұл, «Педагог-Психолог» мамандығы білімгерінің логикалық ойлауын медиатеchnологияларды пайдалана отырып креативтілікті қалыптастыруға тәрбиелеу мақсатын жүзеге асыруға негіз болады. Өйткені, білімгердің бойындағы жігері мен ұйымдастырушылық қабілеті оның әрі қарай оңтайлануында басты рөл атқарады. К.Бұзаубақова: «Білім беру саласында оқытудың жаңа педагогикалық технологияларын практикада меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Ал, жаңа технологияны меңгеру оқытушының интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де тағы басқа көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, білімгер тұлғасын дамытып, оқу-тәрбие процесін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі» - деген [15, 144-148-б.]. Нәтижесінде, креативті-педагогикалық өркенитке қадам жасалады.

Жоғарыда қарастырылған мәселелерді ескере отырып, біз, білімгерлердің медиатеchnологияларды пайдалана отырып креативтілікті қалыптастыруда логикалық ойлауды дамытуға жәрдемдесуге негіз болатын тиімді жолдарының бірін ұсынууды жөн көрдік. Мысалы, білімгерге оның қызығушылығына байланысты тапсырмаға мынадай нұсқаулық беріледі. I. - Сізден суреттер, бейнелердің көмегі арқылы жаңа идеялар ойлап табу үшін қиялдау мен креативтілікті талап етеді. Ойлап тапқан идеяларыңыз қызықты және ерекше болуына тырысыңыз. Сізден басқа ешкім ойлап таппайтындай болуына зер салыңыз. Қандайда бір ойлап тапқан идеяңызды әңгіме-сурет ретінде қызықты болатындай толықтырып,

жалғастырыңыз. - Microsoft Word бағдарламасын немесе Paint графикалық редакторын пайдалана отырып қалауыңызша түрлі-түсті бір фигураны алыңыз. - Кезкелген суретті ойлап табыңыз онда, таңдаған фигураның сол бейненің бір бөлігі болатындай болсын. - Сіз кезкелген оқиғаны немесе толық мәтінді бейнелеңіз. - Таңдаған фигураның қасына өзіңіз ойлаған бейнелерді салыңыз. Олар фигураның ішінде немесе сыртында болуы мүмкін (қалауыңыз бойынша). - Ойдан шығарған идеяларыңыз қызықты және ерекше болуына тырысыңыз. - Суретті әр түрлі детальдармен толықтыра отырып олардан қызықты және еліктіретін оқиғалар туындауына мән беріңіз. - Суретіңізді салып бітіргеннен кейін, оған тақырып қойып, оны суреттің астына жазып қойыңыз. Қойған тақырыбыңыз қызықты және ерекше болып салған суретіңіздің мазмұнын түсінуге мүмкіндік беретіндей болуын қадағалаңыз. - Сіз аяқталмаған фигураларды әрі қарай жалғастырып, қызықты оқиға немесе сурет шығуына мән беріңіз. Әр суретке қызықты тақырып қойып, оны суреттің астына жазып қойыңыз.

II. Жағдаят – сынақ: 1. «Жоғалған мүмкіндіктер».

Ол балалық шақтан суретші болуды армандады, бірақ ата-анасы оның техникалық жоғары оқу орнына оқуға түсуді қалады. Қазір ол егде жастағы беделді инженер-механик, отбасылық өміріне риза, бірақ кескіндеме туындыларын көрген сайын жүрегі ауырады. Тапсырма: Бұл адамды қалыптаспаған, өзін-өзі жетілдірмеген деп есептеуге бола ма? Сіз оған қандай кеңес берер едіңіз? Әлеуметтік ұстанымдар: Сіз төменде берілген қай ұстанымды қолдайсыз: «ештен, кеш жақсы; «басынан бастау керек»; «оқу ешқашан кеш болмайды»; «жақындары үшін жауапкершілік», «балалары арқылы өзін-өзі жетілдіру»; «тағдырға бағыну». 2. Әдеби-имитациялық шығармашылық тапсырмалар: - сценарийге өтінішті жұптасып немесе топтасып дайындаңыз; - сценарий әзірлеңіз (жұптасып немесе топтасып). 3. Автобиографиялық (тұлғалық) талдау (яғни, Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық Роберт Хиллиардтың «Телевизия, радио және жаңа медиаға мәтін жазу» еңбегінің кез-келген тарауынан (Ақпарат дереккөзі: elibrary.kaznu.kz/kk/node/1468) медиамәтіндегі кейіпкердің өмірін есте сақтай отырып, өз өміріндегі тәжірибелермен сәйкестендіру және салыстыру арқылы жазбаша талдау жасаңыз. Оқыңыз: М.Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы. Тыңдаңыз: Елімізді әлемге танытып жүрген әншілеріміздің бірі – Димаш Құдайбергеновтың әндері. Қараңыз: Фильм «Звездочки на земле» (2007 ж.).

III. Студенттердің логикалық ойлауын аудиовизуалды медиа материалы бойынша эвристикалық ойын әдістері мен техникалық құралдарды қолдана отырып, кретивтілік дағдыларын игеруге икемдейтін болжамды тапсырмаларды беруге болады. 1. Медиа-мәтіндердің (өзіңіздің қалауыңыз бойынша) эпизодтарының мазмұнын анықтау, эпиграф жазу. 2. Автордың ойлау логикасын талдау: қақтығыстарды, кейіпкерлерді, идеяларды дамытуда кеңістік-уақыт және аудиовизуалды серияларды монтаждау және т.б. 3. «Режиссерлік сценарий» деп таңдаған медиа-мәтіннің сценарийіне эпизод әзірлеңіз. 4. Рөлдік ойындар «ТВ жаңалықтары», «Репортаж» және т.б. топпен құрастырыңыз. 5. Болашақта практика барысында қолданылатын 3-5 минуттық экрандағы әрекетке арналған және қолдануға болатын мини-сценарий бейнежазбаларын дайындаңыз. Тыңдаңыз: Kitap.kz – онлайн платформа: Аудио: «Дұрыс сөйлесейік». Қараңыз: Top-10 Қазақстанның үздік режиссерлерінің ішінен біреуін таңдаңыз. Таңдаған режиссеріңіз туралы толық мағлұматты ақпарат құралдарынан алыңыз. Сараптама жазыңыз.

IV. Қашықтықтан оқыту технологиясы арқылы логикалық ойлауды дамыту арқылы телекоммуникацияны пайдалана отырып креативтілік ойлауды қалыптастыруға икемдейтін тапсырмалар: мамандардың рецензиялары, мақалаларын, оқулықтарын салыстыру және талқылау; медиамәдениеттің проблемасына арналған рефераттар дайындау; медиамәдениетті ұжыммен ауызша талқылау; медиамәдениетті жазбаша рецензиялау. Тыңдаңыз: Интернет желісінен «Қашықтықтан оқыту технологиясы» туралы ақпарат. Қараңыз: Режиссер-дебютант Райымбек Әлжановтың «Мерген» атты қысқаметражды фильм.

V. «Әйдос» қашықтықтан білім беру орталығы және Еуропалық Корреспонденттік Оқыту Мектебі (ЕКОМ немесе ЕШКО) негізінде студенттердің логикалық ойларын дамыта отырып креативтілік дағдыларын қалыптастыруға арналған тапсырмаларды орындаңыз: - белгілі бір медиамәтінді қабылдаудың жақсы немесе нашар негізгі белгілеріне сипаттама жасаңыз; - объективті (көру кезіндегі жағдай және т.б.) және субъективті (көңіл-күй, жеке психофизиологиялық мәліметтер және т.б.) аудиовизуалды медиа мәтінді қабылдауыңыз бойынша инфограмма; - медиамәтін кейіпкерінің атынан, оның сипаттамаларының ерекшеліктерін, лексикасын және т.б. сақтай отырып әңгіме құрастырыңыз (сәйкестендіру, өз басынан кешіру); - медиамәтіннің кейіпкерін басқа жағдаятқа ауыстырыңыз (жанрдың атын, уақытын, телехабардың немесе фильмнің іс-әрекет орнын, олардың құрылымын өзгертіңіз: басталуын, шарықтау шегін, аяқталуын, эпилогын т.б.; жасын, жынысын, кейіпкердің ұлтын т.б.); - жоғарыдағы немесе басқа медиамәтіндермен байланысты прозалық, поэтикалық, театрландырылған, кескіндемелік, әуенмен байланысты шығармаларды іріктеп; таңдауыңызды негіздеңіз.

VI. Медиа-мәтіндерді пайдалана отырып медиатеchnологиялар арқылы креативтілікті қалыптастыруда мотивация тудыруға арналған тапсырмалар: - әр түрлі жастағы және әлеуметтік, кәсіби, білімдік сонымен қатар басқа да мағлұматтары бар көркем қабылдау деңгейлері әр түрлі (Рүстем Әбдірашевтің Қазақстанның тұңғыш президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың балалық және жастық шағы арқау болған фильмнің негізінде: «бастапқы сәйкестендіру», «қайталама сәйкестендіру», «кешенді сәйкестендіру», медиа-мәдениеттің ойын-сауық, демалыс (рекреация), (дыбыстық) компенсаторлық және басқа да функцияларын ескере отырып) көрермендердің монологтарын (газет-журналдардың редакциясына, теледидар мен киностудияға хаттар және т.б.) құрастыру; - «эмоционалды маятник» (көрермендердің жағымды (қуанышты) және жағымсыз (естен тану) эмоциялар тудыратын эпизодтардың кезектесуі) механизмнің мәнін ашу (нақты медиамәтіннің жаппай (танымал) мәдениет мысалында); - аудиторияда соңғы жылдары ең танымал болған медиамәтіндердің (фильмдер, компьютерлік ойындар, телехабарлар және т.б.) жетістіктерінің (мифке, фольклорға, жанрдың әсерлілігіне, «эмоционалды өзгерістер» жүйесіне, ойын-сауық, демалыс, дыбыстық және басқа да экран өнерінің болуы, бақытты аяқталуы, авторлық интуиция және т.б.) себептеріне қысқаша бейне роликтерді жасау; - жарнамалық аннотациялар (жарнамалық басылымдар, тележарнамалар) бойынша медиамәтіндердің жетістіктеріне болжау жасау;

Талқылау. Зерттеліп отырған мәселеге орай, медиатеchnологияларды креативті пайдалану арқылы диалог пен дәйектеуге, пікірталасқа тарту белсенді жүргізілген жағдайда білімгерлердің логикалық ойлау дәрежесінің зияткерлік жетістіктерін анықтауға болады. Біз медиатеchnологиялардың көмегімен бір уақытта бірнеше тапсырманы қатар орындауға болатын дәуірде өмір сүріп отырмыз. Б.Ф. Скиннер «Білім беру технологиясы» (The Technology of Teaching) (Skinner, 1968) атты еңбегінде, маманның алғашқы қызмет барысында оны білім беру үдерісі қатты қызықтырады, осыған байланысты ол білім беретін құрылғылар ойлап тауып, оларға түрлі оқыту бағдарламаларын енгізеді деген болатын [16, 112-б.]. Оған дәлел, философ Э.В. Ильенковтың: «Ақыл – қоғамның адамға тартқан сыйы. Ол әрбір адамның өз заманындағы рухани мәдениетті игеруінің барысында қалыптасып, жетіле түседі». Алайда, «Педагог-Психолог» мамандарын медиатеchnологияларды пайдалану арқылы креативтілікті қалыптастыруда логикалық ойлаудың рөлі туралы әлі зерттелмей келеді.

Зерттеу тақырыбына байланысты логикалық ойлау туралы еңбектерге шолу жасай отырып, біз медиатеchnологияларды пайдалану арқылы креативтіліктерін қалыптастырудың әдіснамасының тәсілдерін танымал психолог Абрахам Маслоудың тұрмыстық деңгейде креативтілік ептілік – шешуі қиын болып көрінетін жағдайдан заттар мен құралдардың ерекше түрін пайдалану арқылы шыға білу қабілеті, кең мағынасы – проблемалық өткір ойлылықпен шешу деген пайымдауына жүгіне отырып төменде берілгендей зерделеуге болады: анализ, синтез, бағыттың айқындығы, бірізділік, қарастырылып отырған мәселеге сәйкес, салыстыру және анықтау. Осылайша зерттеп отырған мәселеге байланысты әдебиеттерді талдау және оларға қатысты өзіміздің жеке көзқарастарымыз болашақ «Педагог-психолог» мамандықтары студенттерінің медиатеchnологияларды пайдалану арқылы креативтіліктерін қалыптастыруда логикалық ойлаудың тиімді операцияларын шешу жолдарының әр түрлі әдістерімен қамтамасыз ету жүзеге асырылды.

Ә.Тұрғынбаев, Т.Есімханов, Д.Раев «Логика» деген атты еңбектерінде «логика» терминін төменде көрсеткендей үш мағынада қолданады: 1) шындық дүниедегі заттар мен құбылыстардың заңдылықтарын білдіру үшін («заттар логикасы», «тап күресі логикасы», т.б.); 2) ойлаудың дәйектілігін, айқындылығын, дәлелдігін білдіру үшін («ойлау логикасы», «пайымдау логикасы» мағынасында) қолданылады. Ойлаудың заңдылықтары объективтік дүние заңдылықтарының адам санасында бейнеленуі болып табылады: ойлау логикасы – заттар логикасының бейнесі; 3) логика ғылымы – ойлау логикасының теориялық, ғылыми бейнесі ретінде қолданылады. Олай болса, ойлау логикасы алғашқы, ал логика ғылымы содан кейінгі, екіншілік болып табылады [17]. Бұл, өз кезегінде жеке тұлғаның айтарлықтай жоғары деңгейде қалыптасқан креативтілік қабілеттері маманға инновациялық кәсіби қызметте өзін белсенді түрде дамытуға, шығармашылық жобаларға қатысуға, эвристикалық тәсілдің түп нұсқасымен жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Ғылыми-теориялық зерттеулерге сүйене отырып, біз оқудың объективті әлемді танудың ерекше формасы екендігін зерделеп, болашақ маманның медиатеchnологияларды пайдалана отырып креативтілікті қалыптастыруда логикалық ойлауды дамыту психологиялық және педагогикалық тұрғыда жетілдірудің қажеттігін анықтадық. Зерттеу мәселесінің теориялық және практикалық аспектілерін өңдеу барысында оқу үдерісінде өзара әрекеттестікке қабілетті маманды дайындауға медиа ортаның белсенді әсері зор ықпал ететіндігі анықталды. Бұл, инновациялық дамудың шешуші факторларының бірі қазіргі уақытта жаңа өнім болса, негізгі нысаны инновациямен байланысты. Сондықтан оқу-

таным үдерісі барысында келесі мәселелерді ескерген жөн деп есептейміз: оқу міндетін қою; оқылатын затқа қатысты кейбір ортақ мәселелерді айқындау мақсатында оқу міндеттерінің шарттарын сәйкестендіру; анықталған қатынастарды медиатеchnологиялар арқылы әр түрлі үлгісін құрастыру; оның қасиеттерін ерекшелеп көрсете отыра үлгі құру; медиатеchnологияларды пайдалана отырып жеке тапсырмалар жүйесін құру; бастапқы іс-әрекеттердің орындалуын қадағалау; оқу міндетін орындаудың нәтижесі ретінде медиатеchnологияларды пайдалану арқылы жалпы амалдарды меңгеруді бақылау. Нәтижесінде, оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру сапасы артып, оқытушының біліктілігі жетілдіріледі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Нұғысова А. Ғылыми – педагогикалық зерттеулерді ұйымдастыру: оқу әдістемелі құрал. – Алматы, 2021. – 140 бет. Б.7.
2. Bartlett Stiv, Berton Diana. Bilim berudegi zertteuler. Kirispe: – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қор, 2020. – 464 бет. Б. 17.
3. Сейітқазы П.Б., Абдиркенова А.Қ. Медиабілім өмір бойы білім алудың басты шарты ретінде // *Materials of the III International Scientific - Practical Conference Integration of the scientific community to the global challenges of our time. Volume III.* – Japan Kyoto, 2018. – 105-112 p.
4. Хмель Н.Д. Біртұтас педагогикалық процесті жүзеге асырудың теориясы мен технологиясы: Оқу құралы (Ұстаздар, аспиранттар мен магистранттарға, студенттер мен мектеп мұғалімдеріне арналған көмекші құрал) / Аударған К.С.Успанов – Алматы: Ғылым, 2003. – 130бет. Б.7.
5. Әлімов А.Қ. Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану: Оқу құралы. – Алматы, 2015. – 180 бет. Б.4.
6. Бекова С.М және т.б. Ақпараттық мәдениет негіздері: Оқу құралы / Бекова С.М., Якупова Р.И., Тастанбекова Г.Н. – Алматы: Бастау баспасы. – 2011. – 232 б. Б. 15.
7. Бейнбриж Жейсон, Гок Никола, Тайнан Лиз. Медиа және журналистика: - Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қор, 2019. – 542 бет. Б. 17.
8. Chiara Succì & Magali Canovi (2020) Soft skills to enhance graduate employability: comparing students and employers` perceptions, *Studies in Higher Education*, 45(11): 1-14 DOI: [10.1080/03075079.2019.1585420](https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1585420)
9. Урмашева Б.А. Критериалды бағалау технологиясы: Оқу құралы. – Алматы: «ССК» баспасы, 2019. – 140 бет. Б.5.
10. Ерментаева А.Р. Жоғары мектеп психологиясы: Оқулық – Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2012. – 492 бет. Б.143.
11. Дүйсенбаев А.Қ., Шаптығарин М.М. Кәсіптік оқыту жүйесіндегі педагогикалық менеджмент. Оқу құралы. – Алматы, ССК, 2019. – 136 бет. Б.54.
12. Shweta Mishra. Social networks, social capital, social support and academic success in higher education: A systematic review with a special focus on `underrepresented` students // *Education Research Review.* – Volume 29, December 2019, 100307 DOI: [10.1016/j.edurev.2019.100307](https://doi.org/10.1016/j.edurev.2019.100307)
13. Тұрғынбаев Ә. Логика: жоғары оқу орындарының гуманитарлық факультеттерінің студенттеріне және гимназиялар мен лицейлердің оқушыларына арналған оқу құралы: - Алматы, «Білім», 2000. – 176 бет. Б.20.
14. Иманқұлов Н.Н. Ойлау туралы ойлау. – Алматы, 1998. – 206 бет. Б.3.
15. Бұзаубақова К. Жаңа педагогикалық технология. – Алматы: Жазушы, 2003 жыл. – 144-148-бб.
16. Шунк Дейл Х. Оқыту теориясы: Білім беру көкжиегі. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019 жыл. – 608 бет. Б.112.
17. Тұрғынбаев Ә., Есімханов Т., Раев Д. «Логика», Алматы, Жеті жарғы, 1996, – 14 б.
18. Жиенбаева Н.Б., Аутаева А.Н., Махамбетова А.Б. Қазіргі заманғы жоғары оқу орнында білім беру жүйесіндегі дуалды-бағытталған оқытудың теориясы мен практикасы: Оқу құралы. – Алматы: ТОО «Лангер Трейд», 2019. – 164 бет.

References

1. Nұғыsova A. Ғылыми – педагогикалық зерттеулерді ұйымдастыру: оқи әдістемелі құрал. – Алматы, 2021. – 140 бет. Б.7.
2. Bartlett Stiv, Berton Diana. Bilim berudegi zertteuler. Kirispe: – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қор, 2020. – 464 бет. Б. 17.

3. Sejitqazy P.B., Abdirkenova A.Қ. Mediabilim өmir bojy bilim aludyң basty sharty retinde // *Materials of the III International Scientific - Practical Conference Integration of the scientific community to the global challenges of our time. Volume III. – Japan Kyoto, 2018. – 105-112 p.*
4. Hmel' N.D. *Birtytas pedagogikalық processti zhүzege asyрудың teoriyasы men tekhnologiyasы: Оқу құралы (Ұстаздар, aspirantтар мен magistrantтарға, studentтер мен мектеп мұғалімдеріне арналған көмекші құрал) / Audarған K.S.Usпанov – Almaty: Fylym, 2003. – 130bet. B.7.*
5. Әлімов А.Қ. *Interbelsendi әдістемелі мектепте қолдану: Оқу құралы. – Almaty, 2015. – 180 bet. B.4.*
6. Bekova S.M zhәne t.b. *Ақпараттық мәдениет негіздері: Оқу құралы / Bekova S.M., Yakupova R.I., Tastanbekova G.N. – Almaty: Bastau baspasy. – 2011. – 232 b. B. 15.*
7. Bejnbrizh ZHejson, Gok Nikola, Tajnan Liz. *Media zhәne zhurnalistika: - Almaty: «Ұлттық аударма byurosы» қоғамдық қор, 2019. – 542 bet. B. 17.*
8. Chiara Succi & Magali Canovi (2020) *Soft skills to enhance graduate employability: comparing students and employers` perceptions, Studies in Higher Education, 45(11): 1-14 DOI:10.1080/03075079.2019.1585420*
9. Urmashева B.A. *Kriterialdy bәzәlau tekhnologiyasы: Оқу құралы. – Almaty: «SSK» baspasy, 2019. – 140 bet. B.5.*
10. Ermentaeva A.R. *ZHоғары мектеп psihologiyasы: Оқулық – Almaty: ZHSHS RPBK «Dәuir», 2012. – 492 bet. B.143.*
11. Dyjsenbaev A.Қ., SHashtyғarin M.M. *Kәсіптік оқыту zhүjesindegi pedagogikalық menedzhment. Оқу құралы. – Almaty, SSK, 2019. – 136 bet. B.54.*
12. Shweta Mishra. *Social networks, social capital, social support and academic success in higher education: A systematic review with a special focus on `underrepresented` students // Education Research Review. – Volume 29, December 2019, 100307 DOI:10.1016/j.edurev.2019.100307*
13. Тұрғынбаев Ә. *Logika: zhоғары оқу орындарының гуманитарлық факл'tetteriniң studentтерine zhәne gimnaziyalar мен licejlerdiң оқушыларына арналған оқу құралы: - Almaty, «Bilim», 2000. – 176 bet. B.20.*
14. Іманқұлов N.N. *Ojlau turaly ojlau. – Almaty, 1998. – 206 bet. B.3.*
15. Bұзаубақова K. *ZHаңа pedagogikalық tekhnologiya. – Almaty: ZHазushy, 2003 zhыл. – 144-148-bb.*
16. SHunk Dejl H. *Оқыту teoriyasы: Bilim беру көкzhiеги. – Almaty: «Ұлттық аударма byurosы» қоғамдық қоры, 2019 zhыл. – 608 bet. B.112.*
17. Тұрғынбаев Ә., Esimhanov T., Raev D. *«Logika», Almaty, ZHeti zharғы, 1996, – 14 b.*
18. ZHienbaeva N.B., Autaeva A.N., Mahambetova A.B. *Қазirgi zamanғы zhоғары оқу орнынyнда bilim беру zhүjesindegi dualdy-bазыttalған оқытудың teoriyasы мен praktikasы: Оқу құралы. – Almaty: TOO «Langer Trejd», 2019. – 164 bet.*

МРНТИ 14.25.05

<https://doi.org/10.51889/3541.2022.74.61.016>

Әлқожаева Н.С., ¹ Батырбекова Д.Д.^{1*}

¹ Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ АНИМАТОРЛЫҚ ӘРЕКЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДА АРТ-ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ ЖҰМЫСЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Аңдатпа

Мақалада болашақ әлеуметтік педагогтің қызметі мен міндеттері жайлы сөз қозғалады. Артпедагогиканың мүмкіндіктері мен қазіргі уақыттағы қажеттілігі айтылып, оның қолдану аясы талқыланды. Қазіргі әлеуметтік-мәдени анимация "3d" формуласы ретінде анықталады: delassiment (релаксация) → divertissement (ойын-сауық) → development (даму) және осы формуланы біз өз зерттеулерімізде толықтай қолдандық. Осы үш негізге сүйене отырып, педагогикалық анимацияның жалпы және қосымша білім беру жүйесіндегі рөлі талданып, қолданатын әдіс-тәсілдер таңдалынды. Педагогикалық анимация аясында оқушылардың аниматорлық әрекетінің басты ерекшеліктеріне мән берілді. Әлеуметтік педагогтар оқушылардың аниматорлық әрекетін ұйымдастыру үшін арт-

технологияларды қолданады. Арт-технологияға музыка, би, қолөнер, сурет салу, кескіндеме, мүсін жасау, қуыршақ театры сияқты өнердің түрлері жатады. Мақаланың мақсаты – оқушылардың бос уақытын көркем шығармашылық арқылы интеллектуалды белсенділігін арттыру. Зерттеудің өзектілігі қоғамның білікті мамандарға – жас ұрпақтың бос уақытын сауатты басқара алатын әлеуметтік педагогтарға қажеттілігімен анықталады. Әлеуметтік мұғалімнің кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру салаларының бірі – арт-технология, яғни әлеуметтік-мәдени сала мен білім беру мүмкіндіктерін қолдана отырып, оқушылардың қоғамдағы бос уақытын ұйымдастыру. Мақаланың нәтижесі оқушыларға боямақтарды бояту арқылы олардың ішкі күйлеріне үңіліп, олардың мінез-құлқындағы өзгешеліктерді анықтау. Алынған нәтижелер әлеуметтік педагогтің алдағы жұмыстарына бағыт береді. Жасалынған зерттеу жұмысы нәтижесінде арт-технология арқылы оқушының әлеуметтік ортаға сіңуі, қабілетін тануы, өзіне деген сенімділігі артуы анықталады. Мақалада әлеуметтік педагогтар қолданатын әдіс-тәсілдер мен арт-технологияның маңыздылығы толықтай сипатталады.

Түйін сөздер: арт-педагогика, білім жүйесі, әлеуметтік педагог, көркемдік технология, аниматорлық әрекет.

*Алгожаева Н.С.,¹ Батырбекова Д.Д., *¹*

*¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби
Алматы, Казахстан*

ВАЖНОСТЬ РАБОТЫ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ АРТ-ТЕХНОЛОГИЙ В ОРГАНИЗАЦИИ АНИМАТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В данной статье рассматривается о деятельности и задачах будущего социального педагога. Называются возможности и современные потребности артпедагогике, рассмотрены сферы ее применения. Современную социокультурную анимацию определяют как формулу «3D»: *delassiment* (расслабление) → *divertissement* (развлечение) → *development*(развитие) и эту формулу мы полностью использовали в своих исследованиях. На основе этих трех оснований проанализирована роль педагогической анимации в системе общего и дополнительного образования и предложены используемые методы. В процессе педагогической анимации рассмотрены основные особенности анимационной деятельности учеников. Социальные педагоги употребляют арт-технологии для организации анимационной деятельности учеников. Арт-технологии включают в себя такие виды искусства, как музыка, танец, ремесла, рисунок, живопись, скульптура, кукольное искусство. Целью данной работы является повышение интеллектуальной активности учащихся за счет художественного творчества в свободное от учебы время. Актуальность исследования определяется необходимостью общества квалифицированным специалистам - социальным педагогам, способным грамотно управлять досугом молодого поколения. Одна из сфер профессионального самореализации социального учителя – арт-технологии, то есть организация досуга учащихся в обществе с использованием социально-культурной сферы и образовательных возможностей. Результат статьи заключается в том, чтобы обратить внимание учащихся на их внутренние состояния с раскрашиванием красок и выявлять различия в их поведении. Полученные результаты дают направление дальнейшей работе социального педагога. В результате проведенной исследовательской работы через арт-технологии выявляется проникновение учащегося в социальную среду, узнаваемость способностей, повышение уверенности в себе. В статье подробно описывается важность методов и арт-технологий, применяемых социальными педагогами.

Ключевые слова: арт-педагогика, система образования, социальный педагог, художественные технологии, анимационная деятельность.

Algozhaeva N.,¹ Batyrbekova D.,¹

*¹Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan*

THE IMPORTANCE OF THE WORK OF A SOCIAL PEDAGOGUE ON THE USE OF ART TECHNOLOGIES IN THE ORGANIZATION OF ANIMATION ACTIVITIES

Abstract

The given article goes over the activities and tasks of the future social teacher. The possibilities and modern necessities of art pedagogy are named, the areas of its application are discussed. Modern socio-cultural animation is defined as the 3D formula: delassiment (relaxation) → divertissement (entertainment) → development (development) and this formula we fully used in our research. Based on these three foundations, the role of pedagogical animation in the system of general and additional education is analyzed and the methods are proposed. In the process of pedagogical animation, features of the animation activities of students are considered. Social pedagogues utilize art technologies to organize animation activities of students. Art technologies have next types: such as music, dance, crafts, drawing, painting, sculpture, puppetry. The aim of this technology is to increase the intellectual activity of students through artistic creativity in their free time. The relevance of the work is determined by the need to study qualified specialties - social teachers, a spontaneous letter of leisure of the younger generation. One of the spheres of professional self-realization of social education is art technology, that is, the organization will be trained in the public with the use of the socio-cultural sphere and educated goals. In the article, students explore their inner states by coloring pages and identifying differences in their behavior. The result of the article is to draw the attention of students to their internal states with coloring of colors and to identify differences in their behavior. As a result of research work through art technology, the student's penetration into the social environment, recognition of abilities, and increased self-confidence are revealed. The article details the importance of methods and art technologies used by social pedagogues.

Keywords: art pedagogy, education system, social pedagogue, art technologies, animation activity.

Кіріспе. Жаһандану дәуіріндегі білім жүйесі де озық технология, ұтымды әдіс-тәсілдер, креативті шешімдерді талап етеді. Оқушы тұлғасына жаңа көзқарас оның жан-жақты дамуына, қалыптасуына қоғам болып ат салысуымыз керек. Оқушылардың білім жағынан ғана емес, рухани дамуы маңызды болып тұр. Еліміздегі түрлі әлеуметтік қиындықтар оқушылардың мінезінен, көзқарасынан, сабаққа деген ынтасынан байқалады. Балалық шақта қиял мен зейін – бұл әлемнің символдық танымы, бұл баланың бейімділігі мен қабілеттерін ашатын механизмдердің бірі. Анимация, шығармашылық қызметтің басқа түрлері сияқты, өнердің әртүрлі бағыттарын біріктірді. Баланың даму процесінде шығармашылық қабілеттердің қалыптасуы бірқатар кезеңдерден өтеді: мектепке дейінгі жаста ол қиял негізінде қалыптасады – "жалпы шығармашылық", бастауыш мектеп жасында оқу іс-әрекетін игеру нәтижесінде "бір орында қалу" байқалады. Жасөспірім кезінде тағы да күрделі іс-шараларда жеке тұлғаның шығармашылық әлеуеті көрінеді. Психологтар шығармашылық бейімділікті түсінудің екі негізгі бағытын анықтады. Бірқатар мамандар шығармашылық – бәріне белгілі бір дәрежеде тән деп санайды. Оларға қарсылық білдіріп, көбісі жаратушы бола алмайды. Шығармашылық тұлға – бұл төзімділікпен, жоғары деңгейдегі бағдарланумен, шығармашылықпен сипатталатын тұлға түрі. Бастауыш мектеп жасындағы шығармашылық қабілеттерді дамыту, ең алдымен, шығармашылық ойлау мен қиялды дамыту. Бұл сонымен қатар балаға іс-әрекетті, белгілі бір әрекеттерді таңдауға еркіндік беру, жаңасын іздеуге шақыру. Яғни, балаға өз бетінше жауап таба алатын жағдайлар жасау. Балаға өзін көрсете алатын және өзінің әлеуетін аша алатын стандартты емес тапсырмалар беру. Даму балаға көмек пен қолдау көрсетілген ыңғайлы жағдайда ғана қолайлы болады. Шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қолайлы жағдай жасау ғана маңызды емес. Барлық балалар шығармашылық белсенділікті сақтай алмайды. Дұрыс таңдалған оқыту әдістері балаларға шығармашылық дамудың жоғары деңгейіне жетуге көмектеседі. Қабілеттерді дамыту – күрделі процесс. Көркемдік қабілеттер 13-14 жаста айқын көрінеді, осы жылдары әдеби, математикалық және басқа қабілеттер де көрінеді. Жасөспірім – шығармашылықты дамытудың сезімтал кезеңі. Жасөспірімдер тәуелсіздікке, өзін-өзі жетілдіруге, стереотиптерден бас тартуға тырысады, бірақ өмірлік тәжірибенің жеткіліксіздігі, не болып жатқандығы туралы пікірлердің бір бағыты жасөспірімді кездейсоқ әсерге ұшыратады. Бұл дамудың болашағын анықтайтын педагогикалық және ата-аналарға бағытталған көмек. Жасөспірім кезіндегі шығармашылық қызметті дамытудың өзектілігі жасөспірімнің өзі үшін ең қиын міндеттерді шешуге ұмтылатындығына байланысты. Жасөспірімдердің шығармашылық іс-әрекетін ұйымдастыру және дамыту туралы заманауи идеялар оқу процесінде стандартты емес тапсырмаларды

қолдануға, оқушылар үшін қиындықтар туғызуға негізделген, оларды тек жаңа мәселелерді іздеу арқылы жеңуге болады.

Оқушы жанын түсініп, оның өз сезімдерін емдеп немесе басынан дұрыс өткеру үшін маманның көмегі қажет. Осы ретте әлеуметтік педагогтердің қосымша білім беру жүйесіндегі орнын айта кету керек. Әлеуметтік педагогтің кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру салаларының бірі – педагогикалық анимация, яғни әлеуметтік-мәдени сала мен білім беру мүмкіндіктерін қолдана отырып, оқушылардың қоғамдағы бос уақытын ұйымдастыру. Осы бос уақытты сауатты ұйымдастыратын кәсіби шындалған әлеуметтік педагогтердің аздығы білім беру жүйесіндегі өзекті мәселелердің бірі. Оған қоса, инклюзивті білім беру жүйесі енгізілгендіктен қабылдауы әрқилы оқушылармен жұмыс жасауға тура келеді. Педагогикалық анимация – әмбебап құрал. Өйткені "оған сезім қосылады" [1; 24 б.]. Анимацияны ғаламдық тіл деп те айтып жүр. Анимацияны барлық пәндер бойынша қолдануға болады. Ғалымдар жазба тілдің орнына да анимацияны қолдануға кеңес береді. Бұл оқушылардың мәселені оңай шеше алатын иілгіштік, жасампаздық қасиетін шындайды. Бұл жалпы педагогикадағы анимацияның рөлін айқындайды. Ал, оқушылардың бос уақытын сапалы өткізуге қатысты әлеуметтік педагогтерге қажетті әдіс-тәсілдер мен оны тәжірибеге енгізу жөніндегі нұсқаулықтардың аздығы зерттеуіміздің өзектілігін анықтайды. Зерттеудің мақсаты – оқушылардың аниматорлық әрекетін ұйымдастыруды арт-технологияны енгізу арқылы дамытудың нақты жолдарын көрсету. Еуропада бастау алған концепцияның әлемнің басқа да жерлерінде тарала бастады. Жалпы педагогикалық анимацияның дамуы мен оқушылар үшін тиімділігі, қазіргі жаһандану кезеңіндегі маңыздылығы анықталды. Педагогикалық анимация тақырыбы – тың тақырыптардың бірі. "Анимация" терминін ең алғаш рет Ж.Дюмазедье енгізді [2; 28 б.]. Анимация ұғымының негізі латын сөздері болып табылады anima – жан; animatus-анимация, бұл жігерлендіру, рухтандыру дегенді білдіреді. Анимация – адамның толыққанды рекреациялық, әлеуметтік-мәдени, білім беру, мәдени-демалыс қызметін ынталандыру; қозғалыс белсенділігі мен қарым-қатынасты қамтамасыз ететін ойын-сауық пен физикалық жаттығулардың ұйымдастырылған процесі. Терминнің лингвистикалық аясы өте кең. Оны зерттеуші әлеуметтік-мәдени көшбасшылық сөзін ауыстыру үшін қолданған еді. Педагогикадағы аниматорлық әрекет терминіне дұрыс анықтама берген француз зерттеушісі оның мына белгілеріне басымдық береді [3; 23 б.]:

1. Өзіне және айналасындағыларға көмектесу, мерекелер мен іс-шаралар өткізу; мақсатында жеке тұлғаны танытуға бағытталған бос уақытты ұйымдастыру іс-шаралары;

2. Жеке тұлғаның немесе ұжымның бос уақыттағы сұраныстары мен олардың әлеуметтік-кәсіби қызметі арасындағы тепе-теңдікті орнату. Анимациялық қызметті ұйымдастыру кәсіптік және оқу қызметіне оқушылар мен педагогтер кедергі келтірмеуі тиіс;

3. Оқушының жеке басының білімі мен өзін-өзі тәрбиелеуіне бағытталған педагогикалық бақылау.

3.У.Колокольникова "Педагогическая анимация" еңбегінде бос уақытты тиімді өткізу, ұйымдастыру жұмысындағы педагог-аниматордың тұлғасына мән беріп, түрлі талаптарды санамалап жазған [4]. Әлеуметтік педагогтің жазғы лагерь уақытындағы ұйымдастыру жұмыстарын егжей-тегжейлі жазған. Педагогикалық анимация әлеуметтік-мәдени анимацияның аясында дамыған. Қазіргі әлеуметтік-мәдени анимация "3 D" формуласы ретінде анықталады: delassiment (релаксация) → divertissement (ойын-сауық) → development (даму) [4; 246 б.]. Басқаша айтқанда, аниматорлық әрекеттің мақсаты – адамның физикалық қалпына келіп, демалуын қуаныш пен рахат күйін сезіну арқылы шығармашылық қызметке (дамуға) деген қажеттілігін қанағаттандыруды сүйемелдеу. Аниматорлық әрекетті пәнаралық байланыстар негізінде қарастырған жөн. Әлеуметтік педагогтің құзыреттілігін арт-технология арқылы арттыруды И.И.Шульга айтқан болатын [5; 34 б.]. Оның осы педагогикалық анимация тақырыбы бойынша іргелі зерттеулер жүргізгенін көрдік. И.И. Шульга әлеуметтік педагогтердің әлеуметтік-педагогикалық аниматорлық әрекетіне дайындық мәселесіне ерекше көңіл бөлген. Әр жас кезеңіндегі анимациялық іс-шаралар балалардың мектепке дейінгі жастан жасөспірімге дейінгі қабілеттерін ашуға ықпал етеді. Даму процесінде "жалпы шығармашылық" тұлғаның ажырамас ерекшелігі болып қала береді, әр бала өзін қандай да бір қызмет түрінде: бейнелеу немесе қолданбалы шығармашылықта, декламацияда, драматургияда, музыкада, анимациялық техниканы қолдануда толық ашады.

Материалдар мен әдістер. Болашақ әлеуметтік педагогтің жұмысын ұйымдастыру үшін теориялық, эмпирикалық, педагогикалық әдістер қолданылды. Педагогикаға енгеніне көп бола қоймаған аниматорлық іс-әрекеттің түпкі мақсаты мен қажеттілігін түрлі дереккөздерден анықтап, салыстырдық. Педагогикалық, психологиялық, философиялық бағыттағы еңбектерді салыстырып, әлеуметтік-мәдени анимациядан педагогикалық анимацияға өту концепциясын қарастырдық. Болашақ әлеуметтік

педагогтердің оқушылардың аниматорлық әрекетін ұйымдастыруды арт-технологиялар арқылы дамыту жұмыстарында педагогикалық бақылау, сауалнама, интервью, анализ жасау әдістері қолданылды.

XX ғасырдың басында Францияда айтыла бастаған аниматорлық әрекет ілімі біздің білім жүйеміз үшін тың сала екені белгілі. Отандық және шетелдік ғалымдар педагогикадағы аниматорлық әрекетті жалпы және қосымша білім беру үшін өте тиімді әдіс деп тапты. И.И. Шульга, В.С. Курило, Ж.Дюмазедье сынды әлеуметтанушылар "анимация" терминіне әр түрлі қырынан анықтама берген. Солардың ішінде В.С. Курилоның анықтамасы аниматорлық әрекеттің мән-мағынасын ашып тұр деуге болады. Ол "Анимация – бұл адамның толыққанды рекреациялық, әлеуметтік-мәдени бос уақытын және басқа да іс-әрекеттерін оған әсер ету арқылы ынталандыру, жігерлендіру және рухтандыру" [6; 157 б.] десе, аниматорлық әрекеттің психологиялық, әлеуметтік, педагогикалық әлеуетін анықтайды. Зерттеулерге шолу жасай келе, әлеуметтік педагогтің оқушылардың аниматорлық әрекетін ұйымдастырудың маңыздылығына тоқталғымыз келеді. Пандемиядан кейінгі үрей, елдегі қымбатшылық, әлемдегі тұрақсыздық адамзаттың бойында бір қорқыныш ұялатты. Оның үстіне цифрлы технологияның жетістігі, интернеттің қолжетімділігі, оқушылардың ата-ана бақылауынан қағыс қалуы тәрбие беру процесінің ақсап жатқанын көрсетті. Өсіп келе жатқан жаңа буынды қоғамдағы қысымнан сақтап, оған жол көрсетуші, бағыттаушы – болашақ әлеуметтік педагогтің міндетіне жатады. Адамның өмірін жеңілдететін технология ойлап тапқан соң, бос уақытты сапалы өткізу деген қажеттілік пайда болғанын білеміз. Осы бос уақытты баланың ішкі әлемін емдеуге, оған шабыт беруге, қолдау көрсетуге, потенциалын ашуға бейімдеу керек. Педагогтердің тағы бір міндеті оқу-тәрбиелеу процесінде жаңа технологияларды енгізіп, тәжірибеде сынап отыру. Осы орайда оқушылардың аниматорлық әрекетін не үшін ұйымдастыру керек деген заңды сұрақ туады. Бұл сұраққа ғалым П.А.Зверев аниматорлық әрекеттің ерекшеліктеріне тоқтала отырып жауап берген [7; 165 б.]:

– аниматорлық әрекет – бұл ұжым мүшелерін біріктіретін педагогикалық құрал. Анимацияда қуаныш, күлкі, альтуризм, қолдау, жан ашырлық сияқты сезімдер қатар жүреді.

– анимация – барлық өнер түрлері тоғысқан әмбебап алаң. Оқушы бұл жерде театр, музыка, би, сурет салу өнерімен таныс болып, өзін сынап көреді.

– аниматорлық әрекет – аудиторияның психотерапевтік, профилактикалық, релаксациялық қажеттілігін өтейді. Түрлі ойындарды ойнатып, олардың дене тәрбиесіне, күлкі арқылы көтеріңкі көңіл-күйді және ішкі қорқыныштарын жеңуге жағдай жасалады.

– өзіміздің мерекелер мен іс-шаралар арқылы оқушыларға этникалық, діни, әдеби тәрбие беруде аниматорлық әрекетті дұрыс ұйымдастыру.

– ең басты нәрсе – оқушылардың бос уақытын сапалы өткізуге аниматорлық әрекеттерді ұйымдастыру.

– шығармашылық мүмкіндіктері мол аниматорлық әрекет арқылы қосымша білім беру жүйесінің деңгейі өсті

– аниматорлық әрекет оқушылардың өзін-өзі бағалау деңгейін көтереді.

Л.Р. Бакеева өз мақаласында артпедагогика, арт-технология, арт-терапия ұғымдары бір-бірімен тығыз байланысты екенін айтты. Арт-терапия психологиялық бағытта қолданылса, арт-технология қандай да бір мақсатқа жетелеп, міндеттерді шешуге бағытталған дейді [8; 94 б.]. Арт-технология – бұл білім беру процесінде тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған әр түрлі өнер түрлерінің формалары, әдістері мен құралдарының жиынтығы. Арт-технологиялар сонымен қатар көркем және шығармашылық технологиялар деп аталады, бұл мұғалімнің немесе психологтың білімі, дағдылары мен іс-әрекетінің жиынтығын білдіреді, бұл баланың (жасөспірімнің) жеке басына көркемдік шығармашылық құралдарымен әсер етуге мүмкіндік береді. Педагогтер анимация технологиясын жиі таңдайды, өйткені ол баланы жан-жақты дамытады. Арт әдістерінің негізгі мақсаты – бұл қоршаған ортамен және әрбір оқушының өз-өзімен үйлесімді өмір сүруі [9; 6 б.]. Баланың сөйлеуі, ұсақ моторикасы, коммуникативті дағдылары, эмоцияларды түсіну және оларды білдіру, логикалық дәйекті ойлау қабілеті, ерік-жігері, көркем және эстетикалық қабылдауы өз жасына сай жүріп отырады. Егер сіз "арт технологиясы" терминін компоненттерге бөлсеңіз, онда сіз осы тұжырымдаманың мазмұнды бөлігін бірден көре аласыз. Арт (ағылш. art) – бейнелеу өнері, технология-формалардың, әдістердің, тәрбие құралдарының арнайы таңдауы мен орналасуын анықтайтын психологиялық-педагогикалық көзқарастардың жиынтығы. Осылайша, арт-технология – бұл әр түрлі өнер түрлерін қолдана отырып, оқу-тәрбие міндеттерін шешуге бағытталған мұғалімнің дәйекті іс-қимыл жүйесі. Арт-технологияның негізгі мақсаты – оқушының ішкі әлемін үйлестіру, оның жеке басын дамыту негізінде оқу-тәрбие міндеттерін шешуге жағдай жасау.

Жалпы арт-технологияның мынадай түрлері бар: ертегі, би, сурет салу, кесіндеме, қуыршақ, музыка, т.б. С.В.Старикова осы технологияларды әлеуметтік педагогті тәрбиелеу үшін қолданған [10; 27 б.].

Зерттеу нәтижелері. Әлеуметтік педагог оқушылардың аниматорлық белсенділігін арттыру үшін бірқатар жұмыс кезеңдерін атқару керек. Анимациялық қызметтің жаңа технологияларын іздеу барысында негізгі кезеңдерді қарастыру керек:

1. Дайындық кезең: жасөспірімдер ұжымын біріктіру; фобияларды жеңу және жасөспірімдердің жағымсыз қасиеттерін жою; адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру жеке тұлғалар; шешендік, риторикалық, театрлық және поэтикалық оқыту декламациялар; жасөспірімдердің атомдардағы психологиялық және педагогикалық аудиториямен қарым-қатынас жасау тәсілдері.

2. Аналитикалық кезең: анимация тарихын зерттеу; негізгі анимациялық, шығармашылық тұжырымдамаларды зерттеу; мерекелер мен іс-шаралардың жіктелуін зерттеу мемлекеттік, этникалық, жеке сипаттағы; ұйымның құрылымын зерттеу және анимация өткізу; анимациялық қызметті толтыруды зерттеу: конкурстар, ойындар, фольклор шығармалары (жұмбақтар және т.б.). Бұл кезеңде қосымша білім беру мұғалімі жасөспірімдерді дайындайды аниматор мамандықтары: іс-шаралардың түрлері мен жіктелуі туралы әңгімелейді, жасөспірімдерде негізгі қасиеттерді тәрбиелейді. Осы кезеңде қосымша білім беру мұғалімі сценарийді бекітуге және іс-шараны ұйымдастыруға бағытталған әкімшілікпен кездесу өткізеді. Ата-аналармен және дәрігерлермен әңгіме жүргізіледі, онда ерекшеліктер анықталады қатысушылардың психологиялық және физиологиялық денсаулығы. Жасөспірімдер ұжымымен бірлесіп іс-шара ұйымдастырылады. Маңызды ерекшелігі мұғалімнің жетекшілігімен жасөспірімдерді мерекеге өз бетінше дайындау қосымша білім беру.

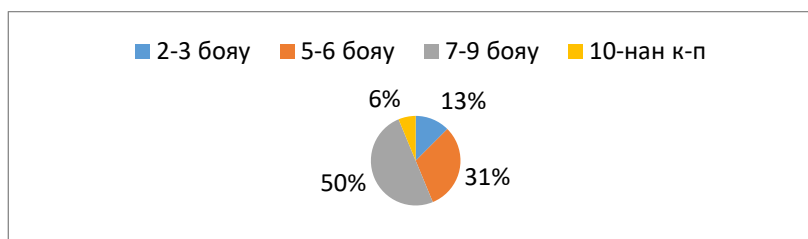
3. Сындарлы кезең: іс-шара тақырыбын таңдау; сценарий жазу; өткізу орны мен уақытын таңдау; әкімшілікті, педагогтарды, ата-аналар мен балаларды шақыру; реквизиттерді таңдау; костюмдер жасау; музыка мен аппаратураны таңдау; шақыру қағаздарын жіберу; репетицияларды бірлесіп өткізу. Осы кезеңде қосымша білім беру мұғалімі сценарийді бекітуге және іс-шараны ұйымдастыруға бағытталған әкімшілікпен кездесу өткізеді. Ата-аналармен және дәрігерлермен әңгіме жүргізіледі, онда ерекшеліктер анықталады қатысушылардың психологиялық және физиологиялық денсаулығы. Жасөспірімдер ұжымымен бірлесіп іс-шара ұйымдастырылады. Маңызды ерекшелігі мұғалімнің жетекшілігімен жасөспірімдерді мерекеге өз бетінше дайындау қосымша білім беру.

4. Ұйымдастырушылық кезең: іс-шараны өткізу; көрермендерге сюжетті түсіндіру ойындар мен байқауларға жасөспірімдер мен аудиторияның бірлесіп қатысуы; фотосессия өткізу; қатысушыларға сыйлықтар мен сыйлықтар тапсыру. Бұл кезеңде қосымша білім беру мұғалімі жасөспірімдермен бірге ұжым іс-шаралар өткізеді, яғни анимациялық іс-шараларды жүзеге асырады. Әдетте, тапсырмалар жеке орындалады. Сонымен қатар, ұжымдық жұмыс жасау қажет тапсырмалар бар және мұндай тапсырмалар мектеп жасына дейінгі балаларға ерекше рахат сыйлайды. Ұжымдық жұмыстың пайда болуы – көрнекі бейненің маңызы зор. Ұжымдық сурет әрқашан мазмұнға бай, жеке орындалған жұмысқа қарағанда жақсы әсер қалдырады. Балалар барлығы бірге әрқайсысына қарағанда маңызды бейнені ала алатынын түсінеді. Онда әркім өз бірдеңесін көре алады, оған өз атын бере алады. Алайда, қатысу сезімі топпен бірлік сезімін тудырады және мұнда және қазір болу құқығы да сақталуы тиіс. Әрине, балалардың бірлескен іс-әрекеттің қандай да бір түріне дайындығын ескеру қажет. Балалардың ұжымдық іс-әрекетінің процесі де, нәтижесі де сәтті болуы үшін біртіндеп күрделіге ауыса отырып, қарапайым бірлескен-жеке жұмыс түрінен бастау керек. Мұндай әрекеттің нәтижесінде балаларда жағымсыз эмоциялар пайда болады, психологиялық энергия бөлінеді, ол әдетте тиімсіз шиеленіске жұмсалады, ал балалар тыныш және босансыған сезімде болады. Демонстрация, негативизм, агрессия бастамашылық пен шығармашылыққа жол береді. Бұл технологиялар оқушылар мен мұғалімдер арасында жағымды эмоционалды көңіл-күй қалыптастыруға, оқушылардың ересектермен талқылау қиынға соғатын мәселелеріне, тәжірибелеріне жүгінуге, осы мәселелерді көркемдік қызмет арқылы шешудің жолдарын табуға көмектеседі. Сонымен, арт-педагогикалық технологияларды қолдану, өз кезегінде – білім алушының эмоционалдық денсаулығының алдын алу мен түзетудің тиімді әдісі. Оқушылардың аниматорлық әрекетін арт-технологиялар арқылы дамыту жұмыстарын ұйымдастыру жұмыстарына мектеп жанындағы үйірмеге баратын әр түрлі (9-12) жастағы 20 оқушы қатысты. Олардан алдын-ала сауалнама алынды. Берілген жауаптарға қарап отырып, әр баланың қызығушылығын анықтадық. Арт-технологияның сурет салу деген әдісін қолдана отырып, балалардың ішкі күйін, дүниетанымын, әлемді қалай көретінін түсінуге тырыстық. Неге сурет салу терапиясы деген сұраққа жауап беретін болсақ, 9-12 жастағы балалардың қызығушылығын бірінші кезекте оятқан, бұл түрлі-түсті бояулар және суреттер болды және бұл терапияның айтарлықтай жағымды

тұстары бар. Сурет салу арқылы жады мен ойлау қабілеті дамиды, адам ашық әрі өзіне сенімді болады. Бұл өзін-өзі танытудың және эстетикалық талғамды қалыптастырудың тамаша тәсілі. Артықшылықтары:

- өзін-өзі көрсетуге көмектеседі;
- есте сақтау, ойлау, шоғырлану және назар аударуды дамытады;
- психологиялық проблемалар мен депрессиядан арылуға көмектеседі;
- көңіл-күйді жақсартады және өзін-өзі бағалауды арттырады;
- тыныштандырады, жаңа күштермен және энергиямен толтырады;
- әдемілікке шақырады;

Эксперимент алдында оқушыларға боямақтар берілді. Суретті бояу үшін түрлі бояуларды қолдану қажеттілігі ескертілді. Егер бала 7-9 бояуды қолданатын болса, оның эмоционалды күйі қалыпты дегенді білдіреді. Ал керісінше одан аз болса, баланың ішкі күйінде бір түйткілдің барын анықтауға болады. Төмендегі суретте оқушылардың суреттерін талдау кезінде алынған нәтижелер берілген.

1-сурет. Оқушылардың эмоционалды күйін анықтау әдісі

Алынған нәтиже бойынша оқушылардың 13 пайызында аффект бары анықталды. Қалған 31 пайызы аздаған коррекцияны қажет етеді. Қалған оқушылардың эмоционалды саулығы қалыпты деген қорытынды шығардық. Сурет салу – барлық жастағы адамдарға қолданатын, кең таралған арт-технологияның бір түрі. Оқушылардың аниматорлық әрекетін дамыту үшін арт-технологияның жеңіл түрінен бастау керек деп санаймыз. Оның ішінде боямақты бояу балада еш қиындық тудырмайды, яғни сурет сала алмаймын деген қорқыныш болмайды. Біз осы әдіспен балалардың эмоционалды күйін анықтап, әрі қарай түзету жұмыстарын жасаймыз. Осы алынған нәтижелерге сүйене, ғылыми зерттеуіміздің жаңашылдығы мынандай деп тұжырымдаймыз: арт-технология жұмысын әрбір пән мұғалімі өз сабақтарында қолданатын болса, бұл оқушының эмоционалды қалпының жоғарылауына әкеледі, ал ол дегеніміз баланың әрбір сабаққа белсене қатысуы, ортада өзін жайлы сезінуі және қарым-қатынасқа ашық болуы деген сөз.

Талқылау. Әр жас кезеңіндегі аниматорлық әрекеттер балалардың мектепке дейінгі жастан жасөспірімге дейінгі қабілеттерін ашуға ықпал етеді. Даму процесінде "жалпы шығармашылық" тұлғаның ажырамас ерекшелігі болып қала береді, әр бала өзін қандай да бір қызмет түрінде: бейнелеу немесе қолданбалы шығармашылықта, декламацияда, драматургияда, музыкада, анимациялық техниканы қолдануда толық ашады. Оқушы тұлғасына экспрессивті өнердің көмегімен эмоционалды бай ортада әсер етуге болады. Болашақ әлеуметтік педагогтің аниматорлық әрекетін ұйымдастыруды дамыту жұмыстары арт-технологиялардың көмегімен қарқынды жүреді. Енді технологияның әрқайсысына жеке тоқталып, олардың мақсаты мен міндеттеріне, оқушылардың аниматорлық әрекетінің белсенділігін арттырудағы рөлін анықтаймыз. Арт-технологияның міндеттері [11; 358 б.]:

- * оқушылардың шығармашылық қабілеттерін өзектендіру және дамыту;
- * өзін-өзі бағалау мен өзін-өзі тануды арттыру;
- * эмоционалды-адамгершілік әлеуетін дамыту;
- * ішкі және топтық мәселелерді шешу қабілетін қалыптастыру;
- * эмоцияларды білдіру қабілетін қалыптастыру;
- * жанжалды жағдайларды шешу, шиеленісті жеңілдету, релаксация қабілетін қалыптастыру;
- * қарым-қатынас дағдыларын, әлеуметтік қолдау және өзара сенім дағдыларын дамыту.

Осы міндеттерге сай әлеуметтік педагог артпедагогика мен арт-терапияның мына технологияларын қолдануға болады [12; 92 б.]:

- изотехнология (сурет салу, саусақ кескіндеме, түсті кескіндеме);
- музыкалық технологиялар (музыкалық аспаптардың көмегімен сөйлесу, балалардың іс-әрекетін сүйемелдеу графикалық және түсті музыка);
- хореография, би – қосарланған және денеге бағытталған технология (дененің эмоциясын білдіру);
- адами қатынастардың ертегі бейнелерін қабылдау, бағалау және құру технологиялары;

- театр педагогикасы мен қуыршақ терапиясының ойын технологиялары мен технологиялары;
- көркем еңбек және қолөнер технологиялары. Сонымен қатар, анимацияны инновациялық арт-технология деп ұсынып жүр. Оның да бала дамуындағы жақсы жақтары жетерлік.

Сурет салу өнерінің барлық түрі оқушылардың аниматорлық әрекетін дамытатын ереше сала. Сурет арқылы бала ішіндегі әлемді, көңіл-күйін, болашақта күтетін сәттерін көрсете алады. Терапиялық мақсатта сурет өнері кең қолданысқа ие. Оқушы өзі айта алмаған ойын, қоя алмаған сұрағын суретке түсіре отырып, өзінің аниматорлық әрекетін дамытып отырады. Ән-күйдің де адамның эмоциясына әсер етіп, бір шешім қабылдауына, кешірім сұрауына, алғыс айтуына итермелейді. Ән мен күйді орындағанда адам жүрекпен айтса, сол басқа адамағ жетіп жатады. Әлеуметтік педагог оқушымен қарым-қатынаста оны түсіну үшін тиісті технологияны таңдап алуы керек. Оқушының интроверт, экстрроверттігіне қарай өнер түрлерін ұсына аламыз немесе баули аламыз. Ішкі күйді реттеуге, дененің белсенділігін арттыруға, сонымен қатар, дене қимылдары арқылы бір ойды жеткізуді үйренеді. Адамзаттық тілден басқа да коммуникация тілі бар. Ол – біз айтып отырған арт-технология. Әлеуметтік педагогтер оқушымен сау қарым-қатынас құру үшін, оның саналы адам болуы үшін өнер түрлерін тәрбиелік мақсатта қолданып отыр. Бұл жерде оқушылар сол өнермен түбегейлі айналысып кетуге немесе педагогтер бір өнерді үйретуге міндетті емес. Аниматорлық әрекетті ұйымдастыру – балаға жақсы әсер ететін, керек уақытында онымен контакт орнатуға мүмкіндік беретін жедел іс-шара.

Ертегі, қуыршақ театрының ойын технологиялары, театр – оқушылардың аниматорлық әрекетінің дамуына өте жақсы әсер етеді. Осы ретте анимация (мультфильм) – инновациялық арт-технология екенін айта кетейік [13; 913 б.]. Көрсетілген мақалада оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыру үшін мультфильм мен комикстің әсерін тәжірибе жүзінде анықтаған. Қазіргі заманда дәстүрлі оқыту әдістерімен шектелу білім алушылардың қажеттілігін өтей алмайды. Цифрлық технологияның заманында оқушыларға анимациялық мультфильм жасау соншалықты қиын нәрсе емес. Оқушылар өзі режисер, өзі сценарийін жазушы, өзі үйлестіруші бола алады. Оқушы бос уақытын өзінің интеллектуалды, эмоционалды дамуына жұмсайды. Осы тепе-теңдікті болашақ әлеуметтік педагогтер ескеріп, бір жүйемен жүруін қадағалаған жөн.

Арт-технология оқушыларға таңдауға, болжам жасауға, шешімін табуға, ойдан шығаруға, импровизация жасауға мүмкіндік береді. Әлеуметтік педагогтің қоғамдағы қызметін ескере отырып, арт-технологияларды тәжірибесіне енгізу керектігі нақтыланды. Әлеуметтік жағдайы, физиологиялық, психологиялық күйі мен жасы әр түрлі балаларға қолдануға болатын әмбебап әдістің тиімділігін көріп жүрміз. Оқушының шығармашылықпен айналысуына жағдай жасалып, қолдау көрсеткен жөн. Арт-технологиялар гуманизм, креативтілік, интегративтілік және рефлексивтілік идеяларының жетекші идеяларының кешені негізінде әзірленеді, олар арт-мұғалімнің практикалық қызметіне бағдар береді. Сонымен қатар, олар вербалды емес қарым-қатынас процесінде жүзеге асырылады, бұл ашық қарым-қатынасқа бейім емес балалар үшін маңызды және құнды, өйткені олар өз тілінде өте жақсы сөйлемейді, әрқашан өздерінің ішкі тәжірибелерін сөзбен жеткізе алмайды. Арт-технологиялар жоғары сапалы және тиімді оқыту мен тәрбиелеуге ықпал ететін құралдар мен әдістерді қамтитындықтан, олардың міндеттері оқыту мен тәрбиелеудің оң, дәлелді процесін, сондай-ақ жеке даму жағдайларын құруды қамтиды. Бұл міндеттерді [14; 49 б.]:

- өмірлік ресурстарды іске асыру және белсендіру арқылы шешуге болады; шығармашылық әлеуметті дамыту және жандандыру;

- өзін-өзі реттеу дағдыларына үйрету;

- коммуникативтік дағдыларға үйрету;

- қабылдау саласын дамыту үшін қолданамыз.

Анимациялық іс-шаралар, бір жағынан, рекреациялық қызмет атқарады, адамдардың әлеуметтік-мәдени бос уақыты және басқа да қызметі анимация мамандарының басшылығымен жүреді, екінші жағынан, анимациялық қызмет – бұл әзірлеу, ұйымдастыру және қамтамасыз ету қызметі, бос уақытты өткізудің арнайы бағдарламалары болып саналады. Айта кететін жайт, бұл аталған екі жақтылық көбінесе түсіндірудегі айырмашылықтарды тудырады, анимациялық зерттеулердегі ұғымдық-терминологиялық аппарат авторлардың қызметін көрсетеді. Бала басқаларды тыңдау және есту жанжалдарды шешу дағдыларын игереді, бұл оның сәтті әлеуметтік-коммуникативті дамуына негіз болады.

Қорытынды. Қорыта келе, болашақ әлеуметтік педагогтердің оқушылардың аниматорлық әрекетін ұйымдастыруды арт-технологиялар арқылы дамыту жұмыстары бірізділікті, ұқыптылықты, кәсіби байқампаздықты талап етеді. Арт-педагогика – бұл педагогикадағы ерекше бағыт, онда баланың жеке басын оқыту, дамыту және тәрбиелеу кез-келген оқытылатын пәнде өнер арқылы жүзеге асырылады. Бұл

пән дәстүрлі білім беру жүйесінің әдістерінен алшақтай отырып, мұғалімнің, оқушының және ата-ананың тікелей шығармашылық қарым-қатынасын түсіндіреді. Мұнда құнды нәрсе – мұғалім де, балалар да, ата-аналар да мәдениеттің тасымалдаушысы, ал артпедагогика оқушылардың әртүрлі санаттарымен: дарындыдан девианттыға дейін жемісті жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Арт-педагогика оқытудың өзін-өзі оқытуға, тәрбиенің өзін-өзі тәрбиелеуге, ал дамудың тікелей өзін-өзі дамытуға ауысуына деген ұмтылысты қалыптастырады. Сондықтан А.Т. Қожағұлов [15; 136 б.]: "теория тұрғысынан көркемдік технологиялар шығармашылығы жалпы алғанда, мәселенің тәуелсіз тұжырымдалуына, көптеген түпнұсқа идеяларды қалыптастыруға және оларды стандартты емес шешуге ықпал ететін тұлғаның зияткерлік және жеке сипаттамаларының кешені ретінде түсіндіріледі" дейді. Арт-педагогика принциптері дәстүрлі классикалық жалпы педагогикалық принциптерге, арнайы дайындық принциптеріне, көркемдік-эстетикалық даму принциптеріне сүйенеді: педагогикалық процестің гуманистік бағыты принципі, тұлғаның әлеуметтік-тұлғалық дамуы, сараланған және жеке көзқарас принципі, баланың жас ерекшеліктерін ескеру, білім беру рефлексиясы принципі, жеке мақсат қою, жеке бағытты таңдау принципі, пәндердің интегративті байланысы, нәтижелі оқыту, шығармашылық. Оқушылардың аниматорлық әрекетін дамытудың мақсаты мен міндеттері анықталды, аниматорлық әрекет арқылы оқушы өзін қауіпсіз сезініп, айналасына ашыла түседі. Өзі түсіне алмай жүрген күйін мамандарға түсіндіре алатындай, көрсете алатындай жағдай бары қуантады. Қазіргі өте жылдам өтіп жатқан уақытты тиімді пайдалану керектігі түсінікті. Алайда, зерттеушілер жыл өткен сайын адамзаттың жұмыс сағаты азайып, бос уақыты көбейіп жатқанын растайды. Бос уақытты тиімді ұйымдастыратын мамандар да көбейіп, оларға деген қажеттілік артты. Осы орайда әлеуметтік педагогтердің оқушылар үшін бос уақытты дұрыс ұйымдастыру, оның жан-жақты дамыған тұлға боп өсуіне әсер ету, қиын сәттерде жедел көмек беру, қоғамға сіңіп, бір кірпіші боп қалануына септігін тигізу деп кете беретін қызметі мен міндеті бар екенін еске салайық. Болашақ әлеуметтік педагогтер өзекті мәселенің шешімін таба алатындай, үнемі жаңа нәрсені қолдануға дайын тұратын, сыни ойлауы ерекше дамыған маман болуы керек.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. *What is animation pedagogy?* // http://cap.animwork.dk/en/what_is_animation_pedagogy.asp
2. Никитский М.В. *Теоретические и исторические аспекты современной социокультурной анимационной деятельности* / М.В. Никитский // *Вестник ПСТГУ. Серия IV. Педагогика. Психология.* – 2008. – № 3. – С. 28.
3. Уматова А.У. *Нравственное воспитание младших школьников средствами артпедагогики.* – автореферат на соиск. канд. пед. наук Махачкала, 2015. – 23 с.
4. Колокольникова З.У. *Педагогическая анимация: учеб. пособие.* – Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2015. – 246 с.
5. Шульга И.И. *Профессиональная подготовка педагогов – организаторов детского досуга в теории и практике педагогической анимации: монография* / И.И. Шульга. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2010 (авт. 21,25 п. л.).
6. Lowe R.K. *Animation and learning: selective processing of information in dynamic graphics.* *Learning and Instruction*, 2003, vol. 13, no. 2, pp. 157–176.
7. Зверев П.А. *Особенности анимационной деятельности с подростками: поиск новых технологий* // *Гуманитарные науки.* 2014 №20(191) Выпуск 23. – С.165-171
8. Бакеева Л.Р. *Арт-технологии: специфика применения в образовании* // [Электронный ресурс] // <https://scienceforum.ru/2019/article/2018011490>
9. Айтбаева А.Б., Қасен Г.А. *Арт-методы в образовании.* – Алматы: Казахский университет, 2016 – 6 с.
10. Старикова В.С. *Развитие профессиональной компетентности будущего социального педагога средствами АРТ-технологий* : автореферат на соиск.уч.ст. канд.пед.наук. – Москва, 2008. – 27 с.
11. Boucheix J. M., Forestier C. *Reducing the transience effect of animations does not (always) lead to better performance in children learning a complex hand procedure.* *Computers in Human Behavior*, 2017, vol. 69, no. C, pp. 358–370.
12. Schontz W., Rasch T. *Functions of Animation in Comprehension and Learning.* In L. Richard, & W. Schnotz (Ed.), *Learning with Animation: Research Implications for Design.* New York, Cambridge UP, 2008. – P. 92–113.

13. Alaba S. *The Use of Educational Cartoons and Comics in Enhancing Creativity in Primary School Pupils in Ile-ife. Osun State, Nigeria. Journal of Applied Sciences Research*, 2007, vol. 3, no. 10, pp. 913–920.

14. Воронина А.Б. Анимация. Анимационная деятельность. Сущность понятий // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «География». Том 25 (64). 2012 г. №3. – С.49-55.

15. Қожағұлов А.Т. Заманауи білім беру кеңістігіндегі арт-технологиялардың рөлімен маңыздылығы // Абай атындағы ҚазҰПУ-ң Хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы, No4 (68), 2020. 133-139 бб.

References

1. What is animation pedagogy? // http://cap.animwork.dk/en/what_is_animation_pedagogy.asp

2. Nikitskii M.V. *Teoreticheskie i istoricheskie aspekti sovremennoi sociokulturnoi animacionnoi deyatelnosti* / M.V. Nikitskii // *Vestnik PSTGU. Seriya IV. Pedagogika. Psihologiya*. – 2008. – № – S. 28.

3. Umatova A.U. *Nravstvennoe vospitanie mladshih shkol'nikov sredstvami artpedagogiki.- avtoreferat na sois. kand. ped.nauk Mahachkala*, 2015.- 23s.

4. Kolokol'nikova Z.U. *Pedagogicheskaya animaciya: ucheb. posobie*. – Krasnoyarsk: Sibirskij federal'nyj universitet, 2015. – 246 s.

5. Shulga I.I. *Professionalnaya podgotovka pedagogov – organizatorov detskogo dosuga v teorii i praktike pedagogicheskoi animacii: monografiya* / I. I. SHulga. – Novosibirsk: Izd. NGPU, 2010 (avt. 21,25 p. l.).

6. Lowe R. K. *Animation and learning: selective processing of information in dynamic graphics. Learning and Instruction*, 2003, vol. 13, no. 2, pp. 157–176.

7. Zverev P.A. *Osobennosti animacionnoi deyatelnosti s podrostkami: poisk novih tehnologii* // *Gumanitarnie nauki*. 2014 №20(191) Vipusk 23, S.165-171

8. Bakeeva L.R. *Art-tehnologii: specifiika primeneniya v obrazovanii* // [Elektronnyi resurs] // <https://scienceforum.ru/2019/article/2018011490>

9. Aitbaeva A.B., Kasen G.A. *Art-metody v obrazovanii*. - Almaty: Kazahskii universitet, 2016 – 6 s.

10. Starikova V.S. *Razvitie professionalnoi kompetentnosti budush'ego socialnogo pedagoga sredstvami ART-tehnologii* : avtoreferat na soisk.uch.st. kand.ped.nauk.- Moskva, 2008.- 27s

11. Boucheix J. M., Forestier C. *Reducing the transience effect of animations does not (always) lead to better performance in children learning a complex hand procedure. Computers in Human Behavior*, 2017, vol. 69, no. C, pp. 358–370.

12. Schontz W., Rasch T. *Functions of Animation in Comprehension and Learning*. In L. Richard, & W. Schnotz (Ed.), *Learning with Animation: Research Implications for Design*. New York, Cambridge UP, 2008. P. 92–113.

13. Alaba S. *The Use of Educational Cartoons and Comics in Enhancing Creativity in Primary School Pupils in Ile-ife. Osun State, Nigeria. Journal of Applied Sciences Research*, 2007, vol. 3, no. 10, pp. 913–920.

14. Voronina A.B. *Animaciya. Animacionnaya deyatelnost. Sush'nost ponyatii* // *Uchenie zapiski Tavricheskogo nacionalnogo universiteta im. V.I. Vernadskogo Seriya «Geografiya»*. Tom 25 (64). 2012 g. №3. S.49-55.

15. Kozhagulov A.T. *Zamanaui bilim beru kenistigindegi art-tehnologiyalardyn rolimen manizdiligi* // *Abai atindagy QazUPU-ң Habarshisi «Pedagogika gilimdari» seriyasi*, No4 (68), 2020. 133-139 bb.

МРНТИ 14.09.01.

<https://doi.org/10.51889/9974.2022.39.35.017>

Шакирова А.Д.^{1*}, Сейтенова С.С.², Шакирова Н.Д.³

¹І.Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті, Талдықорған қ., Қазақстан

²М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, Орал қ., Қазақстан

³Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

**БІЛІМГЕРЛЕРДІҢ ОҚУ ӘРЕКЕТІНІҢ НӘТИЖЕЛІЛІГІНЕ
ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТРЕНИНГТІҢ ӘСЕРІ**

Аңдатпа

Мақалада әлеуметтік-психологиялық аспектілердің топтық психологиялық қасиеттеріне әсер ету арқылы білімгерлердің оқу әрекетінің нәтижелі болуы қарастырылған. Оқу мотивациясының құрылымы өзгерістері, таңдаған мамандыққа тұрақтылық қалыптастырғанда, топтың қызығушылығы мен білімгерлердің қабілеттерін аса басып ескергенде құрылатыны көрсетілген. Оқу әрекетінің нәтижелілігі болашақ мамандыққа қажетті қасиеттерді де қалыптастыратындығы анықталған.

Зерттеудің эмпирикалық базасын І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетіндегі педагогика және психология факультетінің студенттері құрады. Барлығы 4 топ, 30 білімгерден жоғары.

Болжамға сәйкес, бірнеше әдістемелерден кешен құралды: бақылау, контент-талдау, аралас сауалнама: мұнда жеке шкала – мамандық таңдау мотивтері, оқу әрекеті мотивтері, болашақ бейнесі, мәселелік алаң; топтың әлеуметтік-психологиялық қасиеттері (шығармашылық, адамгершілік, іскерік), топтың рухани-адамгершілігін анықтайтын және топтың әлеуметтік-құндылық бағытын анықтайтын әдістер болашақ педагогикалық маман иелерінің бойында педагогикалық қабілеттердің дамуына ықпал етіп, оқу нәтижелілігін арттырды.

Мақалада қоғамның дамуына байланысты жаңа заман педагогына қойылатын талаптар мен педагогикалық қабілеттердің болмысына талдау жасалды. Педагогикалық қабілеттерді педагогикалық-психологиялық феномен ретінде, оның негізгі табиғатын, құрылымын, мазмұнын фундаментальді зерттеген қазіргі ресейлік, шетелдік және отандық мектептердің зерттеушілерінің еңбектері сараланды. Теориялық және практикалық процесте қабілеттерді үнемі, үздіксіз дамыту алғашқы қасиет құрылымы жекеленген дифференциалды құрылымға айналатындығы негізге алына отырып, педагогикалық қабілеттерді игеру оқытушыға өзінің кәсіби міндеттерін біліктілік тұрғысында жүзеге асатындығына тұжырым жасалды.

Әлеуметтік-психологиялық аспектілерді ескере отырып, білімгерлердің оқу әрекеті нәтижелендірілсе, болашақ педагогтардың педагогикалық қабілеттерін дамытуға мол мүмкіндік ашылатыны, алынған зерттеулерден көрініс табады. Білімгерлердің әлеуметтік-психологиялық дамуының жоғарылауы, олардың әлеуметтік маңызы бар саласына енуі мен біріккен әрекет технологиясын қолдану барысында іске асады.

Түйін сөздер: топтың әлеуметтік-психологиялық сапасы, оқу әрекетінің нәтижелілігі, оқу мотивациясы, мәселелік алаң, педагогикалық қабілет, педагогикалық-психологиялық феномен, рефлексивті деңгей, проективті деңгей.

Шакирова А.Д.^{1*}, Сейтенова С.С.², Шакирова Н.Д.²

¹Жетысуский университет им. И.Жансугурова, г.Талдықорган, Казахстан

²Западно-Казахстанский университет имени М.Утемисова, г.Урал, Казахстан

³Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ТРЕНИНГОВ НА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Аннотация

В статье рассматривается эффективность и результативность учебной деятельности обучающихся путем воздействия на групповые психологические свойства социально-психологических аспектов и социально-психологической подготовки. Показано, что изменения структуры учебной мотивации формируются при формировании устойчивости к выбранной профессии, с учетом интересов группы и способностей студентов. Установлено, что эффективность учебной деятельности также формирует качества, необходимые для будущей профессии.

Эмпирическую базу исследования составили студенты факультета педагогики и психологии Жетысуского университета им.И. Жансугурова. Всего 4 группы, свыше 30 обучающихся.

В соответствии с гипотезой, был сформирован комплекс из нескольких методик: наблюдение, контент-анализ, комбинированный опросник, анкетирование: где индивидуальная шкала – мотивы выбора профессии, мотивы учебной деятельности, образ будущего, проблемная площадка; социально-психологические качества группы (творческие, нравственные, деловые), методы определения духовно-нравственного облика группы и определения социально-ценностной направленности группы

способствовали развитию педагогических способностей будущих учителей и повышению эффективности обучения.

В статье анализируется сущность педагогических способностей и требований к педагогу нового времени и общества. Изучены и анализированы труды современных российских, зарубежных и казахстанских ученых, которые фундаментально исследовали развитие педагогических способностей, как педагогический и психологический феномен: их природу, структуру и содержание. Обращая внимание на постоянное и непрерывное развитие способностей в процессе теоретической или практической деятельности представляет собой форму преобразования первичной структуры свойств в дифференциальные структуры, это привело нас к выводу, что освоение педагогических способностей дает возможность развивать профессиональные навыки.

Учитывая социально-психологические аспекты и применения различных тренингов, результативность учебной деятельности обучающихся, открываются большие возможности для развития педагогических способностей будущих педагогов, что отражается в полученных исследованиях. Повышение социально-психологического развития обучающихся, вхождение их в социально значимую сферу и реализация в процессе применения технологии совместной деятельности.

Ключевые слова: социально-психологическое качество группы, результативность учебной деятельности, учебная мотивация, проблемная площадка, педагогические способности, педагогико-психологический феномен, рефлексивный уровень, проективный уровень.

*Shakirova A.¹, Seitenova S.², Shakirova N.²

¹Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

²West Kazakhstan University named after M. Utemisova, Ural city, Kazakhstan

³Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan

INFLUENCE OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL TRAININGS ON THE PERFORMANCE OF LEARNING ACTIVITIES OF STUDENTS

Abstract

The article examines the effectiveness of educational activities of students by influencing the group psychological properties of socio-psychological aspects. It is shown that changes in the structure of educational motivation are formed during the formation of resistance to the chosen profession, taking into account the interests of the group and the abilities of students. It has been established that the effectiveness of educational activities also forms the qualities necessary for the future profession.

The empirical base of the study was made up of students of the Faculty of Pedagogy and Psychology of Zhetysu University named after I. Zhansugurov. There are 4 groups in total, over 30 students.

In accordance with the hypothesis, a complex of several methods was formed: observation, content analysis, a combined questionnaire: where the individual scale is the motives for choosing a profession, the motives of educational activity, the image of the future, a problem area; socio-psychological qualities of the group (creative, moral, business), methods for determining the spiritual and moral image of the group and determining the social and value orientation of the group contributed to the development of the pedagogical abilities of future teachers and to an increase in the effectiveness of training.

The article analyzes the essence of pedagogical abilities and requirements to the teacher in connection with the development of the new time and society. The works of modern Russian, foreign and Kazakh scientists who have studied the development of pedagogical abilities as a pedagogical and psychological phenomenon, their nature, structure and content are studied and analyzed. Paying attention to the constant and continuous development of abilities in the process of theoretical or practical activity is a form of transformation of the primary structure of properties into differential structures, that is, the development of pedagogical abilities makes it possible to develop professional skills.

Taking into account the socio-psychological aspects, the effectiveness of the educational activities of students, great opportunities open up for the development of the pedagogical abilities of future teachers, which is reflected in the studies obtained. Increasing the socio-psychological development of students, their entry into a socially significant sphere and the introduction of joint activity technology into the application process gives an effective result.

Keywords: socio-psychological quality of the group, the effectiveness of educational activities, educational motivation, problem area, pedagogical abilities, pedagogical-psychological phenomenon, reflexive level, projective level.

Кіріспе. Әлеуметтік қалып жүйесінде қазіргі білімгер жастардың жеткен тұлға статусына ие болу үлкен құндылыққа ие болып отыр [1,72 б.]. Соған байланысты ЖОО-дарына үлкен міндеттер қойылуда. Жоғары мектеп талаптарына сәйкес, болашақ маман қалыптасу барысында көп деңгейлі жолдарды игеруі тиіс: кәсіби дайындықпен қатар, жас тұлға кәсіби және тұлғалық тұрғыдан болашағын айқын көре алатын шығармашыл тұлға қалыптастыру.

Қазақстандағы білімнің модернизациялану жағдайында жоғары мектеп педагогтерін дайындаудағы классикалық университеттердің орны мен педагогтың рөлі де өзекті мәселе болып отыр.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесіндегі инновациялар жаңа бағыттар тудырып, білім беру сапасына тың талаптар коюда. Бұл әсіресе, Болондық келісімге қол қойып, бірыңғай европалық және халықаралық білім беру кеңістігіне кіруіне байланысты маңызды болып отыр.

Қазақстандық білім беруді модернизациялау концепциясында негізгі міндеттердің бірі ретінде, қоғамның кәсіби-еңбек, мәдени-білім және интеллектуалды әлеуетін жоғарылататын педагогтардың сапалық дамуын шешу көзделген.

Жоғарыдағы кейіп көп жағдайда білімгердің ЖОО-дағы оқу деңгейіне тікелей байланысты болады. Жоғары мектеп педагогикасы мен психологиясының қазіргі әдебиеттерінде білімгерлердің сапалы нәтиже көрсетудің көптеген психологиялық факторларын талдағанда білімгерлердің материалдық жағдайлары, денсаулық жағдайлары, жас ерекшелігі, отбасы жағдайы. ЖОО-ға дейінгі дайындық деңгейі, өзін ұйымдастыру дағдыларын басқара алуы, жеке психологиялық ерекшеліктері және т.б. [2, 3 б.].

Әлеуметтік салалардың дамуымен, білім беру жүйесіндегі реформалармен, ғылыми-білім беру парадигмаларының қайта құрылуымен байланысты қоғамдағы болып жатқан өзгерістер зерттеудің негізгі міндеттері етіп педагогтың кәсіби компетенттілігі (А.К. Марков), педагогикалық әрекет жетістігін (Л.М. Митин), оқытушы еңбегінің моделін (А.К. Марков), маман ретінде мұғалімнің кәсіби құрылуы мен өсуін (Л.М.Митин, Э.Ф. Зеер, Н.С. Глуханюк және т.б. бөліп көрсету керек [3, 215 б.].

Қазіргі күнгі полипарадигмалық білім беру кеңістігінде бұл мәселе психологиялық-педагогикалық мектеп мамандарының зерттеулерінде бейнеленген (Н.Д. Левитон, Ф.Н. Гоноволин, В.А. Крутецкий, Н.В. Кузьмина). [4, 110 б.]

Педагогикалық қабілеттерді психологиялық феномен ретінде дамуын, оның негізгі табиғатын, құрылымын, мазмұнын фундаментальді зерттеген қазіргі психологиялық мектептердің зерттеушілері С.Л. Рубинштейн, Б.М. Теплов, Б.Г. Ананьев, В.С. Мерлин, Т.Н. Артемьева, Н.С. Лейтес және т.б. көрсеткен. [5, 156 б., 6, 416.]

Қабілеттерді зерттеудің кейінгі кезеңдері қызметтік жүйе теориясы тарапынан жүйелік бағытта жүргізіледі. (В.Д. Шадриков). [7, 115 б.] Оқытушының педагогикалық дарындылығы жүйелік-тұтастық концепцияда қаралуы Б.Б.Косовтың жұмыстарында. [8, 108 б.] Кешенді бағыт Э.Д. Голубев жұмыстарында жеке тұлғаны интегралды зерттеу В.С. Мерлин, Б.А. Вяткин [5, 182 б.] ғалымдарымен қарастырылған.

Қазіргі мұғалімнің кәсіби сала әрекетіндегі жетістігі, ең негізгі жүргізуші шарты, педагогикалық қабілет болып табылады. Бұл жерде қабілеттер деп, оның әрекетін жетістікке жеткізетін тұлғаның жеке психологиялық ерекшеліктері көрсетіледі. [6, 36 б.] Кәсіби қабілеттерді терең зерттеу, оның болмысын, құрылымын, шығу жолдарын және дамуын, нақтылауын талап етеді. Оның динамикада жетілуі келесі бағыттарды жүргізіледі:

- мұғалімнің кәсіби қабілеттерінің негізгі болмысын, қабілеттерді дамыту ерекшеліктерін, оның топталуы мен жеке қасиет детерминациясын анықтау;
- кәсіби маман мұғалімнің қабілет түрлерін классификациялау мен зерттеу;
- мұғалімнің арнайы пәндік қабілеттері мен педагогикалық қабілеттерінің өзара байланысы, оның беріп жатқан ақпараттарға пәндік қабілеттерін талдау.

Мұғалім идеалына педагогикалық қабілеттердің кешенді жинағы тарапынан келген алғашқы ғалымдардың бірі Н.Д. Левитов. Ол өз жұмыстарында педагогикалық қабілеттердің негізгі құраушылары: оқытушылық қызметке икемділік, жұмсақтық, иілгіштік, махаббат және балаларға деген зейінді әрі сабырлы қарым-қатынас деп көрсетеді. Н.Д. Левитовтың түсінігінше, қабілеттер – оқытушының түрлі жеке қатынасына қатысты сапалар жиыны (сөйлеу сапасы, ой жылдамдығы, жылдам шешім қабылдау, оқушылардың ойлары мен көзқарастарын түсінуі, табиғи жан-жақты бақылаушылық, өз пәні бойынша

берілетін ақпараттарды қысқа әрі қызықты жеткізе алу қабілеті, өзіндік шешім қабылдау, шығармашылық ойлау, ұйымдастырушылық қабілеттер. Бұл аталғандар оқытушының педагогикалық әрекетін жақсы орындауының шарты). [9, 44 б.]

Ф.Н. Гоноболин өзінің зерттеулерінде педагогикалық қабілеттер мен тұлғаның жеке қасиеттері арасындағы жақындықты қарастырған. Ол педагогикалық қабілеттің әр компоненті оқытушы тұлғасының болмыс көрсеткіші екенін көрсетті. Қабілеттің барлық қасиеттері оқытушы қызметі үшін маңызды. Ф.Н. Гоноболин өз классификациясын ұсынды: ол қабілет түрлерін екі топқа бөліп, біріншісіне жалпы тұлғалық сапаларды (мінез, ерік және т.б.) жатқызса, екіншісіне, арнайы кәсіби, педагогикалық қабілеттерді (ұйымдастыру, сөйлеу, қарым-қатынас және т.б.) енгізді. Қазіргі толық қанды оқытушы келбетін құрау үшін жаңаны сезу интуициясы, белсенді өмірлік көзқарас және айналадағы өзгерістерді үнемі зерттеу сынды сапалар қажет. Оған жасампаздық, энтузиазм, үнемі өзіндік талдауға ұмтылыс, иілгіштік, өтіп жатқан материалды шынайы өмірмен байланыстыру тән. Оқу пәнін өмірмен сәйкестендіру білігі, адекватты әрі саналы қасиеттердің болуы. [4, 88б.]

Өз зерттеулерінде Ф.Н. Гоноболин оқытушының педагогикалық қабілеттерінің көп түрлі болатындығын зерттей отырып, шынайы тәжірибеде ол қабілеттерін ауысып қолданылуы әбден мүмкін деген болжам айтады. Ф.Н. Гоноболин қайсы бір ғылымды үлкен ыждаһаттылығымен оқыған мұғалім, сондай әсермен өз оқушыларына да тиімді әрі түсінікті жеткізе алады деп ой білдіреді. [4, 112 б.]

Э.А. Гришин мұғалімнің білім беру әрекетінің жоғары болуы жалпы эрудициямен, оқытатын материалын толық білуі, үздіксіз өзін жетілдіру мен білімін жетілдіру, оның мәдениеті, оқушыларға деген шексіз махаббаты, педагогикалық тактімен байланысты деп санайды. Э.А. Гришин жұмыстары да педагогикалық қабілеттер мен педагогтың жеке қасиеттері арасындағы байланысын дәлелдейді. [10, 28 б.]

Психологиялық қабілеттердің феноменін зерттеп талдаудағы жүйе бағытын В.Д. Шадриков еңбектерінен көруге болады. [7, 113 б.] Педагогикалық қабілеттердің құрамында В.Д. Шадриков жеке психикалық қызметтер негізінде кәсіби әрекет жүйесінің қызметі мен қабілеттер жүйесінің сәйкес келуін көрсете отырып, мұғалімнің жеке әрекетіне сәйкес келетін функционалды және операциялы компоненттерді бөліп көрсетеді.

Психикалық қызметтер психикалық процессте жүзеге асқандықтан, қабілеттер де В.Д. Шадриковтың ойынша, зерттеу үрдісінде танымдық және психомоторлық процесстерге сәйкестендіру қажет. Сәйкесінше, бұл процесстердің топталуы да психикалық қызметтер мен процесстерге сүйену керек. [7, 158 б.]

Н.В. Кузьминаның жұмыстарында педагогикалық қабілеттер дарындылықпен байланысты мұғалімнің тұрақты жеке қасиеттерімен түсіндіреді. Теориялық және практикалық процессте қабілеттерді үнемі, үздіксіз дамыту алғашқы қасиет құрылымын жекеленген дифференциалды құрылымға айналдырады. Н.В. Кузьмина бойынша педагогикалық қабілеттер құрамы рефлексивті және проективті деңгейден тұрады. Онда проективті (жұмыс көлемін жоспарлау, бөлу үшін), құраушы (оқу жоспарын сауатты, анық, жинақы құрау үшін), коммуникативті (әлеуметтік байланыс орнату үшін), гностикалық (өз пәнінің білімдеріне терең енуіне мүмкіндік), ұйымдастырушылық (белгіленген жоспарларды жүзеге асырумен байланысты), мобильділік (сабақта оқушылардың ерік күші мен ойлау әрекетін белсендіру) қабілеттер көрініс табады. Н.В. Кузьмина еңбектерінде мұғалімнің алғашқы жұмыс кезеңі коммуникативтілік пен ұйымдастыру қабілеттерін дамытумен басталады. Кейінгі кезеңдерде оның орнын гностикалық және проективті құраушы қабілеттер басшылыққа шығады. Ал ол педагогикалық әрекетте ауыспалы құрам заңдылығының нәтижесін көрсетеді. [11, 28 б.]

Қазіргі шетелдік ғалымдар отандық ғалымдар сияқты мұғалімнің кәсіби қабілеттерін зерттеуге ерекше мән беруде. Алайда мұғалімнің кәсіби қабілеті жеке зерттеу пәні ретінде қаралатын отандық зерттеулерге қарағанда, шетелдік психологияда бұл мәселе мұғалімнің тұлғалық сипаты (P.G. Ryans, R.K. Henson, G.Ghaith and K.Shaaban), кәсіби қалыптастыру (M.D. Crockett, Peter Knight, M.Clement and R.Vandenberghе), педагогикалық сезімталдық пен компетенттілік (С.А. Klaassen) бағытында қаралады.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде анықталған кәсіптік білім берудің тұжырымдамалық негіздері отандық Ш.Т. Таубаева, Н.Н. Хан және т.б. ғалымдар еңбектерінде негізделген; дамыта оқыту теориясы және оқыту мен оқу үдерісіндегі жеке тұлғалық-әрекеттік белсенділік Ж.Ы. Намазбаева, С.М. Джақұпов, Н.Б. Жиенбаева, О.С. Саңғылбаев және т.б. зерттеулерінде қарастырылған.

Болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық және әдістемелік негіздері қазақстандық (С.Ж. Пралиев, Б.А. Тұрғынбаева, Б.Т. Кенжебеков, Г.Ж. Меңлібекова, К.С. Құдайбергенова, К.М. Беркімбаев және т.б.) ғалымдардың еңбектерінде кеңінен зерттелген.

Қабілет мәселесі туралы теориялық және шығармашылық қабілеттің мәні мен мазмұны Қ.Б. Жарықбаев, С.М. Жақыпов, М.Мұқанов, Ж.Ы. Намазбаева жұмыстарында сараланды.

Е.В. Нәбиева университет студенттерінің зерттеу іс-әрекетіне дайындығын анықтап, педагогикалық зерттеу құзыреттілігін көрсетеді және оны күрделі педагогикалық құбылыс ретінде қарастырады. Ол үш функционалды компоненттердің жиынтығымен сипатталады және зерттеу әрекетінің жағымды себептеріне негізделген, ол нақты білім мен іскерлікте байқалады. [12, 16 б.]

Г.Ж. Меңлібекова болашақ мұғалімдердің әлеуметтік құзыреттілігінің қалыптасуына үлкен назар аударады. [13, 32 б.]

Мәселе ретінде С.Д. Смирнов білімгерлердің дифференциацияларының полярлығын көрсетеді: олардың оқу әрекетіне қатынасы мен орындалуының әр түрлі болып келуі: біреулері кәсіби шеберлік пен білімдерді меңгеруге күш салып көп жұмыс жасайды, өзін ұйымдастырып, қиындыққа қарамастан дисциплинаға үйретеді, енді біреулері аз қиындықтарға, кішкене талаптарға бола оқу әрекетін тоқтатып, өз белсенділігін тоқтатуға дейін барады. Білімгерлер арасындағы мұндай жеке-психологиялық айырмашылық дифференциациясын педагогтар мен психологтар интеллект деңгейімен, креативтілігімен, оқу мотивацияларының ерекшеліктерімен, өзін-өзі бағалау және т.б. түсіндіреді [2, 4 б.]

Зерттеу әдіснамасы: Е.П. Ильинаның мотив және мотивация тұжырымдамасына сәйкес, ЖОО-на түсу мотивациясының құрылымы, бір жағынан, мемлекетіміздегі саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайларға байланысты болса, екінші жағынан тұрақты ішкі мотивіне байланысты.

Зерттеулерге сүйенсек, кейінгі жылдары болашақ мамандықты меңгеруге деген оңды мотивті түсіну күшейді.

Оқуға деген құлшынысты арттыру мотивін қалыптастыратын фактордың бірі тұлғалық – оқудың жақын аралық және негізгі мақсаттарын түсіну, материалдық теориялық және практикалық маңыздылығын түсіну, материалдық эмоционалды меңгерілуі; бірі – әлеуметтік-психологиялық – білімгерлер тобының психологиялық дамуы: жаңаны меңгеруге деген құлшынысы және топтағы «психологиялық таным климаты» [14, 336].

Келесі авторлар білімгерлер тобының маңыздылығын бөліп, оқу әрекетінің мотивациясына, таңдаған мамандыққа қатынасын, тұлғалық өзін-өзі анықтау және т.б. әсер етуіне тікелей қатысын көрсетеді. Білімгерлер тобында кәсіби тұлға қалыптасуында негізгі орта болатын әлеуметтік микросфера құруға болады. Сол себепті білімгердің тұлғалық қалыптасуының сәтті болуы топтың академиялық ұйымдастырылуымен, оның құндылықтарымен және әлеуметтік-психологиялық ұстанымдарымен анықталады [15, 816]. Тәрбиелеудің үлкен мүмкіндігін құрайтын әлеуметтік ұйымдардың маңызды бөлігі болатын кіші топтар арқылы, әсіресе, тұлға ретінде қалыптасуына жастарға әлеуметтік-психологиялық көмек көрсетуге болады. Кіші топтардың өміршеңдігін жеке және топтың қарым-қатынас белсенділігі арқылы іске асыруға болады. Тәрбиелеудің үлкен мүмкіндігін құрайтын әлеуметтік ұйымдардың маңызды бөлігі болатын кіші топтар арқылы, әсіресе, тұлға ретінде қалыптасуына жастарға әлеуметтік-психологиялық көмек көрсетуге болады. Кіші топтардың өміршеңдігін жеке және топтың қарым-қатынас белсенділігі арқылы іске асыруға болады [16, 143 б.]

Осыған байланысты А.В. Петровский, индивид қоршаған ортаға негізделе өзін өзгертсе, тұлға қалыптастыруға, дәл солай әлеуметтік топ та қоршаған ортаға ықпал етіп, тұлғааралық қарым-қатынас жүйесін өзгертіп, ұжым болып қалыптасады.

Л.И. Уманский, А.С. Чернышевтың және олардың оқушыларының параметрлік концепцияларында топтың субъектілігі сол топтың әлеуметтік-психологиялық деңгей дәрежесімен түсіндіріледі. Сол себепті топтың тұлғалық, топтық және қоғамдық әсер ету блоктарынан тұратын әлеуметтік-психологиялық құрылымы былайша сипатталады:

- «қоғамдық» блок топ өмірінің әлеуметтік бағыттылығы, ұйымдастырылуы мен дайындығы, кәсіби-іскерлік саласы, басқарушылық және идеологиялық сәйкестігін көрсетеді;

- «тұлғалық» блок топ өмірінің интеллектуалды, эмоционалды және ерікті коммуникативті салаларын кіріктіреді;

- «топтық сапалар» жалпы блогы – мұнда интегративтілік, микроклимат, референттілік, көшбасшылық, топ ішіндегі белсенділік, топ сыртындағы белсенділік.

Бұл жоғарыдағы құрылым жеке индивидке де топқа да әр деңгейдегі әлеуметтік ортаға еруге мүмкінділік беретін субъектілік позиция. Ерекше орында жеке тұлға мен топтың субъектілігін «бағыттылық» пен «ұйымдастырушылық» өлшемдері алады [17, 160 б.]

Бұл орайда кәсіби құрылу компоненттері: оқу мотивациясы, креативтілік, жеке және кәсіби болашақ жобалануы топтың әлеуметтік-психологиялық дамуымен анықталатын жүйелі әлеуметтік-психологиялық тәсілболып табылады.

Жоғарыдағы жолдарға сүйене отырып келесі болжамға келдік, оқу мотивациясы, болашаққа деген тұлғалық және кәсіби жобалау, мәселелік аймақ, отбасын құруға деген ұстаным сияқты білімгерлердің оқу жетістігінің келесі топтың психологиялық сапаларына: іскерлік, шығармашылық, топтық белсенділік, оқу тобындағы психологиялық бірлікке жетелейді.

Материалдар мен әдістер. Зерттеудің эмпирикалық базасын Г.Жансүгіров атындағы Жетісу универси-тетіндегі педагогика және психология факультетінің студенттері құрады. Барлығы 4 топ, 30 білімгерден жоғары.

Болжамға сәйкес, бірнеше әдістемелерден кешен құралды: бақылау, контент-талдау, аралас сауалнама: мұнда жеке шкала – мамандық таңдау мотивтері, оқу әрекеті мотивтері, болашақ бейнесі, мәселелік алаң; топтың әлеуметтік-психологиялық қасиеттері (шығармашылық, адамгершілік, іскерлік), топтың рухани-адамгершілігін анықтайтын және топтың әлеуметтік-құндылық бағытын анықтайтын әдістер.

Эмпирикалық берілгендерді талдау мақсатында математикалық статистика әдістері – орта шамалар, шашырау шаралары, Стьюдент критерийлері және корреляциялық талдау.

Топ қасиеттерінің әлеуметтік психологиялық жағдайы. Психологиялық қасиеттердің даму деңгейі мен психологиялық бірлік жағдайы (яғни, топтың әлеуметтік-психологиялық даму деңгейі) әр топта әр түрлі болып шықты, бірақ үш топта 1,2,4 курстарда Стьюдент критерийіне сәйкес бұл айырмашылық аса үлкен болмады, ал 3 курста әлеуметтік психологиялық дамуы төмен әрі статистикалық айырмашылығы үлкен болды.

Психологиялық бірлік те 1,2,4 курстарда жақсы, себебі ауысымдық (вариация) 25%-дан асады, ал 3курстың психологиялық бірлік коэффициенті жоғары болды ($V=42\%$).

Айырмашылықпен қоса ортақ заңдылық анықталды: барлық топтардың топтық сапасында психологиялық қасиеттер олардың рухани-адамгершілік бағыттылығы мен топтың белсенді біріккен тәжірибесіне байланыстылығы.

Осылайша, салмақты орынды адамгершілік қасиеттер мен топ белсенділігінің бағыттылығы алды, одан кейін шығармашылық қасиеттер, төмендеу көрсеткіш іскерлік сапаларға түсті, ол қазіргі білімгерлердің бірігіп әрекет етуіндегі жеткілікті түрде ұйымдаспағандығымен түсіндіріледі, төмендеу көрсеткіш іскерлік сапаларға түсті, ол қазіргі білімгерлердің бірігіп әрекет етуіндегі жеткілікті түрде ұйымдаспағандығымен түсіндіріледі.

Бақылау, сауалнама және математикалық статистика көмегімен жүргізілген талдау нәтижелері әлеуметтік-психологиялық дамуы бойынша: жоғары, орташа, орташадан төмен топ типтерін бөліп көрсетті.

Кәсіби қолданудың әр сипаты педагогтың кәсіби стандартына сәйкес бірнеше еңбек әрекетімен тікелей қатысты. Еңбек әрекетін таңдау нақты кәсіп қолдану мазмұны мен мақсат бағдарланған оқу пәндеріне қарай жасалды. Пән бойынша кәсіби қолдану бағдарламасы баланы психологиялық-педагогикалық сүйемелдейтін және жас ерекшелік кеңес беретін субъект ретінде педагог әрекетінің мазмұны мен логикасын көрсететі.

Кәсіби қолдануға дайындық ата-анамен қатынас орнату тәсілдерін талдау, анамнез сызбасымен жұмыс, ата-ана шығармаларын талдау бойынша топтық жұмыс, түзету жұмыстарының негізгі бағыттары мен оларды қолдану мүмкіндіктерін талқылау және т.б. сияқты қосымша әдістемелік инструментарий-лермен танысу, міндет, әрекеттерін талқылау арқылы іске асырылды. Сондай-ақ, бұл кезеңде білімгер-лердің еңбек әрекетін алғашқы өзіндік бағалау мен эксперттік (оқытушылық) бағалау іске асырылды.

Сонымен, болашақ педагогтарды оқытуда кәсіби қолдану әдісін қолданса, білімгерлердің еңбек әрекетінің динамикасы жағымды өзгеріп, сәйкесінше білімгерлердің кәсіби педагогикалық әрекетінде дайындықтары жоғарылайды.

Сондай-ақ, білімгерлерді оқыту үрдісінде кәсіби қолдануды іске асырудағы мәселенің теориялық анализы мен оқытушылық тәжірибе келесіндей қорытынды шығаруға мүмкіндік береді.

Кәсіби қолданудың дамытушылық потенциалы – білімгерлердің еңбек әрекетін дамытумен шектелмейтін әдіс ретінде кәсіби қолдану:

- Пән мазмұнын жақсы меңгеруге шабыттандырады және білімгерлердің қызығушылығын тудырады;

- Неғұрлым көп құзыреттіліктерді меңгеруге итермелейді (еңбек әрекетінде);

- Өз құзыреттіліктерін дұрыс бағалауға және нысандауға мүмкіндік береді;
- Оқыту кезеңінде кәсіби әрекетке бейімделуіне жағдай жасайды;
- Білім беру үрдісіндегі субъекттермен реалды қарым-қатынасқа түсуге тәжірибе береді;
- Педагогикалық және методологиялық қолдау берілсе, білімгердің тұлғалық-кәсіби жеке траекториясына қажетті өзгертулер енгізуге;
- Білім беру субъекттері мен педагогикалық әрекетке шығармашылық және формальді емес қатынас құруға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері мен талдау. Бірінші типтегі топ оқу және қоғамдық әрекеттерді өте жақсы орындайды, жоғарыдағы ұйымдардың тапсырмаларын жауапкершілікпен іске асырады, түрлі жағдайларда жоғары ұстаным мен моральді тазалық көрсетеді. Топқа берілген тапсырмаларды ең бастысы орындау бағытында емес, ең тиімді жолын іздеу мақсатымен орындайды. Психологиялық бірлік ортақ әрекетті барлығы біріге отырып, түгел білімгер қатыса отырып талқылау нәтижесінде орнығады. Топ пен лидерлер арасында жақсы іскерлік және жеке қатынас қалыптасқан.

Орта деңгейдегі топ ұйымдасқан және біріккен болса да, өз белсенділіктерін тек өз қызығушылықтарына сай ғана танытады, топ аралық қарым-қатынасты бәсекелестік негізде құрады. Қоғамдық маңызы бар жоғары ұйымдардың мақсаттарын мұндай топтар өз қызығушылықтарына сәйкестендіріп алуға тырысады.

Үшінші типтегі топтарда шығармашылық жұмысқа белсенді білімгерлер жиналған. Олар өз топтарын факультеттік іс-шараларда және қалалық конференцияларда көрсетеді. Олардың оқу мақсаттары – психолог мамандығын алу. Алайда, мұнда оқу әрекетінің кең диапазондағы мотивтері көрінеді: жоғары мамандандырылған білікті тұлғадан бастап жай диплом алуға деген түрткі. Ал бұл білімгерлердің оқу білімінің үлгерімінің төмен көрсеткіштеріне әкеледі.

Үшінші типтегі топтарда шығармашылық жұмысқа белсенді білімгерлер жиналған. Олар өз топтарын факультеттік іс-шараларда және қалалық конференцияларда көрсетеді. Олардың оқу мақсаттары – психолог мамандығын алу. Алайда, мұнда оқу әрекетінің кең диапазондағы мотивтері көрінеді: жоғары мамандандырылған білікті тұлғадан бастап жай диплом алуға деген түрткі. Ал бұл білімгерлердің оқу білімінің үлгерімінің төмен көрсеткіштеріне әкеледі.

Топта бірнеше кіші топтар болады. Көп жағдайда топ мүшелері «өзіне» бағдарланыды, яғни өзіне қайсысы ыңғайлы әрі тиімді боларын таңдайды. Білімгерлер басқа да топтармен қарым-қатынасқа түсіп, байланыс ұстайды, алайда бұл байланыс көбіне жеке қызығушылыққа негізделеді. Топ үшін қарама-қарсы пікірлер, түрлі жағдайларда өзінше бағалау қалыпты жағдай. Сол себепті психологиялық климат та динамикалы, яғни құбылмалы болды. Жағымды қалып ішінара қысымды сәтпен алмастырылып отырады [18, 53 б.].

Жоғарыдағы пікірлерден келесі мәселелерді көрсетуге болады:

- Әлеуметтік-психологиялық қасиеттеріне байланысты топтың әлеуметтік-психологиялық даму деңгейін бағалауға болады – жоғары, орташа, орташадан төмен;
- Топологиялық ерекшеліктеріне бөлек, әр топтың өзінің әлеуметтік-психологиялық даму деңгейіне сәйкес өз жеке психологиялық белгілері болады;
- Топ қасиеттерінің маңыздылығы топ санасында олардың рухани-адамгершілік мазмұны мен білімгерлердің біріккен белсенді тәжірибесіне сәйкес анықталады;
- Типологиялық және жеке-өзіндік ерекшеліктер бірлестігі топта өзіндік психологиялық атмосфера құрайды.

Оқу әрекетіндегі білімгерлердің психологиялық аспектілері – мотивация, таңдаған мамандыққа қатынасы, болашақ бейнесі және мәселе алаңы – әр топта даму деңгейіне әр түрлі.

Оқу мотивациясының құрылымында жеке және әлеуметтік жағымды мәндер мен прагматикалық мотивациялар арасында айырмашылықтар бары анықталды.

Бірінші топта келесі түрткілер енді (сауалнамаға сәйкес):

1. Жоғары санаттағы маман болу.
3. Келесі курстарда білімді жақсы жалғастыру.
4. Сабақты жақсы оқып, емтихандарды «жақсы» мен «өте жақсы» тапсыру.
6. Терең әрі берік білімдер меңгеру.
7. Келесі сабақтарға үнемі дайын болу.
8. Оқу циклінің пәндерін жіберіп алмау.
10. Болашақ кәсіби әрекеттің сәтті болуын қамтамасыз ету.
11. Педагогикалық талаптарды орындау.

16. Интеллектуалды қанағаттану.

Екінші топты келесі түрткілер құрады:

2. Диплом алу.

5. Стипендия алу.

9. Курстастардан қалыспау.

12. Оқытушылардың құрметіне бөлену.

13. Курстастарға үлгі болу.

14. Ата-аналар мен қоршағандардың мақұлдауына ие болу.

15. Нашар оқуына жазалау мен айыптаудан қашу.

Сонымен, топ сапасының жоғары көрсеткішімен оқуы мотивация 73%-дан жоғары; «орташа» топтарда – 70-73%, ал ортадан төмен деңгейде 65%-ке жуық көрсеткіш көрсетті. Прагматикалық мотивация дамуы төмен деңгейдегі топтарда айқын көрінді.

Таңдаған мамандыққа деген қатынас жалпы бір бағытты айқындады: «Кәсіби – менің таңдауым» және «Мамандығым ұнайды» ұстанымын ұстанған – 50% орташадан төмен деңгейдегілер 70-94%-дейін дамыған топтарда. Негативті ұстаным – «Егер ұнамай қалса, мамандықты ауыстырамын» және «Міндетті түрде мамандық ауыстырамын» деген пікірлер орташадан төмен деңгейде көбірек (40% -ға дейін) орын алды.

«Болашақ бейнесі» мазмұны көбіне оқу баспалдағына қарай анықталады: бірінші курстар үшін әлеуметтік өзін-өзі анықтау бұлыңғыр: тек 33%-ы өздерін болашақта мықты маман ретінде көреді, 17%-ы жетістікке жеткен тұлға ретінде, ал 28%-ы толыққанды отбасын құруға ұстаным орнайды.

Курстан курсқа ауысқанда болашаққа түсінік анық қалыптасып, 4 курста тұрақты сипат орнайды – 76%-ға дейінгі түлек өздерін маман ретінде көріп, 40%-ы жетістікке жеткен тұлға, 90%-ға дейін толық әрі жоғары адамгершілікті отбасылы болу түсінігі орнайды.

«Мәселелік алаң» біраз білімгерлер үшін қысымды болып көрінеді, және ол топтағы психологиялық статусымен анықталады: жоғары дамыған топтарда түрлі күрделі әлеуметтік жағдайларды жеке мәселесі ретінде (60%-ға жуық) қарап, әлеуметтік инфантильдік, проблемадан тұлғалық қашу – 37%-дан асады – бұл психологиялық тұрғыда әлі қалыптаспаса қоймаған топтарда болады.

Мәселені зерттеудің логикалық қорытындысы топ білімгерлерінің әлеуметтік-психологиялық деңгейіне орай шығу жолдары көрсетіледі. Осыған байланысты переспективті әрекеттерді, тренингтік сағаттарда сабақ барысына қосу арқылы іске асыруға болады. Бұл топ құрылымының әлеуметтік-психологиялық тұтастығын береді, іскерлік, шығармашылық, адамгершілік сапалар, белсенділік және ұйымдастырушылық бағыттылығы [16, 38 б.].

К.К. Платонов топ қалыптасуында олардың әлеуметтік құндылықтары мен жеке мәнге ие мақсаттары ықпал ететінін көрсетті. К.К. Платонов топтың ортақ мақсатының болуын өзіндік беріктену процессі ретінде анықтады. «Топтың ішкі құрылымына қоғам мақсаты кіріп тұрғанда және оның әрекетінің мотиві болса, оны шешуге және жетуге бағытталған міндеттер мен белсенді ұмтылыстар негізінде ұжым қалыптасады, - деді К.К. Платонов. Егер ол мақсаттар мен міндеттер саналы тұрғыда болса, және негізгі мотив бола тұра топ әрекетінде тұлғааралық қарым-қатынасты реттесе бұл нағыз ұжым болмақ. Бұл үрдіс ұжымның берік қалыптасуына жол ашып, заңдылыққа айналады» [19, 93 б.].

Қорытынды. Әлеуметтік психологтар біріккен әрекетті жиі қолдануға ұсыныс білдіреді, себебі бұл ұжым құрудың ең тиімді формасы. Алайда, ұжымдағы барлық жұмысты біріге атқаруға келмейді. Топта жеке тапсырмалар да, фронтальді жұмыстар да кездеседі. Екі тапсырманы орындау барысында жаңа байланыстар мен қарым-қатынастар пайда болмайды. Басқа мәселе – егер берілген тапсырма топтың барлығын біріктіріп күш жұмсап, міндеттерге бөліп, қатынас барысында өзара жауапкершілік сезімін тудырса. Міне бұл – өзара әсер ету әрекеті, мұнда адамдар арасында психологиялық байланыс күшейеді және әр топ мүшесі өз әрекетін басқа топ мүшелерімен келісіп, өзіне бағдарланбай, ортақ мақсатқа бағдарлануы керек.

Бинарлы топтарда, кіші топтарда тәжірибелік және лабораториялық сабақтарда осындай формадағы жұмыстарды ұсынуға болады және мұндай ауызша жауаптар мен рецензияланған жазбаша жұмыстарды топта талқылау тиімді. Бұл орайда келесі шарттарды ұстану керек:

А) оқу тапсырмасы ұжымның, оның ішіндегі кіші топтардың қызығушылығын келтіретін мәнді болуы керек;

Ә) арнайы оқу және дидактикалық материалдар (оқулықтар, мәтіндер, үлестірмелік тапсырмалар және т.б.) болуы керек;

Б) оқытушы топты белсенді және шығармашыл ізденіске дайындап қоюы керек.

Эксперименттік көрсеткіштер көрсеткендей, ұжымдық оқу әрекеті (жекелей болсын немесе фронтальді болсын) формасы іскерлік қарым-қатынасты, өзара көмектесуді, жақсылық жасауды: біреулер өз еркімен көмек беруді, енді біреулер көмекті қабылдауды күшейтеді. Алайда, педагог сырттай ғана жақсы көрінуге мүмкіндік болатын шарттарды қатаң ескеруі қажет [20, 21 б.].

1. Топтың жоғары әлеуметтік-психологиялық жағдайында әлеуметтік құнды және тұлғалық маңызды жағымды мотивтер басты назардағы тиімді оқу мотивациясының құрылымы қалыптасады.

2. Топтың сапасында оқу мотивациясының негізін құрайтын рухани-адамгершілік сапалары мен топ белсенділігінің бағыттылығы әлдеқайда жоғары бағаланады.

3. Болашақ бейнесі таңдаған кәсібіне деген тұрақтылығы, тұлғалық статусы және отбасын құру тек топтың әлеуметтік-психологиялық дамуына ғана емес, оқу курсына да байланысты.

4. Оқу мотивациясының құраушы факторы «Мәселелік алаң» ішіндегі азаматтық ұстаным топ белсенділігінің бағыттылық мазмұнына тәуелді.

5. Топ әлеуметтік-психологиялық дамуының жоғарылауы, олардың әлеуметтік маңызы бар саласына енуі мен біріккен әрекет технологиясын қолдану барысында іске асады.

Тарихи шарттылық фактісіне ерекше зейін қоя отырып, педагогикалық қабілеттерді зерттеу мәселесі бойынша, бұл феноменді (оның мәнін, құрамын, табиғатын, мазмұнын, қалыптастыру және даму заңдылықтарын, мұғалімнің бұл процеске жеке бағыттылығы, оның мотивациялық ерекшеліктерін түсінуі, мұғалімнің икемділіктерін кәсіби қабілеттерге детерминациялау) зерттеу, қазіргі ғылыми ізденістің ең өзекті мәселесі болып табылады. Мұғалімнің кәсіби әрекетінің жетістігі тек бір қабілетпен анықталмайды. Ол үшін өзіндік кешенді сәйкес келетін қабілеттер жинақталып, синергия әсерін құрау керек. Жоғарыдағы зерттеулердің арқасында мұғалімнің пәндік қабілеттері мен педагогикалық қабілеттері өзара байланысты екендігі нақтыланды.

Қорытындылай айтсақ, қабілетті, дарынды, шығармашыл адам әрқашан индивидуалдылық деп есептеледі. Педагогтың индивидуалдылығының қалыптасуы баланың жеке тұлғасын шығармашылық тұрғыдан тәрбиелеуге жағдай жасайды. Педагогикалық іс - әрекеттің индивидуалды стилінің белгілері оның қабілетінен, темпераменттен, оқыту әдістерін таңдаудан, тәрбие құралдарын таңдаудан, педагогикалық қарым-қатынас жасау стилінен, мінез-құлық мәнерінен, оқушыға психологиялық – педагогикалық әсер ету құралдарын қолданудан көрінеді. Әртүрлі индивидуалдылықты меңгерген мұғалімдер көптеген оқыту және тәрбиелеу міндеттерінің ішінен тек бірін ғана таңдап алып, бірақ оны түрліше жүзеге асырады. Мұғалім басқа педагогтың педагогикалық тәжірибесін көшірмеуі тиіс. Мұғалім әрқашан өз-өзімен яғни айқын педагог болып қалуы тиіс. Бұл балаларды тәрбиелеу және оқытудың тиімділігін жоғарылатады.

Осы аталған сипаттамаларды ескере отырып, педагогикалық қабілеттерді игеру оқытушыға өзінің кәсіби міндеттерін біліктілік тұрғысында атқаруына мүмкіндік береді деген тұжырым жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Журавлев А.Л. Коллективный субъект: основные признаки, уровни и психологические типы // Психол. журнал. 2009. Т.30. №5. – С. 72-80.

2. Смирнов С.Д. Психологические факторы успешной учебы вуза // Веб-сайт МГУ им.М.В.Ломоносова: <http://www.psy.msu.ru/science/public/smirnov/students.html> (дата обращения: 29.03.2012).

3. Глуханюк, Н.С. Психология профессионализации педагога / Н.С. Глуханюк. - Екатеринбург: УрГППУ, 2000. – 219 с.

4. Гоноволлин, Ф.Н. О некоторых психических качествах личности учителя / Ф.Н. Гоноволлин // Вопросы психологии. - 1975. - № 1. – С.100-111.

5. Мерлин, В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности / В.С. Мерлин. – М.: Педагогика, 1986. - 256 с.

6. Теплов, Б.М. Избранные труды. Способности и одаренность / Б.М. Теплов. – М.: Педагогика, 1985. – С. 15-41.

7. Шадриков, В.Д. О структуре познавательных способностей / В.Д. Шадриков // Психологический журнал. - 1985. - №3. - Т.6.

8. Коссов, Б.Б. Личность и педагогическая одаренность: новый метод / Б.Б. Коссов. – М., Изд-во «Ин-т практ. психологии». – Воронеж: НПО «МОДЭК», 1998. – 128 с.

9. Левитов, Н.Д. Психология труда / Н.Д. Левитов. – М.: Учпедгиз, 1963. – 340 с. 10. Гришин, Э.А. Социально-экономические и педагогические проблемы подготовки учителя / Э.А. Гришин. – М.: Просвещение, 1986. – 143 с.
11. Кузьмина, Н.В. Способности, одаренность, талант учителя / Н.В. Кузьмина. – Л.: Знание, 1998. – 32 с.
12. Набиева Е.В. Формирование исследовательской компетентности студентов педагогического университета через систему спецкурсов по единой теме: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Иркутск, 2001. – 30 с.
13. Менлибекова Г.Ж. Социальная компетентность, сущность, структура, содержание // Высшая школа Казахстана. – 2001. – № 4-5.
14. Гебос А.И. Психологические условия формирования положительных мотивации к учению // Воспитание, обучение, психологическое развитие: тез. докладов к V Всесоюзному съезду психологов СССР. Ч.1. – М., 1977. – С.48-50.
15. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А., Кандыбович С.Л. Психология высшей школы. Минск: Харвест, 2006. – 416 с. – кітап
16. Чернышев А.С. Организованность и лидерство в молодежных группах: теория, эксперимент, практика: избр. труды. Курск: Курск. гос. ун-т, 2006. – 244 с.
17. Уманский Л.И. Личность, организаторская деятельность, коллектив: избр. труды. Кострома: Костром. гос. ун-т, 2001. – 208 с.
18. Hannay, M. (2014). Fairness in Peer Evaluations: Ensuring Organizational Justice in the Classroom. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 14(2), 61.
19. Платонов К.К. О процессе самоукрепления коллектива // Коллектив и личность. – М., 1975. – С. 87-96.
20. Психология и педагогика социального воспитания: сб. статей / ред.-сост. А.Г. Курпичник. Кострома: Изд-во Костромского госуниверситета, 2005. – 524 с.

References

1. ZHuravlev A.L. Kollektivnyj sub"ekt: osnovnye priznaki, urovni i psihologicheskie tipy // *Psihol.zhurnal*. 2009. T.30. №5. – S. 72-80.
2. Smirnov S.D. Psihologicheskie faktory uspeshnoj ucheby vuza // *Veb-sajt MGU im.M.V.Lomonosova*: <http://www.psy.msu.ru/science/public/smironov/students.html> (data obrashcheniya: 29.03.2012).
3. Gluhanyuk, N.S. Psihologiya professionalizacii pedagoga / N.S. Gluhanyuk. - Ekaterinburg: UrGPPU, 2000. – 219 s.
4. Gonobolin, F.N. O nekotoryh psihicheskikh kachestvah lichnosti uchitelya / F.N. Gonobolin // *Voprosy psihologii*. - 1975. - № 1. – S.100-111.
5. Merlin, B.C. Oчерк integral'nogo issledovaniya individual'nosti / B.C. Merlin. – М.: Педагогика, 1986. – 256 с.
6. Teplov, B.M. Izbrannye trudy. Sposobnosti i odarennost' / B.M. Teplov. – М.: Педагогика, 1985. – S. 15-41.
7. SHadrikov, V.D. O strukture poznavatel'nyh sposobnostej / V.D. SHadrikov // *Psihologicheskij zhurnal*. - 1985. - №3. - T.6.
8. Kossov, B.B. Lichnost' i pedagogicheskaya odarennost': novyj metod / B.B. Kossov. – М., Изд-во «Int prakt. psihologii». – Voronezh: NPO «MODEK», 1998. – 128 с.
9. Levitov, N.D. Psihologiya truda / N.D. Levitov. – М.: Учпедгиз, 1963. – 340 с. 10. Grishin, E.A. Social'no-ekonomicheskie i pedagogicheskie problemy podgotovki uchitelya / E.A. Grishin. – М.: Prosveshchenie, 1986. – 143 с.
11. Kuz'mina, N.V. Sposobnosti, odarennost', talant uchitelya / N.V. Kuz'mina. – Л.: Znanie, 1998. – 32 с.
12. Nabieva E.V. Formirovanie issledovatel'skoj kompetentnosti studentov pedagogicheskogo universiteta cherez sistemu speckursov po edinoj teme: Avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. – Irkutsk, 2001. – 30 с.
13. Menlibekova G.ZH. Social'naya kompetentnost', sushchnost', struktura, sodержanie // *Vyshshaya shkola Kazahstana*. – 2001. – № 4-5.
14. Gebos A.I. Psihologicheskie usloviya formirovaniya polozhitel'nyh motivacii k ucheniyu // *Vospitanie, obuchenie, psihologicheskoe razvitie: tez.dokladov k VVsosoyuznomu s"ezdu psihologov SSSR. CH.1*. – М., 1977. – S.48-50.

15. D'yachenko M.I., Kandybovich L.A., Kandybovich S.L. *Psihologiya vysshej shkoly*. Minsk: Harvest, 2006. – 416 s. – kitap
16. Chernyshev A.S. *Organizovannost' i liderstvo v molodezhnyh gruppah: teoriya, eksperiment, praktika: izbr.trudy*. Kursk: Kursk. gos.un-t, 2006. – 244s.
17. Umanskij L.I. *Lichnost', organizatorskaya deyatel'nost', kollektiv: izbr.trudy*. Kostroma: Kostrom.gos.un-t, 2001. – 208 s.
18. Hannay, M. (2014). *Fairness in Peer Evaluations: Ensuring Organizational Justice in the Classroom*. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 14(2), 61.
19. Platonov K.K. *O processe samoukrepleniya kollektiva// Kollektiv i lichnost'*. – M., 1975. – S. 87-96.
20. *Psihologiya i pedagogika social'nogo vospitaniya: sb. statej/ red.-sost. A.G. Kirpichnik*. Kostroma: Izd-vo Kostromskogo gosuniversiteta, 2005. – 524 s.

МРНТИ 14.35.09

<https://doi.org/10.51889/4180.2022.32.15.018>

Мейрманова А.А.^{1*}, Нурахметова А.Р.¹, Сағымбаева А.Е.¹
Жанбеков Х.Н.¹, Альмеш Д.Б.^{1*}

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОМПЬЮТЕРНЫЕ И ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ ХИМИИ В ВУЗАХ

Аннотация

Глобализация в сфере образования, разработка и внедрение современных информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) обучения является одним из актуальных проблем современности. Процессы глобализации позволяют значительно расширить возможности в обмене информации, обеспечивают быстрый доступ к результатам новейших исследований. В частности, информатизация учебного процесса, реализация мультимедийного контента, визуальное моделирование приводят к упрощенному восприятию информации максимально приближенному к практике, более глубокому усвоению учебного материала, обеспечивают мотивацию, научный интерес, познавательную активность студентов к изучаемой дисциплине.

В данной статье представлен критический анализ современных образовательных технологий, обсуждены вопросы совершенствования учебно-методических подходов к изучению химических дисциплин в высшей школе. Особое внимание уделено компьютеризации образования, роли педагога в разработке учебных игр и создании условий для индивидуализации процесса обучения.

Ключевые слова: информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), познавательная активность, компьютерные учебные игры, учебный процесс.

Мейрманова А.А.^{1*}, Нурахметова А.Р.¹, Сағымбаева А.Е.¹
Жанбеков Х.Н.¹, Әлмеш Д.Б.^{1*}

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ АҚПАРАТТЫҚ-КОМПЬЮТЕРЛІК ЖӘНЕ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аңдатпа

Білім беру саласындағы жаһандану, білім берудің заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларын (АКТ) әзірлеу және енгізу қазіргі заманның өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Жаһандану процестері ақпарат алмасу мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейтуге және соңғы зерттеулердің

нәтижелеріне жылдам қол жеткізуге мүмкіндік береді. Атап айтқанда, оқу үдерісін ақпараттандыру, мультимедиялық контентті жүзеге асыру, визуалды модельдеу ақпаратты мүмкіндігінше практикаға жақынырақ қабылдауға, оқу материалын тереңірек игеруге әкеледі, оқушылардың ынтасын, ғылыми қызығушылығын, танымдық белсенділігін қамтамасыз етеді. оқытылатын пән.

Бұл мақалада қазіргі білім беру технологияларына сыни талдау жасалып, жоғары оқу орындарында химиялық пәндерді оқытудың оқу-әдістемелік тәсілдерін жетілдіру мәселелері қарастырылған. Білім беруді компьютерлендіруге, оқу ойындарын дамытудағы мұғалімнің рөліне және оқу процесін дараландыруға жағдай жасауға ерекше көңіл бөлінеді.

Түйін сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), танымдық белсенділік, компьютерлік оқу ойындары, оқу процесі.

Meirmanova A.A. ^{*1}, Nurakhmetova A.R. ¹, Sagimbaeva A.E. ¹,
Zhanbekov Kh.N. ¹, Almesh D.B. ^{1*}

¹*Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

MODERN INFORMATION-COMPUTER AND GAME TECHNOLOGIES OF TEACHING CHEMISTRY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract

Globalization in the field of education, the development and implementation of modern information and communication technologies (ICT) of education is one of the pressing problems of our time. The processes of globalization make it possible to significantly expand the possibilities for the exchange of information and provide quick access to the results of the latest research. In particular, the informatization of the educational process, the implementation of multimedia content, visual modeling lead to a simplified perception of information as close as possible to practice, a deeper assimilation of educational material, provide motivation, scientific interest, cognitive activity of students in the discipline being studied.

This article presents a critical analysis of modern educational technologies, discusses the issues of improving educational and methodological approaches to the study of chemical disciplines in higher education. Particular attention is paid to the computerization of education, the role of the teacher in the development of educational games and the creation of conditions for the individualization of the learning process.

Keywords: information and communication technologies (ICT), cognitive activity, computer educational games, educational process.

Введение. Традиционно образовательные технологии являются средством передачи информации и овладения новыми знаниями. Быстрое развитие информационных и коммуникационных технологий открывают возможности для обновления содержания образования. Увеличение объема информации, необходимой для освоения учебной дисциплины, ставит перед педагогической наукой задачу эффективности ее передачи, разработки современных методов и средств организации активной познавательной деятельности, улучшения качества знаний, совершенствования творческих способностей студентов, повышения интереса к изучаемой дисциплине [1].

Актуальность проблемы использования инновационных технологий в образовательном процессе вуза заставляет искать пути ее решения. В частности, широкое использование компьютерных технологий в процессе преподавания химии в высшей школе способствует развитию педагогического инструментария, контент которого состоит из обучающих, мониторинговых, познавательных, демонстрационных, игровых программ по различным химическим дисциплинам. При этом задача преподавателя заключается в рациональном выборе компьютерных учебных программ, включающих демонстрационный материал, особенно связанный с технологическими химическими процессами и имитацией лабораторных экспериментов. Кроме того, под руководством педагога студенты могут участвовать в создании обучающих игровых программ по химическим дисциплинам.

Целью исследования являлась возможность применения игровых методов обучения химии в сочетании с современными образовательными информационно-коммуникационными технологиями (ИКТ) в учебном процессе.

Материалы и методы. На основании научно-методической литературы по инновационным технологиям обучения естественных дисциплин в педагогических вузах нами выбраны интерактивные и игровые образовательные технологии в сочетании с информационно-компьютерными, как наиболее эффективные, способствующие более глубокому усвоению и запоминанию полученной на занятии информации.

Выбор игровых технологий мы обосновывали тем, что в процессе игры происходит эффективное взаимодействие педагога и студентов, продуктивная форма их общения с элементами соревнования, мыслительной и эмоциональной активности, неподдельного интереса.

В учебной игре скооперированы четыре ситуации, в которых возникает учение:

- 1) определение незнания;
- 2) осознание цели - устранить его;
- 3) возникновение затруднений на этом пути;
- 4) источник информации, необходимый для достижения цели.

И только игра обеспечивает комплексное выполнение этих условий, что способствует более качественному изучению предмета и тренировке знаний. Для достижения цели необходимо овладение профессиональными компетенциями.

Преимущества учебных игр заключается в том, что они тренируют память, позволяют овладеть профессиональными компетенциями и реализовать следующие важные условия:

- многовариантность и многоальтернативность, позволяющие выбрать наиболее рациональное решение;
- многообразие вариантов проведения игры;
- возможность многократного повторения игровых ситуаций;
- наглядность последствий принимаемых решений по окончанию игры;
- интеграция теоретических знаний, полученных студентами, с практикой будущей профессиональной деятельности, приобретением навыков работы по специальности и широкими возможностями индивидуализации обучения.

Разнообразные игровые действия, при помощи которых решается та или иная умственная задача, поддерживают и усиливают интерес к изучаемой дисциплине. При этом были решены следующие задачи:

- представлен критический анализ современных образовательных технологий,
- обсуждены вопросы совершенствования учебно-методических подходов к изучению химических дисциплин в высшей школе.
- разработаны учебные игры по курсам неорганической и аналитической химии в сочетании с компьютерными технологиями.

Ожидаемым результатом исследования стала методическая разработка учебных игр с использованием информационно-компьютерных технологий по курсам неорганической и аналитической химии, которая может быть эффективно использована на семинарских и практических занятиях.

Разработанные интерактивные игры с химическим содержанием и компьютерным сопровождением по неорганической и аналитической химии для студентов 1 и 2 курсов педагогических специальностей показали значительную их эффективность, повышение мотивации к обучению и могут быть активно использованы на семинарских и практических занятиях, что вполне оправдывает практическую значимость работы.

Результаты исследования и обсуждение. Инновационные технологии в образовании – педагогические технологии, основанные на использовании современных достижений науки и информационных технологий. Они направлены на повышение качества подготовки специалистов, значительное расширение и углубление предметных компетенций, развитие у учащихся творческих способностей, умения самостоятельно принимать решения [2].

Педагогические наблюдения демонстрируют потенциал цифровых технологий в области моделирования знаний, обновления существующих инструментов контроля знаний. Согласованное использование педагогических и информационных технологий обеспечивают повышение интенсивности образовательного процесса, личностное развитие студентов в условиях динамично меняющихся требований рынка труда. Дифференцировать образовательные услуги позволяет активное использование

базы данных, материалов форумов, виртуальных лабораторий, которые значительно повышают мотивацию и интерес к обучению.

Как показывают сегодняшние реалии, информационно-компьютерные технологии влились во все сферы человеческой деятельности, и наиболее широко в образовательную среду. Информационные технологии имеют два аспекта: с одной стороны, они являются предметом изучения, а с другой – инструментом обучения. Компьютерная грамотность, овладение образовательными информационными технологиями, внедрение более интенсивных инновационных методов и форм в образовательный процесс, ускоряет адаптацию преподавателей и студентов к быстро развивающимся научным направлениям и педагогическим знаниям. В связи этим, актуальной проблемой обучения химии является вопрос влияния ИКТ на процесс преподавания. Вырабатываемые в процессе обучения у студентов знания, умения и навыки находят выражение в развитии способности самостоятельно находить решения в своей будущей профессиональной деятельности, умении адаптироваться к современным требованиям образовательных технологий. Значительный вклад в образовательный процесс вносят компьютерные игры, которые требуют наличия определенного уровня познавательной активности и ее интенсивности, и сам компьютер является мощнейшим источником развития других интеллектуальных чувств учащегося – любознательности, удовлетворенности результатом своей деятельности, а также лидерских качеств, позволяющих сохранить и удержать процесс игры.

Разработка новых ИКТ по естественным дисциплинам дает возможность преподавателю в кратчайшие сроки, эффективно и на более качественном уровне создавать учебно-методический комплекс, включающий лекционные, семинарские, практические и лабораторные занятия. Такой подход позволяет сделать учебный процесс более информативным, наглядным, интересным, создать условия для активизации и индивидуализации процесса обучения. Обратная связь позволяет каждому учащемуся в своем темпе выполнять задания, что непосредственно сказывается на качестве выполнения самостоятельной работы.

На сегодняшний день в мире ведется интенсивная разработка компьютерных технологий обучения химии. Разрабатываются программные пакеты для компьютерного обучения химии в ряде таких стран как, США, Великобритания, Италия. По сведениям ЮНЕСКО Министерством образования Франции разработаны специальные экспериментальные программы для реализации образовательных технологий, по химии в том числе.

Вопрос владения и применения средств информационно-компьютерных технологий на занятиях химии позволяет не только моделировать химический эксперимент, изучать производство химической продукции, применять редактор презентации MS PowerPoint, флипчарты, программное обеспечение ActivStudio для активизации учебного процесса, но и осваивать учебный материал на занятиях, используя эти средства, учить студентов искать информацию для решения конкретных проблем и конечно, с помощью интернета проводить рефлексию и тестирование знаний. Используются основные компоненты системы обучения химии в вузе с применением информационных технологий, создаются необходимые для их реализации электронные дидактические материалы, обучающие и контролирующие программы [3]. Современные информационные технологии открывают учащимся доступ к нетрадиционным источникам информации, повышают эффективность самостоятельной работы, дают совершенно новые возможности для творчества, приобретения и закрепления различных навыков [4].

Использование виртуальных лабораторий, симулятивных промышленных процессов и экскурсий значительно расширяет кругозор обучающегося и облегчает понимание сути химических производств [5].

Переход на качественно новый уровень изучения химии посредством использования различных форм информационно-компьютерных технологий происходит за счет создания и применения мультимедийных презентаций, которые всю изучаемую информацию структурируют в виде модуля, показывая алгоритм понимания и запоминания материала, откладывая его в долговременную память; использования всех информационных видов коммуникаций (электронные конференции, электронная почта) дают возможность студентам учиться отбору информации, выделению главного в информационном потоке, умению обобщения и перехода от общего к частному; использования инновационных учебных пособий по различным химическим дисциплинам, позволяющих рассматривать проблемные ситуации, моделируют будущую профессиональную деятельность обучающихся [6]; визуализации информационных технологий, основанных на способности человека оперировать образами, представленными в цифровой форме с использованием ментальных карт MindMaps при обучении химии [7,8].

Такие средства как интерактивная доска ActivBoard и программное обеспечение ActivStudio незаменимы при создании наглядных пособий; особенно при организации коллективного опроса (запись

и повтор просмотра химических опытов, акцентирования внимания на значимых моментах учащихся путем изменения интенсивности подсветки экрана, возможность конструирования строений органических и неорганических молекул, написание химических уравнений и электронного баланса) [9]. Применение интерактивной доски меняет подход к учению, развивают воображение, творческие способности ребенка [10]. Применение приемов проблемного обучения, математического аппарата к решению химических задач, дает возможность доступно, интересно изучать такой сложный предмет, как химия. Помимо развития коллективной и групповой работы, учащиеся учатся работать с текстом, создавать графические модели, использовать электронные таблицы, решать расчетные и экспериментальные задачи. Предложенный комплекс образовательных компетенций однозначно стимулирует познавательный интерес учащихся, повышает мотивацию учения.

В настоящее время приоритетным направлением в образовании является использование информационно-компьютерных технологий в обучении естественным наукам. Однако, в учебно-методической и научной литературе нет достаточного количества исследований, посвященных разработке обучающих игр, использующих информационно-компьютерные технологии на основе естественных наук [8]. В этих работах раскрыта теория и практика игрового обучения химии. Дано понятие учебной игры, ее классификации и определено место в учебном процессе [11,12].

Как показывает опыт дистанционного обучения, использование компьютерных учебных игр обеспечивает каждому учащемуся посильное участие в решении проблем. В результате слабые обретают некоторую уверенность в собственных силах, сильные ощущают пользу, помогая другим понять материал. В процессе работы у учащихся формируются коммуникативные навыки, способность к сотрудничеству и взаимодействию, развивается критическое мышление, что является необходимым для их будущей профессиональной деятельности. Именно через использование компьютерных учебных химических игр в процессе обучения решается вопрос перехода абстрактных знаний к реальным ситуациям в своей деятельности. Решается противоречие между использованием знаний в дальнейшей работе и их разбросанностью по разным учебным дисциплинам, когда полученные знания ложатся в канву профессиональной деятельности не порционными знаниями, а ситуационно. Компьютерная учебная игровая деятельность учитывает вопросы между индивидуальным «способом» усвоения знаний и реальными условиями коллективной деятельности, и позволяет взглянуть на процессы познавательной активности учащихся с других позиций, отличных от традиционных, когда анализируются не отдельные действия учащихся, а вся линия их поведения, т.е. игровая стратегия.

Как показал педагогический эксперимент по выборочным темам курсов неорганической и аналитической химии, компьютерные учебные игры не только обогащают педагогический процесс новыми возможностями, с помощью которых студенты приобретают профессиональные компетенции, но и посредством игровой деятельности, включенной в образовательный процесс, игра делает обучение интересным, занимательным, создает мотивацию к усвоению учебного материала, усиливает интерес и облегчает усвоение наиболее трудных тем. Использование компьютерных учебных игр обеспечивает многочисленные преимущества как для студентов так и для преподавателей. Проведенное исследование показало, что использование современных игровых технологий воодушевляет студентов, дает импульс к совместной учебе и повышает успеваемость.

Компьютерные игры представляют собой уникальный феномен человеческой деятельности, который помогает ученику развивать личность и приобретать необходимый жизненный опыт. Игра необходима для подготовки молодого поколения к работе. Это может стать эффективным инструментом обучения и воспитания. Компьютерные игры требуют наличия определенного уровня познавательной активности и ее интенсивности, а с другой стороны сам компьютер является источником развития, как познавательной активности, так и других интеллектуальных чувств учащегося.

При пропуске знаний, имитирующих будущую профессиональную деятельность через себя, приобретенные компетенции, знания, умения, навыки, у учащихся откладываются в более глубоких слоях памяти. Следовательно, использование игровых технологий в учебно-тренировочном процессе может значительно повысить эффективность образовательной деятельности.

Формирование системного мышления учащихся, разработка индивидуальной траектории обучения каждого, возможно при построении открытой системы образования, которая включает в себя изучение инновационных компьютеризированных технологий, с помощью которых возможно создание и моделирование сложных химических процессов, реально протекающих с очень большой или малой скоростью и проведение лабораторных работ в условиях имитации реального опыта или эксперимента [8], т.е. использование виртуальных лабораторий, создающих химические процессы, идущие со

взрывами, с выделениями большого количества тепла, возможность непосредственно работать с радиоактивными препаратами, т.е. обучаться без нанесения вреда здоровью учащимся.

Таким образом, анализ научно-методической литературы свидетельствует, что компьютерные учебные игры обладают широкими дидактическими возможностями. С их помощью можно формировать чрезвычайно широкий спектр умений, навыков и профессионально-значимых качеств личности будущего специалиста в зависимости от того, как организуется подготовка и проведение игры, какие мотивы закладываются в ее основу преподавателями.

При оценке игры как эффективного метода обучения будущих педагогов мы учитывали следующие обстоятельства:

- игры обладают одним неоспоримым преимуществом - свойством интегрировать полученные знания применительно к избранной профессии;
- однажды созданная хорошая игра может использоваться в течение многих лет как эффективный инструмент обучения нескольких поколений студентов;
- игровые методы обучения, с помощью которых студенты осваивают профессиональную деятельность и приобретают знания без прямого вмешательства или помощи педагога - мощное средство пробуждения интереса к содержанию этой деятельности. В условиях увеличения доли самостоятельной работы студентов игры представляют собой идеальную форму ее реализации;
- обучение в игре может предотвратить реальные ошибки, которые возникают у будущих специалистов при переходе к самостоятельной профессиональной деятельности;
- в игре процесс обучения можно успешно сочетать с задачами исследования, таким образом наглядно демонстрируя студентам исследовательский метод в действии;
- неопределимым для будущего специалиста является приобретение опыта комплексной постановки проблемы, согласования индивидуальных приоритетов при групповом выборе решения и его реализации;
- игры способствуют развитию группового мышления, умению действовать в составе коллектива, добиваясь выработки обоснованного общего решения;
- игры позволяют опробовать новые формы и правила, структуры управления, нормативы и методики, проверяя их как на испытательном стенде, в качестве которого выступает сама игра.

С другой стороны, использование компьютерных технологий при создании учебных игр, значительно расширяет их возможности, активно развивает продуктивное, творческое, поисковое мышление студентов. В ходе игры имеется возможность отменить решение, которое оказалось неудачным, вернуться назад и принять другой ряд решений для того, чтобы определить их преимущества и недостатки по сравнению с уже опробованными. При этом одна и та же игровая ситуация может проигрываться несколько раз, чтобы дать возможность студентам побывать в разных ролях и предложить в них свои решения.

В процессе разработки учебных игр по неорганической химии мы учитывали их целесообразность, соответствие объему дисциплины, целями и задачами, вкладом в профессиональную подготовку студентов. В игре разнообразные методические подходы к обучению мы сочетали с задачами исследования, таким образом, наглядно демонстрируя студентам исследовательский метод в действии. Кроме того, созданную студентами хорошую игру мы опробовали неоднократно, разрабатывали варианты этой игры при изучении различных тем неорганической химии. Следует отметить, что создавая игры без прямого вмешательства или помощи педагога, студенты проявляли самостоятельность, творческий подход, большую заинтересованность, что несомненно являлось стимулом и идеальной формой освоения профессиональных навыков. комплексной постановки проблемы, согласования индивидуальных приоритетов при групповом выборе решения и его реализации.

Нами была выбрана игровая технология на основе интеллектуальной игры преследования Г.Томского ЖИПТО (JIPTO - JeuxIntellectuelsdePoursuitedeTomski) [13]. Эта игра содержит богатый потенциал для интеллектуально-творческого развития учащихся, который реализуется через разработку содержания игровых полей, переосмысление учебного материала его представление в образно-художественном исполнении. Применение игры ЖИПТО в образовательном процессе высшей школы, совершенствует мышление, включая деятельность по планированию, прогнозированию, выбору разнообразных решений и других мыслительных операций, развивает интеллектуальный и творческий потенциал студентов в области естественнонаучных знаний. Кроме того, эта игра обладает одним неоспоримым преимуществом - свойством интегрировать полученные знания применительно к данной дисциплине. Игра JIPTO включает в себя цель, средства, процесс игры и результат [14], ее принципы дифференциации и

индивидуализации обучения могут быть использованы на лекционно-семинарских занятиях, при проведении СРСП, проверке СРС, проведении промежуточного (РК) и итогового (ИК) контроля знаний. В ходе игры имеется возможность отменить решение, которое оказалось неудачным, вернуться назад и принять другой ряд решений для того, чтобы определить их преимущества и недостатки по сравнению с уже опробованными. При этом одна и та же игровая ситуация может проигрываться несколько раз, чтобы дать возможность обучающимся побывать в разных ролях и предложить в них свои решения. Правила базовой версии ЛРТО подробно описаны авторами в статье [14].

Разработанные ранее различные варианты интеллектуально - творческой игры ЛРТО, были дополнены, усовершенствованы и также опробованы на лекционно-семинарских занятиях при изучении темы: «Электронное строение атома» по дисциплине «Теоретические основы неорганической химии» для студентов 1 курса педагогических вузов.

Варианты тематических полей игры ЛРТО представлены на рисунках 1-4 [15,16].

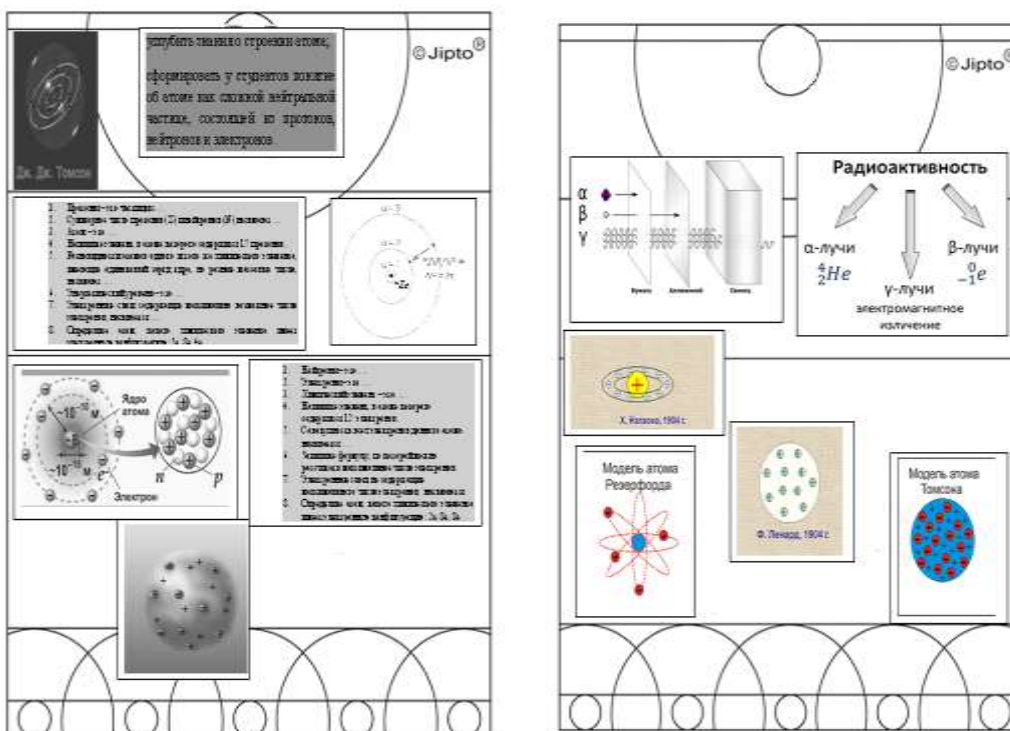

Рисунок 1. Вариант 1 поля игры ЛРТО Рисунок 2. Вариант 2 поля игры ЛРТО

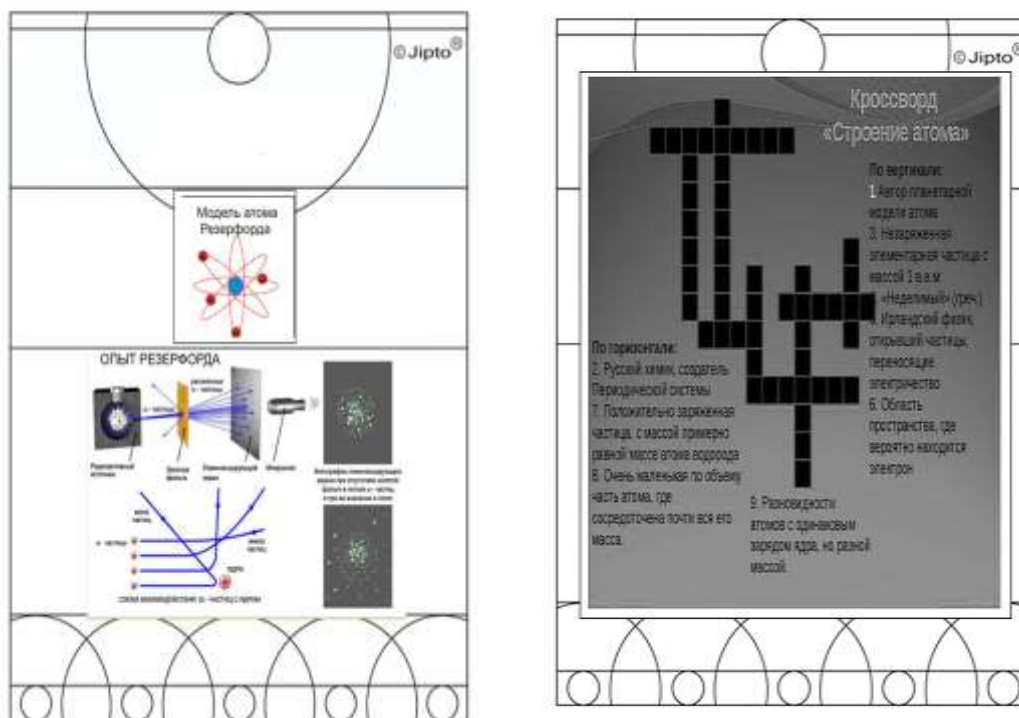

Рисунок 3. Вариант 3 поля игры JIPTO Рисунок 4. Вариант 4 поля игры JIPTO

Творчество при создании тематических полей, разработка множества вариантов игры JIPTO подтверждают большой интерес и реальную их эффективность при изучении теоретических основ неорганической химии, тем более, в сочетании с ИКТ. Использование игр подобного плана формирует у студентов такие практические компетенции как: самостоятельность мышления, ориентация в потоке информационного поля, выбор наиболее эффективных решений, использование учебно-методических междисциплинарных знаний.

Различные варианты игры могут быть активно использованы и в случае дистанционного обучения.

В рамках проекта МОН РК 2018-2020 гг по грантовому финансированию авторами был создан банк компьютеризированных учебных игр по химии.

В качестве основной дисциплины для работы был взят качественный химический анализ аналитической химии. Подобный выбор легко объяснить тем, что дисциплина аналитическая химия преподается при обучении в самых различных отраслях медицины, сельского хозяйства, промышленности и т.д. и т.п. Выбор, в качестве объекта работы, химического качественного анализа обусловлен тем, что в нем широко представлены самые различные виды химических реакций и взаимодействий, необходимых в профессиональной деятельности всем, кто обучается химии. Поэтому выбор исполнителями содержания учебных игр для химического качественного анализа оказался достаточно очевидным и главное химическим.

Использование современных информационных технологий на занятиях химии помогает в различной степени устранить ряд трудностей, связанных с запоминанием материала, изучить и закрепить материал на уровне эмоционального сознания, что, несомненно, способствует развитию познавательного интереса, вносит свой вклад. Они несут определенную эмоциональную нагрузку, не только решая общие образовательные и развивающие задачи, но и подчеркивая качества творческого человека: инициативность, настойчивость, целеустремленность и способность находить решение в нестандартной ситуации.

Так как в химическом качественном анализе основным считается знание основных схем анализа, химических свойств и химических реакций между реагентами, исполнителями были взяты для выполнения работы, следующие опорные моменты в знаниях учащихся:

- необходимость знания учащимися главных схем химического качественного анализа;
- знание учащимися большинства химических свойств соответствующих катионов и анионов участвующих в реакциях;
- умение учащихся производить условное разделение гипотетических смесей катионов и анионов на основе их химических свойств.

На этой базе исполнителями были разработаны и предложены для применения в учебной практике - учебные игры, получившие условные названия «Угадай элемент», «Химическая реакция», «Аналитическое лото». По своим возможностям эти учебные игры предназначены обучать учащихся следующим знаниям:

«Угадай элемент» - создан для обучения учащихся физическим и химическим свойствам веществ, отдельных катионов и анионов;

«Аналитическое лото» - дает возможность обучать учащихся сероводородной и кислотно-основной классификациям катионов, наиболее широко применяемым в анализе, позволяющие изучать химические свойства катионов и анионов по двум химическим классификациям при реализации как классического, так и дистанционного обучения

«Химическая реакция» - учит учащихся, в каком направлении идут химические реакции, преимущественно какие из них будут протекать, даже при совместном одновременном присутствии различных катионов и анионов в одном растворе.

Указанные, разработанные учебные химические игры получили регистрацию в виде авторских свидетельств Республики Казахстан.

Данные учебные игры были компьютеризованы. Для примера приводим правила игры «Аналитическое лото». Через интернет учащиеся заходят по ссылке, открывается начальная страница сайта, приведенная на рисунке 1.

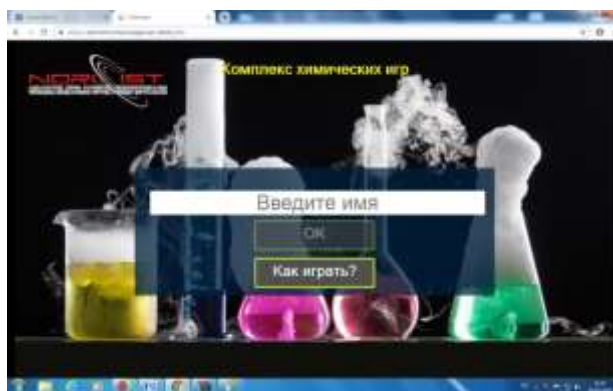

Рисунок 1 – Начальная страница сайта

В поле «Введите имя» задается имя пользователя, которое вводится в игру нажатием на кнопку Ок. При нажатии кнопки «Как играть?» пользователь может ознакомиться с правилами игры, приведенными на казахском, русском и английском языках.

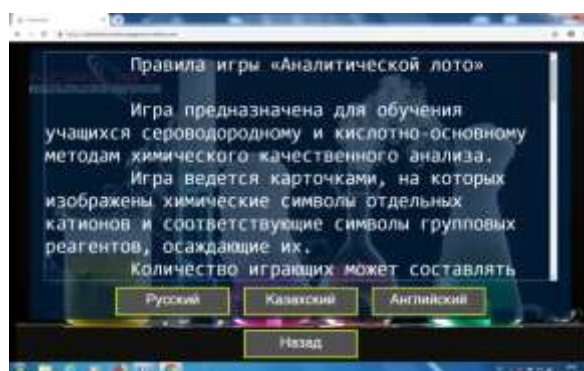

Рисунок 2 – Правила игры «Аналитическое лото»

После ознакомления с правилами игры, нажав на кнопку «Назад» пользователь сможет вернуться на начальную страницу сайта.

После ввода имени в поле нажатия Ок, открывается следующая страница, под названием игры «Аналитическое лото».

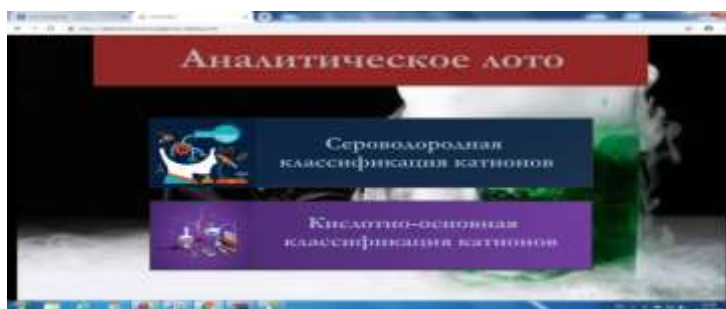

Рисунок 3 – Виды классификаций катионов

Здесь расположены две кнопки «Сероводородная классификация катионов» и «Кислотно-основная классификация катионов». Наведя курсор на одну из этих кнопок «Сероводородная классификация катионов» или «Кислотно-основная классификация катионов» нажатием левой кнопкой мыши, осуществляется выбор игры.

После выбора определенной классификации, кликая левой кнопкой мыши, открывается страница, на которой расположены кнопки «Подключиться», «Количество игроков», «Создать», «Начать игру», «Отключиться» и «Назад».

С помощью кнопки «Отключиться» можно приостановить игру. Кнопка «Назад» переключает обратно на начальную страницу.

Для создания игры один из игроков, который в дальнейшем будет создавать игру, должен задать в поле «Количество игроков» нужное количество участников. Количество играющих составляет от 4-х до 6-ти человек. Затем он после определения участников, нажимает на кнопку «Создать».

После ее нажатия на экране активируется табло «Игра1_1/4», которое показывает количество подключенных участников игры. Каждый игрок подключается к игре со своего рабочего места, нажимая на кнопку «Подключиться». Далее на экране открывается страница игрового поля.

Рисунок 4 – Игровое поле

Внедрение в учебный процесс достаточного количества и вариантов компьютерных игр и эффективное их использование для закрепления, диагностики и контроля знаний на семинарских, лабораторных и практических занятиях, является основой получения устойчивых знаний, умений и навыков в области аналитической химии.

После открытия игрового поля участники игры играют по правилам игры, которая приведена в разделе «Как играть».

В последнее время интерес студентов к изучению науки снизился. Конечно, использование старых наглядных пособий, монотонных учебников и диаграмм, что не вызывает интереса к этим наукам. Для исправления этого могут быть использованы современные информационные технологии, которые используются на разных этапах образовательного процесса.

Информационные технологии имеют уже другие средства, для активизации студенческой активности. А это основная линия и основа эффективности результатов.

Использование современных информационных технологий на занятиях химии помогает в различной степени устранить ряд трудностей, связанных с запоминанием материала, изучить и закрепить материал на уровне эмоционального сознания, что, несомненно, способствует развитию познавательного интереса, вносит свой вклад. Они несут определенную эмоциональную нагрузку, не только решая общие образовательные и развивающие задачи, но и подчеркивая качества творческого человека: инициативность, настойчивость, целеустремленность и способность находить решение в нестандартной ситуации.

Результаты анализа подтверждают, что разработанные и предложенные для использования компьютерные игры по химии показывают лучший результат усвоения учебного материала. Таким образом, результаты исследования могут рассматриваться как показатель эффективности применяемых игр обучения. Использование информационно-компьютерного обучения одинаково необходимо как обучающему, так и обучающемуся.

Исследованием доказана эффективность предложенного подхода к организации образовательного процесса. Результаты исследования и разработанная база учебных компьютерных игр могут быть использованы учителями школ для организации занятий по химии, как в общеобразовательных классах, так и в классах с углубленным изучением отдельных предметов.

Следовательно, можно сделать общий вывод: использование учебных компьютерных игр в современном учебном процессе при преподавании курса химии позволит мотивировать заинтересованность учащихся к предмету, а также повысить их познавательную деятельность и уровень усвоения химии.

Заключение. В результате проведенного исследования сделаны следующие выводы:

- критический анализ отечественной и зарубежной научно-методической литературы по инновационным технологиям обучения естественных дисциплин в педагогических вузах свидетельствует о значительной эффективности игровых образовательных технологий в сочетании с информационно-компьютерными, способствующих интеграции теоретических знаний с практикой будущей профессиональной деятельностью;

- разработаны учебные игры по курсам неорганической и аналитической химии в сочетании с компьютерными технологиями;

- по дисциплине «Теоретические основы неорганической химии» разработаны тематические поля интеллектуальной игры ЛРТО;

- по дисциплине «Аналитическая химия» использован, разработанный авторами ранее, банк компьютеризированных компьютерных игр по курсу «Качественный анализ».

Как показал педагогический эксперимент по выборочным темам курсов неорганической и аналитической химии, компьютерные учебные химические игры не только обогащают педагогический процесс новыми возможностями, с помощью которых студенты приобретают профессиональные компетенции, но и посредством игровой деятельности, включенной в образовательный процесс, игра делает обучение интересным, занимательным, создает мотивацию к усвоению учебного материала, усиливает интерес и облегчает усвоение наиболее трудных тем. Использование компьютерных учебных игр обеспечивает многочисленные преимущества как для студентов так и для преподавателей. Проведенное исследование показало, что использование современных игровых технологий воодушевляет студентов, дает импульс к совместной учебе и повышает успеваемость.

Результаты показали, что практически все студенты вовлечены в процесс, они активизировались, начинали по-другому относиться к занятию. Использованные компьютерные игры позволяют увлечь, сделать интересным, а, самое главное, более эффективным, сам процесс обучения. Именно в этом и заключается интерес к современным образовательным технологиям, как к методу педагогического обучения. Более того, компьютерные игры требуют наличия определенного уровня познавательной активности и ее интенсивности, но и сам компьютер является источником развития, как познавательной активности, так и других интеллектуальных чувств учащегося – любознательности, удовлетворенности результатом своей деятельности, а также волевых качеств, позволяющих сохранить и удержать процесс игры.

Особенно важную роль при этом будет играть наличие у учащегося определенного информационного капитала, определяющего уровень интеллектуального развития личности [8]. Сегодня уже не возникает сомнений в необходимости использования информационно – коммуникативных технологий.

К использованию компьютерных технологий на занятиях стоит подходить обдуманно, с точки зрения методической необходимости. Есть различные тематики дисциплин, изучение которых предполагает возможно традиционные или другие средства обучения. Всегда надо оценивать вероятность повышения качества знаний в зависимости от методов обучения.

Многие сторонники старой модели обучения утверждают, что современные методики ухудшают процесс обучения. Это обусловлено тем, что устоявшиеся методы приносят больше результатов, чем современная методика. Например, многие педагоги полагают, что проведение опытов по традиционной схеме дает возможность учащемуся самому исследовать весь процесс: устанавливать необходимое оборудование, засекают время, используя стационарные часы, чертить графики, заполнять таблицы. Конечно, это развивает практические умения и навыки, необходимые в профессиональной деятельности и укладывается в канву практико-ориентированного обучения. Но, то количество времени, которое затрачивается на подготовку и фиксирование данных, позволят сэкономить новые технологии, и сохранить заинтересованность учащегося в проводимом процессе и привлечь внимание обучаемых к содержанию изучаемого материала.

Список использованной литературы:

1. Nantshev,R., Feuerstein,E., González,R.T., Alonso, I.G., Hackl,W.O., Petridis,K., Triantafyllou,E., Ammenwerth,E. 2020. *Teaching approaches and educational technologies in teaching mathematics in higher education. Education Sciences, 10(12), articlenumber354.*
2. Раткевич Е.Ю. Проблемы компьютеризации процесса образования // *Химия в школе.* – 2001. – № 1. – С. 13-18.
3. Береснева Е.В., Зайцев М.А., Селезнев Р.В., Даровских Л.В., Соломонович М.М. *Дидактические возможности современных информационных технологий в подготовке специалиста-химика [Электронный ресурс] INTEGRATION OF EDUCATION. Vol. 22, №1. 2018.*
4. Абубакарова З.Ш. *Использование компьютерных технологий при изучении химии [Электронный ресурс] Известия Чеченского государственного педагогического института.* – 2017. – Т.13, № 1(17).
5. Добряева М.В. *Роль информационных технологий в повышении качества знаний учащихся // Информационные технологии в образовании. Материалы научно-практической конференции.* – Саранск: МРИО, 2004. – С. 71-75.
6. Агафонова И.П., Безрукова Н.П. *Модернизация практических занятий при обучении аналитической химии студентов - будущих фармацевтов // Среднее профессиональное образование.* – 2016. – № 5. – С. 30-33.
7. Белохвостов А.А. *Методические особенности применения информационно-коммуникационных технологий при организации обучения химии в профильных классах педагогической направленности [Электронный ресурс] Наука - образованию, производству, экономике: материалы XXIII (70) регион. науч.-практ. конф. преподавателей, научных сотрудников и аспирантов: в 2 т., 15 февр. 2018 г., Витебск.* – Электрон.дан. – Витебск: Витебский гос. ун-т им. П.М. Машиерова. – 2018.
8. Белохвостов А.А. *Пропедевтика методической подготовки будущего учителя химии к использованию информационно-коммуникационных технологий при изучении химических дисциплин [Электронный ресурс] / А. А. Белохвостов // Наука - образованию, производству, экономике : материалы XX регион. науч.-практ. конф. преподавателей, научных сотрудников и аспирантов: в 2 т., 12-13 марта 2015 г., Витебск / Электрон. дан. – Витебск : Вит.гос. ун-т им. П.М. Машиерова: 2015.*
9. Elena V. Frolova, Olga V. Rogach, Tatyana M. Ryabova. *Digitalization of Education in Modern Scientific Discourse: New Trends and Risks Analysis // European Journal of Contemporary Education, 2020, 9(2): 331-336*
10. Чернобельская Г.М. *Методика обучения химии в средней школе: учебник для студ. высш. учеб.заведений / Г.М. Чернобельская.* – М.: ВЛАДОС, 2000. – 336
11. Нурахметова А.Р., Ахметов Н.К., Оралбаева К.Б. *Активизация познавательной деятельности учащихся на факультативных занятиях по химии в школе / А.Р. Нурахметова, Н.К. Ахметов, К.Б. Оралбаева - Алматы.* – 2013. – 233 с.
12. Ахметов Н.К. Нурахметова А.Р. Сагимбаева А.Е. *Игровое обучение в химическом анализе / Н.К. Ахметов, А.Р. Нурахметова, А.Е. Сагимбаева - Алматы, КазНПУ им.Абая, «Ұлағат».* – 2019. – 264 с.
13. tgv-jipto.blogspot.com Г.В. Томский, 1988-2008
14. fdop.s-vfu.ru/files/3_forma.pdf Деледик (предисловие к первой книге Томского о ЖИПТО)

15. Мейрманова А.А., Альмеш Д.М. Игровые технологии в образовании. Вестник КазНПУ им Абая: Серия «Естественно-географические науки». №-3(57). – Алматы, 2018. – С.92-100.

16. Мейрманова А.А., Альмеш Д.М. Игровые технологии в образовании. Bulletin Almanach Science Association France-Kazakhstan 2020 Volume 3, – P.168-178

References:

1. Nantschev, R., Feuerstein, E., González, R.T., Alonso, I.G., Hackl, W.O., Petridis, K., Triantafyllou, E., Ammenwerth, E. 2020. Teaching approaches and educational technologies in teaching mathematics in higher education. *Education Sciences*, 10(12), article number 354.

2. Ratkevich E.Ju. Problemy komp'yuterizacii processa obrazovaniya [Problems of computerization of the educational process]. *Himija v shkole [Chemistry at school]*, 1, 13-18, (2001).

3. Beresneva E.V., Zaitsev M.A., Selezenev R.V., Darovskikh L.V., Solomonovich M.M. Didakticheskie vozmozhnosti sovremennykh informacionnykh tehnologii v podgotovke specialista-himika [Didactic possibilities of modern information technologies in the training of a chemical specialist]. *INTEGRATION OF EDUCATION*, 22(1), (2018). Available at: URL: <http://edumag.mrsu.ru> (accessed 28.08.2021)

4. Abubakarova Z. Sh. Ispol'zovanie komp'yuternykh tehnologii pri izuchenii himii [Jelektron nyiresurs] [The use of computer technologies in the study of chemistry] *Izvestija Chechenskogo sudarstvennogo pedagogicheskogo instituta [Proceedings of the Chechen State Pedagogical Institute]*, 13(1), (17), (2017). Available at: URL: <https://www.chechsru.com/> [in Russian] (accessed 28.08.2021)

5. Dobrjaeva M.V. Rol' informacionnykh tehnologij v povyshenii kachestva znaniy uchashhihsja [The role of information technology in improving the quality of students' knowledge]. *Materialy nauchno-prakticheskoi konferencii «Informacionnye tehnologii v obrazovanii» [Materials of the scientific and practical conference "Information Technologies in Education"]* – Saransk: MRIO, 2004, pp. 71-75.

6. Agafonova I.P., Bezrukova N.P. Modernizacija prakticheskoi hzanjati priobuchenii analiticheskoi himii studentov – budushhih farmacevtov [Jelektronnyy resurs] [Modernization of practical classes in teaching analytical chemistry to students-future pharmacists] *Srednee professional'noe obrazovanie [Secondary vocational education]*, (5), 30-33, (2016). Available at: URL: <http://www.portalspo.ru/> (accessed 28.08.2021)

7. Belokhvostov A.A. Metodicheskie osobennosti primeneniya informacionno-kommunikacionnykh tehnologii pri organizacii obuchenija himii v profil'nykh klassah pedagogicheskoi pravlennosti [Methodological features of the use of information and communication technologies in the organization of chemistry training in specialized classes of pedagogical orientation]. *Nauka - obrazovaniyu, proizvodstvu, jekonomike: materialy XXIII (70) region. nauch.-praktich. konf. prepodavatelej, nauchnykh sotrudnikov i aspirantov: v 2 t., 15 fevr. 2018 g., Vitebsk [Science - education, production, economy: materials XXIII (70) region. scientific and practical conference of teachers, scientific collaborators and postgraduates: in 2 volumes, February 15, 2018, Vitebsk]. - Electron. dan. – Vitebsk, 2018, pp.152-154.*

8. Belokhvostov A.A. Propedeutika metodicheskoi podgotovki budushhego uchitelja himii k ispol'zovaniju informacionno-kommunikacionnykh tehnologii pri izuchenii himicheskikh disciplin [Propaedeutics of methodological preparation of the future chemistry teacher for the use of information and communication technologies in the study of chemical disciplines]. *Nauka - obrazovaniyu, proizvodstvu, jekonomike: materialy XX region. nauch.-prakt. konf. prepodavatelej, nauchnykh sotrudnikov i aspirantov: v 2 t., 12-13 marta 2015 g., Vitebsk [Science - education, production, economy: materials XX region. scientific-practical conf. teachers, researchers and graduate students: in 2 volumes, March 12-13, 2015, Vitebsk] / - Electron. Dan. – Vitebsk, 2015, pp.114-116.*

9. Frolova E.V., Rogach O.V., Ryabova T.M. Czifrovizaciy aobrazovaniya v sovremennom nauchnom diskurse: novy`etendenczii i analiz riskov [Digitalization of Education in Modern Scientific Discourse: New Trends and Risks Analysis] *Evropejski jzhurnal sovremennogo obrazovaniya [European Journal of Contemporary Education]*, 9 (2), 331-336, (2020). Available at: <http://ejournal1.com/> [in Russian] (accessed 28.08.2021)

10. Chernobel'skaja G.M. Metodika obuchenija himii v srednej shkole: uchebnik dlja stud. vyssh. ucheb.zavedenij [Methods of teaching chemistry in secondary school: a textbook for students. higher. studies.institutions]. (Moskva, VLADOS, 2000).

11. Nurahmetova A.R., Ahmetov N.K., Oralbaeva K.B. Aktivizaciya poznavatel'noj dyatel'nosti uchashchihhsya nafakul'tativnyh zanyatiyahpo himii v shkole / A.R. Nurahmetova, N.K. Ahmetov, K.B. Oralbaeva - Almaty. – 2013. – 233 s.

12. Ahmetov N.K., Nurahmetova A.R., Sagimbaeva A.E. Igrovoe obuchenie v himicheskom analize [Learning through play in the chemical analysis]. (Almaty, Ylagat, 2019)

13. tgv-jipto.blogspot.com G.V. Tomskij, 1988-2008

14. fdop.s-vfu.ru/files/3_forma.pdf Deledik (predislovie k pervoj knige Tomskogo o ZHIPTO)

15. Mejrmanova A.A., Al'mesh D.M. Igrovye tekhnologii v obrazovanii. Vestnik KazNPU im Abaya: Seriya «Estestvenno-geograficheskie nauki». №-3(57). - Almaty, 2018, s.92-100.

16. Mejrmanova A.A., Al'mesh D.M. Igrovye tekhnologii v obrazovanii. Bulletin Almanach Science Association France-Kazakhstan 2020 Volume 3, r.168-178

FTAMP 14.25.19.

<https://doi.org/10.51889/3170.2022.17.56.019>

Сапанова Н.Д.^{1*}, Шілдебаев Ж.Б.¹

¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҮЙРМЕЛЕР ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТИІМДІ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Экологиялық сауаттылықты қалыптастыру-экологиялық білім берудің маңызды мақсаттарының бірі. Экологиялық сауаттылықтың жеткіліксіздігі қоршаған ортаның ластану мәселесін күшейтеді. Жалпы мектептердегі экологиялық электив курстары, үйірмелер-бұлар оқушылардың қоршаған ортаны сақтау мақсатындағы жұмыстарға қатысуына ықпал етеді. Экологиялық үйірмелердің оқушылардың экологиялық сауаттылығына әсерін зерттеу Алматы облысы, Қарасай ауданы әл-Фараби атындағы мамандандырылған лицейінде жүргізілді. Зерттеудің мақсаттары экологиялық үйірме мүшелерінің әртүрлі экологиялық білімі бар-жоғын, экологиялық көзқарасын және қоршаған ортаны қорғау шараларын білуіне ықпал келтіру болды. Деректер сауалнамалар арқылы кездейсоқ таңдалған 66 респонденттің үлгісінен жиналды. Үйірмелердің тұрақты мүшелерінен жұмыстардың қалай ұйымдастырылғандығы және оқушылардың мектептерде не істегені туралы ақпарат алу үшін сұхбат алынды. Жиналған деректер кестелер мен график түрінде ұсынылды. Ол пайыздар, t критерийі және Хи-квадрат көмегімен талданды. Зерттеу көрсеткендей, экологиялық үйірмеге қатысу респонденттердің қоршаған ортаға деген көзқарасына әсер етті. Зерттеу экологиялық үйірмелердің экологиялық білімді арттырудың маңызды құралы болып табылады деген қорытындыға келді, себебі олар сыныпта алынған экологиялық білім беру тұжырымдамаларын белсенді оқытуға және игеруге ықпал ететін интерактивті оқыту әдістерін ұсынады. Зерттеуде берілген ұсыныстар экологиялық білім теориялық тұрғыдан сыныпта да, сыныптан тыс та оқытылуы керек. Бұл оқушылардың экологиялық білімін арттыруға және сол арқылы қоршаған ортаның деградациясын азайтуға орасан зор септігін тигізеді.

Түйін сөздер: экологиялық білім, экологиялық сауаттылық, экологиялық үйірме, жаһандық мәселелер, қоршаған орта.

Сапанова Н.Д. *¹ Шілдебаев Ж.Б.¹

¹ Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы Казахстан,

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ КРУЖКИ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ СПОСОБ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Нормализация экологической грамотности-одна из важнейших целей экологического образования. Недостаточная экологическая грамотность усугубляет проблему загрязнения окружающей среды. Экологические элективные курсы, кружки в общеобразовательных школах-это способствует участию учащихся в работе по сохранению окружающей среды. Изучение влияния экологических кружков на экологическую грамотность учащихся проводилось в специализированном лицее имени Аль-Фараби Карасайского района Алматинской области. Цели исследования заключались в том, чтобы способствовать тому, чтобы члены экологического кружка знали, обладают ли они различными экологическими знаниями, экологическими взглядами и экологическими мерами. Данные были собраны из выборки из 66 респондентов, выбранных случайным образом с помощью опросов. Постоянные члены кружков были опрошены, чтобы получить информацию о том, как были организованы работы и что учащиеся делали в школах. Собранные данные были представлены в виде таблиц и графиков. Он был проанализирован с использованием процентов, критерия t и Хи-квадрата. Исследование показало, что участие в экологическом кружке повлияло на отношение респондентов к окружающей среде. Исследование пришло к выводу, что экологические круги являются важным инструментом для повышения экологических знаний, поскольку они предлагают интерактивные методы обучения, которые способствуют активному обучению и усвоению концепций экологического образования, полученных в классе. Рекомендации, представленные в исследовании экологическое образование теоретически следует преподавать как в классе, так и за его пределами. Это будет способствовать повышению экологического образования учащихся и, таким образом, уменьшению деградации окружающей среды.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическая грамотность, экологический круг, глобальные проблемы, окружающая среда.

*Sapanova N., *¹ Childibaev D. ¹*

*¹Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

ENVIRONMENTAL CIRCLES AS AN EFFECTIVE WAY OF ENVIRONMENTAL EDUCATION

Abstract

Normalization of environmental literacy is one of the most important goals of environmental education. Insufficient environmental literacy exacerbates the problem of environmental pollution. Environmental elective courses, clubs in secondary schools-this contributes to the participation of students in environmental conservation. The study of the influence of environmental circles on the environmental literacy of students was conducted at school No. 14 in Almaty. The objectives of the study were to help the members of the environmental circle to know whether they have different environmental knowledge, environmental views and environmental measures. The data was collected from a sample of 66 respondents selected randomly through surveys. The permanent members of the circles were interviewed to get information about how the work was organized and what the students were doing in schools. The collected data were presented in the form of tables and graphs. It was analyzed using percentages, the t criterion, and Chi-squared. The study showed that participation in the environmental circle influenced the respondents' attitude to the environment. The study concluded that environmental circles are an important tool for improving environmental knowledge, as they offer interactive teaching methods that promote active learning and assimilation of environmental education concepts learned in the classroom. Recommendations presented in the study environmental education should theoretically be taught both in the classroom and outside it. This will help to increase the environmental education of students and, thus, reduce environmental degradation.

Keywords: ecological education, ecological literacy, ecological circle, global problems, environment.

Кіріспе. Бүгінгі таңда адамзатқа өзін қоршаған ортамен ортақтасып, табиғаттың сырын, өзіндік ара қатынасын зерттеп, оның жан – дүниеде болған әсерін сезіп байқап, мүмкін болатын экологиялық зардаптардың ауқымын, таралған аумағын, экономикаға келтіретін зиянын, жер бетіндегі тірі тіршілікке тигізетін қолайсыз құбылыстарын аңғарып біліп, оған қарсы күрес жүргізу үлкен мәселе.

Қазіргі әлемде экологиялық проблемалар өзінің қоғамдық мәні жағынан алдыңғы қатарлы мәселелердің біріне айналды, мұндай жағдай адамзатты бұрынғыдан да дана, ақылды болуды талап етеді.

Даналықты жүзеге асырудың бірі – экологиялық хабардарлық, жете білушілік болып табылады. Экологиялық жағдайдың әсері нәтижесінде жүргізілетін қазіргі адамзаттың рухани сапасын қайта қарау оларда алдыңғы кезекте жауапкершілік, даналық, ақылға салып көрушілік, аяушылық, табиғи ортаның әрбір байлығын бағалау және түсіну қабілеттерін дамытуға негізделген.

Экологиялық білім беру-адамдардың адамгершілік мінез-құлқын және олардың қоршаған ортаға қатысты міндеттері мен жауапкершілігін қалыптастыруға, сондай-ақ қоршаған ортаны қорғау және өмір сүру процесінде табиғатты ұтымды пайдалану саласында арнайы білім мен практикалық дағдыларды алуға бағытталған жеке тұлғаны тәрбиелеудің, оқытудың, өз бетінше білім алудың және дамытудың үздіксіз процесі. Экологиялық білім-бұл маңызды білім. Бұл оқушыға өз зерттеулері арқылы тұжырым жасауға, экологиялық тәжірибе жинақтауға, қоршаған орта мәселелерін шешу үшін өмір бойы қолдануға болатын дағдылар мен әдеттерді тәрбиелеуге, осы тәжірибені сыни және шығармашылық тұрғыдан түсінуге баса назар аударуға, өмірлік ұстанымның белсенділігін ынталандыруға мүмкіндік береді [1].

Соңғы бірнеше онжылдықта экологиялық проблемалар жаһандық, аймақтық және жергілікті деңгейде айтарлықтай шиеленісе түсуде. Экологиялық мәселелерге қатысты халықаралық қоғамдастықтардың, әсіресе білім беру саясатын жасаушылар мен оқу бағдарламаларын әзірлеушілердің үлкен алаңдаушылығына айналды. Экологиялық мәселелер туралы сауаттылық бүкіл әлемде өсіп келе жатқандықтан, мектептегі экологиялық білім беру бағдарламалары да кең таралуда. Әлемнің көптеген елдерінде мектептердегі мұғалімдер мен оқушылар жергілікті экологиялық жобаларға белсенді қатысады. Бұл бағдарламаларға ағаш отырғызу, экологиялық мәселелер жайында ақпарат жинау және жергілікті қоршаған ортаны қорғау сияқты іс-шаралар кіреді.

Экологиялық білім беру қоршаған ортаны сақтауға қатысты оқушылардың білімін арттыруға және мінез-құлқын өзгертуге бағытталған білім беру бағдарламаларын қамтиды. Экологиялық білім беру бағдарламалары экологиялық білімді, дағдыларды және табиғи ресурстар мен оларды басқару туралы сауаттылықты дамытуға бағытталған. Біріккен Ұлттар Ұйымының білім, ғылым және мәдениет ұйымының (ЮНЕСКО) пікірінше, табиғатты қорғау білімі бастауыш мектеп пәндеріне, сондай-ақ орта мектептердің жаратылыстану, география және биология бағдарламаларына енгізілуі керек.

Экологиялық білім беру процестерінің күрделі сипатын ескеру үшін экологиялық үйірмелер мектептерде бірлескен іс-шаралар ретінде ұсынылады, олар формальды білім беру әдістерін қолдайтын эмпирикалық оқыту формасын ұсынады. Мектеп кезінде бірлескен оқу іс-шараларына қатысқан оқушылар академиялық тұрғыдан сәтсіздікке ұшырағандарға қарағанда ұстамды болғанын анықтады [2]. Svedbom, J. (2000) экологиялық үйірмелер жасөспірімдердің ересек өмірге дайындалу кезіндегі қиындықтары мен тәуекелдеріне қарсы тұрақтылық пен үйлесімділік сезімін дамытады, осылайша олар қоршаған ортаны қорғауға бейім болады [3].

Қазақстанның бастауыш және орта білім беру жүйесіндегі пәнаралық тәсілдің арқасында экологиялық білім беру мазмұны ресми білім беру жүйесіне енгізілгеніне қарамастан, ол экологиялық сауатты қоғам құру үшін жеткіліксіз, себебі мектепте оқытудың көпшілігі теориялық сипатта болып табылады. Экологиялық үйірмелер арқылы оқушылар нақты экологиялық ортамен танысып, практикалық біліммен танысады. Осылайша, экологиялық үйірмелер оқу бағдарламасына қоғамдық іс-шараларды енгізу арқылы мектеп жүйесі ұсынатын ресми білім беруді толықтыратын құрал болып табылады. Осыған орай, экологиялық білім берудің мақсаттары оқушыларға қоршаған орта туралы білімді, қоршаған ортаға деген оң көзқарасты, азаматтық іс-әрекет дағдыларындағы құзыреттілікті және құқықтарды кеңейту сезімін ояту болады [4].

Зерттеу келесі сұрақтарды қарастырды:

1. Экологиялық үйірме мүшесі болу зерттелетін аймақтағы оқушылардың экологиялық біліміне қаншалықты әсер етеді?

2. Экологиялық үйірме мүшесі болу оқушылардың оқу аймағында қоршаған ортаны қорғау шараларын қабылдауына қаншалықты әсер етеді?

Бұл зерттеудің жалпы мақсаты жоғары сынып оқушыларында экологиялық үйірменің экологиялық білімге, көзқарасқа және қоршаған ортаны қорғау шараларына әсерін бағалау болды. *Нақты мақсаттар:*

1. экологиялық үйірменің мүшесі болу оқушылардың зерттелетін саладағы экологиялық біліміне қаншалықты әсер ететінін анықтау.

2. Зерттеу аймағында оқушылардың қоршаған ортаны қорғау шараларын қабылдауына экологиялық үйірмелер қаншалықты әсер ететінін анықтау.

Зерттеуіміз экологиялық үйірмелер мен оның экологиялық білімге, қоршаған орта туралы көзқарасқа және қоршаған ортаны қорғау шараларына әсері арасындағы байланысты бағалай отырып, экологиялық

білім берудің тиімділігіне тәжірибеде қалай жетуге болатыны туралы ақпарат береді. Бұл зерттеудің нәтижелері мектептердегі экологиялық үйірменің пайдалы болуына ықпал етеді, сондықтан экологиялық сана дағдыларын қалыптастыруға оң әсері бар [5]. Білім берудің барлық деңгейлерінде экологиялық білім беруді енгізудің тиімділігі немесе тиімсіздігі оқушыларға бастапқы деңгейде ұсынылатын негізге байланысты.

Қоршаған ортаны қорғауға оң көзқараспен қарайтын білімді және жақсы бейімделген оқушылардың болуы тұрақты экологиялық білім берудің тиімділігі үшін өте маңызды. Зерттеуге тек 9 сынып оқушылары қатысты, өйткені олар мектептегі экологиялық үйірменің тұрақты мүшелері болды.

Алайда, бұл зерттеудің нәтижелері респонденттер сауалнамаларда бұрын орта мектеп бағдарламасына енгізілген экологиялық білім мазмұны арқылы экологиялық ақпаратқа қол жеткізген жағдайда ғана сенімді деп танылды.

Табиғи ресурстар - тау-кен өндірісі, шамадан тыс мал жаю, ормандарды кесу және жер мен судың ластануы сияқты іс-әрекеттерден кейін жойылып жатыр. Сондықтан табиғи ресурстарды қорғау үшін қорғау және қолдауға арналған Экологиялық ұйымдар құрылды [6]. Табиғатты қорғау бойынша ағартушылық қозғалыстар 1930 жылдары Америка Құрама Штаттарында топырақ эрозиясына, шаңды дауылдарға және су тасқынына жауап ретінде басталды.

Табиғатты қорғау білімінің негізгі мақсаты әртүрлі табиғи ресурстарды сақтаудың маңыздылығын атап өту болып табылады. Сол себепті құрылатын экологиялық үйірмелер-бұл қоршаған ортаны түсіну және қорғау мақсатында жұмыс істейтін оқушылардың үйлестірілген және ерікті топтары. Экологиялық үйірмелер қоршаған ортаға пайдалы бағдарламаларға қатысуға қызығушылық танытатын оқушылар тобынан тұрады [5].

Оқушылар арасында жақсы жоспарланған және ұйымдастырылған қоршаған ортаны қорғау комитеті табиғаттағы қиындықтарды және қоршаған ортадағы барлық тірі организмдердің өзара тәуелділігін түсінуге және бағалауға мүмкіндік береді. Экологиялық клубтар, үйірмелер оқушылардың экологиялық сауаттылығын арттырады сөзсіз. Экологиялық үйірмелер ақпаратты таратудың теориялық және практикалық тәсілдерін пайдаланады. Оларға дәрістер, плакаттар, аудиовизуалды материалдар, Фильмдер, экскурсиялар және ағаш отырғызу кіреді [7].

Зерттеу материалдары мен әдістері

Деректерді жинау құралдары

Экологиялық білім, экологиялық көзқарас және қоршаған ортаны қорғау шаралары туралы ақпарат алу үшін сауалнама пайдаланылды. Сауалнама *Google forms* платформасы арқылы жасалып, сілтемесі электронды почта арқылы оқушыларға жіберілді.

Қолданылған сауалнама екі бөлімнен тұрды: бірінші бөлімде респонденттердің жеке ақпараты, ал екінші бөлімде экологиялық білім, қоршаған ортаға деген көзқарас және қоршаған ортаны қорғау шаралары туралы сұрақтар болды. Сонымен қатар, сауалнамада балама нұсқаларды ұсынатын жабық сұрақтар да болды. Жабық сұрақтар қолдану себебі оларды кестеге келтіру, талдау оңай болды. Экологиялық үйірмедегі сабақтар оқушылардың жергілікті орта туралы білімдерін кеңейтуі керек. Олар оқушыларда бақылау, түрлерді анықтау, деректерді жазу, анализ жасау сияқты дағдыларды дамытуы керек. Экологиялық клубтар, үйірмелер - адамдарды ластану, қоқыс тастау, орман өрттері, ормандарды кесу және тірі тіршілік иелеріне қауіп төндіретін басқа да зиянды әрекеттерден аулақ болуға шақырады [8].

Белгілі бір экологиялық білімге (қайта өңдеу, суды қоқыстармен ластау және ормандарды кесу) бағытталған бірнеше эмпирикалық зерттеулер оқушылардың экологиялық білімі төмен екенін көрсетті. Сол сияқты ауыл мен қала оқушыларының нақты және тұжырымдамалық білімдерін салыстыра отырып, оқушылардың көпшілігінің білімі төмен екенін анықтады [9].

Зерттеуімізде үйірме мүшелері болып табылатын оқушылар мен оның мүшесіне кірмейтін оқушыларды салыстыру арқылы экологиялық үйірмелердің оқушылардың экологиялық білімі мен мәдениетіне әсерін зерттедік. Сонымен қатар, үйірме мүшелері мен үйірмеге мүше емес оқушылардың экологиялық білімі, тәрбиесі және қоршаған ортаны қорғау саласындағы көрсеткіштерін салыстырдық. Қарастырылған ғалымдардың барлығы дерлік жұмыстарында экологиялық білімді, көзқарасты және қоршаған ортаны қорғау шараларын білуді сыныптан тыс жұмыстар негізіндегі экологиялық ақпарат көздерімен байланыстырады. Бұл зерттеуіміздің негізінде экологиялық үйірмелердің экологиялық білімнің, тәрбиенің экологиялық қарым- қатынастың және қоршаған ортаны қорғау шараларынан хабардар болудың қайнар көзі екеніне сенімдіміз.

Зерттеудегі қолданылған сипаттамалық дизайн әдісі оқиғаларды сипаттайтын, содан кейін суреттерді жүйелейтін, кестелейтін және жиналған деректерді сипаттайтын мәліметтер жинау болып саналады.

Содан кейін ол оқырмандарға деректердің таралуын түсінуге көмектесу үшін кестелер мен диаграммалар сияқты көрнекі құралдарды пайдаланады. Бұл зерттеуде сипаттамалық дизайн сауалнаманы үйірменің тұрақты мүшелеріне сауалнама жүргізу арқылы ақпарат жинау әдісі ретінде пайдаланылды.

Деректерді жинау үшін сапалық және сандық әдістер қолданылды. Сандық және сапалық зерттеулерді қолданудың бірқатар артықшылықтары бар, өйткені олардың екеуі де бірін-бірі толықтырады және мәліметтерді нақты тексере алады [10].

Сандық талдау екі топта да экологиялық білімнің, қоршаған ортаға деген көзқарастың және қоршаған ортаны қорғау шараларының тәуелді айнымалысына бағытталған. Сандық процедуралар сандық көрсеткіштер арқылы салыстырады және математикалық талдау мен осы көрсеткіштердегі айырмашылықтарды береді [11].

Алынған ақпарат негізінде респонденттердің жынысына және олардың экологиялық үйірмелерге қатысқан-қатыспағанына байланысты экологиялық білімнің, тәрбиенің, экологиялық қарым-қатынастың немесе қоршаған ортаны қорғау шараларының төмен, орташа немесе жоғары көрсеткіштері ретінде жіктелді.

Бұл зерттеудің негізгі аудиториясы 9-сынып оқушыларынан тұрды. Бірақ барлық 9-сынып оқушыларын зерттеу саласына қосу мүмкін болмады, сол себепті сыныптардағы оқушыларды іріктеу мақсатты іріктеу әдісін қолдана отырып жүргізілді. Зерттеу аймағында 5 сынып болды, оларды іріктеу үшін пропорционалды кездейсоқ үлгілер қолданылды. Пропорционалды іріктеу-бұл іріктеме мөлшері жалпы іріктеме мөлшерінің үлесін құрайды. Экологиялық үйірмелердің мүшесінің құрамына кіретін және кірмейтін 3 сынып таңдалды. Таңдау үйірме мүшелері мен үйірмеден тыс оқушылардың пропорционалды өкілдігін қамтамасыз етті. Үйірменің 24 мүшесі үйірменің 42 мүшесіне қарсы таңдалды. Бұл сонымен қатар пропорционалды түрде қамтамасыз етілген ұлдар мен қыздардың өкілдігі: зерттеуге 30 ұл мен 36 қыз қатысты (1-кесте).

Кесте 1. Ұлдар мен қыздардың саны

Үйірме құрамына кіретін оқушылар		Үйірме құрамына кірмейтін оқушылар	
Қыздар	13	Қыздар	22
Ұлдар	11	Ұлдар	20
Барлығы	24	Барлығы	42

Оқушыларды үйірме мүшелігі, үлгерімі және жынысы бойынша жіктегеннен кейін респонденттерді таңдау үшін қарапайым кездейсоқ іріктеу қолданылды. Санау сандары себетке салынып, оқушылардан сандарды таңдауды сұрады. Бірінші топ студенттері бірінші болып таңдалды, содан кейін екінші топ. Зерттеуге тақ сандарды таңдағандар енгізілді.

Респонденттер жынысы мен үйірмеге мүшелік етуіне байланысты жіктелді. Респонденттердің 46,9 пайызы (N=31) ұл, ал респонденттердің 52,03 пайызы (N=35) қыз болды. Ұлдардың 35,4% (N=11) үйірме мүшелері болды, ал қалған 64,6% (N=20) үйірме мүшелері емес. Қыздардың 37,4% (N=13) үйірме мүшелері болса, 62,8% (N=22) үйірме мүшелері емес. Зерттеуге барлығы 66 респондент қатысты. Зерттеуге енгізілген респонденттер 2-кестеде келтірілген.

Кесте 2. Респонденттер жынысы мен үйірме құрамы бойынша жіктелуі

Санаттары	Ерлер	Пайыз	Әйелдер	Пайыз
Үйірме мүшелері	11	35,4	13	37,4
Үйірме мүшелері емес	20	64,6	22	62,8
Барлығы	33	100	35	100

Деректерді талдау

Барлық ақпараттар жиналған кезде, деректерді талдаудың бірінші кезеңі деректерді тазарту болды. Сауалнамалардан жиналған мәліметтер сәйкесінше кодталған және талдау үшін тиісті онлайн-калькуляторға жіберілген.

T-тест пен хи-квадрат экологиялық үйірме құрамы мен экологиялық білім, қоршаған ортамен қарым-қатынас және қоршаған ортаны қорғау шаралары арасындағы байланыстарды орнату үшін пайдаланылды.

$$\frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}}$$

x_1 : бірінші топтың орташа мәні

x_2 : екінші топтың орташа мәні

s_1 : бірінші топтың саны

s_2 : екінші топтың саны

n_1 : бірінші топтың стандартты ауытқуы

n_2 : бірінші топтың стандартты ауытқуы

Хи-квадрат коэффициенті қоршаған ортаға қатысты категориялық айырмашылықтарды анықтау және зерттелетін саладағы екі топ үшін қоршаған ортаны қорғау шараларын қабылдау үшін пайдаланылды. Категориялық ақпарат жиіліктер мен пайыздардың сипаттамалық статистикасы түрінде ұсынылды.

Әр санаттағы респонденттердің саны анықталды және олардың нәтижелері пайызбен ұсынылды. Алынған нәтижелердің маңыздылығын тексеру үшін хи-квадрат коэффициенті қолданылды. Хи-квадрат коэффициенті үйірме мүшелері мен үйірме құрамына кірмейтін оқушылардан алынған категориялық жиіліктер арасындағы айырмашылықты қоршаған ортаға қатысты салыстыру үшін қолданылды. Хи-квадрат қолайлы деп саналды, себебі ол екі тәуелсіз айнымалының бағалауларымен емес, жиіліктермен айналысады. Есептеуде нақты есептелген хи-квадрат мәнін беретін онлайн-калькулятор талдауы қолданылды. Есептелген хи-квадрат мәнінің ықтималдығы белгіленген мән деңгейінен аз болған кезде, қорытынды нөлдік гипотезаны қабылдау керек, ал егер ол маңыздылық деңгейінен үлкен болса, қорытынды нөлдік гипотезаны қабылдамау керек болды.

Экологиялық үйірме мүшелері мен үйірмеден тыс оқушылардың білімінің орташа бағалары арасындағы айырмашылықтарды салыстыру үшін t-тесттің талдау әдісі қолданылды. T-тестті талдау әдісін қолдана отырып, қоршаған орта туралы білімнің гендерлік бағалары да талданды. T-критерийі осы тәуелсіз айнымалылар үшін қолайлы болды, өйткені зерттеу жеке ұпайларды емес, топтың орташа көрсеткіштерін қарастырды.

Егер t-критерийінің мәні критикалық мәннен үлкен болса, нөлдік гипотеза қабылданбады және айнымалылар арасында айтарлықтай айырмашылықтың болуы туралы қорытынды жасалды. Егер t мәні критикалық мәннен аз болса, онда айнымалылар арасында айтарлықтай айырмашылықтың жоқтығын білдіретін нөлдік гипотеза қабылданды.

Есептелген t мәні 3,65 болды, ол 1,95-тен жоғары болды, $p \geq 0,05$ -тегі t мәні. Есептелген мән кестелік мәннен жоғары болғандықтан, нөлдік гипотеза қабылданбады және экологиялық үйірме мүшелерінің қоршаған орта туралы білімі басқа оқушылардан өзгеше деген балама гипотеза қабылданды.

Зерттеу нәтижелері. Экологиялық үйірме мүшелерінің басқа сынып оқушыларына қарағанда қоршаған орта туралы үлкен білімі бар деген зерттеу гипотезасына сәйкес келеді.

Жалпы зерттеудің негізгі мақсаты экологиялық үйірмелердің респонденттердің қоршаған ортаға қатынасына әсерін анықтау болды. Адамдардың қоршаған ортамен қарым-қатынасы туралы сұрақтары респонденттердің мына аспектілер бойынша пікірлерін сұрады: визуалды ластану, экологиялық эстетика, экологиялық мәселелер, қоршаған ортаның болашағы және қалдықтарды өртеу арқылы жою. Сұрақтарға Лайкерт шкаласы бойынша мүмкіндігі аз (1), мүмкін (2) және сөзсіз (3) деген жауаптар берілді. Мүмкіндігі аз жауабын таңдаған респонденттер қоршаған ортаға теріс көзқараспен қарады, ал ықтимал және сөзсіз таңдағандар қоршаған ортаға оң көзқараспен қарады. 9, 10 және 12-сұрақтарда мүмкіндігі азды таңдағандар қоршаған ортаға оң көзқараспен қарады, ал ықтимал және міндетті түрде қоршаған ортаға теріс көзқарасы бар адамдар деп саналды. Әр санаттағы респонденттердің саны анықталды және олардың нәтижелері келтірілді.

Бірінші сұрақта респонденттердің визуалды ластану туралы пікірі сұралды. Үйірме мүшелерінің 96,5 пайызы қабырғадағы қажетсіз жазбаларды алып тастаймыз деген мәлімдемемен келісті, сондықтан олар қоршаған ортаның ластануына оң көзқараспен қарады деп есептелді. Үйірме мүшелерінің 3,5 пайызы қоршаған ортаға теріс қарайтыны анықталды. Үйірмеге мүше емес оқушылардың 84 пайызы қоршаған

ортаның ластануына оң көзқараспен қарады, ал үйірмеге қатыспайтын оқушылардың 16 пайызы қоршаған ортаға теріс көзқараспен қарады.

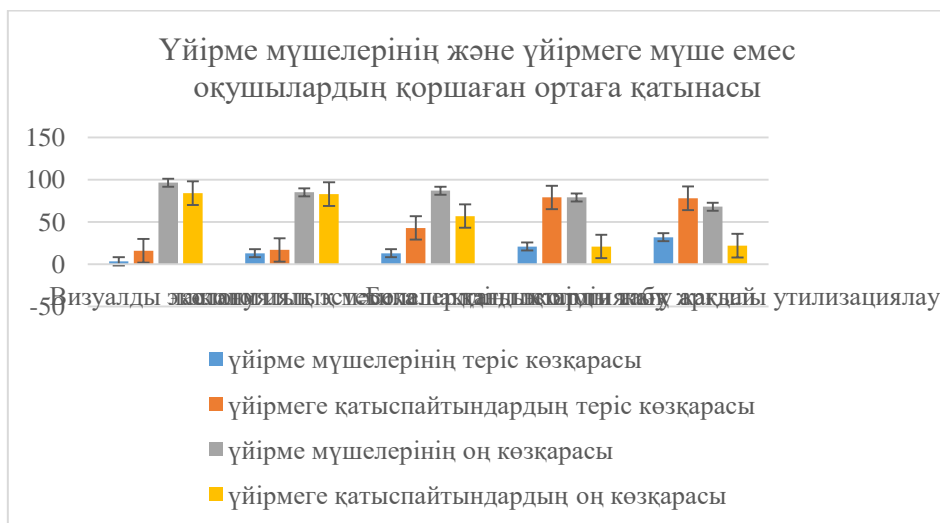
Хи-квадрат коэффициенті үйірме мүшелері мен үйірмеден тыс адамдар арасындағы қатынастардың әр түрлі екендігін анықтау үшін қолданылды. Алынған нәтижелер $\chi^2 = 18,453$, $df = 2$, $p \geq 0,05$ болды және қоршаған ортаның ластануына қатынасы адамның экологиялық үйірме мүшесі екендігіне немесе құрамында болмауына байланысты екендігі анықталды.

Екінші сұрақ мектеп аумағындағы қоршаған орта эстетикасының жақсаруына байланысты респонденттің жауабын талап етті. Алынған жауаптардың ішінде үйірме мүшелерінің 85 пайызы мектеп аумағындағы экологиялық эстетиканы жақсартуға оң көзқараспен қарады, ал 15 пайызы бұған теріс көзқараспен қарады. Үйірме құрамына кірмейтін оқушылардың 83 пайызы қоршаған орта эстетикасына оң көзқараспен қарады, ал 17 пайызы қоршаған орта эстетикасына теріс көзқараспен қарады. Пайдаланылған кезде хи-квадрат алынған нәтижелердің өзектілігін анықтау үшін алынған нәтижелер $\chi^2 = 8,756$, $df = 2$, $p \geq 0,05$ болды және экологиялық эстетика туралы пікірлер экологиялық үйірмеге тәуелді емес болып шықты.

Үйірме мүшелерінің 87 пайызы экологиялық мәселелерді шешуге оң көзқараспен қарады, ал 13 пайызы экологиялық мәселелерді шешуге теріс көзқараспен қарады. Үйірменің құрамына кірмейтін оқушыларға келетін болсақ, 57 пайызы экологиялық мәселелердің шешімін табуға оң көзқараспен қарады, ал 43 пайызы экологиялық мәселелердің шешімін табуға теріс көзқараспен қарады. Хи-квадраттың нәтижелері $\chi^2 = 8,837$, $df = 2$, $p \geq 0,05$ екенін ескере отырып, экологиялық проблемалардың шешімдерін табуға деген көзқарас экологиялық үйірме құрамында болуға тәуелді емес болып шықты.

Төртінші сұрақ оқушылардың қоршаған орта жағдайының болашағына деген көзқарасына қатысты болды. Үйірме мүшелерінің 79 пайызы болашақ қоршаған орта жағдайларына оң көзқараспен қарады, ал үйірме мүшелерінің 21 пайызы болашақ қоршаған орта жағдайларына теріс көзқараспен қарады. Үйірмеге қатыспайтындардың 21 пайызы өз мектебінің болашақ экологиялық тұрғыдан жағдайына оң көзқараспен қарады, ал 79 пайызы өз мектебінің болашақ жағдайларына теріс көзқараспен қарады. Алынған хи-квадрат мәндері екенін ескерсек $\chi^2 = 87,717$, $df = 2$, $p \geq 0,05$, респонденттің қоршаған орта үшін болашаққа қатынасы экологиялық үйірмеге тәуелді болғаны байқалды.

Қоршаған ортаға қатысты соңғы сұрақ студенттерден қалдықтарды жағу арқылы қалай жою керектігін түсінуді талап етті, осылайша ластануды арттырды. Үйірме мүшелерінің 68 пайызы қоқысты өртеу арқылы қайта өңдемейді, сондықтан олар қоқысты өртеу арқылы қайта өңдеуге оң көзқараспен қарайды, ал 32 пайызы қоқысты өртеу арқылы қайта өңдеуге теріс көзқараспен қарайды. Үйірмеде жоқ оқушылардың 22 пайызы қоқысты өртеу арқылы жоюға оң көзқараспен қарады, ал 78 пайызы теріс көзқараспен қарады қоқысты. Алынған хи-квадрат мәні $\chi^2 = 57,518$, $df = 2$, $p \geq 0,05$, қоқыс қалдықтарын жағу арқылы жоюға деген көзқарас оқушылардың үйірме мүшесі екендігіне немесе мүшесі болмауына байланысты екенін көрсетті. Үйірме мүшелері мен үйірме мүшелері болып табылмайтын оқушылардың позицияларының пайыздық арақатынасы 1-суретте көрсетілген.

Сурет 1. Респонденттердің қоршаған ортаның ластануына деген көзқарастары

Экологиялық зерттеу экологиялық үйірме мүшелерінің бірде-бір экологиялық үйірмеде болмағандармен салыстырғанда қоршаған ортаға оң көзқарасы болған үш жағдайды анықтады. Осылайша, зерттеу экологиялық үйірмеге қатысу қоршаған ортаға деген көзқарасқа белгілі бір әсер ететінін көрсетті.

Сыныптан тыс яғни ашық ауада білім беру балалардың бойында табиғатқа деген оң көзқарастары болатынын анықтады. Сонымен қатар, нәтижелер экологиялық үйірмелерге қатысу оқушылардың қоршаған орта туралы түсініктерін айтарлықтай жақсартатынын көрсетеді. Осылайша, бұл зерттеу экологиялық үйірме бағдарламаларының оқушылардың қоршаған ортаға деген оң көзқарасының қалыптасуына септігі бар.

Нәтижелерді талқылау. Экологиялық білім мен тәрбие беру өзіне кешенді зерттеулерді талап етеді: *біріншіден* – табиғат пен қоғам арасындағы қарым – қатынасты қалыптастыру үшін көпшілікке біртұтас ғылыми білім жүйесін беру; *екіншіден* – тұлғаның дүниеге деген ізгілік көзқарасын тәрбиелеу; *үшіншіден* – экологиялық мәдениетті дамыту; *төртіншіден* – қоршаған ортаны қорғауда белсенді бағытты ұстау және алған білімді тәжірибе жүзінде іске асыру.

Біз өз зерттеуімізде оқушылардың экологиялық үйірмелерге қатысуы негізінде экологиялық білімі мен мәдениетін қалыптастыру мақсатында жұмыстар ұйымдастырдық. Дегенмен, бүгінгі күнге дейін мектептерде сыныптан тыс факультатив сабақтары жүргізілгеніне қарамастан, бұл зерттеуде берілген экологиялық үйірме оқушыларға экологиялық білім мазмұнын сабақтарда ұйымдастырудың әдіс-тәсілдерін жан-жақты қарастырды. Оқушылардың сабақтан алған теориялық білімдерін практикамен ұштастырудағы пікірталастар, оқушылардың ғылыми жобалары, экологиялық апталық, практикалық жұмыстар өткізудің жаңа жолдары мен формалары ұсынылып және соның негізінде оқушылардың экологиялық сауаттылығы артатындығы дәлелденді. Сонымен қатар үйірмеге қатыспаған оқушылардың қоршаған ортадағы мәселелердің аз алаңдататыны экологиялық білімнің және қызығушылықтың төмен екендігін көрсетті.

Зерттеуімізде үйірмеге қатысқан оқушылар мен оның мүшесіне кірмейтін оқушыларды салыстыру арқылы экологиялық үйірмелердің оқушылардың экологиялық білімі мен мәдениетіне қалай әсер ететінін зерттедік. Сонымен қатар, зерттеуге қатысқан барлық сыныптар бойынша экологияны үйірмеде оқыту әдістері жаңа педагогикалық технологиялар бойынша жүзеге асырылып, оң нәтижеге қол жеткіздік.

Экологиялық үйірмелер студенттерге олардың әрекеттерінің қоршаған ортаға қалай әсер ететінін түсінуге көмектеседі, күрделі экологиялық мәселелерді шешуге қажетті білім мен дағдыларды, сондай-ақ болашақта қоршаған ортаны таза және тұрақты ұстау үшін қандай іс-әрекет жасау жолдарын үйретеді.

Қорытынды. Зерттеуіміз көрсеткендей, экологиялық үйірмеге қатысу оқушы экологиялық үйірменің мүшесі болмаған кезбен салыстырғанда қоршаған ортаны қорғауға бағытталған іс-шараларға белсенді қатысуға бейім. Бұл зерттеудің нәтижелері экологиялық үйірме мүшелері экологиялық бағыттағы іс-шараларға қатысуға дайын деген зерттеу гипотезасына сәйкес келеді.

Осылайша, зерттеуден кейін мынандай қорытынды жасалды:

Оқушылар экологиялық үйірмелердің іс-шараларына қатысқан кезде, табиғатпен өзара әрекеттесуі нәтижесінде пайда болған әсердің арқасында олардың экологиялық білім құзыреттілігі жақсарды;

Оқушылар қоршаған ортамен үнемі ерікті қарым-қатынаста болуына байланысты қатыспаған кезде емес, экологиялық үйірмелерге қатысқан кезде жағымды нәтижелер сезіледі;

Экологиялық үйірменің құрамында болған оқушылар үйірмеге қатыспаған оқушыларға қарағанда қоршаған ортаны қорғауға бағытталған табиғатты қорғау жұмыстарымен айналысуды жалғастырды.

Респонденттердің жынысы экологиялық білімге және қоршаған ортаға деген көзқарасқа аз әсер ететіні анықталды. Алайда, ұлдардан гөрі қыздар қоршаған ортаны қорғайтын табиғатты қорғау шараларына қатысатыны анықталды.

Зерттеу мектепте оқушылардың ерікті экологиялық үйірмелерге қатысуы оқушылардың қоршаған ортаны сақтау және ластамау үшін ұйымдастырылатын жұмысқа белсенді қатысатынын растайды. Мектеп басшылығының және басқа да мүдделі тараптардың қолдауымен осындай үйірмелер қозғалысы экожүйелердің өмір сүруіне қауіп төндіретін экологиялық мәселелер туралы сауаттылықты арттыра алады.

Қазіргі уақытта тек мектеп қана емес, басқа да оқу орындары білім алушылардың қабілеттерін пайдалана отырып, экологиялық білімге деген құштарлығын оятуы керек. Ол үшін білім берудің жаңа түрін дамытып, жаңа оқу бағдарламаларына бейімдеп, қоршаған ортаның ластануы адам денсаулығына кері әсері бар екенін түсіндіріп, оның алдын алу үшін практикалық дағдыларын дамытуы керек. Сонымен қатар, саябақтарды, өзендерді тазалау, туристік жолдардағы қоқыстарды қайта өңдеу, қоршаған ортаны

ластамау сияқты дағдыларды қалыптастыру қажет. Сонда ғана экологиялық сауатты жас ұрпақтармыз көбейетіндігі сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шілдебаев Ж.Б., Сауытбаева Г.З. Экологиялық білім мен тәрбие берудің теориялық негіздері және әдістемесі: Монография. – Алматы, 2014. – 296 б.
2. Bakers. C., (2008). *Under-Represented College Students and Extracurricular Involvement: The effects of various Students organizations on academic performance social psychology of education. An International Journal* vii. N3 pp 273-298
3. Svedbom, J.(2000). *A Comparison of Different Approaches to Health Education Some Reflections on the Role of Health Education in Relation to Inequity in Health. In Jensen, B. Schnack, K. and Simovska V, Critical environmental and health education: Research issues and challenges. Copenhagen: Research Centre for Environmental and Health Education, the Danish University of Education.*
4. Ruto, S. (2004). *The Contribution of Non-formal Schools in Enhancing the Provision of Basic Education In Kenya. A PhD thesis accessed online on 18/8/2012.*
5. Dhawan, S. (2012). *Eco club influences the environmental awareness of pupils. International journal of behavioral sciences. Vol 1 (3) pp. 650-659.*
6. Stacy S, (2001). *The American Environmental Movement: Surviving Through Diversity*, 28 B.C. *Envtl. Aff.L. Rev.* 497. <http://lawdigitalcommons.bc.edu/earl/vol28/iss2/7>
7. Wanjiru, R., (2011). *Role of school based clubs in addressing environmental threats in the Nile basin, case of Jinja District, Uganda. Unpublished master's thesis. Kenyatta university library.*
- 8 Frick J. and Kaiser F. G. (2004). *Environmental Knowledge and Conservation Behaviour: Exploring Prevalence and Structure in a Representative Sample. Swiss Federal Research Institute. 19 (4) pp.1-19.*
9. Sethusa, J. M. (2006). *How Primary School Learners Conceptualize the Environment and Environmental Education. Dissertation in the faculty of education. University of Pretoria.*
10. Mugenda, O. and Mugenda, A. (2003). *Research methods. Quantitative and qualitative approaches. Nairobi, Kenya: ACTS Press.*
11. Oso, Y. and Onen, D. (2009). *A Guide to Writing Research Proposal and Report. A Handbook of Beginning Researchers: Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation*

References:

- 1 Childibayev D. B., Sauybaeva G.Z. *Ecologiyalyk bilim men tarbie berudin teoriyalyk negizderi zhane adistemesi. Monografiya. [Theoretical foundations and methods of Environmental Education and upbringing. Monogorphy.] - Almaty, 2014. - 296 b.*
2. Bakers. C., (2008). *Under-Represented College Students and Extracurricular Involvement: The effects of various Students organizations on academic performance social psychology of education. An International Journal* vii. N3 pp 273-298
3. Svedbom, J.(2000). *A Comparison of Different Approaches to Health Education Some Reflections on the Role of Health Education in Relation to Inequity in Health. In Jensen, B. Schnack, K. and Simovska V, Critical environmental and health education: Research issues and challenges. Copenhagen: Research Centre for Environmental and Health Education, the Danish University of Education.*
4. Ruto, S. (2004). *The Contribution of Non-formal Schools in Enhancing the Provision of Basic Education In Kenya. A PhD thesis accessed online on 18/8/2012.*
5. Dhawan, S. (2012). *Eco club influences the environmental awareness of pupils. International journal of behavioral sciences. Vol 1 (3) pp. 650-659.*
6. Stacy S, (2001). *The American Environmental Movement: Surviving Through Diversity*, 28 B.C. *Envtl. Aff.L. Rev.* 497. <http://lawdigitalcommons.bc.edu/earl/vol28/iss2/7>
7. Wanjiru, R., (2011). *Role of school based clubs in addressing environmental threats in the Nile basin, case of Jinja District, Uganda. Unpublished master's thesis. Kenyatta university library.*
- 8 Frick J. and Kaiser F. G. (2004). *Environmental Knowledge and Conservation Behaviour: Exploring Prevalence and Structure in a Representative Sample. Swiss Federal Research Institute. 19 (4) pp.1-19.*
9. Sethusa, J. M. (2006). *How Primary School Learners Conceptualize the Environment and Environmental Education. Dissertation in the faculty of education. University of Pretoria.*
10. Mugenda, O. and Mugenda, A. (2003). *Research methods. Quantitative and qualitative approaches. Nairobi, Kenya: ACTS Press.*
11. Oso, Y. and Onen, D. (2009). *A Guide to Writing Research Proposal and Report. A Handbook of Beginning Researchers: Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation*

**ОРТА ЖӘНЕ ОРТА БІЛІМНЕН KEЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ:
ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
СРЕДНЕЕ И ПОСЛЕСРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ**

МРНТИ 14.07.11

<https://doi.org/10.51889/8893.2022.28.36.020>

Жумажанова К.И.^{1}, Длимбетова Г.К.¹*

¹ *Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Республика Казахстан, г. Астана*

**ЭРГОНОМИЧЕСКАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА КАК ДОСТУПНОСТЬ, БЕЗОПАСНОСТЬ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ КАЗАХСТАНА**

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы в построении эргономической образовательной среды в школах Казахстана. Общеобразовательное учреждение призвано создавать условия для усвоения образовательных программ, формирования общей культуры личности обучающихся, их адаптации к жизни в обществе, сохранения здоровья учеников и учителей. В контексте такой тенденции современная школа должна преодолеть обезличенность школьного образования, перейти к «детоцентристской» образовательной системе. Следовательно, роль современной школы заключается в создании особых, комфортных условий, способствующих становлению личности свободной, культурной, образованной, духовно и физически здоровой, социально активной. Соблюдение принципов и норм эргономики при проектировании образовательной среды и его элементов позволит создать комфортную среду, обеспечить высокое функциональное состояние человека, оптимальную динамику его работоспособности, сохранение здоровья и жизни. В данной статье проанализирован национальный проект «Комфортная школа» и выделены педагогико-эргономические и организационно-эргономические условия для создания доступной, безопасной образовательной среды. Авторы показали результаты проведенной Переговорной площадки- «Доступное и удобное пространство школы: каким ему быть?» с целевой группой, куда вошли педагоги-практики, представители администраций школ, члены родительских комитетов, учащийся школ Павлодара и Павлодарской области, а также эксперты-специалисты в области архитектуры и дизайна, ученые. Сделан вывод, что результаты эргономических исследований в этой области являются хорошей отправной точкой, позволяющей создавать соответствующие решения в создании комфортной образовательной среды в школах Казахстана.

Ключевые слова: комфортная школа, эргономическая образовательная среда, эргономические условия, образовательное пространство.

** Жумажанова К.И.¹, Длимбетова Г.К.¹*

¹ *Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті,
Астана қ., Қазақстан*

**ЭРГОНОМИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫ, ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН
МЕКТЕПТЕРІНІҢ ҚОЛЖЕТІМДІЛІГІ, ҚАУІПСІЗДІГІ РЕТІНДЕ**

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан мектептерінде эргономикалық білім беру ортасын құрудағы проблемалар қарастырылады. Жалпы білім беру мекемесі білім беру бағдарламаларын меңгеруге, білім алушылар тұлғасының жалпы мәдениетін қалыптастыруға, олардың қоғамдағы өмірге бейімделуіне, оқушылар мен мұғалімдердің денсаулығын сақтауға жағдай жасауға арналған. Осындай үрдіс аясында қазіргі заманғы мектеп мектептегі білімнің иесіздігін жеңіп, «детоцентрилік» білім беру жүйесіне көшуі керек. Демек,

қазіргі мектептің рөлі еркін, мәдени, білімді, рухани және физикалық сау, әлеуметтік белсенді тұлғаның қалыптасуына ықпал ететін ерекше, жайлы жағдайлар жасау болып табылады. Білім беру ортасын және оның элементтерін жобалау кезінде Эргономика қағидаттары мен нормаларын сақтау жайлы орта құруға, адамның жоғары функционалдық жағдайын, оның жұмыс қабілеттілігінің оңтайлы динамикасын, денсаулық пен өмірді сақтауды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұл мақалада «Жайлы мектеп» ұлттық жобасы талданып, қолжетімді, қауіпсіз білім беру ортасын құру үшін педагогикалық-эргономикалық және ұйымдастырушылық-эргономикалық жағдайлар жасалған. Авторлар «Мектептің қолжетімді және ыңғайлы кеңістігі: ол қандай болу керек?» мақсатты топқа практик-педагогтар, мектеп әкімшіліктерінің өкілдері, ата-аналар комитеттерінің мүшелері, Павлодар және Павлодар облысы мектептерінің оқушылары, сондай-ақ сәулет және дизайн саласындағы сарапшы-мамандар, ғалымдар кірді. Осы саладағы эргономикалық зерттеулердің нәтижелері Қазақстан мектептерінде жайлы білім беру ортасын құруда тиісті шешімдер жасауға мүмкіндік беретін жақсы бастама болып табылады деген қорытынды жасалды.

Түйін сөздер: жайлы мектеп, эргономикалық білім беру ортасы, эргономикалық жағдайлар, білім беру кеңістігі.

Zhumazhanova K^{1}, Dlinmbetova G.¹*

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan, Astana

ERGONOMIC EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS ACCESSIBILITY, SAFETY OF SCHOOLS IN KAZAKHSTAN

Abstract

The article discusses the problems in the construction of an ergonomic educational environment in schools in Kazakhstan. The educational institution is designed to create conditions for the assimilation of educational programs, the formation of a common culture of the personality of students, their adaptation to life in society, the preservation of the health of students and teachers. In the context of such a trend, a modern school should overcome the depersonalization of school education, move to a «child-centered» educational system. Therefore, the role of a modern school is to create special, comfortable conditions that contribute to the formation of a free, cultured, educated, spiritually and physically healthy, socially active personality. Compliance with the principles and norms of ergonomics in the design of the educational environment and its elements will create a comfortable environment, ensure a high functional state of a person, optimal dynamics of his working capacity, preservation of health and life. This article analyzes the national project «Comfortable School» and highlights pedagogical-ergonomic and organizational-ergonomic conditions for creating an accessible, safe educational environment. The authors showed the results of the conducted Negotiation platform – «Accessible and convenient school space: what should it be?» with the target group, which included practical teachers, representatives of school administrations, members of parent committees, students of schools in Pavlodar and Pavlodar region, as well as experts in the field of architecture and design, scientists. It is concluded that the results of ergonomic research in this area are a good starting point for creating appropriate solutions in creating a comfortable educational environment in schools in Kazakhstan.

Keywords: comfortable school, ergonomic educational environment, ergonomic conditions, educational space.

Введение. Проблема комфортности и безопасности среды и личности является приоритетной в современном образовании, поскольку в условиях переориентации его на достижение каждым учащимся доступного качественного образования, на личностное развитие каждого учащегося, безопасная среда отождествляется с социальным благополучием общества в целом. По поручению Главы государства Касым-Жомарта Токаева был разработан национальный проект: «Комфортная школа». Национальный проект «Комфортная школа» предполагает строительство около 840 тысяч ученических мест по новым строительным стандартам, оснащенных современным оборудованием. Проект нацелен на решение вопроса трехлетнего образования, аварийных школ, единообразия условий получения образования [1].

«Комфортная школа» – это школа с эргономичным образовательным пространством, комфортным, доступным и безопасным для всех участников образовательным процессом, создающим условия для

формирования учебной мотивации, чувства принадлежности к своей школе, успешной самореализации и детей, и педагогов.

Национальный проект «Комфортная школа» предполагает деятельность по следующим направлениям:

- Строительство и ввод новых школ в соответствии с современными требованиями и с учетом школьной инфраструктуры;
- Строительство школ-интернатов по аналогии НИШ в перспективных населенных пунктах;
- Обеспечение потребности в педагогических кадрах до 2026 года;
- Разработка стандарта «Комфортная школа»;
- Внесение изменений в нормативно-правовые документы.

Государство глубоко осознает необходимость строительства новых школьных зданий и модернизации уже существующих с учётом особенностей современного учебно-воспитательного процесса и возможностей их совершенствования в перспективе для самореализации и самоактуализации молодого поколения, повышения качества человеческого капитала в стране, качества жизни и индекса человеческого развития, а, значит, устойчивого прогрессивного развития всей страны. Именно эргономический подход может обеспечить высокую эффективность, качество и доступность образовательного процесса, а также создать условия для гармоничного развития личности в процессе образования.

Архитектурные решения будут приниматься с учетом градостроительных и климатических условий района строительства. Обязательной станет максимальная изоляция группы начальных классов от основной и старшей школы. Проекты новых комфортных школ будут отличаться эстетической привлекательностью.

Все помещения школы будут организованы и оборудованы, согласно современным требованиям эргономики, отвечающим материальным и духовным потребностям обучающихся и педагогов для комфортного, безопасного и эффективного процесса обучения.

Большая работа планируется по повышению эргономичности образовательных пространств действующих образовательных организаций, как городских, так и сельских. Достижение всех этих целей зависит от реализации ряда педагогико-эргономических и организационно-эргономических условий.

В группу педагогико-эргономических условий входят: сформированное у обучающихся умение учиться; культура учебного труда; культура преподавания; технологии индивидуализации обучения, учитывающие особенности развития ребенка; здоровьесберегающие педагогические технологии; подготовленный в области педагогической эргономики кадровый потенциал.

В группу организационно-эргономических условий относят: архитектурные решения; эргономический дизайн предметно-физического пространства, интерьеров; оснащенность эргономичным оборудованием и средствами обучения; рациональные системы размещения и хранения оборудования; рациональное использование технических средств обучения, средств новых информационных технологий; физиологически и психологически обоснованное расписание занятий; рациональное оборудование рабочих мест.

Обе группы условий тесно связаны между собой и взаимно обуславливают друг друга. Их задача-обеспечение интеллектуально-эмоционального и физического комфорта, охрана достоинства, жизни и здоровья всех участников образования, эффективность достижения намеченных целей с учетом оптимальности затраченных усилий, средств, времени; предупреждение неблагоприятных функциональных состояний субъектов образовательного процесса; совершенствование процесса образования.

В сочетании с дизайном педагогическая эргономика решает задачи человеко-ориентированной организации образовательного пространства с использованием современных наукоемких технологий.

Эргономический дизайн образовательного пространства-это его Красота, Удобство (Комфорт), Доступность, Польза и Экологичность [2].

Красота образовательного пространства-это его эстетичность, достигаемая с помощью сочетания его цвета, форм, размеров, фактуры, звуков; опора на исторически сложившиеся в народе представления о красоте и на представления современной технической эстетики; пробуждение художественных ассоциаций, воображения, творчества; регуляция психоэмоционального состояния, снятие напряжения, страхов (перед контрольными работами); повышение учебной мотивации и работоспособности; формирование художественного вкуса.

Рисунок 1- По поручению акима Павлодарской области Абылкаира Скакова идет реализация проекта «Заману мектеп» или «Современная школа, рассчитанная на 2020-2025 годы.. По словам главы региона, в таком учебном заведении должно быть не только тепло и уютно, но комфортно, как дома.

Удобство образовательного пространства – комфорт субъектов образования, достигаемый путем оптимизации пространства и времени с точки зрения «Human factors»-человеческого фактора; приспособленность образовательного пространства для использования; наличие условий и возможностей для комфортного труда учителя и обучающихся в соответствии с их психофизиологическими особенностями, ритмами деятельности; удовлетворение потребностей обучения и учения при адекватности затраченных усилий, средств, времени.

Рисунок 2- В Павлодаре одну из старейших школ города (СОШ№28) привели к современному стандарту. Выкрасили этажи в разные цветовые гаммы, расписали стены, оновили библиотеку и учительскую, где помимо красивой мягкой мебели создали мини столовую, появились уголки отдыха, творчества и психологической разгрузки для школьников.

Доступность ресурсов образовательного пространства для всех. Реализуется путем организации универсального эргодизайна обучения (Universal Design for Learning, UDL)-создания универсальных педагогических инструментов для учащихся с разными способностями. Предусматривается адаптация таких инструментов к потребностям обучающихся, которые связаны с особенностями их восприятия, обработки информации, языка представления информации, физических возможностей, общения, интересов, усилий и производительности. Принцип универсального дизайна- отказ от усредненности; создание среды, которая может быть использована как можно большим количеством разных людей без особого обучения или адаптации.

Рисунок 3- С 1 сентября 2022 года заработала новая школа в микрорайоне Сарыарка города Павлодара. Она рассчитана на 650 школьников, поможет снизить загруженность ближайших школ.

Этот подход качественно отличается от используемого ранее, ориентированного на «среднего пользователя». Такой подход не является оптимальным для подавляющего большинства, потому что никто из нас не является средним. Он обеспечивает возможность совместного обучения детей с постоянными или временными ограниченными возможностями здоровья за счет гибкости и вариативности условий образовательного пространства; его адаптивности к различным нуждам всех детей и к решению разных образовательных задач. Таким образом, доступность-это не только сооружение пандусов, специальных лифтов, приспособление дорог и общественного транспорта. Это настройка под разнообразные образовательные потребности обучающихся всех социальных, информационных и прочих служб образовательной организации, в том числе, средствами образовательного пространства, его коррекционно-развивающих возможностей, дружественного характера, атмосферы принятия, толерантности, сотрудничества.

Польза (полезность) образовательного пространства – для личности и для общества; для образования и для здоровья; для социализации, социального лифта, готовности к будущей жизни (обеспечение баланса академических знаний и социальных навыков); для формирования идентичности человека (культурной, этнокультурной, гражданской...); для развития человеческого капитала в интересах устойчивого развития страны, региона, местного сообщества.

Экологичность образовательного пространства – его экологическая безопасность для субъектов образования и для окружающей школу социоприродной среды.

Красота, Удобство (Комфорт), Доступность, Польза и Экологичность обеспечивают такие интегральные характеристики образования, как его качество (то есть, результативность, соответствие ожиданиям); эффективность (способность приводить к нужным результатам наиболее рациональным путем) и безопасность.

Рисунок 4-В Павлодарской области разработали концепт единого стандарта-экстерьера, интерьера, благоустройства прилегающих территорий, системы логотипов и фирменного стиля школ, а также качества стройматериалов и мебели. До 2025 года будет реконструирована 81 объектов образования.

Качество образования – это соотношение цели и результата. Это интегральная характеристика образовательной деятельности и подготовки обучающегося, выражающая степень их соответствия образовательным стандартам и потребностям обучающихся, их семей, образовательной организации, местного сообщества, в интересах которых осуществляется образовательная деятельность, включая степень достижения планируемых результатов образовательной программы (то есть, результативность образования). Качество образования отражает степень соответствия ресурсного обеспечения, образовательного процесса и образовательных результатов нормативным требованиям, социальным запросам и личностным ожиданиям.

Эффективность образования – соотношение между достигнутыми результатами и затраченными ресурсами (финансовыми, кадровыми, материально-техническими, временными и т.д.). Для оценки эффективности образования нужны четкие, количественно измеримые критерии.

Безопасность в школе – тоже интегральный показатель жизни школы. Это не только травмо безопасность и выполнение санитарно-гигиенических норм. Это психологическая атмосфера и отношения; качество учебной программы, методы оценивания, качество средств обучения; безопасность информационно-коммуникативных технологий и оборудования; защита персональных данных. Безопасное образовательное пространство поддерживает интерес к учебе, развивает учебные умения и компетенции, дает возможность творческому самовыражению, успешной социализации и культурной идентичности. Безопасность – это и опора на общенациональные ценности (культура, патриотизм, солидарность, устойчивое развитие и т.д.), формирование у личности ценностей честности, заботливости, ответственности, уважения к жизни, справедливости, человеческого достоинства. Безопасность – это предупреждение насилия в любой его форме, соблюдение прав и обязанностей всеми членами коллектива. Это атмосфера доверия, дружелюбия, доброжелательности, взаимопомощи [3].

Среди всех педагогико-эргономических и организационно-эргономических условий образования особая роль принадлежит эргономике образовательного пространства школы. По данным Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), к окончанию основного общего образования учащиеся проводят в школе более 7500 часов [4]. Образовательное пространство школы становится вторым после дома местом, где учащиеся проводят большую часть своего времени, а при правильной организации оно фактически становится «третьим учителем» - после семьи и педагога, как независимый источник открытий и опыта для детей.

Г.Ричардсон называет образовательное пространство «скрытой программой обучения», которая учит взаимоотношениям, ценностям и организации. С.Т. Шацкий связывал роль образовательного пространства с формированием духа школы. Это что-то неопределенное, почти не поддающееся руководству учителя, и вместе с тем составляющее сущность, успешность учения. Он писал «Этот дух школы есть что-то быстро сообщаемое от одного ученика к другому, сообщаемое даже учителю, выражающееся, очевидно, в звуках голоса, в глазах, движениях... что-то весьма осязательное, необходимое и драгоценнейшее и потому долженствующее быть целью всякого учителя. Дух школы проявляется в нормах, ценностях, символах, ритуалах, опираясь на которые люди строят отношения друг с другом и с работой, учебной ... [5].

И.Д. Фрумин в работе «Тайны школы. Заметки о контекстах» воспитательное значение образовательного пространства сравнивает с философией школы. Язык общения, школьные символы, ритуалы, формы организации пространства, времени и совместной деятельности участников образовательного процесса, предметное физическое пространство школы – все это составляет скрытую реальность образования, косвенно, но существенно влияющую на его результаты [6].

Ученые доказали, что такие параметры образовательного пространства, как размер школы, размер класса, расписание и продолжительность учебного дня, доступность учебной среды для детей с особыми образовательными потребностями – все они влияют на результаты обучения детей.

Архитектурно-пространственное окружение влияет не только на психическое самочувствие участников образовательного процесса, но и способно повышать учебную мотивацию, инициативность, уровень притязаний, аккуратность и др. Так, по данным британских исследователей, только путем изменения организации учебных помещений можно на 16% повысить успеваемость учащихся.

Образовательное пространство это не просто место, где происходит образовательный процесс, это еще и место событий неформального общения, социализации ребят, вступления во взрослость, обретения ими собственной идентичности. Это место жизненных проб, погружения в культуру, в проблематику быстро меняющегося мира, промеривания к себе социальных ролей в настоящем и будущем, поиска личностью своей социокультурной идентичности. Это пространство психолого-социальных ситуаций развития, диалектики зон актуального и ближайшего развития, развертывания актуальной ведущей деятельности и предпосылок формирования ведущей деятельности следующего возрастного этапа.

Образовательное пространство включает четыре составляющие, которые взаимосвязаны, дополняют друг друга и влияют на каждого субъекта образовательного пространства. Это природное окружение (физико-химико-биологическое окружение: свет, цвет, звуки, химические вещества, микробиологический состав, климат, географические и экологические факторы); предметное окружение (архитектура и дизайн, материальные физические объекты, в т.ч. средства обучения); информационное образовательное пространство (информационное окружение субъектов образования, в т.ч. медийное; информационно-телекоммуникационные системы и сети); социокультурное пространство (полиэтнокультурных, гендерных, общественно-политических, экономических отношений), в поле которого формируется межличностный компонент образовательных сред.

Образовательные пространства имеют нормативные количественные и качественные показатели, которые позволяют сравнивать их между собой (например, на соответствие санитарно-гигиеническим нормам, по наполняемости класса (группы), уровню квалификации педагогов, наличию технических средств обучения, компьютерных технологий и телекоммуникационных средств; характеристики средств обучения и прочее.

Новый дизайн школы «работает» на эти результаты не только автоматически, по факту своего существования, но и путем осознанного его включения в целостный образовательный процесс. Эргономическое предметно-физическое образовательное пространство предполагает системные изменения в образовании в целом, в конструируемой образовательной среде, в обновляющемся образовательном процессе, в подготовке педагогических кадров и в обучении эргономике учебной деятельности обучающихся.

Это значит, что создание современной предметно-физического пространства школы предполагает переосмысление деятельности всех участников образовательного процесса, жизни школы в целом. Иначе обновленное образовательное пространство школы останется мало функциональным и даже породит ряд проблем.

Рассмотрим некоторые из них. Проблема отчуждения ребенка от школы является одной из самых острых. Какими бы высокими специалистами ни были проектировщики новой школы, без обратной связи с теми, кто будет реально в ней жить, проект может оказаться не помощником, а новой головной болью. Школа может остаться для детей такой же чужой, как и сегодняшние школы, если их отношения будут строиться больше на запретах, чем на возможностях («не заходи», «не трогай», «не сломай», «не испачкай» и т.д.). А.С. Макаренко писал: «Чувство достоинства возникает у воспитанников только тогда, когда учреждение, его жизнь и работа в значительной степени лежат на ответственности детского коллектива, разделенной с руководящим составом». Для этого вовлечение детей, родителей, учителей в планирование обновлений школы или в проектирование здания новой школы должно стать обязательным. Формы взаимодействия разных специалистов и будущих потребителей результатов их работы могут быть разными (переговорные площадки, открытый микрофон, публичные презентации и т.д.). Важно помнить, что новая школа, необычная, непохожая, неизвестная для детей автоматически не

вызовет потребность заботиться о ней. Только становясь субъектами этого процесса создания своего предметно-пространственного окружения, можно осознать и прочувствовать свою сопричастность к той общности, которая называется школой.

В нынешних школах эта возможность крайне ограничена. Ребенок всюду встречает ограничения со стороны школы по использованию образовательных пространств. В класс можно заходить только с появлением учителя. В классе всё предопределено: где сесть, что делать... Компьютерный класс открыт исключительно только на уроках, то есть, фактически, он недоступен ребенку как образовательный ресурс. То же касается и спортзала, и многих других кабинетов. Для свободы от постоянного надзора детям остаются только туалет и забытые уголки школьного двора. Организация в образовательном пространстве «микросред», необходимых для персонализации каждого ребенка, тоже ограничена. На классной доске нельзя «просто» рисовать. Нельзя залезать под парту (хотя дома место под столом – одно из самых любимых для малышни). Вазоны с комнатными растениями трогать не разрешается. На аквариум можно только смотреть. В кабинеты старших классов, которые привлекают младших школьников необычными приборами, заходить им нельзя. И неизвестно, останется ли этот интерес, когда они вырастут, и будут обязаны это делать. Редко в школах можно увидеть тут и там развешенные классные доски в классах и в рекреациях, ватманы на стенах для самовыражения, спортивные уголки в классе и в коридорах, отведенные места в классе, где можно попить кипяченую воду в процессе урока (не обсаживая краны в туалете), да и просто зонирование в рекреациях, где можно пообщаться не на виду у всех. Никто не понимает, почему нельзя ставить свою парту, где хочется, сидеть – с кем хочется, сидеть не затылок в затылок, когда становится невозможным никакой диалог.

И еще много, много фактов из школьной жизни, которые порождают, по мнению М.Балабана и О.Леонтьевой культуру «крепостного типа», отчуждают ребенка от школы. Отчуждают – значит, делают ее чужой, на многие-многое годы детства, которое, по определению, должно быть счастливым. А если все это разрешать? Вставать с места во время урока, чтобы, не мешая остальным, попить или поменять место. Менять положение тела на уроке (предотвращая гиподинамию): переходить от сидения за партой – к стоянию за конторкой или к свободным позам на пуфике, коврик или просто спортивной скамейке в классе [7].

Наличие своей, индивидуализированной, пространственно-предметной среды – базовая потребность детей всех поколений в защищенности. Вспомните устраиваемые во дворах «штабы», «землянки» «шалаша» и прочие сооружения. Это наглядный пример персонализированных зон. Такие зоны, пусть временные, просто необходимы и в школе. Критерии персонализации среды: физическая отделенность пространства от остальной среды; социальная отделенность территории; наличие свободных от взрослого контроля мест; контроль над ней детьми; идентификация в ней. Это – условие аутентичности окружающего ребенка пространства, то есть, его сообразности возрастным, половым, индивидуальным их особенностям.

Именно через персонализацию школьных сред идет процесс формирования идентичности личности, погружения в культуру на основе интересов ребенка, формирование творческой личности, ответственной и внутренне свободной. Это пространство социальных деятельностных проб, которое в подростковом возрасте приобретает решающее значение для становления личности. Это пространство событий, рождающее изменение отношений детей с социальным окружением, их событийную общность, чувство со-причастности. Сопричастности не к простому воспроизведению готовых, созданных кем-то форм, а к культуротворчеству, деятельностным пробам взрослости.

Эргономический подход предусматривает комплексную разработку инженерно-технических, физиолого-гигиенических, психолого-педагогических и экономических вопросов, касающихся конструкции средств обучения, программы, методики и режима их использования, а также их педагогической и экономической эффективности (целесообразности).

Такой целостный подход должен способствовать повышению эффективности учебной деятельности, сохранению здоровья обучающихся и их личностному развитию, рациональному использованию образовательных пространств.

Сегодняшняя наука обладает большим количеством развивающих и обучающих технологий. Однако не все они могут претендовать на эргономическую целесообразность. Лишь педагогические технологии, построенные на индивидуализации обучения и направленные на удовлетворение образовательных потребностей каждого школьника с учетом его склонностей, интересов, учебно-познавательных и функциональных возможностей, составляют резерв здоровьесберегающего воздействия на обучающихся и условия для реализации эргономического подхода.

Для рационального использования возможностей эргономической образовательной среды необходима подготовка педагогов, чтобы дополнить его функции компетенцией в области эргономики образования (способностью и готовностью реализовать эргономический подход в педагогическом процессе). Вооружая педагога знаниями психологии, физиологии, гигиены, антропологии, увязанных в единую систему требований, эргономика является естественнонаучной основой проектирования новых технологий, средств обучения, их систем, которые должны быть комфортны в психофизиологическом, эстетическом, социальном и духовном плане.

Материалы и методы. С целью выявления состояния образовательного пространства школ города Павлодара и Павлодарской области была проведена Переговорная площадка на тему: «Доступное и удобное пространство школы: каким ему быть?». Переговорная площадка была направлена на организацию обсуждений со специалистами-учеными, архитекторами, дизайнерами, психологами, экологами - потребностей педагогов и родителей в обновлении физического пространства школ, дизайне школьных помещений, архитектуры зданий как при строительстве новых школ, так и при реконструкции уже функционирующих школ.

Целью Переговорной площадки «Новая школа» была организация обсуждений со специалистами (учеными, архитекторами, дизайнерами) потребностей педагогов и родителей в обновлении физического пространства школ, дизайне школьных помещений, архитектуры зданий как при строительстве новых школ, так и при реконструкции уже функционирующих школ.

Участники Переговорной площадки – это целевая группа педагоги-практики, представители администраций школ, члены родительских комитетов, учащийся школ Павлодара и Павлодарской области, а также эксперты-специалисты в области архитектуры и дизайна, ученые. Обсуждались предложения и вопросы по двум направлениям: 1-новые школы, 2- реконструкция нынешних школ.

Результаты и их обсуждение. Результатом переговорной площадки были предложения по строительству новых школ и реконструкции ныне существующих школ.

Предложения от родительского комитета по строительству новых школ

- Я как многодетная мама детей школьного возраста очень озабочена вопросами комфорта и удобства в школе, так как мои дети почти весь световой день находятся в школе, это и занятия и кружки. Поэтому хотелось, чтобы школа напоминала дом, где ребенок мог и учиться и отдохнуть и побыть где-то наедине с собой.

Хотелось бы при строительстве новых школ была зона и для родителей, особенно для учащихся начальных классов. То есть место, где родители могут переодеть ребенка, поговорить с ним, в зимнее время подождать ребенка после уроков.

Более оптимальное и целенаправленное использование школьной территории. Образование выходит за пределы школы, каждый элемент «околошкольной» социокультурной среды может решать образовательные задачи - от нарисованных классиков до изобилия скворечников, велопарковок, пришкольных огородов, арт-объектов, памятных знаков и мест.

Также дорога к школе должна быть безопасной. Так как в городских школах дети учатся в две смены, вторая смена начинается в 14.00 и заканчивается примерно в 19.00. В зимнее время это уже темно. Поэтому дорога должна быть хороша освещена, возле школы не должно проходить никакое строительство, то есть сама школа и околошкольная территория должна быть безопасной, доступной, вдалеке от опасных объектов.

Предложения от родительского комитета по реконструкции ныне существующих школ

Предлагаем в образовательное пространство современной школы встроить такие элементы, как:

- Топонимика школы (названия этажей, инфраструктурных объектов, именные кабинеты и пр.).
- Информационно-библиотечный центр.
- Медиацентр.
- Инфозоны.
- Учебные кабинеты под проектную и учебно-исследовательскую деятельность.
- Места для коммуникации (маркерные, грифельные и магнитные доски).
- Мотивирующие надписи для учащихся и педагогов.
- Облака слов на основе ценностей школы.
- Игры и игровые пространства для холлов и рекреаций (на полу, стенах, на специальных столах и поверхностях).
- Места для чтения.
- Места для совместной работы.

- Места для выставок творческих работ учащихся и педагогов.

- Места эмоциональной разгрузки.

Предложения от учащихся по реконструкции ныне существующих школ

Основные пожелания учеников – это цвет, свет и мягкость. Цвет в интерьере был отмечен как способ создания интересного, привлекательного пространства и как способ индивидуализации себя – «чтобы у всех были столы любимого цвета». Красота и комфорт пространства определялась многоцветностью, красивыми светильниками, наличием мягких диванов и покрытий, необычными формами помещений и окон. Ещё одно качество – мобильность пространства, возможность его изменить для своих нужд. Обязательным качеством пространства школы было признано оснащение учебных помещений и общественных пространств по последнему слову техники. Кроме того, дети считают важным включить природные элементы в интерьер школы: на школьном участке изображались сады, водоёмы, фонтаны, цветущие плодовые деревья-яблони, груши. Ребята выразили желание проводить занятия в саду, отдыхать и загорать на свежем воздухе. Ещё одно пожелание – специально оборудованные места для спокойного и активного отдыха, для самовыражения- рисования, музыки, танцев. Обязательный элемент спортивного блока – бассейн

Пространство рекреаций – обычно это скучный монотонный коридор, не особо располагающий к отдыху и переключению внимания после урока. Ученики же нуждаются в местах для отдыха и собраний разного типа и форм для различных целей: спокойного и активного отдыха, общения, учебной работы небольшими группами и индивидуально. Эти места включают в себя холлы, коридоры, кафе, внутренние дворы и специализированные помещения, где можно провести свободное время. К примеру, ученики видят места для собраний оборудованными удобной мебелью, располагающей к тому, чтобы «позависать»: диваны, скамьи, различные трансформируемые модули, ниши, «гнезда» для чтения. «Приятность» пространства была описана мягкими формами, разноцветными поверхностями и светом. Свету и цвету уделяют внимание многие ученики, рисуют необычные, фантастические светильники.

Каким должно быть учебное пространство по мнению учащихся. Ученики Павлодарских школ пожелали, чтобы само пространство, его архитектура стали учебным инструментом в будущем. Было признано, что дизайн и форма помещения определяются исходя из его функции. Большинство учащихся хотят видеть природные элементы и натуральные материалы в оформлении классов. Притягательны для учеников мотивы неба и космоса в оформлении потолка. Многие ученики предложили для учебного пространства круглые формы, а оптимальной формой учебного пространства был признан купол. Таким образом, все стены и потолок могли бы использоваться для учебного процесса, например, для проецирования на них учебного материала. Прозрачность, многоплановость пространств, их разноуровневость за счёт подиумов также были признаны важными.

Предложения от учителей-предметников по реконструкции ныне существующих школ

Считаем, что учительская – это место, где преподаватели отдыхают во время перемен. Однако, помимо отдыха, в кабинете проходят педсоветы и заседания, педагоги обмениваются мнениями и обсуждают новости школы. Здесь же хранятся методические пособия и документы. От того, как учитель отдохнёт на перемене, зависит не только качество образовательного процесса, но и самочувствие учителя в целом. Педагоги испытывают большую нагрузку во время проведения занятий, и если не принять меры, может наступить состояние перенапряжения. По этой причине вся мебель в учительской должна обеспечивать максимальный комфорт.

Стулья и кресла для учительской. Для оснащения учительской нужно выбирать стулья с мягкой спинкой и сиденьем. Стулья не должны быть слишком высокими, чтобы ноги без проблем доставали до пола, и в них не появлялось лишнее напряжение. Сиденье должно поддерживать правильный изгиб позвоночника. Это необходимо, чтобы преподаватели хорошо себя чувствовали на протяжении всего учебного дня. Спинка стула должна обеспечивать равномерное распределение давления.

Интерактивное оборудование и оргтехника. Для проведения педагогических советов, собраний и презентаций, учительскую необходимо оборудовать проектором или интерактивной доской. Это поможет учителям оперативно решать рабочие вопросы и проводить семинары с коллегами из других школ села, городов и даже стран.

Кроме интерактивного оборудования в учительской устанавливается оргтехника: компьютеры, планшеты, МФУ, принтеры, ноутбуки. Важно, чтобы во время перемены педагоги могли распечатать обучающий материал к уроку или найти информацию в Интернете.

Предложения от администрации школы по реконструкции ныне существующих школ

Чтобы учителя могли работать с учебно-методическими пособиями, им необходимы письменные столы. Идеально подойдут модели с выдвижными ящиками, в которых преподаватели могут хранить

учебные материалы и личные вещи. Никто не будет спорить, что стол учителя должен быть просторным, все главные помощники должны быть под рукой: журнал, тетрадки, методические пособия и т.д. На самом деле рабочее пространство учителя не ограничивается только столом и стулом. Рабочее пространство для учителя-это школа. И она должна быть комфортно и эргономично обставлена - тогда работа и учителя и ученика будет продуктивной.

Образовательная среда в современных школах должна быть:

1. Образовательная среда обеспечивает возможность работать с современными информационными технологиями. Как минимум, должен быть доступ к школьному Wi-Fi из любой точки здания, и где каждый ребенок может работать с информацией со своего личного устройства (смартфон, планшет, ноутбук).

2. В школе должна быть библиотека, которая предполагает не только использование учебных, научно-популярных и художественных книг, но и проведение досуга -клубной деятельности, дискуссии, свободной коммуникации.

3. Среда должна быть трансформируема: то есть возможность зонировать класс или учебное пространство для разных видов деятельности и объединять несколько помещений.

4. В школе должны быть холлы, которые могут быть использованы и как спортивные залы и для проведения культурно-массовых мероприятий.

5. Учебные кабинеты или классы в школе должны стать универсальными: вместо предметных классов (математика, русский язык, география, информатика) появляются классы, в которых можно было бы провести любой урок любому из преподавателей или группе учителей.

Выводы. Таким образом, в результате исследований данной проблемы и после проведения Переговорной площадки, мы сделали выводы что и учителя и родители, также ученые занимающиеся данной темой, заинтересованы в первую очередь вопросами создания эргономических условий образовательной среды. Эргономическая образовательная среда представляет собой совокупность условий, обеспечивающих учебную деятельность обучающихся и трудовую деятельность педагога, а также эргономическое взаимодействие с ресурсами на основе эргономического подхода, ориентированного на развитие личности и сохранение ее здоровья. Сама по себе образовательная среда не повысит результативность учебного процесса. Необходимо самим субъектам образовательного процесса научиться использовать эргономическую образовательную среду по назначению.

Список использованной литературы

1. Национальный проект «Комфортная школа»: строительство школ 840 тысяч мест по новым строительным стандартам [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://almaty.tv/news/obrazovanie-i-nauka/1852-natsproekt-komfortnaya-shkola-stroitelstvo-shkol-840-tysyach-mest-po-novym-stroitelnyim-standartam>

2. Длимбетова Г.К., Дзятковская Е.Н., Моисеева Л.В., Абеннова С.У., Акимши Д.Е. Моделирование образовательного пространства вуза на основе экологического менеджмента: монография Уральский государственный педагогический университет; Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева. Екатеринбург, 2021. – 244 с.

3. Садыкова С.Ш., Длимбетова Г.К. Эргономические аспекты проектирования и строительства современных общеобразовательных школ Вестник «Казахской головной архитектурно-строительной академии», №1 (83) 2022. – С.55-64

4. Шляйхер А. Методика ОЭСР «Анкетные опросы в школах для целей повышения качества среды обучения» Объединение усилий для повышения качества образовательной среды. 2018. – 48 с.

5. Шацкий С.Т. Педагогические сочинения (в 4-х томах). Т.2. / Сост. Кубарева А.П., Бершадская Д.С. - М., 2011. – 503 с.

6. Фрумин, И. Д. Тайны школы: заметки о контекстах. Красноярск: Красноярский государственный университет, 1999. – 234 с.

7. Балабан М.А., Леонтьева О.М. Образование как «рыночный» интеграл личных интересов / В сб. «Новые ценности образования». – М., 1995. – С. 12-20

Reference

1. Natsionalnyi proekt «Komfortnaya shkola»: stroitelstvo shkol 840 tysyach mest po novym stroitelnyim standartam [Elektronnyi resurs]. Rejim dostupa: <https://almaty.tv/news/obrazovanie-i-nauka/1852-natsproekt-komfortnaya-shkola-stroitelstvo-shkol-840-tysyach-mest-po-novym-stroitelnyim-standartam>

2. Dlimbetova G.K., Dziatkovskaia E.N., Moiseeva L.V., Abenova S.Ý., Akamish D.E. Modelirovanie obrazovatel'nogo prostranstva výza na osnove ekologicheskogo menedjmenta: monografiya Ýralsku gosýdarstvennyy pedagogichesku ýniversitet; Evrazusku natsionalny ýniversitet im. L.N. Gýmuleva. Ekaterinbýrg, 2021. -244 s.

3. Sadykova S.Sh., Dlimbetova G.K. Ergonomicheskie aspekty proektirovaniya i stroitelstva sovremennykh obeobrazovatelnykh shkol Vestnik «Kazahskoi golovnoi arhitektyrno-stroitelnoi akademii», №1 (83) 2022.- S.55-64

4. Shliatner A. Metodika OESR «Anketnye oprosy v shkolah dlia tselei povysheniya kachestva sredy obýcheniya» Obedinenie ýsilu dlia povysheniya kachestva obrazovatelnoi sredy. 2018. -48 s.

5. Shatsku S.T. Pedagogicheskie sochineniya (v 4-h tomah). T.2. / Sost. Kýbareva A.P., Bershadskaya D.S. - M., 2011. – 503 s.

6. Frýmun, I. D. Tainy shkoly: zametki o kontekstah. Krasnoiarsk: Krasnoiarsku gosýdarstvennyy ýniversitet, 1999.-234s.

7. Balaban M. A., Leonteva O. M. Obrazovaniye kak «rynochnyy» integral lichnykh interesov/ V sb. «Novye tsennosti obrazovaniya». M., 1995. - S. 12-20

МРНТИ 14.01.21

<https://doi.org/10.51889/5997.2022.53.90.021>

Жанысбекова Ш.Т.^{1*}, Сырлыбаева Г.Т.¹

¹И.Жансугиров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ПРАГМАТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Мақалада прагматикалық құзыреттіліктің қалыптасуы оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың бір факторы ретінде қарастырылады. Соның ішінде прагматикалық құзыреттілік оқушылардың сыпайы сөйлеу мәдениетінің дамуына, әсер ететіндігі туралы баяндалған. Көптеген соңғы зерттеулерде тілді оқытудың оқу бағдарламасының маңызды бөлігі ретінде коммуникативтік құзыреттілікпен қатар, прагматикалық құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығын атап көрсетеді. Бұл жалпы тілді салыстырмалы түрде жақсы меңгерген, бірақ сөйлесулерде берілетін хабарламалар мен ниеттерді дұрыс түсіндіруде кемшіліктері бар оқушылардың деңгейін салыстырмалы талдаудың нәтижесі. Прагматикалық құзыреттіліктің қалыптасуы мәдениетті сөйлеу әрекеттері мен сыпайылық стратегиялары сияқты, коммуникативтік құзыреттіліктің құраушыларымен тығыз байланысты ұғымдарға теориялық талдау негізінде түсіндірілген. Мақалада авторлар әдепті сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың маңызды көрсеткіштері көрсетіп, прагматикалық құзыреттілікті қалыптастырудың әдістері ұсынылған.

Түйін сөздер: прагматикалық құзыреттілік, коммуникативті құзыреттілік, сөйлеу әрекеттері, сыпайылық, оқыту әдістері.

Жанысбекова Ш.Т. *¹, Сырлыбаева Г.Т.¹

¹Жетісуский университет имени И.Жансугурова, г. Талдықорған, Казахстан

ПРАГМАТИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье формирование прагматической компетентности рассматривается как фактор формирования коммуникативной компетентности школьников. А также рассмотрены вопросы, как прагматическая компетентность влияет на развитие вежливой речевой культуры школьников. Многие недавние исследования подчеркивают важность формирования прагматической компетенции наряду с коммуникативной компетенцией как важной части учебной программы по обучению языку. Это результат сравнительного анализа уровня обучающихся, относительно хорошо владеющих общим

языком, но имеющих недостатки в правильной интерпретации сообщений и намерений в разговорах. Формирование прагматической компетенции объясняется на основе теоретического анализа понятий, тесно связанных с компонентами коммуникативной компетенции, такими как вежливые речевые акты и стратегии вежливости. В статье показаны важные показатели формирования культуры вежливой речи, представлены методы формирования прагматической компетентности.

Ключевые слова: прагматическая компетентность, коммуникативная компетентность, речевые акты, вежливость, методика обучения.

Zhanysbekova Sh.^{1*}, Syrlybayeva G.¹

¹Zhetysu University named after Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

PRAGMATIC COMPETENCE AS A BASIS FOR FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE SHKOLNIKOV

Abstract

In the article, the formation of pragmatic competence is considered as a factor in the formation of communicative competence of schoolchildren. And also considered the questions of how pragmatic competence affects the development of polite speech culture of schoolchildren. Many recent studies emphasize the importance of forming pragmatic competence along with communicative competence as an important part of the language learning program. This is the result of a comparative analysis of the level of students who have a relatively good command of the common language, but who have shortcomings in the correct interpretation of messages and intentions in conversations. The formation of pragmatic competence is explained on the basis of the theoretical analysis of concepts closely related to the components of communicative competence, such as polite speech acts and strategies of politeness. Important indicators of the formation of the culture of polite speech are shown in the article, methods of formation of pragmatic competence are presented.

Keywords: pragmatic competence, communicative competence, speech acts, politeness, teaching methodology.

Кіріспе. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына “Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі” атты Жолдауында “бізге тың көзқараспен жаңа тәсілдер керек, сондай-ақ халықаралық тәжірибеге арқа сүйеуіміз қажет” деп, халықаралық тәжірибедегі тың мәселелерді балаларға білім берумен тәрбиелеу мәселесінде басшылыққа алуымыз қажеттігі туралы сөз қозғаған [1]. Осы орайда, қазіргі мектеп қабырғасында білім алып жатқан “альфа” ұрпақтарды тәрбиелеу мен оқыту барысында бірқатар мәселелерге ерекше мән беруіміз керек. Әсіресе, цифрлық қоғамның артуына байланысты, оқушылардың коммуникативтік қабілетін, соның ішінде әдепті сөйлеуін дамыту бүгінгі күннің мәселесі екені анық. Коммуникативтік құзіреттілікті практикалық тұрғыда меңгеру, бір жағынан, бәсекеге қабілеттіліктің кепілі болып табылатындығы туралы зерттелген ғылыми еңбектер бар. Отандық және шетелдік зерттеулерді талдау (О.В. Авраменко, В.Н. Василина, Д.И. Изаренков, Г.Каспер, Г.Н. Лич және т.б.) коммуникативтік қарым-қатынастағы әдепсіз сөйлеу мәселелері ең алдымен прагматикалық құзіреттіліктің жеткіліксіз қалыптасуынан туындайтынын көрсетті [2]. Сонымен қатар білім беру саласында коммуникативтік қарым-қатынас барысында прагматикалық құзіреттілікті қалыптастырудың технологиялық аспектілеріне шамадан тыс теориялық және жеткіліксіз назар аудару байқалады.

Кез келген қарым-қатынасты әдепті сөйлеудің маңыздылығы қазіргі әлемде айқын. Қандай қарым-қатынасты да меңгерген оқушылардың көпшілігі көп жағдайда «форма» түріндегі салыстырмалы түрде жақсы біліммен, яғни грамматикамен кеңейтілген лексиканы меңгереді, бірақ коммуникативтік құзіреттілік деңгейі төмен жағдайда, яғни басқаша айтқанда, өзара әрекеттесу дағдыларыңыз, түйсігі және тілдік интерпретация ережелерін білу, әртүрлі вербалды және вербалды емес жағдайларға адекватты жауап бере алмау деңгейінде қала береді. Сондықтан оқушылардың коммуникативтік құзіреттілігін дамыту үшін прагматикалық құзіреттілікті дамыту өзекті мәселе болып табылады.

Мақаланың мақсаты: Оқушылардың сыпайы сөйлеу мәдениетін қалыптастыру мақсатында коммуникативтік құзіреттіліктің құраушысы ретіндегі прагматикалық құзіреттілікті дамытудың теориялық талдау және әдістерін ұсыну.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Прагматикалық құзіреттілікті оқытудың әртүрлі тәсілдерін талқыламас бұрын прагматика, құзіреттілік және олардың үйлесімі, прагматикалық құзіреттілік терминдерін анықтау қажет. Сонымен қатар, прагматикалық құзіреттілікті терең түсіну үшін, прагматикалық

құзиреттіліктің әртүрлі интерпретацияларының ортақ белгілерін қарастыру қажет. Прагматикалық құзиреттілік қандай элементтерден тұрады? Жалпы қарым-қатынас барысында прагматикалық құзиреттілік қалай жұмыс істейді? Прагматикалық құзиреттілік пен басқа когнитивтік қабілеттердің арасында қандай байланыс бар? Прагматикалық құзиреттілік адамның ойлауының немесе әлеуметтік коммуникациялық құзиреттілік арасындағы когнитивтік қабілет пе, әлде екеуі де бар ма? деген сұрақтарға жауап іздеу керек болады.

Бұл сұрақтарға жауап коммуникативті құзиретті қамтитын белгілі бір компоненттерді зерттеуден басталды және зерттеу жұмысының сипатына байланысты талдау әдісі, құбылыстың жекелеген бөліктерін таңдау және зерттеу, жүйелік тәсіл, индукция әдісі қолданылды.

Прагматика «коммуникативтік тілдік қабілеттердің іргелі құрамдас бөлігі» болып саналады. Юле зерттеуінше, прагматиканы талдау, оның келесі төрт компонентті зерттейтіндігін анықтайды [3]:

1. Адамдар өздерінің мәлімдемелері арқылы өздерінің не айтқысы келетінін және бұл мәлімдемелердегі сөздер немесе сөз тіркестерінің нені білдіретінін қалай түсінеді;

2. Сөйлеушілер адресатқа, мекен-жайға, әлеуметтік контекстее немесе жағдайға байланысты айтқысы келетін сөйлемдерді қалай ұйымдастырады;

3. Тыңдаушылар айтылған сөздердің болжамды мағынасын қалай дұрыс тұжырымдай алады және жеткізілетін хабарды түсіндіре алады;

4. Қашықтық/жақындық жағдайы айтылған немесе айтылмай қалған сөйлемдердің санын таңдауды қалай анықтайды.

Екінші жағынан, Кристал анықтамасына сәйкесінше «құзиреттілік» термині мынаны білдіреді: «...лингвистикалық теорияда, әсіресе генеративті грамматикада өз тіліндегі сөйлеушілердің білімін, олар меңгерген ережелер жүйесін білдіретін, сөйлемдердің белгісіз санын құрап, түсіне алатын және грамматикалық қателермен түсініксіз мәселелерді тануды белгілейтін термин» [4].

Осылайша, бұл терминді адамның сөйлемдерді, соның ішінде адам бұрын-соңды естімеген тілдің үзінділерін құрау және түсіну қабілеті ретінде түсіндіруге болады. Бұған прагматикалық дұрыс және бұрыс сөйлемдерді ажырата білуде жатады.

Прагматикалық құзиреттілік ұғымы «...белгілі бір тілдің лингвистикалық ресурстарын белгілі бір түсініктерді жүзеге асыру үшін нақты тілде бар тілдік ресурстарды білу, сөйлеу әрекеттерінің ретті аспектілерін білу, және қорыта айтқанда, сөйлеу әрекетінің дұрыс контекстік қолдануын білу» ретінде анықталған [5]. Сонымен, прагматикалық құзиреттілік тілдік ресурстарды білу және оларды әртүрлі контексте орынды пайдалану және түсіндіру қабілетін білдіреді деп айтуға болады.

Көптеген мамандар сабақта және одан тыс уақыттағы зерттеулері мен тәжірибелерінде прагматикалық құзиреттілікке үйретудің маңыздылығын бірнеше рет атап өтті. Дегенмен, тілдік пәндерді оқытуда прагматикалық құзиреттілікке оқыту әліде назардан тысқалып келеді немесе шеттілін оқыту мәселесін де мән берілгенімен, басқа, яғни ана тілін оқытуда басымдылық берілмейді. Бұған себеп, мұғалімдерге шамадан тыс жүктеме, уақыттың тапшылығы және оданда маңыздысы, тілдік мұғалімдерінің тілдік немесе практикалық білімінің жеткіліксіздігі болуы мүмкін [6].

Жоғарыда айтылғандай, тілдік бағдарламаны сәтті аяқтаған оқушылар, басқаша айтқанда, тілді қолдануда, әсіресе прагматика саласын қолданып бір әрекеттен бас тарту, сөйлемдерді қабылдау, келісу және келіспеушілік білдіру, қошеметтерге жауап беру және т.б. сияқты жеке сөйлеу әрекеттерін түсіндіруде және түсінуде айтарлықтай айырмашылықтың байқалғанын көрсетеді. Бұл аспект оқушылардың жалпы тілді меңгеру деңгейіне сәйкес келмейді. Жүргізілген зерттеулерде тілді меңгерудің шеберлігінің прагматикалық нәтижеге өте аз әсерін көрсетті [7, 8]. Сонымен қатар, грамматикалық қателерден айырмашылығы, прагматикалық тұрғыдан жіберілген қателер ауыр зардаптарға әкеледі, өйткені сөйлеуші нем-құрайлы, әдепсіз және дәрекі көрінуі мүмкін. Осылайша, оқушылардың коммуникативтік құзиреттілігін қалыптастыруда оқушылардың прагматикалық құзиреттілігін дамыту мәселе де ең маңызды екенін ескеру қажет.

Зерттеу нәтижелері мен талқылаулар. Прагматика, коммуникативтік құзиреттілік, прагматикалық құзирет-тілік сияқты негізгі ұғымдардың мағыналарын зерттеп, оларды оқытудың маңыздылығын талқылай келе, біз, әрине, прагматикалық құзиреттілікті дамытудың жолдарымен әдістерін талқылауға келеміз.

Лиштін пікірінше, Чарльз Моррис прагматиканың бірінші заманауи анықтамасын енгізді, содан бері көптеген басқа да ғалымдар қарым-қатынастың осы саласын дамытуды жалғастырды. Моррис бастапқыда прагматикаға «белгілердің интерпретаторларға қатынасын зерттейтін пән, ал семантика белгілердің сол белгілер қолданылатын объектілерге қатынасын зерттейтін пән» деп анықтама берген. Каспер, бұл терминге «адамдардың контексте тілдік әрекеттерді түсінуі мен қолданылуы» деп анықтама берді [9]. Бұған тілдегі сөйлеу әрекетінің екі маңызды элементі әрекет және контекст сөздері жатады.

Оқушының айтылым жасау қабілетін анықтайтын «тілдік әрекет» терминін қолданды. Кристал зерттеуінде прагматиканы былай деп анықтады: ... Пайдаланушылардың көзқарасы бойынша тілді үйрену, әсіресе олар жасайтын таңдау, әлеуметтік өзара әрекеттестікте тілді пайдалану кезінде кездесетін шектеулер және олардың тілді қолдануының қарым-қатынас әрекетінің басқа қатысушыларына әсері» [9].

Бұл анықтама прагматиканы пайдаланушылардың көзқарасы бойынша талдайды. Ол сөйлеушілердің тілді пайдалану кезінде олардың қарым-қатынасының әлеуметтік әрекеттестігіне байланысты жасай алатын әртүрлі таңдауларды ескереді, коммуникативтік құзіреттіліктің бір құраушысы екенін дәлелдейді.

Бұл туралы А.В. Хуторскаяның коммуникативті құзіреттілікке берген сипаттамасын талдасақ: «...коммуникативтік құзіреттілік сөйлем құру ережелерін білуге және осы ережелерді пайдаланып, қашан және жағдай қажет болған жағдайда байланысты емес нөлден бастап сөз тіркестерін құра білу. Коммуникативтік құзіреттілік бұл тұрғыдан алғанда негізінен бейімделу мәселесі болып табылады, ал ережелер генеративті емес, реттеуші және бағынышты [10]. Ал, Уиддоусон айтқандай, коммуникативтік құзіреттілік – тілді коммуникативті мақсатта қолдана білу. Коммуникативтік құзіреттілік тілді қарым-қатынас құралы ретінде қарастырады. Бұл құзіреттілік төрт тілдік дағдыларды дамытуға және дағдылар арасындағы қарым-қатынасқа бағытталғандығын айтады.

Олай болса, прагматикалық құзіреттілік коммуникативті құзіреттіліктің құраушысы ретінде мыналарды қамтуы керек: сәйкес оқу материалдарын дайындау, құзіреттілікке үйрету үшін нақты әрекеттерді қолдану және ол туралы оқушылардың хабардарлығын арттыру. Сондай ақ, прагматикалық құзіреттілік ұғымымен Браун мен Левинсонның «Сыпайылық теориясы» тұжырымдамасы тығыз байланысты [11]. Әдептілік адамның кез келген қарым-қатынасында, соның ішінде әлеуметтік қарым-қатынаста өте маңызды мінез-құлық кодексі болып табылады. Сәйкесінше әлеуметтік тұжырымдарды таңдауға Гоффманнның «Адам өзін-өзі тиімді таныстыру арқылы, өзінің жағымды әлеуметтік құндылық екенін көрсете алады» және Дойчтің адамның дұрыс өзін-өзі бағалай білуін ұстануы қажет «адамның ең қасиетті игілігінің бірі» деп түсіндірген «бет» идеясы әсеретеді [12].

Жоғарыда келтірілген анықтамаларды коммуникативтік қарым-қатынас тұрғысынан келесідей қорытындылап қарауға болады: «бет» - сөйлеушінің көпшілік алдындағы бейнесі. Браун және Левинсон бойынша сыпайылық стратегиясының төрт негізгі түрі бар, олар ашық сыпайылық, позитивті сыпайылық, теріс сыпайылық және бейресми/жанама сыпайылық. Ашық жазу стратегиялары тыңдаушыға төнетін қауіпті азайтуға арналмаған және басқа әңгімелесушіге өз қажеттіліктерін білдіру үшін тікелей жүгіну үшін қолданылады. «Терезені жабыңыз» немесе «Мен сіздің қаламдарыңыздың бірін пайдаланғым келеді» сияқты императивті өрнектерді пайдалану мұны көрсету үшін жақсы мысалдар болып табылады.

Жағымды сыпайылық стратегиялары тыңдаушының құрметіне бөленуге ұмтылдыратын, сонымен бірге қарым-қатынастың достық және өзара екенін көрсететін тілді қолдану арқылы тыңдаушының жағымды бейнесіне төнетін қауіпті азайту үшін қолданылады. Кейбір мысалдарды келтірсек:

- Тыңдаушыға назар аудару және оған қызығушылық таныту;
- Келіспеушіліктен аулақ болу және келісімге ұмтылу;
- Қалжыңдау үшін топшілік өрнектерді/лингвистикалық маркерлерді пайдалануға тырысу;
- Оптимист болу;
- Уәдеге тұру және ұсыныс жасай білу;
- Тыңдаушымен байланыс нүктесін көрсете білу;
- Өзара қарым-қатынасты болжаңыз/күту.

Екінші жағынан, теріс сыпайылық стратегиялары тыңдаушыға таңудан аулақ болуды, тыңдаушының дербестігін құрметтеуді және тыңдаушының құрметтелуді қалайтынын мойындауды білдіреді, әдетте таңу үшін кешірім сұрау, тартыну, сұрақ қоюға рұқсат сұрау және т.б. теріс сыпайылыққа қатысты кейбір стратегиялар келтірілген:

Жанама:

- Сұрақтарды пайдалану;
- Пессимист болу;
- Минималды кешірім сұрау;
- Адресатты атамау арқылы сөйлеушінің де, тыңдаушының да тұлғасыздануына жол беру.

Жазбасыз немесе жанама стратегия тыңдаушының қысымын алып тастау үшін жанама сөйлеуді пайдалану деп аталады, керісінше тыңдаушыға төменде көрсетілгендер сияқты жанама сұрауды шығаруға мүмкіндік береді:

- Кенестерді пайдалану;
- Ирония, метафораларды қолдану;
- Көп мағыналы болу;

- Жалпылауды жасау және тыңдаушыны тікелей айтпау;
- Ассоциациялар арқылы шақыру.

Тілдік сабақтарында жоғарыда аталған стратегиялардың мысалдарын оқыту оқушыларға жақсы қарым-қатынас таңдауына көмектесетіні сөзсіз. Сөйлеушілер қарым-қатынас жасағанда, олар жай ғана ақпарат алмасып қоймайды, сонымен бірге тұлғааралық қарым-қатынасты қалыптастырады. Сыпайылық стратегияларын оқыту ерекше маңызды, өйткені олар тілдің мәдени аспектісімен өте тығыз байланысты.

Прагматикалық құзіреттілікті оқытудың кез келген тұжырымдамасы сөйлеу әрекеттерінің орталық тұжырымдамасынсыз толық болмас еді.

Сөйлеу актілері прагматикалық құзіреттілік үшін маңызды ұғым болып табылады және уақыт өте келе әртүрлі тәсілдермен, жіктеліп, топтастырылған, соның ішінде Остин Лич және басқаларының жіктеулерін келтіруге болады. Серлдің ұсынысы бойынша, бірақ сөйлеу актілердің классификациясы ең кең таралған [13].

Серлдің пікірінше, сөйлеу әрекетінің жіктелуі келесідей:

- Өкілдер – әлем туралы жалпы мәлімдемелерге қатысты сөйлеуші қалай ойласа, сондай көзқараста;
- Коммиссивтер – болашақ әрекет жасау үшін қолданылатын уәде, қорқыту, т.б.
- Директивалар – сөйлеушінің біреудің не істеуін қалайтынының көрінісі (кенес, өтініштер, шақырулар және т.б.).
- Экспрессивті – бұл сөйлеушінің не сезетіні туралы мәлімдемелер (кешірім сұрау, бас тарту, сұрау және т.б.).

• Декларациялар - сөйлеу әрекетінің бір түрі болып табылады, олар айтылғандай әлемді өзгертеді (Мысалы, «Қазір мен сізді 8-сыныптың үздік оқушысы деп жариялаймын»).

Нақты оқыту кезінде немесе оған дейін қарастырылатын маңызды мәселе: оны оқыту және/немесе оқу үшін қалай мүмкіндігінше қолжетімді ету болып табылады. Әдістерді шартты түрде екі бөлікке бөлуге болады: нақты нұсқау және жасырын нұсқау. Осы мәселе бойынша жүргізілген зерттеулерге сәйкес, екі әдіс те прагматикалық құзіреттілікті қалыптастыруда тиімді деп табылды, бірақ айқын көрсету арқылы оқытуда біршама тиімдірек екендігі көрсетілген [14]. Осылайша, құзыреттілікті дамытудың тиімді жолы екі әдісті де қолдану болып табылады. Нақты нұсқау, аты айтып тұрғандай, құрылымдар мен үлгілерді бірмәнді оқытуды түсіндіреді, біздің жағдайда сұрау, мақтау, келісемін/келіспеймін және т.б. сияқты сөйлеу әрекеттері. Керісінше, жасырын нұсқау оқушыларды жоғарыда айтылған сөйлеудің әртүрлі түрлеріне, оларды пайдалануды реттейтін ережелерді/үлгілерді нақты түсіндірместен әсер етуді білдіреді.

Келесі мысалдарды қарастырайық: Мұғалім алдымен адамдар әртүрлі сұраулар жасайтын таспаға жазылған материалды ойнатады; Содан кейін оқушыларға бейнеролик сценарийі беріледі және қысқа бейнедегі кейіпкерлер пайдаланатын сөйлемдерді анықтау және/немесе қайталау сұралады. Одан кейін оқушыларға әртүрлі сұрау мысалдарын туралық ретімен қою сұралатын рейтингтік әрекет орындалады. Оқушыларға кез келген контексте бір сұраныстың басқаларға қарағанда артықшылығына әсер ететін факторларды билік, әлеуметтік қашықтық және таңу тұрғысынан талқылау ұсынылады. Жоғарыда аталған факторлардың оқушылардың ана және шет тілдеріндегі сәйкес сұрауларды таңдауға әсер етуіндегі айырмашылықтар мен ұқсастықтарды салыстыру және талқылау ұсынылды. Мұғалім берген жұмыс парағындағы әртүрлі жағдайларды ең қолайлы сұрау формасымен сәйкестендіру және таңдау себептерін түсіндіру тапсырма ретінде берілді. Оқушыларды әртүрлі әлеуметтік рөлдерге және сөйлеу оқиғаларына тартатын топтық рөлдік ойын жасалды.

Тіл мұғалімдері локуациялық, перлокуациялық, иллокуциондық актілердің, тура және жанама сөйлеу актілерінің, ауызекі тілдің импликатурасының және т.б. маңызды ерекшеліктерін білуі керек және бірте-бірте оқытылатын тілді меңгеру деңгейі жоғарылаған сайын сәйкес мысалдар енгізу керек. Белгілі бір күні «үйде боламын» деп хат жіберген үй иесіне Даниал: «Даниал да» деп жауап берген. Бұл әзіл-оспақ мысалды сыныпта көрсетуге болады және оқушылардан болжауды сұрауға болады: а) үй иесі хатымен не айтқысы келді; б) Даниал өз жауабымен не айтқысы келді. Мұндай іс-әрекеттер оқушыларда сөйлеушінің ниетін, үнін дұрыс түсіндіру қабілетін дамытады.

Жоғарыда айтылғандай нақты нұсқау деп мұғалімнің мақсаттарды нақты көрсетпейтін және құрылымын ашық түсіндірмейтін оқыту әдісін айтады, бұл нақты жағдайда бір үлгіні басқалардан таңдау кезінде ескерілетін сөйлеу әрекеттері мен факторлары белгілі бір әлеуметтік жағдайда, бірақ жай ғана контекстке салынған құрылымды енгізеді және оқушыларға өз қорытындыларын жасауға және өздерінің концептуалды құрылымдарын қалыптастыруға, ақпаратты олар үшін ең мағыналы болатындай етіп түсіндіруге және сақтауға мүмкіндік береді.

Жоғарыда сипатталған нақты нұсқау үлгісінен айырмашылығы, жоғарыда көрсетілген бейнені пайдаланып жасырын сұрауды үйрену:

- Түрлі тапсырманы сұрау үлгілері бар бейнероликті ойнату;
- Оқушыларға сценарий беріледі;
- Содан кейін оқушыларға сюжетті және мазмұнды сұрауларды қоса алғанда, бейнені түсіну сұрақтарына жауап беру ұсынылады;
- Қажет болса, оқушыларды сұраулар мен оларға жауаптарды қамтитын рөлдік ойынға тартуға болады.

Мұндағы екі мысалдың негізгі айырмашылығы мынада: бейнеклиптен кейін сөйлемдерді тура ретімен ретке келтіру, өрнектерді сәйкес жағдайларға сәйкестендіру және т.б.

Прагматикалық құзіреттілікті дамыту іс-шараларын жобалау кезінде ескеретін маңызды жайт – бұл іс-әрекеттердің шынайы және мағыналы болып қалуы. Мағыналы кірістер мен тапсырмалар оқушылардың қызығушылықтарымен, мәдени ортасымен, жасымен және т.б. және оқушылардың болашақта осы сөйлеу оқиғаларымен кездесу мүмкіндігімен сәйкестендіру арқылы жасалады [15]. Шынайы материалдар мен тапсырмалар коммуникативтіліктің маңызды белгісін алып жүретін шынайы өмірлік жағдайларға ұқсас [16, 17]. Олар логикалық тұрғыдан әлеуметтік/прагматикалық оқытудың тағы бір маңызды аспектісін, контекстік практиканы қамтиды, Хедж бойынша, ол «ол тіл формасы мен коммуникативті функция арасындағы байланысты нақтылауға бағытталған. Бұл құрылым жиі қолданылатын жағдайды табу дегенді білдіреді» [15].

Осы мәселелерді ескере отырып, оқушылардың прагматикалық құзіреттілігі монологтық және диалогтық сөйлеу деңгейлері негізінде анықталды (1-кесте).

1–кесте. Оқушылардың прагматикалық құзіреттілігін қалыптасу деңгейлері.

<i>Монологтық сөйлеу деңгейлері</i>	
<i>Деңгей</i>	<i>Монологтық сөйлеу деңгейлері</i>
Жоғары	Күрделі тақырыптарды нақты және егжей-тегжейлі түсіндіре аламын, жеке ойларды дамыта аламын және тиісті қорытынды жасай аламын
Орташадан жоғарғы	Мен өзімді қызықтыратын кең ауқымды мәселелер бойынша сөйлей аламын, өзекті мәселе бойынша өз көзқарасымды түсіндіре аламын
Орташа	Мен қарапайым мәлімдемелер құра аламын, өз көзқарастарым мен ниеттерімді қысқаша негіздей аламын және түсіндіре аламын, кітаптың немесе фильмнің сюжетін сызып, оған өз көзқарасымды айта аламын.
Орташадан төменгі	Мен қарапайым фразалар мен сөйлемдерді қолданып, қарапайым қателер жіберіп, отбасым, оқуым, қазіргі немесе бұрынғы жұмысым туралы айта аламын.
Төменгі	Мен қарапайым сөздерді және вербалды емес қарым-қатынасты қолдана отырып, нақты ақпаратты жеткізе аламын
<i>Диалогтық сөйлеу деңгейлері</i>	
Жоғары	Мен кәсіби және күнделікті қарым-қатынас жағдайында әр түрлі тілдік құралдарды пайдалана отырып, өз ойымды еркін және еркін жеткізе аламын, кез келген әңгімеге белсенді түрде қолдау көрсете аламын.
Орташадан жоғарғы	Мен ана тілінде сөйлейтін адамдармен диалогқа дайындықсыз қатыса аламын, өзіме таныс мәселе бойынша пікірталасқа қатыса аламын, өз көзқарасымды дәлелдей аламын.

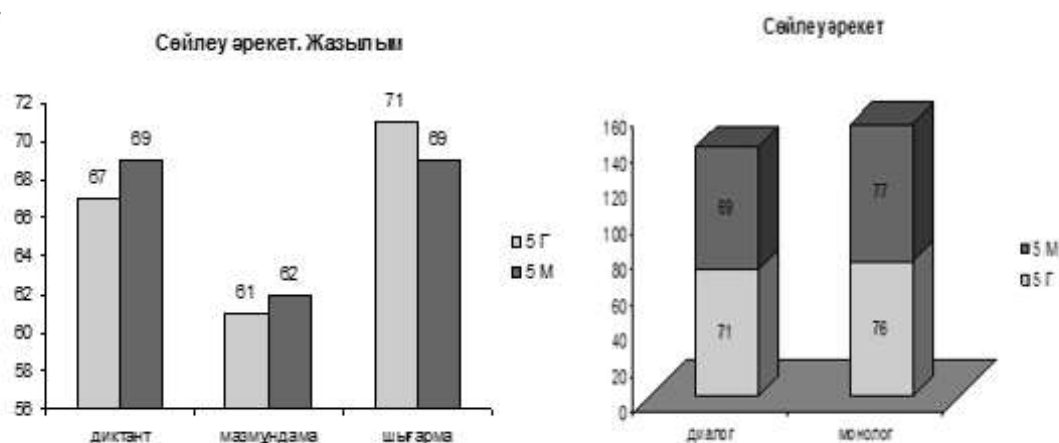
Орташа	Сұқбат кезінде туындайтын жағдайлардың көпшілігінде сөйлесе аламын, күнделікті және кәсіби тақырыптар бойынша диалогтарға қатыса аламын, бірақ жеткілікті түрде еркін сөйлесе алмаймын.
Орташадан төменгі	Мен тікелей ақпарат алмасуды қажет ететін қарапайым типтік жағдайларда сөйлесе аламын және күнделікті тақырыптарда өте қысқа және қарапайым әңгіме жүргізе аламын, бірақ өз бетімше сөйлесуді және жүйелі түрде қарапайым қателіктер жіберуді түсінбеймін.
Төменгі	Қарапайым жағдайларда қарапайым сөздерді және вербалды емес белгілерді пайдаланып сөйлесе аламын, бірақ әңгімені жалғастыру үшін жеткілікті түсінбеймін.

Кестеде көрсетілген тізіммен танысу үшін 15-20 минут уақыт берілді, содан кейін прагматикалық қарым-қатынасты меңгеру деңгейін бес балдық шкала бойынша бағалау үшін сауалнама алынды (4-кестені қараңыз). 2). Сауалнаманы толтыру ұзақтығы 5-10 минут. Психометриялық Лайкерт шкаласын құру үшін прагматикалық құзыреттілік деңгейін өзін-өзі бағалауға арналған дескрипторлар пайдаланылды.

2-кесте. Оқушылардың прагматикалық құзыреттілік деңгейі (%)

Анықтау әдістері	A	B	C	D	E
монологтық сөйлесу	10	25	35	21	9
диалогтық сөйлесу	20	26	24	22	8

Прагматикалық құзыреттілік деңгейін анықтауға бес балдық шкала бойынша өзін-өзі бағалау (E – өте нашар; D – нашар; C – қанағаттанарлық; B - жақсы; A - өте жақсы) таңдалды. Таңдалған бағаны «x» белгісімен белгіленді. Осылайша, респонденттерге күнделікті қарым-қатынаста, оның ішінде тыңдап түсіну, оқуды түсіну, монолог пен диалогта сөйлеу, белсенді сөздік қорын қоса алғанда, тілдік пәндерді меңгеру деңгейіне пилоттық бағалау жүргізуге тура келді (Сурет 1). Нәтижесінде ұсынылған нақты және жасырын нұсқау әдістерінің оқушылардың прагматикалық құзыреттілігі деңгейін арттырғандығы байқалды.

Сурет 1. Прагматикалық құзыреттіліктің даму деңгейінде сөйлеу әрекетінде бақылау мониторингі

5 «Г» (эксперимент тобы), 5 «М» (бақылау тобы) сыныптарында оқушылардың прагматикалық құзыреттіліктерін қалыптастыру келесі ұсынылған жағдайларда мүмкін болады:

- тілді терең меңгеріп, тілдік қатынаста қолдану дағдыларына ие болуы тек осы мақсатқа лайықталып, құрылған арнаулы оқыту технологиясы арқылы ғана жүзеге асады;

• оқушылардың өзін-өзі басқару, өзін-өзі жетілдіру, өзінің ақыл-ой қызметінің мүмкіндіктерін ізденімдік-зерттеу және өз бетімен танып-білу барысында толық түрде іске қосу, алған біліміне рефлексикалық тұрғыдан сыни баға бере алу, өзін-өзі тексеру дағдыларына ие болғанда мүмкін болады.

Қорытынды. Сонымен жүргізілген зерттеу нәтижесінде авторлар төмендегілерді ұсына алады. Прагматикалық құзіреттілікті дамыту іс-шараларын жобалау кезінде ескеретін маңызды жайт – бұл іс-әрекеттердің шынайы және мағыналы болып қалуы. Оқушылардың прагматикалық құзіреттілік деңгейін айқын және жасырын нұсқаулар арқылы біріншісі басым, бірқатар әрекеттер мен жағдайлар/контексттер арқылы дамытуға болады. Сондықтан, оқушылардың прагматикалық құзіреттілік деңгейін арттыру үшін үй мәдениетіндегі нормалардан ерекшеленетін әлеуметтік нормалардың ережелеріне ерекше назар аудару керек. Өйткені қарым-қатынас тек хабарлама алмасу ғана емес, сонымен қатар екі жақтың ниеттерін дұрыс және орынды түсіндіру және тиісті реакцияның мүмкіндігі болып табылады. Сондықтан тілдік оқу бағдарламалары мен сабақ жоспарларына прагматикалық құзіреттілік элементтерін енгізу өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek
- 2 Новикова О.М. *Формирование прагматической компетенции будущего врача при изучении иностранного языка в медицинском вузе. Автореф...канд.пед.наук., 2014 г.*
- 3 Yule G. *Pragmatics.* Oxford: Oxford University Press, 1996
- 4 Crystal D. *Dictionary of Linguistics and Phonetics.* Malden, MA: Blackwell Publishing, 2008.
- 5 Barron A. *Acquisition in Interlanguage Pragmatics.* Amsterdam: John Benjamin's Publishing Company, 2003.
- 6 Koran E. (2015). *Awareness of Importance of Communicative Competence in TEFL among EFL teachers in Iraq.* 6th International Visible Conference on Educational Studies and Applied Linguistics (pp. 159-171). Erbil: Ishik University.
- 7 Matsumura S. (2003). *Modelling the Relationships Among Interlanguage Pragmatic Development, L2 Proficiency, and Exposure to L2.* *Applied Linguistics*, 24, 465-491.
- 8 Тлеубай С.Т. *Тілдік коммуникативтік құзыреттілік компоненттер аясында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогінің бәсекеге қабілеттілігін дамыту. Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің Хабаршысы № 1(81), 2020.*
- 9 Kasper Gabriele. *Interlanguage Pragmatics.* Cary, NC: Oxford University Press, Incorporated, 1993
- 10 Хуторской А.В. *Негізгі және пәндік құзыреттілікті жобалау технологиясы.*
- 11 Brown P., & Levinson S. C. *Politeness: Some Universals in Language Usage.* Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- 12 Goffman E. *Interaction Ritual: Essays on face-to-face behavior.* New York, NY: Doubleday Anchor, 1967.
- 13 Searle J. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language.* Cambridge: Cambridge University Press, 1969
- 14 Рогожова А.М. *Анализ проблемы формирования коммуникативной компетенции в теории и практике педагогического образования и в методике обучения иностранному языку.* <https://psy.globus-science.ru/Archive/5-40/6-40.pdf>
- 15 Hedge T. (2000). *Teaching and Learning in the Language Classroom.* Oxford: Oxford University Press.
- 16 Takahashi S. (2001). *The Role of Input Enhancement in Developing Pragmatic Competence.* In G. K. K. R. Rose, *Pragmatics in Language Teaching.* Cambridge: Cambridge University Press.
- 17 Жанысбекова Ш.Т. *Жоғары сынып оқушыларының прагматикалық құзыреттілігін қалыптастыру туралы. ВЕСТНИК КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», No4 (72), 2021.*

References:

1. https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek
2. Novikova O.M. (2014) *Formirovanie pragmaticheskoy kompetencii budushhego vracha pri izuchenii inostrannogo jazyka v medicinskom vuze. [Formation of the pragmatic competence of a future doctor when studying a foreign language at a medical university] Avtoref...kand.ped.nauk. (in Russian)*
3. Yule G. (1996) *Pragmatics.* Oxford: Oxford University Press (in English)
4. Crystal D. (2008) *Dictionary of Linguistics and Phonetics.* Malden, MA: Blackwell Publishing (in

English)

5. Barron A. (2003) *Acquisition in Interlanguage Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamin's Publishing Company (in English)
6. Koran E. (2015). *Awareness of Importance of Communicative Competence in TEFL among EFL teachers in Iraq*. 6th International Visible Conference on Educational Studies and Applied Linguistics (pp. 159-171). Erbil: Ishik University.
7. Matsumura S. (2003). *Modelling the Relationships Among Interlanguage Pragmatic Development, L2 Proficiency, and Exposure to L2*. *Applied Linguistics*, 24, 465-491.
8. Tleubaj S.T. (2020) *Tildik kommunikativtik kыzyrettilik komponentter ajasynda bolashak mektepke dejingi ujym pedagoginin basekege kabilettiligin damyту [Development of the competitiveness of the future teacher of a preschool organization within the framework of language communicative competence components] Kazakh ulttyk kыздар pedagogikalyk universitetinin Habarshysy № 1(81) (in Kazakh)*
9. Kasper Gabriele. (1993) *Interlanguage Pragmatics*. Cary, NC: Oxford University Press, Incorporated (in English)
10. Hutorskoj A.V. *Negizgi zhәne pәndik kыzyrettilikti zhobalau tehnologijasy [Technology for designing basic and subject competencies.] (in Kazakh)*
11. Brown P., & Levinson S. C. (1987) *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press (in English)
12. Goffman E. (1967) *Interaction Ritual: Essays on face-to-face behavior*. New York, NY: Doubleday Anchor (in English)
13. Cearle J. (1969) *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press (in English)
14. Rogozhova A.M. *Analiz problemy formirovaniya kommunikativnoj kompetencii v teorii i praktike pedagogicheskogo obrazovaniya i v metodike obucheniya inostrannomu jazyku [Analysis of the problem of formation of communicative competence in the theory and practice of pedagogical education and in the methodology of teaching a foreign language] <https://psy.globus-science.ru/Archive/5-40/6-40.pdf> (in Russian)*
15. Hedge T. (2000). *Teaching and Learning in the Language Classroom*. Oxford: Oxford University Press (in English)
16. Takahashi S. (2001). *The Role of Input Enhancement in Developing Pragmatic Competence*. In G. K. K. R. Rose, *Pragmatics in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press (in English)
17. Zhanyzbekova Sh.T. (2021) *Zhogary synyp okushylarynyn pragmatikalyk kыzyrettiligin kalyptastyru turaly [On the formation of pragmatic competence of high school students] VESTNIK KazNPU im. Abaja, serija «Pedagogicheskie nauki», No4 (72) (in Kazakh)*

МРНТИ 14.25.07

<https://doi.org/10.51889/7478.2022.41.60.022>

Чернявская О.М.^{1*}, Колесникова А.М.², Колесников Б.С.³

¹Костанайский региональный университет имени Ахмета Байтурсынова,
г. Костанай, Республика Казахстан

²КГУ «Общеобразовательная школа им. М.Горького отдела образования Карабалыкского района»,
Управление образования акимата Костанайской области, Республика Казахстан

³КГУ «Общеобразовательная школа им. А.Кунанбаева отдела образования Карабалыкского района»,
Управление образования акимата Костанайской области, Республика Казахстан

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ «СКАФФОЛДИНГ» В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье рассматривается применение технологии педагогической поддержки «скаффолдинг» в процессе обучения школьников. В учебных программах по химии большая роль уделяется улучшению качества и эффективности процесса обучения. Главная задача химии, как школьного предмета – ознакомить учеников с главными свойствами веществ окружающего нас мира, донести суть химических

реакции, главных химических процессов, происходящих в природе, организме человека, техносфере. Использование скаффолдинга, как современной образовательной технологии, а так же организация самостоятельной работы, позволит повлиять на качество знаний современных школьников. Учителю необходимо создавать на уроке атмосферу, в которой ученики будут сталкиваться с определёнными учебными проблемами и, возможно даже, не справится с ними, и здесь учителю необходимо оказать педагогическую поддержку в достижении большего. Метод скаффолдинга при организации образовательной деятельности обучающихся на уроках химии представлен как одно из основных условий повышения качества обучения.

Ключевые слова: технологии педагогической поддержки, скаффолдинг в процессе обучения, современные образовательные технологии, повышение качества обучения.

Чернявская О.М.^{1}, Колесникова А.М.², Колесников Б.С.³*

¹*А.Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы,*

²*«Қарабалық ауданының білім беру бөлімінің М.Горький атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ,
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы, Қазақстан Республикасы*

³*«Қарабалық ауданының білім беру бөлімінің А.Құнанбаев атындағы жалпы білім беретін мектебі»
КММ, Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы, Қазақстан Республикасы*

ОҚУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ «СКАФФОЛДИНГ» ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Мақалада оқушыларды оқыту процесінде «скаффолдинг» педагогикалық қолдау технологиясын қолдану қарастырылады. Химия бойынша оқу бағдарламаларында оқыту процесінің сапасын да, тиімділігін де жақсартуға үлкен рөл бөлінеді. Химияның мектеп пәні ретінде басты міндеті – оқушыларды қоршаған әлемдегі заттардың басты қасиеттерімен таныстыру, химиялық реакцияның мәнін, табиғатта, адам ағзасында, техносферада болып жатқан басты химиялық процестерді жеткізу. Скаффолдингті заманауи білім беру технологиясы ретінде пайдалану, сондай-ақ өз бетінше жұмысты ұйымдастыру заманауи оқушылардың білім сапасына әсер етуге мүмкіндік береді. Мұғалім сабақта оқушылар үшін белгілі бір оқу мәселелерімен бетпе-бет келетін және тіпті олармен де айналыса алмайтын атмосфераны қалыптастыруы қажет, бұл жерде мұғалім педагогикалық қолдау көрсетуі қажет. Химия сабақтарында білім алушылардың білім беру қызметін ұйымдастыру кезінде скаффолдинг әдісі оқыту сапасын арттырудың негізгі шарттарының бірі ретінде ұсынылған.

Түйін сөздер: педагогикалық қолдау технологиялары, оқыту процесінде скаффолдинг, заманауи білім беру технологиялары, оқыту сапасын арттыру.

Chernyavskaya O.M.^{1}, Kolesnikova A.M.², Kolesnikov B.S.³*

¹*Kostanay Regional University named after A.Baitursynov,
Kostanays., Republic of Kazakhstan,*

²*KSU "M.Gorky Secondary School of the Department of Education of the
Karabalyk district" Department of Education of the Akimat of Kostanay region,
Republic of Kazakhstan*

³*KSU "A. Kunanbayev Comprehensive School of the Education Department of Karabalyk District,"
Education Department of the Akimat of Kostanay Region,
Republic of Kazakhstan*

APPLICATION OF SCAFFOLDING TEACHING SUPPORT TECHNOLOGY IN SCHOOL EDUCATION

Abstract

The article examines the use of scaffolding pedagogical support technology in the process of teaching schoolchildren. Chemistry curricula play a large role in improving both the quality and efficiency of the learning process. The main task of chemistry, as a school subject, is to acquaint students with the main properties of the substances of the world around us, to convey the essence of the chemical reaction, the main chemical processes taking place in nature, the human body, and the technosphere. The use of scaffolding as a modern educational technology, as well as the organization of independent work, will allow us to influence the quality of knowledge of modern schoolchildren. The teacher needs to create an atmosphere in the lesson in which students will face certain educational problems and, perhaps, will not even cope with them, and here the teacher needs to provide pedagogical support in achieving more. The scaffolding method when organizing the educational activities of students in chemistry lessons is presented as one of the main conditions for improving the quality of education.

Keywords: technologies of pedagogical support, scaffolding in the process of training, modern educational technologies, improving the quality of training.

Введение. Образование в Республике Казахстан находится на новом этапе своего развития, реформы связаны с актуализацией образовательной системы, речь идет о том, что современные дети усваивают знания гораздо быстрее и роль учителя, как источника знаний, уже отходит на второй план. Учитель теперь является проводником и помощником в мире постоянно обновляющейся информации. Процесс реформирования школьного образования не мог не коснуться преподавания химии. Главная задача химии, как школьного предмета – ознакомить учеников с главными свойствами окружающих нас веществ, донести суть химических реакции, главных химических процессов, происходящих в природе, организме человека и т.д.

Использование скаффолдинга, как современной образовательной технологии, позволит нам повлиять на качество знаний современных школьников.

Учителю необходимо создавать на уроке атмосферу, в которой ученики будут сталкиваться с определёнными учебными проблемами и, возможно даже, не справятся с ними, и здесь учителю необходимо оказать педагогическую поддержку в достижении большего. Такая образовательная атмосфера инициирует зону ближнего развития, которая постоянно должна расширяться, т.к. объем информации ежедневно увеличивается. Она включает в себя различные виды учебной деятельности, которые должны реализовываться при помощи педагогической поддержки или использования вспомогательных конструкций, реализуемых при помощи одной из современных образовательных технологии – скаффолдинг.

В переводе с английского языка «скаффолдинг» обозначает «строительные леса» – подобная метафора приближено используются для поддержки возводимой конструкции, но, стоит отметить, что по мере ее построения подобные «леса» или «опоры» постепенно демонтируются, а затем убираются вовсе. Впервые данный термин упомянут был в 1979 году в одной из работ ученых Д.Вуда и Дж.Брунера [2, с.16]. Такое выражение-аналогия очень ярко отражает рассматриваемую функцию учителя, а именно активную поддержку процесса обучения ученика, которая осуществима только при проявлении помощи извне. Подобная помощь и поддержка присутствует лишь в начале обучения, затем она постепенно минимизируется и сходит на нет.

Педагогическая теория «скаффолдинга» тесно связана с идеями Л.С. Выготского о «ближайшей зоне развития» индивида, об области «еще не созревших, но созревающих процессов». Учитель и ученик, активно коммуницируя, во время обучения опираются на эти «процессы» и используют в качестве ключевого инструмента сотрудничество. Подобное сотрудничество позволяет определить ключевые моменты: «область созревающих интеллектуальных функций, которые в ближайшей стадии развития должны принести плоды» и переместить ее на «уровень реального умственного развития» [6].

Педагог может и должен предоставлять обучающимся поддержку самыми различными способами и формами, но, основываясь на технологии скаффолдинга, мы можем выделить основные универсальные характеристики данных способов:

1) **временность:** под данной характеристикой мы понимаем помощь «здесь и сейчас», то есть, помощь должна оказываться конкретному ученику или группе обучающихся в реально существующей учебной ситуации, для выполнения определенного задания, и здесь данная помощь должна компенсировать недостаток конкретных умений и знаний у школьников;

2) **адаптированность:** определенные потребности обучающихся определяют тип и интенсивность технологии скаффолдинга, их соответствие должно быть полностью комплементарным;

3) **интерсубъективность:** в данном случае тесное сотрудничество обучающихся и преподавателя происходит в процессе выработки общего смысла и понимания осуществляемой деятельности, взаимодействие сфокусировано на интересах всех субъектов образовательного пространства;

4) **изменяемая интенсивность:** со стороны преподавателя должно происходить «угасание» активности, то есть, постепенное ослабевание помощи по мере улучшения уровня образованности обучающихся, это моделирует ситуацию успеха для самого ученика, мотивирует его, вселяет уверенность в собственных силах;

5) **обучающая и трансформирующая природа:** в данном случае помощь учителя должна не просто помочь обучающемуся выполнить то или иное задание, а должна способствовать усвоению и пониманию знаний со стороны обучающегося, позволив ему совершить шаг в сторону собственного развития [3, с.80]. Ребенок постепенно меняет свое отношение к возникающим препятствиям, перестает воспринимать их как непреодолимые, использует свой собственный ресурс осознанно и полно в решении образовательных задач.

Исходя из результатов контент-анализа научной литературы, отметим, что помощь учителя и основные ее инструменты нашли отражение в рамках фасилитационного подхода, «проблемного» обучения, коллаборативного и смешанного обучения. Стоит также подчеркнуть, что для развития и метакогнитивных умений обучающихся, по мнению исследователей данных направлений, необходимо как обязательное условие достижения цели использовать метод поддержки со стороны преподавателя [4, с.75].

Целью исследования ставили изучение содержания педагогической стратегии «скаффолдинг» и выяснение оптимальных условий на развитие у учащихся навыков решения расчётных задач, для чего были выделены ключевые аспекты организации работы педагогической стратегии «скаффолдинг» в школе, проведена апробация и выявлены особо результативные методы педагогической стратегии «скаффолдинг», проанализированы полученные результаты влияния использования педагогической стратегии.

Методология и методы исследования. В данном исследовании в качестве теоретико-методологической основы исследования были использованы труды зарубежных и отечественных авторов: Pea R.D. (The social and technological dimensionsof scaffolding and related the oretical concepts for learning, education, and humanactivity), Lajoie S.P. (Extending the scaffolding metaphor), А.А. Марголис (зона ближайшего развития, скаффолдинг и деятельность учителя). В качестве методологической основы был использован комплекс согласующихся общенаучных методов познания (такие как: интерпретация полученных результатов; проверка теоретических результатов на практике; синтез и анализ) и частнонаучных методов познания (такие как: эмпирический метод; статистико-вероятностный метод; абстрактно-логический метод; моделирование).

Результаты исследования и их обсуждение. На основе заявленного нами целевого аппарата, была выстроена вся организационная деятельность учителя в процессе обучения (табл.1).

Таблица 1 – Задачи деятельности учителя химии при организации процесса обучения

Первая ступень процесса обучения	Задача деятельности учителя	Третья ступень процесса обучения
– создание комфортной коммуникации всех субъектов образовательной микросреды;	Вторая ступень процесса обучения	Третья ступень процесса обучения
– инициирование процесса восприятия обучающимися химической сущности объектов окружающего мира и включение их в качестве укрупненных дидактических единиц в процессы мыследеятельности;	– включение процессов углубленного осмысления и интериоризации полученных первичных представлений и понятий;	– включение и постепенное доминирование самостоятельных форм учебной деятельности, самоорганизации и самоконтроля (работа по выполнению специальных информационно-методических комплексов, учебно-методических систем, кейсов, курсов-интенсивов,
– формирование у учеников	– превентивные меры, минимизирующие риски формального изучения программного материала по разделам химии;	включающих упражнения, химические задачи, ситуатив-
	– отработка химического языка.	
	Наращивание	

понимания терминов и первичного химического использования предметов и химических представлений. химических понятий, восприятия языка, для описания на основе понятий и форм химического свободного терминами, усложнение систем понятий, активное их в самые разные формы учебной деятельности. глоссария, оперирование и корректирование систем химических понятий, активное вовлечение в самые разные виды и формы учебной деятельности. ные задания и производственные экскурсии, виртуальные, в том числе; – создание условий для осмысленного и глубокого погружения в сложные разделы химии, направления современного развития науки химических областей.

На первоначальном этапе обучения мы выстраивали сам процесс восприятия, максимально использовали метод наглядности, делали упор на самом существенном для обучающихся. Понятия и общие представления у обучающихся формировались на основе конкретных восприятий об исследуемых явлениях и веществах. Обобщение и осмысление, в свою очередь, тоже способствуют позитивному влиянию на уже имеющиеся системы понятий и представлений, таким образом, это поддерживает развитие химического мышления обучающихся. Наиболее эффективным средством, позволяющим развивать мышление, проявившем себя в нашем исследовании, является специальная химическая терминология, химическая символика, а также химическая речь.

Для обеспечения более глубокого усвоения и осмысления химических понятий, мы можем выделить следующие методические принципы, на основе которых строилась работа педагога (табл. 2):

Таблица 2 – Методические принципы организации скаффолдинга в обучении химии при формировании химических понятий

Методические принципы изучения ключевых химических понятий	Основные аспекты деятельности педагога	Рекомендации к применению различных методов
формирование	познакомить учеников с определенными видами химических веществ, явлений, а так же взаимодействием друг с другом;	- использование как можно большего количества методов обучения;
углубление	провести параллель между связями и отношениями веществ и явлений;	- нацеленность на всестороннее осмысленное восприятие учащимися учебного материала;
обобщение	выделить ключевые признаки, и распространить их на другие типы химических веществ и явлений, из частных понятий формировать более общие;	- подбор методов, максимально возбуждающих не только моторную, но и мыслительную активность учащихся;
систематизация	раскрывать сущность взаимодействия веществ, а так же их связи в процессе химических превращений, знакомить с классификацией веществ и явлений;	- любой из применяемых методов должен формировать «фундамент» для осознанного обучения и усвоения программных знаний и умений;
уточнение	корректировать понимание в ранее усвоенных понятий, устранять неточности, добиваться ясности, отчетливости и правильности;	- в каждом отдельном случае необходимо использовать наиболее рациональный метод, выбор метода обуславливают:
использование и закрепление	использовать изученные понятия при углублении в понимании химических процессов, а так же на уроках при усвоении новой темы.	содержание и общий характер учебного материала, степень развития и предварительная подготовка учащихся.

Применение повторяющихся методов практически во всех случаях, то есть использование шаблона является самым опасным при использовании методов учебной работы в стратегии скаффолдинг по химии. Необходимо конкретно и осмыслено выбирать прием, способ и метод обучения. Дж. Брунер, совместно с соавторами, дал описание ключевых принципов технологии скаффолдинга, это послужило методической опорой, которую мы применили в своем исследовании [5, с. 10].

По мнению Дж. Брунера, «привлечь внимание» является главным принципом. Процесс активизации познавательного интереса у обучающихся состоит из трех этапов:

- 1) необходимо привлечь внимание обучающихся в поставленным целям и задачам урока;
- 2) необходимо побудить интерес обучающихся к изучаемому и повторяемому материалу;
- 3) обучающимся необходимо предлагать ту форму работы, которая им наиболее интересна.

Осознанная работа начинается с учебных задач, важно их понимание и принятие, как учениками, так и учителем. Учитель выдвигает задачу, а ученик стремится её выполнить, для этого учитель использует ряд методов. Чаще всего создается такая ситуация при повторении изученного ранее. Тогда учащиеся сами формируют цель предстоящей работы.

На начальном этапе урока необходимо учитывать несколько видов побуждений учащихся, применяя различные приемы:

– актуализировать мотивы предыдущих достижений («мы хорошо поработали над предыдущей темой») и мотивы относительной неудовлетворенности («но не усвоили еще одну важную сторону этой темы»);

– вызывать свою точку зрения, мотивировать на свободное высказывание своего мнения, без боязни ошибиться и быть исправленным (любое высказывание важно и ценно для дальнейшей работы, на данном этапе нет «правильных» или «неправильных» высказываний);

– контролировать собственные знания, мотивируя думать о теме, которую школьники начнут изучать;

– реконструировать предыдущие знания и представления и заложить широкие основы для того, чтобы достичь долгосрочного понимания информации;

– усилить мотивы ориентации на предстоящую работу (для вашей будущей жизни это будет необходимо) и мотивы удивления, любознательности. Ученик ответит на такие вопросы «Что это значит для меня? Зачем это мне нужно?».

Развивающее обучение приобретает большое значение, когда используются различные приемы и методы, позволяющие активировать познавательный интерес.

Иллюстрация сложной темы урока простыми примерами позволяет ученикам быстрее уловить главную суть учебного материала, а так же стимулирует глубокий интерес. Очень важно, чтобы подобный пример был понятен не только учителю, т.е. следует обращать внимание на возраст учеников, тогда ученики будут проявлять осмысленный интерес и будут без усилий концентрировать внимание. Чаще рекомендуется приводить примеры из жизни, используя межпредметные связи, учебные проблемы, ситуативные задачи.

Использование демонстрации, лабораторного опыта, практической работы на уроке – это самый верный метод, позволяющий ученикам развивать наблюдательность, формировать новые знания и их функциональную значимость. Выделим основные достоинства демонстрационного метода: во-первых, пример «как выполянт» логичен на начальном этапе скаффолдинга; во-вторых, это убедительная наглядность и возможность «управлять» целым классом на уроке, обращать внимание на ключевые процессы химической реакции, побуждая к совместному размышлению, выполняющему также роль «временных опор»; в-третьих, это экономия, как времени, так и реактивов.

Демонстрация эксперимента позволяет ученикам прийти к правильным теоретическим выводам. Обобщая полученные знания, полученные во время наблюдения и обсуждения, позволяют ученикам построить цели на следующий урок, а так же закрепить уже имеющиеся знания. Учителю важно сопровождать демонстрационный опыт наводящими вопросами, например, добавляя кусочек натрия в воду, спрашивать у ребят: что произошло с натрием; какие признаки реакции вы наблюдали; что будет, если добавить несколько капель индикатора; какой индикатор мы не можем использовать; как изменилась окраска раствора, и целый ряд других вопросов. Взаимодействие щелочных металлов с водой – достаточно «яркий» опыт, который сразу привлечет внимание школьников, а сопровождение демонстрационного опыта вопросами поможет сделать правильные акценты для наблюдателя и закрепить полученные алгоритмы в памяти. Помимо вопросов учителю важно обратить внимание учеников на то, что раствор должен содержать не менее двух компонентов, один из которых является растворителем, а

другой – растворенным веществом, уточнить, что растворитель – это компонент раствора, находящийся в том же агрегатном состоянии, что и раствор. Уже это составит базу для актуализации витагенного опыта учащегося, позволит ему рассуждать, обратить внимание на необычные явления, связанные с растворами, побудит к направленному информационному поиску и когнитивному приращению.

На основании проведенного нами исследования отметим, что для более успешной организации самостоятельной деятельности обучающихся в образовательном процессе необходимо давать задания, основанные на поиске информации, также необходимо постепенно усложнять учебные задания и предоставлять большую самостоятельность и ответственность обучающимся во время их выполнения. Если педагогу необходимо использовать устные вопросы, то лучше применить нестандартный подход и провести этот опрос в форме мини-дебатов или же дискуссии. Вопросы следует подбирать такие, которые будут вызывать у обучающихся активную мыслительность.

Сделаем примечание, что использование в образовательном процессе разнообразных форм и приемов позволяет активизировать мыслительную деятельность детей на уроке, побудит обучающихся самостоятельно добывать знания. Однако следует помнить, что самообучение будет возможно лишь тогда, когда у детей имеются универсальные учебные действия, обеспечивающие эту способность и готовность.

Второй принцип можно определить, как «ограничение свободы действий». Исходя из данного принципа учителю следует уменьшить количество операциональных действий, необходимых для выполнения задания, то есть укрупнить содержание операций, не допуская излишней детализации, тем самым упростить задачу восприятия ученикам содержания, выделения достаточных и значимых данных и сути вопроса. Таким образом, педагог сначала будет сам решать, какие действия необходимы, а ученику позволяет сосредоточиться на одном или нескольких шагах – главных. Постепенно этот подход усваивается учащимися и успешно используется.

Решение расчетных задач – способ реализации межпредметных связей практического применения теоретических знаний и развития логического мышления школьников. Одну и ту же расчетную задачу можно решить разными способами, но это может вызвать у школьника ряд вопросов, на которые он не сможет дать себе ответ самостоятельно и, как следствие, отсутствие решения в расчетной задаче. Учителю, в таком случае, необходимо оказать поддержку и на начальном этапе решения задач дать определенный алгоритм, который будет более рациональным и легким для понимания школьниками. Переходя к решению задач, важно убедиться в достаточном владении учениками теоретических основ темы.

Третий принцип Дж.Брунера – «удержать внимание на цели». Учителю важно использовать как общие педагогические приемы, так и специфические, которые касаются темы урока. В качестве общих педагогических приемов в процессе исследования было использовано:

- интонационное модулирование (так, при вербальной трансляции учитель придавал сообщаемой информации эмоциональную яркость, акцентируя голосом особо значимые моменты, вкладывая в смысл дополнительные окраски голосом при помощи тембра, усиления громкости и меняя его высоту);

- модулирование речевого темпоритма (мастерски владея расстановкой пауз, ускоряя и замедляя быстроту проговаривания, учитель уместно оперирует данной возможностью выделять значимые учебные единицы для понимания и усвоения учеником);

- использование эффекта «вынужденного договаривания» (педагог ставит ученика в позицию пристального внимания и включенности в активную обратную связь, прерывая свою речь буквально на полуслове, а учащиеся при этом продолжают его очевидную мысль, привлекая термины и их определения, используя уже сформулированные умозаключения. Вовлеченность школьников следует отмечать и поощрять, это сопровождается общением особым чувством единения всех участников);

- «внезапные проблемы с памятью» (учитель имитирует забывание некоторых фактов из изученного материала, а класс, находясь в состоянии повышенного внимания, старается оказать своевременную поддержку, называя пропущенные или намеренно искаженные термины, законы, датирование, наименования, имена. Как правило, при использовании этого приема возникает достаточно яркая эмоционально окрашенная среда, учащиеся положительно реагируют на привнесение такого игрового момента как доверительное отношение к ним со стороны педагога);

- использование активных жестов (применение жестов учителем привлекает внимание учащихся, создает запоминающиеся образы, подспудно является сигналом истинного отношения педагога к учащимся, позволяет создавать определенный настрой в классе, выдает реальный настрой педагога, проецирует в класс располагающее состояние или напряжение);

- метод «эхо» (учитель во время повествования делает остановки, и предлагает любому ученику повторить последнюю фразу, желательно с абсолютной точностью, как это бы произошло в

природе во время звучания эха. Наибольшую оценку заслуживает тот, кто сделал это наиболее близко к прозвучавшей фразе).

Для удержания внимания во время изучения темы учителю необходимо добавлять в урок задания, где нужно вставить в текст пропущенные термины или исправить ошибки, провести резюмирование по результатам какого-либо события или показать перспективу его дальнейшего развития, выявить избыточную информацию или установить ее недостаточность, показать причинно-следственные связи, найти противоречия и т.д.

Четвертый принцип заключается в выделении и подчеркивании важных деталей. Например, учитель может применять метод «фреймворк», когда в начале урока создается таблица, в которой ученики, в течение урока, записывают ключевые моменты. Учителю необходимо указывать и обращать внимание на ключевые понятия и подкреплять эти моменты примерами, которые будут понятны для ребят, например, растворение сахара в чае, раствор уксуса, нашатырный спирт, раствор йода, лекарственные настойки и т.д.

Пятый принцип – фрустрация. Педагогическая поддержка ученика не должна переходить в зависимость. Ученику следует предлагать проводить самоанализ ситуаций, когда ему что-либо непонятно, находить причины этого, осуществлять ретроспективную рефлекссию сначала совместно, а затем предоставляя все большую самостоятельность. Облегчит продвижение ученика разбивка большой задачи на несколько подзадач, пошаговое их выполнение. Процесс пошагового преодоления обозначенных проблем создает ситуацию успеха, мотивирует ребенка, вселяет в него уверенность, что ему это под силу.

Шестой принцип и, по нашему мнению, в полной мере характеризующий принцип скаффолдинга, это демонстрация решения. Например, при освоении различных типов задач в химии учитель должен актуализировать математическую готовность школьника к выполнению расчетных операций, что зачастую тоже является препятствием в освоении задач, а именно, их математической части. Для освоения собственно химической части необходимо сделать акцент на понимании учеником сути химического явления, приведенного в задаче, уточнении природы веществ, как исходных, так и продуктов химической реакции, условий их образования, количественного соотношения, особенностей приведения данных по ним и ограничений. Ясное представление этой картины, этому также способствует графическое изображение содержания задачи, приведет к облегчению восприятия логики задачи и выделению алгоритма ее решения. Важно, чтобы ученик проговаривал свои мысли, рассуждал вслух, это поможет учителю диагностировать затруднение и оказать правильную точечную поддержку. Совместное рассуждение со своевременной поддержкой и правкой ученика является эффективным приемом, ведущим к обретению учеником дальнейшей самостоятельности в процессе обучения [7, 8, 9].

В апробирование ресурса скаффолдинга также были включены процессы интеграции химии и краеведения. Формирование целостной картины мира, развитие функциональной грамотности невозможно без процесса интеграции химии как со смежными с ней науками (физика, биология), так и по гуманитарной составляющей (краеведение, литература и т. д.). Использование краеведческого подхода в преподавании химии дает возможность школьникам обогатить свои знания о местных полезных ископаемых, о процессах их переработки, о тех видах продукции, которые производят местные шахты, заводы, фабрики, что, несомненно, вызывает у детей понимание индустриальной значимости и чувство гордости за свой родной край, дает перспективу профессионального самоопределения [6, с. 256].

Межпредметная интеграция требует тщательного планирования, т.к. обучающимся предстоит создать обобщенную картину по отдельно взятой теме, что требует определенных интеллектуальных усилий учащихся при умелой организации сопровождающей поддержки педагогом. В качестве иллюстрации приведем интегрированный урок на тему «Влияние Троицкой ГРЭС на экологию Карабалыкского района» на основе скаффолдинга. Моделирование интегрированного урока состоит из нескольких основных частей, которые включают в себя как подготовку урока, так и его проведение. Принципы скаффолдинга Брунера в полной мере были реализованы в процессе подготовительной работы, в проведении итогового урока.

Подготовка к уроку начинается с активации познавательного интереса сообразно личной направленности каждого ребенка и координирования работы в группе, организационного поиска информации истории развития производства, его инженерных конструкций, технологических процессов, роли Троицкой ГРЭС для экономики, решения социально-бытовых проблем прилегающих территорий, проектирования исследования экологического прессинга на окружающую среду, который сопровождается практическим мини-исследованием с забором проб и оперативным анализом.

Для возбуждения внимания и включения учащихся в интересную для них форму работы, педагогами была сформирована мобильная группа и осуществлен выезд на место прорыва трубопровода в районе компенсатора №6 в районе трассы Костанай-Троицк для забора проб. Забор проб был произведен для наглядного анализа почвы на наличие золошлаковых отходов. Почвенные образцы отбирались тщательно в соответствии с методиками и рекомендациями. Такое же выполнение нормативных требований происходило на всех этапах приготовления почвенных вытяжек и их исследования. Далее шла аналитическая работа по систематизации полученных результатов, обсуждению методической готовности для проведения учащимися лабораторных экспресс-исследований полученных почвенных вытяжек в ходе урока, формулированию рабочих суждений, умозаключений и выводов. Таким образом, учащиеся имели возможность, при поддержке педагога, погрузиться в реальную и значимую работу по химическому мониторингу объектов окружающей среды. Каждый ребенок был индивидуально сопровожден, ему предоставлялась возможность персонального взаимодействия с педагогом, обратной связи на предмет выявления и устранения существующих пробелов в знаниях.

Практическая часть исследования была проведена в стенах общеобразовательной школы, охватив процесс обучения химии в параллели восьмых классов. Главной целью эксперимента было выявление, как педагогическая стратегия «скаффолдинг» влияет на познавательные аспекты личности школьника, повышение интереса к учебному предмету химия, а так же устранение пробелов в знаниях образованных в результате онлайн обучения. На всем периоде нашей работы ученики восьмых классов находились под пристальным вниманием: в испытуемой группе на протяжении всех проведенных занятий применялись методы педагогической стратегии «скаффолдинг», т.е. осуществлялась постоянно вышеописанное методическое сопровождение, в контрольной группе технология скаффолдинга не применялись. Проведение диагностик (анализа исходного и итогового опросов, контрольных срезов, наблюдений) показало нам постепенное усложнение выбираемых учениками приоритетных заданий в испытуемой группе, что говорит о более детальном понимании учебного предмета. Вначале было определено общее отношение учащихся к процессу обучения в школе. При установлении личного отношения к обучению в школе, 56% учащихся испытуемой группы ответили, что они не всегда приходят в школу по своему желанию, 11% детей имеют устойчивое антипатичное отношение к посещению уроков, только у 35% учащихся отмечен устойчивый позитивный настрой посещения уроков (в контрольной группе эти цифры соответственно равны 53%, 10%, 37%). Также 72% обучающихся испытуемой группы считают, что образовательный процесс им дается тяжело, 17% учеников ответили, что процесс образования периодически затруднен большим количеством домашнего задания и лишь 11% учащихся ответили, что учеба не вызывает у них трудностей (в контрольной группе эти цифры соответственно равны 63%, 21%, 16%). Видно, что группы являются сопоставимыми, в исследовании значимыми показателями были определены итоговые приращения данных групп по результатам проведенных тестирований.

Следующий этап исследования был направлен на выявление затруднений в учебном процессе, а так же выяснения причин с которыми эти трудности связаны. Интересным для нас показали ответы учащихся на вопрос о наличии трудностей в процессе изучения нового учебного материала, так, 61% учащихся испытуемой группы отметили, что подобные затруднения возникают достаточно часто, 28% ответили, трудности возникают периодически, и лишь всего 11% говорят о том, что проблем с пониманием нового учебного материала не возникает. В контрольной группе эти цифры соответственно равны: 63%, 21%, 16%. Анализируя перечень общих вопросов о психологическом настрое учеников, а так же о трудностях усвоения новых тем, можно сделать вывод о том, что для большинства учащихся новых знаний по химии вызывает трудности.

Главной задачей практической работы было изучение влияния использования педагогической стратегии «скаффолдинг» при восполнении пробелов в знаниях учащихся 8 классов при изучении раздела «Растворы и растворимость». Для определения начального уровня знаний учащимся был предоставлен контрольный срез, состоящий из 14 заданий. Задания были разноуровневые и разнотипные, с одним правильным вариантом ответа, с несколькими, открытым ответом и т.д.

При проведении стартового замера знаний не наблюдались значительные различия между испытуемой и контрольной группами. Была запланирована и проведена интенсивная работа по применению скаффолдинга на уроках химии испытуемой группы, в контрольной группе скаффолдинг не использовался. По завершению раздела проведен контрольный срез, который показал значительную разницу между результатами приращения знаний по итогам тестов испытуемой и контрольной группы. Анализ результатов контрольного среза показал, что учащиеся испытуемой группы справились с данной

работой успешнее, чем учащиеся контрольной группы. При проверке контрольной работы было выявлено, что в испытуемой группе учащихся значительно уменьшились затруднения в выполнении заданий повышенного уровня сложности части «В», в контрольной группе учащиеся справились с частью «А» (задания невысокого уровня сложности), но не показали улучшение выполнения задания из части «В» (задания высокого уровня сложности). Результаты отображены в таблице 3.

Таблица 3 – Результаты контрольных срезов в испытуемой и контрольной группах

Группа	Уровень сложности тестовых заданий	Тест 1 (% выполнения)	Тест 2 (% выполнения)	Приращение, %
испытуемая	А (невысокий)	77	94	17
	Б (средний)	44	88	44
	В (высокий)	11	33	22
контрольная	А (невысокий)	79	89	10
	Б (средний)	42	68	26
	В (высокий)	16	21	5

В таблице обобщены результаты, свидетельствующие о результативности концепции скаффолдинга для изучения химии, освоения ее теорий, расчетных задач, восполнения знаний при имеющихся пробелах. Статистическая обработка результатов исследования также была применена: в частности, для установления достоверности различий между независимыми показателями использован Х-критерий Вандер-Вардена, что позволило утверждать о большей эффективности условий испытуемой группы и значимости влияния использования скаффолдинга, как современной образовательной технологии, повышающей качество знаний современных школьников.

Заключение и выводы. Скаффолдинг в образовании – это всего лишь небольшая часть общей системы, с помощью которой преподаватели могут осуществлять образовательный процесс. Однако, когда это делается правильно, существует много разных способов реализации стратегии. Для разных возрастных уровней и различных способностей скаффолдинг может обеспечить интерактивную и привлекательную среду для обучения.

В результате проведенного исследования мы можем сделать вывод о результатах апробации скаффолдинга на уроках химии. Отмечены значительные качественные и количественные различия между испытуемой и контрольной группой школьников. Основываясь на полученные результаты, можно сделать вывод о положительных и отрицательных моментах использования скаффолдинга:

- к преимуществам скаффолдинга относим такие сопровождающие факторы, как обеспечение улучшенного понимания, расширение способности к решению образовательных проблем, максимальное вовлечение учеников, создание позитивной среды обучения, расширение сотрудничества между учениками и преподавателями, что положительно сказывается на качестве обучения;

- помимо положительных моментов выделяем ряд осложняющих факторов, например, таких, как достаточно высокая времязатратность на организацию и необходимость достаточно высокого уровня фасилитационной готовности педагога: продумывание и подготовка опорных и вспомогательных дидактических средств требует немало времени, а также, если учитель неверно оценивает уровень исходных знаний и личностные когнитивные особенности ученика, он может позиционировать ученика в организуемой коммуникации недостаточно правильно и применить непродуктивные для конкретного ребенка методы. Педагог должен быть внутренне готов и искренне расположен к организации эмоционально комфортной среды сотрудничества с ребенком.

Опытным путем показано, что педагогическая стратегия «скаффолдинг» стимулирует мыслительную деятельность учащихся, помогает обеспечить необходимую образовательную активность, специально для этого организуемую учителем. Одним из основных показателей организации работы педагога с обучающимися остаются: 1) освоение программного материала по химии или отсутствие проблем в получении системных знаний; 2) достаточный уровень овладения метанавыком учебной деятельности, отсутствием затруднений для свободного оперирования химическими понятиями, а, значит, свободой в формулировании умозаключений химического содержания и выражении суждений по объектам и процессам химических областей знания; 3) необходимый уровень мотивации к самоорганизации, развитию, самообразованию, самоконтролю и проявлением волевого саморегулирования при освоении предмета; 4) эмпатийность образовательной среды урока, комфортная коммуникация со всеми субъектами образова-

тельной среды. Применение скаффолдинга на уроках способно минимизировать проблемы этих направлений, использование, конечно, не дает мгновенный результат, эта педагогическая стратегия должна работать постоянно и расширять область познавательных интересов школьников. Однако, следует отметить, скаффолдинг представляет собой временную поддержку, которая требуется только определенное время, пока формируются новые механизмы, и пока ученик не будет больше нуждаться в помощи. Важно, что есть задача и происходит постоянная адаптивная помощь на основе состояния и действия ребенка, постепенное снятие опор с некоторой идеальной целью самостоятельного выполнения в итоге.

Список использованной литературы

1. Выготский Л.С. Развитие житейских и научных понятий в школьном возрасте (стенограмма доклада в Ленинградском педологическом институте 20.05.1933) // Умственное развитие детей в процессе обучения. – М: Учпедгиз, – 1935.
2. Марголис А.А. Зона ближайшего развития, скаффолдинг и деятельность учителя // Культурно-историческая психология. – 2020. – Том 16., № 3. – С. 15-26. DOI: <https://doi.org/10.17759/chp.2020160303>
3. Шиф Ж.И. Развитие научных понятий у школьника. М; Л: Гос. учеб. педагог. изд-во, 1935. – 80 с.
4. Palincsar A.S. The role of dialogue in providing scaffolded instruction // *Educational Psychologist*. – 1986. – Т. 21., № 1–2. – С. 73–98.
5. Puntambekar S., Hubscher R. Tools for scaffolding students in a complex learning environment: What have we gained and what have we missed? // *Educational Psychologist*. – 2005. – Vol. 40. № 1. – P. 1-12.
6. Smagorinsky P. Is Instructional Scaffolding Actually Vygotskian, and Why Should It Matter to Literacy Teachers? // *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. – 2018. – Vol. 62., № 3. – P. 253-257.
7. Tabak I., Baumgartner E. The teacher as partner: Exploring participant structures, symmetry, and identity work in scaffolding // *Cognition and Instruction*. – 2004. – Vol. 22., № 4. – P. 393-429.
8. Verenikina I. Understanding Scaffolding and the ZPD in Educational Research [Электронный ресурс] / Conference papers, International Education Research Conference. Auckland, New Zealand, – 2003 / Australian Association for Research in Education [site] URL: <http://www.aare.edu.au/03pap/ver03682.pdf> (дата обращения 12.01.2022 г.)
9. Wood D., Bruner J.S., Ross G. The role of tutoring in problem solving // *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. – 1976. – Vol. 17., № 2. – P. 89-100.
10. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях организации учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2022-2023 учебном году» / Министерство просвещения Республики Казахстан Национальная академия образования им. И.Алтынсарина [ИМП на 2022-2023 учебный год.pdf \(uba.edu.kz\)](http://uba.edu.kz) (дата обращения 05.08.2022 г.)

References

1. Vygotsky L.S. Razvitie zhiteyskikh inauchnykh ponyatiy v shkolnom vozraste [The development of everyday and scientific concepts at school age (transcript of the report at the Leningrad Pedological Institute 05/20/1933). Mental development of children in the learning process]. Moscow: Uchpedgis, 1935. (InRuss.).
2. Margolis A.A. Zone of immediate development, scaffolding and teacher activity // *Cultural and historical psychology*. – 2020. – Volume 16., No. 3. – pp. 15-26. DAY: <https://doi.org/10.17759/chp.2020160303>
3. Shif J.I. Razvitiye nauchnikh ponyatiy u shkolnika. [The development of scientific concepts in the student]. Moscow, – 1935. – 80 p. (InRuss.).
4. Palincsar A.S. The role of dialogue in providing scaffolded instruction // *Educational Psychologist*. – 1986. – Т. 21., № 1–2. – С. 73-98.
5. Puntambekar S., Hubscher R. Tools for scaffolding students in a complex learning environment: What have we gained and what have we missed? // *Educational Psychologist*. – 2005. – Vol. 40., № 1. – P. 1-12.
6. Smagorinsky P. Is Instructional Scaffolding Actually Vygotskian, and Why Should It Matter to Literacy Teachers? // *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. – 2018. – Vol. 62., № 3. – P. 253– 257.
7. Tabak I., Baumgartner E. The teacher as partner: Exploring participant structures, symmetry, and identity work in scaffolding // *Cognition and Instruction*. – 2004. – Vol. 22., № 4. – P. 393– 429.
8. Verenikina I. Understanding Scaffolding and the ZPD in Educational Research [Электронный ресурс] / Conference papers, International Education Research Conference. Auckland, New Zealand, – 2003 / Australian Association for Research in Education [site] URL: <http://www.aare.edu.au/03pap/ver03682.pdf>
9. Wood D., Bruner J.S., Ross G. The role of tutoring in problem solving // *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. – 1976. – Vol. 17., № 2. – P. 89– 100.

10. *Instruction and methodological letter "On the peculiarities of the organization of the educational process in organizations of secondary education of the Republic of Kazakhstan in the 2022-2023 academic year" /Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan National Academy of Education named after I.Altynsarın ИМПНа 2022-2023 учебный год.pdf (uba.edu.kz) (date of circulation 05.08.2022).*

FTAMP 27.01.45

<https://doi.org/10.51889/2272.2022.62.78.023>

Бекбауова А.У.^{1*}, Турбаева К.Ж.¹

¹ Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті КеАҚ
Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ.

ОҚУШЫНЫҢ ПӘНГЕ ҚҰШТАРЛЫҒЫН АРТТЫРУДА STEM ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Мақалада оқушының пәнге деген құштарлығын арттыру, мотивация беру, ынтасын, ойлауын қалыптастыру мақсатындағы қолданылатын жаңа тәсілдердің бірі Stem технологиясын математика пәнінде қолдану қарастырылады.

Әлемдік трендтердің біріне арналған STEM технологиясы өскелең ұрпақ үшін, сапалы білім берудің тамаша нұсқаларының бірі. Пән материалдарын Stem технологиясы арқылы түсіндіру пәнаралық байланысты күшейтіп қоймай, оқушыға әлем туралы, заттар мен құбылыстардың өзара байланыстары туралы біртұтас мағлұмат жеткізеді, оқушының сыни тұрғыдан ойлауына, ғылыми зерттеушілік құзіреттіліктерінің жүйелі түрде дамуына, командалық жұмысқа бейімделуіне, болашақ мамандығын жоспарлауына тікелей әсер етеді және сондай-ақ оқу сағаттарын барынша үнемді пайдалануға мүмкіндік жасайды. Қиын пәндердің бірі болып саналатын математика пәнінде Stem технологиясын қолдану - оқушылардың бейнелі ой-өрісін одан әрі дамытып, пәннің жалпы мазмұнын өмірмен байланыстыратын шығармашылық мүмкіндіктер ашады.

Мақалада 10-11 сыныптарда математикалық білім беруде Stem технологиясын қолдану мысалдары келтірілген. Көпжақтар, айналу беттері, функция туындысы секілді тақырыптарды түсіндірудегі қолданылған ақпараттық технологиялар, инженерлік білім беру, оқушыларға ұсынылған өз бетімен жұмыстар келтірілген. Сонымен қатар, математикалық білім берудегі Stem оқытудан оқушының бойындағы дамитын негізгі құзіреттіліктер атап өтілген.

Оқушының пәнге деген құштарлығын арттырудың тәсілдерінің бірі болып табылатын Stem технологиясының математика пәніне қолданысының тиімді жақтары, кездесетін кедергілер туралы ақпарат жинақтау үшін Ақтөбе қаласының жалпы білім беретін мектептерінің мұғалімдері мен Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің физика-математика факультетінің бітіруші түлектері арасында жүргізілген сауалнаманың, талданған нәтижесі келтірілген.

Түйін сөздер: Stem технология, математика, білім беру, мотивация, пәнге құштарлық, инженерлік оқыту, құзіреттілік, кіріктіріп оқыту.

Бекбауова А.У.^{1*}, Турбаева К.Ж.¹

¹ НАО Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова
Республика Казахстан, г. Актобе

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ STEM ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ИНТЕРЕСА УЧЕНИКА К ПРЕДМЕТУ

Аннотация

В статье рассматривается применение Stem-технологии в математике как одного из новых методов, используемых для повышения увлеченности ученика предметом, его мотивации, формирования энтузиазма и мышления.

Один из мировых трендов, Технология STEM – является наилучшим вариантом качественного образования для подрастающего поколения. Интерпретация тематических материалов с использованием Stem-технологии не только усиливает межпредметные связи, но и обеспечивает учащегося унифицированной информацией об окружающем мире, взаимосвязях предметов и явлений, оказывает непосредственное влияние на критическое мышление учащегося, систематическое развитие навыков научного исследования, адаптации к работе в команде, планированию будущей профессии, а также - позволяет максимально эффективно использовать учебное часы. Применение Stem-технологии в предмете “математика”, который считается одним из самых сложных предметов, открывает творческие возможности, которые еще больше развивают поле образного мышления учащихся и связывают общее содержание предмета с жизнью.

В статье указаны примеры использования Stem-технологии в математическом образовании в 10-11 классах. Приведены информационные технологии, инженерное образование, самостоятельные работы для учеников используемые при объяснении таких тем, как многогранники, поверхности вращения, производной функций. Кроме того, выделены основные компетенции, которые развиваются у учеников в рамках преподавания Stem в математическом образовании.

Проанализированы результаты опроса, проведенного среди учителей общеобразовательных школ г.Актобе и выпускников физико-математического факультета Актюбинского регионального университета имени К.Жубанова с целью сбора информации о преимуществах и препятствиях применения Stem-технологий в математике, что является одним из способов повышения интереса школьника к предмету.

Ключевые слова: технология Stem, математика, образование, мотивация, интерес к предмету, инженерное образование, компетентность, интегрированное обучение.

Bekbauova A.^{1}, Turebaeva K.¹*

*¹Aktobe Regional University named after K.Zhubanov
Republic of Kazakhstan, Aktobe*

THE USE OF STEM TECHNOLOGY IN INCREASING THE STUDENT'S PASSION FOR THE SUBJECT

Abstract

The article discusses the use of Stem technology in mathematics as one of the new methods used to increase the student's enthusiasm for the subject, motivate him, form enthusiasm and thinking.

STEM technology designed for one of the global trends for the younger generation is one of the great options for quality education. The interpretation of the materials of the discipline using Stem technology not only strengthens interdisciplinary connections, but also provides the student with a unified information about the world, the relationship of objects and phenomena, directly affects the student's critical thinking, the systematic development of scientific research competencies, adaptation to teamwork, planning for the future profession, and also creates the opportunity to use the training hours as economically as possible. The use of Stem technology in mathematics, which is considered one of the most difficult subjects, further develops the figurative thinking of students and opens up creative opportunities that connect the general content of the subject with life.

The article presents examples of the use of Stem technology in mathematical education in grades 10-11. Used information technologies, engineering education and independent works presented to students in the interpretation of such topics as multilanguages, rotation surfaces, function derivatives are presented. In addition, the main competencies that develop in the student from Stem teaching in mathematical education are noted.

The analyzed results of a survey among teachers of secondary schools of Aktobe and graduates of the Faculty of physics and mathematics of Aktobe Regional University named after K. Zhubanov are presented to collect information about the advantages of using Stem technology in mathematics, which is one of the ways to increase students' passion for the subject.

Keywords: Stem technology, mathematics, education, motivation, subject passion, engineering training, competence, integrated learning.

Кіріспе. STEM-білім беру – бұл білім мен дағдыларды қолдана отыра білім алушылардың болашақ мансапты таңдауға маңызды дағдыларын дамытумен байланысты оқыту нәтижелеріне бағдарланған контекстік жобаларға немесе міндеттерге интеграцияланған эксперименттік оқыту педагогикасы.

COVID-19 әлемдік коронавирустық пандемия кезінде елімізге сыни ойлайтын, цифрлық өнімдерді жасақтай алатын, цифрлық құзіреттілігі жоғары мамандар өте қажет болды. Мектептер мен оқу орындары тез арада қашықтан оқытуға көшті, соған байланысты әр мұғалім өз саласына қарамастан цифрлы педагог болу талабы туындады.

Бірінші жағынан STEM технологиясы пандемия жағдайына дейін қосымша қажеттілік болып есептелінуі, екінші жағынан қазіргі таңда пәндерді оқытуды ғылыми-инженерлік ортада жүзеге асыру қажеттілігі, өте тез қарқынмен дамыған цифрландыру заманының талабына сәйкес келетін құзіреттіліктермен қаруланған ұрпақ тәрбиелеу мәселесі – зерттеу тақырыбының өзектілігін арттырады.

Президентіміз Қ.К. Тоқаевтың Жаңа Қазақстан құру туралы халыққа жолдауында ілгері дамыған ел болу, соның ішінде инженерлік оқытуға көңіл бөлу керектігі айтылғаны мәлім [1].

Сапалы білім беру, білім алушының цифрлық сауаттылығын дамыту мәселесі, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы бекіткен «Білімді ұлт» сапалы білім беру», ұлттық жобасында көрсетілген [2].

Қазіргі таңда мектеп оқушылары роботехника, құрылыс, бағдарламалау, модельдеу, 3D дизайн секілді бағыттарға қызығатыны белгілі. Жаңа мамандықтар атласына және техникалық дамудың жоғары қарқыны нәтижесінде мамандықтардың жаңа түрлері өмірге келуде, сондықтан да STEM мамандықтарға деген сұраныс қазіргі таңда өте жоғары және бұл көрсеткіш ұдайы өсіп келеді.

Алғаш STEM атауын алғаш рет 1990 жылы АҚШ бактериолог ғалымы Р.Колвелл ұсынған болатын және де STEM 2000 жылдардан кейін ғана кеңінен қолданыла бастады. ХХІ ғасырдың басында Канада, АҚШ, Сингапур, Қытай, Финляндия, Япония елдерінің ұлттық білім саясатындағы басым бөліктердің бірі - STEM бағыты болды. STEM/STEAM білім беруді төңкерілген класс, BYOD, геймификация секілді трендтермен кіріктіруге болады. Америка мектептерінде STEM пәндер бастауыш сыныптар бағдарламасына қосылған, ал жоғары сыныптарда STEM білім беру бизнес пен университеттермен бірге өткізіледі. Жылдан жылға Stem білім беруді ғылыми тұрғыдан зерттеулер көбеюде. [3-10]

Ресей ғалымы А.О. Репин Stem оқытудың мектептегі білім беруде төрт қағидасын ұсынады [11]:

- біріншісі – проблемалық бағдарланған оқу қызметін пайдалану арқылы жекелеген STEM-пәндердегі оқушылардың оқу тәжірибесін кеңейтуді көздейді, оның барысында талдамалық тұжырымдамалар оқушылардың күрделі тұжырымдамаларды жақсы түсінуі мақсатында нақты проблемаларға қолданылады;

- екіншісі пәндердің мазмұнын тереңірек түсіну мақсатында STEM-пәндердің білімін кіріктіруге бағытталған, осының нәтижесінде білім алушылардың болашақ мансабының техникалық немесе ғылыми бағытын таңдауда мүмкіндіктерін кеңейтеді;

- үшіншісі STEM-пәндерді оқытудағы интеграциялау нақты өндірістік жағдайларда қолдану (оқушылар өз білімдерін жобалар әдісі, техникалық жобалау негізінде немесе STEM-пәндерді игерудің жоғары деңгейін қамтамасыз ететін жеке мектептің пәні шеңберінде проблемалық бағдарланған оқу қызметі жағдайында қолдана алады);

- төртіншісі – жаратылыстанудың, технологияның, инженерия мен математиканың негізгі ұғымдары STEM деп аталатын бір оқу бағдарламасына біріктіру.

Қазақстанда да STEM білім беру белсенді дами бастады. Жаңа технологияларды, ғылыми инновацияларды, математикалық модельдеуді дамытуға бағытталған жаңа білім беру саясатын іске асыру үшін STEM элементтерін оқу бағдарламаларына енгізу жоспарланды, 2015-2016 жылдан бастап әр бірінші сынып оқушысы жоғары сыныптарда жаратылыстану ғылымдарын зерттеуге негіз болатын “Жаратылыстану” пәнін оқыды, 2016-2017 оқу жылынан бастап барлық мектептерді АКТ-мен, цифрлық білім беру ресурстарымен, интернет желісіне қолжетімділікпен жарақтандыруды бастау жоспарланып, ережеге сай бәрі орындалды, 2019 жылы жоғары сыныптарда жаратылыстану – математикалық бағыттағы пәндер ағылшын тілінде оқытылды. Мектептерде Stem кабинеттер ашыла бастады, робототехникадан олимпиадалар ұйымдастырылды, 2016 жылдан бастап, мұғалімдер арасында да Stem жобалар ұйымдастырыла бастады. Елімізде балабақшадан жоғары оқу орнына дейін және одан әрі жұмыс орнына дейін STEM – үдерістердің жүйелі тізбегі құрылды. Қазақстанда оқушыларға арналған жобалау зертханалары қағидаты бойынша жұмыс істейтін STEM – клубтары құрылды. Мұндай орталықтар практикалық зерттеулер ұйымдастырады және нақты ғылымдарды зерттеуге қызығушылықты арттырады. Қазақстан мектептерінде Еуразиялық топтың қолдауымен 10 STEM – зертханасы ашылды. ERG кәсіпорындары орналасқан қалаларда – Астана, Ақтөбе, Павлодар, Ақсу, Хромтау, Лисаков, Рудный және Екібастұзда жоғары сынып оқушылары инженерия, робототехника, 3D – модельдеу және бағдарламалау негіздерін меңгеру мүмкіндігіне ие болды. Робототехника бойынша оқу зертханалары ашыла бастады, мысалы 2016 жылы алғаш рет Алматы қаласының №159 гимназиясында пайда болды. Еліміздің басқа мектептерінде тағы 90 зертхана

ашу жоспарланып орындалды. Сондай-ақ педагогикалық кадрларды даярлау жүргізілуде, ақпараттарға сүйенсек “Робототехника” элективті курсы бойынша жаттықтырушылар даярланды. [12-13]

Оқушы бойынан қиын пәндерге деген қызығушылығын арттырумен қатар, өз бетінше білім алуға бейімдеу, цифрлық сауаттылығын арттыру, ақпараттық технологияларды тез меңгеруге үйрету мұғалімнің алдындағы негізгі мақсаттар болып табылады. Сондықтан да, жаратылыстану пәндерін оқыту кезінде STEM білім беру технологиясын пайдалану қазіргі кездегі ең тиімді де және қолжетімді технология. [14]

Оқушы бойынан инженерлік-техникалық құзіреттіліктерді дамытуда Stem технологияның алар орны ерекше. [15-16]

Қоғамдық әлемдік ғылыми техникалық прогресстің негізгі маңызды құрамының бірі бұл математика. Қазіргі таңда математиканы оқытудағы негізгі мәселелердің бірі – білім алушылардың пәнге деген қызығушылығының төмендігі. Оқуға деген қызығушылық оқытудың негізгі қуатты қозғалтқышы, немқұрайлы оқушының үнемі ынталандыруды қажет ететіні белгілі.

Жұмыстың негізгі мақсаты – *оқушының математика пәніне деген құштарлығын арттыру, мотивация беру, ынтасын, ойлауын арттыруда Stem технологиясының алатын ролін анықтау болып табылады*, Stem технологиясының математика пәніне қолданысының тиімді жақтары, кездесетін кедергілер туралы ақпарат жинақтау үшін Ақтөбе қаласының жалпы білім беретін мектептерінің мұғалімдері мен Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің физика-математика факультетінің бітіруші түлектері арасында сауалнама жүргізілді.

Пәндермен кіріктірілген және оқытудың жобалау әдісі оқушы бойынан зерттеушілік, терең ойлау, шығармашылық даму, мәселені тез шеше алу, командалық жұмысқа бейімделу құзіреттіліктерін дамытады. Оның ішінде математика пәнінде STEM білім беруді қолдану, бір пәнмен шектеліп қалмай, біріктірілген тақырыптар бойынша оқыту, математикадан алған білімдерін өмірде қолдану, сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамыту, проблемаларды шешуге дағдыланады, жаңалық ашуға ұмтылады, ғылымға қызығушылығы артады, ақпараттық технологияны пайдалану, дамып жатқан технологияға ілесу, жобаларды орындап оны болашақтағы өз мамандығымен ұштастыруға үйренуге мүмкіндік береді.

Материалдар мен әдістер. Кей жағдайда білім алушыларға тақырыпты толықтай ашып бермей, оларды өз бетінше орындауға бергенде пәнге деген қызығушылығы артады. Білім алушы қойылған мәселені шешудің жолын іздестіруде, есептің шешімін табу жолында, ғылыми жұмбақтың шешімін табуға тырысады. Өз бетінше зерттеу жұмыстарын орындағанда оқушылардың жасына және олардың белсенді ақыл-ой қызметіне, дайындығына байланысты ізденістің дербестігінің белгілі бір дәрежесіне жол беріледі. Айталық, мектеп оқушылары неғұрлым жас болса, соғұрлым зерттеу жұмысы практикамен ұштастырылып анықталады, ал ересек жаста – зерттеу жұмысы теориялық пайымдау тұрғысынан көбірек орын алуы мүмкін, дегенмен мұнда да ізденушілер шешімді, практикалық тұрғыдан тәжірибеде тексеруге ұмтылады. Барлық уақытта да ізденістің жолы, жетістікке жетудің жолы оқушыларға ізденімпаздық, қуанышты сәттер сыйлап қана қоймайды, сонымен қатар бірлікке де тәрбиелейді.

STEM интеграцияланған оқыту болғандықтан, бірнеше пәндердің тұжырымдамаларын біріктіре алады (мысалы, математика және жаратылыстану ғылымдары немесе ғылым, технология және инженерия), сонымен қатар бір субъектінің тұжырымдамасын басқа субъектінің практикасымен байланыстыра алады, мысалы, инженерлік жобалауға геометриялық фигуралардың (математика) қасиеттерін қолдану. Ғылыми зерттеу (мысалы, эксперимент жүргізу) және инженерлік жобалау (ғылыми эксперименттен алынған деректер қолданылуы мүмкін) сияқты екі практиканы ұштастыруда Stem оқытуда жүзеге асады.

Математика пәні оқушылар үшін ең қиын пәндердің бірі болып табылады, сондықтан да математика пәнінің мұғалімінің алдына пәнге деген қызығушылықты арттыру, оқушыға мотивация бере отыра, математикалық білім беру міндеті тұр. Математиканы оқытуда жаңа инновациялық әдістерді қолдану қазіргі уақытта өзекті мәселелердің бірі, жаңа әдістердің бірі болып саналатын Stem технологиясын математика пәнінде қолданудың бірегей әдістемесі жоқ, әр мектеп өзінің мүмкіндігіне қарай әртүрлі деңгейде қолданады. Stem технологиясын қолдану арқылы мазмұн мен барлау процесі арқылы оқушының бойында даритын ғылыми құзіреттіліктер компоненттердің шешілетінін байқауға болады. Жобалық жұмысты зерттегенде оқушы өзінің болашақ мансабының алғашқы сатыларын бағындыра бастайды, келешекке жоспар құру, оған жетудің жолдарын іздеу секілді тәжірибелер жинақтайды.

Stem технологиясы арқылы оқытудың негізгі категориялары:

1. Жоспардағы пәндерді Stem оқыту.
2. Мәселені шешуге бағытталған оқыту (problem centered learning) немесе жобалар негізінде оқыту.
3. Жаңалықтар ашу арқылы оқыту.
4. Технологиялар мен инженерия негізінде оқыту.

5. Командамен оқыту (коллаборативті немесе кооперативті).
6. Тұлғаға бағытталған оқыту.
7. Алған білімді практикада қолдана отыра оқыту.
8. Бағалау оқытудың бір бөлігі ретінде.
9. 21 ғасырдың дағдыларын дамыта отыра оқыту.

Аталған технологияны қолдана отыра оқушының пәнге деген қызығушылығын арттыру, Stem технологиясын қолданудың кейбір мәселелерін зерттеу мақсатында 10-11 кластардағы алгебра, геометрия пәндері таңдалды және Ақтөбе қаласының мектептерінде сабақтар өткізілді.

Оқушылардың түсінуі қиынға соғатын тақырыптар таңдалып, сол тақырыптарға Stem технологиясын қолдана отыра сабақ жоспарлары дайындалды. Тақырыптарды өткенде оқушылар тек ғана математикалық білім алып қоймай, ақпараттық технологиялармен жұмыс жасап, инженерлік сызбалар сызып, кейбір сызбалардың кескінін қағаздан жасап машықтанса, кейбіреулерін 3D модельдеу бағдарламаларымен салып, оларды бояп дизайнерлік құзіреттіліктерін дамыта алды.

Нәтижелер. Оқушы бойынан математикалық білімді дамыта білу өте күрделі дағдылардың бірі. Пәндердің патшасы математика оқушы бойынан ең алдымен дұрыс ойлау мәдениетін қалыптастыра отыра, ойлауды дамытады, шыңдайды. Оқушылардың математикадан үлгермеуінің негізгі себептерінің бірі – көптеген оқушылардың осы пәнге деген қызығушылығының төмендігі (кейде қызығушылықтың мүлдем жоқтығы). Көп жағдайда оқушылар математиканы іш пыстыратын, ешқайда қолданылмайтын пән деп есептейтіні ақиқат. Сондықтан да бағдарламаның белгілі бір мәселелерін білуге үйретуден гөрі, оқушының өз өмірімен байланыстыра беру, қажетті математика мәселелеріне қызығушылық танытуды арттырудың бірден-бір жолы болып табылады.

Эксперимент жүргізу мақсатында орта білім беретін мектептің 10-11 кластың алгебра, геометрия пәндерінің білім алушының түсінуі қиынға соғатын тақырыптары таңдалынып алынды, мысалы ретінде геометрияның стереометриясының тақырыптары қарастырылды.

Көпжақтар, айналу беттері, функция туындысы, цилиндр және оның элементтері, тікбұрышты параллелепед, көрсеткіштік және логарифмдік теңдеулер мен теңсіздіктер, пирамида жазбасы, бүйір және толық бетінің аудандары секілді тақырыптарды түсіндіруде Stem технологиясын қолданылды. Сонымен қатар математика пәніне информатика, физика пәндері біріктіріле оқытылды. Тақырыптардың Stem оқыту схемасы жасақталды (1 кесте).

1 кесте. STEM оқыту схемасы (Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

	S	T	E	M
1	Пирамиданың жазбасы, бүйір және толық бетінің аудандары	Wordwal бағдарламасымен жұмыс жасайды, ABODE Dimension бағдарламасымен, Blender бағдарламасымен кескіндейді	Пирамиданың кескінін салуда инженерлік есептеулер жасайды	Пирамиданың анықтамасын, оның элементтерін, пирамида түрлерін біледі және олардың жазықтықта кескіндей алады
2	Цилиндр және оның элементтері	SketchUp бағдарламасымен 3D бағдарламасымен конус және цилиндр суреттерін салады	Айналу денелері мен көпжақтардың жазбаларын сызады Blender бағдарламасында қиық цилиндр, конустарды бояп үйренеді	Айналу денелерінің негізгі элементтерін қолданып, толық есептеулер жүргізе алады. Айналу денелері мен көпжақтардың жазбаларын орындай алады
3	Тікбұрышты параллелепед	Framer Model кестесін толтыруға тапсырма ұсынылады SketchUp бағдарламасымен 3d	Тік бұрышты параллелепед жазбасын құрастырады	Параллелепедтің бүйір және толық бетінің аудандары формулаларының қолданылуы

		бағдарламасымен параллелепипед суреттерін салады		практикалық маңызы бар есептерді шығара алады
4	Туындының физикалық және геометриялық мағынасы	Ақпараттық технологиялармен соның ішінде Kahott! бағдарламасымен тез жауап беруге үйренсе, Qr кодтармен тапсырмалар алады	Орындаған тапсырмалардың, үй тапсырмаларының Qr кодын құрады	Туынды туралы білімдерін тереңдетіп, туындыны есептей алады, оның физикалық, геометриялық мағынасын түсініп үйренеді
5	Көрсеткіштік және логарифмдік теңдеулер мен теңсіздіктер	Google платформасы арқылы көрсеткіштік теңдеулерді онлайн шығару арнайы программалар көмегімен есептердің тез шығарып алуға үйренеді	Білім сандығының моделін жасайды	Көрсеткіштік және логарифмдік теңдеулер мен теңсіздіктерді шешіп үйренеді
6	Пирамида	ABODE Dimension бағдарламасымен пирамида салып үйренеді Blender бағдарламасымен жұмыс жасайды	Экология, экономика, тарихи пирамидалардың салыну құрылымдары туралы жоба дайындайды, қағаздан пирамида кескінін құрастырады	Пирамида түрлерімен танысады, пирамида көлемін, бүйір бетін есептеп үйренеді
7	Көрсеткіштік теңдеулер	көрсеткіштік теңдеулерді онлайн шығару бағдарламаларымен жұмыс жасайды	Білім сандығының моделін жасайды	Көрсеткіштік теңдеулерді шешіп үйренеді

Оқушылардың ынтасын арттыру мақсатында шығармашылық жұмыстардың алатын орны ерекше. Математика пәнінен шығармашылық жұмыстар қатарына мыналар жатады: математикалық есептер құрастыру, математикалық кроссвордтар құрастыру, кейіпкерлері сандар немесе геометриялық фигуралар болатын ертегілер, қандай да бір математикалық ұғымның қасиетін ашатын немесе математикалық ұғымның қоршаған ортамен байланысын сипаттайтын, белгілі бір идеялардың рөлін көрсету математикалық эсселер, баяндамалар мен рефераттар, сызбалар немесе математика курсының жеке тақырыптарына қосымшалар.

Сонымен қатар, математикалық ойындар, олар білім алушы бойынан тандануды, қуанышты эмоцияларды тудырады. Білім алушылар ойын барысында зейінін шоғырландыруға, өз бетімен ойлауға, зейінін дамытуға, білімге ұмтылу дағдыларына қалыптаса бастайды. Пәнге қызығушылығы төмен білім алушының өзі ойынға қатыса отыра, математика пәнін үйрене бастайды.

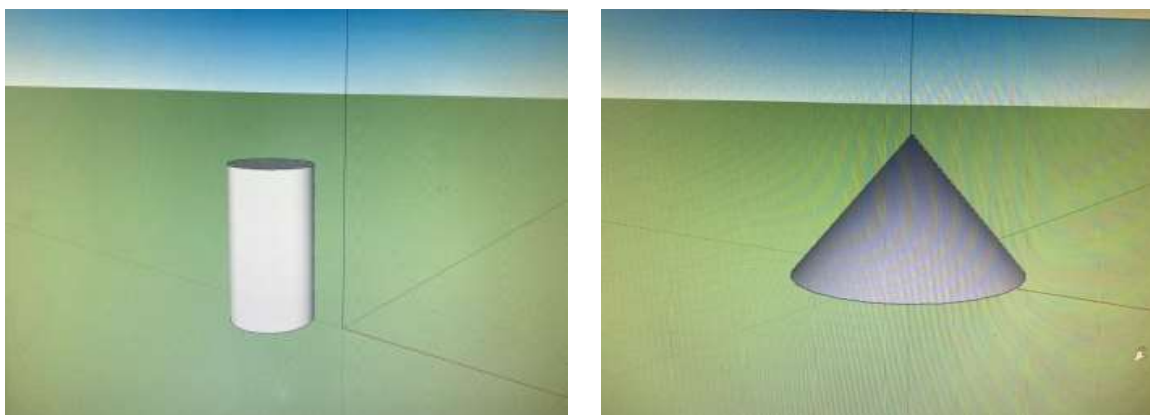
Келесі бір қызығушылықты арттыратын тәсіл, ол математикалық пәнді көрніліктер, әсіресе электронды көрніліктер арқылы түсіндіру. Дайын сызбалар бойынша жаттығулар жұмыстың қарқынын арттыруға, білім алушыларды ой қорытуға, салыстыруға, математикалық ұғымдардың ортақ және өзгеше қасиеттерін табуға, дұрыс қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Бұл жағдайда, әрине компьютер, смартфондар көмекке келеді. Өртүрлі бағдарламалар орталары математикалық фигураларға түсті, графиканы, дыбысты, заманауи бейне жабдықтарды пайдалануға мүмкіндік беріп, өртүрлі жағдайлар мен орталарды имитациялауға қолдануға итермелейді. Мысалы, көпжақтар тақырыбында фигураларды бояу арқылы білім алушылар өздерінің болашақ үйлерін салуға ұмтылып, білім алушы бойынан дизайнерлік, құрылыс мамандары болуға деген құштарлық пайда болды.

Жоғары класс оқушылары, 3D модельдеу бағдарламалық ортасымен жұмыс жасағанда, қайтадан балалық шаққа оралғандай тақырыпты, ондағы математикалық ұғымдарды өте жоғары көңіл күймен қабылдады. Компьютер, смартфондар білім алушының ынтасын арттыруға мүмкіндік беретін цифрлық құралдар, бұл құралдарды білім алушының пәнге деген қызығушылығын арттыруға, жедел ынталандыруға ықпал ететіндей, сонымен қатар білім алушыға оқу тапсырмаларын орындауды қиындық дәрежесіне қарай реттеп, білім алушының дұрыс шешім қабылдауына, мотивация беретіндей тапсырмалармен жабдықтап тиімді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық цифрлық құралдар ақпарат көзі, электронды көрнекілік құрал, мультимедиялық әдістемелік құрал, тренажер ретінде де роль атқарады.

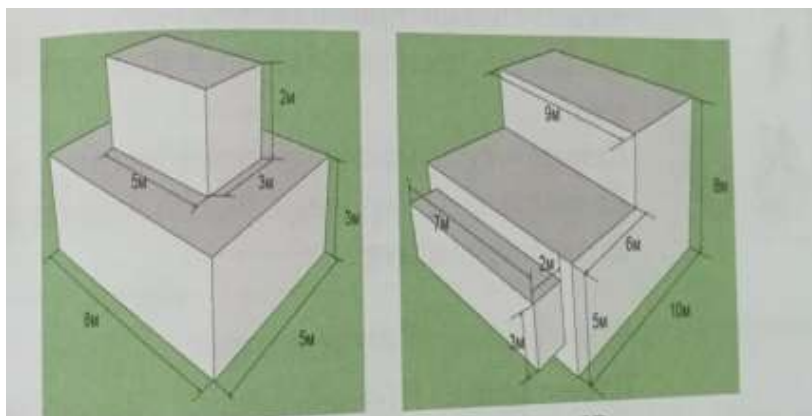
Stem білім беруде оқушыдан ақпараттық технологияларды жоғары деңгейде қолдана білуді талап етеді, осы орайда әр мектептің материалдық техникалық қамтамасыз етілуі де ескеріледі. Зерттеу кезінде кейбір тақырыптарды программалық жабдықтармен, соның ішінде SketchUp бағдарламасымен жұмыс жасап, сызбалар салынды (1 сурет)

SketchUp – көбінесе жиі қолданылатын, танымал 3D-модельдеу бағдарламасы. Білім алушылар үшін қолданысқа оңай, әрі жұмыс жасау қарапайым орта болғандықтан осы бағдарламалық орта таңдалып алынды.

1 сурет. SketchUp бағдарламасымен салынған сызбалар (Дереккөз: авторлардың өзі)

Сонымен қатар, көлемін есептеуге берілген 3D модельдермен жұмыс жасады, олардың мысалы 2 суретте келтірілген.

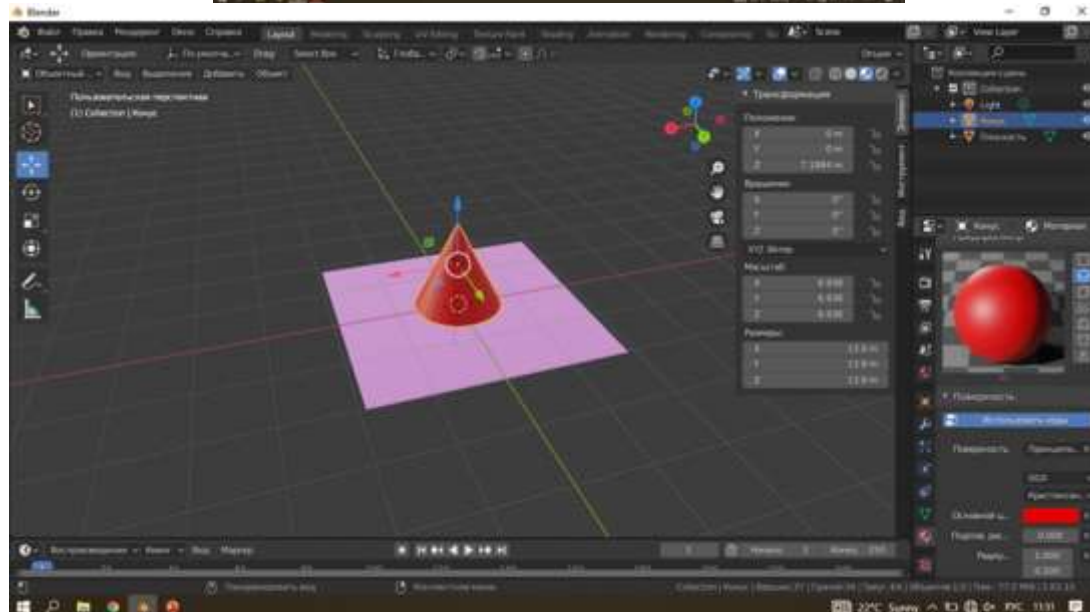
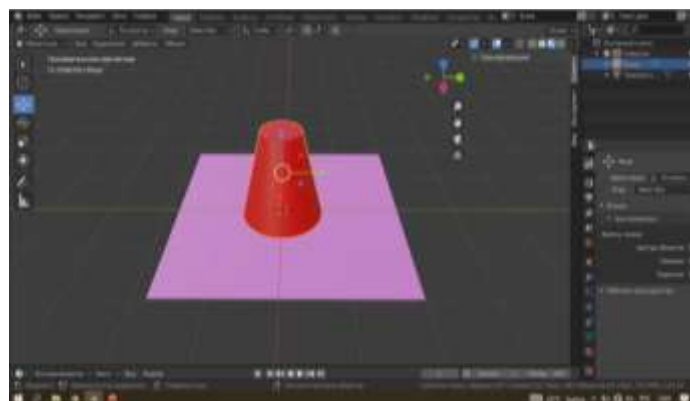

2 сурет. 3D модельдердің жалпы көлемін есептеп шығарыңдар

Математика пәнінде Stem технологиясын қолданғанда, мұғалім ақпарат берушінің ғана ролін атқармайды, сонымен бірге ментор, оқушының іс-әрекетін ұйымдастырушы тәлімгер ретінде болуы қажет. Оқу үрдісін оқушы жан жақты дамитындай ұйымдастыра отыра, өз бетімен орындайтындай тапсырмаларды дайындау, анализ, синтез, салыстыру, жалпылау, абстрактілілеу дағдыларын тең ұстай отыра білім беру қажеттігі туындайды. Осы қағидатты негізге ала отыра, математика пәнінің кейбір

тақырыптарында өз бетімен орындауға берілген тапсырмалар ретінде Blender бағдарламасында айналу беттерін салу және бояу тапсырмалары 3-суретте келтірілген.

Blender – қазіргі уақытта жақсы танымал бағдарламалық орта, ол үшөлшемді [компьютерлік графиканы](#) құруға арналған еркін пакет, онда әртүрлі мүмкіндіктер бар, қазіргі таңда тегін 3D редакторлары арасында айрықша қолданысқа ие. Бұл бағдарламалық ортада модельдеумен қатар, интерактивті ойын құрастыруға болады, сондықтан оқушылар арасында тез қызығушылықты тудырады. Осы сипаттамаларға сәйкес Blender бағдарламасы таңдап алынды.

3 сурет. Blender программасы арқылы салынған фигура (Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

Математика пәнінде Stem технологиясын қолдана отыра бірнеше тақырыптар оқытылды. Осы зерттеу кезінде анықталған математикалық білім берудегі Stem оқытудан оқушының бойындағы дамидын кейбір негізгі құзіреттіліктерді атап айтсақ:

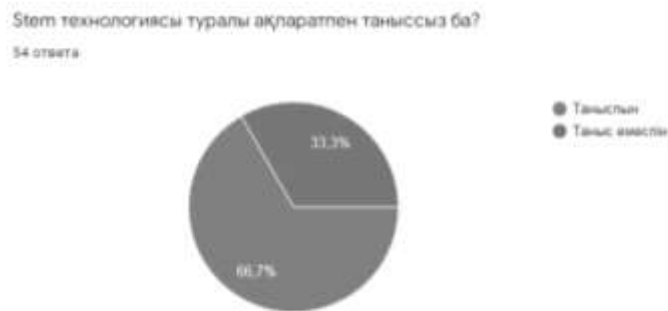
- Математикалық ұғымдарды білумен қатар, математикалық ұғымдардың тарихын біледі.
- Экологиялық, экономикалық, физикалық білімі тереңдейді.
- Сызбалардың салынуында инженерлік танымы кеңейеді.
- Өзіне сенімділігі, ізденімпаздығы, өзін бағалауы артады.
- Командалық жұмыс жасауға үйренуде тілтабысу қасиеті артады.
- Дизайнерлік дағдысы қалыптасады.
- Өз идеясын шешудің жолын іздеуде, жаңашылдық, шығармашылығы артады.
- Өз ойын ортаға дәлелдеуді үйренеді, пікірталасқа қатысады.
- Логикалық ойлауы тереңдейді.
- Жобалар орындау арқылы ғылыми зерттеу жұмысын жасауға машықтанады.
- Математика, инженерлік пәндерге қызығушылығы артады, пәнді көңілді қабылдайды.

- Заман талабына сай ақпараттық технологияларды қолдануы тереңдейді.
- Цифрлық сауаттылығы артады.
- Алған математикалық білімді күнделікті өмірде қолдана алады.

Талқылау. STEM оқыту – біріктіріп оқыту – кәзіргі заман талабы. Қазіргі жастардың білім алуында еркін самғауына жол ашатын жаңа мүмкіндік, сонымен қатар әлемдегі ғылым құпияларына үңіліп және өз қабілетін танытуына мүмкіншілік болып табылады.

Мектеп мұғалімдерінің Stem технологиясын қолдану деңгейін анықтау мақсатында Ақтөбе қаласының жалпы білім беретін мектептерінің мұғалімдері арасында Stem технологиясы, оны қолдануда кездесетін мәселелер туралы сауалнама жүргізілді. Бұл сауалнамаға физика математика факультетінің бітіруші түлектері де қатысты. Электронды сауалнама Google форма арқылы ұйымдастырылды.

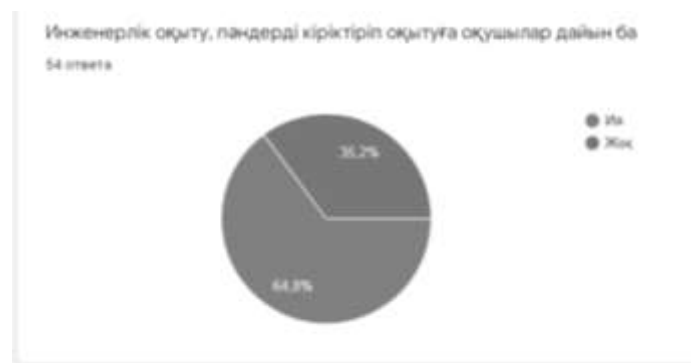
Алғашқы сұрақ Stem технологиясымен таныссыз ба деген сұраққа респонденттердің 66,7% таныс екендігін айтқан, бұл зерттеу мәселесінің нәтижесіне қол жеткізуге тікелей әсер ететіні сөзсіз (4 сурет).

4 сурет. Stem технологиясы туралы ақпаратпен таныссыз ба?
(Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

Респонденттердің бұл технология туралы қайдан таныссыз дегенде жауаптары әртүрлі болды, олардың көбісі ғаламтордан танысқанын атап өткен. Сондықтан да, бұл мектеп мұғалімдері мен студенттер үшін өте тез қарқында дамып жатқан жаңа инновациялық технологиялар туралы ізденісте болу керектігі, ұйымдастырылатын семинарлардың мазмұнының үнемі өзектілігіне көңіл аудару керектігін туындатады.

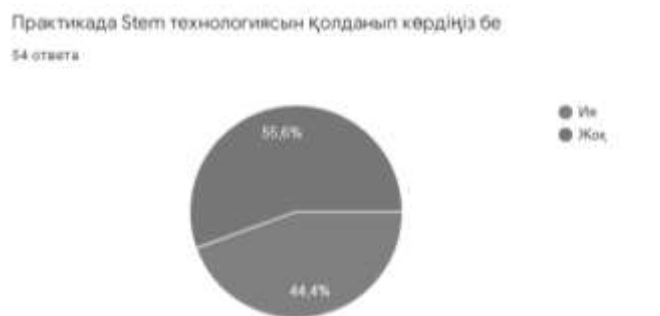
Мектеп мұғалімдері мен педагогикалық практикадан өткен бітіруші түлектер инженерлік оқыту, пәндерді кіріктіріп оқытуға оқушылардың дайындығы қандай, деген сұраққа респонденттердің 64,8% дайын екендігін көрсеткен.

5 сурет. Инженерлік оқыту, пәндерді кіріктіріп оқытуға оқушылар дайын ба?
(Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

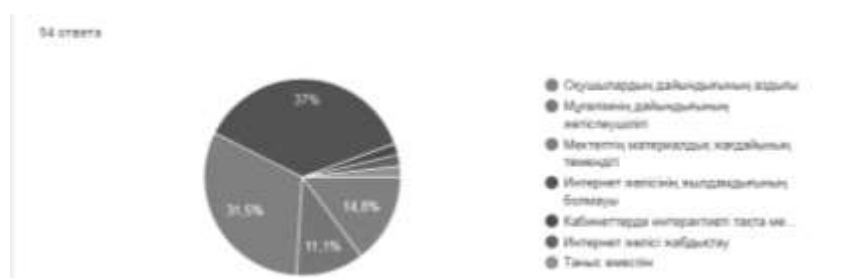
Өз еңбек жолыңызда, практика барысында Stem технологиясын пайдаланып көрдіңіз бе деген сұраққа респонденттердің 55,6% қолданғандарын айтқан (6 сурет). Сауалнамаға қатысқан бітіруші түлектер педагогикалық практикадан өткенде математика пәнінің тақырыптарын түсіндіруде жаңа

инновациялық технологияларды қолдана отыра өткізді, өз сабақтарын жан-жақты талдау арқылы тәжірибе жинақтады.

6 сурет. Инженерлік оқыту, пәндерді кіріктіріп оқытуға оқушылар дайын ба?
(Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

Респонденттерге қойылған сұрақтардың бірі – математикалық білім беруде Stem технологиясын қолдануда кездесетін мәселелер атаңыз болатын, оның нәтижесі 7 суретте көрсетілген.

7 сурет. Stem технологиясын қолдану мәселелерін атаңыз? (Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

Респонденттер пән мұғалімдері үшін Stem технологиясын қолдануда кездесетін кедергілердің бірі бұл технология туралы ақпараттың қорының аздығы, мұғалімнің дайындығы үшін көп уақыттың қажеттігін атап өтті. Сонымен қатар, Stem оқытуда кездесетін қиыншылықтардың 37% интернет желісінің жылдамдығының төмендігімен түсіндіріледі. Ал респонденттердің 31,5% мектептердің материалдық жағдайының төмендігі екендігі атап көрсеткен. Жалпы білім беретін мектептердің материалдық техникалық базасы, әсіресе ғаламтор жылдамдығының төмендігі, робототехника, 3D модельдеу кабинеттерінің талапқа сай келмеуі, 3D басып шығару құралының жетіспеушілігі Stem оқытуды ұйымдастыруды өз деңгейінде ұйымдастыруға тиімсіз жағдайлар болып табылады.

Stem оқытудың тиімділігіне респонденттердің көпшілігі өз жауаптарында оқушының пәнге деген құштарлығының, ынтасының артуы, теория мен практиканың ұштастырылып оқытылуы, оқушылардың ойлау дағдыларының артуы, пәнаралық байланыстың артуы секілді мәселелерді атап өткен.

STEM технологиясы қашықтықтан білім алу кезінде де және дәстүрлі білім беру барысында да оқушылардың ой-өрістерін кеңейтіп қана қоймай, өзгеде ақпараттармен танысуға, ғаламтор желісі арқылы тың деректерді түсінулеріне, тілдік қорларын дамытуларына тиімді.

Қорытынды. Білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру үшін білім алушыларды белсендіретін әдістерді жиі қолдану қажет. Білім алушы бойынан қызығушылықты ояту – ой қозғау және назар аудару үшін қажетті құрал. Математиканы оқыту кезіндегі негізгі және бастапқы міндеттердің бірі балалардың бойынан терең ойлай білу дағдысын қалыптастыра білу болып табылады.

Қазіргі таңда IT мамандарына, инженерлерге және жоғары технологиялық салалардағы мамандарға деген қажеттілік артып келеді, бұл сұраныстар әрбір түлектен мета-пәндік дайындықты талап етеді, өз кезегінде бұл адамның мансапқа дайындығы, қазіргі әлемнің өзгермелі сын-қатерлеріне дайын болуы мектеп қабырғасынан бастап қалануы тиістілігінің кепілі.

Заман талабына сай STEM-білім беру білім алушылардың бойынан сыни ойлау, проблемаларды шешу, ұшқыр ойлау, жобалау және ойлап табу секілді дағдыларды ғана емес, сонымен қатар табандылық, бейімділік, ынтымақтастық, ұйымдастыру және жауапкершілік сияқты құзыреттіліктерін де дамытады.

Жаратылыстану пәндерінен ішінде математика пәнін STEM арқылы оқытудың маңыздылығын айта кетер болсақ, ең алдымен оқушылардың математикалық деңгейін, білімін кеңейте отырып, өз бетімен ізденуге, шығармашылық қабілеттерін шыңдауға және математикалық есептерді шығару әдістерді жеткізе білуге дағдылануға үлкен мүмкіндік туғызады.

Егер дәстүрлі сабақ пен STEM арқылы ұйымдастырылған сабақты салыстыратын болсақ, дәстүрлі сабақ оқушыларды біліммен қаруландыруға және негізінен түсіндіру – көрнекілік әдісінде құрылатын жалпы білім беру міндеттерін шешуге бағытталған болса, ал кіріктірілген сабақтар оқытудың түрлі әдістерінің және құралдарының үйлесуі негізінде құрылып, сонымен қатар ғылыми – жаратылыстану пәндері сабақтың көптеген міндеттерін шешеді. Сабақ барысында түсіндіру – көрнекілік, іздеу зерттеу әдістері, пікірталас, білімнің түрлі дереккөздері, теледидар бағдарламалары, кино үзінділері, мультимедиа курстары, интернет – технологиялары, оқыту мен бақылаудың басқа да техникалық құралдары қолданылады. Сонымен қатар топтық, ұжымдық, жұптық, жеке жұмыс түрлері кеңінен қолданылады.

Математикалық ілгерілемелі білім ол стандартты есептерді шешуге арналған кейбір ережелер мен дағдылардың жиынтығы емес, ол ең алдымен, зерттелетін құбылыстардың мәнін терең түсіну, тапсырмалардың өзін іздеуге қатысу, осы міндеттерді қою, гипотезаларды тұжырымдау, олардың дәлелділігін тексеру. Сондықтан да математика пәнінің мұғалімі алдында сабақта да және сыныптан тыс жұмыс процесінде де ұсынатын математикалық және логикалық тапсырмаларды қызығушылық танытудың жаңа құралдары мен тәсілдері ретінде үнемі іздестіру міндеті тұр. Математика пәніне деген қызығушылықтың болуы, білім алушының математикалық жарыстарға, пәндік олимпиадаларға қатысуына тікелей ықпал етеді.

Білім алушылардың математикаға деген қызығушылығының артуы тікелей оны оқыту әдістемесіне, сабақтың қалай құрылғанына және мұғалімнің осы сабаққа қандай материалдар қосқанына байланысты болады. Сондықтан да, әр тақырыпты оқушыға қызықты да көңілді түсіндіре білу, заман талабына сай оқыту технологияларын қолдануға, теориялық білімді қолданбалы есептермен ұштастыра беру пән мұғалімінің міндеті. Бұл міндетті шешуде оқытудың жаңа инновациялық әдістері, соның бірі Stem технологиясы көмектесері сөзсіз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

- 1 Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек, «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі»
- 2 "Білімді ұлт" сапалы білім беру" ұлттық жобасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысы.
- 3 А.И. Рудской, А.И. Боровков, П.И. Романов, К.Н. Киселева. Анализ опыта США и Великобритании в развитии STEM-образования //Естественные и инженерные науки. 2017.
- 4 Л.М. Мусина¹, М.М. Салтуганова², Л.А. Коровникова³ В.А. Поликова⁴ Внедрение stem образования: зарубежные практики, Вестник ГГНТУ. Гуманитарные и социально-экономические науки, том XVI, № 3 (21), 2020, С. 64-69, DOI: 10.34708/GSTOU. 2020.81.51.010
- 5 Путь к успеху: американская стратегия STEM-образования [Электронный ресурс] URL: <https://stimul.online/articles/sreda/stem-obrazovanie-dlya-vsekh/>
- 6 Chatzopoulos, A., Papoutsidakis, M., Kalogiannakis, M., Psycharis, S., Papachristos, D. Measuring the impact on student's computational thinking skills through STEM and educational robotics projects implementation (2020) Handbook of Research on Tools for Teaching Computational Thinking in P-12 Education, pp. 234-284.
- 7 Chatzopoulos, A., et al. "Action research implementation in developing an open source and low cost robotic platform for STEM education." International Journal of Computer Applications 178.24 (2019): 33-46.
- 8 Dorouka, P., Papadakis, S., Kalogiannakis, M. Tablets and apps for promoting robotics, mathematics, STEM education and literacy in early childhood education, (2020) International Journal of Mobile Learning and Organisation, 14 (2), pp. 255-274
- 9 Liang-Hui Wang¹*, Bing Chen¹, Gwo-Jen Hwang², Jue-Qi Guan¹ and Yun-Qing Wang¹, Effects of digital game-based STEM education on students' learning achievement: a meta-analysis, International Journal of STEM Education (2022), <https://doi.org/10.1186/s40594-022-00344-0>
- 10 Robert J. Ruhf¹*, Cody T. Williams¹, Megan Zelinsky² and Lyssa Wilson Becho², Barriers to collecting student participation and completion data for a national STEM education grant program in the United States: a multiple case study, International Journal of STEM Education (2022), <https://doi.org/10.1186/s40594-022-00348-w>

11 Репин А. О. Актуальность STEM-образования в России как приоритетного направления государственной политики / А. О. Репин // Научная идея. – 2017. – № 1. – URL: <http://nauch-idea.ru/index.php/arkhiv?layout=edit&id=10> (дата обращения: 10.04.2020).

12 «STEM білімді енгізу бойынша әдістемелік ұстанымдар». – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2017. – 160 б.

13 Ахметова Г.К., Мурзалинова А. STEM образование как направление обновления содержания образования в республике Казахстан // Методист. – 2018. – №4. – С. 2-5.

14 Ожибаева З.М.¹, Нурмуханбетова Н.Н.² Использование stem-технологий как способ повышения мотивации учащихся на уроках химии в условиях обновления образования Республики Казахстан, *Scientific Atlas*, 2021 №4. – С.52-59

15 Андреева И.В., Михайлик Е.В., Добрынина М.А. Stem-образование как ключевой фактор развития инженернотехнических компетенций обучающихся общеобразовательных организаций // Мир науки. Педагогика и психология, 2021 №1, Том 9. – С.1-9, <https://mir-nauki.com>.

16 Стрельникова Т. Что такое STEM? [Электронный ресурс] URL: <http://www.unikaz.asia.ru/content/chto-takoe-stem-obrazovanie>.

References

1 *Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva narodu Kazahstan ot 1 sentyabrya 2020 g «Kazahstan v novej real'nosti: vremya dejstvij» [Kazakhstan in a new reality : time for action]*.

2 *Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 12 oktyabrya 2021 goda № 726 ob utverzhdenii nacional'nogo proekta «Obrazovannaya naciya» po obespecheniyu kachestvennogo obrazovaniya*

3 A.I. Rudskoj, A.I. Borovkov, P.I. Romanov, K.N. Kiseleva. *Analiz opyta SSHA i Velikobritanii v razvitii STEM-obrazovaniya //Estestvennye i inzhenernye nauki*. 2017.

4 L. M. Musina¹, M. M. Saltuganova², L. A. Korovnikova³ V. A. Polshkova⁴ *Vnedrenie stem obrazovaniya: zarubezhnye praktiki, Vestnik GGNTU. Gumanitarnye i social'no-ekonomicheskie nauki, tom XVI, № 3 (21), 2020, S. 64-69, DOI: 10.34708/GSTOU. 2020.81.51.010*

5 *Put' k uspekhу: amerikanskaya strategiya STEM-obrazovaniya [Elektronnyj resurs] URL: <https://stimul.online/articles/sreda/stem-obrazovanie-dlya-vsekh/>*

6 Chatzopoulos, A., Papoutsidakis, M., Kalogiannakis, M., Psycharis, S., Papachristos, D. *Measuring the impact on student's computational thinking skills through STEM and educational robotics projects implementation (2020) Handbook of Research on Tools for Teaching Computational Thinking in P-12 Education*, pp. 234-284.

7 Chatzopoulos, A., et al. "Action research implementation in developing an open source and low cost robotic platform for STEM education." *International Journal of Computer Applications* 178.24 (2019): 33-46.

8 Dorouka, P., Papadakis, S., Kalogiannakis, M. *Tablets and apps for promoting robotics, mathematics, STEM education and literacy in early childhood education, (2020) International Journal of Mobile Learning and Organisation*, 14 (2), pp. 255-274

9 Liang Hui Wang^{1*}, Bing Chen¹, Gwo Jen Hwang², Jue Qi Guan¹ and Yun Qing Wang¹, *Efects of digital game-based STEM education on students' learning achievement: a meta-analysis, International Journal of STEM Education* (2022), <https://doi.org/10.1186/s40594-022-00344-0>

10 Robert J. Ruhf^{1*}, Cody T. Williams¹, Megan Zelinsky² and Lyssa Wilson Becho², *Barriers to collecting student participation and completion data for a national STEM education grant program in the United States: a multiple case study, International Journal of STEM Education* (2022), <https://doi.org/10.1186/s40594-022-00348-w>

11 Репин А. О. Aktual'nost' STEM-obrazovaniya v Rossii kak prioritetnogo napravleniya gosudarstvennoj politiki / А. О. Репин // Научная идея. – 2017. – № 1. – URL: <http://nauch-idea.ru/index.php/arkhiv?layout=edit&id=10> (дата обращения: 10.04.2020).

12 «Metodicheskie principy vnedreniya STEM-znanij» - Астана: Nacional'naya akademiya obrazovaniya im. YU. Altynsarina, 2017. - 160 s.

13 Ahmetova G.K., Murzalinova A. STEM образование как направление обновления содержания образования в республике Казахстан // Методист. – 2018. - №4. – С. 2-5.

14 Ozhibaeva Z.M.¹, Nurmuhambetova N.N.² *Ispol'zovanie stem-tehnologij kak sposob povysheniya motivacii uchashchihsya na urokah himii v usloviyah obnovleniya obrazovaniya Respubliki Kazahstan, Scientific Atlas*, 2021 №4 – С.52-59

15 Andreeva I.V., Mihajlik E.V., Dobrynina M.A. *Stem-obrazovanie kak klyuchevoj faktor razvitiya inzhenernotekhnicheskikh kompetencij obuchayushchihsya obshcheobrazovatel'nyh organizacij // Mir nauki. Pedagogika i psihologiya, 2021 №1, Tom 9 – S.1-9, <https://mir-nauki.com>.*

16 Strel'nikova T. *CHto takoe STEM? [Elektronnyj resurs] URL: <http://www.unikaz.asia/ru/content/chto-takoe-steam-obrazovanie>.*

ҒТАХР 14.25.09

<https://doi.org/10.51889/1582.2022.15.97.024>

Альжанова Б.С.^{1*}, Бисенгазиева А.С.¹, Ихласова Ж.М.¹, Өтегенова А.А.²

¹«М.Өтемисов атындағы Батыс Қазақстан университеті» КЕАҚ

²«А.С.Макаренко атындағы №6 ЖББМ»

Орал қ., Қазақстан

КВЕСТ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІНЕ ӘСЕРІ

Аңдатпа

Қазіргі заманғы білім беруді дамытуда жеке тұлғаға бағытталған білім беру мәселесін шешу негізгі міндеттердің бірі болып табылады, онда мұғалімнің басты назарында оқушының танымдық, іздеу және зерттеу қызметін жандандыру болуы керек. Бұл оқытудың жаңа нысандары, әдістері мен технологияларын енгізуді талап етеді. Осындай сабақты ұйымдастырудың үйреншікті стереотиптерін өзгерту бағытындағы жаңа технологиялардың бірі болып квест есептеледі.

Зерттеу мақсаты квест технологиясының бірнеше түрлері қамтылған шаралар өткізу және оқушылардың танымдық белсенділігіне әсерін зерттеу. Эксперимент топтарында бірнеше квест түрлері өткізілді. Квест технологиясын қолданудың тиімділігі оқушылардың танымдық белсенділіктің сыртқы және ішкі көрсеткіштері негізінде деңгейлері анықталды.

Зерттеу нәтижелері оқушылардың танымдық белсенділіктерінің деңгейлер бойынша оң өзгерісінің тенденциясын көрсетті. Танымдық белсенділігі бойынша жоғары деңгей көрсеткен оқушылар бақылау тобында өзгеріссіз қалса, эксперименттік топта 48,1%-ға дейін артты, бақылау тобында орташа деңгей 9%-ға артты, ал төменгі деңгей бақылау тобында 6%-ға, эксперименттік топта 13%-ға дейін кеміді.

Сонымен қатар, квест технологиясы топта жұмыс жасау, бірлесіп шешім қабылдау, шешімдерді бірге табу және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалана білуі тәрізді құзіреттіліктерін де қалыптастырды. Эксперименттік жұмыс нәтижелері квест технологиясын қолдану оқушылардың танымдық белсенділіктері қалыптасуында айрықша мәнге ие болатынын көрсетті. Сонымен қатар оқушылардың пәнге қызығушылығы артуы да байқалды. Квест технологиясын қолдана отырып сабақтар өткізу бойынша ұсыныстар берілді.

Түйін сөздер: квест, веб-квест, танымдық белсенділік, білім беру технологиялары, пәндік құзіреттіліктер.

Альжанова Б.С.^{1*}, Бисенгазиева А.С.¹, Ихласова Ж.М.¹, Өтегенова А.А.²

¹НАО «Западно-Казакстанский университет имени М. Утемисова»

²«СОШ №6 имени А.С.Макаренко»

г. Уральск, Қазақстан

ВЛИЯНИЕ КВЕСТ ТЕХНОЛОГИЙ НА ПОЗНАВАТЕЛЬНУЮ АКТИВНОСТЬ УЧАЩИХСЯ

Аннотация

В развитии современного образования одной из основных задач является решение проблемы личностно-ориентированного образования, в котором в центре внимания учителя должна быть активизация познавательной, поисковой и исследовательской деятельности учащегося. Это требует внедрения новых форм, методов и технологий обучения. Одним из них, которые изменяет привычные стереотипы организации урока является квест технологии.

Целью исследования является проведение мероприятий с использованием различных видов квеста и изучение их влияния на познавательную активность учащихся. В экспериментальных группах было проведено несколько видов квеста. Эффективность использования квест технологий определялась по показателям внешних и внутренних показателей познавательной активности учащихся.

Результаты исследования показали тенденцию повышения внешних и внутренних показателей познавательной активности учащихся экспериментальных групп. В контрольной группе количество учащихся, показавшие высокий уровень познавательной активности, оставались неизменными, а в экспериментальной группе увеличились до 48,1%; количество учащихся со средним уровнем познавательной активности в контрольной группе увеличилось на 9%, а в экспериментальной группе оставались неизменными, с низким уровнем познавательной активности уменьшился в контрольной группе на 6%, а в экспериментальной группе – до 13%.

Кроме того, применение квест технологий сформировали такие компетенции, как умение работать в команде, принимать совместные решения и эффективно использовать информационно-коммуникационные технологии. Результаты экспериментальной работы показали, что применение квест технологий приобретает особое значение в формировании познавательной активности учащихся. Вместе с тем у обучающихся развивается интерес к изучению предмета. Даны рекомендации по проведению уроков с использованием метода квеста.

Ключевые слова: квест, веб-квест, познавательная активность, образовательные технологии, предметные компетенции.

*Alzhanova B.¹ *, Bissengazieva A.¹, Ihtasova Zh¹, Otegenova A.²*

¹ NAO «M. Utemisov West Kazakhstan University»

*² «Secondary school №6 named after A. S. Makarenko»
Uralsk, Kazakhstan*

THE IMPACT OF USING THE QUEST TECHNOLOGIES ON STUDENTS' COGNITIVE ACTIVITY

Abstract

In the development of modern education, one of the main tasks is to solve the problem of personality-oriented education. Teacher should be focus on activation of cognitive, search and research student's activity. This requires the introduction of new training forms, methods and technologies. Such as quest is one of the new learning technologies, that changes the usual stereotypes of lesson.

The purpose of the study is to conduct activities using various types of quest and study their the impact of quest technologies on students' cognitive activity. The effectiveness of quest technologies was determined by external and internal indicators of students' cognitive activity. In the experimental groups were carried out using various types of quest.

The results of the study showed a tendency to increase the external and internal indicators of students' cognitive activity in experimental groups. In control group the number of students who showed a high level of cognitive activity remained unchanged but in experimental group increased to 48.1%; number of students with an average level of cognitive activity in control group increased to 9%. In experimental group student's number remained unchanged. As number with a low level of cognitive activity decreased in control group to 6% while in the experimental group – up to 13%.

In addition, the use of quest technologies has formed competencies such as the ability to work in a team, make joint decisions, effectively use information and communication technologies. The results of the experimental work showed that use of quest technologies has particular importance in formation of students' cognitive activity. At the same time, students develop an interest of subject studying. Recommendations for conducting lessons using the quest method are given.

Keywords: quest, web quest, cognitive activity, educational technologies, subject competencies.

Кіріспе. Қазақстан Республикасында білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарында оқыту нәтижелеріне бағдарлана отырып, білім беру мазмұнын жаңарту шеңберінде негізгі міндеттерінің бірі болып білім алушылардың шығармашылық ойлау, танымдық іс-әрекеті, сабаққа қызығушылығын арттыру және алынған білім мен дағдыларды жүйелеу, сонымен қатар оларды іс жүзінде қолдана білу құзіреттіліктерін қалыптастыру саналады [1].

Бұл өз кезегінде оқытудың жаңа нысандары, әдістері мен технологияларын енгізуді талап етеді. Қазіргі заманғы жоғары ақпараттық технологиялар дәуірінде оқу үрдісінде белсенді оқыту әдістерін қолдану арқылы, оқушының танымдық және ізденушілік, зерттеу қызметін жандандыру мен алған білімдерін күнделікті өмірде қолдануына жағдай жасау мәселелері қажеттілігі туындайды. Осы міндеттерді шешуге көмектесетін көптеген әдістер мен технологиялар бар. Солардың бірі болып квест технологиясы саналады. «Квест» термині ағылшын тілінен аударғанда «*Quest*» – «іздеу, іздену, шытырман оқиғаларды іздеу» мағынасын білдіреді [2, 243 б.].

Медиа құралдар мен әлеуметтік желіні ұтымды пайдалана отырып квест ойындарын ұйымдастыру оқушылардың жүйелі ойлауы, мәселелерді шешу жолдары және қабылданған шешім үшін жауапкершілігі мен шығармашылығын қалыптастырады. Өз кезегінде квест ойындары оқушылардың мектепте алған білімі мен күнделікті өмір тәжірибесі арасындағы байланыс қызметін атқарады. Квест ойындары жалпы мақсатты шешуге бағытталған күрделілігі мен орындау уақыты әр түрлі 4-10 тапсырмалардан тұрады [3, 75 б.].

Е.А. Игумнова және И.В. Радецкая (2016) квест – жобалық әдіс идеяларын, проблемалық және ойын элементтерін, командалық өзара әрекеттесуді және ақпараттық коммуникативтік технологияны біріктіретін интегративті технология деп анықтама беріп, реал-квест және веб-квест деп аталатын негізгі түрлерін бөліп көрсетті. Веб-квест ақпараттық ресурстарды қолданатын виртуальды ізденіске негізделсе, реал-квест нақты жағдайда табиғат пен белгілі бір объектідегі ізденіске негізделген [4, 50-б.].

Квест технологиясының негізін салушылардың бірі Берни Додж квест түрлерін өткізу формасы, орындалу ұзақтығы, пәндік-тақырыптық сипаты және орындалатын тапсырмалар түріне қарай жіктеді [5].

Квест ойындары қатысушылардың ізденушілік, аналитикалық-синтетикалық, шығармашылық қабілеттерін дамытудағы да маңызы зор [6, 698-706 б.]. Квест қатысушылардың көшбасшылық қабілетін арттырады, күнделікті өмір сүру ортасына жеке, топтық және қоғамдық деңгейде бейімделуіне де оң әсері бар [7, 281-285 б.]. Ортақ мақсатты шешуге бағытталған топтық әрекет барысында білім алушылардың бір бірімен қарым қатынасы, ортақ шешімге келуі мен сыни ойлау қабілеті де дамиды [8, 8-12 б.].

Экскурсиялық квест бұл дәстүрлі классикалық экскурсия (белгілі бір тақырып, алдын-ала ұйымдастырылған маршрут, ойын-сауық) мен ойын технологияларын квест түрінде (жұмбақтар, шығармашылық тапсырма, қатысушылардың белсенділігі) біріктіреді. Квест тәрізді оқудан тыс ұйымдастырылатын шаралар білім алушылардың оқу процесіне қызығушылығын арттырып, оларды жаңа, кәсіби маңызды ақпаратты іздеуге ынталандырады [9, 97 б.].

Квест технологиясын қолданған кезде оқушылар назар аударудан бастап қанағаттануға дейінгі мотивацияның толық циклынан өтеді. Олар практикалық маңызы бар шығармашылық жұмыстарды құра отырып, нақты әлем проблемалары аясында жаңа ұғымдар мен қатынастарды зерттеуге, талқылауға және саналы түрде құруға мүмкіндік беретін шынайы материалдармен танысады [10, 661-668 б.].

Квест технологиясының оқу орнына белсенді енгізілуі ақпараттық технологиялар дамуымен тығыз байланысты. Білім беру үрдісінде бұл технология зерттеу қызметінің ойын түрінде арнайы ұйымдастырылған түрі, берілген тапсырманы орындау үшін білім алушылар көрсетілген мекен-жайлар мен объектілер бойынша нақты ақпарат іздейді, зерттеулер жүргізеді.

Мектеп тәжірибесінде оқушылардың оқылатын тақырыпқа қызығушылығын арттыруға және білім беру мотивациясын күшейтуге бағытталған білім беру квестілері кең қолданылады. Олар оқушылардың әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды орындауына, өз бетінше қажетті ақпаратты іздеуіне бағытталып және оның негізінде одан әрі шешім қабылдауға итермелейді.

Білім беру квестісі өткізу формасы мен режимі, ұзақтығы, пәндік сипаты және сюжеттік құрылымы бойынша түрліше болады.

Білім беру квесттері әртүрлі:

– өткізу формасы бойынша (веб-квест, компьютерлік ойын, интеллектуальды ойын, QR-квест, медиа-квест, табиғат аясындағы, аралас);

– өткізу режимі бойынша (нақты, виртуалды, аралас);

– іске асыру мерзімі бойынша (қысқа, орташа, ұзақ мерзімді);

– жұмыс формасы бойынша (топтық, жұптық, жеке);

– пәндік сипаты бойынша (моноквест; пәнаралық);

– сюжеттік құрылымы бойынша (сызықтық; сызықтық емес (шабуылдық), шеңбер (сақиналы));

Білім беру квестісінің құрылымы мынадай негізгі элементтерден тұрады: кіріспе, тапсырмалар, орындау этаптары, бағалау. Квест тапсырмалары сызықтық, шабуылдық және шеңбер тәрізді маршрутпен орындалады. Сызықтық маршрутта, қатысушылар бір тапсырманы орындағаннан кейін ғана 2-тапсырманы орындауға көшеді, осылай маршрут аяқталғанша жалғасады. Шабуылдық маршрутта тапсырмалар,

оларды орындау алгоритмі немесе көмек парағы бірден беріледі, ал қатысушылар қайсысын орындайтынын өздері таңдайды, басты шарт – тапсырмалар толық орындалуы қажет. Сақиналы маршрут бірнеше сызықтық маршруттан тұрады, олар тұйықталған болу керек.

Білім беру технологиясы ретінде квест – бұл білім беру мәселелерін жүзеге асыратын проблеманы шешуге бағытталған, кіріктірілген технология болып табылады, бірақ олардан белгілі бір ерекшеліктерімен ажыратылады. Жобалау технологиясына ұқсастығы белгілі бір нақты нәтижеге кол жеткізу, уақыт және ресурстық шектеу болуы, мультимедиялық безендірілу мүмкіндігімен сипатталады. Ал проблемалық әдістен айырмашылығы сюжеттік және рөлдік ойын элементтерімен ерекшеленсе, кең қолданылатын ойын элементтерінен логикалық тапсырмаларды орындауымен, белгілі бір проблеманы қойып және оны шешу алгоритмдерін қарастыруы, Интернет материалдары мен ақпарат көздерін кең пайдалануы арқылы ажыратылады.

Осыған орай жобалау, рөлдік ойын элементтері мен проблемалық тапсырмалар жиынтығын қамтитын квест технологиясын қолданудың әдістемесін зерттеу мәселелері білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында өзекті мәселелердің бірі болып саналады.

Квест технологиясын қолданып оқушылардың танымдық белсенділігіне әсер ету әрекетінің ең басты ерекшелігі – оқушының қиындықтарды жеңу арқылы белгілі бір мақсатқа жетуі, үнемі жаңа әрекеттің бірінен екіншісіне ауысып отыруы. Терең білімге негізделген танымдық біліктердің қалыптасуы оқушылардың білімді теориялық негізде қорыта алуға мүмкіндік беріп, интеллектуалдық белсенді ойлауын жандандырып, шығармашылыққа жетелейді, нәтижесінде, оқушы жеке тұлғасының қалыптасуына негіз бола алады [11, 140-б.].

Бүгінде жаңартылған білім беру мазмұны аясындағы бағдарламалардың негізгі міндеттерінің бірі оқушылардың шығармашылық ойлау, танымдық белсенділік іс-әрекеті мен қызығушылығын арттыру және меңгерген білім мен дағдыларды жүйелеу, өмірде қолдана білу тәрізді құзіреттіліктерін қалыптастыру. Біздің зерттеуіміздің мәні жоғарыда атап өткендей квест технологиясын қолдану арқылы оқушының білім алуға, өз бетімен әрекет етуге деген құлшынысын оятуға, ақыл-ойының дамып, жетілуіне түрткі болатын танымдық іс-әрекетті ұйымдастырудың тиімді әдіс-тәсілдерін іздестіру жатады.

Мақсаты: квест технологиясының бірнеше түрлері қамтылған шаралар өткізу және оқушылардың танымдық белсенділігіне әсерін зерттеу.

Зерттеудің міндеттері:

– квест, оның түрлері және қолдану мүмкіндігі, маңыздылығы мен әдістемесі туралы ғылыми-педагогикалық әдебиеттерге қысқаша шолу;

– квест технологиясын биология сабақтарында қолданудың оқушылардың танымдық белсенділігіне әсерін зерттеу.

– эксперимент нәтижелерін талдау, қорытындылау.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зерттеу жұмысында ғылыми-педагогикалық әдебиеттерге шолу жасау, оларды талдау, білім алушыларға сауалнама жүргізу, бақылау, педагогикалық эксперимент ұйымдастыру, педагогикалық-психологиялық диагностика және алынған нәтижелерге статистикалық талдау жасау т.б. әдістер қолданылды.

Оқушылардың білім деңгейі Блум таксономиясына негізделіп құрылған тапсырмалар бойынша бағаланды. Оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту мұғалімнің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Танымдық белсенділікті анықтаудың бірнеше жолдары бар. Көп жағдайда Г.И. Щукина (1979) және А.К. Маркова (2012) негіздеген әдістер кең қолданылады [12, 13].

М.В. Медведева (2011) танымдық белсенділіктің сыртқы және ішкі факторлары негізінде сонымен қатар танымдық белсенділіктің 7 деңгейін бөліп көрсетеді (төменгі, ішінара белсенді, рецептивті белсенді, орындаушы белсенді, атқарушы-белсенді, рефлексивті-белсенді, шығармашылық) [14, б.40-42]. Зерттеу жұмысында осы әдістер негізінде оқушыларға жүргізілген бақылау, әңгімелесу, тест және сауалнама жүргізіліп, танымдық белсенділіктің 3 деңгейі мен оның сыртқы және ішкі көрсеткіштері 5 баллдық шкаламен анықталды. Зерттеу нәтижелеріне статистикалық талдау жүргізілді [15].

Квест ойындары бөлмеден шығу жанрында www.learnis.ru/ шаблон, Surprize.me қосымшасында <https://surprizeme.ru/studio> онлайн-конструкторы және Google сайт сервисінде арнайы дайындалған тапсырмалар бойынша жүргізілді. Эксперимент соңында оқушылардың білімі және танымдық белсенділігін анықтау жұмыстары мен сауалнама жүргізілді.

Зерттеу нәтижелері және талқылау.

Квест технологиясын қолдану тиімділігін анықтау мақсатында эксперименттік зерттеу жұмысы 3 кезеңде жүргізілді.

1. Айқындау эксперименті Орал қаласы, А.С. Макаренко атындағы №6 жалпы орта білім беретін мектебінде жүргізілді. Алдымен зерттеу өткізілетін сыныптар анықталды, зерттеуге барлығы 40 оқушы қатысты. Оқушылардың білім сапасы мен танымдық белсенділік көрсеткіштері анықталды, квест туралы түсініктерін анықтау үшін сауалнама жүргізілді. Білім сапасы бойынша 2 топ та алғашқыда бірдей нәтиже көрсетті.

2. Қалыптастырушы эксперимент кезеңінде экспериментальды топ оқушыларына биология пәнінен түрлі квест технологиясын қолдану арқылы сабақтар және сыныптан тыс шаралар өткізілді.

3. Бақылау кезеңінде зерттеу нәтижелеріне салыстырмалы талдау жасалып, оқушылардың танымдық белсенділік көрсеткіштері анықталды.

Айқындау эксперименті кезеңінде жүргізілген сауалнамада оқушыларға дайын жауап варианттары және өз ойы мен пікірлерін білдіруге мүмкіндік берілетіндей ашық сұрақтар берілді. Сауалнама нәтижесі бойынша оқушылардың квест туралы түсініктері, оның маңызы, оған қатысу тәжірибесі т.б. мәліметтерге талдау жасалды (кесте 1).

Кесте 1 – Оқушылардың квест туралы түсінігін айқындау мақсатында жүргізілген сауалнама нәтижелері

Сұрақ	Вариант	Саны	Пайыздық көрсеткіші, %
Сіз «квест» дегенді білесіз бе, анықтамасын айтып бере аласыз ба	- ия;	25	62,5
	- жоқ;	8	20,0
	- аздап түсінігім ғана бар	7	17,5
	- ия	23	57,5
	- жоқ	13	32,5
«Квест» ойынға қатысып көрдіңіз бе	- мен қатысқан жоқпын, бірақ достарым (сыныптастарым) қатысты	4	10,0
	- пән бойынша	24	60,0
Егер сіз квестке қатысқан болсаңыз, қандай квест түріне қатыстыңыз	- веб-квест	7	17,5
	- басқа түрі	9	22,5
	- ия (себебін көрсетіңіз)	28	70,0
Егер сіз квестке қатыссаңыз, ұнады ма	- жоқ (себебін көрсетіңіз)	12	30,0
	- ия;	29	72,5
Квестке қатысқыңыз келе ме	- жоқ;	7	17,5
	- нақты айта алмаймын	4	10,0

Қазіргі ақпараттандыру мен цифрландыру дәуірі кезінде оқушылардың басым көпшілігінің квест туралы түсінігі бар екенін көрсетті (62,5%). Сауалнамаға қатысушылардың басым көпшілігі пән бойынша ұйымдастырылған квестке қатысқан (60%). Қатысқан оқушылардың басым көпшілігі квестке қатысу ұнағанын айтса, ал неліктен ұнамағанын сұрағанда жылдамдығы жоғары интернеттің қажеттігіне және бос уақыттары болмауына орай қиыншылықтар туындағанын айтты, сонымен қатар мектеп көлемінде ұйымдастырылып, сыныптастары (достары) да қатысса деген ұсыныс білдірді. Сауалнаманың нәтижелері негізінде оқушылардың квест туралы және оның жекелеген түрлеріне қатынасы ашылды, белсенділіктің мотивтері мен оқушылардың педагогикалық басшылыққа деген қажеттіліктері нақтыланды. Сонымен қатар оқушылардың квест өткізуге деген ынтасы жоғары екенін көрсетті және бұл оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру тәсілі ретінде квест технологиясын қолдану бағытындағы эксперимент жұмысын жүргізуге негіз болып саналады.

Эксперимент жұмыстарын жүргізер алдында алдымен квест өткізу жоспары жасалады. Жоспарда квест тақырыбы, мақсаты мен міндеттері, мазмұны, бағыты, түрі, ұйымдастыру формасы, ұзақтығы, күтілетін нәтижелер мен қалыптасатын құзіреттіліктер, квест сабақ өткізу, қорытындылау түрі, бағалау критерийлері т.б. мәліметтер көрсетілді.

Осы уақытқа дейін оқушыларға пән бойынша квест өткізілмегенін ескере отырып алдымен квест, оның түрлері, құрылымы, этаптары, ерекшеліктері мен нәтижесі туралы кіріспе сабақ өткізу жоспарланды. Сонымен қатар экспериментальды топ оқушыларының квест туралы түсініктері құзіреттіліктерінің бастапқы деңгейі анықталды.

Эксперимент топтарында квест технологиясының түрлі формаларын қолданып бірнеше шаралар өткізілді.

Квест сабақ:

Тақырыбы: «Ағзаның ішкі ортасы және оның маңызы».

Сабақтың мақсаты:

Білімдік: «Ағзаның ішкі ортасы және оның маңызы» туралы оқушылардың теориялық білімдерін толықтыру, жүйелеу және практикалық қолдануға үйрету.

Дамытушылық: ситуациялық тапсырмаларды шешу барысында оқушылардың логикалық ойлауын дамытуға ықпал ету, танымдық белсенділігін және пәнге қызығушылығын арттыру, ақпараттық күзиреттіліктерін жетілдіру.

Тәрбиелік: ізденімпаздық, өз бетімен білім алуға ынталандыру, топта жұмыс істеу қабілетін жетілдіру.

Квест сабақ сызықтық маршрут бойынша ұйымдастырылды, яғни қатысушылар бастапқы нүктеден белгілі бір маршрут бойынша тапсырмаларды орындап, соңғы станцияда аяқтайды. Квест-сабақта 5 топ қатысты. Олардың мақсаты – көрсетілген маршрут бойынша соңғы станцияға дейін жету: 1 станция – «Қан әлеміне саяхат»; 2 станция – «Ұлпа сұйықтығы» платформасы; 3 станция – «Лимфа құпиясы». Әрбір станцияға өту үшін арнайы бағыт бағдар беріліп, тапсырма орындалғаннан кейін ғана рұқсат қағаз алады. Үстелде бірнеше карточкалар жатады. Дұрыс жауаптың астында ғана келесі станцияға баруға рұқсат қағаз бар.

Тапсырмалардың дұрыс орындалуын команда капитаны немесе арнайы топ тексерді. Квест қорытындыланып нәтижелері оқушыларға жеткізілді. Сабақ соңында рефлексия жүргізді.

Оқу үрдісінде кең қолданылатын білім беру квестінің бір түрі болып Web-квест саналады. Ол геймификацияның (ағылшынша – *gamification*, геймизация) бір формасы ретінде де белгілі. Web-квест интернеттің ақпараттық ресурстары қолданылатын рөлдік ойындар элементтері бар проблемалық тапсырмаларды ұсына отырып, оқытудың белсенді әдістері мен ақпараттық-интерактивті технологияларды үйлестіреді және оны пайдаланушымен үнемі кері байланыс жасауға мүмкіндік береді. Квест технологияның негізін салушы, Сан Диего университетінің білім беру технологияларының профессоры Берни Додж (1999) оқыту үрдісінде интернет-ресурстар қолданылатын рөлдік ойын элементтері бар проблемалық тапсырма түріндегі веб-квест кең қолдануға негіздеме беріп, тапсырмалар түрі мен оларды бағалау критерийлерін ұсынды [16].

Т.Марч (1995) қатысушыларға берілетін квест тапсырмалары кіріспе, проблемалық ойлауды туғызатын нақты тұжырымдалған тапсырма, мәселеге әр түрлі көзқарастарды қамтамасыз ететіндей етіп рөлдерді бөлу, интернет көздерін тиімді пайдалануға негізделіп мұғалімнің басты назарында белсенділікті арттыру мәселелері болу керек болуы керек деп санайды. Квест ойындары міндетті түрде бағалау мен қорытындымен аяқталуы тиіс [17].

Веб-квест өткізу басқа квест түрлерін өткізуге қарағанда ерекше, мұғалімнің орасан зор шеберлігін қажет етеді. Веб-квесттерді ұйымдастыруда мұғалім Интернет-білім беру ресурстарынан қажетті материалды дұрыс таңдап және оқушылардың интернет пен электронды гаджеттерді тиімді пайдалануына көңіл бөлу керек.

Веб-квест.

Бұл квест «Қосмекенділердің таңғажайып әлемі» тақырыбында өтті. Оқушылар қосмекенділердің құрылымы мен тіршілігінің құрлықтағы тіршілікке байланысты ерекшеліктерін біледі, қосмекенділердің көбеюі мен даму ерекшеліктерін су ортасымен байланыстырады, қосмекенділердің алуан түрлілігімен, олардың табиғаттағы және адам өміріндегі рөлімен танысады.

Веб-квестің мақсаты мен міндеттері:

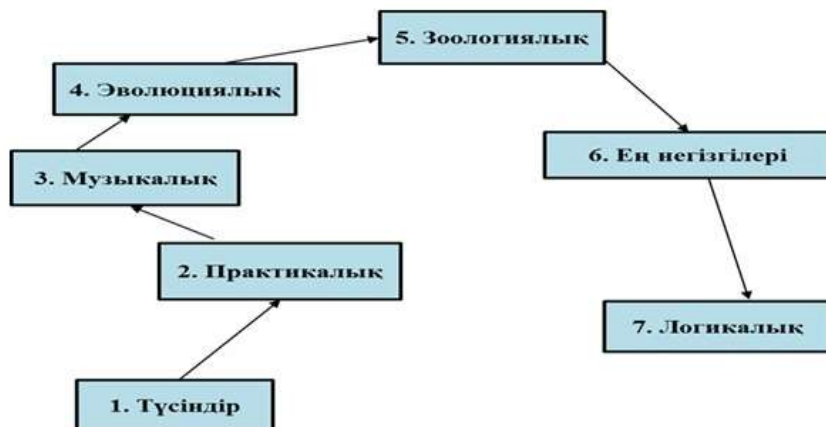
1) Қосмекенділердің ұйымдасу ерекшеліктері, алуантүрлілігі, құрылысы мен тіршілігінің ерекшелігі туралы оқушылардың білімдерін қалыптастыру, жүйелеу, тереңдету, тексеру және бекіту.

2) Қосмекенділердің табиғаттағы және адам өміріндегі орны мен рөлін бағалай білу, қоршаған ортаға бейімделу ерекшеліктерін анықтай білу.

3) Оқушылардың логикалық ойлау, танымдық, әмбебап білім беру әрекеттерін дамыту, пәнге қызығушылығын дамыту.

4) Оқушылардың қоршаған ортаға деген құндылық қатынастарын тәрбиелеу, экологиялық мәдениеті қалыптасуына ықпал ету.

Квест сызықтық болып табылады, онда ойын тізбек бойынша құрылады: бір тапсырманы шеше отырып, қатысушылар келесі тапсырманы алады және олар бүкіл маршрутты аяқтағанға дейін жалғасады (сурет 1).

Сурет 1. Веб-квест маршрутының схемасы.

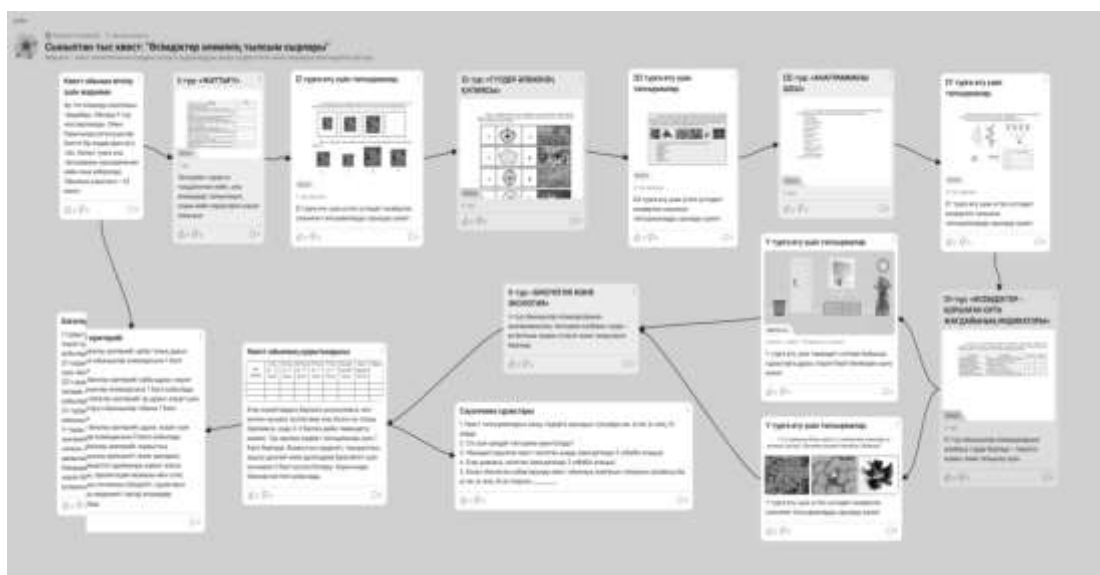
Квест маршруты теориялық және практикалық материал, тарихи және нақты ақпараттар, қызықты фактілер, пайдалы кеңес, музыкалық пауза т.б. компоненттерден тұрады. Әрбір станцияның тапсырмалары мен бағалау критерийлері беріледі. Жауаптар арнайы формада жазылады. Квест аяқталғаннан кейін оқушылар тақырып бойынша толтырылған веб-парақтарын немесе жазба жұмыстарын тексеруге жібереді немесе ауызша түсіндіреді. Қатысушыларға қойылған сұрақтарды көбінесе квестке арналған бір тақырып біріктіреді. Оларды құрастырудың негізгі талабы – әртүрлілік пен бірегейлік. Квесттің сәтті өткізілуі тапсырмалардың қызықтылығы мен күрделілігіне байланысты. Бірақ тапсырмалар өте көп және тым күрделі болмауына да назар аударған жөн. Веб-квестіні белгілі бір тарау немесе тақырыпты қорытындылау мақсатында өткізу оқу нәтижелерін тексеруге мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда веб-квест технологиясының төмендегідей артықшылықтарын атап өтуге болады:

- оқушыларды өздігінен білім алуға және жаңа материалды игеруге ынталандыру;
- ақпаратты іздеу, іріктеу, талдау, жалпылау және бағалау кезеңінде оқушылардың ой-өрісін дамыту;
- оқушылардың компьютерде жұмыс жасау дағдыларын дамыту (оның ішінде қажетті ақпараттарды іздеу, жұмыс нәтижелерін компьютерлік презентация, веб-сайт, флеш-бейнелер және мәліметтер базасы түрінде форматтау);
- оқушылардың зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- сөздік қорын, көпшілік алдында сөйлеу шеберлігін жетілдіру;
- дербес немесе топтық әрекеттерін белсендіру;
- өзін-өзі бағалау.

Сыныптан тыс квест.

Сыныптан тыс ұйымдастырылған квест-ойын – бұл сабақта басталған оқу-тәрбие процесінің логикалық жалғасы болып саналады. «Өсімдіктер әлемінің тылсым сырлары» тақырыбында өткізілген сыныптан тыс шараның мақсаты – квест технологиясын қолдана отырып оқушылардың пәндік құзіреттілігін және танымдық белсенділігін арттыру. Алдымен командалар квест ойынына қатысу шарттарымен танысады. Оқушыларға «Жаттығу», «Гүлдер әлемінің құпиясы», «Анаграмманы шеш», «Өсімдіктер – қоршаған орта жағдайының индикаторы» және «Биология және экология» станциялары бойынша орындауға тиісті тапсырмалар және оларды бағалау критерийлері берілді. Тапсырмаларды виртуальды тақталарға (Padlet, Miro) орнатуға немесе Google Form түрінде беруге болады (сурет 2).

Сурет 2. Квест тапсырмаларының маршрут парағы

Командалар қандай маршрут бойынша орындау керектігін өздері таңдап алады. Әрбір станцияға өту үшін кедергілер жоспарланады, ол үшін үстел үстіндегі конвертке салынған тапсырмаларды орындау қажет. Тур аралық тапсырма ретінде www.learnis.ru/ сайтының квест бөлмесін пайдалануға болады. Әрбір командаға Эскейп-рум ойыны түрінде, жабық бөлмеден шығу үшін тапсырмалар беріледі. Жасырылған сұрақтарға дұрыс жауап беру арқылы бөлмеден шығу коды анықталады. Бұл келесі станцияға өту үшін қажетті рұқсатнама болып саналады.

Команда жауаптарын бағалауда түрлі дереккөздерінен алынған ақпаратты өңдеу, тапсырманың орындалу сапасы, топтық жұмыс дағдылары, презентация мазмұны мен стилі, баяндаудың логикалық бірізділігі, сұрақтарға жауап беру мәдениеті тәрізді өлшемдер қолданылды [18, б. 37-48].

Танымдық белсенділік жан жақты тұлғалық қатынастардың қалыптасуымен тығыз байланысты. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға қажетті жағдай (әрекет) жасауда мұғалім негізгі міндетті атқарады, ал осы жағдайдың (әрекеттің) нақты нәтижесін оқушы көрсетеді [19, б. 77].

Г.И. Щукина танымдық белсенділіктің 3 деңгейін бөліп көрсетеді:

- жоғары деңгей (шығармашылық) түрлі құбылыстар мен процесстердің мәнін терең түсініп, олардың өзара байланысын анықтайды, тапсырма орындауда қиындықтар туындаса оны шешудің жаңа жолдары мен әдістерін ұсына алады;

- орташа деңгей (интерпретациялаушы деңгей) зерттелетін мәселені анықтауға, құбылыстар мен процесстер арасындағы байланысты білуге деген ұмтылысымен, қажетті жағдайда білімдерін қолдануымен сипатталады;

- төменгі деңгей (жаңғыртушы немесе қайталаушы) тек алған білімдерін түсініп, еске сақтап және қайталап айтып беруімен ғана сипатталады [10, б.18].

М.В. Медведева танымдық белсенділіктің сыртқы және ішкі факторларын 12 балдық шкала негізінде 7 тобына сипаттама берді және оқушылардың академиялық жетістіктерін бағалау үшін зерттеу жұмыстарын оқу жылының басында және аяғында жүргізуге ұсыныс береді [12, б.40-42].

Жүргізілген зерттеу жұмысы барысында квест технологиясын қолданудың оқушылардың танымдық белсенділігіне әсері оқушылардың экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі танымдық белсенділік көрсеткіштері 5 балдық шкаламен көрсетілді.

Танымдық белсенділіктің сыртқы көрсеткіштеріне төмендегідей оқушы әрекетінің көріністері жатқызылды: белсенділік; мұғаліммен қарым-қатынасы; оқушылармен қарым-қатынасы; үй тапсырмасын орындау; сыныптан тыс жұмысқа қатысу белсенділігі; жұмыс қабілеті; өз бетімен жұмыс жасау; қосымша әдебиеттерді оқу; оқу үлгерімі; сабақ аяқталуын асыға күту.

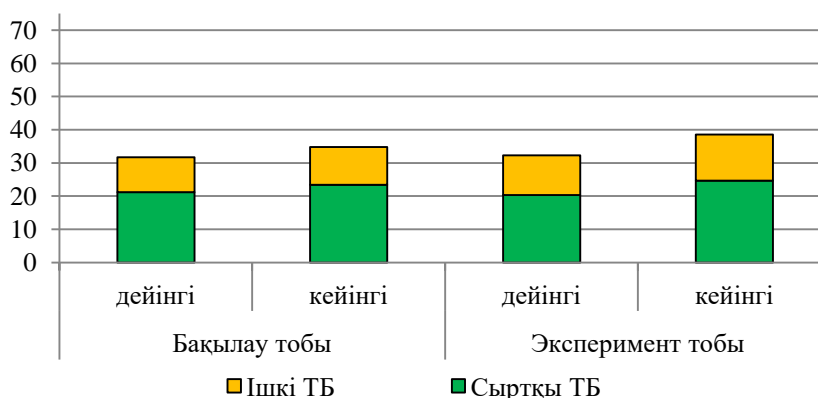
Танымдық белсенділіктің ішкі көрсеткіштеріне оның белсенді түрде ойлау әрекетін ескереді: эмоционалды жағдай; қызығушылық; оқу үрдісіне ену жылдамдығы; мотивация; зейін.

Оқушылардың танымдық белсенділік көрсеткіштерін анықтау Online Test Pad, Google form немесе басқа да онлайн платформаларда жасалған сауалнама немесе жазбаша бланкілерге толтыру арқылы жүргізілді. Алынған нәтижелерге талдау жасалып, оқушылардың жалпы танымдық белсенділік көрсеткіштері анықталды (кесте 2).

Кесте 2 – Оқушылардың сыртқы және ішкі танымдық белсенділік (ТБ) көрсеткіштерінің нәтижелері (балл)

Көрсеткіштер	Бақылау тобы		Эксперимент тобы	
	дейінгі	кейінгі	дейінгі	кейінгі
Сыртқы ТБ	21,2±3,44	23,4±3,69	20,3±3,71	24,7±5,24
Ішкі ТБ	10,53±0,83	12,1±2,4	12,33±2,84	13,9±3,51
Барлығы	31,73±3,88	34,8±4,14	32,3±4,7	38,6±6,28

Эксперимент топтарындағы оқушылардың жалпы танымдық көрсеткіштері бақылау тобында 9,67%-ға, ал эксперимент топтарында 19,5%-ға артты, тиісінше танымдық белсенділіктің сыртқы және ішкі көрсеткіштерінің де арту тенденциясы байқалды (сурет 3).

Сурет 3. Оқушылардың сыртқы және ішкі танымдық белсенділігінің (ТБ) экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі көрсеткіштері (балл).

Дегенмен ескеретін жағдай бақылау және эксперимент топ оқушыларының танымдық белсенділіктерінің жалпы көрсеткіштері орташа деңгейде (30-40 балл) ғана өзгереді. Бұл көрсеткіш әлі де болса, оқушылардың танымдық белсенділіктерін арттыру бағытында жүйелі түрде жұмыстануды қажет етеді.

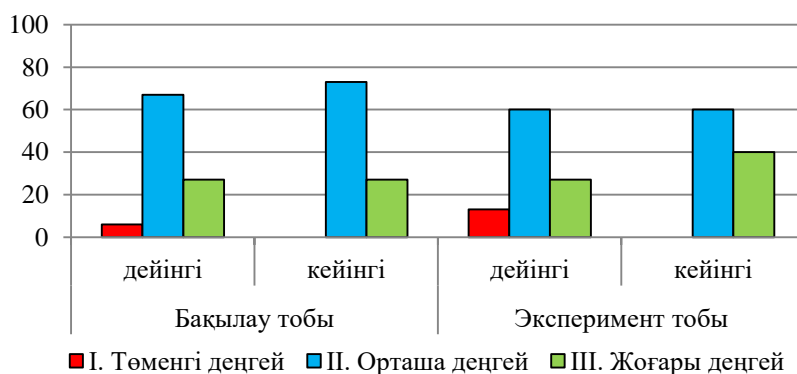
Алынған нәтижелерді қорытындылай отырып, оқушылардың танымдық белсенділік деңгейін әрбір критерий бойынша бағалап, оның 3 негізгі түрі бөлінді:

I. Төменгі деңгей – 0-20 балл. Оқушы пассивті, тек мұғалім ұсынған схема бойынша жұмыс істейді, ұсынылған тапсырманы өздігінен шеше алмайды, бастамашылық және қызығушылық танытпайды.

II. Ортаңғы деңгей – 21-40 балл. Оқушы қызығушылығы мен белсенділігі эмоционалды тартымдылыққа байланысты, жаңа жұмыс түрлерін тез қабылдайды, оқу міндеттерін шешуде индуктивті және дедуктивті әдістерді тек стандартты жағдайда қолдана алады, тапсырмаларды өздігінен орындай алады.

III. Жоғары деңгей – 41-60 балл. Оқушы өз қызметін (мақсат қою, жоспарлау, ұйымдастыру) дербес ұйымдастыра алады, өз қызығушылықтары мен мүмкіндіктерінің ауқымын өзара байланыстырады, стандартты емес тапсырмаларды шешудің оңтайлы жолдарын ұсынады, өзінің және топ жұмысының жетістіктерін бағалай алады.

Жүргізілген зерттеу нәтижелеріне қорытынды салыстырмалы талдау жасалды (сурет 4).

Сурет 4. Оқушылардың танымдық белсенділігінің (ТБ) экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі көрсеткіштері (%).

Танымдық белсенділігі бойынша жоғары деңгей көрсеткен оқушылар бакылау тобында өзгеріссіз қалса, эксперименттік топта 48,1%-ға дейін артты, бакылау тобында орташа деңгей 9%-ға артты, ал төменгі деңгей бакылау тобында 6%-ға, эксперименттік топта 13%-ға дейін кеміді. Зерттеу нәтижелері квест технологиясын қолдану барысында оқушылардың танымдық белсенділіктерінің деңгейлер бойынша оң өзгерісінің тенденциясын көрсетті.

Квест технологиясы қолданылған эксперимент топ оқушыларына жүргізілген сауалнама нәтижелері қатысушылардың 25%-ы тапсырмаларды үлкен қызығушылықпен орындағанын, ал 41,7%-ы кейбір тапсырмаларды орындауда қиналғанын көрсетті. Қатысушылар тапсырмалардың қызықтығы мен тартымдылығын, теориялық білімдерін практикада пайдаланғанын, қосымша көптеген ақпарат алғанын және көтеріңкі көңіл-күй және қызығушылықпен қатысқанын айта келе, ұнамаған тұстары жоқ деп атап өтті. «Келесі сабақтарда квест ойынның жалғасын тапқанын қалайсыз ба?» деген сұраққа барлығы дерлік оң жауап берген және болашақта маршруттық және веб-квестке қатысқысы келетіні туралы пікір білдірген.

Қорытынды

Қорыта айтқанда квест қолданудың тиімділігі эксперименттік зерттеу жұмыстарымен расталды. Эксперименттік жұмыс нәтижелері квест технологиясын қолдану оқушылардың танымдық белсенділіктері қалыптасуында айрықша мәнге ие болатынын көрсетті. Түрлі квесті формалары мен түрлерін қолдану білім алушылардың пәнді оқуға деген тұрақты қызығушылығын сақтауға және белсенді өмірлік ұстанымын қалыптастыруға көмектеседі. Сонымен қатар, квест технологиясы топта жұмыс жасау, бірлесіп шешім қабылдау, шешімдерді бірге табу және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалана білуі тәрізді құзіреттіліктерін де қалыптастырды. Белгілі бір мақсатқа жетуге әрекет, ойын барысында кедергілерді жеңіп шығу оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға ықпал етеді. Квест ойындары білім алушылардың жаңа білім алуға деген құлшынысын оятып қана қоймайды, сонымен қатар оларға түсетін ақпараттық жүктемені азайтып, психологиялық, эмоционалды және физиологиялық тұрғыдан демалуына мүмкіндік береді.

Квест ойындарын ұйымдастыру мұғалімнің көп уақыты мен еңбегін қажет етеді, сондықтан басқа оқыту технологияларымен бірге ұштастыра қолданған жөн және орта және төменгі сынып оқушыларына ұйымдастыру жақсы нәтиже береді. Квест технологиясын қолданудың маңызды педагогикалық шарттары болып саналады:

- квест тапсырмаларының сабақ мақсатына және оқушылардың дайындық деңгейіне сәйкес болуы.
- түрлі ақпараттық құралдар мүмкіншілігін пайдалана отырып, квест ұйымдастырудың түрлі формаларын пайдалану;
- веб-квест ұйымдастыруда цифрлық контентті әр түрлі, өзекті, мазмұнды материалдармен қанықтыру;
- тапсырмаларды орындау барысында оқушылардың шығармашылық еркіндігін қамтамасыз ету;
- оқушылардың тұлғааралық өзара қарым қатынасын қамтамасыз ету үшін іздестіру, зерттеу, ойын, командалық т.б. әдістерді кең қолдану;
- квест ойындарын басқа да оқыту технологияларымен ұштастыру,
- интернет және интернет ресурстармен жұмыс барысында ақпараттық қауіпсіздік және оқушылардың денсаулығын сақтау мәселелеріне көңіл бөлу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы №604 бұйрығы. Қосымша 3, 4. [Электронды ресурс]. – 2018. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/v1800017669.31-10-2018.kaz> (дата обращения 11.01.2022).
2. Панфилова А. П. Взаимодействие участников образовательного процесса: учебник и практикум для академического бакалавриата / А.П. Панфилова, А.В. Долматов. – М.: Изд-во Юрайт, 2017. – 487 с.
3. Salen K., Torres R., Wolozin L., Rufo-Teppe R., Shapiro A. Quest to learn – Developing the school for digital kids. – Cambridge, Massachusetts, London: the MIT, 2011. – 165 p.
4. Изумнова Е. А. Квест-технологии в образовании: учеб. пособие / Е.А. Изумнова, И.В. Радецкая. – Чита: Забайкальский гос. университет, 2016. – 164 с.
5. Dodge B. Some Thoughts about WebQuests, 1995 [Электронный ресурс]. – https://webquest.org/sdsu/about_webquests.html (дата обращения 11.01.2022).
6. Kicherova M., Efimova G., Lazareva O. Reality quests and emotional happiness of people // European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. – Volume 35 – RPTSS - 2017. – P. 698-706.
7. Максимова А.И., Морозова О.Н. Квест как метод школьного образовательного туризма // Экологическое равновесие: геоэкология, краеведение, туризм: материалы VIII международной научно-практической конференции, 10 ноября 2017 г. – Санкт-Петербург: ЛГУ им. А.С. Пушкина, 2017. – С.281-285.
8. Kaivola T., Salomaki T., Taina J. In quest for better understanding of student learning experiences. Procedia – Social and Behavioural Sciences, 2012. N 46. – P.8-12. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.057>.
9. Шульгина Т. А., Кетова Н. А., Холодова К. А., Северинов Д. А. О мотивации студентов к участию в организации мероприятий профессиональной направленности // Образование и наука, 2018. – Т. 20, – № 1. – С. 96–115. DOI: 10.17853/1994-5639-2018-1-96-115.
10. Volkmar G., Wenig N., Malaka R. Memorial Quest - A Location-based Serious Game for Cultural Heritage Preservation / Proceedings of the 2018 Annual symposium on computer-human interaction in play companion extended abstracts (CHI PLAY). – Melbourne, VIC, Australia. – P. 661-668. <https://doi.org/10.1145/3270316.3271517>.
11. Ихласова Ж.М., Амангельдиева А.Ж. Биология сабағында оқушылардың танымдық іс-әрекетін дамыту // Қазақстанның индустриалды-инновациялық дамуы: трендтері, мәселелері мен келешегі: халықаралық ғылыми-тәжірибелік конф. материалдар жинағы. – Орал, 2016. – Б. 140-143.
12. Шукина Г.И. Активизация познавательной деятельности в учебном процессе. – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.
13. Медведева М.В. Методика определения уровня познавательной активности обучающихся. // Среднее профессиональное образование, 2011. – №1. – С.40-42.
14. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. – М.: Гардарики, 2012. – 93 с.
15. Стариченко Б.Е. Обработка и представление данных педагогических исследований с помощью компьютера: учебно-методическое пособие. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2004. – 218 с.
16. Dodge B. WebQuest Taskonomy: A Taxonomy of Tasks, 1999 [Электронный ресурс]. – <http://webquest.org/sdsu/taskonomy.html> (дата обращения 11.01.2022).
17. March T. What's on the Web? Sorting Strands of the World Wide Web for Educators, 1995 [Электронный ресурс]. – <https://tommmarch.com/writings/web-types/> [дата обращения 11.01.2022].
18. Альжанова Б.С., Өтегенова А.А. Биология сабақтарында квест технологияны қолдану // БҚУ Хабаршысы» ғылыми журналы, 2021. – №1(81). – Б.37-48.
19. Коротяева Е.В. Образовательные технологии в педагогическом взаимодействии. – М.: Изд-во Юрайт, 2019. – 181 с.

References

1. Bilim berýdiñ barlyq deñgeiiniñ memlekettik jalpyǵa mindetti bilim berý standarttaryn bekitu turaly Qazaqstan Respublikasy Bilim zhәне ғылым ministriniñ 2018 jylǵy 31 qazandaǵy #604 buıryǵy. Qosymsha 3, 4. [Elektrondy resurs]. – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/v1800017669.31-10-2018.kaz> (data obrashcheniya 11.01.2022).
2. Panfilova A. P. Vzaimodeystvie uchastnikov obrazovatel'nogo processa: uchebnik i praktikum dlja akademicheskogo bakalavriata / A.P. Panfilova, A.V. Dolmatov. – M.: Izd-vo Jurajt, 2017. – 487. – 487 s.

3. Salen K., Torres R., Wolozin L., Rufo-Tepper R., Shapiro A. *Quest to learn – Developing the school for digital kids.* – Cambridge, Massachusetts, London: the MIT, 2011. – 165 p.
4. Igumnova E. A. *Kvest-tehnologii v obrazovanii: uchebnoe posobie* / E.A. Igumnova, I.V. Radeckaja. – Chita: Zabajkal'skij gos. universitet, 2016. – 164 s.
5. Dodge B. *Some Thoughts about WebQuests*, 1995 [Elektronnyj resurs]. – https://webquest.org/sdsu/about_webquests.html (data obrashcheniya 11.01.2022).
6. Kicherova M., Efimova G., Lazareva O. *Reality quests and emotional happiness of people* // *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences.* – Volume 35 – RPTSS - 2017. – P. 698-706.
7. Maksimova A.I., Morozova O.N. *Kvest kak metod shkol'nogo obrazovatel'nogo turizma* // *Ekologicheskoe ravnovesie: geoekologiya, kraevedenie, turizm: materialyi VIII mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii, 10 nojabrja 2017 goda.* – Sankt-Peterburg: LGU imeni A.S. Pushkina, 2017. – S.281-285.
8. Kaivola T., Salomaki T., Taina J. *In quest for better understanding of student learning experiences.* *Procedia – Social and Behavioural Sciences*, 2012. N 46. – P.8-12. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.057>.
9. Shul'gina T. A., Ketova N. A., Holodova K. A., Severinov D. A. *O motivacii studentov k uchastiju v organizacii meroprijatij professional'noj napravlenosti* // *Obrazovanie i nauka*, 2018. – T. 20, –№1. – С. 96–115. DOI: 10.17853/1994-5639-2018-1-96-115.
10. Volkmar G., Wenig N., Malaka R. *Memorial Quest - A Location-based Serious Game for Cultural Heritage Preservation* / *Proceedings of the 2018 Annual symposium on computer-human interaction in play companion extended abstracts (CHI PLAY).* – Melbourne, VIC, Australia. – P.661-668 <https://doi.org/10.1145/3270316.3271517>.
11. Ihlasova J.M., Amangel'dieva A.Zh. *Biologia sabağynda oqushylardyń tanymdyq is-áreketin damytý* // *Qazaqstannyń industrialdy-innovaciyaalyk damuy: trendteri, máseleleri men keleshegi: halyqaralyk ғылым-tázhiribelik konferensia materialdar zhinağy.* – Oral, 2016. – S. 140-143.
12. Shhukina G.I. *Aktivizacija poznavatel'noj dejatel'nosti v uchebno-metodicheskom processe.* – M.: Prosveshcheniye, 1979. – 160 s.
13. Medvedeva M.V. *Metodika opredelenija urovnja poznavatel'noj aktivnosti obuchajushhihsja.* // *Srednee professional'noe obrazovanie*, 2011. – №1. – S.40-42.
14. Markova A.K. *Formirovanie motivacii uchenija v shkol'nom vozraste.* – M.: Gardariki, 2012. – 93 s.
15. Starichenko B.E. *Obrabotka i predstavlenie dannyh pedagogicheskikh issledovanij s pomoshh'ju komp'yutera: uchebno-metodicheskoe posobie.* – Ekaterinburg: Ural. gos. ped. un-t, 2004. – 218 s.
16. Dodge B. *WebQuest Taskonomy: A Taxonomy of Tasks*, 1999 [Электронный ресурс]. – <http://webquest.org/sdsu/taskonomy.html> (data obrashcheniya 11.01.2022).
17. March T. *What's on the Web? Sorting Strands of the World Wide Web for Educators*, 1995 [Elektronnyj resurs]. – <https://tommmarch.com/writings/web-types/> [data obrashcheniya 11.01.2022].
18. Alzhanova B.S., Otegenova A. A. *Biologia sabaqtarynda kvest tehnologiyan qoldany* // *BQU Habarshysy ғылыми zhurnaly*, 2021. – #1(81). – S.37-48.
19. Korotaeva E.V. *Obrazovatel'nye tehnologii v pedagogicheskom vzaimodejstvii.* – M.: Izd-vo Jurajt, 2019. – 181 s.

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ, БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ,
АРНАЙЫ ЖӘНЕ ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ
ПРОБЛЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО,
СПЕЦИАЛЬНОГО И ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

IRSTI 14.23.17

<https://doi.org/10.51889/6838.2022.89.48.025>

Nurbekova S.^{1}, Aitpayeva A.¹, Alimbekova A.¹*

¹*Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

**DEVELOPMENT OF THE CREATIVE POTENTIAL
OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN IN PLAY ACTIVITIES**

Abstract

The article discusses the methods of organizing gaming activities in the development of the creative potential of preschoolers. The main purpose of the study is to determine the significance of the methodology for organizing gaming activities in the development of the creative potential of older preschoolers.

Typical mistakes in scientific papers that occur in the practice of kindergartens, considering the management of role-playing games as a process of gradually teaching children complex ways of building games, non-traditional ways of managing the gaming activities of preschoolers, the method of integrated support for amateur games, its components, methods of managing directorial games, groups of methods that are characteristic for directing creative games, using them to educate a child and form a children's team are studied.

The scientific significance of the work lies in the analysis of gaming methods, the practical significance in presenting the conditions for the development of the creative potential of older preschoolers.

For the development of creative potential, the game is used as the main activity of older preschoolers, and as an effective means of development. During the game, the child develops spiritual and physical strength, thinking, attention, memory, imagination, flexibility, the ability to make independent decisions, the desire to find new, unique, creative thinking and imagination. To fulfill its developmental function, the game must be created as an independent activity of children, taking into account the laws of its development, the tasks assigned to it must be fulfilled, it must achieve the intended goal with the help of methods and means.

The article substantiates that the creative potential of older preschoolers has effective results when it is carried out in accordance with the method of organizing gaming activities, and that the goal of developing the creative potential of children is realized by giving them freedom of choice in conducting children's games, maintaining their initiative, developing independence to play bring the child a good mood and joy.

In addition, during the game, special attention was paid to the activities of a teacher who can successfully develop creativity if he can interest children in their skills, innovative and unique methods, respect their ideas, and establish a positive attitude.

Keywords: creative potential, game activity, older preschoolers, game management, complex support method, subject-developing environment, expressive means, game experience.

Нурбекова С.М.^{1}, Айтпаева А.К.¹, Алимбекова А.А.¹*

¹*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан*

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЕРЕСЕК ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН
ОЙЫН ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ ДАМУ**

Аңдатпа

Мақалада мектепке дейінгі ересек балалардың креативтік әлеуетін дамытудағы ойын әрекетін ұйымдастыру әдістемелері қарастырылған. Зерттеудің негізгі мақсаты ересек жастағы балалардың креативтік әлеуетін дамытуда ойын әрекетін ұйымдастыру әдістемесінің маңыздылығын айқындау.

Ғылыми еңбектердегі балабақшалар тәжірибесінде орын алатын типтік қателіктер, желілі-рөлдік ойынды басқарудың балаларға ойын құрастырудың күрделі тәсілдерін біртіндеп үйрету үдерісі ретінде қарастырылуы, мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әрекетін басқарудың дәстүрлі емес тәсілдері, өзіндік әрекет ойындарын кешенді қолдау әдісі, оның компоненттері, режиссерлік ойындарға басшылық жасау әдістемесі, шығармашылық ойындарды басқаруға және баланы тәрбиелеуге, балалар ұжымын қалыптастыруға қолдануға болатын әдістер тобы зерделенген.

Жұмыстың ғылыми маңызы ойын әдістемелерінің талдануы, тәжірибелік маңызы ересек балалардың креативтік әлеуетін дамыту шарттарының ұсынылуы болып табылады.

Креативтік әлеуетті дамыту үшін ересек жастағы балалардың негізгі іс-әрекеті, дамытудың қуатты құралы ойын пайдаланылады. Ойын барысында баланың рухани және дене күштері, ойлауы, зейіні, есте сақтауы, қиялы, икемділігі дамып, дербес шешім қабылдау дағдысы, жаңа, ерекше дүниелер табуға ұмтылысы, креативтік ойлауы мен қиялы жетіледі. Ойын өзінің дамытушылық қызметін атқару үшін балалардың дербес әрекеті ретінде оның даму заңдылықтарын ескере отырып құрылып, міндеттері орындалып, әдістер мен құралдарды пайдалана отырып ойлаған мақсатына жетуі тиіс.

Мақалада ересек жастағы балалардың креативтік әлеуетін дамыту ойын әрекеті ұйымдастыру әдістемелеріне сәйкес жүргізілгенде тиімді нәтиже беретіні, балалар ойынына жетекшілік жасауда оларға таңдау еркіндігін беру, бастамасын қолдау, дербестігін дамытуды, ойынның балаға жақсы көңіл-күй, қуаныш сыйлауын басты орынға қойған жағдайда балалардың креативтік әлеуетін дамыту мақсаты жүзеге асатыны негізделген.

Сонымен қатар, ойын барысында шеберлігімен, жаңашыл, ерекше әдіс-тәсілдерімен балаларды қызықтырып, олардың ой-пікірлеріне сыйластықпен қарап, жағымды қарым-қатынас орната білген жағдайда креативтілікті табысты дамыта алатын педагог іс-әрекетіне басым көңіл бөлінді.

Түйін сөздер: креативтік әлеует, ойын әрекеті, ересек жастағы балалар, ойынды басқару, кешенді қолдау әдісі, заттық дамытушы орта, мәнерлеу құралдары, ойын тәжірибесі.

Нурбекова С.М.^{1}, Айтпаева А.К.¹, Алимбекова А.А.¹*

¹ *Казахский национальный университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан*

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье рассматриваются методики организации игровой деятельности в развитии креативного потенциала дошкольников. Основная цель исследования - определить значение методики организации игровой деятельности в развитии креативного потенциала старших дошкольников.

Изучены в научных трудах типичные ошибки, встречающиеся в практике детских садов, рассматривающих управление сюжетно-ролевыми играми как процесс поэтапного обучения детей сложным способам построения игр, нетрадиционные способы управления игровой деятельностью дошкольников, *метод комплексной* поддержки самостоятельных игр, его компоненты, методики управления режиссёрскими играми, группы методов, характерные для руководства творческими играми, использования их для воспитания ребенка и формирования детского коллектива.

Научная значимость работы состоит в анализе игровых методик, практическая значимость в представлении условий развития креативного потенциала старших дошкольников.

Для развития креативного потенциала используется игра, как основная деятельность старших дошкольников, и как эффективное средство развития. В процессе игры у ребенка развиваются духовные и физические силы, мышление, внимание, память, воображение, гибкость, способность к принятию самостоятельных решений, стремление находить новое, уникальное, творческое мышление и воображение. Для выполнения своей развивающей функции игра должна создаваться как самостоятельная деятельность детей с учетом закономерностей ее развития, должна выполняться поставленные перед ней задачи, она должна достигать намеченной цели с помощью методов и средств.

В статье обосновывается что креативный потенциал старших дошкольников имеет эффективные результаты тогда, когда оно осуществляется в соответствии с методикой организации игровой деятельности, также что цель развития креативного потенциала детей реализуется предоставлением им

свободы выбора в проведении детских игр, поддержанием их инициативы, развитием самостоятельности, чтобы игра приносила ребенку хорошее настроение и радость.

Кроме того, в ходе игры особое внимание уделялось деятельности педагога, который может успешно развивать креативность, если сумеет заинтересовать детей своими умениями, новаторскими и уникальными методами, уважительно относиться к их идеям, установить позитивное отношение.

Ключевые слова: креативный потенциал, игровая деятельность, старшие дошкольники, управление игрой, метод комплексной поддержки, предметно-развивающая среда, выразительные средства, игровой опыт.

Introduction. The basis for forming a creative personality capable of effectively solving various problems encountered in life in special ways is laid from childhood. In this regard, pre-school organizations have the task of developing the creative potential of the young generation.

In recent years, there has been a lot of talk about soft skills as the skills of the 21st century. Research results show that children who learn to communicate with their peers, share toys, play together, and help their friends in preschool organizations are more successful than children who have not mastered these skills.

Flexible skills, which are formed in childhood and improved throughout life, are of great importance in the development of the creative potential of adult children. Along with leadership qualities such as communication, critical thinking, emotional intelligence, self-organization, stress tolerance, self-reflection and the ability to manage people, teamwork, creativity is also a flexible skill.

In the model of development of preschool education and training, "The learning of playing together skills, labor activity skills, cleanliness, orderliness, organization, thinking, perception, drawing and other skills should be implemented in the form of games. The game is the main activity of the child and the main means of development" [1].

Therefore, for the development of creative potential, we use game activity, which, being the main activity of adult children, has become a powerful tool for development. During the game develop the child's spiritual and physical strength, thinking, attention, memory, imagination, flexibility, the ability to make independent decisions, the desire to find new, unique things, creative thinking and imagination.

In order to fulfill its developmental function, the game should be created as an independent activity of children taking into account the laws of its development, its tasks should be fulfilled, and it should achieve its intended goal using methods and tools. From this point of view, the topic of the article is relevant.

Issues of game organization and leadership were reflected in the works of scientists K.D. Ushinskyi, N.K. Krupskaya, R.I. Zhukovskaya, D.V. Mendzheritskaya, A.P. Usova, et al., gradual formation of playing methods were studied by N.Ya. Mykhaylenko, N.A. Korotkova, methods of complex support of amateur games occur in works of S.L. Novoselova, E.V. Zvorygina, N.F. Komarova, E.I.Kasatkina, three groups of methods for managing directorial games were developed and proposed by O.V. Solntseva, E.E. Kravtsova, I. A. Kirillova, managing creative games, raising a child, and forming a children's team were developed by V.Voronova.

The problem of children's play before school age in the country is studied by scientists T. Imanbekov, B.O. Arzanbaeva, A.K. Aitpaeva, U.T. Tolenova et al.

The purpose of the article is to determine the importance of the method of organizing game activities in the development of the creative potential of adult children.

Materials and methods. "In 1934, a new program approved by the People's Commissariat of Education and an instruction on the internal order of the kindergarten was published. For the first time in the program, attention was paid to the game, and a chapter entitled "Games-methodical instructions on the organization of games according to their content and age characteristics".

The advantage of the program is that a lot of attention was paid to the game as a means of developing thinking, imagination, abilities, the child's creativity, recognizing the world around him, and developing speech. The game is established as the main activity of a preschool child, and the program showed that it contributes to raising a healthy, cheerful child [2].

On the basis of the program, kindergartens were offered to lead children to play with various means, such as didactic, building-constructive, free, creative, stimulating games, toys, game materials.

Since the organization of the game strictly obeyed the program instructions, the games that appeared at the children's request were not used, which hindered the development of their creativity. But finding ways to control the game has been fruitful due to the special attention given to the control methods of games that represent the surrounding world.

Results and discussion. A.P. Usova points out that educators do not intervene in children's play and provide only external conditions as typical mistakes that occur in the practice of kindergartens, or on the contrary, they enter into the game inappropriately, do not consider the needs and interests of children, separate plots and roles for them and prevent free play [3, p. 87].

"...Life observations and special researches in recent years have shown that most preschool teachers have stereotypes of viewing game as a regulated process and not fully using its rich possibilities" [4].

Game is an independent activity in which children communicate with their peers for the first time. They are united by one goal, joint efforts to achieve it, common interest. Children choose and organize the game themselves. But at the same time, no other activity has such strict rules and conditions of behavior as here. Therefore, the game teaches children to subordinate their actions and games to a certain goal and helps them set goals [5].

The rules of the game established by mutual agreement of the children, the conditionality of the behavior to be observed do not mean any restrictive measures for them. Therefore, it is possible to make full use of the possibilities of the game by letting children play freely on their own, giving them the choice of the game they want, its network, content, and tools.

Scientists N.A. Korotkova, N.Ya. Mykhailenko, considering the management of the online role-playing game as a process of gradually teaching children the complex ways of creating a game, offers the following methods:

- a series of material-game activities in which children imitate real material activities using appropriate objects and toys;

- role-playing behavior in which the child imitates the character's actions using speech and objects;

- building a network that transforms individual elements of the network into a coherent story.

N.Ya. Mykhaylenko, N.A. Korotkova formulated the following principles of organizing story games in preschool organizations:

1. The teacher should play with the children. At the same time, it is seen from the point of view of an emotional partner who knows how to have fun, the child feels equal with him, outside of evaluation, and shows initiative.

2. The teacher should play with children throughout the preschool period, but at each stage children should be used in such a way that they immediately find and master a new, complex way of creating a game.

3. In each stage of childhood from infancy to school age, in the formation of game skills, it is necessary to direct the child to perform game actions and to explain its meaning to his partners, i.e. adults or peers.

4. The pedagogical process of game organization at each age should be divided into two parts, including the formation of game skills in the teacher's joint game with children and the moments of creating conditions for children to play independently.

In addition, N.Ya. Mykhaylenko, N.A. Korotkova wrote about non-traditional ways of managing play activities of preschool children. Researchers believe that pre-school adulthood is the heyday of imaginative play. Its value shows that during the game, the child creates a new plot with a clear plan, a special creative activity. The game is often played around a fictional character, that is, a toy, fairy tale, cartoon character. Images created by imagination are formed by means of expression, such as features of speech, movement, gestures, expressive scenes [6, pp.13-17].

S.L. Novoselova, E.V. Zvorygina, N.F. Komarova proposed a method of complex support of self-action games. The method consists of 4 components as follows.

1. Enriching children's experience and knowledge, expanding their understanding of the environment;

S.L. Novoselova "Play is a child's practical (i.e. in action) reflection on the reality surrounding him." Let me give you an example, a child is playing with different toys, and if you take away his toys, he may continue playing because he is playing with his image of the world, his knowledge of this world, his real life experience in its various manifestations. On the contrary, if you give a child a pile of toys, but the child cannot play without knowing exactly what to do with them because there is no experience. So, if we want children to play, we must ask ourselves "what are they playing with?" The essence of the game is that it allows you to act without real life (books, movies, adult stories, etc.).

2. Enriching game experience (formation of game actions, methods of game implementation);

Passing the child through the game stages depends on the age. It is a purposeful formation of the game, or rather, the game ways of action, in order to discover and master a new, complex way of creating it each time.

Adult children's games should not be allowed to go unplanned, because they often need help in organizing the game, complicating and developing the plot. It is not possible to speed up events by introducing new games, "let children play". This term applies not only to preschool age, but also to each specific game. Each child has his

own pace of mastering certain content, experiencing events, mastering skills in various games. A physical gaming environment is needed to realize the gaming experience.

3. Creation of material development environment;

The material developmental environment is a system of material objects of the child's activity that functionally models the content of the development of his spiritual and physical appearance. An enriched environment presupposes the unity of social and natural means of ensuring comprehensive activity of the child. The main elements of the physical environment include architectural, landscape and natural-ecological objects, art studios, playgrounds and sports fields and their equipment: large-sized, child-sized constructions, thematic toys, instruction sets, audiovisual and informational tools for teaching and education.

4. Active communication between adults and children

It is better to ask leading questions that help children set and solve new game tasks [7].

O. V. Solntseva, E. E. Kravtsova, I. A. Kirillova created a methodology for directing games.

Directed games are games in which the child divides several toys into roles, acts on behalf of each one, controls the overall action at that moment, and keeps himself out of the playing situation. How important are these games for preschoolers? The role of any game in the development of a child is determined by its characteristics.

A characteristic feature of director's games is the diversity of its themes. In joint games, the topic should be common, familiar to several children, close, and this area "intersection of interests" will be narrowed from the area of knowledge of an individual child [8, p. 42].

V. Voronova offers three groups of methods that can be used to manage creative (role-playing) games and to educate a child, to form a children's team.

The peculiarity of these methods is their interrelationship and coordination in their organization. They have an effective impact as a form of organizing the meaningful life of children in kindergarten and become a means of game development if the educator uses them skillfully, is genuinely interested in children's games, and strives to carefully and lovingly manage the mental, moral, aesthetic and labor education of each child.

1. Methods of organization and management of game activities aimed at the development of children's collective

- Show the future image of attractive and interesting activity to children;
- Show how to play a leading role of the teacher and regulate the interaction of the players in the game;
- Provide assistance in defining and modernizing the rules and norms of collective relations when performing the role for a long time;

- To train children to organize the game independently and to develop the ability to coordinate the network of the game by explaining, approving, praising, trusting, advising on the possibility of choosing materials for the game; talk about the progress of the game, summarize; positive assessment of children's suggestions, making homemade toys;

- By studying and revealing the best and positive sides of certain characters, reproducing and discovering their behavior, habits, skills, taking into account the capabilities, interests, and wishes of each child, assigning tasks to divide the roles, improve the individual and the role independently, and complete it to the end, learn to independently allocate roles, giving advice on delivery;

- To explain the meaning of the concepts of "good", "bad", "goodness", "badness" in the game situation related to the implementation of the content of the game, fulfillment of the role and rules.

- Formation of game traditions.

2. Methods of developing the content of creative games and children's communication on the basis of the relationship between education and play:

- Excursions;
- Organization of meetings with various specialists;
- Emotionally expressive reading of fiction that shows the collective work of adults and the bravery of modern life;

- Educator's story with illustrative materials about work and relationships of adults;

- Teacher's story based on specially selected photos, paintings about current events happening in the country.

- Compose stories on certain topics related to environmental control.

- Personal interviews to clarify children's thoughts and knowledge about modern events, what is good and what is bad;

- Acting out individual literary works using toys with the participation of children;

- Use of puppet theater characters to conduct ethical conversations, dramatize literary works about friendship, camaraderie.

3. Methods of development of game content based on the interrelationship between play and work:

- Teach children the skills and abilities of assembly from building materials;
- Providing assistance in the development of constructing creativity;
- Teaching methods of collective construction;
- Teach children to make toys from different materials (cardboard, thick paper, wood, plywood, boxes, cones, nuts, etc.);
- Learning to make toys with your own hands for games that children are interested in [9, p. 34].

N.Ya. Mykhaylenko, N.A. Korotkova write that in the organization of story games in pre-school organizations, it is shown how the educator can play with children in a friendly relationship, playing on an equal footing, form game skills, create conditions for children to play independently, use speech features, movement, gestures, vivid expressions.

According to S.L. Novoselova, E.V. Zvorygina, N.F. Komarova's method of comprehensive support, the problems of enriching children's play experience and knowledge, expanding their understanding of the environment, creating a material development environment, and establishing an active relationship between children and adults are still relevant today. Because the more experiences a child has, the richer his imagination will be.

According to the methodology of O. V. Solntseva, E. E. Kravtsova, I. A. Kirillova, the role of the game in the development of the child should be determined according to its features, for example, by the variety of themes of director's games.

V. Voronova, studying the methods of managing creative games and raising children, forming a children's team, writes that if the game is connected with other types of activity (education, work), then the pedagogical possibilities of the game will increase.

After considering the works of the above-mentioned scientists, we noticed that the development of creative potential of adult children gives effective results when the activity of the game is organized in accordance with the methods of organization.

We were able to find out that the goal of developing children's creative potential is realized if the main priority is to give children freedom of choice, support their initiative, develop their independence, and make the game bring good mood and joy to the child.

Conclusion. According to L. S. Vygotsky, the activity of the child's imagination in a fictional situation, the creation of voluntary intentions, the creation of a life plan, voluntary motives - all this arises in the game, puts it at the highest level of development, raises it to the crest of the wave, along with the entire depth of the waves, but relatively it turns into the "ninth shaft" of a child of preschool age, which rises slowly" [10].

Therefore, as an incomparable tool for the development of children of preschool age, it is important to pay great attention to the game, to transform the forms and methods of its organization, to search for new methods, to use the game in connection with other types of children's activities, to enrich the game experience and knowledge, to set game tasks and to solve. By improving the method of organizing game activities, there is a great opportunity to achieve the goal of developing children's creative potential.

In order to develop the creative potential of adult children, according to the methods of organizing game activities, the following conditions must be fulfilled:

- Scientific organization of children's game activities;
- The teacher's skill in organizing and leading the game, using new methods along with traditional methods;
- During the game, friendly relations between the teacher and the children, the emotional comfort of the child;
- Creation of the material and developmental environment in the preschool organization according to the requirements;
- Ensuring the child's freedom of choice and independent actions in the game;

The development of creativity will be successful if the teacher is able to interest children with his skills, innovative and unique methods, treat their thoughts with respect, and establish a positive relationship during the game.

References:

1. Модель развития дошкольного воспитания и обучения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000137> (дата обращения: 12.07.2022)
2. Комарова Т.С. Создание программных документов для дошкольных учреждений <https://educ.wikireading.ru/20177> (дата обращения: 12.07.2022)
3. Усова А.П. Роль игры в воспитании детей. / А.П. Усова. – М.: «Просвещение», 2015. – 387 с.

4. Olga V. Legankova, Tatyana M. Nedvetskaya *Teacher's Professional Gaming Competence as a Condition for Preschool Education Quality Enhancement*// *Procedia - Social and Behavioral Sciences*/Volume 233, 17 October 2016, Pages 88-90 <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.141> (дата обращения: 14.08.2022)

5. Наркулова Б.А., Усенбаева С.С., Аманбекқызы Ж., Джахаева А.П. Значение игр в формировании личности // *Международный журнал экспериментального образования*. – 2014. – № 1-1. – С. 37-40; URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=4510> (дата обращения: 13.07.2022).

6. Михайленко Н.Я., Короткова Н.А. *Организация сюжетной игры в детском саду: Пособие для воспитателя*. 3-е изд., испр. – М.: ЛИНКА-ПРЕСС, 2015. – 96 с.

7. Микляева, Н.В. *Дошкольная педагогика: учебник для академического бакалавриата* / Н.В. Микляева, Ю.В. Микляева, Н.А. Виноградова; под общей редакцией Н.В. Микляевой. — 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2019. – 411 с. URL: <https://urait.ru/bcode/431950> (дата обращения: 13.08.2022).

8. Трифонова Е.В. *Режиссерские игры дошкольников. Часть 1. Организация в условиях детского сада*. – М.: Национальный книжный центр, 2016. – 256 с. – (Психологическое сопровождение образования.)

9. Воронова В.Я. *Творческие игры старших дошкольников: Пособие для воспитателя дет. сада*. – М.: Просвещение, 2012. – 80 с.

10. Выготский Л. С. *Игра и ее роль в психическом развитии ребенка*// Альманах №28 "Игра. К 120-летию Льва Семеновича Выготского" 2017 г. <https://alldef.ru/ru/articles/almanac-28/from-the-editor> (дата обращения: 13.07.2022)

References:

1. Model' razvitiya doshkol'nogo vospitaniya i obucheniya (Model of development of preschool education and training) [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000137> (data obrashheniya: 12.07.2022) [in Rus.]

2. T.S. Komarova *Sozdanie programmyh dokumentov dlja doshkol'nyh uchrezhdenij (Creation of program documents for preschool institutions)* <https://educ.wikireading.ru/20177> (data obrashheniya: 12.07.2022) [in Rus.]

3. Usova A. P. *Rol' igry v vospitanii detej. (The role of play in the upbringing of children.)* / A.P. Usova, M., «Prosveshhenie», 2015. –387 s. [in Rus.]

4. Olga V. Legankova, Tatyana M. Nedvetskaya *Teacher's Professional Gaming Competence as a Condition for Preschool Education Quality Enhancement*// *Procedia - Social and Behavioral Sciences*/ Volume 233, 17 October 2016, Pages 88-90 <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.141> (data obrashheniya: 14.08.2022)

5. Narkulova B.A., Usenbaeva S.S., Amanbekkyzy Zh., Dzhabaeva A.P. *Znachenie igry v formirovanii lichnosti (The value of games in the formation of personality)*// *Mezhdunarodnyj zhurnal jeksperimental'nogo obrazovaniya. (International Journal of Experimental Education.)* – 2014. – № 1-1. – Ss. 37-40; URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=4510> (data obrashheniya: 13.07.2022). [in Rus.]

6. Mihajlenko N. Ja., Korotkova N.A. *Organizacija sjuzhetnoj igry v detskom sadu: Posobie dlja vospitatelja. 3-e izd., ispr. (Organization of a plot game in kindergarten: A guide for the teacher. 3rd ed., rev.)* – М.: ЛИНКА-ПРЕСС, 2015. – 96 с. [in Rus.]

7. Mikljaeva, N. V. *Doshkol'naja pedagogika: uchebnik dlja akademicheskogo bakalavriata (Preschool Pedagogy: A Textbook for Academic Baccalaureate)* / N. V. Mikljaeva, Ju. V. Mikljaeva, N. A. Vinogradova; pod obshhej redakciej N. V. Mikljaevoj. — 2-e izd., pererab. i dop. — Moskva: Izdatel'stvo Jurajt, 2019. – 411 s. URL: <https://urait.ru/bcode/431950> (data obrashheniya: 13.08.2022). [in Rus.]

8. Trifonova E.V. *Rezhisserskie igry doshkol'nikov. Chast' 1. Organizacija v uslovijah detskogo sada. (Directing games for preschoolers. Part 1. Organization in a kindergarten)*– М.: Nacional'nyj knizhnyj centr, 2016. – 256 с. – (Psichologicheskoe soprovozhdenie obrazovaniya.) [in Rus.]

9. Voronova V.Ja. *Tvorcheskie igry starshih doshkol'nikov: Posobie dlja vospitatelja det. sada. (Creative games for older preschoolers: A guide for a kindergarten teacher.)* – М.: Prosveshhenie, 2012. – 80 с. [in Rus.]

10. Vygotskij L. S. *Igra i ee rol' v psihicheskom razvitiu rebenka (Game and its role in the mental development of the child)* //Al'manah №28 "Igra. K 120-letiju L'va Semenovicha Vygotskogo" 2017 g. <https://alldef.ru/ru/articles/almanac-28/from-the-editor> (data obrashheniya: 13.07.2022) [in Rus.]

Yessimbekova A.^{1*}, Zhakipbekova S.², Petkova I.³

¹Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

²Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

³Sophia University “St. Kliment Orhidski”, Sophia, Bulgaria

ANALYSIS OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PROJECT- RESEARCH ACTIVITY

Abstract

The paper represents the analysis of current situation on the results on conducted survey related to the organizing of project-research activity by primary school teachers. Also, having made a literature review, the study accentuates the importance and necessity of project-research activity at primary school. The aim of this research is to bring teachers' attitude to project-research activity and difficulties they face into prominence. For this purpose, diagnostic survey was conducted and the results were analyzed, as the paper represents the initial part of a wider research. Although project-research activity is organized in all schools, more than half of the respondents do not organize this activity and do not know how to do that. The study has highlighted main reasons of why some teachers do not organize project-research activity with their students.

It is not the final evaluation of the problem aforementioned, it will be further developed. The conclusions presented in the article regarding the project-research activity of primary school teachers will be continued and clarified in the next stages of the research.

Keywords: primary school, primary school teacher, project activity, research activity, project-research activity, analysis.

Есімбекова А.^{1*}, Жақыпбекова С.², Петкова И.³

¹І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

³София университеті «Ст. Климент Орхидски», София, Болгария

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЖОБАЛАУ-ЗЕРТТЕУ ӘРЕКЕТТЕРІН ТАЛДАУ

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып мұғалімдерінің жобалау-зерттеу әрекетін ұйымдастырудың ағымды жағдайы өткізілген сауалнаманың қорытындысы бойынша талданған. Тақырып бойынша әдеби шолу жасалынып, зерттеуде, сонымен қатар, бастауыш мектептегі жобалау-зерттеу әрекетінің маңыздылығы мен қажеттілігі қарастырылған. Бұл зерттеудің мақсаты – бастауыш сынып мұғалімдерінің жобалау-зерттеу әрекетіне көзқарасын және олар кездесетін қиындықтарды айқындау. Осы мақсатта диагностикалық сауалнама жүргізілді және нәтижелер талданды. Барлық мектептерде жобалау-зерттеу әрекеті ұйымдастырылғанмен респонденттердің жартысынан көбі аталған әрекетті ұйымдастырмайды және қалай ұйымдастыру керек екенін білмейді. Мақалада көрсетілген диагностика кешенді зерттеудің бастапқы бөлігі болып табылады. Зерттеу кейбір мұғалімдердің оқушылармен жобалау-зерттеу әрекетін ұйымдастырмауының негізгі себептерін көрсетеді.

Мақалада бастауыш сынып мұғалімдердің жобалау-зерттеу әрекеттеріне қатысты ұсынылған тұжырымдар зерттеудің келесі кезеңдерінде жалғасын тауып, нақтыланады.

Түйін сөздер: бастауыш мектеп, бастауыш сынып мұғалімі, жобалау әрекеті, зерттеу әрекеті, жобалау-зерттеу әрекеті, талдау.

Есимбекова А.^{1*}, Жақипбекова С.², Петкова И.³

¹Жетысуский университет им. И.Жансугурова, Талдықорған, Қазақстан

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Қазақстан

³Софийский университет «Св. Климент Орхидски», София, Болгария

АНАЛИЗ ПРОЕКТНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В статье представлен анализ современного состояния организации проектно-исследовательской деятельности учителей начальных классов по результатам проведенного опроса. Сделав литературный обзор по темеб также, в работе акцентируется важность и необходимость проектно-исследовательской деятельности в начальной школе. Цель данного исследования - выявить отношение педагогов к проектно-исследовательской деятельности и трудности, с которыми они сталкиваются во время ее организации. Для этого было проведено диагностическое анкетирование и проанализированы результаты, так как статья представляет собой начальную часть более широкого исследования. Хотя проектно-исследовательская деятельность организуется во всех школах, более половины респондентов эту деятельность не организуют и не умеют ее организовывать. В исследовании выделены основные причины, по которым некоторые учителя не организуют проектно-исследовательскую деятельность со своими учениками.

Это не окончательная оценка вышеупомянутой проблемы, она будет развиваться дальше. Представленные в статье выводы относительно проектно-исследовательской деятельности учителей начальных классов будут продолжены и уточнены на следующих этапах исследования.

Ключевые слова: начальная школа, учитель начальных классов, проектная деятельность, исследовательская деятельность, проектно-исследовательская деятельность, анализ.

Introduction. Nowadays, not only mobile and flexible specialists are needed in all areas of professional spheres but also able to organize their activities. A modern specialist should be able to extract and analyze the information he needs, find a way out of non-standard situations, detect a problem and solve it effectively, and do his job creatively.

The State Comprehensive Educational Standard of higher and postgraduate education, Order of the Minister of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan dated July 20, 2022 No. 2 spelled out the following learning outcomes that characterize the abilities of students:

1) to demonstrate knowledge and understanding in the field of study, based on advanced knowledge in the field of study;

2) to apply knowledge and understanding at a professional level, formulate arguments and solve problems in the field of study;

3) to collect and interpret information for the formation of judgments, taking into account social, ethical and scientific considerations;

4) to apply theoretical and practical knowledge to solve educational, practical and professional tasks in the field of study;

5) learning skills necessary for independent continuation of further education in the field of study;

6) to know the methods of scientific research and academic writing and apply them in the field of study;

7) to apply knowledge and understanding of facts, phenomena, theories and complex relationships between them in the field of study;

8) to understand the importance of the principles and culture of academic integrity [1, 1].

Therefore, today's educational process is aimed at helping future professionals master those skills that would help them throughout their lives.

The training of the best personnel, in our case, primary school teachers, is a factor of the further development of the country. In his Address, the President of the Republic of Kazakhstan Kasym-Zhomart Kemelevich Tokayev said: "The strength of the nation lies in people, in their health and deep knowledge... It is extremely important that professionalism and diligence be highly valued in our society" [2, 2]. This determines the topicality of our study and the objective need to improve pedagogical activity. In this regard, the task arises: the modernization of the education system that meets the requirements of modern life.

For this moment, pedagogical technologies and new educational directions are of a high significance in order younger students can express and realize themselves personally and socially. Teacher-centered education days passed long ago, now student-oriented era has come.

The big focus should be on primary education. Primary school students are open for any exciting information and soak it if they are motivated. They are curious by nature and science education in a form of projects may show positive results [3, 2]. In our opinion, education at primary school will be more effective if both students and teachers are engaged in project and research. Currently, one of the leading pedagogical technologies is project-research activity. Emphasizing once again the topicality of our research question, we affirm that project-research activity contributes to an in-depth study of the subject with interest, and the formation of those competencies that would not be achieved with traditional education. In our coming research we will define which precise competences might be formed during project-research activity. Furthermore, project-research activity creates learning conditions for applying the knowledge by students on real examples and implementing it in real life.

Project-research activity is a joint educational, cognitive, creative activity that has a common goal, agreed methods, ways of activity aimed at achieving a common result, which contributes to the development of independence, purposefulness, responsibility, perseverance, tolerance, initiative, in the process of working on a project children acquire social practice outside of school, adapt to modern conditions of life.

A review of related scientific literature indicates what are “research activity” and “project activity” and interesting discoveries on the topic. It should be pointed out that these two aforementioned activities had not been linked together, they were considered separately before. Only in the middle of 90s of the 20th century scientists “refreshing” project method linked with research approach. It is well known that research approach is directed to forming searching abilities of children. Obviously, curiosity, desire for new experiences and independent experiments are biologically determined features of a child. Thus, research activity is natural process for schoolchildren. And correctly organized project work just promotes it.

Research-based learning helps to the students of primary school to get a deep knowledge of the topic and draw the conclusion. That makes them understand the whole subject. “Usually, research-based learning is linked to the subject of “natural science” in elementary grades, but it can serve as a basis for any subject, and it is perfectly suited for social issues such as outlook” [4, 37].

Nowadays majority of scientists prefer the research approach in teaching, noting its advantages, but, in fact, the research approach is frequently used only in teaching the natural sciences. We believe that research approach can be used in teaching any subject.

In today’s educational practice, the significance of research activity of the child is clearly underestimated, in teaching some subjects. As we know if the educational process is based on the assimilation of truths discovered by someone, children will lose their curiosity and desire for exploration of something, ability to solve problems and see the connection between disciplines. Because of this, the processes of self-learning, so necessary in the real world, become difficult. The project-research activity is aimed at developing the children’s abilities for self-development, self-education, which, in turn, help them to increase the relevance of the knowledge gained and understand the processes happening in the real world.

Research-based learning, as learning through own experience, was observed during periods of real democratization of education, when teachers sought to bring the educational activity of the child as close as possible to cognitive. The main goal of such education is formation in the student ability to independently, creatively master and rebuild new ways of activity in the sphere of human culture [5, 54].

Project-based learning widely used and a variety of research is being carried out in this area. Mohamad Syarif Sumantri, Gilar Gandana and others in their study note that creator-centered project-based learning is one of the developed learning models that emphasizes the concept of stimulating the development of creativity, productivity and innovation of students. Such training encourages students to solve real problems and significantly increase the learning activity of students. The realization of the goals of human life requires an active role from oneself, supported by the role of other people outside oneself [6, p. 198].

Rumyana Y. Papancheva asserts that the position of the teacher is among students during the project-based learning and just guides them in order primary school students achieved a final result of their independent research. Then the author of the articles adds some details: the project work might be organized in different forms of education like group work, pair work or, we would add here also individual work; realizing the project the students act as researchers, of course, if the project task aimed at it; fulfilling of the tasks are assessed by composed criteria. By the way, the criteria may be made by students themselves, to our mind. The result of the project work should be shown for audience [7, 1]. Demonstration of the final result means being reflective for

both your own activity and activity of others. As we have mentioned above the indices for that are criteria mostly made by students on their own.

Another advantage of the project-research activity is that it might be conducted not only in classroom but out of school as well. Out of school project and research make students be close to surrounding environment, care nature and the location where he lives.

Researchers, Canan Laçın-Şimşek, Aysun Öztuna-Kaplan, conducted a study to determine the impact of project activities on teachers' awareness of extracurricular learning. At the beginning of the study, teachers stated that they were confident in organizing out-of-school trips. However, when they were asked what they had done during the trips they organized, it was clear that their practice was limited to procedures and student supervision, but their awareness that the trips were related to the lesson was quite low. At the end of the study, it was found that the awareness and knowledge of participating teachers in organizing qualified field trips improved through practical activities. They reported that they understood what needs to be done for a quality visit, and also learned the features of the observation form, worksheets and educational games that should be prepared for these visits [8, p. 252].

In spite of the fact that project activity is quite multifaceted and requires much effort and time, training of a teacher it allows satisfying a child's curiosity, increases a child's awareness, introduces natural phenomena, and gives an opportunity to success. This in turn becomes a motivating factor for a teacher in order to involve children into project-research activity. We would like to remember in addition that the most essential function of the teacher is to discover the inner potential of the child. Thanks to research and project activities we can find gifted children who might be the promotor of the school and what is more to contribute for development of the country. If certainly, the potential of the child is developed in the right course. According to G.V. Burmenskaya's point of view, such work must be systematic and not only concern teachers but also educational institution together with parents. At present, there are many experiments in the formation of such a system. For example, creative assignments, thought-provoking questions and tasks; extracurricular work like additional classes, elective courses, clubs of different kinds, theatre studios, Olympiads, intellectual contests, etc. [9, 28].

From perspective of students, project-research activity is a great possibility to independently create an intellectual result, realizing the most of your opportunities. It is an ability to be self-assured, an attempt make something by hand and demonstrate it to other people [10, 2]. Summing up, if the teacher inner abilities of a child and develops them he will not have the problem with motivation of students for learning.

At present, we can find the fusion of project-based learning with other types. As an example, we suggest the case study of Todor S. Simeonov from Institute of Rhetorical Communications who combined the former with blended learning in Bulgarian classroom. As for the scientist: "Project-based learning, complemented with blended learning, could be an effective method to achieve better student engagement, by transferring the focus on students, thus creating student-centered lessons, where core twenty first century skills like communication collaboration, critical thinking and creativity are addressed" [11, 4]. One more difficulty was coped with suggested blended project-based learning, to be exact, psychological climate in the class and some interpersonal conflicts stated by the administration.

Another exciting study says about the relationship between teaching and research from studio-based learning. The author, Aydin Ozdemir, focuses on the studio-based learning to stimulate the quantity and quality of landscape research. The outcome of the paper provides the debate on the role of research-based activity on developing better design education. In conclusion he points out several advantages of research-based studio learning which are close to the results of project-research activity at primary school. We would emphasize these: students start asking more advanced and relevant questions, more aware of environmental issues, can defend their works as fully understand the problem and see the ways out [12, 218].

In the light of the above reviewed scientific literature we are going to expose via our study the attitude of primary school teachers to project-research activity and their implementing it in the classroom.

The purpose of our study is to find out whether primary school teachers can organize project-research activity or not. Of course, primary school age imposes natural restrictions on the organization of project-research activity, but it is necessary to start involving primary school students in project activities. To addition to what we have discussed above, the fact is that it is in the early school age that a number of value attitudes, personal qualities and relationships are laid. If this circumstance is not taken into account, and considered as insignificant, "passing" for such activity, then the continuity between the stages of development of the educational and cognitive activity of students and a significant part of schoolchildren is violated and it is not possible to subsequently achieve the desired results in project-research activity. Obviously, when organizing project-research activity at primary school, it is necessary to take into account the age and psychological, physiological and

hygienic characteristics of younger students. Implementation of project-research activity is very serious and challenging, it requires from primary school teacher deep knowledge for consulting children in a certain field of science, a good command of methods for performing this activity. The main function of the teacher is to involve children in an exciting for them work and reflective activity for their learned new things and done work.

The involvement of younger students in project activities teaches them to think, predict, foresee, and forms an adequate self-esteem. But to what extent are primary school teachers able to organize their project-research activity?

Materials and methods. The methods chosen were justified to approve that primary school teachers understand the importance of project-research activity at the very elementary education level and organize project-research activity in their schools.

Having studied Regulatory documents and requirements for primary school teachers, in parallel, the survey was conducted. It was done among primary school teachers in order to find out whether primary school teachers are engaged in project-research activity or not, and the nature of their attitude towards it. The study involved 117 primary school teachers in the Zhetysu region, including city, district and rural schools. The questions were compiled by the authors on the online platform www.surveymonkey.com:

1. What type of school do you work at?
2. Indicate your age category.
3. How many years have you been working at the school?
4. Is there project-research activity at your school?
5. Have you ever done project-research work at school?
6. If you are engaged in project-research work at school, how do you feel about it?
7. What do you think prevents teachers from doing project-research work at school?
8. In your opinion, how important and necessary is it for a primary school teacher to be engaged in project-research work?
9. If you do project-research work at school, do you involve students in this?
10. Do you think that project-research activities should be developed at primary school?

The survey allowed us to identify some problems.

Research results. The research random sample consisted of 117 teachers from Zhetysu region of the Republic of Kazakhstan. The results showed that teachers from rural schools 70% actively participated in the survey, while urban schools accounted for only 20%.

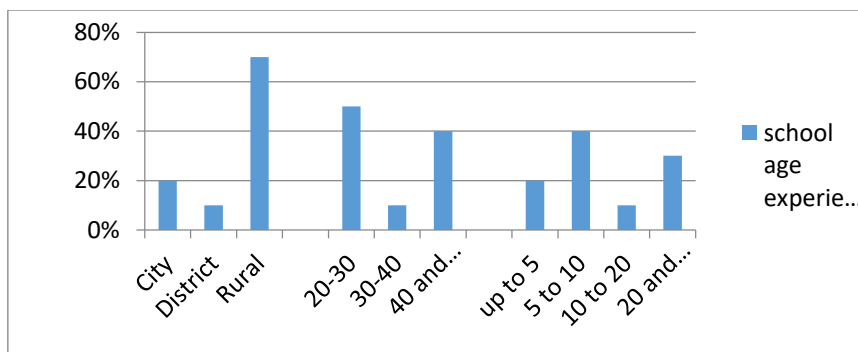

Figure 1 – Participation of primary school teachers from different types of schools

The professional characteristics of the primary school teachers are represented by their age and teaching experience. Regarding age, the young age group from 20-30 years old (50%) and teachers of middle and older age from 40 and above (40%) outstripped.

The results with the age is in contrast with the analysis of the European Commission, due to their results most of teachers in Bulgaria, for instance, are over 50 years. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/IP_13_357. The middle age group showed passivity, only 10% took part. Respondents have different work experience from 0-5 years to 20 or more. It can be argued that the sample was made up of experienced teachers, 40% of the respondents have 5-10 years of experience and 30% of teachers have worked in schools for 20 or more. It can also be said that all schools are engaged in project-research activity, all 100% answered “Yes”.

However, an interesting fact is that in all the surveyed schools they organize project-research activity, but not all primary school teachers are engaged in such activity. Most (60%) have never been involved in project-research activity. There is a big problem here, if the students of the primary school go the secondary one by the “pass” method they will not acquire project and research competencies. Scientists-teachers who study the problems of project-research activity have already made a discovery, it turns out that at primary school, 30% of students give out “adult” products, if project-research activities are properly organized, and in high school, only 10%. Therefore, it is really significant to teach children from primary school to independently complete projects and participate in research. Teach them to give out finished products and come to some kind of result, to be able to defend their product in front of an audience.

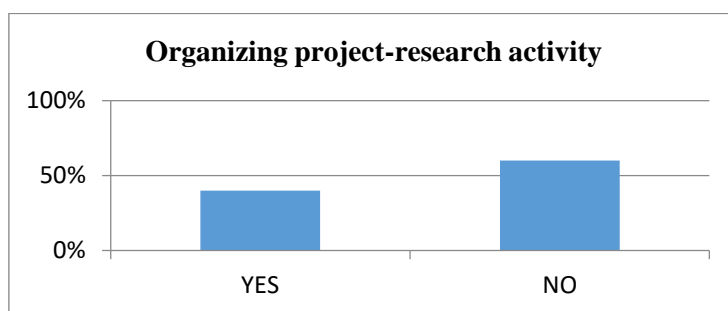

Figure 2 – Teachers’ organization of project-research activity at school

The next problem that we found out as a result of the study is that 50% of teachers would like to, but do not know how to organize project-research activities.

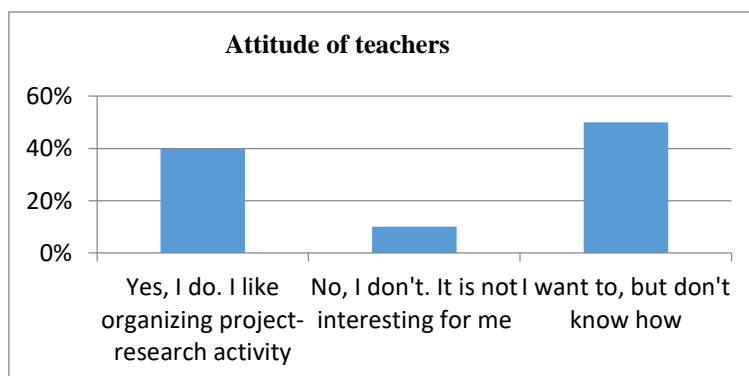

Figure 3 – Attitude of primary school teachers to project-research activity

Other factors have been found, the reasons why primary school teachers are not engaged in project-research activity. Half of the respondents refer to the lack of time and heavy workload. 30% of them for lack of knowledge of organizing project-research activity. And 20% of primary school teachers rely on lack of motivation.

One of the main steps in organizing project-research activity is motivation of both students and parents because of their constant assistance, assessment and reflection.

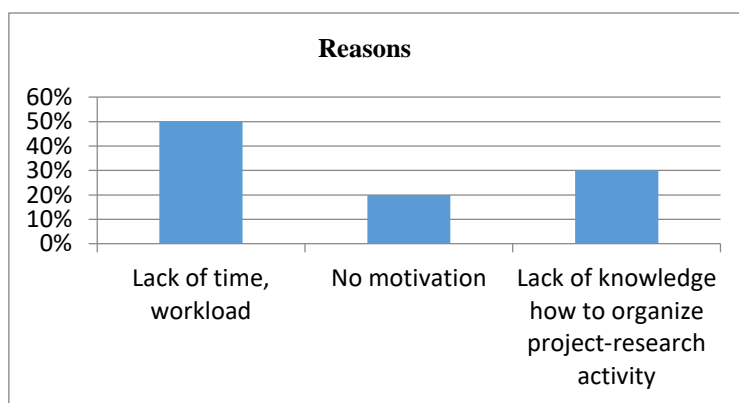

Figure 4 – Reasons of not organizing project-research activity by teachers

The need and importance of organizing this activity was stated by 90%, 10% of the participants believe that at primary school one can do without project-research activity. The percentage of involvement of younger students varies.

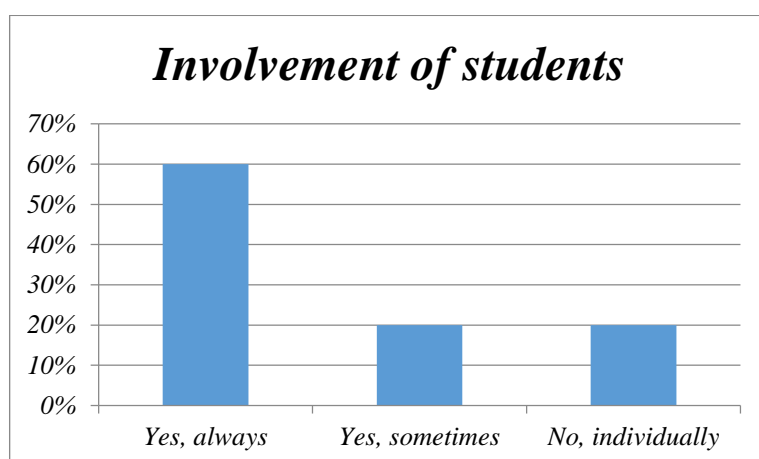

Figure 5 – Involvement of students into project-research activity

Discussion. The results of the study indicate some problems in the field of project-research activity of primary school teachers. The analysis showed the fact that there are teachers who do not engage in this activity at all and do not find it important. We believe it is necessary here to clarify the difference between the types of activities and focus on what results the ability to organize design and research activities can lead to.

At the stage of basic general education, students should have the ability to learn and the ability to organize their activities - the ability to accept, maintain goals and follow them in educational activities, plan their activities, monitor and evaluate them, interact with the teacher and peers in the educational process. The main meaning of research in education is the development of the individual, and not obtaining a new result as in science.

Project activity is a great opportunity to teach younger students to think and find the right information, solve complex problems, make decisions, organize cooperation with classmates and the teacher. The child learns to create ideas and bring them to life, to present the results of their research. The introduction of the method of project activity by the teacher at an early stage of education will help students to get acquainted with the first steps of scientific activity, their creative and intellectual development, teach them how to organize and control the project, thereby developing them harmoniously and in step with the times. After all, our whole life is a series of various projects [13, 2].

Research activity - an activity related to the solution of a creative, research problem by students and supposing the main stages related to the research in the scientific field, the acquisition by students of a functional research skill.

Students' research work can be divided into three groups:

1. scientific-research;

2. educational-research;
3. report-research [14, 10].

The organization of project- research activity is the involvement of schoolchildren in a process resembling a scientific search, built on the basis of the child's natural desire for independent study of the environment, which should contribute to his creative self-realization, the development of intelligence and critical thinking, the formation and development of research skills, the ability to independently obtain and to apply knowledge. To organize the project-research activity of younger students, it is necessary to solve several problems:

- to determine the conditions for the formation of research skills of younger students;
- to form in the parents of students ideas about project-based learning as the leading method of educational activity;
- to form in primary school students ideas about project-based learning as the leading method of educational activity;
- to create conditions for the project-research activity of younger students;
- to introduce the method of projects into the educational process, as a technology for developing learning skills [15, 300].

The activity of a primary school teacher in this direction is difficult, since not all younger students can independently carry out projects and conduct research, but it is necessary to involve students in project- research activity from the 1st grade. If we “skip” this stage, then we will not teach them to be independent and self-educate, to be proactive and creative, to find solutions in difficult situations. All these qualities will be useful in further study and practical life.

Another thing is when the teacher does not know how to properly organize project- research activity. In the psychological and pedagogical literature, various aspects and approaches to the effective organization of project-research activity of a teacher and a student are considered, but we agree with Kuznetsova T.V., who in her scientific work highlights the following problems:

- formalism in the organization of project-research activity: teachers, not understanding the essence of this technology, try to use its elements without fundamentally changing the content and forms of their work with children;
- localization of project-research activity in the extracurricular space, caused by the fact that teachers problematize its inclusion in the framework of the lessons, especially basic academic subjects;
- non-selection of the stages and content of project-research activity in relation to primary school, which makes it difficult for the teacher to manage this activity;
- insufficient level of theoretical and practical training of teachers for the organization of project-research activity of younger students and the predominance of the position of the leader in the organization of joint activities with children, which leads to a decrease in educational and educational results [16, 4].

In further research, we will try to give our own solution to the problem.

Conclusion. Project-research activity is an integral part of today's educational process, starting with preschool education. The pedagogical significance of project-research activity lies in the fact that setting and solving project and research problems is one of the most powerful motivating means of forming and developing the scientific way of thinking among students. Also, other key points are sustainable cognitive interest, readiness for constant self-development and self-education, the ability to manifest independence and creativity in solving personally and socially significant problems. As pedagogical practice shows, project-research activity is widely used within the framework of classroom and extracurricular activities within the school and beyond. To conduct educational projects and research, the school is increasingly using the personnel, material, technical and information resources of institutions of additional education, universities, scientific organizations, technology parks, technological platforms. The organization of this diverse and largely innovative activity requires a new, higher level of managerial and pedagogical culture from the school and teachers, which implies a common understanding of the specifics of educational project-research activity and the features of its pedagogical support. Due to the natural curiosity of younger children project-research activity develops cognitive interest, forms educational motivation for further studying. The teacher should provide with positive emotions and stimulate children, skillfully lead till the end of the project work. In this case the children feel happy from their research and discovery enlarging their outlook. Even initial foundation of project-research activity leads children to independent thinking, solving urgent problems, forming project and research competences, achieving results. Involving of children into project-research activity at primary school allows as we have already mentioned, to develop intellectual and creative skills of children.

Stimulation of activity, support at all phases of work are the key objectives of a teacher.

We consider the following promising directions for our further research:

- 1) identifying the difficulties that future primary school teachers will face in organizing project-research activities;
- 2) optimal ways to overcome them;
- 3) scientific substantiation of methodological support for the readiness of future primary school teachers for the implementation of project-research activity.

References

1. *On the approval of state obligatory standards of higher and postgraduate education. Order of the Minister of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan dated July 20, 2022 #. 2. Registered with the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan on July 27, 2022 No. 28916* <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916>.
2. *President K. Tokayev's State of the Nation Address* <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130>.
3. Gerhatova Z., Perichta P., Drienovsky M., Palcut M. *Temperature Measurement-Inquiry-based learning Activities for Third Graders//Education Sciences*, 2021. p. 1-30. <https://doi.org/10.3390/educsci11090506>
4. Akhatayeva U. B. *The evaluation of primary school teacher role on research activities//International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 8(3), 2020. p. 29-38. doi: 10.23947/2334-8496-2020-8-3-29-38
5. Savenkov A.E. *Method of research teaching of primary schoolchildren/Savenkov A.E. – Samara, 2011. – p. 54*
6. Mohamad Syarif Sumantri, Gilar Gandana, A.R. Supriatna, Vina Iasha, Bramianto Setiawan. *Maker-Centered Project-Based Learning: The Effort to Improve Skills of Graphic Design and Student's Learning Liveliness/ Journal of Educational and Social Research*, Vol 12 # 3, May 2022. – p. 191-200. <https://www.richtmann.org/journal/index.php/jesr/article/view/12944>
7. Rumyana Y. Papancheva. *Data handling and project-based learning at primary school//Journal of Process Management-New Technologies, International, Vol.5, # 4, 2017. – p.1-7* <http://scindeks.ceon.rs/Article.aspx?artid=2334-735X1704001P>
8. Canan Laçin-Şimşek, Aysun Öztuna-Kaplan. *A study on improving the awareness of science teachers about out-of-school learning//Participatory Educational Research, Vol.9(4), July 2022. – p. 250-26.* <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2213241>
9. Burmenskaya, G.V. *Gifted children//G.V. Burmenskaya, V.M. – Slutsky. – M., 1991. – p. 269*
10. Baiborodova L.V., Serebrennikov L.N. *Manual for teachers of general education organization. – M.: Enlightenment, 2013. – p.2*
11. Todor S. Simeonov. *Blended Project-based learning for building 21st century skills in a Bulgarian School//Conference Paper “ICT for Language learning, 9th edition. – November 2016. – p.1-5* https://www.researchgate.net/publication/311650230_Blended_Project-based_Learning_for_Building_21st_Century_Skills_in_a_Bulgarian_School
12. Aydin Ozdemir. *Teaching and research: establishing a link in studio-based learning//Bulgarian Journal of Science and Education Policy, Volume 1, # 1. - 2007. – p. 217-229* <https://www.oalib.com/paper/2966187>
13. Semikhova E.G. *The essence of the project activity of junior schoolchildren, the role of the student and teacher in this type of activity // Internauka: electron. scientific magazine – 2021. # 20(196). URL: https://internauka.org/journal/science/internauka/196*
14. Petrasjuk L.G., Orlova I.V., Kovalyuk S.Yu., Klyucheva E.E., Golubchikova N.N. *To the teacher about educational research: requirements, organization, results// Educational and methodological manual for teachers of secondary educational institutions. - St. Petersburg, 2015. – p. 120*
15. Tripolnikova N.V. *Organization of research and project activities of junior schoolchildren / N.V. Tripolnikova // Young scientist. - 2019. - # 42 (280). p - 300-302*
16. Kuznetsova T.V. *Abstract of the dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences – Tomsk, 2001. – p 24.*

Арынова Г.Ф.^{1*}, Уайсова Г.И.¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕЛЛЕКТИСІН ДАМУДАҒЫ ОҚУ ДИАЛОГЫНЫҢ МҮМКІНДІГІ

Аңдатпа

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушысының әлеуметтік интеллектісін дамытудың мәні және оны дамытудағы оқу диалогінің алатын орны жөніндегі мәселе сөз болады. Әлеуметтік интеллектіні тұлғааралық жағдайларда жетістікке жету мүмкіндігі ретінде анықтап, оның құрылымы, қалыптасу, даму мәселесі және адам іс-әрекетіндегі рөліне байланысты еңбектерге сүйене отырып, бастауыш сынып оқушысының әлеуметтік интеллектісін дамытуды оқу диалогы арқылы оңтайлы шешуге болатыны қарастырылған.

Адамның өзгелермен тұлғалық қарым-қатынасқа түсуінде, сондай-ақ олардың рухани құндылығын түсіндіруде диалогтың орны ерекше екеніне тоқталған. Сонымен қатар мектептерде кейбір мұғалімдер сабақ үстінде жүргізілген диалогті жай әңгімелесумен жиі шатастыратыны атап көрсетілген. Шын мәнінде, «диалог» яғни «диалогтік қатынас» жай ғана әңгімелесу емес. Оған психологиялық-педагогикалық жағынан ерекше мән берілу керек. Сол себепті мақалада болашақ ұрпақтың жеке тұлға болып қалыптасуында білім беру жүйесінің ізгілік бағытын алуы, атап айтқанда оқушыларды диалог арқылы ізгілікке тәрбиелеудің ерекшеліктерін айқындап, оны оқыту үдерісінде ұтымды пайдалану қажеттілігі туындайтынын дәлелдейді.

Диалог адамдардың бірін-бірі түсінуіне негіз болатын сөйлеудің ең кең тараған түрі, олардың арасындағы қарым-қатынас құралы екенін негіздейді. «Диалог» және «оқу диалогі» ұғымдарының мәнін ашып көрсетеді, сонымен қатар бұл ұғымдардың бастауыш сатыдағы «Қазақ тілі» оқу бағдарламаларында қамтылу жайына талдау жасалған. Оқу диалогінің түрлері сипатталған.

Түйін сөздер: интеллект, әлеуметтік интеллект, диалог, оқу диалогы, оқыту үдерісі, білім мазмұны.

Арынова Г.Ф.^{1*}, Уайсова Г.И.¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан

ВОЗМОЖНОСТЬ УЧЕБНОГО ДИАЛОГА В РАЗВИТИИ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

Аннотация

В данной статье речь пойдет о сущности развития социального интеллекта младшего школьника и месте учебного диалога в его развитии. Рассматривается возможность определения социального интеллекта как возможности достижения успеха в межличностных ситуациях и оптимального решения развития социального интеллекта младшего школьника через учебный диалог, исходя из его структуры, проблемы становления, развития, роли в профессиональной деятельности.

Подчеркивается, что диалог занимает особое место в личностном общении человека с окружающими, а также в объяснении их духовной ценности. Также отмечается, что в школах некоторые учителя часто путают диалог, проведенный на уроке, с простым разговором. На самом деле «диалог», то есть «диалоговое общение» – это не просто разговор. Особое значение должно быть уделено психолого-педагогическому. Поэтому статья доказывает, что в становлении личности будущих поколений возникает необходимость приобретения системы образования гуманного направления, в частности, выявления особенностей воспитания гуманности через диалог учащихся и рационального ее использования в процессе обучения.

Диалог обосновывает, что наиболее распространенным видом речи, которая служит основой для понимания людьми друг друга, является средство общения между ними. Раскрывает сущность

понятий «Диалог» и «учебный диалект», а также анализ содержания этих понятий в учебных программах начального уровня «Казахский язык». Описаны виды учебного диалога.

Ключевые слова: интеллект, социальный интеллект, диалог, учебный диалог, процесс обучения, содержание образования.

Arynova G. ^{*1}, Uaisova G. ¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan

THE POSSIBILITY OF EDUCATIONAL DIALOGUE IN THE DEVELOPMENT OF THE SOCIAL INTELLIGENCE OF A JUNIOR SCHOOLCHILD

Abstract

This article will focus on the essence of the development of the social intelligence of a younger student and the place of educational dialogue in its development. The possibility of defining social intelligence as an opportunity to achieve success in interpersonal situations and the optimal solution to the development of social intelligence of a younger student through an educational dialogue, based on its structure, the problem of formation, development, role in professional activity, is considered.

It is emphasized that dialogue occupies a special place in a person's personal communication with others, as well as in explaining their spiritual value. It is also noted that in schools, some teachers often confuse the dialogue held in the classroom with a simple conversation. In fact, "dialogue", that is, "dialog communication" is not just a conversation. Special importance should be given to the psychological and pedagogical. Therefore, the article proves that in the formation of the personality of future generations, there is a need to acquire a humane education system, in particular, to identify the features of the education of humanity through the dialogue of students and its rational use in the learning process.

Dialogue proves that the most common type of speech, which serves as the basis for people to understand each other, is a means of communication between them. Reveals the essence of the concepts of "Dialogue" and "educational dialect", as well as the analysis of the content of these concepts in the initial level curricula "Kazakh language". The types of educational dialogue are described.

Keywords: intelligence, social intelligence, dialogue, educational dialogue, learning process, content of education.

Кіріспе. Жалпы білім беретін мектептің бастауыш сатысындағы білім мазмұны тұжырымдамасында: «Білім мазмұнын жаңартудың ғылыми негізіне бастауыш сынып оқушысын белгілі бір қажетті біліктер мен дағдылардың иесі, оқу әрекетінің әртүрлі субъектісі, әртүрлі мәдениеттерімен өз көзқарасы тұрғысынан диалогқа түсетін автор және жас ерекшеліктеріне сәйкес өз жасын қалыптастыруға күш жұмсап еңбектенетін бала деп қарастыратын, осыған орай көп қырлы құрылымды білім-тәрбие мазмұнын анықтап құруға көмектесетін қазіргі заманғы дамыта оқыту идеясы алынады», – делінген [1, 5-6]. Осы тұжырымдама негізінде жасалған жалпы бастауыш білім берудің мемлекеттік стандартында негізгі білім беру бағдарламасын игеруге қойылатын талаптар қатарында пән бойынша (оқушының тілді адамдардың өзара қарым қатынас құруының негізгі құралы деп түсінуі) және пәнаралық (тілдесушіні тыңдау және онымен диалог құруға дайын болу; әртүрлі пікірлер болатынын және әркімнің оған құқылы болатынын мойындау; өз ойын баяндау және негізді қорғау, бағалау), сонымен бірге тұлғалық (оқушы бойында қоршаған ортаға қатысты тұтас, әлеуметтік бағдарланған пікір қалыптастыру, жеке қабілеттерін, сапаларын және т.б. дамыту) нәтижелер де анықталған.

Демек, ана тілін еркін игеру бала тұлғасының жақын ортасында табысты әлеуметтенуінің маңызды шарты болады. Әлеуметтік-педагогикалық кеңістікте диалог индивидтің социумда әлеуметтенуі, табысты икемделуі барысымен тікелей байланысты. Бұл ретте бастауыш сынып оқушысының әлеуметтік интеллектісін дамытудың маңызы зор.

Проблеманың зерттелу деңгейі. Аталған проблеманың пәнаралық сипаты бар. Оқыту мен әлеуметтенудің өзара байланыс проблемасы Н.В. Бордовская, Б.С. Гершунский, Дж.Дьюи, В.И. Загвязинский, Г.М. Коджаспирова, Л.В. Мардахаев, В.А. Мижериков және т.б. еңбектерінде қамтылған.

Психология, социология, әлеуметтік психология саласындағы ғалымдар индивид интеллектінің табиғатына және дамуына Д.Векслер, Ф.Вернон, Р.Глезер, Дж.Кэмптон, Р.Б. Кэттелл, Ч.Спирмен,

П.Хамфрейс, ал әлеуметтік интеллект ерекшелігін игеруге Дж.Гилфорд, Э.Торндайк, Д.В. Ушаков, В.А. Холодная және т.б. ғалымдар назар аударған.

Кіші мектеп жасындағы оқушының әлеуметтік интеллектісі – әр түрлі (әлеуметтік және жеке) міндеттерді шеше отырып, қоршаған кеңістігіне икемделуін қамтамасыз ететін игерілген әлеуметтік біліміне, қабылдауына, эмпатиясы, өзара әрекеттесуі және т.б. негізделген оқушының дамитын интегралды қабілеті. Бұл анықтама оқушылардың жас ерекшеліктеріне және жалпы білім беретін мектептің оқу ортасының мүмкіндіктеріне байланысты шектеулерді ескере отырып тұжырымдалған.

Жалпы, мынаны айтуға болады. Ең алдымен, әлеуметтік интеллект тұжырымдамасы алуан түлі анықталады. Әдетте, әлеуметтік интеллект адамның айналасындағылармен өзара табысты әрекеттесуін, оның басқалардың мінез-құлқын болжау қабілетін қамтамасыз ететін ерекше қабілет ретінде анықталады немесе оны адамның коммуникативті құзыреттілігінің когнитивті негізі деп атауға болады (А.А. Бодалев, Е.С. Михайлова), А.И. Савенков, Ю.Н. Емельянов, М.А. Холодная, А.Л. Южанинова және т.б.). Сонымен қатар кейбір ғалымдар ойлау табиғатының механизміне (есте сақтау, қабылдау, ақыл-ой операциялары жүйесі, назар, қиял және басқалары) жүгіне отырып, ал басқа ғалымдар қоршаған әлем, қоғам және ондағы өзіндік орны, басқалардан айырмашылығы мен ұқсастығы туралы идеяларды қалыптастыру және т.б. осы механизмді жүзеге асырудың мақсатын (және нәтижесін) алға тарта отырып, бұл тұжырымдаманың инструменталды сипатын атайды.

Әлеуметтік интеллект тұлғаның дамуымен, оның әлеуметтенуімен және әлеуметтік өзара әрекеттесу тәжірибесін игеру арқылы өзгереді. Әлеуметтік интеллектінің дамуына мақсатты түрде назар аудару қажет екендігі даусыз және мұны білім беру процесінде жасау өте маңызды.

Интеллектінің психологиялық тұрғыдан жүйеленген теориясын жұмысымыздың тұғыры етуде Ж.Пиажениң баланың интеллектісі туралы еңбегі, қазақта психология ғылымын алғаш жолға түсірген Ж.Аймауытовтың жоғары психикалық процестердің – ойлау және оның ұғым, пікір, ой қорытындылары деген категориялары туралы, сөйлеу, ұғым түзу, сөз айту ерекшеліктері туралы логикалық-психологиялық тұжырымдары, М.Жұмабаевтың жан тәрбиесі туралы көзқарастары, Т.Тәжібаевтың еңбектеріндегі, А.Лурияның баланың интеллектуалдық дамуында тілдің алатын маңызды орны туралы зерттеуі, Л.С. Выготскийдің аффекті мен интеллектінің бірлігі туралы тұжырымы, С.Л.Рубинштейннің интеллект, әлеуметтік интеллект туралы ой-тұжырымы, Қ.Жарықбаевтың интеллект туралы пікірі, А.Ж. Алдамұратовтың, С.Жақыповтың, Г.Ю. Айзенктің интеллект ұғымына берілген анықтама туралы талдаулары, В.К. Шабельниковтың, С.Қ.Бердібаеваның, Ж.Намазбаеваның, Қ.Т. Шерьязданованың, Р.Б. Каримованың, Б.Ә. Әмірованың, З.М. Балғымбаеваның зерттеулері, А.Аяғанованың интеллекттік даму мен өзіндік бағалаудың өзара байланысына этнопсихологиялық түсініктердің әсері туралы зерттеуі, Қ.Кенжебаеваның болашақ педагогтердің әлеуметтік интеллектісін дамыту туралы зерттеуі, интеллектінің анықтамасы мен ерекшеліктерін макроконцепт түрінде қарастырған А.М. Рахимованың зерттеуі негізге алынды.

Бастауыш сынып оқушысын оқыту барысында диалогты пайдалану мүмкіндігін М.А. Лукьяненко, Е.Л. Мельникова, Г.А. Цукерман, М.А. Шемшурина және т.б. ғалымдар зерттеген. Алайда салалық және сала аралық зерттеулердің көптігіне қарамастан, олардың басым көпшілігінде проблеманың спецификалық аспектілері ғана қарастырылады да, ал диалог арқылы бастауыш сынып оқушысының әлеуметтік интеллектін дамыту идеясы ескерусіз қалады. Бұл біз қарастырып отырған мәселенің өзектілігін аңғартады.

Бұл міндеттерді шешу барысында М.М. Бахтиннің «Адамның адамдығы өзі үшін де, өзгелер үшін де адам мен адамның бір-бірімен араласуында, өзара қарым-қатынасында ғана ашылады», – деген сөзін басшылыққа алынады. Оның пікірінше, адамды адам ету, басқа адамдармен тұлғалық қарым-қатынасқа түсу үшін адамның рухани құндылығын түсіндіруде диалогтің орны ерекше. Ізгіліктің негізін ұжымдық әрекеттердегі қатынастар ғана қалай алады, тұлғаның белсенділігі, өзін-өзі үнемі дамытып отыруға ұмтылуы өзгелерден бөлек жағдайда емес, өзге адамдармен диалогтік қатынастарға түсу кезінде іске асады. Әдетте, мектептерде кейбір мұғалімдер сабақ үстінде жүргізілген диалогті жай әңгімелесумен жиі шатастырады. Ал керісінше, «диалог» яғни «диалогтік қатынас» жай ғана әңгімелесу емес. Осыған байланысты біз арнайы психологиялық, педагогикалық әдебиеттерді талдай отырып, диалог ұғымының мәнін айқындадық.

«Диалог» термині (гректің *dialogos* сөзінен шыққан алғашқы мағынасы екі адамның өзара әңгімесі дегенді білдіреді) екі түрлі түсіндіріліп жүр. Бір жағынан, диалог – ауызекі сөйлеу түрі, нақты айтқанда, екі адамның кезектесіп сөйлеуі арқылы жүзеге асырылатын қарым-қатынас. Екінші жағынан, диалог

сөйлеу әрекетінің бір түрі ретінде қарастырылады. Бірқатар ғалымдар диалог қазіргі әлемдегі адамзат өмірінің барлық саласының эпицентріне тоғысатын жалпы мәдени қатынасы деп санаайды.

«Қазақ ұлттық энциклопедиясында»: «Диалог» (гректің dialogos-сөйлесу, әңгімелесу), сұхбат-ауызекі әңгімелесу пішіні, екі не одан да көп адамдардың пікір алысуы» деген анықтама берілген [2].

Ал ғалым К.И. Саломатов: диалогке мынадай анықтама береді: «Диалог тілі – сөйлеудің ең кең тараған, адамдардың бірін-бірі түсіну негізі, олардың арасындағы қарым-қатынас шарты, адам тілінің қажетті құралы. Тілдің монолог түрі диалогқа қарағанда аздау орын алады, монологқа диалог жол салады. Диалог дегеніміз – екі немесе одан да көп адамның сөйлескен сөзі» [3,92].

«Қазақ әдебиеті энциклопедиясында»: «Диалог арқылы кейіпкерлердің сөз саптауынан, оның ой толғанасынан, сөйлеу өзгешелігінен жан-дүниесі айқын елес береді» деп анықталған [4].

Демек, диалог тілі – ауызекі сөйлеу түрі. Диалог тілі еркін болады, сөйлем құрылымының сақталып айтылуына аса көп мән берілмейді. Оның есесіне мұнда дауыс ырғағына көп көңіл бөлінеді, өйткені дауыс ырғағының өзінен сөйлеушінің ойы аңғарылып тұрады.

Диалогтен кейіпкердің мінез-құлқын айқын байқауға болады, олардың өзара сөйлесуі қарым-қатынастарының бұрынғыдан гөрі өзгергенін танытады. Бұл ретте диалогті адамдардың ішкі сырының көрінісі деуге де болады. Осы тұрғыдан алғанда, диалогтің маңызы өте зор.

Бүгінде білім беру оқушыны өзін тануға және игерген білімін өзектендіруге белсенді ұмтылатын тұлға ретінде анықтайды. Оқытудың маңызды мақсаты – балалардың дербестігін, жауапкершілігі мен бастамашылдығын, оқу білігіне тәрбиелеу. Бастауыш сынып түлегі пәндік білім, білік және дағдылармен қатар өзінің оқу іс-әрекетін ұйымдастыра білуі де керек. Осылайша, оқу процесі білім, білік және дағдылар жүйесін игеруді ғана емес, сонымен қатар, тұрақты өзгеріп отыратын қоғамда бағдарлай алатын және өзара әрекеттесе алатын оқушының жеке тұлғасын дамытуды қамтамасыз ететін жағдайларды да қамтуы керек. Диалог өзара әрекеттесу процесі, ал өзара әрекеттесу формалары – диалогтық қатынастардың әр түрлі типтері.

Сөздіктерде «диалог» термині (грек тілінен аударғанда dialógos - алғашқы мағынасы – екі адамның әңгімесі) екі мағынада беріледі. Бір жағынан, диалог әңгімелесушілер арасындағы тікелей қарым-қатынас процесінде жүзеге асатын, ынталандыру мен жауап беру кезегінен тұратын тілдің функционалды түрі ретінде қарастырылады. Екінші мағынасында, диалог ситуативтілікпен (яғни, әңгіме жағдайына тәуелділікпен) сипатталатын, еріксіз, контекстуалды (яғни, алдында айтқан әңгімесіне байланыстылықпен) және ұйымдастырушылықтың төмен деңгейімен сипатталатын (жоспарланбаған сипатқа ие) сөйлеу түрі ретінде қарастырылады.

Қазіргі психология-педагогикалық әдебиеттерде «диалог» ұғымы көптеген мағынада қолданылады. Олар:

- әр түрлі тарихи мәдениет диалогы, түсінісу тәртібі;

- қарым-қатынас жасау кезіндегі өзінің жеке тұлғалық ойы мен әлемге деген көзқарасын білдіретін диалог дауыс;

- ішкі диалог-өзі ішіндегі әңгімелесушінің макродиалогы.

Диалог екі не одан да көп адамның арасындағы қарым-қатынас болғандықтан, оның ауызекі тіл тұрғысынан өзіндік белгілері және түрлері бар. Нақты айтқанда: диалог адамдардың тікелей бетпе-бет кездесуі жағдайында өтеді; диалогке (пікірлесімге) таныс адамдар да, таныс емес бөтен адамдар да қатыса алады; диалог - еркін тілдік әрекет, диалогтің еріксіз жүзеге асуы ерекше жағдайларда ғана болады. Мәселен, сот үдерісі кезінде, біреуден жауап алу үстінде т.б. Мұндай жағдайларда диалогке қатысушының бірі пікірлесуге еріксіз мәжбүр болуы мүмкін. Диалогтің тақырыбына шек қойылмайды, оның тақырыбы сан алуан болуы мүмкін. Диалог жайбарақат қатысым болғандықтан өмірдің барлық саласында еркін қолданылады.

М.М. Бахтин, В.С. Библер, М.Бубер, Г.Буш, М.С. Каган, Т.Б. Казачкова, Ю.Н. Кулюткин, М.В. Кларин, И.А. Колесникова, Е.В. Коротаев, С.Ю. Курганов, М.Н. Певзнер, А.П. Тряпицын және басқа да ғалымдардың еңбектерін талдау барысында диалог проблемасы туралы пайымдаулар беріледі.

Ғалым А.А. Бейсенбаева «Диалог» ұғымын: «Диалог кез келген пән бойынша педагогикалық фаситация идеясын жүзеге асыруға қабілеттендіретін, тәрбиелеу мен оқыту үдерісін ізгілендірудің маңызды ортасы болып табылады», – деп ой түйеді [5,155]. Бұдан диалогті оқушылардың жеке қабілеттерін, жас ерекшеліктерін, таным мүмкіндіктерін ескере отырып құру керектігі аңғарылады. Тек сонда ғана дұрыс құрылған диалогте оқушы өзінің осы құбылыстарға деген бағасын дұрыс бере алатын болады.

Оқыту үдерісі тұтас педагогикалық үдерістің бір бөлігі болғандықтан әр пәннің мұғалімі білім беруде мұғалім мен оқушылардың мақсатқа бағытталған өзара әрекеттесуінің негізінде оқушылардың ақыл-ойын, танымдық қабілеттерін (зейін, байқағыштық, ес, қиял), практикалық іскерліктерін, дағдыларын жан-жақты дамытуы тиіс. Мұндай тұрғыда білім беру жеке тұлғаның дамуы мен оның рухани-адамгершілік негізін қалыптастырудың шарты мен құралы болып табылады.

Интеллектуалдық біліктілікте ақыл-ой әрекеті негізгі рөл атқарады. Олар қарым-қатынасқа түсу барысында сұраққа жүйелі, нақты жауап беру, әңгімелесу, белгілі тақырып бойынша баяндау, басқалардың әңгімесін, оқығанын, көргенін саналы түсіне білу мен жүйелі түрде айтып беру, белгілі жағдайларға байланысты не белгілі мәселе төңірегінде түрлі диалог түрлеріне түсе білу (диалог-айтыс, диалог-дау, диалог-пікірталас, т.б.) орындау барысында қалыптасады.

Диалогтың өзіндік ерекшелігі оның «табиғи түрде бірінен кейін бірі болатын іс-әрекет негізінде туындаған әңгіме-пікір алмасулар» қорытындыланатындығында. Сондықтан да диалог репликалары бірінен кейін бірі туындайды дегенді айтқан кезде біз олардың арасында қандай да бір байланыс бар екеніне назар аударамыз.

Диалог – екі жақтылы қарым-қатынас. Екі коммуникант та бірін-бірі түсіну үшін жұмыс істейді. Екеуі де талқылап отырған тақырыпты түсінуге жақындай түседі. Сондай -ақ диалог – қажетті хабарды алуға арналған нақты іс-әрекет. Іс-әрекет нәтижелі болу үшін керекті реплика - ынталандыру қажет. Көбіне диалог дәстүрлі сәлемдесу-репликадан басталады. Реплика – жауапқа да байланысты. Егер екінші коммуниканттың жауабы қысқа-қысқа болса, әңгімені ары қарай жалғастыру қиынға түседі.

Соңғы уақытқа дейін «диалог» (грек тілінен аударғанда «әңгімелесу») сөзі тіл білімі саласында екі немесе бірнеше адамның сұхбаттасуы түрінде жазылған әдеби шығарма, сонымен қатар әрекет бөліктерін құрайтын адамдар арасындағы әңгіме деп қарастырылатын. Педагогикада мүлдем аз зерттелген тақырып болатын. Бүгінгі күні бұл сөздің мағынасы неғұрлым кеңейді, зерттеу аясы да ұлғайды.

А.В. Мудриктің айтуынша, жоғары сынып оқушыларының күнделікті өмірде қарым-қатынас жасау барысында өзін-өзі тануын анықтайтын іс-әрекет түріне диалогтың мынадай: өз-өзіндік диалогы, қоршаған адамдармен диалогы, бүкіл әлемдік диалог деп аталатын түрлері жатады.

Өз-өзіндік диалогы, біріншіден, әрқайсысымыздың қоршаған ортада қандай болуымыз керек деген сұрақпен байланысты. Бұл диалогта оқушының әлем мен қоршаған ортада қайталанбас орнын табуға, өзін көрсетуге ұмтылуы маңызды әрекет екені ашылады. Мұнда, диалог үдерісінің өзінің дүние болмысында орын алуы ішкі сипатта болады. Бұл кездегі ұстаздың міндеті диалог арқылы тұлға дамуын өнегелі мәнді етіп қалыптастыруды дамыту мақсатында сыртқы жоспарларын ішкі өзін-өзі меңгеруге бағыттау, іскерлігін қалыптастыруға қабілеттендіру, жетелеу болып табылады.

Диалогтық қарым-қатынастың тек қана қоршаған ортада емес, одан да тыс әлемде өзіндік орны бар. «Көшпенді халықтардың дүниетанымында қарым-қатынас қырлары әрбір адамға берген табиғаттың сыйы болған. Олар «Бұл дүниенің қызығы – сіз-біздесу» деп түсінген. Осындай өзіндік ерекшеліктерінің арқасында олар өмірдің шынайы бейнесін ұғуға ұмтылған, сөйтіп олардың рухани құндылығы арта түскен. Олардың арасындағы осындай ортақ түсінік тек санамен ғана басқарылатын диалогты тудырған», – деп түсінік береді.

Диалог мәселесі ғылымда өте қызықты мәселе. Тек философиялық және психологиялық жайттар ғана емес, бүгінгі күндегі мұғалімдермен «Оқу диалогы» термині ғылыми айналымға еніп, дидактикалық тұрғыда да дамып келеді.

С.Ю. Курганов пен оның әріптестері идеяның авторы, философ В.С. Библердің басқаруымен оқу диалогын «Диалог мәдениеті мектебі» шеңберінде іс жүзіне асырды. В.С. Библер: «Адамның биіктікке ұмтылуы өмірі мен шығармашылық ойлауы арасында жатыр, диалогтік адам өмірінің барлық кезеңдеріне тән. Өмір сүру – үнемі диалогта болу, сұрау – жауап беру, келісу барлығы сөз арқылы іске асады, сөз арқылы ол өзінің жан-дүниесінен хабар береді», – дейді [6, 405]. С.Ю. Курганов өз еңбектерінде психологиялық-педагогикалық негізі В.В. Давыдовтың «Дамыта оқыту теориясы» атты еңбегінде көрсетілген оқу диалогының (сабақ-диалог) құрылымдық және мазмұндық жақтарының дәстүрлі проблемалы оқытудан (сабақ-бағындыру) айырмашылығын дәлелді түрде келтіреді [7].

Диалог проблемасы осы күнге дейін философиялық мәдени жағынан ғана қаралып келді. Тәжірибе жүзінде арнайы еңбектерден басқа (В.С. Библер, С.Ю. Курганов т.б.) оның педагогикалық түсіндіруі жоқ. Бірақ педагогикалық ғылым үшін осы проблеманың маңызы өте зор. Оған қоса қазіргі оқытудың дидактикалық жүйесі ең беделді тәсілдерінің бірі ретінде диалогты атайды.

Бұдан біз оқыту үдерісінде диалогтік қарым-қатынасты дамыту, әр адамның өзін-өзі меңгеріп, оны іске асыру үшін ішкі диалогы іске қосу, айналадағы адамдармен қарым-қатынас жасау барысында

қоршаған ортамен, табиғатпен диалогқа түсу қажет, сонда ғана адамның ішкі жан-дүниесі мен сыртқы қарым-қатынасы диалогті болады деп қорытынды жасаймыз.

Материалдар мен әдістер. Бастауыш сынып оқушыларының іс-әрекетіндегі оқу диалогы негізінен екі формада ұсынылады: мұғалім – оқушы; оқушы – оқушы. Мұғалім мен бір оқушының сыныпта ұзақ мерзімді диалог құру мүмкіндігі сирек кездеседі, көп бола бермейді. Мұндай жағдай байқалса да, диалог негізінен ұжымдық нәтиже алу үшін жалпы сыныпқа бағытталған болады. Жеке оқушыға қатысты мұғалімнің назары (оқушыға шабыттандыратын әсерін ескерсек) сабақ барысындағы жұмысының эпизоды ғана, өйткені, әдетте, мұғалімнің мақсаты мен міндеттері кең болады (С.Ю. Курганов).

Оқу диалогы – мектеп оқушыларының оқу іс-әрекеті кезінде ғана туындайтын қарым-қатынас түрі. Оқу диалогы дегеніміз - оқыту міндеттерін айқындау және оларды шешу кезінде топтық немесе жалпы сыныппен талқылау барысында нәтижелі ынтымақтастыққа айналатын «мұғалім-оқушы» және «оқушы-оқушы» түріндегі субъект-субъектілік өзара әрекеттесу. Осындай оқу ынтымақтастығы мұғалімнің шеберлігі сияқты белгілі бір шарттарды қажет ететін оқу диалогы негізінде қалыптасады.

Сыныпта мұғалім – оқушы диалогының түрлі формалары кездеседі, олардың ішінде мұғалім басшылығымен оқу міндетін бірлесе талқылау және әңгімелесу формасы жиі қолданылады. Оқушы үшін де, мұғалім үшін де диалог – әрекет ету әдісі: оқушы үшін – бұл оқу, ал мұғалім үшін – оқыту. Мұғалім өз қызметін тиімді басқару арқылы оқушыларды оқыту міндеттерін шешу процесін оңтайландыруға бағытталған мақсаттар мен міндеттерді анықтайды. Өз кезегінде, осындай басқару процесінде мектеп оқушысының психологиялық дамуын ынталандыруға жағдай жасалады және тұтастай алғанда, оқушы тұлғасы үйлесімді дамиды. Білім беру міндеттерін шешуге бағытталған оқу диалогында бұл мақсат бірнеше жеке міндеттерге жіктеледі: міндеттің шарттарын нақтылау; міндеттің деректерін нақтылау; қосымша ақпарат алу әдісімен түсініксіз жерлерді нақтылау; көзқарасты серіктеске түсінікті болатындай етіп баяндау және өзгерту; серіктестік бағасын тындау; шешім нәтижелерін түзету.

Оқу диалогінің жан-жақты бағыты мұндай диалогтің бір мезгілде қысқа және ұзақ екендігін білдіреді. Диалогтің нақты бөліктері белгілі бір міндетті шешумен аяқталғанымен, тұтастай алғанда, диалог тек мұғалім мен оқушының арасындағы қарым-қатынас тоқтатағанда аяқталады. Оқушы міндеттің шешімі ретінде қабылдайтынды, мұғалім белгілі бір міндеттерді шешу әдісін игеру ретінде қабылдайды; оқушы әдісті игеру ретінде қабылдайтын нәрсені, мұғалім оқушы дағдыларын дамытудың шарты ретінде қабылдайды; оқушы өз дағдыларын дамыту ретінде қабылдайтын нәрсені, мұғалім оның жеке басының дамуының алғышарты ретінде қабылдайды. Әдетте қарым-қатынас жасайтын серіктестер бір-бірімен біршама таныс болады. Диалог кезінде ересек адам мен оқушы арасындағы өзара түсінісу толығырақ болады. Қарым-қатынастың ерекше түрі ретінде қарым-қатынастың көлемін ұлғайту, мазмұнын тереңдету, құрылымын күрделендіру және алуан түрлілігін кеңейту жағдайындағы диалог өте маңызды және жиі шешуші құрал болып табылады, бұл субъектілер арасындағы қарым-қатынастың барлық деңгейлерінде өзара түсіністікті қамтамасыз етеді. Диалогтің тиімділігі барлық факторлар жиынтығымен анықталады: сұхбаттасудың мақсаты, мәні; сұхбаттасушылардың қарым-қатынасы; талқыланатын мәселелер бойынша қатысушылардың білімділігі; қарым-қатынас ортасы. Алайда оқу диалогында «тәуекел аймақтары» да бар. Өр түрлі кедергілер диалогті тежеп, қарсыласуға ықпал етуі мүмкін. Жалпы кедергілерге дөрекілік, дидактизм, қорқыныш, алаңдаушылық, сырттан әсер ету, нашар қарым-қатынас жағдайлары және т.б. жатады.

Білім беру тәжірибесінде мұғалімдер көбінесе оқушының ішкі әлемін есепке алмайды, білім мазмұнына субъективті ақиқатты енгізбейді. Сабақ барысында оқушы өз іс-әрекетінің мағынасын және оқу материалына деген өз қатынасын түсінбей, өзін білім беру субъектісі ретінде сезінбей, тек мұғалімнің нұсқауын орындаушы ғана болады. Оқу материалы мектеп оқушысының өмірінен, олардың жеке тәжірибесінен тыс оқытылады. Оқушылар сабақ барысында сұрақтарды тұжырымдап, іздеуді үйрене отырып, басқа біреудің сұрақтарына жауап іздеуге дағдыланады. Нәтижесінде – оқушының дербестігі төмендейді, олардың бастамашылығы, танымдық қызығушылығы, сондай-ақ рухани, адамгершілік және құндылық- психологиялық салалары жеткіліксіз дамиды. М.В. Николаева бастауыш сыныптан кейін балалардың оқуға дайындығы төмендеп, оқушының өз дамуынан алшақтауына алып келетінін айтады. Е.Ю. Федоренко мен С.В. Белованың зерттеулері бойынша оқушының оқу және тәрбие барысында оқу диалогының өзінің барлық функцияларын, ерекше құндылық-мағыналық және сұрақ-жауап қатынастарын толықтай орындамауымен яғни, әлеуметтік- бағдарлық міндетін орындамайтындығымен, оқушыны мәдениет диалогына дайындамайтындығымен түсіндіріледі. Е.В. Коротаеваның білім беру міндеттерінің (білім беру, тәрбиелеу, дамыту) қабылданған үштігін ескере отырып, білім беру диалогының

мүмкіндіктерін де осы үштік тұрғысынан қарастыру қажет деп бекер айтпайды және олар келесі функциялардың жүзеге асырылуы тиіс:

нақты – танымдық функция жүзеге асырылғанда, яғни бірлескен талқылаулар барысында оқушының проблемалық жағдайды түсініп, саралап және шешуіне жағдай жасалады;

коммуникативті-дамытушылық функция, оның барысында топта, бірлесе жұмыс істеу дағдылары дамиды, сонымен қатар пайымдау сатысы мен жүйелілігі қалыптасады;

әлеуметтік-бағдарлық функция, оқушының азаматтық ұстанымын тәрбиелеуге, оның қоғамның әлеуметтік қажеттіліктеріне сәйкес өзін-өзі бейімдеуі мен қалыптасуына бағытталған.

«Дәл осы функцияларды жүзеге асыру, – деп атап көрсетеді Е.В. Коротаева, – мұғалім мен оқушының оқу диалогы арқылы өзара әрекеттесуі оқыту мен тәрбиелеуді тиімді құралына айналдырады» [8, 123].

Оқу диалогы нақты танымдық функциядан басқа, коммуникативті-дамытушылық және аса маңызды әлеуметтік-бағдарлық функцияларды да жүзеге асыруы керек. Осы аталған функциялардың барлығын жүзеге асыру оқу диалогын білім беру мен тәрбиелеудің тиімді құралына айналдырады.

Осыған байланысты Е.В.Коротаева оқу диалогының келесі жіктемесін ұсынады:

- диалог-имитация (лат. imitatio - еліктеу), ол мұғалімге көшбасшы рөлі жүктелген сұрақ-жауап формасына бағытталған. Бұл үрдіс мұғалімге де, оқушыларға да таныс; ол оқушылардың білім деңгейін тексерудің, сонымен қатар оларды түзету және т.б. тиімді формасы. Функционалды қатысы тұрғысынан мұнда диалогтің оқу-танымдық функциясы басым болады. Диалог-имитация сипаттамаларына келесілер жатады: тақырыптық бағыты; оқыту жағдайына байланысты регламенттелгендігі; сұрақтар тұжырымдамасының анықтығы мен қысқа әрі нұсқа болуы, ақпаратты тиімді ұсыну дәрежесі (ақпараттың шамадан тыс көптігі мен жетіспеуі оқу диалогына кедергі келтіреді);

- диалог-пікірталас, көбінесе белсенді формалар деп аталатын (пікірталастар, диспуттар, тренингтер, интерактивті оқыту, оқытудағы топтық тәсіл және т.б.) тәсілдерде қолданылатын оқытудағы субъект – субъект тәсілімен байланысты. Осындай сабақтар мектеп оқушыларында диалог барысындағы мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруға көмектеседі, бұл тек білім беру жағдайында ғана емес, одан тыс жерлерде де маңызды. Сондықтан, пікірталастың бұл түрінде диалогтың коммуникативті және дамытушы функциясы басым. Диалогтың бұл түрінде индивидтің әлеуметтік өмірінің сыртқы (мінез-құлық) аспектілері танылады және пысықталады;

- диалог-таным, субъектінің әлемге, айналасындағы адамдарға және өзіне қатысты құратын күрделі, түрлі танымдық қатынастарын бейнелейтін жіктеме. Сонымен бірге әлемді және өзін тану сипаты сырттан емес, субъектінің өзімен анықталады, сондықтан диалогтың ерекше түрі пайда болады: мен танушы - мен танылушы – диалогтың осы түрі өзін дамытудың, өзін танудың белгілі бір нұсқасы болып табылады. Диалог-танымның алдыңғы типтерден айырмашылығы ең әуелі, айналада болып жатқанның барлығын рефлексиялық тұрғыдан түсінуге бағытталған; көбінде субъектінің әлемді, өмірлік жағдайларды және т.с.с. түсінуімен байланысты, оқу пәнінің мазмұнымен еш байланысы жоқ. Сонымен, диалогтың осы түрінде бірден екі функция басым болады: әлеуметтік-бағдарлық және коммуникативті-дамытушы [8, 250]. Оқу диалогының әлеуетті мүмкіндіктерін анықтап алған соң, біз оқушылардың диалог құру дағдыларын қалыптастыруға бағытталған оқу тапсырмаларының бастауыш сатыдағы «Қазақ тілі» білім беру бағдарламаларында қамтылу жайына талдау жасауды жөн көрдік.

1997 жылы шыққан «Жалпы білім беретін мектептің оқу бағдарламаларында (I-IV сыныптар)»: бірінші сыныпта «Диалог түріндегі мәтіндер. Күнделікті тұрмыстағы әртүрлі жағдайларға, ойынға, оқуға байланысты диалогтар құру, ертегілердегі диалогтарды таба білу. Екеу ара сөйлесу кезіндегі дауыс ырғағына, сөйлеу шапшаңдығына көңіл бөлу» [9,55], ал үшінші сыныпта «Сөйлеу ортасына, сөйлеу мақсаты мен сөйлеу тақырыбына сәйкес диалог құру» [9,60] деп көрсетілген. Қазақ тілі бойынша 12 жылдық мектептің 1-4-сыныптарына арналған бағдарламаның байқау нұсқасында: «диалогтік және монологтік сөйлеу «ауызекі, жазба тіл) дағдыларын, сөйлеу мәдениетін, өз сөзін дұрыс және орынды айтуын өзі бақылай білуді дамыту» мақсаты қойылған [9, 50].

Ал қазіргі қолданыстағы «Бастауыш білім беру деңгейінің 2-4-сыныптарына арналған «Қазақ тілі» пәнінен үлгілік оқу бағдарламасында»: диалогке қатысты түсінік төмендегідей тұрғыда берілген:

- тіл және сөйлеу: сөйлеудің адам өміріндегі маңызы мен қажеттілігі; ауызекі және жазба тілде сөйлеу туралы түсінік; дауыс күші, сазы – ауызекі сөйлеудің мәнерлеуші құралдары; ауызекі сөйлеу кезіндегі қимыл мен ым-ишара; диалог; монолог (2-сынып);

- сөйлеу мәдениеті: түрлі жағдаяттағы қатысымдық әрекеттерде өз сөзін жүйелі түрде жоспарлап, тілдік нормаларды сақтап сөйлеу; интонацияны, вербалды емес тілдік құралдарды (қимыл мен ым-ишара,

қаратпа сөздерді қолдана отырып, тыңдарманның назарын аудару; өзгенің пікіріне өз көзқарасын білдіруде тілдік және этикалық нормаларды сақтау (3-сынып);

- сөйлеу мәдениеті: сөйлеу мақсаты мен ортасына сәйкес белгілі бір тақырып аясында диалог құру; сұхбаттасының жасын, жай-күйін ескере отырып, сезімі мен көңіл күйіне әсерін ескеру; интонацияны, вербалды емес тілдік құралдарды (қимыл мен ым-ишара, және қыстырма, одағай сөздерді қолдана отырып, тақырыпқа тыңдарманды қызықтыру (4-сынып) [10, 2-5]. Көріп отырғанымыздай, мұнда диалог сөйлеу әрекеті мен сөйлеу мәдениетіне қатысты қарастырылған. Оқу диалогының әлеуметтік-бағдарлық міндеті мүлде ескерілмеген. Яғни бастауыш сынып оқушысының әлеуметтік интеллектісін дамытудағы оқыту диалогының рөлі қарастырылмаған.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау. Дәстүрлі білім беру жүйесінің нақты - танымдық функцияға, яғни тек оқытуға бағытталатындығы анық. Сонымен бірге білім беру жүйесі қиындықтың жоғары деңгейінде оқыту принципі; теориялық білімнің негізгі рөлі принципі; жылдам қарқынмен оқыту принципі; барлық оқушыларды жүйелі, мақсатты дамытуға бағытталған жұмыс принципі; оқушылардың оқу процесін түсіну принципі сияқты өзара байланысты бірнеше принциптерге негізделеді. Сонымен топта жұмыс жасау дағдылары қалыптасатын, сонымен қатар пайымдаудың логикасы мен дәйектілігі түсінілетін оқу диалогының басым функциялары ретінде нақты – танымдық және коммуникативті-дамытушы функцияларын бөліп көрсетуге болады. Алайда оқу диалогының әлеуметтік-бағдарлық міндеті қойылған жоқ, сондықтан оқыту барысында оның жүзеге асырылуы да қиындық туғызады. Дегенмен қазіргі бағдарламаның оқу мақсаттары бөлімінде оқушылардың диалогке қатысуы қарастырылған. Бұл білім беру барысында оқу диалогын оңтайлы жүзеге асыруға мүмкіндік туғызады. Ең айқыны – пәндік жетістіктерде жүзеге асырылатын оқу диалогының нақты-танымдық қызметі. Мысалы, филология сияқты пәндік саланың мақсаты – Қазақстан лингвомәдени кеңістігінің бірлігі мен әртүрлілігі туралы, ұлттық бірегейліктің негізі ретінде тіл туралы алғашқы идеяларды қалыптастыруға бағытталған. Диалог және монолог арқылы ауызша және жазбаша сөйлеуді, коммуникативті дағдыларды, адамгершілік-эстетикалық сезімдерді, шығармашылық әрекетке қабілеттерін дамыту. Бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекеті – жас ұрпақты қоғамдық қатынастар жүйесіне, ашық ұжымдық қызметке енгізудің негізгі тетіктерінің бірі, оның барысында кез-келген ұжымдық іс-әрекеттің негізі болып табылатын құндылықтар мен нормалар сіңіріледі. Оқыту сонымен қатар кіші жастағы оқушылардың бойында жаңа біліктердің, қасиеттердің дамуына ықпал етеді, мысалы: жеке және интеллектуалды рефлексия, психикалық процесстердің еріктілігі, ішкі әрекет жоспары [11,214].

Бастауыш сыныптарда қазақ тілін оқытуда оқу диалогі арқылы оқушылардың әлеуметтік интеллектісін дамыту әдістемесін тәжірибелік-эксперименттен өткізу процесінің соңғы яғни бақылау кезеңінде эксперименттік топ бақылау тобы оқыту-қалыптастырушы кезеңде сыналған әдістеменің тиімділігін қайтадан кесінді тапсырмалар жүйесі берілді.

Оқу диалогы бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік интеллектісі жан-жақты дамуына мүмкіндіктер жасайды. Оқушылардың әлеуметтік интеллектісін дамытудың әдістемемізде белгіленген әңгіме-дүкен құру, ойын, проблемалық жағдаят құру және шешу, рефлексия, өзіндік талдау, біріккен шығармашылық сияқты әдістері танымдық қабілетін жетілдіруге, қоғамда қалыптасқан өзін ұстау нормаларын білуге және қолдануға, заңды білуге және бұзбауға, басқа адамдармен тіл табысуға, табиғатты қорғауға ұмтылдырады. Жоғарыда көрсетілген көрсеткіштер бойынша теріп алынған кесінді жаттығулар орындалды.

Тәжірибелік-эксперимент жұмысы жүргізілген сыныптарға берілген бақылау кесінді тапсырманың бір үлгі-өрнегін келтірейік. Жаттығудың мазмұны «Тал егу – ізгілік» деген тақырыппен байланысты. Бастауыш сынып оқушысының оқу рефлексиясын әлеуметтік интеллектісін дамыту әдісі ретінде қолдану дағдысы қазақ тілі сабағында арнайы жүргізілген жаттығулар арқылы қалыптастырылды. Оның қалыптасқан деңгейін бақылау мақсатында «Тал егу - ізгілік» тақырыбында оқу диалогымен жұмыс жасау тапсырылды.

Кесінді жаттығу. Од бойынша түрі – «Көзқарастар» оқу диалогы, ӘИ бойынша әдіс түрі – рефлексия.

Тапсырма. Берілген сөздерді және сызбаны пайдаланып, «Тал егу – ізгілік» тақырыбында диалог құр.

Сөздер: тал егу, ағаш отырғызу, табиғат, ізгілік, экологияны түзету, жақсы үлгі, жас көшеттер, жасыл желек.

Сызба: «Тал егу - ізгілік» диалогының сызбасы.

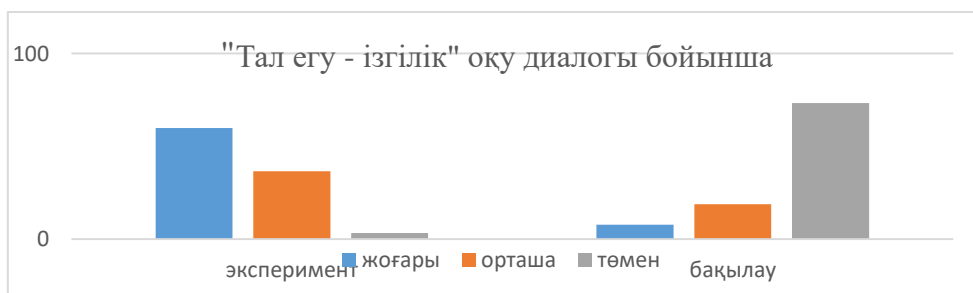
Асан: - Ассалаумағалейкум!	Үсен: - Уағалейкумассалам!
Асан: - Уа, жол болсын!	Үсен: - Әлей болсын!
Асан: - ?	Үсен: - Иә, бүгін тал егуге жиналдым.
Асан: - Тал егуге? !	Үсен: - Жүр, !
Асан: -	Үсен: -?
Асан: - Иә, бірақ	Үсен: - !
Асан: - Білдің бе?	Үсен: - Әрине.
Асан: - Ал ?	Үсен: -
Асан: -	Үсен: -
Асан: - Тал егу !	Үсен: -
	Үсен: - Иә келісемін, -адамгершілік , - ізгілік.

Табиғат, тал егу, экология туралы мәселе - бастауыш сынып оқушылары үшін сондай жақын, таныс, жақсы көретін тақырып. Диалог кейіпкерлерінің есімдерін оқығанда оқушылардың жымыясы болатынын біз алдын ала сезгенбіз. Ы.Алтынсариннің «Бай баласы мен жарлы баласы» әңгімесінің кейіпкерлерінің есімдері оқушылар үшін таныс, жақын қабылданады. Оқушыларға өздерінің тал егуге қатысқан-қатыспағаны, сондағы не істегені туралы естеріне түсіріп отыруға болатыны ескертілуі де рефлексиялық сәтті нәтижелі болуына жасалған қадам еді. Сызба арқылы берілген диалогті және тірек сөздерді қолданып, диалогты орындау барысында оқушылардың белсенділігі мен күрделі тақырыпқа байланысты өздерін байыпты ұстап, диалогты құрауға ойлана кіріскені бақылау кезеңінде көзделген игі нәтижеге қол жеткізілгенін көрсете алды. Нәтижесін кестеден және диаграммадан көруге болады.

Кесте 1- Бастауыш сынып оқушыларының оқу диалогын құру дағдылары және әлеуметтік білімінің даму деңгейінің көрсеткіштері

№ р/с	Көрсеткіш	Эксперименттік топ (90)						Бақылау тобы (90)					
		Жоғары		Орташа		Төмен		Жоғары		Орташа		Төмен	
1	Оқу диалогын құру	54	59,9 %	33	36,6 %	3	3,3 %	7	7,7 %	17	18,8 %	66	73,3 %
2	Әлеуметтік білім	52	57,7 %	34	37,7 %	4	4,4 %	7	7,7 %	18	19,9 %	65	72,2 %

Кестедегі оқу диалогын құру дағдысы бойынша мәліметтер диаграмма түрінде келесідей өрнектелді.

Сурет 1- «Тал егу - ізгілік» оқу диалогын құру дағдысы дамуын бақылау нәтижесі

Келесі диаграммада оқушылардың әлеуметтік интеллектісі дамуы көрсетіледі.

Сурет 2- «Тал егу - ізгілік» оқу диалогы арқылы әлеуметтік интеллектісі дамуын бақылау нәтижесі

Нәтижелерден көрінгеніндей, эксперименттік топтағы бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік интеллектісінің өсу және оқу диалогын құрудағы дағдылары дамып, сөздерді диалог құруда дұрыс қолдану дағдылары қалыптасқан.

Қорытынды. Оқу диалогы бойынша оқушылардың әлеуметтік интеллектісі дамуы бақыланды. Тәжірибе-эксперименттік жұмыстың оқыту-қалыптастырушы кезеңінің нәтижесін, уақыт өте келе, бақылау кезеңінде бастауыш сынып оқушыларына қазақ тілі бойынша оқу диалогын қолдана отырып әлеуметтік интеллектісі дамуын бақылау үшін кесінді-тапсырмалар орындатып, талдау жүргізіліп, нәтижелер алынды. Бастауыш сынып оқушыларының оқу диалогы арқылы әлеуметтік интеллектісін дамытудың көптеген жолдары бар екені анықталды.

Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік интеллектісін дамытуда оқу диалогының потенциалы зор. Зерттеу жұмысымыздың теориялық негіздемесі және әдістемелік жүйесінің негізінде оқушының әңгімелесу, ойын, проблемалық жағдаяттарды шешуі, рефлексия, достарымен бірігіп шығармашылық бұйым жасауы, өзіндік талдау жасауы сияқты интеллектуалдық әдістерді үйренуін оның диалогтік сөйлеу тілін дамытумен бір қатарда жүргізу мүмкіндіктері анықталды.

Бастауыш сыныпта тек қазақ тілі пәні арқылы ғана емес, барлық пәндерді оқытуда оқу диалогын оқушылардың әлеуметтік интеллектісін дамыту мақсатында пайдалануға тірек болатын ғылыми және әдістемелік материалдардың жеткіліктілігін де атап өту керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жалпы білім беретін мектептің оқу бағдарламалары (IV-V сыныптар). – Алматы: РБК, 1997. – 334 б.
2. Қазақ ұлттық энциклопедиясы. Қазақ энциклопедиясының редакциясы, 1998 жыл, 10 томдық.
3. Саломатов К.И. Практикум по методике преподавания иностранных языков // Иностранный язык в школе. – 1987. – 3. – С.92-93
4. Қазақ әдебиеті энциклопедиясы. – Алматы: «Аруна Ltd.» ЖШС, 2010 жыл.
5. Бейсенбаева А.А. Пәнаралық байланыс негізінде оқушыларға идеялық-адамгершілік тәрбие беру. - Алматы, 1-2 бөлім. – Алматы, 1990. –157 б.
6. Библер, В. С. Школа диалога культур: Идеи. Опыт. Перспективы. – Кемерово: Алеф, 1993. – 416 с.
7. Курганов С.Ю. Ребенок и взрослый в учебном диалоге. – М.: Просвещение, 1989.
8. Коротаяева Е.В. Образовательные технологии в педагогическом взаимодействии : учебное пособие для вузов / Е. В. Коротаяева. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательство Юрайт, 2019. – 181 с. – (Образовательный процесс). — ISBN 978-5-534-10298-7. — Текст : электронный // Образовательная платформа Юрайт [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/429700> (дата обращения: 30.08.2022).
9. Бағдарламалар. 12 жылдық мектептің 1-4-сыныптары (байқау нұсқасы). – Алматы: «Атамұра», 2004. – 252 б.
10. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығына 187-қосымша «Бастауыш білім беру деңгейінің 2-4-сыныптарына арналған «Қазақ тілі» пәнінен үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту қазақ тілінде)».
11. Арынова Г.Ф., Уайсова Г.И. Бастауыш сынып оқушысы дамуының әлеуметтік- педагогикалық жағдайы. – Алматы: Хабаршы «Педагогика ғылымдары» сериясы. № 4 (68) 2020 ж. – 212-218 б.

Reference:

1. Uchebnyy plan obshcheobrazovatel'noy shkoly (IV–V klassy). – Almaty: RBK, 1997. – 334 s.
2. Kazakhskaya natsional'naya entsiklopediya. Izdaniye Kazakhskoy entsiklopedii, 1998 g., 10 tomov.
3. Salomatov K. I. Praktikum po metodike prepodavaniya inostrannykh yazykov // Inostranny yazyk v shkole. - 1987. - 3. - S. 92-93.
4. Qazaq әdebieti әnciklopediyası.— Almaty: «Arwna Ltd.» JШS, 2010 jul.
5. Beysenbaeva A.A. Pānaralıq baylanıs negizinde oqwshılarǵa ideyalıq-adamgerşilik tārbiе berw. - Almaty, 1-2 bōlim. Almaty, 1990.- 157b
6. Bibler, V. S. Kul'tura dialoga v shkole: idei. Opyt. Perspektiva. - Kemerovo.: Alef, 1993. - 416 s.
7. Kurganov S.YU. Rebenok i vzroslyy v vospitatel'nom dialoge. - M.: Prosveshcheniye, 1989.
8. Korotayeva Ye. V. Obrazovatel'nyye tekhnologii v pedagogicheskom vzaimodeystvii: uchebnik dlya vuzov / Ye. V. V. Korotayeva. — 2-ye izd., pererab. i myach. — Moskva: Izdatel'stvo Yurayt, 2019. — 181 s. — (Uchebnyy protsess). - ISBN 978-5-534-10298-7. — Tekst: elektronnyy // Obrazovatel'naya platforma Yurayt [sayt]. — URL: <https://urait.ru/bcode/429700> (data obrashcheniya: 30.08.2022).
9. Baǵdarlamalar. 12 juldıq mekteptiñ 1-4-sınıptarı (baǵqaw nusqası). Almaty: «Atamura», 2004. – 252 b.
10. Qazaqstan Respublikası Bilim jәne ǵıluм mınıstriniñ 2013 julǵı 3 sәwirdegi № 115 buyrıǵına 187-qosımsha «Bastawısh bilim berw deñgeyiniñ 2-4-sınıptarına arnalǵan «Qazaq tili» päninen ülgilik oqw baǵdarlaması (oqıtw qazaq tilinde)».
11. Arınova G.Ğ., Waysova G.İ. Bastawısh sınıp oqwshısı damwınıñ әlewmettik- pedagogikalıq jaǵdayı. Almaty: Хабаршә «Pedagogika ǵılımdarı» seriyası. № 4 (68) 2020j.- 212-218 b.

МРНТИ 14.01.77

<https://doi.org/10.51889/8887.2022.44.32.028>

Абжанова С.С. *¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан

ТАБЫС ЖАҒДАЯТЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа

Мақалада табыс жағдаяттарын жасау арқылы бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастырудың тиімділігі берілген. Ең алдымен, мақаладағы негізгі ұғымдық категорияларға, яғни «табыс», «табыс жағдаяты», «оқу мотивациясына» философиялық (адамның таза сіңірген еңбегі, бақытқа жетудегі сыртқы көп жоспарлы құбылыс), психологиялық (қуану және өзіне қанағаттану сезімі, эмоцияны сақтау, жеке қасиеттерді дамыту, өзін бағалаудың жоғары балансы, танымдық қызығушылық, мазасыздықтың еш болмауы, жағымсыз ерекшеліктерді өздігінен түзете алуы) және педагогикалық (оқу-танымдық іс-әрекеттегі жақсы нәтижелер еңбектің өнімділігі, өнімнің сапасы, жылдамдық) тұрғыдан талдаулар жасалды. Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын табыс жағдаяты түрлерін жасау арқылы қалыптастыру баяндалады. Табыс жағдаяты түрлері мен функцияларына (қорқынышты жою, табысты нәтижені алға жылжыту, баланың іс-әрекетті орындау тәсілдері мен формаларына жасырын нұсқауы, мотивті енгізу, жеке эксклюзивтілік, белсенділікті жұмылдыру немесе педагогикалық ұсыныс, білімнің бөлшекті бағалануы) сипаттама беріледі. Сабақта табыс жағдаятының түрлерін қолдану бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыруды тиімді ететіндігі талданады. Сондай-ақ мақалада оқу мотивациясының негізгі компоненттері жіктеледі. Оқу мотивациясының компоненттері ретінде оң көзқарасы, нақты мақсат, оған ұмтылу қажеттігі, мақсатқа жету себептері, баланың өз мақсатына жету бойынша табандылығы түсіндіріледі.

Мақаланың эксперименттік-тәжірибелік бөлімінде табыс жағдаяты арқылы оқушылардың нақты білім алу кезіндегі оқу іс-әрекетінің мотивациясы бойынша ішкі дамудың бағыты мен деңгейін анықтау бойынша Л.М. Фридманның «Оқу мотивациясын диагностикалау» әдістемесі жүргізілді. Эксперименттік-тәжірибелік жұмыстарға 112 респондент қатысып, диагностикалаудың пайыздық, сандық көрсеткіштері өңделіп ұсынылды. Ғылыми-әдістемелік ұсыныстар берілді.

Түйін сөздер: табыс, табыс жағдаяты, оқу мотивациясы, танымдық қызығушылық, оқу-танымдық әрекет өнімділігі, жеке эксклюзивтілік.

Абжанова С.С. *¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ СИТУАЦИЮ УСПЕХА

Аннотация

В статье дана эффективность формирования учебной мотивации младших школьников путем создания ситуации успеха. Прежде всего, к основным понятийным категориям в статье относятся философские (чистые заслуги человека, внешнее многоплановое явление в достижении счастья), психологические (чувство радости и удовлетворенности собой, сохранение эмоций, развитие личностных качеств, высокий баланс самооценки, познавательный интерес, (отсутствие тревожности, способность самостоятельно исправлять негативные особенности) и педагогические (хорошие результаты в учебно-познавательной деятельности, качество продукции, скорость). Излагается формирование учебной мотивации младших школьников через создание видов ситуации успеха. Дается характеристика видов и функций ситуации успеха (устранение страха, продвижение успешного результата, скрытое указание ребенка на способы и формы выполнения действия, введение мотива, индивидуальная эксклюзивность, мобилизация активности или педагогическое предложение, детальная оценка знаний). Анализируется, что использование видов ситуации успеха на уроке делает эффективным формирование учебной мотивации младших школьников. Также в статье классифицируются основные компоненты мотивации к обучению. В качестве компонентов учебной мотивации объясняются позитивный настрой, конкретная цель, необходимость ее достижения, причины достижения цели, настойчивость ребенка в достижении своей цели.

В экспериментально-практической части статьи проведена методика Л. М. Фридмана «Диагностика учебной мотивации» по определению направленности и уровня внутреннего развития по мотивации учебной деятельности учащихся при получении конкретных знаний через ситуации успеха. В экспериментально-экспериментальных работах приняли участие 112 респондентов, обработаны и представлены процентные, количественные показатели диагностики. Даны научно-методические рекомендации.

Ключевые слова: успех, ситуация успеха, мотивация к обучению, познавательный интерес, продуктивность учебно-познавательной деятельности, индивидуальная эксклюзивность.

Abzhanova S.^{1*}

¹Kazakh national pedagogical University named after Abai
Almaty, Kazakhstan

THE EFFECTIVENESS OF THE FORMATION OF EDUCATIONAL MOTIVATION OF YOUNGER STUDENTS THROUGH A SITUATION OF SUCCESS

Abstract

The article describes the effectiveness of the formation of educational motivation of primary schoolchildren by creating a situation of success. First of all, the main conceptual categories in the article, namely "success", "success situation", "learning motivation", were analyzed from the philosophical point of view (pure human merit, external multi-plan phenomenon in achieving happiness), psychological (feeling of joy and self-satisfaction, preservation of emotions, development of personal qualities, high balance of self-esteem, cognitive interest, absence of anxiety, self-correction of negative features) and pedagogical (good results in educational and cognitive activity productivity, product quality, speed). The formation of educational motivation of primary schoolchildrens through the creation of types of income conditions is described. The types and functions of the success situation (elimination of fears, promotion of a successful result, hidden instruction of the child in the ways and forms of performing activities, the introduction of a motive, personal exclusivity, mobilization of activity or pedagogical suggestion, fractional assessment of knowledge) are described. It is analyzed whether the use of types of success situations in the lesson makes the formation of learning motivation of primary schoolchildrens effective. The article also classifies the main components of learning motivation. As components of learning

motivation, a positive attitude, a clear goal, the need to strive for it, the reasons for achieving the goal, the child's perseverance in achieving his goal are explained.

In the experimental and technical part of the article, the methodology of L.M. Friedman "diagnostics of learning motivation" was carried out to determine the direction and level of internal development on the motivation of students' learning activities during real learning through the success situation. 112 respondents took part in the experimental and experimental work, the percentage and quantitative indicators of diagnostics were processed and presented. Scientific and methodological recommendations were given.

Keywords: success, success situation, learning motivation, cognitive interest, performance of educational and cognitive activity, personal exclusivity.

Кіріспе. Бастауыш мектептегі білім беруді ізгілендіру оқушылардың мотивациясын және қабілеттерін ашуға, сондай-ақ дамытуға, олардың өзін-өзі іске асыруға бағытталған жағдайлар жасауды көздейді. Бұл бағыт балаға деген құрмет пен сенімге негізделген және мектеп өмірі үшін, оның мазмұны, ұйымдастырылуы мен құралдары, сондай-ақ мектеп ұжымы мүшелерінің өзара әрекеттесу сипатында көрінеді. Бүгінгі таңда қоғам білімге өзінің гуманистік әлеуетін жүзеге асыруға мүмкіндік беріп қана қоймай, оны байытуға жағдай жасайды, оның дамушы, адам түзуші қызметін бірінші орынға қояды. Ендеше бастауыш сынып оқушысының оқуға деген құлшынысын қалыптастыруға білім беру құрылымының басқа әлеуметтік институттарға қатысты ашықтығы мен оқу үдерісіне қатысушы субъектілердің өзара әрекеттесуі, әртүрлі көзқарастарды білдіру және жүзеге асыру еркіндігі; баланың жеке дамуын прогрессивті және жетекші деп тануы, оқушы үшін табыс жағдайын жасауы маңызды болады.

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 4-тарау, 13-бабы бойынша білім беру мазмұнын: «Білім беру мазмұны - жеке адамның біліктілігі мен жан-жақты дамуын қалыптастыру үшін негіз болып табылатын білім берудің әрбір деңгейі бойынша білімдер жүйесі (кешені)» деп көрсетеді [1]. Осыған орай оқыту үдерісінде білім алушылардың оқуға деген саналы көзқарасын қалыптастыру, оларды тұлға ретінде дамыту мүмкіндіктерін жасау қажеттігі туындайды.

Қазақстан Республикасы Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының «Жалпы орта білім беру деңгейінің нәтижесі ретіндегі кең ауқымды дағдылар білім алушыларға ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды өзіне үйлесімді үйлестіруге, кез-келген өмірлік жағдайларда функционалдық сауаттылығы мен бәсекеге қабілеттілігін көрсетуге, сондай-ақ оқу және қолданбалы тапсырмаларды шешуге мүмкіндік береді» делінген [2].

Бастауыш сыныпта оқушылардың оқу мотивациясын қалыптастырудың бір жолы – табыс жағдаяты. «Табысты» оқуға байланысты шетелдік және отандық зерттеушілерді бірнеше топтарға бөліп қарастыруға болады:

- табысты оқыту арқылы тұлғаның білімге деген мотивациясының деңгейі және табысты әрекет ету Дж.Аткинсон, Д.Мак-Клелланд, К.Рождерс, Э.Фромм және т.б.;

- білім беру үдерісіндегі оқу әрекетінің табысты құрылуы, білім алуда табысқа жету А.В. Мудрик, Р.Берне, А.Қ. Рысбаева, Ш.Т. Таубаева, Н.Н. Хан және т.б.;

- табыс жағдайының бала дамуына әсері, табыс жағдаятын оқу мотивациясын қалыптастыруда негіздеу Ш.А. Амонашвили, А.С. Белкин, О.А. Яшнова, У.Глассер және т.б.

Жоғарыда қарастырылған зерттеулерге сүйенсек, әр мұғалім оқушылармен формальды және бейресми байланыстардың тұтас жүйесімен байланысты, баланың табиғаты бойынша қоғам, оқушының отбасы, оқушы өз ар-ожданының алдында жауапкершілік алуы маңызды. Білім беру үдерісінде табысты оқу үшін табыс жағдаяттарын құруды, оны әр сабақта негізге алуды жолға қойсақ, онда баланың өмірге ашық болуға ұмтылуына, оқушының бойына күш-қуат ұялатуға мүмкіндік туады. Ал бұл ретте білім негізі қаланатын бастауыштан бастап табыс жағдаяттарын құру бізге бастауыш сынып мұғалімінің тұлғаны көруі, оның бірегейлігін, таптырмасын мойындауы, **оқушылардың ойын, сезімін, таңдау еркіндігін** құрметтеуге алып келеді.

Біз мақаламызда бастауыш сынып оқушыларының оқуға мотивациясын табыс жағдаяттары арқылы қалыптастыру мәселелерін қарастырамыз. Сондықтан ең алдымен «табыс», «табыс жағдаяты», «оқу мотивациясы» ұғымдық категориялары теориялық тұрғыдан негізделіп, мұндағы ғылыми түсініктердің өзекті мағынасына сүйене отырып, бастауыш білім берудегі табыс жағдаяттарын құру көзделеді және оның тиімділігін тәжірибе барысында айқындайтын боламыз.

Зерттеудің әдістері мен материалдары. Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастырудағы табыс жағдаятын дайындау барысында біз, бірнеше зерттеу әдістеріне сүйенетін боламыз. Мақалада теориялық зерттеу әдістері: «табыс», «табыс жағдаяты», «оқу мотивациясы»

ұғымдарының көп қырлы мазмұнын сипаттауда философиялық, психологиялық және педагогикалық аспектілерді талдау, жинақтау, құрылымдау, алгоритмдеу, ал эмпирикалық зерттеу әдістері: сауалнама, диагностикалау, табыс жағдаяттарын құруға арналған оқыту семинарының бағдарламасы, бақылау және т.б. қажет болады.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастырудағы табыс жағдаятын дайындаудағы ең алдымен «табыс» ұғымының мәнін философиялық тұрғыдан сипаттайтын боламыз. «Табыс» ұғымы ежелгі грекиялық философтар еңбегінде мақсатқа жетуде білім фоны болып табылады. Толығырақ талдайтын болсақ:

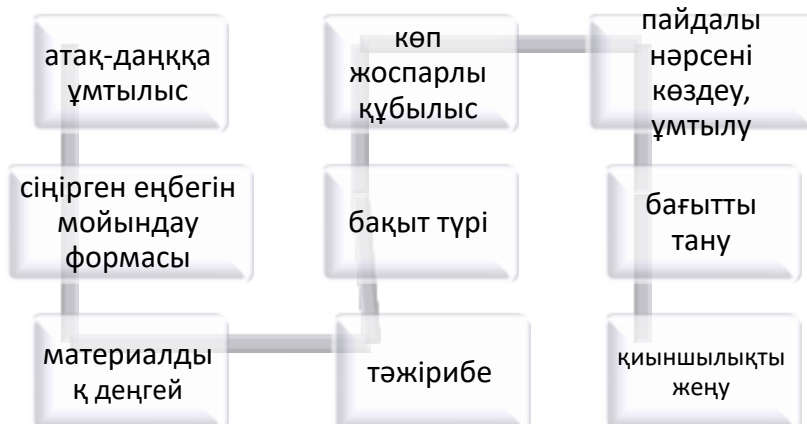
- *Платон бойынша*: «табыс – атақ-даңққа ұмтылыс, ал атақ – тұлғаның қандай да бір сіңірген еңбегін мойындау формасы, адамның **шынайы және жалған құндылықтарын** бағалау», бұл тұста Платон табысты шынайы және жалған деп бөліп отыр; шынайы – адамның таза сіңірген еңбегі, ал жалған құндылық – материалдық деңгейдегі табыс деп қарастырылады [3];

- *Аристотель бойынша*: «табыс – оны иеленген, мойындаған адамдарға байланысты болатын **бақытқа жетудегі сыртқы көп жоспарлы құбылыс**, табыс – бұл әрекетіңнен көрінетін мақсат», яғни табыс – бақыт түрлерінің бірі және оған жетуде әрекет ету маңызды [3, 268 б.];

- *Бэкон бойынша*: «Ғылымдар табысы» еңбегінде адамның табысты болуында таным негізінде тек қана **тәжірибе** қажет. Білім мен тәжірибенің көздегені – жаңа нәрселердің, адамның өз әрекетінде жетістіктерге жетуіне, адамның табиғатқа үстемдік етуіне көмектесу. Сондықтан **білім-күш**, деп өзінің философиялық кредосын бейнелейтін афоризмін енгізеді [4];

- *жаңа дәуір философиясында (О.И. Якутина) бойынша*: «табыс – пайдалы нәрсені көздеу, оған жетуде ұмтылу, **әрекеттің сәтті болуы**, оған белгілі бір әрекет ету арқылы жету, **нәтижеге жету, бағытты тану, қиыншылықты жеңу**» деп тұжырымдалады [5].

Табыс категориясының философиялық тұжырымдамасы – бұл белгілі бір тәртіп бойынша өмірге бейімделуде ұмтылыстар, құндылықтарды бағалау, көп жоспарлардың орындалуы, бақытқа жету және сәттіліктерді және т.б. қамтиды. Философиялық түсініктерді талдауда біз, «табыс» ұғымының мәні мен мазмұнын *индивидтің мәртебелік жетістігі, мәдениет құндылығы* екендігін айқындап отырмыз (1-суретте).

1-сурет. «Табыс» философиялық категория ретінде

С.Л. Рубинштейн психологиялық зерттеулерінде: «**табыс** – бұл жеке тұлғаның көздеген нәтижесінің ойдағыдан немесе тіпті күткенінен де асып түсетіндіктен *қуаныш, шаттық, қанағаттану* сезімдерін адамның басынан өткеруі» деп тұжырым жасайды. Автордың тұжырымы бойынша табыс – іс-әрекет арқылы жақсы нәтижеге жету жағдайындағы алынатын қуану және қанағаттану сезімдері ретінде қарастырылады. Ендеше бастауыш сынып оқушыларын табыс жағдаяттары арқылы оқытуда бала бойындағы қуану, нәтижеге жұмыс жасауы, кез-келген болмыста қанағаттануына мүмкіндік беріледі.

Психологиялық аспектідегі А.Белкиннің пікірінше, «*табыс* – бұл **қуаныш күйін сезіну**, адамның өз **қызметінде ұмтылған нәтижесі** оның үміттерімен сәйкес келгендіктен немесе олардан асып түскендіктен **қанағаттану үдерісі**» деп нақтыланады [6]. Бұл тұрғыда психология бойынша табыс сезімі эйфория сезіміне ұқсас екендігі белгілі.

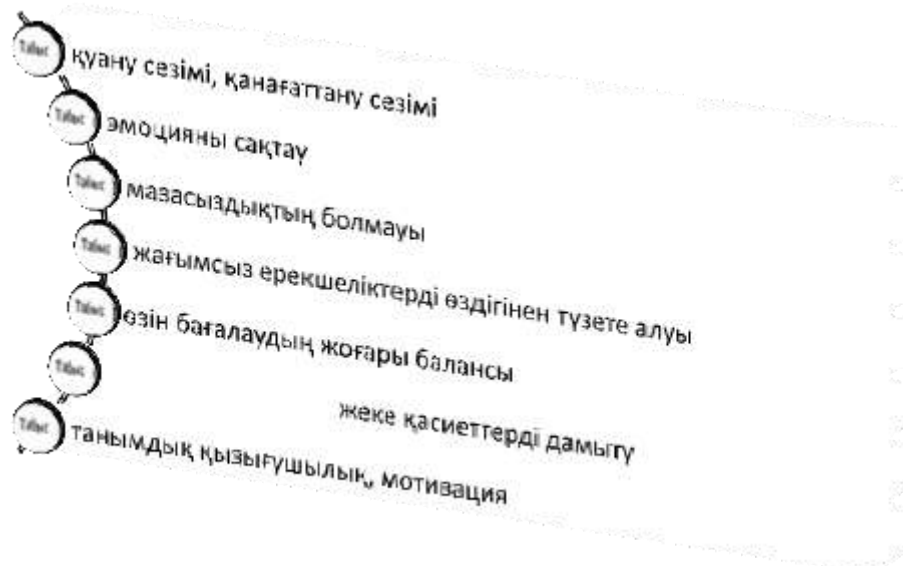
Табысқа байланысты:

- *оқу мотивациясын арттыру, танымдық қызығушылықты дамыту;*

- сабақта өнімділікті ынталандыру;
- бала өзінің жағымсыз ерекшеліктерін өздігінен түзету: мазасыздық, күдіктену, сенімсіздік, өзін-өзі бағалаудың төмендігі немесе мүлдем болмауы, кездеспеуі;
- жеке қасиеттерді дамыту: бастамашылдық, белсенділік, шығармашылық;
- сыныптастарымен қолайлы эмоционалды жағдайды сақтау және т.б. эмоцияларды сезіну әрекеттерінің орындалуы бастауыш сынып оқушыларының мотивациясын күшейте түседі [7].

Сыныптағы қолайлы психологиялық климат бастауыш сынып мұғалімі мен оқушысының ынтымақтастығындағы табыс көрсеткіштерінің бірі болып табылады, яғни оқушы мен мұғалімнің өзі қабылдаған жағымды эмоциялардың әсері субъектілердің денсаулығына пайдасын анықтайды. Демек, жоғарыда ғалымдардың «табыс» ұғымына психологиялық тұрғыдағы тұжырымдары білім алуға қатысушы субъектілердің (мұғалім, оқушы т.б.) оқу мотивін қалыптастыруға, баланың білімді қабылдауы бойынша нәтиже-ге жетуі, ал мұғалімнің оқыту бойынша нәтиже беруінде маңызды рөлді атқарады.

Жалпы алғанда, қуану сезімі, қанағаттану сезімі, эмоцияны сақтау, жеке қасиеттерді дамыту, өзін бағалаудың жоғары балансы, танымдық қызығушылық, мотивация, мазасыздықтың болмауы, жағымсыз ерекшеліктерді өздігінен түзете алуы және т.б. табыстың психологиялық атрибуттары ретінде танылады. «Табыс» түсінігінің психологиялық мәні әлеуметтік тұрғыдан «индивид-индивид» координатында түсіндіріледі, оны біз 2-суретте ұсынып отырмыз.

2-сурет. «Табыс» ұғымының психологиялық мәні

«Табыс» ұғымы тәуекел теориясында да қарастырылады. Бұл теорияның негізінде қазіргі заман классикалық индустриалды қоғамнан тәуекел қоғамына ауысу деген идея жатыр [8]. Демек, біз жаңа әлеуметтік орта, жаңа әлеуметтік құрылым, сондай-ақ осы құрылымда алға жылжудың жаңа ережелері, табысқа жету тетіктері туралы айта аламыз. Сондықтан тәуекел қоғамындағы табысты адам – бұл жаңа мінез-құлық үлгілерін меңгерген, яғни тәуекелдерді басқаруға қабілетті тұлға болып табылады. Психологиялық негіздеуде табыс «индивид-индивид» координаттарында сипатталатындықтан, табысқа талпынуда және оны жүзеге асыру жолдарын субьектаралық және интерактивті тұрғыдан қарастыру жағдайы алға шығарылады.

С.И. Ожегов сөздігінде «табыс» ұғымына келесідей мазмұндық құрамалар ұсынылған: 1) қандайда бір жетістікке жетуге сәттілік; 2) қоғамның мойындауы; 3) қоғамдық мәнділік, жұмыстағы, оқу-танымдық іс-әрекеттегі жақсы нәтижелер және т.б. [9].

В.И. Даль сөздігінде: «табыс» – қандайда бір іс-әрекеттегі **бәсекелестік, сәттілік, сәтті қатынас, қажеттілікке жету**», - деген анықтама беріледі [10]. Бұл ретте модернизация, жаһандану, технология жаңа қоғамды, яғни негізгі проблема тәуекел жасау мен олардың алдын алу мәселесі болып табылатын жаңа органы тудырады.

Педагогикалық аспектіде: «табыс» білім беру үдерісінде табысқа қол жеткізген адамға тән қасиет деп қарастырылады. Бұл баланың мектептегі жетістігі және мұғалімнің оқушыларды тәрбиелеудегі жетістіктері, сонымен бірге ата-аналардың балаларды тәрбиелеудегі табысы болуы мүмкін.

Ал табысты адам моделін жасау педагогикалық феноменде басымдыққа ие. Осы орайда Е.К. Климов табыс түсінігін кез-келген әрекеттің маңызды сипаттарының бірі деп тұжырымдай отырып, іс-әрекет табыстылығының өлшемдеріне: **еңбектің өнімділігі, өнімнің сапасы, жылдамдық, еңбек әрекетінің нәтижелілігі** және т.б. жатқызады [11].

А.Қ. Рысбаева ғылыми зерттеулерінде: «іс-әрекеттің табыстылығы» ертеден қалыптасқан категория екендігі және оның білім беру, оқыту, тәрбие, әлеуметтендіру т.б. негізгі категориялармен тығыз байланыстылығын ашып көрсетеді. Ғалым педагог «іс-әрекеттің табыстылығы табысты оқыту мен тәрбиенің маңызды ішкі өлшемі, табыстылық ХХІ ғасырдағы педагогика ғылымының басты категориясы болып табылады» - деп тұжырымдайды [12]. Автордың пікірімен келсіе отырып, педагогикадағы табыс күрделі әрі көп мағыналы сипатқа ие бола алады. Олай дейтіміз, бастауыш сынып оқушысы үшін табыс – қуану, шаттану және жақсы үлгерім, ал мұғалім үшін табыс – білім әрекетінің нәтиже беруі, оқудағы өнімділік бола алады. Мысалы, Н.А. Кибальченко «оқу әрекетінің табыстылығы нәтижемен, яғни үлгеріммен анықталады», - деп есептейді [13].

Табысты оқушы немесе табысты мұғалім идеалын жасауда табыс жағдаяттарының маңызы ерекше. Теориялық талдаулардан байқап отырғанымыздай, табыс – бұл екі жақты, көп қырлы ұғым. Сондықтан бастауыш білім беру үдерісінде табыс жағдаяты арқылы жүзеге асыру білімнің нәтижеге бағытталуын көрсетеді.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, **табыс жағдаяты** – бұл жеке тұлғаның да, тұтастай алғанда ұжымның да қызметінде айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік туғызатын жағдайлардың мақсатты, ұйымдастырылған үйлесімі.

Бастауыш білім беруде мұғалімнің іс-әрекетінің басты мәні – әр оқушыға табыс жағдаятын жасау. Біз жоғарыда табыс ұғымына талдаулар жасадық, бірақ «табыс» және «табыс жағдаяты» ұғымдарын ажырату маңызды. **Жағдай** – табысты қамтамасыз ететін жағдайлардың жиынтығы, ал табыстың өзі – осындай жағдайдың нәтижесі. *Жағдай* – бұл мұғалім ұйымдастыра алатын нәрсе: қуаныш, сәттілік тәжірибесі, бұлар субъективтілік, ол сырттан қарағанда бізге көрінбеуі, байқалмауы мүмкін. Мұнда мұғалімнің міндеті – әр оқушыға жетістікке жету қуанышын сезінуге, өз мүмкіндіктерін сезінуге, өзіне сенуге мүмкіндік беру.

Табысқа жету жағдайларын жасау бастауыш сынып мұғалімдері мен оқушылары арасындағы ынтымақтастыққа әкеледі. Табыс жағдайындағы субъектілердің өзара әрекеттесу асимметриясы, яғни бала жетіспейтін білімді іздейді; баланың танымдық бастамасы, оқушы белсенді, әлі нені үйрену керек екенін түсінеді; жаңа білімге нақты сұраныспен жүгіну, яғни білмеген жағдайда мұғалімге олардың қиындықтарына шағымданбай жүгіну бұл өз кезегінде бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастырады. Оқудағы табыс – баланың ішкі күш-қуатының бірден-бір көзі, қиындықтарды жеңуге күш-қуатын, оқуға деген құштарлығын тудырады, мотивациясын арттырады және танымдық қызығушылықтарын дамытады, оқушының оқу әрекетінен қанағаттануын сезінуге мүмкіндік береді. Ендеше мотивация ұғымы жайлы талдау жасағанды жөн санаймыз.

Алғаш рет «**мотивация**» сөзін А.Шопенгауэр «жеткілікті себептердің төрт қағидасы» мақаласында қолданған. Содан кейін бұл термин адам мен жануарлардың мінез-құлқының себептерін түсіндіру үшін психологиялық күнделікті өмірге мықтап кірді. Оның пікірінше, «мотивация – бұл ішкі жағынан көрінетін себеп» [14], деп анықтаса, Г.М. Коджаспирова «мотивация – бұл адамның іс-әрекетінің мазмұнын, бағытын және сипатын, оның мінез-құлқын анықтайтын тұрақты мотивтердің жиынтығы» деп түсіндіреді [15]. Ал Е.А. Ильин былай деп жазады: «*Мотивтендіру* мақсаттың пайда болуына байланысты. Адамды әрекетке итермелеуге тек мақсат қою арқылы талаптандыруға болады» [16]. Демек, мотив – оқу іс-әрекетінің ішкі түрткісі, дәлірек айтқанда оқу мотивінің қалыптасуына ықпал ететін факторлардың бірі – оқушы үшін оқудың мәні. Оқушылардың оқудың мәнін саналы түсінуі олардың оқу іс-әрекетіне ұмтылысының тууына жағдай жасайды.

Е.Г. Биллок және Н.С. Круглованың еңбектерінде: «мотивация» ұғымы екі мағынада түсіндіріледі: «мінез-құлықты анықтайтын факторлар жүйесі ретінде және белгілі бір деңгейде мінез-құлық белсенділігін ынталандыратын, қолдайтын үдерістің сипаттамасы ретінде» [17] делінген. Демек, ғалымның «мотивация» жайлы берген пайымдаулары баланың мінез-құлық тұрақтылығын реттеуші фактор деп түсініге болады.

Х.Хекхаузен: «мотивация – адам қызметінің пайда болуының қажетті шарты» деп жазады, өйткені ол барлық психикалық салаларды қамтиды. Мотивтер «Жеке орта» қарым-қатынасының мақсатты жағдайымен анықталады, оның қалыптасуы жеке даму процесінде жүреді. Айта кету керек, әр адамның

кез-келген мотивтері жеке-жеке көрінеді осыған байланысты әр түрлі адамдар үшін мотивтердің әртүрлі иерархиялары болады [18].

Қазіргі білім беру жүйесінде ең маңызды мәселенің бірі оқытудың тиімділігін арттыру болып табылады. Оқу мотивациясын қалыптастыру – бұл тұлғаны дамыту және тәрбиелеу мәселелерін шешу.

Оқу мотивациясы келесі компоненттерден тұрады:

- білім алушының оң көзқарасы;
- нақты мақсат, оған ұмтылу керек;
- мақсатқа жету себептері;
- өз мақсатына жету бойынша табандылық.

Оқу мотивациясы – оқу іс-әрекетін жүзеге асыруға бағытталған күш-жігерді бағыттайтын және қолдайтын үдеріс. Бұл олардың мотивтерінен, мақсаттарынан, сәтсіздіктерге реакцияларынан және оқушының жаңа білім алу қажеттіліктерінен тұратын күрделі жүйе. Оқушылардың ынтасы олардың табыстылығына, білім деңгейіне, өмір бойы оқуға деген ықыласына байланысты. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын табыс жағдаяттары арқылы қалыптастыру бізге өз тиімділігін береді деп сенеміз. Ең алдымен, *табыс жағдаяттарының түрлері* маңызды. Табыс жағдаяты түрлері, бұл балаға берілген тапсырманы жеңіл әрі қиналмай орындауға көмектесетін қолайлы психологиялық фон жасайды, яғни бастауыш сыныптағы оқушылардың табысқа жетуіндегі өз бетінше орындалатын іс-әрекет процесі мен нәтижесінен қанағаттанудың субъективті тәжірибесі жүзеге асырылады. Табыс жағдаяттарының түрлері мен оның функцияларын 1-кестеде ұсынамыз.

Табыс жағдаяттары түрлері келесідей:

- **қорқынышты жою** – өзіне деген сенімсіздікті, ұялшақтықты, тапсырманы орындаудағы өзін және басқаларды бағалаудан қорқуды жеңуге көмектеседі. «Біз бәріміз тырысамыз және іздейміз»; «адамдар өз қателерінен сабақ алады және басқа шешімдерді табады»; «БЖБ немесе ТЖБ тапсырмалары өте оңай, біз бұл материалды сізбен бірге қарастырдық».

Кесте 1 – Табыс жағдаяттарының түрлері және функциялары

р/с	Табыс жағдаяты түрлері	Табыс жағдаяттары	Табыс жағдаяттарының функциялары
I	Қорқынышты жою	«Біз бәріміз тырысамыз және іздейміз»; «адамдар өз қателерінен сабақ алады және басқа шешімдерді табады»; «БЖБ немесе ТЖБ тапсырмалары өте оңай, біз бұл материалды сізбен бірге қарастырдық».	Өзіне деген сенімсіздікті, ұялшақтықты, тапсырманы орындаудағы өзін және басқаларды бағалаудан қорқуды жеңуге көмектеседі.
II	Табысты нәтижені алға жылжыту	«Сіз міндетті түрде табысқа жетесіз»; «Мен тіпті сәтті нәтиже беретініңізге күмәнданбаймын».	Мұғалімге шәкіртінің міндетті түрде тапсырманы орындайтынына сенімділігін білдіруге көмектеседі. Бұл өз кезегінде баланың өз күштері мен мүмкіндіктеріне деген сенімін оятады.
III	Іс-әрекетті орындау тәсілдері мен формаларына жасырын нұсқауы	«Мүмкін, ең дұрысы ...»; «Жұмысты орындағанда, ұмытпа...».	Баланы жеңіліске ұшыратпауға көмектеседі, тұспалдау және тілек арқылы қол жеткізіледі.
IV	Мотивті енгізу	«Сенің көмегіңіз жолдастарың жеңе алмайды...».	Балаға бұл әрекет не үшін, кім үшін орындалатынын, оны жасағаннан кейін өзін жақсы сезінетінін білдіртеді.
V	Жеке эксклюзивтілік	«Тек сен ғана...»; «Мен сенетін жалғыз адамсың...»; «Мен бұл өтінішті сізден басқа ешкімге жасай алмаймын ...».	Баланың алдағы немесе орындалатын әрекеттегі күш-жігерінің маңыздылығын көрсетеді.
VI	Белсенділікті жұмылдыру	«Біз көп күте алмаймыз...»; «Мен сенен нәтижені жақын арада	Нақты әрекеттерді жүзеге асыруға ынталандырады.

	немесе педагогикалық ұсыныс	көргім келеді...».	
VII	Білімнің бөлшекті бағалануы	«Сіз, әсіресе бұл түсіндіруде өте сәтті орындадыңыз»; «Маған бәрінен де сіздің жұмысыңыз ұнады...»; «Сіздің жұмысыңыздың бұл бөлігі ең жоғары бағаға лайық».	Нәтиженің тұтастай емес, оның кейбір жеке бөлшектерінің сәттілігін эмоционалды түрде сезінуге көмектеседі.

- **табысты нәтижені алға жылжыту** – мұғалімге шәкіртінің міндетті түрде тапсырманы орындайтынына сенімділігін білдіруге көмектеседі. Бұл өз кезегінде баланың өз күштері мен мүмкіндіктеріне деген сенімін оятады. «Сіз міндетті түрде табысқа жетесіз»; «Мен тіпті сәтті нәтиже беретініңізге күмәнданбаймын».

- **баланың іс-әрекетті орындау тәсілдері мен формаларына жасырын нұсқауы** – баланы жеңіліске ұшыратпауға көмектеседі, тұспалдау және тілек арқылы қол жеткізіледі. «Мүмкін, ең дұрысы...»; «Жұмысты орындағанда, ұмытпа...».

- **мотивті енгізу** – балаға бұл әрекет не үшін, кім үшін орындалатынын, оны жасағаннан кейін өзін жақсы сезінетінін көрсетеді: «Сенің көмегіңіз жолдастарың жеңе алмайды...».

- **жеке эксклюзивтілік** – баланың алдағы немесе орындалатын әрекеттегі күш-жігерінің маңыздылығын көрсетеді. «Тек сен ғана...»; «Мен сенетін жалғыз адамсың...»; «Мен бұл өтінішті сізден басқа ешкімге жасай алмаймын...».

- **белсенділікті жұмылдыру немесе педагогикалық ұсыныс** – нақты әрекеттерді жүзеге асыруға ынталандырады. «Біз көп күте алмаймыз...»; «Мен сенен нәтижені жақын арада көргім келеді...».

- **білімнің бөлшекті бағалануы** – нәтиженің тұтастай емес, оның кейбір жеке бөлшектерінің сәттілігін эмоционалды түрде сезінуге көмектеседі. «Сіз, әсіресе бұл түсіндіруде өте сәтті орындадыңыз»; «Маған бәрінен де сіздің жұмысыңыз ұнады...»; «Сіздің жұмысыңыздың бұл бөлігі ең жоғары бағаға лайық».

Табысқа жету сезімі болмаса, баланың мектепке және оқуға деген қызығушылығы жоғалады, бірақ оның оқу іс-әрекетінде табысқа жетуіне білім мен дағдылардың жетіспеушілігі, психологиялық және физиологиялық даму ерекшеліктері, өзін-өзі тану әлсіздігі сияқты бірқатар жағдайлар кедергі жасайды. Ол үшін бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыру жолға қойылуы қажет, яғни бұл ретте әдістемелік күш сала отырып, сабақта табыс жағдаяттарын жүзеге асырушы әдіс-тәсілдерді пайдалану қажеттігі туындайды. Ендеше біз, мақаламыздың келесі кезеңінде бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыруға арналған әдістемелік операцияларға байланысты сабақта табыс жағдайын құрудың әдіс-тәсілдер жүйесін талдайтын боламыз.

Зерттеу нәтижелері.

Мұғалімнің іс-әрекеті – оқыту әдістемесінің жүйесі негізінде құрылады. Әдіс-тәсілдер көмегімен мұғалім оқушыларға табыс жағдаятын сезіну үшін жағдай жасай алады.

Табысты оқудың мотивациялық факторы интеллект факторына қарағанда күштірек, ол табыс үшін оқу үдерісін мотивациялық қамтамасыз ету қағидасына сүйенеді.

Оқытудың әртүрлі мотивтерінің ішінде, атап айтқанда, баладағы сыртқы және ішкі мотивтер маңызды болып саналады.

Табыс жағдаяты арқылы оқу мотивациясын қалыптастырудың қажеттілігін анықтау мақсатында біз, бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыру деңгейін диагностикалау жұмыстары бойынша Л.М. Фридманның «*Оқу мотивациясын диагностикалау*» әдістемесі жүргізілді.

Л.М. Фридман: «*егер әрекетті ынталандыратын мотивтер онымен байланысты болмаса, онда олар бұл қызметке сыртқы деп аталады; егер іс-әрекеттің өзімен тікелей байланысты мотивтер болса, онда олар ішкі мотивтер*» деп айырмашылығын сипаттайды [19].

Осыған байланысты мақала авторы диагностика әдістемесін жасады мүмкін болатын пәнді зерттеу мотивациясының бағыттары біл ім беру процесінде қолданылады және өсудің негізі болып табылады оқытудың тиімділігі.

Әдістеменің мақсаты – оқушылардың нақты білім алу кезіндегі оқу іс-әрекетінің мотивациясы бойынша ішкі дамудың бағыты мен деңгейін анықтау.

Әдістеменің жалпы сипаттамасы. Әдістеме 20 пайымдаудан және ұсынылған жауап нұсқаларынан тұрады. Жауаптар оң және теріс белгі түрінде арнайы бланкіде немесе қарапайым қағаз парағында жазылады. Өңдеу кілтке сәйкес жүзеге асырылады. Техниканы барлығымен жұмыс істеуде қолдануға болады, яғни өзін-өзі талдауға және өзін-өзі есептеуге қабілетті білім алушылардың санаттары шамамен 12 жастан басталады.

Тест-сауалнаманың мазмұны.

Нұсқаулық.

Сізге оқыту тиімділігін арттыруға бағытталған зерттеуге қатысу ұсынылады. Әр сөзді оқып шығыңыз және белгілеу арқылы зерттелетін пәнге деген көзқарасыңызды білдіріңіз, бұл үшін келесі жауаптарды қолдана отырып, мәлімдеме нөмірлерін белгілеу қажет:

- **дұрыс (+ +);**
- **мүмкін дұрыс (+);**
- **мүмкін дұрыс емес (-);**
- **дұрыс емес (- -).**

1. Бұл тақырыпты үйрену маған көп нәрсені білуге мүмкіндік береді, өзіңіз үшін маңызды, өз қабілеттеріңізді көрсетіңіз.

2. Пән маған қызықты және мен осы пәннен мүмкіндігінше көп білгім келеді.

3. Бұл пәнді оқуда маған жеткілікті білімді сабақта аламын.

4. Осы пән бойынша оқу тапсырмалары мені қызықтырмайды, мен оларды мұны мұғалім талап ететіндіктен жасаймын.

5. Бұл тақырыпты зерттеу кезінде туындайтын қиындықтар оны одан сайын қызықты етеді.

6. Оқулықтар мен ұсынылған пәндерден басқа осы пәнді оқу кезінде қосымша әдебиеттерді өзім оқимын.

7. Осы тақырып бойынша теориялық сұрақтар қиын, зерттеу болмайтындай деп санаймын.

8. Егер бұл тақырып бойынша ешкім жұмыс істемесе, мен оны анықтауға тырысамын және түбіне жетемін.

9. Осы пән бойынша сабақта «Сіз мүлдем оқығыңыз келмейді» деген жағдаяттарды есту менде жиі кездеседі.

10. Мен белсенді жұмыс істеймін және тапсырмаларды тек мұғалімнің бақылауымен орындаймын (оқытушы).

11. Осы пән бойынша зерттелген материалды қызығушылықпен сыныптастарымен (достарымен) бос уақытта (үзілісте, үйде) талқылаймын.

12. Мен осы пән бойынша тапсырмаларды өз бетінше орындауға тырысамын, қиналғанда маған кеңес беріп көмектескенді ұнатамын.

13. Мүмкіндігінше, жолдастарымнан есепті мен үшін шығарып беруін сұраймын.

14. Менің ойымша, осы пән бойынша барлық білім құнды және осы тақырып бойынша мүмкіндігінше білу керек.

15. Бұл пәнді бағалау мен үшін білімнен гөрі маңызды.

16. Егер мен сабаққа нашар дайындалсам, онда мен қатты ренжімеймін және алаңдамаймын.

17. Менің бос уақытымдағы қызығушылықтарым мен құмарлықтарым деректермен байланысты.

18. Тапсырманы түсіну маған қиындықпен беріледі, мен өзімді оқу тапсырмаларын орындау үшін мәжбүрлеуім керек.

19. Егер ауру (немесе басқа себептер) болса, мен берілген тақырыпты сабақта өткізіп жіберемін, содан кейін бұл мені қынжылтады.

20. Егер мүмкін болса, мен бұл тапсырманы кестеден алып тастар едім (оқу жоспары).

Іске асыру және тәжірибеде қолдану.

Ұсынылған техниканы оқушылардың үлгермеу себептерін анықтау үшін; бағытына қарай оқушылардың санаттарын анықтау үшін; пәнді оқу мотивациясы (сыртқы мотивацияның үстемдігі мен ішкі мотивацияның және орта типтің үстемдігін; оқу үдерісінде оқушыларды психологиялық сүйемелдеуді қамтамасыз ету үшін оқыту; оқу пәндерін оқытудың тиімділігін зерттеу үшін және оны жетілдірудің резервтерін іздеуде қолдануға тиімді екендігін көрсетті.

Нәтижелерді талдау.

Эксперименттік алаң Түркістан облысы, Шымкент қаласы, Абдраш Назарбеков атындағы №87 жалпы білім беретін мектеп бастауыш сыныптарында өткізілді.

Эксперименттік-тәжірибелік жұмыстарға қатысушы 112 респонденттерге табыс жағдаяты арқылы оқу мотивациясын қалыптастырудың қажеттілігін анықтау мақсатында диагностикалауды Л.М. Фридманның «Оқу мотивациясын диагностикалау» әдістемесі арқылы анықтадық. Эксперименттік-тәжірибелік жұмыстарға қатысқан барлығы 112 оқушы, ЭТ-54, БТ-58 оқушы болды.

Сауалнама көрсеткіштерін есептеу кілтке сәйкес жүргізіледі, мұндағы «Иә» оң жауаптарды білдіреді (дұрыс; мүмкін дұрыс), ал «жок» – теріс (мүмкін дұрыс емес; дұрыс емес) дегенді білдіреді.

Кілт

ИӘ	1, 2, 5, 6, 8, 11, 12, 14, 17, 19
ЖОҚ	3, 4, 7, 9, 10, 13, 15, 16, 18, 20

Кілтпен әр сәйкестік үшін бір ұпай беріледі. Неғұрлым жоғары жиынтық ұпай болса, оқудың ішкі мотивациясының көрсеткіші соғұрлым жоғары болады. Пәнді оқудағы төмен жиынтық ұпайларда сыртқы мотивация басым болады.

Сыртқы мотивация:

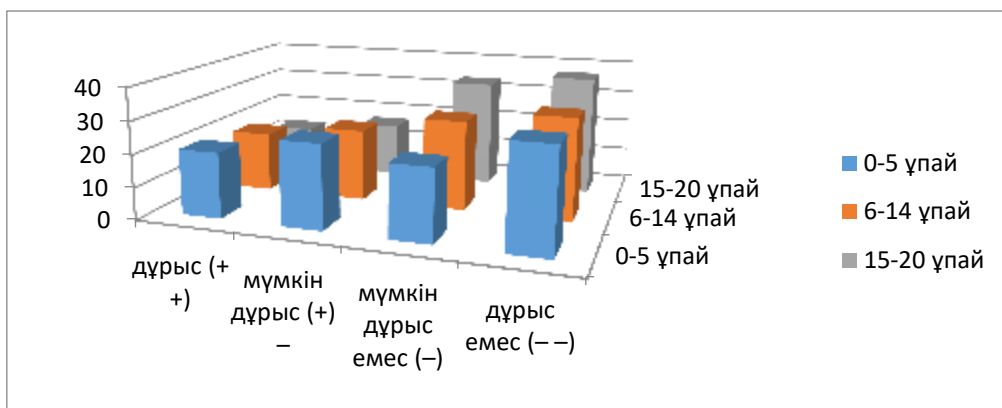
- 0-10 ұпай – сыртқы мотивация;
- 11-20 ұпай – ішкі мотивация.

Ішкі мотивация деңгейін анықтау үшін мыналарды қолдануға болады, сондай-ақ келесі нормативтік шкалалар:

- 0-5 ұпай – ішкі мотивацияның төмен деңгейі;
- 6-14 ұпай – ішкі мотивацияның орташа деңгейі;
- 15-20 ұпай – ішкі мотивацияның жоғары деңгейі.

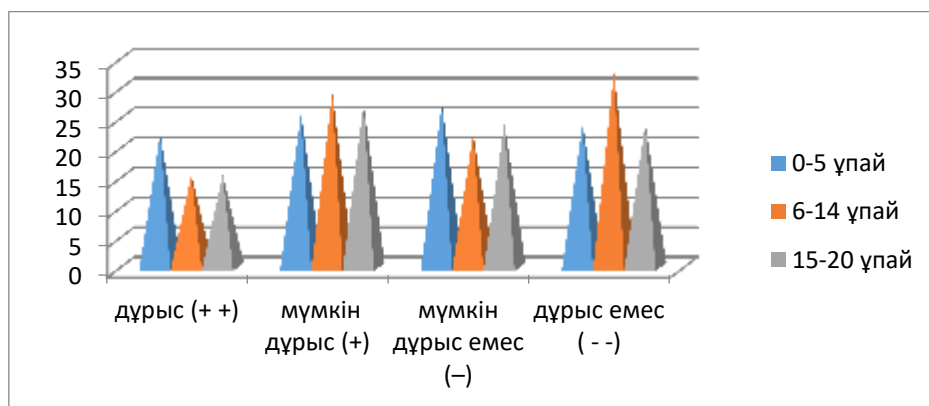
Кесте – 2 Анықтау эксперименті бойынша Л.М. Фридманның «Оқу мотивациясын диагностикалау» әдістемесінің ЭТ пен БТ-дағы көрсеткіштері

Респондент	Эксперименттік топ (54)								Бақылау тобы (58)							
	дұрыс (+)		мүмкін дұрыс (+)		мүмкін дұрыс емес (-)		дұрыс емес (- - -)		дұрыс (+)		мүмкін дұрыс (+)		мүмкін дұрыс емес (-)		дұрыс емес (- - -)	
шкалалар	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
0-5 ұпай	11	20,3	14	25,9	12	22,2	17	31,4	13	22,4	15	25,8	16	27,5	14	24,1
6-14 ұпай	10	18,5	12	22,2	15	27,7	17	31,4	9	15,5	17	29,3	13	22,4	19	32,7
15-20 ұпай	7	12,9	9	16,6	18	33,3	20	37,0	9	15,5	16	27,5	14	24,1	14	24,1

3-сурет. Анықтау эксперименті бойынша Л.М. Фридманның «Оқу мотивациясын диагностикалау» әдістемесінің ЭТ-дағы пайыздық көрсеткіштері

Диагностика жұмыстарындағы анықтау экспериментінде Л.М. Фридманның «Оқу мотивациясын диагностикалау» әдістемесі бойынша ЭТ пен БТ-дағы көрсеткіштерін статистикалық талдауда біз, 4-сынып оқушыларының білімге сыртқы және ішкі мотивациясының өзара қатынасын анықтадық. ЭТ-да 0-5 ұпай – ішкі мотивацияның төмен деңгейі бойынша «дұрыс++» жауабы 11 респондент 20,3%-ды құраса, БТ-дағы дұрыс (+ +) бойынша 13 респондент, 22,4%-ды көрсетіп отыр. ЭТ-да мүмкін дұрыс (+) 14 оқушы, мүмкін дұрыс емес (-) - 12, 22,2 пайызды көрсетеді, ал БТ-да мүмкін дұрыс (+) 15 оқушы, яғни 25,8%-дық нәтиже берді, ЭТ-да дұрыс емес (- -) 17 респондент, бұл 31,4 %-ды құрайды. 6-14 ұпай – ішкі мотивацияның орташа деңгейі бойынша ЭТ-да 54 оқушыдан дұрыс (+ +) -10; мүмкін дұрыс (+) – 12; мүмкін дұрыс емес (-) - 15; дұрыс емес (- -) - 17; БТ-дағы 58 оқушының дұрыс (+ +) -9; мүмкін дұрыс (+) – 17; мүмкін дұрыс емес (-) - 13; дұрыс емес (- -) - 19; 15-20 ұпай – ішкі мотивацияның жоғары деңгейі бойынша дұрыс (+ +) -12,9%; мүмкін дұрыс (+) – 16,6%; мүмкін дұрыс емес (-) - 33,3%; дұрыс емес (- -) - 37,0%; БТ-да дұрыс (+ +) -15,5%; мүмкін дұрыс (+) - 27,5%; мүмкін дұрыс емес (-) - 24,1%; дұрыс емес (- -) - 24,1%-ды құрап отыр.

4-сурет. Анықтау эксперименті бойынша Л.М. Фридманның «Оқу мотивациясын диагностикалау» әдістемесінің БТ-дағы пайыздық көрсеткіштері

Оқу мотивациясын диагностикалау бойынша бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастырудың деңгейлерін анықтадық. Жоғары деңгейдің төмен екендігін байқадық, керісінше, оқу мотивациясын қалыптастыруда төменгі деңгейдің пайызы жоғары болып тұр. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыруда табыс жағдаяттарын құрастыру, негізге алу басты құрал бола алады деп болжаймыз. Ал бұл ретте бастауыш сынып мұғалімдерінің негізгі міндеті – білім беру ғана емес, ең бастысы **әрбір балаға табыс жағдаятын жасау**. Әрбір бала табиғаты бойынша жеке тұлға және қоғамның болашақ мүшесі ретінде қолдауды қажет етеді **сәтті** мүмкіндіктері мен қабілеттерін жүзеге асыру. Ашық ойындарды ұйымдастыру оңай, әрқашан балаларды қызықтырады және физикалық даму үшін ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік және интеллектуалды даму үшін де тиімді.

Ерік-жігері күшті сапасы: төзімділік, батылдық, қиындықтарды жеңу, жеңіліс пен жеңістен аман өту. Мұның бәрі балаға өз іс-әрекетін құрдастарының әрекетімен салыстыруға негіз береді, соның нәтижесінде **жағдайлар жасалады**, баланың оқу мотивациясының қалыптасуында табыс жағдаяттары бар оқу іс-әрекетін ұйымдастыру маңызды.

Қорытынды.

Қорыта келгенде, табыс жағдаяттары құрылған ашық әрекеттерде бастауыш сынып оқушылары күрделі қарым-қатынасқа түседі, онда өзара қолдау және бәсекелестік сәттері байланысты. Оқушы «басқалар сияқты болуды» армандайды, ал екінші жағынан, «бәрінен жақсы» болуды көздейді. Баладағы «басқалар сияқты болу» белгілі бір дәрежеде баланың дамуын ынталандырады, оқу мотивациясын қалыптастырады. Тану қажеттілігі «басқалардан жақсы болу» баланың жеңіске деген ұмтылысынан көрінеді. Білім алуға табыстар оқушыда сәтсіздікке қарағанда жиі кездеседі, өзіне жеке қанағаттану, өзін мақтан тұту және оған жету қажеттілігі бар. Мақсатқа жүгіну және табыс жағдайын жасау баланы шабыттандырады, оның бастамашылдығын, өзіне деген сенімділігін дамытуға ықпал етеді, кейіннен өз күшіне сенетін күрескер мінезінің қалыптасуын қамтамасыз етеді. Бұл бағытта баланың өзіне деген сенімділігін арттырып, іс-әрекетте және қарым-қатынаста белсендірек болуына мүмкіндік береді. Біз, мақаламызда бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыруда табыс жағдаяттарын құруды негізге аламыз. Табыс жағдаяттары арқылы бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыруға келесідей ұсыныстар береміз:

- бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған «Бастауыш сыныптарда табыс жағдаяттарын қолданудың тиімділігі» тақырыбында ғылыми-әдістемелік семинар ұйымдастыру;
- бастауыш сынып оқушыларына арналған табыс жағдаяттарын әрбір пән бойынша құрастырып, тәжірибеге ендіру.

Біз эксперименттік-тәжірибелік жұмыстар бойынша Түркістан облысы, Шымкент қаласы, №87 жалпы білім беретін мектептің ұжымына алғыс білдіреміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 28.06.2007ж., №546 Қаулысы. – Астана: Ақорда, 2007 // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000546>. (19.02.2022.)
- 2 Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2018 жылғы 28 қыркүйектегі № 508 бұйрығы.
- 3 Дж. Реале, Д. Антисери Батыс философиясы: бастауынан бүгінгі күнге дейін: Оқулық. /Ауд. Т.Х. Ғабитов, т.б. Алматы: 2012.-628 б.
- 4 Бэкон Ф. Новый органон // Соч. в 2-х т. – М.: Мысль, 1978. - Т. 2. – С. 7-215.
- 5 Якутина О.И. Социальные практики успеха: дискурс повседневности и социально-философские понятие автореф.дисс....д-ра филос. наук: 09.00.11 – Краснодар, 2016. – 47 с.
- 6 Белкин А.С. Ситуация успеха. Как ее создать? – М.: "Просвещение", 1991.
- 7 Daniyarova, A., Suad, A., Vecherinina, E., Seluch, M., Ananishnev, V(2022). Games for Science Education: is this technique effective for developing students' creativity and scientific competence?. World Journal on Educational Technology: Current Issues, 14(1), 28–41. <https://doi.org/10.18844/wjet.v14i1.6629>
- 8 Alibayeva, Z., Sarsenbayeva, B., Temirgalieva, S., Baigozhina, Z., & Baidildina, A. (2022). Socio-cultural development of students in the context of dialogue technology .World Journal on Educational Technology: Current Issues, 14(3), 951–962. <https://doi.org/10.18844/wjet.v14i3.73207>
- 9 Ожегов С.И. Словарь русского языка / под общ. ред. проф. Л.И.Скворцова. – М.: «ОНИКС», 2004. – 896 с.
- 10 Даль В.И. Толковый словарь. – М.: Русс.яз., 1991. – Т.4. – 2007 с.
- 11 Климов Е.К. Психологические критерии успешности предпринимательской деятельности: дисс....канд.психол.наук. – Калуга, 2004.
- 12 Рысбаева А.К. Успешность деятельности как категория педагогики. Монография. – Алматы, 2014. – 266 с.
- 13 Кибальченко, И.А.Теория и практика воспитательной деятельности : учебное пособие / И.А. Кибальченко. - Ростов-на-Дону : Феникс, 2009. – 381 с.
- 14 Шопенгауэр А. Мысли. 2007. 978-5-91181-314-7 <https://www.livelib.ru/author/8370/top-artur-shopengauer>
- 15 Коджаспирова Г.М. Педагогика. – Москва: Владос, 2003. – 351 с.

16 Ильин Е. П. *Мотивация и мотивы*. – СПб., 2000.

17 Билиук Е.Г., Круглова Н.С. *Создание ситуации успеха для каждого ученика // Международный журнал экспериментального образования*. – 2014. – № 7-2. – С. 67-68.

18 Хекхаузен Х. *Мотивация и деятельность / Под редакцией Б.М. Величковского В 2 т – М.: Педагогика, 1986.*

19 Фридман Л.М. *Психопедагогика общего образования: Пособие для учителей*. – М., 1997.

Reference

1 *Qazaqstan Respublikasynyñ "Bilim týraly" Zañy*. 28.06.2007 j., №546 Qaýlysy. – Astana: Aqorda, 2007 // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000546> . (19.02.2022.)

2 *Qazaqstan Respublikasy Bilim jáne ғылым ministrliginiñ 2018 jylǵy 28 qyrkúektegi № 508 buıryǵy*.

3 Dj. Reale, D. *Antiseri Batys filosofiasy: bastaıynan búgingi kúнге deın: Oqýlyq./Aýd. T.H. Gabitov, t.b. Almaty, 2012. – 628 b.*

4 Bekon F. *Novyi organon // Soch. v 2-h t. – М.: Mysl, 1978. - Т. 2. – S. 7-215.*

5 Iakýtina O.I. *Sosialnye praktika ýspeha: diskýrs povsednevnosti i sosialno-filosofskie ponátie avtoref.diss....d-ra filos. naýk: 09.00.11 – Krasnodar, 2016. – 47s.*

6 Belkin A.S. *Sityasia ýspeha. Kak ee sozdat? – М.: "Prosveshenie", 1991.*

7 Daniyarova, A., Suad, A., Vecherinina, E., Seluch, M., Ananishnev, V(2022). *Games for Science Education: is this technique effective for developing students' creativity and scientific competence?. World Journal on Educational Technology: Current Issues, 14(1), – 28-41.*

<https://doi.org/10.18844/wjet.v14i1.6629>

8 Alibayeva, Z., Sarsenbayeva, B., Temirgalieva, S., Baigozhina, Z., & Baidildina, A. (2022). *Socio-cultural development of students in the context of dialogue technology .World Journal on Educational Technology: Current Issues, 14(3), 951-962. https://doi.org/10.18844/wjet.v14i3.73207*

9 Ojegov S.I. *Slovar rýsskogo iazyka / pod obsh. red. prof. L.I.Skvorsova. М.: "ONIKS", 2004. -896 s.*

10 Dal V.I. *Tolkovyi slovar. – М.: Rýss.iaz., 1991. – Т.4: – 2007s.*

11 Klimov E.K. *Psihologicheskie kriteru ýspeshnosti predprinimatelskoi deiatelnosti: diss....kand.psihol.naýk. – Kalýga, 2004.*

12 Rysbaeva A.K. *Ýspeshnos deiatelnosti kak kategoria pedagogiki. Monografiya. – Almaty, 2014. – 266 s.*

13 Kibalchenko, I.A. *Teoria i praktika vospitatelnoi deiatelnosti : ýchebnoe posobie / I. A. Kibalchenko. - Rostov-na-Doný : Feniks, 2009. - 381 s.*

14 Shopengayer A. *Mysl. 2007. 978-5-91181-314-7 https://www.livelib.ru/author/8370/top-artur-shopengauer*

15 Kodjaspirova G.M. *Pedagogika:— Moskva: Vlados, 2003 — 351 s.*

16 Ilin E. P. *Motivasiya i motivy. Spb., 2000.*

17 Bilúk E.G., Krýglova N.S. *Sozdame sityasu ýspeha dlá kajdogo ýchenika // Mejdýnarodnyi jýrnal eksperimentalnogo obrazovaniya. – 2014. – № 7-2. – S. 67-68.*

18 Hekhaýzen X. *Motivasiya i deiatelnos / Pod redaksiei B. M. Velichkovskogo V 2 t M : Pedagogika, 1986.*

19 Fridman L. M. *Psihopedagogika obshhego obrazovaniya: Posobie dlá ýchitelei. М., 1997.*

Асылбек А.М.¹, Бельгибаева Г.К.^{2*}

¹Сүлеймен Демирел Университеті
Қаскелең қ., Қазақстан

²Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Қарағанды қ., Қазақстан

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК МӘДЕНИЕТІН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Қазіргі қоғамның прогрессивті дамуының негізі – адам, оның мәдениеті, білімі мен тәрбиесі. Коммуникативті мәдениет жалпыадамзаттық мәдениеттің бөлігі бола отырып, қоғамдық дамудың жай-күйін көрсетеді және сонымен бірге оған елеулі әсер етеді. Бүгінгі таңда адамзат жасаған мәдениеттің барлық жетістіктеріне ие жоғары білімді, жақсы тәрбиеленген жас ұрпақты жетілдіру міндеті бұрынғыдан да өте үлкен маңызға ие болып отыр. Мектеп жасына дейінгі бала ерсектермен және құрдастарымен қарым-қатынас жасайды, коммуникация барысында мәдениеттану мен әлеуметтенуден өтеді. Сонымен бірге, өзінің мінез-құлқын басқа адамдардың іс-әрекеттерімен байланыстыруды үйренеді, олармен бірге біртұтас әлеуметтік орта қалыптастырады. Әлеуметтік-мәдени өзара әрекеттесу процестерінде белгілі бір мәдениеттің нормалары, құндылықтары мен институттары өздерінің тұрақты формаларын алады. Сонымен бірге, мектеп жасына дейінгі балада негізгі белгілер, сондай-ақ әртүрлі әлеуметтік жағдайлардағы мінез-құлық формалары, өз қалауы мен қажеттіліктерін басқа адамдардың қажеттіліктерімен байланыстыру қабілеті қалыптасады. Мектеп жасына дейінгі балалар эмоционалды күйлер мен өзін-өзі реттеудің дифференциациясының жеткіліксіз қалыптасуымен, ересектер әлеміндегі өз орнын барабар бағалаумен және тиісінше, коммуникативті қабілеттердің жеткіліксіз дамуымен сипатталады. Мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеуде маңызды орын алатын іс-әрекет, әрине, бұл ойын. Ойын барысында баланың қарым-қатынасы кеңейіп, танымдық қабілеті артып, өзіндік мінез-құлқы қалыптасады. Ойын баланың жан-жақты даму құралы, таным көзі, адами жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Әлеуметтік-мәдени тәрбие құралдарын іздеу – маңызды зерттеу міндеттерінің бірі болып қала береді. Тиімді технологияларды әзірлеуге және енгізуге байланысты, оның көмегімен бала өзіне жақын, қол жетімді, дамуға ықпал ететін қызмет түрлерінде әлемді тани алады. Сонымен қатар, бала өзінің мүмкіндіктерін барынша толық ашатын және әлеуметтік-мәдени тәжірибені тиімді игеретін жетекші іс-әрекетке шешуші мән берілуі керек.

Түйін сөздер: мәдениет, ойын іс-әрекеті, коммуникация, коммуникативтік мәдениет, құндылық.

Асылбек А.М.¹, Бельгибаева Г.К.^{2*}

¹Сулеймен Демирель Университет
г. Каскелен, Казахстан

²Карагандинский университет им. академика Е.А.Букетова
г.Караганда, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ ДОШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Аннотация

Основой прогрессивного развития современного общества является человек, его культура, образование и воспитание. Коммуникативная культура, являясь частью общечеловеческой культуры, отражает состояние общественного развития и в то же время оказывает на нее существенное влияние. Сегодня задача совершенствования высокообразованного, хорошо воспитанного молодого поколения, обладающего всеми достижениями культуры, созданной человечеством, приобретает все большее значение, чем когда-либо прежде. Дошкольник взаимодействует со сверстниками, в процессе общения проходит культурологию и социализацию. При этом он учится соотносить свое поведение с действиями

других людей, создавая вместе с ними единую социальную среду. В процессах социокультурного взаимодействия нормы, ценности и институты той или иной культуры приобретают свои устойчивые формы. При этом у дошкольника формируются основные черты, а также формы поведения в различных социальных ситуациях, способность соотносить свои желания и потребности с потребностями других людей. Дошкольники характеризуются недостаточным формированием дифференциации эмоциональных состояний и саморегуляции, адекватной оценкой своего места в мире взрослых и, соответственно, недостаточным развитием коммуникативных способностей. Деятельность, занимающая важное место в воспитании дошкольников, это, конечно же, игра. В процессе игры у ребенка расширяются отношения, повышаются познавательные способности, формируется собственное поведение. Игра способствует становлению ребенка как средства всестороннего развития, источника познания, человеческой личности.

Поиск средств социокультурного воспитания остается одной из важнейших исследовательских задач. В связи с разработкой и внедрением эффективных технологий, с помощью которых ребенок может познать мир в тех видах деятельности, которые ему близки, доступны, способствуют развитию. При этом решающее значение должно быть придано ведущей деятельности, в которой ребенок максимально полно раскрывает свои возможности и эффективно усваивает социокультурный опыт.

Ключевые слова: культура, игровая деятельность, коммуникация, коммуникативная культура, ценность.

Asylbek A.M.¹, Belgibayeva G.K.^{2}*

*¹Suleyman Demirel University
Kaskelen, Kazakhstan*

*²Karaganda University named after academician E.A. Buketov
Karaganda, Kazakhstan*

FORMATION OF THE COMMUNICATE CULTURE OF PRESCHOOLERS THROUGH GAME TECHNOLOGIES

Abstract

The basis of the progressive development of modern society is a person, his culture, education and upbringing. Communicative culture, being a part of universal culture, reflects the state of social development and at the same time has a significant impact on it. Today, the task of improving the highly educated, well-mannered young generation, possessing the greatest achievements of the culture created by mankind, is becoming more important than ever before. A preschooler interacts with peers, goes through cultural studies and socialization in the process of communication. At the same time, he learns to correlate his behavior with the actions of other people, creating a single social environment with them. In the processes of socio-cultural interaction, norms, values and institutions of a particular culture acquire their stable forms. At the same time, the preschooler develops the main features, as well as forms of behavior in various social situations, the ability to correlate their desires and needs with the needs of other people. Preschoolers are characterized by insufficient formation of differentiation of emotional states and self-regulation, an adequate assessment of their place in the adult world and, accordingly, insufficient development of communicate abilities. An activity that occupies an important place in the education of preschoolers is, of course, a game. During the game, the child's relationships expand, cognitive abilities increase, and their own behavior is formed. The game promotes the formation of a child as a means of comprehensive development, a source of knowledge, a human personality.

The search for means of socio-cultural education remains one of the most important research tasks. In connection with the development and implementation of effective technologies through which a child can learn the world in those activities that are close to him, accessible, contribute to development. At the same time, decisive importance should be attached to leading activities in which the child fully reveals his capabilities and effectively assimilates socio-cultural experience.

Keywords: culture, play activity, communication, communicative culture, value.

Кіріспе Коммуникативті мәдениет ұғымы қарым-қатынас пен ақпарат мәселелеріне тұрақты қызығушылық-тың пайда болуымен ғылыми қолданысқа енді. Алайда, коммуникативті мәдениет идеясының өзі, ең алдымен, этика, риторика, қарым-қатынас теориясы сияқты ғылыми салалар шеңберінде пайда болды, олар адами қарым-қатынас мәдениетінің көптеген идеяларын, оны сәтті жүзеге

асырудың принциптері мен тәсілдерін құрды. Психологиялық-педагогикалық ғылымдарда коммуникативті мәдениет тұжырым-дамасын қалыптастыру негізінен дәстүрлі ғылыми парадигмалар аясында жүзеге асырылады және ең алдымен педагогикалық этика мәселелеріне қызығушылықпен байланысты. [1]

Қазіргі гуманитарлық ғылымдарда «мәдениет» ұғымы іргелі мәнге ие болып табылады. Мәдениеттің анықтамаларына бағытталған заманауи зерттеулер бұл ұғымға деген үлкен қызығушылығын көрсетуде.

Мәдениет адамзат қауымдастығының нақты, оқшауланған жетістігі болып табылатын, ерекше бейнеленген, адамнан адамға және ұрпақтан-ұрпаққа қабылданатын және берілетін айқын, жасырын ойлау мен мінез-құлық схемаларынан тұрады. Мұнда мәдени қоғам құрған материалдық игіліктерде көрінетін жетістіктерді де қосу керек. Кез келген мәдениеттің өзегі – дәстүрлер арқылы берілетін идеялар мен құндылықтар.

Мәдениет қызметтің әмбебап сипаттамасы бола отырып, әлеуметтік-гуманистік бағдарламаны белгілейді және белгілі бір қызмет түрінің бағытын, оның құндылығын, типологиялық ерекшеліктері мен нәтижелерін анықтайды. Сондықтан, адам үшін мәдениетті игеру оның осы қоғамда жеткілікті жайлы өмір сүруінің шарты болады, өйткені мәдениет адамға қоршаған орта жағдайларын, әлеуметтік мінез-құлық пен іс-әрекеттің тәсілдері мен үлгілерін игеруіне көмектеседі, адам санаты жататын қауымдастықтардың біліміне, нормалары мен құндылықтарына басшылық етеді. Сонымен қатар, бұл өзара әрекеттесудің, адамдардың бір-бірімен қарым-қатынасының ерекшеліктерін түсінуге және қабылдауға мүмкіндік береді. Қызметте, күнделікті өмірде, отбасында пәндік-практикалық іс-әрекеттің бір түрі ретінде әрекет етеді. [2]

Мәдениет, әртүрлі ғалымдардың пікірінше (И.С. Кон, А.И. Кравченко, А.Б. Мудрик), әлеуметтік құбылыс. Ол білім беру, оқыту және тәрбиелеу арқылы ұрпақтан-ұрпаққа берілетін жалпыадамзаттық байлықты бейнелейді, қоғамның дамуының тарихи деңгейін, адамдардың өмірі мен қызметін ұйымдастыру тәсілдерінде, сондай-ақ олар жасаған материалдық және рухани құндылықтарда көрсетілген адамның шығармашылық күштері мен қабілеттерін анықтайды.

Мәдениет ұлттың, мемлекеттің және қоғамның бірлігін сақтайды, өйткені ол адам өмірінің барлық салаларында құндылықтарды жүзеге асыру және құндылық қатынастарын жүзеге асыру дәрежесімен анықталады, сондықтан әр халықтың, әр ұлттың мәдениеті оның экономикасына, саясатына, құқығына, адамгершілігіне қатысты.

Адамзаттың әлеуметтік-мәдени тәжірибесін ең сәтті игеру адамның қоғаммен өзара әрекеттесу процесінде, яғни қарым-қатынас процесінде жүреді.

Қарым-қатынас – бұл оның қатысушыларының эмоционалды және интеллектуалды мазмұнды жеткізуге, қарым-қатынас иелерінің қызметін белгілі бір тәртіпшен өзгертуге бағытталған өзара әрекеттесу процесі. [3]

Мәдениет – бұл қоршаған әлемді мақсатты түрде өзгерту қабілетімен байланысты адамның маңызды сипаттамасы, оның барысында заттардың, рәміздердің, сондай-ақ адамдар арасындағы байланыстар мен қатынастардың жасанды әлемі құрылады, адам жасаған немесе оған қатысы бар кез келген нәрсе мәдениеттің бөлігі болып табылады. Оның маңыздылығын атап көрсете отырып, көптеген зерттеушілер мәдениетті қарым-қатынасқа теңестіреді. Американдық коммуникация саласының ең ірі мамандарының бірі Э. Холл мәдениетті коммуникация, ал коммуникацияны мәдениет деп санайды. Осы интерпретацияға сүйене отырып, көптеген батыс ғалымдары (В.Келли, К. Клахон, Ф.Стродбек, т.б.) мәдениетті Айсберг түрінде бейнелейді, оның негізінде мәдени құндылықтар мен нормалар жатыр, ол оның шыңы – адамның жеке мінез-құлқы, оларға негізделген және ең алдымен, басқа адамдармен қарым-қатынаста көрінеді.

Біздің зерттеуімізде, біз «қарым-қатынас» және «коммуникация» терминдерін синоним ретінде қолданамыз, бұл олардың жеке басына және әртүрлі ғылыми пәндердегі (психология, педагогика, әлеуметтану, мәдениеттану, т.б.) өзара алмастырылуына негізделген. Қызметтің жалпы тұжырымдамасы аясында қарым-қатынас қызметтің бір түрі – коммуникативті қызмет деп түсіндіріледі. [4]

1960-1970 жылдары қарым-қатынас процесінің әртүрлі аспектілері психологтар мен лингвистерді қызықтырды, олар қарым-қатынастың психологиялық және әлеуметтік сипаттамаларына, коммуникативті актілерді семантикалық түсіндіруге, сөйлеу мінез-құлқының ережелері мен ерекшеліктеріне баса назар аударады. Қарым-қатынас іскерлік немесе достық қарым-қатынас, тілдік белгілер арқылы ой алмасу ретінде анықталды. Зерттеушілер сонымен бірге, қарым-қатынасқа қатысушылардың психологиялық сипаттамаларына, сөйлеу әрекетінің ерекшеліктеріне, сөйлеу мінез-құлқының ережелеріне назар аударды, бірақ қарым-қатынас механизмін талдауға негізделмеді. [5]

Адам қарым-қатынас субъектісі ретінде басқа адамдармен байланыс орнату процесінде коммуникатор мен ақпарат көзінің қасиеттерін алады. Жеке тұлғаның көріну ерекшеліктері адамның әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі орнына, топтар мен ұжымдардағы коммуникациялық өзара әрекеттесу желілеріндегі позицияларға, жеке қабілеттерге, байланыс орнатуға және т.б. байланысты, адамның коммуникативті белсенділігі мәселесі болса, соның арқасында адам әртүрлі қауымдастықтардың құрамына кіреді. Қарым-қатынас құралдары мен әдістерін меңгерудегі кемшіліктер адамның әлеуметтік-психологиялық оқшаулануының алғышарттарын жасайды.

Осылайша, біз «қарым-қатынас» және «коммуникация» ұғымдары бір ретті ұғымдар деген зерттеу үшін маңызды қорытындыға келдік. Коммуникативті мәдениет туралы айтатын болсақ, біз қоғамда қабылданған қарым-қатынас пен мінез-құлық үлгілерін білу жүйесін және оларды іс жүзінде жүзеге асыра білуді айтамыз.

Бала өмірінің мектепке дейінгі кезеңі баланың негізгі мәдениетін қалыптастырудың ең қолайлы сәті болып табылады. Бұл кезеңнің маңыздылығы баланың сезімталдығымен анықталады, өйткені осы кезеңде пайда болған осы қасиеттердің дамуы үшін ерекше жағдайлар қайталанбайды және осы уақытта аяқталмаған нәрсені болашақта қуып жету мүмкін емес болады.

Мектепке дейінгі балалық шақ проблемаларының барлық гетерогенділігімен әлеуметтік нормалар мен сауатты қарым-қатынастарды олардың кең мағынасында қалыптастыру мәселелері, яғни әлеуметтік тұрғысынан өскелең ұрпақты тәрбиелеу жүйесінде басым орын алуы керек.

Қоғамдық заттарды пайдалану ережелерін игеруден бастап, мектеп жасына дейінгі бала әлеуметтік өзара әрекеттесу және кооперация ережелерін игеруге көшеді. Бала кезінен бастап қабылданған мінез-құлық пен өзара әрекеттесу үлгілерін үйренеді. Әлеуметтік-мәдени әлемге ену адамның қажетті білім мөлшерін, нормаларын, құндылықтарын, мінез-құлық пен қарым-қатынас үлгілері мен дағдыларын игеру арқылы жүреді, соның арқасында коммуникативті мәдениеттің қалыптасуы жүреді.

Балалық шақтың алғашқы тәжірибесіне сүйене отырып, бала әлеуметтік міндетті жалпы мәдени білім мен дағдыларды алады. Бұл уақытта баланың әлеуметтік-мәдени өмірге барабар қатыса алатын ересек адамға айналуының алғышарттары бар деп айтуға болады.

Мектепке дейінгі жаста әртүрлі қатынастар туындайды – достық, жанжал, т.б., мұндай қарым-қатынаста қиындықтарға тап болған балалар ерекшеленеді. Коммуникативті жағдай жиі проблемалы болып табылады, өйткені байланысқа түсу кезінде байланыс пен өзара әрекеттесу қажет. Балалар әрқашан қарым-қатынас орнатудың қажетті жолдарын таба бермейді. Көбінесе олардың арасында қақтығыстар туындайды, әркім өз қалауын құрдастарының қалауы мен құқықтарынан санамай қорғайды. Бірақ дәл осы жаста бала екіншісіне жанашырлық танытпай, екіншісіне берілмей, өзі шығынға ұшырайтыны туралы шындықты ашады. Ойында бала басқа балаларға тәуелділік қатынастарына түседі.

Қарым-қатынастың пайда болуы мен дамуында ересек адамның әсері маңызды, оның жетекші бастамасы баланың іс-әрекетін «жақын даму аймақтары» қағидаты бойынша үнемі жаңа, жоғары деңгейге көтереді. Ересектермен ұйымдастырылған балалармен қарым-қатынас тәжірибесі олардың әлеуметтік қажеттіліктерін байытуға және өзгертуге ықпал етеді.

Баланың құрдастарымен қарым-қатынасы ойында және ойын іс-әрекетіне байланысты жүзеге асырылады. Ойында балалар өздерінің ерік-жігері мен іскерлік қасиеттерін растайды, жетістіктерін қуанышпен сезінеді, сәтсіз болған жағдайда қатты зардап шегеді. Балалардың бір-бірімен қарым-қатынасында міндетті түрде орындалуы керек мақсаттар туындайды. Бала ойынға ойын жағдайына енгізілген заттарға, ойнатылатын әрекеттер мен сюжеттердің мазмұнына назар аудару арқылы үйренеді. Егер бала алдағы ойын жағдайының одан не талап ететініне дайын болмаса немесе мұқият болғысы келмесе, ойын шарттарын ескермесе құрдастарымен қарым-қатынасына зарар келеді. Құрдастарымен қарым-қатынас жасау, оларды эмоционалды ынталандыру қажеттілігі баланы мақсатты назар аударуға және есте сақтауға мәжбүр етеді. [6]

Рөлдік ойын қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, ең алдымен рефлексияны адамның өз іс-әрекеттерімен, қажеттіліктерімен, тәжірибелерімен байланыстыру қабілеті ретінде дамытуға үлкен мүмкіндіктер береді. Рефлексия қабілетінде басқа адамды түсіну, сезіну мүмкіндігі бар. Балалардың бір-бірімен қарым-қатынасында үнемі іс-әрекеттерді үйлестіруді, құрдастарына мейірімді қарым-қатынас көрсетуді, ортақ мақсаттарға жету үшін жеке тілектерден бас тартуды қажет ететін жағдайлар туындайды.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, мектеп жасына дейінгі балаларда келесі міндеттерді жүзеге асыруды көздейтін коммуникативті мәдениеттің дағдыларын қалыптастыру қажет деп айтуға болады:

1. Коммуникативтік қабілеттерді дамыту және жалпы коммуникативтік дайындық деңгейін оңтайландыру (айналадағы адамдарға қызығушылықты ояту және өзара сыйластық, өзара сенім сезімін тәрбиелеу).

2. Эмоционалды бұзылуларды түзету (қозғыштық, мазасыздық, қорқыныш, эмоционалды тұрақсыздық).

3. Өзінің мінез-құлқын да, айналасындағы адамдардың іс-әрекеттерін де талдауға бағытталған барабар бағалау қызметін дамыту.

4. Әлеуметтік құндылық бағдарларын қалыптастыру және әлеуметтік қолайлы нысандарда өзін-өзі көрсету қажеттілігі.

5. Психикалық өзін-өзі реттеу дағдыларын, ерікті күш салу қабілетін дамыту.

6. Бейімділік пен қабілеттерді дамыту, мүдделер шеңберін кеңейту.

7. Шығармашылық, шығармашылық өзін-өзі көрсету дағдыларын дамыту. [7]

Сондай-ақ, біз мектеп жасына дейінгі балаларда коммуникативті мәдениетті қалыптастырудың негізгі міндеттерін анықтадық: коммуникативті қабілеттерді дамыту және жалпы коммуникативтік дайындық деңгейін оңтайландыру; эмоционалды тұрақсыздықты түзету; баланың мінез-құлқын да, айналасындағы адамдардың іс-әрекеттерін де талдауға бағытталған барабар бағалау қызметін дамыту; әлеуметтік қолайлы нысандарда құндылық бағдарлары мен өзін-өзі көрсету қажеттіліктері; психикалық өзін-өзі реттеу дағдыларын, ерікті күш-жігерді дамыту; бейімділіктер мен қабілеттерді дамыту, қызығушылық шеңберін кеңейту; шығармашылық өзін-өзі көрсету дағдыларын дамыту. [8]

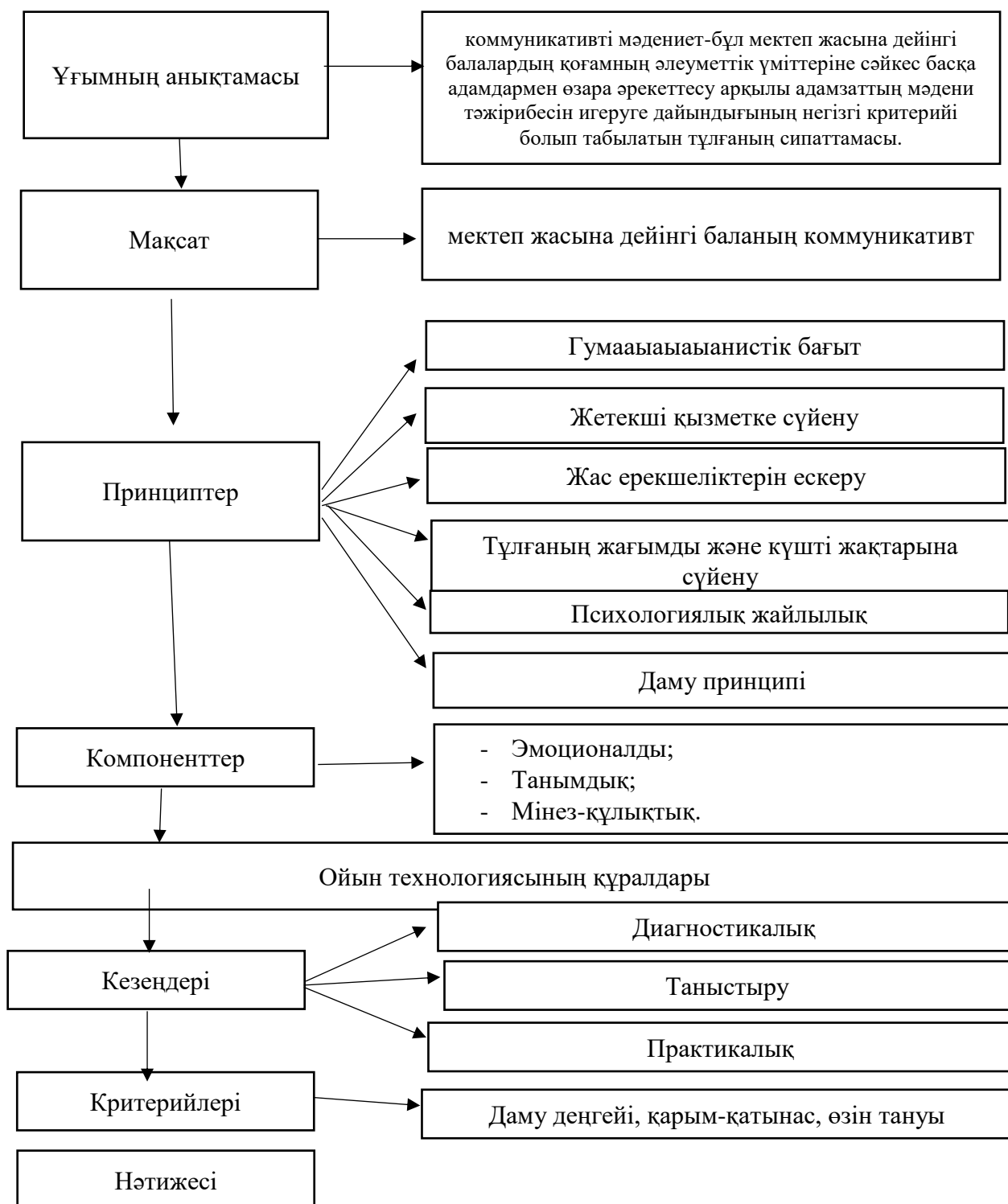
Мектеп жасына дейінгі балалар әлеуметтік тәжірибені белсенді түрде игереді, іс-әрекет процесінде адамның коммуникативті мәдениетін қалыптастыру процесі оның сипатына және айналасындағы адамдармен қарым-қатынас ерекшеліктеріне байланысты болады. Іс-әрекет принципі адам қызметінің екі нәтижесін жобалауға мүмкіндік береді: тұлғаның өзін (әлеуметтік интеграция, әлеуметтену, мәдениеттену нәтижесінде) және сыртқы шындықты өзгерту.

Әрекет баланың қоршаған әлем туралы білімін қамтамасыз етеді, жаңа қажеттіліктерді тудырады, балаларда сезімдердің пайда болуын ынталандырады, ерік-жігерді белсендіреді, тұлғааралық қатынастар мен мінез-құлық тәжірибесін игерудің маңызды көзі болып табылады. Сонымен қатар, іс-әрекет мүлдем шешуші емес, жетекші іс-әрекет, онда бала өзінің мүмкіндіктерін барынша толық ашады және әлеуметтік-мәдени тәжірибені тиімді игереді.

Ойын – бұл мектепке дейінгі жастағы әлеуметтік тәжірибені игерудің өзіндік тәсілі. Ойында баланың жеке басының барлық жақтары қалыптасады, оның психикасында айтарлықтай өзгерістер болады, бұл дамудың жаңа жоғары сатысына өтуге дайындайды. Бұл жайында психологтар мектеп жасына дейінгі баланың жетекші әрекеті деп санайтын ойынның үлкен тәрбиелік мүмкіндіктерін түсіндіреді. [9]

Ойынға әлеуметтік құбылыс ретінде қарау В.В. Зенковскийдің еңбектерінде де кездеседі, ол әлеуметтік жетілу, әлеуметтік күштердің дамуы мен жаттығуы, әлеуметтік күштердің дамуы мен жаттығуы, әлеуметтік тәжірибені игеру тек ішінара әлеуметтік ортамен байыпты және іскерлік өзара әрекеттесуде жүзеге асырылады деп санайды, ең бастысы және маңыздысы ойындарда қол жеткізіледі. Балалар ойындары адами қатынастардың барлық түрлілігінде дамып келе жатқан тұлғаның өмір сүру құралы ретінде қызмет етеді және ғалымның пікірінше. Балалық кезеңнің ұзақтығы баланың ойындарда үйренуі керек әлеуметтік мазмұнның шексіздігіне байланысты. Ғалым ойынды балалардың әлеуметтік-психикалық жетілуі үшін қажет белсенділіктің маңызды және орталық түрі ретінде қарастырды, дегенмен, өз мақсатын орындай отырып, адам есейген сайын жоғалып кетпейді, бірақ ересектер арасында онша болмаса да сақталады деп қарастырды. [10]

Материалдар мен әдістер. Маңыздылығы ойын технологиялары арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық моделін әзірлеу және тәрбие процесіне енгізу болып табылады. Мәліметтер мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті мәдениетін қалыптастыруда ойын технологияларын тиімді қолдануға және тұтастай алғанда жеке тұлғаның мәдениетін қалыптастыру процесін жетілдіруге негіз болады. Зерттеу мәселесіне қарастырылған тәсілдерді теориялық талдау негізінде біз ойын технологиялары арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті мәдениетін қалыптастыру моделін жасадық. Ең алдымен, мектеп жасына дейінгі баланың коммуникативті мәдениеті – бұл мектеп жасына дейінгі баланың қоғамның әлеуметтік үміттеріне сәйкес басқа адамдармен өзара әрекеттесу арқылы адамзаттың мәдени тәжірибесін игеруге дайындығының негізгі критерийі болып табылатын жеке тұлғаның сипаттамасы анықтамасын тұжырымдадық. Педагогикалық процестің басты мақсаты – мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті мәдениетін қалыптастыру.

Сурет 1. Ойын технологиялары арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті мәдениетін қалыптастыру моделі

Модельді әзірлеу кезінде басшылыққа алған принциптер:

1. Педагогикалық іс-шаралар жүйесінің гуманистік бағыты қоғам мен жеке тұлғаның мақсаттарын үйлестіру қажеттілігін болжайды. Бұл қағиданы іске асыру қадір-қасиет қатынастарына бағытталған

баланың жеке басын қалыптастыру процесіне бағынуды талап етеді, өйткені кез келген мәдениеттің жетекші құндылығы – адамның жеке басының құндылығы. Л.С. Выготский атап өткендей, қадір-қасиет мәдениетінде тәрбиеленген бала «әлеуметтік статикаға емес, әлеуметтік динамикаға бейімделген».

2. Мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші қызметіне сүйену. Бұл принцип Л.С. Выготскийдің ойын әлеуметтік ортаның әртүрлі жағдайларында саналы және сапалы мінез-құлықты үйретеді деген пікіріне негізделген.

3. Жас ерекшеліктерін ескеру. Ересек мектепке дейінгі жас – мектеп жасына дейінгі балалардың ойын іс-әрекетін дамытудың сезімтал кезеңі.

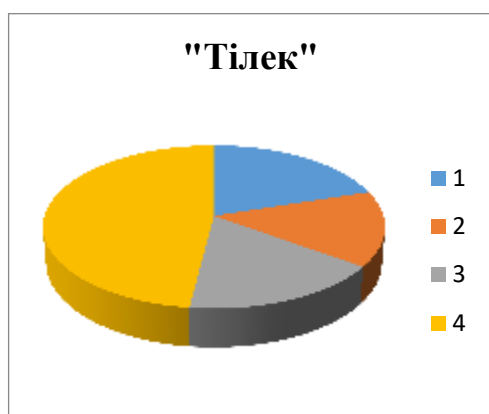
4. Баланың жеке басының жағымды және күшті жақтарына сүйену. Әрбір баланың өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысы болады. Баланың өсуге деген ұмтылысын арттыру.

5. Психологиялық жайлылық компоненттері баланың сенімді, кедергісіз, белсенділігін ынталандыратын атмосфераны құруды көздейді.

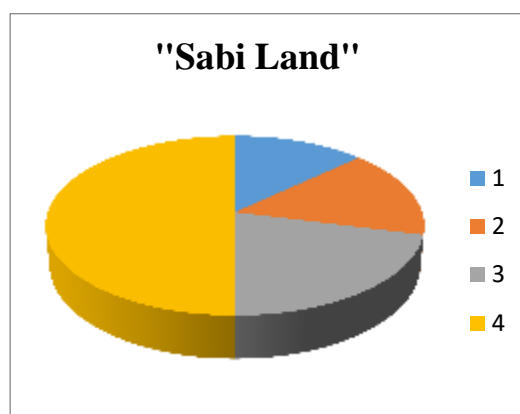
6. Даму принципі баланың жеке басының біртұтас дамуына, оның одан әрі өзін-өзі жетілдіруге дайындығына бағытталған.

Нәтижесі және талқылау. Теориялық болжамдардың сенімділігі мен зерттеу барысындағы қолданылған ойын технологиялар мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесінің жай-күйін теориялық талдау ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Негізгі мақсат – теориялық модельді сынақтан өткізу, сондай-ақ мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникациялық мәдениетін қалыптастыру үшін ойын технологиялары қолдана отырып зерттеу жүргізу.

Қарағанды қаласының «Тілек» балабақшасының ересек мектеп жасына дейінгі балалардың көрсеткіші

Алматы қаласының «Sabi land» балабақшасының ересек мектеп жасына дейінгі балалардың көрсеткіші

Тәжірибе жұмысы Қарағанды қаласының «Тілек» балабақшасы және Алматы қаласының «Sabi Land» балабақшасында жүргізілді.

Ойын технологияларын балабақшаның ересек мектеп жасына дейінгі балаларына өткізілді. Ойынның негізгі мақсаты коммуникативтік мәдениетті қалыптастыру болып табылды. Сол себепті рөлдік ойындар нақты белгіленген және ойын басталғанға дейін аталады. Ойыншықтар мен заттар рөлге сәйкес таңдалады. Ойын көбінесе бірлескен іс-әрекет ретінде өтеді, өзара әрекеттесу бір-бірімен байланысты, бірақ рөлге сәйкес келетін серіктестік әрекеттермен ауысады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру барысында ойын технологияларын ұтымды пайдалану балалардың коммуникативтік мәдениетінің даму деңгейін едәуір арттыруға мүмкіндік берді. Эмоционалды салада коммуникациялық қызмет процесінде мазасыздық деңгейін төмендеуіне қол жеткізілді, балалар мазасыздық деңгейіне енбеді. Балалардың өзін-өзі бағалауының өзгеруі, бұл эксперименттің басында болмаған топты шартты түрде бөлуге мүмкіндік берді.

Әлеуметтік-мәдени жұмыстардың орындылығы іске асырылды: ойын технологиясының әлеуетін іске асыру, негізгілерін есепке алу балалардың коммуникациялық мәдениетін қалыптастыру заңдылықтары, принциптері осы процестің динамикасын қамтамасыз ететін мектеп жасына дейінгі білім беру процесінің коммуникативтік әлеуетін интеграциялау және білім беру ортасын нығайту; коммуникациялық бағыттылықты күшейту; оған компоненттерді қосу арқылы педагогикалық қызмет қарым-

қатынас (эмоционалды, танымды, мінез-құлықтық); модельденетін процестің құрамдас бөліктерінің бірлігін қамтамасыз ету, оның құрылымдық тұтастығы мен бірлігімен сипатталады.

Ойын жеке тұлғаны қалыптастырады, оны әртүрлі іс-шараларға дайындайды. Белгілі бір мінез-құлық дағдыларын қалыптастыра отырып, ол болашаққа көпжақты және өзгермелі бейімделу ретінде әрекет ете отырып, ықтимал болашақты көрсетеді. Осылайша, ойын қимылдарын-нұсқаларын сұрыптай отырып, бала бағдарлауды алдымен ойын, модельдеу, содан кейін нақты әлемді үйренеді.

Ойын еріксіз, жеке шығармашылықтың өнімі ретінде және әлеуметтік тәжірибені игеруі нәтижесінде пайда болады және мақсатты педагогикалық басшылық жағдайында білім беру құралына айналады.

Ойынның өзіндік құндылығы – бұл өмірлік қажеттіліктің қысымымен жүзеге асырылмайды. Ойын – бұл әрекет етуге деген ұмтылыстың көрінісі. Ол интеллект саласында, танымдық қызмет, шығармашылық, белсенділік саласында жаңа мүмкіндіктер ашады, мақсаттылықты ынталандырады.

Ойын адамға салыстырмалы түрде қысқа мерзімде және оның өмір сүруінің нақты жағдайында әлеуметтік тәжірибенің жеке мағынасын игеруге, оған деген көзқарасты дамытуға, жеке тұлғаның белгілі бір бағытын алуға мүмкіндік береді. Бұл ойында жеке интеллектуалды операциялардың қайта құрылуы емес, баланың қоршаған әлемге деген көзқарасы түбегейлі өзгеріп, позицияны өзгерту және өз көзқарасын басқа ықтимал көзқарастармен үйлестіру механизмі қалыптасады.

Ойын шындығы адамға әрекет, ой, сезім еркіндігін береді. Ойын ережелеріне бағынатын адам конвенциядан бос. Ойын шынайы өмірдегі шиеліністі жеңілдетеді және оны рухани және физикалық күштердің ерікті және қуанышты жұмылдыруымен алмастырады. Әрекет еркіндігі, өзін-өзі көрсету жағдайында адам күштері сыналады.

Ойын табиғаты бойынша өзіміз, жеке, тар топтық мүдделерге қарсы тұрады. Ол үшін кім жеңетіні маңызды емес, бірақ жеңістің барлық ережелерге сай болуы және күресте батылдық, ақыл, адалдық пен тектілік барынша толық көрсетілуі маңызды. Ойын өзін-өзі шектеу және ұжымның пайдасына жанқиярлық туралы түсінік береді, өйткені, тек «ойнаған» ұжым ойында сәттілік пен кемелдікке жетеді.

Ойын әрекеті, егер ол жеке болса да, ұжымдық негізді қамтиды, ал ойын өз кезегінде ұжымды біріктіру құралы ретінде әрекет етеді. Ойын адамдарды біріктіру қасиетіне ие, олардың жалпы сезімі мен көңіл-күйін, біртұтас дүниетанымын дамыту қабілетіне ие. Ойында оның қозу, эмоционалды шиеленіс, ынта-жігер жағдайымен адам субъективті құнды тәжірибеге ие болады, бұл оны әлеуметтік қызметке бағыттайтын белгілі бір белгілер мен қасиеттердің дамуына әкеледі. Бұл жағдайда жеке тұлғада белсенділік, шығармашылық, бастамашылық дамиды.

Ойын – адамның тәуелсіз шығармашылық өмірінің бастауы, өзін-өзі көрсету құралы, күш сынағы. Ойын мектеп жасына дейінгі баланың белсенді әлеуметтік тәжірибесін қалыптастыру үшін үлкен маңызы бар жеке қасиеттерді дамытады: толеранттылық, тәуелсіздік, шығармашылық, белсенділік, шешімділік, бастамашылық, т.б. Бұл қолданыстағы заңдарға, қоғам қабылдаған нормалар мен құндылықтарға негізделген шындық. Ойын өмірдің ерекше мазмұны бола алмайды, бірақ ол балаға әлеуметтік ортаға, белгілі бір ұжымдағы өзара әрекеттесуге бейімделуге көмектеседі.

Кез келген технологияда баланың белсенділігін арттыратын құралдар бар. Ойын технологиясында бұл құралдар (яғни, ойындар) нәтижелердің тиімділігінің негізгі идеясы мен негізін құрайды.

Мектеп жасына дейінгі балалардың жеке басын жан-жақты дамыту және оларды әлеуметтік өмірге дайындау үшін ойындардың барлық түрлерін жан-жақты үнемі қолдану қажет, өйткені олардың жиынтығында ғана олар күтілетін нәтиже бере алады, әлеуметтік қалыптасуға қажетті бірқатар жаңа жеке қасиеттер қалыптасады.

Қорытынды. Мектеп жасына дейінгі балаларда коммуникативті мәдениетті қалыптастыру бойынша іс-шаралардың сәттілігі сәтті болады деген болжам жасалды, егер: әлеуметтік-мәдени салада қолданылатын ойын технологияларының әлеуеті іске асырылса, коммуникативті мәдениеттің компоненттерін (эмоционалды, танымдық, мінез-құлықтық) қосу арқылы педагогикалық қызметтің коммуникативті бағыты едәуір күшейтілсе, сипатталатын педагогикалық жүйе ретінде модельденген процестің құрамдас бөліктерінің бірлігі қамтамасыз етілген оның құрылымдық құрамдас бөліктерінің тұтастығы мен бірлігі; мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру бойынша педагогикалық қызметтің тиімділігін бағалау ескеріледі.

Әлеуметтік қатынастар контекстінде мәдениет адамның дамуының, іс-әрекет процесінде тұлғаның қалыптасуының және әлеуметтік тәжірибені игерудің өлшемі болып табылады. Қызметтің жалпы мәдени, гуманистік мағыналық мәні адамның өзінің әлеуметтік мәнін қалыптастыруында жатыр. Мұндай әрекеттер белсенді әлеуметтік әрекеттер арқылы жеке тұлғаны толық көрсетудің нақты тәсілі ретінде әрекет етеді. Адамның, мәдениеттің және қоғамның әлеуметтік жүйесінің интегративті байланыстарын

барынша толық білдіретін бірлік пен әртүрлілік негізінде адами қатынастар әлемін жасайды. Мәдениеттің көп деңгейлі әлеуметтік көріністері оның бейімделудің, әлеуметтенудің, мәдениеттанудың, сәйкестендірудің, жеке тұлғалардың өзін-өзі жүзеге асыруының, әлеуметтік қауымдастықтар мен нақты әлеуметтік-мәдени құбылыстардың, сондай-ақ қоғамдық өмір процестерінің өзара әрекеттесуінің интеграциялық механизмі ретінде әрекет ететін әртүрлі құндылық мазмұнын көрсетеді.

Адам үшін мәдениет өзіне және айналасындағы әлемге деген барлық ойларын айтып, ең сенімді дереккөз болып қала береді. Адамға өзін-өзі жүзеге асырудың таңғажайып қабілеті тән, ол одан байыпты және айтарлықтай күш-жігерді талап етеді, содан кейін ғана оның ойлары мен сезімдерін жүзеге асыру қабілеті, қоршаған әлемге белсенді көзқарас қалыптасады: күмән мен тербелістерді жеңетін ерік пен шешім, болып жатқан оқиғаларды терең саналы түсіну туады.

Ойын технологиялары мектеп жасына дейінгі баланың коммуникативті мәдениетін қалыптастырудың оңтайлы педагогикалық құралы болып табылады, өйткені олардың негізгі мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші іс-әрекеті болып табылады және адамзаттың әлеуметтік-мәдени тәжірибесін тиімді егереді. Сонымен қатар, ойын мектеп жасына дейінгі баланың коммуникативті мәдениетінің барлық құрылымдық компоненттерінің қалыптасуы мен дамуына әсер етуі мүмкін. Мектеп жасына дейінгі баланың коммуникативті мәдениетін қалыптастыру міндеттерін жүзеге асыру толыққанды өзара әрекеттесу үшін маңызды коммуникативті дағдыларды қалыптастыруға немесе дамытуға бағытталған ойын технологияларын қолдану арқылы мүмкін болады.

Қорытындылай келе, бала өмірінің мектепке дейінгі кезеңі баланың негізгі мәдениетін қалыптастырудың ең қолайлы сәті болып табылатынын айтқымыз келеді. Ерте балалық шақтың маңыздылығы баланың сезімталдығымен байланысты, ол уақыт ешқашан қайталанбайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Василец, Т.Б. *Детский социальный театр как развивающая и психотерапевтическая площадка* / Т.Б. Василец // *Журнал практического психолога*. – 1998. - №5. – 62-68 б.
2. Божович, Л.И. *Избранные психологические труды. Проблема формирования личности* / Л.И. Божович. – М.: Педагогика, 1995. – 230 б.
3. Бэрн, Э. *Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры* / Э.Бэрн. – Л.: Лениздат, 1992. – 348 б.
4. Гельгорн, Э. *Эмоции и эмоциональные расстройства* / Э.Гельгорн, Дж. Луфборроу. – М.: Мир, 1966. – 672 б.
5. Козлов, Н.И. *Лучшие психологические игры и упражнения* / Н.И. Козлов. – Екатеринбург: АРД ЛТД, 1997. – 144 б.
6. Лэндрет, Г.Л. *Игровая терапия: искусство отношений: Перевод с англ.* / Предисл. А.Я. Варга / Г.Л. Лэндрет. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 368 б.
7. Рудик, П.А. *Игры детей, их педагогическое и психологическое значение* / П.А.Рудик – М., 1998. – 64 б.
8. Шитицына, Л.М. *Азбука общения: Развитие личности ребенка, навыков общения со взрослыми и сверстниками* / Л.М. Шитицына. – СПб., 2000.
9. Эльконин, Д.Б. *Психология игры* / Д.Б. Эльконин. – М.: Владос, 1998. – 358 б.
10. *Эмоциональное развитие дошкольника: Пособие для воспитателей дет.сада* / Под ред. А.Д. Кошелевой. – М.: Просвещение, 1985. – 175 б.

References

1. Vasilets, T.B. *Detsku sotsialnyi teatr kak razvivaiyayia i psihoterapevticheskaia ploadka* / T.B. Vasilets // *Jýrnal prakticheskogo psihologa*. – 1998. - №5. – 62-68 b.
2. Bojovich, L.I. *Izbrannnye psihologicheskie trýdy. Problema formirovanua lichnosti* / L.I.Bojovich. – М.: Pedagogika, 1995. – 230 b.
3. Bern E. *Igry, v kotorye igraiyt lyýdi. Lyýdi, kotorye igraiyt v igry* / E.Bern. – L.: Lenizdat, 1992. – 348 b.
4. Gelgorn, E. *Emotsu i emotsionalnye rasstroistva* / E.Gelgorn, Dj. Lýfborroy. – М.: Mir, 1966. – 672 b.
5. Kozlov, N.I. *Lýchshie psihologicheskie igry i ýprajnenua* / N.I. Kozlov. – Ekaterinbýrg: ARD LTD, 1997. – 144 b.
6. Lendret, G.L. *Igrovaia terapiua: iskýsstvo otnoshenu: Perevod s angl.* / Predisl. A.Ia. Varga / G.L. Lendret. – М.: Mejdýnarodnaia pedagogicheskua akademua, 1994. – 368 b.
7. Rýdik, P.A. *Igry detei, ih pedagogicheskoe i psihologicheskoe znacheme* / P.A. Rýdik – М., 1998. – 64 b.

8. Shipitsyna, L.M. *Azbyka obenua: Razvite lichnosti rebenka, navykov obenua so vzroslymi i sverstnikami* / L.M. Shipitsyna. – Spb., 2000
9. Elkonin, D.B. *Psihologua igrы* / D.B. Elkonin. - M.: Vldos, 1998. - 358 b.
10. *Emotsionalnoe razvite doshkolnika: Posobie dlia vospitatelei det.sada* / Pod red. A.D.Koshelevoi. - M.: Prosveenie, 1985. - 175 b.

МРНТИ 14.09.01.

<https://doi.org/10.51889/1953.2022.54.54.030>

Ақынова Ж.М.^{1*}, Халитова И.Р.¹, Турдалиева Э.Д.²

¹ *Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

² *Академия логистики и транспорта, г. Алматы, Казахстан*

СКАЗКОТЕРАПИЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ У ДОШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В данной статье подвергается разбору вопрос о роли сказочной терапии в формировании развития речи детей дошкольного возраста в Республике Казахстан, изображаются методы и игровые приемы работы со сказкой. Актуальность исследования связана с существенными трансформациями современного дошкольного образования, так как, дети данного возраста постигают важный период в развитии связной речи. Улучшающееся обобщение делается основой для становления и формирования словесно-логического мышления. Иными словами, чем более связная, образно яркая, словарно многообразная речь ребенка дошкольного возраста, тем очевиднее, что ребенок не будет испытывать трудности при социализации и коммуникации, будет проще понимать установленные перед ним задачи и находить их решения, исходя от той базы, которая предоставляет ему речь, познание родного языка и культуры. Целью исследования является теоретическое обоснование и проверка возможности сказочной терапии в развитии связной монологической речи у детей дошкольного возраста. С этой целью при изучении темы были применены вытекающие методы исследования, такие как, теоретические (анализ научной, психологической, методической и учебной литературы по вопросам исследуемого материала); эмпирические (диагностические, моделирование, изучение внутренних уставов дошкольных учебных заведений; изучение документации).

Ключевые слова: общение, диалогическая речь, обучение, речевое общение, сказка.

Ақынова Ж.М.^{1*}, Халитова И.Р.¹, Турдалиева Э.Д.²

¹ *Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

² *Логистика және көлік академиясы, Алматы қ., Қазақстан*

ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудағы ертегі терапиясының рөлі туралы мәселе талданып, ертегімен жұмыс істеудің әдістері мен ойын тәсілдері бейнеленген. Зерттеудің өзектілігі қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім берудегі елеулі өзгерістермен байланысты, өйткені осы жастағы балалар үйлесімді сөйлеуді дамытудың маңызды кезеңін түсінеді. Жалпылауды жетілдіру сөздік-логикалық ойлаудың қалыптасуы мен қалыптасуына негіз болады. Басқаша айтқанда, мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуі неғұрлым дәйекті, бейнелі түрде жарқын, лексикалық жағынан алуан түрлі болса, баланың әлеуметтену мен қарым-қатынаста қиындықтарға тап болмайтыны, оның алдына қойылған міндеттерді түсіну және олардың шешімін табу оңайырақ

болады; оның сөйлеуін, ана тілі мен мәдениетін білуін қамтамасыз ететін негізге сүйенеді. Зерттеудің мақсаты – мектеп жасына дейінгі балалардың үйлесімді монологтық сөйлеуін дамытуда ертегі терапиясының мүмкіндігін теориялық негіздеу және тексеру. Осы мақсатта тақырыпты зерделеу кезінде теориялық (зерттелетін материалдың мәселелері бойынша ғылыми, психологиялық, әдістемелік және оқу әдебиеттерін талдау) сияқты келесі зерттеу әдістері қолданылды; эмпирикалық (диагностикалық, модельдеу, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының ішкі жарғыларын зерделеу; құжаттаманы зерделеу).

Түйін сөздер: қарым-қатынас, диалогтік сөйлеу, оқу, сөйлеу қарым-қатынасы ертегі.

Akynova Z. ^{1}, Khalitova I. ¹, Turdalieva E. ¹*

*¹ Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

²Academy of Logistics and Transport, Almaty, Kazakhstan

FAIRY TALE THERAPY AS A MEANS OF DEVELOPING SPEECH SKILLS IN PRESCHOOLERS

Abstract

This article examines the question of the role of fairy-tale therapy in shaping the development of speech in preschool children in the Republic of Kazakhstan, depicts methods and game techniques for working with a fairy tale. The relevance of the study is associated with significant transformations of modern preschool education, since children of this age comprehend an important period in the development of coherent speech. Improving generalization becomes the basis for the formation and formation of verbal-logical thinking. In other words, the more coherent, figuratively vivid, vocabulary diverse speech of a preschool child, the more obvious that the child will not experience difficulties in socialization and communication, it will be easier to understand the tasks set before him and find their solutions based on the basis that provides his speech, knowledge of the native language and culture. The aim of the study is to theoretically substantiate and test the possibility of fairy-tale therapy in the development of coherent monologue speech in preschool children. For this purpose, when studying the topic, the following research methods were applied, such as theoretical (analysis of scientific, psychological, methodological and educational literature on the research material); empirical (diagnostic, modeling, study of the internal charters of preschool educational institutions; study of documentation).

Keywords: communication, dialogical speech, teaching, verbal communication, fairy-tale.

Введение. Для детей старшего дошкольного возраста характерно пересказывать увиденное или услышанное ранее, сочинять собственные истории, слушая, запоминать и повторять услышанные диалоги и эпизоды их жизни, выдумывать, привнести что-то личное в популярные повествования и сказки. В этом им, непосредственно, приходит на помощь воображение. Тем не менее, имеется один нюанс, о котором подобает не забывать: в этом возрасте воображение у дошкольников оживленно формируется только в случае, если родители или педагоги проводят намеренно устремленную на это работу. В такой же степени это причисляется и к усвоению речи, в том числе – задачей наставника или воспитателя, контактирующего с дошкольником, является содействие в активации воображения у ребенка дошкольного возраста и поддержка в постижении им правильной, красноречивой и точной речи [1]. Сказочная терапия в руках умного и опытного педагога является уникальным инструментом. Применяя методы и приемы подобной терапии, возможно, разрешать проблемы психологического и поведенческого характера, а также использовать в обучении, коррекции и формировании детской речи. Разберем сказочную терапию в аспекте формирования и развития речи ребенка дошкольного возраста [2]. На нынешнем этапе развития дошкольного образования сформировано целое направление – методы игровой педагогики, которые анализируют подход к сказочной терапии как к ведущему методу формирования речи у детей дошкольного возраста [3].

Согласно предложенной стратегии, в деятельности педагога по развитию речи на самом деле должны преобладать игровые действия, разнообразные игровые тактики и модели обучения для активного включения дошкольников с нарушениями речи в образовательный процессы. Одним из наиболее важных и сложных вопросов в педагогике и психологии Республики Казахстан является развитие речи детей дошкольного возраста, которое отражает не только общие закономерности развития ребенка дошкольного возраста, но и уникальные особенности формирования личности дошкольника. Многие

ученые сходятся в точке зрения, что чтение книг является тропой, по которой опытный, умный, мыслящий педагог отыскивает путь к сердцу ребенка. Художественная литература оказывает большое влияние на расширение словарного запаса дошкольника и развитие речи. Художественная литература формирует эстетическое восприятие и моральные нормы поведения. Однако основным методом развития речи у дошкольников по-прежнему остается сказкотерапия. Тем не менее сказкотерапия по-прежнему остается ключевой стратегией развития речи дошкольников. Одна из педагогических технологий, известная как "лечение сказками", которые гарантируют сохранение здоровья дошкольника за все его обучение. Данный метод, применяющий форму сказки для речевого развития ребенка, расширения сознания и улучшения взаимодействия сквозь речь с окружающим миром.

Сказкотерапия – это такое направление практической психологии, который, используя метафорические ресурсы сказки, позволяет людям развить самосознание и построить особые уровни взаимодействия друг с другом, что создает условия для становления их субъектности, то есть автор делает акцент на метафоричности как доминантной характеристике сказки. Сказкотерапия – психологическое направление терапевтического воздействия на бессознательную сферу ребенка и взрослого человека, это метод, который использует форму сказки для всесторонней реализации личности, совершенствования творческих способностей и интеграция в окружающий мир. Задачу сказкотерапевта, психолога или педагога видим в том, чтобы подобрать или создать сказку в соответствии с потребностями ребенка. Если это сделано удачно, то ребенок «встраивает» ее послание в свой жизненный сценарий. Особенно полезно, когда дошкольник просит повторить сказку неоднократно, ведь именно так происходят глубокие изменения в мировоззрении. Лучших результатов можно достичь при работе с детьми, которые полностью погружаются в сказочную историю. Лучше всего с этой задачей справляются дошкольники [11]. В раннем возрасте мышление у детей ориентировано на образное осмысление информации и эмоционально чувственное восприятие мира, поэтому важную информацию малыш лучше усваивает через яркие образы, которые представлены в сказках. Доминантная особенность работы в системе сказкотерапии – это взаимодействие с ребенком на ценностном уровне, опираясь на нравственные ориентиры, духовные ценности, личностный потенциал ребенка, можно решить разноплановые психологические, педагогические, лингвистические, культурологические проблемы.

Терапевтическая технологическая единица, сказка выполняет ряд функций:

- диагностическую (вспоминая образы знакомых с детства сказок, у малыша возникает определенная эмоциональная реакция);
- терапевтический (психологически подготавливает человека к условиям тяжелых эмоциональных событий; принимает в символической форме его физическую активность и способности действовать в кризисных ситуациях; сопротивляется интеллектуальным интерпретациям; полностью принимает весь спектр эмоциональных переживаний);
- воспитательную (сказка позволяет в мягкой форме объяснять ребенку как следует поступать и как не следует);
- коррекционно-реабилитационную (работа с поведенческими особенностями личности, как средство замещения неэффективного стиля поведения на более производительный; объяснение происходящего);
- речевого развития (одновременно с ориентацией на смысл слов ребенок проявляет интерес к звуковой форме слова, меняет слова).

Речевое развитие дошкольников происходит в процессе совершенствования и практического использования языка в общении с другими. Усвоение языка сопровождается большой активностью ребенка. Поэтому так необходимо создать личностно значимый смысл по развитию речевых способностей у детей [12]. Актуальность своевременного речевого развития в дошкольном возрасте определена задачами по созданию оптимальных условий для наиболее полного раскрытия потенциальных возможностей каждого ребенка, которые проявляются в специфических детских видах деятельности и связанные с коммуникацией. Становление у человека всех психических функций, психических процессов, личности в целом невозможны без межличностного контакта. В то же время речевое развитие и его совершенствование необходимо рассматривать как отражение становления навыков коммуникативно-речевого взаимодействия. Коммуникативно-речевые способности можно характеризовать как индивидуальные психологические и психофизиологические особенности, которые способствуют быстрому и качественному усвоению умений и навыков применять средства общения в конкретной ситуации взаимодействия со сверстниками или взрослыми. Однако с целью развития коммуникативных возможностей ребенка мало предлагать ему только разнообразный речевой материал.

Нужно постоянно ставить перед ребенком новые коммуникативные задачи, для решения которых необходимы новые коммуникативные средства [13].

Лексическая и образная функция сказок, их способность развивать лингвистическую культуру человека и их способность помогать людям понимать народную речь - все это принимается во внимание при изучении сказок с точки зрения литературоведения и образования. Сказка является интегративной деятельностью, в которой поступки представляемых обстоятельств объединены с действительным общением, устремленным на инициативность, независимость, творчество, регулирование дошкольником личных экспансивных состояний. В процессе работы с дошкольниками подмечено, что у многих детей нарушена логика и порядок изложения, присутствует использование однотипных взаимоотношений, паузы, интонационная и словарная невыразительность, степень передачи экспансивных состояний не сформирован, артистические способности, интонирование и восприятие многообразных нюансов речи не соответствует их возрасту. А сказка является великолепным средством устранения всех этих проблемы [5].

Целью данного исследования стало изучение развития речи у детей дошкольного возраста под средством сказочной терапии.

Материалы и методы. Методологической основой исследования сказочной терапии как средства развития речи детей дошкольного возраста в данной статье послужили работы многих исследователей по вопросам становления речи и коррекционного воспитания детей дошкольного возраста, таких как Х.Т. Шерьязданова, Л.Д. Короткова, Р.М. Ткач, Л. В. Чернецкая, И.В. Вачков, Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева, Б.Беттельгейм, Фесюкова, О.В. Алмазова, А.Белолуцкая, Д.А. Бухаленкова, А.Веракса, М.Гаврилов [6], Г.А. Бердалиева [1], Ф.Бросо-Лапр, Я.Шумакер, К.Клуендер [7], Б.Дж. Каннингем, С.Ханна, П.Розенбаум, Н. Томас-Стоунелл, Б.Оддсон [3], Ю.Ф. Николенко, А.А. Шибаева, Э.Овчинникова, Е.Ф. Иванова [8], Т.Огино, К. и др. Также методологической основой исследования в данной статье послужил анализ фундаментальных трудов современных иностранных авторов, которые стали основой эффективного исследования развития речи у детей дошкольного возраста под средством применения сказочной терапии в Республике Казахстан. Помимо этого, использовались сравнительный и аналитический метод исследования. Научные методы исследования сказочной терапии дают возможность создать отчетливую систему правил, приемов, способов влияния на детей дошкольного возраста с целью увеличения эффективности деятельности дошкольных педагогов и воспитателей в Республике Казахстан, достижения установленных целей. В статье на основе анализа научно-методических источников информации дана характеристика стержневых понятий, касающихся темы исследования. В список разобранных понятий попали «сказочная терапия», «развитие речи дошкольников», «речь», раскрыта суть и специфика вышеперечисленных терминов. Выявлены главные методы эффективности сказочной терапии как средства развития речи дошкольников, определяющие степень их целесообразной подготовки в деятельности современного дошкольного педагога. Для эффективного изучения сказочной терапии как средства развития речи дошкольников, были определены вытекающие научно-исследовательские методы: теоретические (анализ научной, психологической, методической и учебной литературы по вопросам исследуемого материала); эмпирические (диагностические, моделирование, изучение внутренних уставов дошкольных учебных заведений; изучение документации).

На первой фазе исследования был проведен анализ научной, психологической, социологической, методической и учебной литературы по исследуемому вопросу. Осуществлялся сбор актуального материала по теме «Сказкотерапия как средство совершенствования речи дошкольников» обсуждаются возможности решения проблем исследования, отстаивается его актуальность и цель, а также описываются возможности дополнительных исследований сказкотерапии. Проведен анализ освоенной научной литературы, на основе чего определено состояние исследуемого вопроса, разобраны и обобщены основные известные методы сказочной терапии как средства развития речи дошкольников. При изучении этого метода исследования было обнаружено, что сказочная терапия включает в себя внутренние, иерархические, прямые связи и обратную связь. Сказочное терапия предполагает предоставление разнообразных возможностей и моделей для роста. В результате педагог должен тщательно рассмотреть все возможные точки зрения, определиться с приоритетом и воздержаться от подчинения своего мнения и конкретных действий определенной догме.

На базе современного дошкольного образования Республики Казахстан в ходе второго этапа исследования были подготовлены предложения по внедрению сказкотерапии как способа развития речи дошкольников. Такой подход позволяет исследовать некоторые особенности явления и объекта, а также

создавать несколько научных абстракций. Дальнейшее объединение приводит к изучению более глубокой природы человека. Используя эту стратегию, изучаются сложные объекты или явления.

На третьей фазе был проведен анализ исследованного материала; подводились итоги, теоретическое обобщение и систематизирование всех результатов проводимого исследования, оформление материалов изучения в единое целое. Обоснованность и доказательность результатов исследования данной темы обеспечена методологической и теоретической рациональностью отправных позиций исследования; цельностью общенаучных и конкретных методов исследования, адекватной актуальности и цели, задачам и логике проводимого исследования; соединением количественного и качественного анализа.

Результаты исследования. Овладение связной диалогической речью является одной из основных задач о развития речи любого ребенка дошкольного возраста Республики Казахстан. Успешное решение данной задачи зависит от множества факторов и условий (языковой среды, общественного окружения, семейного благополучия, персональных особенностей ребенка, его познавательной активности и многих других факторов), которые нужно учитывать в процессе цельного устремленного развития речи ребенка дошкольного возраста [12]. Своевременное овладение речью является основанием интеллектуального развития ребенка дошкольного возраста, является залогом его полноценного общения с охватывающим его миром. Точная, красноречивая речь дает возможность ребенку дошкольнику предельно свободно пользоваться ею, как орудием общения, что содействует развитию личности ребенка в полной мере. Вся деятельность личности прямо объединена с языком, который уже начиная с первых лет жизни, надлежаще воздействует на деятельность, видоизменяет поведение личности. Без овладения языком в полной мере, ребенок в будущем в школе не сможет достигнуть крепких и совершенных знаний в освоении школьных предметов. Оттого подобает ликвидировать всё, что сможет препятствовать в любой степени свободному общению ребенка с окружением. Уже в детском саду надлежит организовать самую подходящую обстановку для формирования речи дошкольников, коллективно с семьей трудиться над ее формированием, корректированием несовершенств в речи. Этим самым организовывать должную развивающую языковую среду для развития умственных способностей и сборов ребенка к школе [13].

Всевозможные патологии развития речи отрицательно воздействуют на восприятие речи, высказывание личных мыслей, постижения знаний и формировании личности ребенка, оттого весьма важно в дошкольные годы скорректировать несовершенства звукопроизношения. Достичь того, чтобы ребенок дошкольного возраста без затруднений владел всеми звуками родного языка. Только при этих условиях дошкольником будет усвоена программа детского сада. Нарушение речи в обусловленной степени отрицательно воздействует на всё психическое развитие ребенка, воздействует на его деятельности и поведение. На развитие личности дошкольника, развитие ментальных слоев, характеристики эмоционально-волевой сферы и развитие негативных черт характера могут влиять ограничения речевого общения (такие как застенчивость, нерешительность, необщительность, негативизм, чувство неполноценности). Все это оказывает пагубное влияние на успеваемость в целом и понимание грамотности [14]. Число детей с нарушениями в развитии речи постоянно растет, согласно анализу фактического сценария, который сложился в системе развития детей дошкольного возраста в настоящее время. Среди них существенную долю составляют дети 5-6-летнего возраста, которые не осваивают в назначенное время звуковой стороной речи.

Речь детей старшего дошкольного возраста достигает значительного уровня развития. Они овладевают точным произношением всех звуков собственного языка, хотя у детей этого возраста в некоторых случаях еще случаются отдельные неточности в произношении тяжелых звуков (р, ш, ц, ч, дж, дз). Кроме того, у детей пятого и шестого года жизни могут быть речевые нарушения вследствие органических повреждений аппарата речи или в связи со сменой молочных зубов на постоянные, возникают межзубные шипящие, смягчение произношения остальных согласных. Кое-где встречается непостоянное произношение сформировавшихся звуков в словах сложной фонетической структуры [15]. Дети дошкольного возраста легко подмечают и корректируют речевые неточности, огрехи и погрешности, как в речи других, так и в своей собственной. Если у детей дошкольного возраста с быстрым темпом речи встречается неточность, смешение звуков, которые связаны с дефектами речевого аппарата, то такие дети нуждаются в помощи специалиста логопеда. К концу дошкольного возраста у детей заканчивается процесс фонематического восприятия: они и слышат, и правильно говорят, в соответствии с нормами родного языка, у них вырабатываются чуткие и дифференцированные типы слов и отдельных звуков, зарождается понимание звуковой стороны родного языка. Дети дошкольного возраста инициативно играют со звуками, словами, рифмуют их, разбирают звуковой состав слов родного

языка, выделяют первый и последний звуки в слове, устанавливают последовательность других звуков, то есть у дошкольников создается лингвистическое отношение к слову [1].

Словарный запас дошкольника приумножается стремительно быстро. В словарном запасе в равной степени употребляются все части речи, сложные слова, слова с абстрактным смыслом, и слова иностранного языкового происхождения. Дошкольники к месту применяют в речи пословицы, поговорки, образные выражения, фразеологизмы. Следовательно, в развитии словарного запаса дошкольника интенсивно видны положительные качественные трансформации: дошкольник употребляет антонимы, синонимы, слова с несколькими значениями, слова в переносном значении, маневрирует обобщенными словами различной степени, суждениями. Осмысливает словарный состав родного языка, выделяет слова в предложении [16]. Однако все еще существуют некоторые проблемы с тем, как дошкольники усваивают словарный запас, включая семантические ошибки, неправильное рассмотрение конкретных абстрактных, эфемерных и пространственных понятий, слов с переносными значениями, наречий и нехватку словарного запаса для образных выражений, сравнительных прилагательных и других частей речи. Улучшается грамматическая точность речи, продолжается постижение суффиксов, отмечается тяготение к правильному и верному употреблению грамматических форм, что обнаруживается в критическом отношении к собственной речи и речи окружающих. Развиваются навыки коррекции и самокоррекции грамматически точной речи.

Овладение звуковой, грамматической речью и обогащение словарного запаса утвердительно воздействует на формирование монологической речи и других форм общения. У дошкольников возникают такие формы диалогической речи, как речь-объяснение, речь-рассуждение, а также ситуативные непреднамеренные высказывания, контекстная монологическая речь, неязыковые формы общения. Основным типом общения выдвигается общение с ровесниками, они являются зачинщиками определения контактов речи. Дошкольник уже умеет составлять разнообразные типы рассказов: из личного опыта, об игрушке, рассказы на творческие темы, по картинке, рассказы-этюды, миниатюры и многие другие. Передает содержание мультфильмов, фильмов, спектаклей, сказок и рассказов, которые были им просмотрены ранее. Узловым фундаментальным новообразованием детей старшего дошкольного возраста является появление планировочной и регулирующей речевой функций. С такого времени дошкольникам делается доступным составление рассказов по плану, планирование личной будущей речевой деятельности. Также стоит помнить, что и в старшем дошкольном возрасте у детей иногда отмечаются характерные особенности в развитии речи детей, которые требуют персональной работы. Речи дошкольников становятся присущи вытекающие функции: коммуникативная, планировочная, регулировочная, резюмированная, эстетическая, гносеологическая, творческая и мыслительная [16].

Формы речи, которыми обладают дошкольники: диалог, монолог, внутренняя речь, ситуативная, контекстная речь, речь-сообщение, разговор, рассказ, описание, рассуждения, объяснения, инструкция. В дошкольном возрасте ребенок, прежде всего, усваивает диалогическую речь, которая располагает своими особенностями. Диалогическая речь выступает в роли яркого и особого проявления коммуникативной функции речи ребенка дошкольного возраста. Диалог – это основная естественная конфигурация языкового общения, традиционный тип вербального общения, по мнению современных ученых. [1]. Основной особенностью диалога обнаруживается чередование речи одного собеседника с выслушиванием и после этого речью второго собеседника. Устная диалогическая речь проходит в конкретной ситуации и сопутствует вместе жестами, мимикой и интонацией. Диалог отличается использованием разговорных слов и словосочетаний, лаконичностью, простыми и сложными предложениями, скорострельностью. Сложность диалога обеспечивается количеством собеседников. При обучении детей родному языку крайне важно учитывать развитие диалогической речи. Предпосылки к пониманию повествования создаются такой диалогической речевой тренировкой с помощью описания. Предпочтительным типом речи дошкольника является диалогическое общение. В связи с обсуждением сути связной речи обнаруживается выяснение представления понятия «разговорная речь».

Дети дошкольного возраста изучают, прежде всего разговорный стиль речи, который характерен центральным образом для диалогической речи. Развитие диалогической речи выступает ведущей ролью в процессе речевого развития дошкольника и занимает основное место в системе работы по развитию речи в детских дошкольных образовательных учреждениях. Воспитатель обязан достичь того, чтобы каждый ребенок легко и без труда входил в диалог с взрослыми и ровесниками. Надо приучать детей формулировать словами свои просьбы, отзываться словами на речь старших. Обучение детей тому, как вести беседу, всегда проводится в тандеме с обучением их культурным манерам, таким как уделять пристальное внимание говорящему, не отвлекаться и не перебивать [16]. Повествовательная речь или

монолог – более сложный, в сопоставлении с диалогической, вид устной речи. Такая речь требует от рассказчика складно, последовательно излагать свои мысли, придавать им законченную форму. Весьма значительно при этом уметь наблюдать за своей речью и за слушателями, ощущать их реакцию. Монологическая речь требует точного грамматического оформления и логического порядка. Обучая детей повествовательной речи, специалист учит их складно, логично, последовательно, и точно построенными предложениями рассказывать о своих впечатлениях, о том, что испытывали или чувствовали, повествовать так, чтобы всем было понятно, продумывать содержание повествования, и порядок изложения личных мыслей.

Немалую роль в осуществлении этих задач играет рассказывание детей. Рассказывание способствует развитию мышления и выразительности речи. Через рассказ дошкольник учится думать и формулировать мысли логически, последовательно. В работе по развитию монологической речи у детей важно создавать такие ситуации, в которых они бы чувствовали, осмысливали полезность от личных повествований, преданий, ведь монолог часто складывается детьми без достаточной мотивации; дети не заинтересованы работой, у них отсутствует стимул. Важными приемами стимулирования монолога у детей дошкольного возраста являются записи их рассказов, придуманных сказок, изготовление книг и рассказов, предложение рассказать что-то своим родителям, младшим детям. Для эффективного развития усвоения монологической речи в практике дошкольной педагогики используют сказочную терапию, которая способствует более результативному и быстрому развитию речи у детей.

Обсуждение. Сказочная терапия как метод имеет многовековую историю. Термин «сказка» впервые встречается в 17-м веке. Однако до первых научных исследований в сказках видели лишь только развлекательный характер для детей низших слоев населения. В дальнейшем же, полагаясь на современные исследования, была составлена нынешняя концепция работы со сказками. Хорошая речь является важнейшим условием полного и всестороннего развития дошкольников. Чем состоятельнее и точнее речь у дошкольника, тем свободнее ему сообщать собственные мысли, тем обширнее его потенциал в постижении окружающей реальности, тем инициативнее реализуется его психическое формирование.

Сказка для дошкольника является маленькой жизнью, которая полная ярких красок, див и приключений. Выслушивая сказку, дети изучают действительность сквозь мир волнений и образов. Сказочная терапия является методом, который использует сказочную форму для личностной интеграции, формирования творческих возможностей, развития речи, расширения сознания, улучшения взаимодействия с окружающим миром. Сказочная терапия содействует закреплению утвердительно эффекта не только в личностном развитии, но и в формировании связной речи дошкольника, отчего многие специалисты применяют элементы сказочной терапии в практике. Существенной формой осуществления коррекционной работы по выработыванию точного произношения звуков, являются персональные занятия, которые проводят два-три раза в неделю, по двадцать минут с каждым дошкольником, который этого требует.

Метод пересказа сказки содействует введению осваиваемого звука в связную речь ребенка дошкольного возраста. Пересказ является легким видом монологической речи, так как он соблюдает композицию авторского труда, где применяется готовый авторский сюжет и намеренные формы речи, и приемы. Это в какой-то степени воссозданная речь. Непосредственное обучение пересказу проходит по вытекающей схеме: первое прочтение сказки без указания на запоминание. Цель данного этапа единое эмоциональное восприятие; второе прочтение с указанием на запоминание; разговор по содержанию сказки, целью этого этапа освоение содержания сказки. Третье прочтение сказки с расстановкой смысловых акцентов, выделение смысловых фрагментов и собственно, сам пересказ сказки дошкольником [12]. Второй метод, который применяется на логопедических занятиях с внедрением логопедических сказок является составление новой сказки ребенком. Данный метод существенно сложнее пересказа, к этому методу стоит переходить только в случае успешного усвоения метода пересказа. В работе над придумыванием сказки распознают три вида сказок [8]:

1. По восприятию (на основании непринужденного зрительного опорного восприятия). Сказки по серии сюжетных картинок, по сюжетной картинке, по предметным картинкам или предметам, по несложным пейзажным картинам.

2. По представлению (в их основании располагается собственный опыт ребенка его предыдущие восприятия).

3. По воображению (выдуманные сказки, которые представляют собой итог ребяческой выдумки). Это может быть: составление сказки по предложенному сюжету, по определенной теме, про известного героя, по наименованию.

Далее рассмотрим пять основных видов сказок, которые используются сказочной терапией [9]:

Рисунок 1. Виды сказок

1. Использование *психокоррекционных сказок* ограничено по возрасту и проблематике (неадекватное, неэффективное поведение). Создать коррекционную сказку не трудно, многие авторы делают это достаточно хорошо, даже сами того не понимая. Алгоритмом создания подобных сказок является герои, близкие дошкольнику по возрасту, полу, нраву, описанию их жизни в фантастической стране, дабы ребенок отыскал схожесть с собой, проблемная ситуация обязана быть похожей на истинную обстановку жизни ребенка, герой разыскивает выход и дошкольник вместе с этим может видеть следствия и линии решения проблем, на их пути встречаются мудрые наставники (в настоящей жизни это специалист-воспитатель), который представляет пути выхода, изображает обстановку со всех возможных сторон, герой понимает свои оплошности и встает на путь корректирования.

2. *Дидактические сказки* создаются специалистами для увлекательного изображения материала рока по становлению речи у детей. Отличительной чертой этих сказок является абстрактная анимация символов (таких как цифры, буквы, звуки и математические операции), которая создает фантастическое представление о мире, в котором живут дети. Дидактические сказки могут прояснить значимость и значение обусловленных знаний. Образовательные задания могут быть представлены в форме дидактических сказок с использованием таких алгоритмов, как представление волшебной страны, нарушение благополучия или создание благополучия путем выполнения заданий урока. Такие занятия прекращают быть унылыми, и возникает желание выполнять поручения педагога.

3. *Медитативные сказки* сориентированы на формирование разнообразных видов восприимчивости: зрительной, слуховой, вкусовой, тактильной и кинестетической. Характером таких сказок является странствие. Сказка похожа на импровизацию, что вижу о том и говорю, чтобы сотворить подобную сказку необходимо припомнить обстоятельства, когда дети чувствуют себя счастливыми, безмятежными и веселыми. Такие сказки обычно сопровождаются спокойной музыкой. А при регулярных занятиях обучают ощущать истинное происходящее. Алгоритмом построения таких сказок является перенос в какие-либо условия, где будут восприниматься зрительные, слуховые, обонятельные, тактильные и кинестетические фигуры. После наполнения ребенком приятных чувств, он неспешно возвращается в действительность и делится впечатлениями. Медитативные сказки помогают научиться жить здесь и

сейчас, что на самом деле не так просто. Если в начале урока рассказать художественную медитативную сказку, то это усовершенствует сосредоточение внимания, памяти и работоспособности ребенка [14].

4. *Художественные сказки* – это сказки, сотворенные многовековой народной мудростью и авторскими историями. На самом деле это то, что часто называют историей, мифом, притчей или сказкой. В художественных сказках есть дидактические, психокоррекционные, психологические и даже и даже медитативный аспекты. Художественные сказки формировались совершенно не для процесса сказочной терапии, но спустя годы внедрено для обучения с детьми дошкольниками и успешно используется этой методикой сегодня. (Примеры таких сказок, «Красная шапочка», «Золушка», «Гадкий утёнок», «Приключения Незнайки», и так далее).

5. *Психотерапевтические сказки*, излечивающие душу. Сказки, открывающие глубинное значение протекающих событий. Истории, которые помогают познать совершающееся с иной стороны, со стороны духовной жизни. Они не всегда однозначны, не всегда обладают традиционно счастливым концом, но постоянно совершенны и прочувствованны. Психотерапевтические сказки достаточно часто оставляют ребенка с вопросом. Это в свой черед, стимулирует процесс роста личности. Психотерапевтические сказки формируют в процессе разыскивания значения протекающих событий и проблемных обстоятельств. Они часто посвящены масштабным человеческим проблемам, отношению к утратам и достижениям, событиям, которые систематически повторяются, эмоциям и чувствам. Эти сказки поддерживают там, где иные психологические техники не могут помочь; там, где необходимо перейти в область философии событий и их взаимоотношений [3].

Главный принцип сказочной терапии – целостное развитие личности, забота о душе (в переводе с греческого – забота о душе – терапия). Суть и жизненность сказки, секрет ее волшебного существования в постоянном сочетании двух смысловых элементов: фантазии и правды. На основе этого создана классификация видов сказок, хотя она не является полностью единой. Таким образом, существуют дидактические, медитативные, психотерапевтические, художественные сказки, художественные сказки делятся на народные, бытовые, страшные, волшебные, сказки о животных. Особенность каждой отдельной сказки – значительная переработка информации, полученной из эмоциональной среды; четкая композиция с характерной симметрией отдельных элементов, с их повторением; схематическое и краткое изложение материала, облегчающее рассказывание историй и прослушивание. Сказка несёт в себе ряд функций: функция социализации, креативная, голографическая, развивающе-терапевтическая, культурно-этническая и лексико-образная [12; 13]

Существует методика использования сказок в качестве терапии с дошкольниками. Здесь существует связь между такими жанрами, как рассказывание историй и самостоятельное создание сказок.

Целью сказочной терапии является развитие коммуникативных способностей дошкольников. Задачи, решаемые при применении сказочной терапии:

- воспитывать в детях заботу об окружающих, уважать друг друга, доверять друг другу;
- создавать ситуации, позволяющие ребенку выразить и развивать свои индивидуальные способности;
- разработать соответствующие оценочные мероприятия для анализа собственного поведения и действий окружающих;
- учить коммуникативным искусствам – диалогу, дискуссии, беседе.

Сказки должны создаваться таким образом, чтобы побуждать детей сближаться со своими учителями на основе сочувствия к их собственной ситуации. Игровые миссии подбираются по принципам от простого к сложному, содержание лаконичное и доступное. В качестве формы отдыха необходимо вводить расслабляющие упражнения, помогающие ребенку расслабиться. Применение личностно-ориентированного подхода к воспитанию и обучению дошкольников, помогает осуществлять дифференцированный подход к детям, который определяет содержание занятий, каждое из которых подготовлено и сориентировано по-своему и имеет следующую структуру:

1. Дети необычно приветствуют друг друга. Например, дети передают мяч по кругу и улыбаются соседу.

2. Вовлечение в сказку. Совершается с помощью волшебных слов: например, “Время сказки настало – чудо началось”. Или с помощью волшебных предметов: ковриков, зонтов, лабиринтов, волшебных дорожек, зеркал, шарфов, цветов, волшебных жезлов и т. д. Попасть в сказку – очень важный момент. Можно назвать это волшебным, таинственным, “полным сверхэнергетики” моментом. Чтобы переместиться в другое измерение, необходима “магическая сила”, по крайней мере, для того, чтобы ребенок преодолел препятствие или барьер.

3. Чтение сказки. После прочтения детям задают вопросы о содержании сказки, обсуждают конкретную проблему, ее решение и способы выхода из ситуации.

4. Выход из сказки осуществляется так же, как и вход. Сказаны чудодейственные слова, например, “Сияй волшебный кристалл, покажи нам короткую тропу – мы идем в детский сад, где все рады — это видеть”. Энергия, потраченная на действия, восприятия и переживания на протяжении всего путешествия по сказке, как таковая, исчерпывается, и ребенок автоматически возвращается к нормальным уровням осознания и энергии, обратно в нормальный реальный мир.

5. Упражнения и игры, закрепляющие поставленные задачи, решаемые с помощью сказок.

6. Рисунок по прочитанной сказке. С помощью успокаивающей музыки дети выражают все эмоции и чувства, которые они испытывают, работая над сказкой.

7. Прощание со сказкой. Дети могут создать хоровод, просто ходить, улыбаться друг другу или обнимать друг друга и говорить: “Я люблю тебя”.

Педагоги могут помочь учащимся проанализировать проблему и найти решение, используя сказку. Сказкотерапия позволяет намного проще и безболезненнее преодолеть иррациональные тревоги, уладить ссору, понять разницу между добром и злом. Нет никаких ограничений для использования сказкотерапии. Педагоги и психологи советуют даже взрослым время от времени использовать методику сказкотерапии. Что можно сказать о влиянии лечения сказкой на детей? Существует так много сказок, что одна из них, несомненно, найдется, чтобы помочь в решении той или иной проблемы. Перед началом сеансов сказкотерапии педагог исследует уникальные черты ребенка, в том числе его психотип, поведение и т. д.

Выводы. Применение направленности в обучении дошкольников с элементами сказочной терапии показывают, что дети учатся разрешать сказочные задачи, отыскивать выход из любых сформировавшихся обстоятельств, применяя личный жизненный опыт. С подачи сказочной терапии четко выражают личные мысли вслух, отстаивают собственную точку зрения, находят и анализируют позитивные и негативные действия персонажей сказок. Разбор сказочной терапии как средства развития речи дает возможность сформировать культуру речевого общения детей дошкольного возраста. Оттого как дошкольник строит собственные высказывания, как увлекательно, образно умеет повествовать и фантазировать, можно определять уровень его речевого развития и одновременно уровень его интеллектуального, эстетического и экспансивного развития. Результатом исследования сказочной терапии как средства развития речи у детей дошкольного возраста Республики Казахстан, стали заключения о том, что дети дошкольного возраста с помощью применения сказочной терапии: становятся более активными и внимательными; формируют богатое воображение и фантазию; развивают навыки доходчиво и точно выражать собственные мысли.

Различные конфигурации повествования сказок помогают дошкольникам научиться выслушивать друг друга, не перебивать, следить за ходом мыслей своих сверстников и вмещать свои личные мысли и выдумки в повествовательный контекст. У детей дошкольного возраста пополняется словарный запас за счет слов, которые обозначают всевозможные эмоции, чувства и расположение духа. Ребенок, повествуя сказки перед аудиторией слушателей, обретает раскрепощенность, уверенность в себе, отсутствие боязни. У ребенка накапливается опыт общения с взрослыми и ровесниками. Следствием использования метода сказочной терапии в обучении и воспитании дошкольников стал рост качественного уровня развития речи и развития творчества дошкольников. У детей отмечается ярко выраженное любопытство, умение познавать окружающий мир, склонность к творческому изображению узнанного.

Список использованной литературы:

1. Бердалиева Г.А. Монологическая речь как условие личностного и социального развития ребенка дошкольного возраста // Журнал критических обзоров. – 2020. – Вып. 7, № 5. – С. 391-392.
2. Голуб М.С. Современная сказка как средство развития речи дошкольников и воспитания читательских интересов // Перспективы науки и образования. – 2018. – Вып. 33, № 3. – С. 211-216.
3. Каннингем Б.Дж., Ханна С.Е., Розенбаум П., Томас-Стонелл Н., Оддсон Б. Факторы, влияющие на результаты коммуникативного участия дошкольников // Американский журнал патологии речи. – 2018. – Вып. 27, № 2. – С. 737-750.
4. Алтухова Т.А., Панасенко К.Е., Шинкарева Л.В., Николаева Е.А. Развитие диалогического общения дошкольников с общим недоразвитием речи в условиях коммуникативно-деятельностного подхода // Перспективы науки и образования. – 2020. – Вып. 43, № 2. – С. 366-381.

5. Холмс Р.М., Гарднер Б., Ком К., Бант С., Чиминелло А., Моэрт К., Ромео Л. Взаимосвязь между языковыми способностями, творчеством, игрой и рассказыванием историй у маленьких детей // *Раннее развитие ребенка и уход за ним.* – 2019. – Вып. 189, № 2. – С. 244-254.
6. Алмазова О.В., Белолуцкая А.К., Бухаленкова Д.А., Веракса А.Н., Гаврилов М.Н. Образовательная среда и эмоционально-личностное развитие дошкольников // *Вопросы психологии.* – 2019. – Вып. 1. – С. 40-51.
7. Броссо-Лапре Ф., Шумейкер Дж., Клюендер К.Р. Восприятие средних согласных дошкольниками с нарушениями речевых звуков и без них // *Журнал исследований речи, языка и слуха.* – 2020. – Вып. 63, № 11. – С. 3600-3610.
8. Николенко Ю.Ф., Шибаева А.А., Овчинникова Е.И., Иванова Е.Ф. Интеграция двигательной и речевой деятельности дошкольников средствами физического воспитания // *Теория и практика физ. культуры.* – 2019. – Вып. 2019, № 12. – С. 67-69.
9. Роннигер П., Рослинг Дж.-К., Петерманн Ф., Мельцер Дж. Развитие языковых навыков и базовых компетенций овладения языком: сравнение двуязычных и одноязычных дошкольников // *Zeitschrift fur Erziehungswissenschaft.* – 2019. – Вып. 22, № 1. – С. 203-224.
10. Флер М. Цифровая анимация: новые условия для развития детей в игровой среде // *Британский журнал образовательных технологий.* – 2018. – Т. 49, № 5. – С. 943-958.
11. Ибрагимова Г., Чеснокова Н., Мирза Н., Шкутина Л. Оценка качества дошкольного образования в Казахстане с использованием ECERS-R // *Вестник Новосибирского государственного педагогического университета.* – 2018. – Т. 8. – С. 191-208.
12. Куам, С., Кардинал, Х., Гальегос, С., Боднер, Т. 2021. Распознавание звуков и четкое сопоставление звуков со значениями у дошкольников с нарушениями развития речи и без них. *Международный журнал патологии речи*, 23 (1), 26-37.
13. Климан-Сиверли, С., Нельсон, П.М., Гоксун, Т., Демир-Лири, О.Э. 2021. Пространственное мышление у доношенных и недоношенных дошкольников: связь с речью и жестами родителя и ребенка. *Границы психологии*, 12, Номер статьи: 651678.
14. Паули-Потт, У., Бауэр, Л., Беккер, К., Манн, К., Мюллер, В., Шлосс, С. 2020. Позитивное отношение родителей и выраженные эмоции – прогноз развития дефицита внимания, оппозиционных и черствых неэмоциональных проблем между дошкольным и школьным возрастом. <https://cutt.ly/9mAFtIN>.
15. Броссо-Лапре, Ф., Ким, У.Х. 2020. Идентификация слов с иностранным акцентом у дошкольников с нарушениями речевого звучания и без них. *Журнал исследований речи, языка и слуха*, 63 (5), 1340-1351.
16. Хебиг, Э., Леонард, Л., Услер, Э., Диви, П., Вебер, С. 2018. Первоначальное исследование нейронных коррелятов обработки текста у дошкольников со специфическими нарушениями речи. *Журнал исследований речи, языка и слуха*, 61 (3), 729-739.
17. Дмитриева Е.Е., Медведева Е.Ю., Ольхина Е.А., Уромова С. Е., Каитанова С.Н. 2020. Развитие социальной компетентности у дошкольников с ограниченными возможностями здоровья как условие их успешной образовательной интеграции. *Универсальный журнал образовательных исследований*, 8 (7), 3244-3250.
18. Дэвис Б., Сюй Раттанасон Н., Шембри Т., Демут К. 2019. Развивающееся понимание дошкольниками множественного числа: влияние числа и алломорфной вариации. *Журнал экспериментальной детской психологии*, 185, 95-108.
19. Шубаева Г.С., Оразбек Ж.С. Даму ерекшелігі бар сәби жастағы балардың сөйлеу тілі алғышарттарының қалыптасуы. *Абай атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және Психология Хабаршысы*, №4(49), 2021, 54-61.
20. Ибатова Г.Б. Сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектепке дейінгі жастағы балалардың сөзжасам дағдыларын қалыптастыру әдістемесі. *Абай атындағы ҚазҰПУ, «Педагогика ғылымдары» сериясы*, No2(66), 2020, 326-331.
21. Еркебаева С.Ж., Жұмабаева А.Е. Мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік дағдысын қалыптастырудың маңыздылығы. *Абай атындағы ҚазҰПУ, «Педагогика ғылымдары» сериясы*, No4(68), 2020, 199-206.

References

1. Berdalieva G.A. Monologicheskaja rech kak yslovie lichnostnogo i sotsialnogo razvitia rebenka doshkolnogo vozrasta // *Jýrnal kriticheskikh obzorov.* – 2020. – Вып. 7, № 5. – С. 391-392.
2. Golýb M.S. Sovremennaja skazka kak sredstvo razvitia rechi doshkolnikov i vospitania chitatelskikh interesov // *Perspektivy naýki i obrazovanua.* – 2018. – Вып. 33, № 3. – С. 211-216.

3. Kanningem B.Dj., Hanna S.E., Rozenbaym P., Tomas-Stonell N., Oddson B. Faktory, vliayúte na rezýltaty kommunikativnogo ýchastua doshkolnikov // *Amerikansku jýrnal patologu rechi*. – 2018. – Vyp. 27, № 2. – S. 737-750
4. Altýhova T.A., Panasenko K.E., Shinkareva L.V., Nikolaeva E.A. Razvítie dialogicheskogo obenua doshkolnikov s obim nedorazvítie rechi v ýsloviah kommunikativno-deiatelnostnogo podhoda // *Perspektivy naýki i obrazovanua*. – 2020. – Vyp. 43, № 2. – S. 366-381.
5. Holms R.M., Gardner B., Kom K., Bant S., Chiminello A., Moedt K., Romeo L. Vzamosviaz mejdý iazykovymi sposobnostiami, tvorcestvom, igroi i rasskazyvanie istoru ý malenkih detei // *Ranee razvítie rebenka i ýhod za num.* . – 2019. – Vyp. 189, № 2. – S. 244-254.
6. Almazova O.V., Belolýtskaia A.K., Býhalenkova D.A., Veraksa A.N., Gavrilov M.N. Obrazovatelnaia sreda i emotsionalno-lichnostnoe razvítie doshkolnikov // *Voprosy psihologu*. – 2019. – Vyp. 1. – S. 40-51.
7. Brosso-Lapre F., Shýmeiker Dj., Klýender K.R. Vospruatie srednih soglasnyh doshkolnikami s narýshenuami rechevyh zvykov i bez nih // *Jýrnal issledovanu rechi, iazyka i slýha*. – 2020. – Vyp. 63, № 11. – S. 3600-3610.
8. Nikolenko Iý.F., Shibaeva A.A., Ovchinnikova E.I., Ivanova E.F. Integratsua dvigatelnoi i rechevoi deiatelnosti doshkolnikov sredstvami fizicheskogo vospitanua // *Teorua i praktika fiz. kýltýry*. – 2019. – Vyp. 2019, № 12. – S. 67-69.
9. Ronniger P., Rosling Dj.-K., Petermann F., Meltser Dj. Razvítie iazykovykh navykov i bazovykh kompetensu ovladenua iazykom: sravnienie dvýiazychnykh i odnoiazychnykh doshkolnikov // *Zeitschrift fur Erziehungswissenschaft*. – 2019. – Vyp. 22, № 1. – S. 203-224.
10. Fler M. Tsifrovaia animatsua: novye ýslovua dlia razvítua detei v igrovoi srede // *Britansku jýrnal obrazovatelnyh tehnologu*. – 2018. – T. 49, № 5. – S. 943-958.
11. Ibragimova G., Chesnokova N., Mirza N., Shkýtina L. Otsenka kachestva doshkolnogo obrazovanua v Kazahstane s ispolzovaniem ECERS-R // *Vestnik Novosibirskogo gosýdarstvennogo pedagogicheskogo ýniversiteta*. – 2018. – T. 8. – S. 191-208.
12. Kýam, S., Kardinal, H., Galegos, S., Bodner, T. 2021. Raspoznavanje zvykov i chetkoe sopostavlenie zvykov so znachenuami ý doshkolnikov s narýshenuami razvítua rechi i bez nih. *Mejýnarodnyi jýrnal patologu rechi*, 23 (1), 26-37.
13. Klingan-Siverli, S., Nelson, P.M., Goksýn, T., Demir-Lira, O.E. 2021. Prostranstvennoe myshlenie ý donoshennykh i nedonoshennykh doshkolnikov: sviaz s rechy i jestami roditelia i rebenka. *Granitsy psihologu*, 12, Nomer stati: 651678.
14. Paýli-Pott, Ý., Baýer, L., Bekker, K., Mann, K., Mirýller, V., Shloss, S. 2020. Pozitivnoe otnoshenie roditeli i vyrajennye emotsu – prognoz razvítua defitsita vnimanua, oppozitsionnykh i cherstvykh neemotsionalnykh problem mejdý doshkolnym i shkolnym vozrastom. <https://cutt.ly/9mAFtIN>.
15. Brosso-Lapr, F., Kim, Ý.H. 2020. Identifikatsua slov s inostrannym aktsentom ý doshkolnikov s narýshenuami rechevogo zvychanua i bez nih. *Jýrnal issledovanu rechi, iazyka i slýha*, 63 (5), 1340-1351
16. Hebig, E., Leonard, L., Ýsler, E., Divi, P., Veber, S. 2018. Pervonachalnoe issledovanie neuronnykh korreliatov obrabotki teksta ý doshkolnikov so spetsificheskimi narýshenuami rechi. *Jýrnal issledovanu rechi, iazyka i slýha*, 61 (3), 729-739.
17. Dmitrieva E.E., Medvedeva E.Iý., Olhina E.A., Ýromova S. E., Kashtanova S.N. 2020. Razvítie sotsialnoi kompetentnosti ý doshkolnikov s ogranichennymi vozmojnostiami zdorovia kak ýslovie ih ýspeshnoi obrazovatelnoi integratsui. *Ýniversalnyi jýrnal obrazovatelnyh issledovanu*, 8 (7), 3244-3250.
18. Devis B., Síyi Rattanason N., Shembri T., Demýt K. 2019. Razvivaiýeesia ponimanie doshkolnikami mnojestvennogo chisla: vluanie chisla i allomorfnoi variatsui. *Jýrnal eksperimentalnoi detskoj psihologu*, 185, 95-108.
19. Shýbaeva G.S., Orazbek J.S. Damý ereksheligi bar sábi jastaýy balardyñ sóiley tili alýghartтарыны qalyptasyý. *Abai atyndaýy QazUPÝ, Pedagogika jáne Psihologua Habarshysy*, №4(49), 2021, 54-61.
20. Ibatova G.B. Sóiley tili jalpy damyagan mektepke deiingi jastaýy balalaryñ sózjasam daýdylaryn qalyptastyry ýdistemesi. *Abai atyndaýy QazUPÝ, «Pedagogika gylymdary» seruasy*, No2(66), 2020, 326-331.
21. Erkebaeva S.J., Jumabaeva A.E. Mektepke deiingi jastaýy balalaryñ kommunikativtik daýdysyn qalyptastyrydyñ maýyzdylygy. *Abai atyndaýy QazUPÝ, «Pedagogika gylymdary» seruasy*, No4(68), 2020, 199-206.

БІЗДІҢ АВТОРЛАР

Майдангалиева Жумагуль Алдияровна – п.ғ.к., философия докторы (PhD), «Педагогика, психология және пәндітехнологиялар» кафедрасының доценті, Баишев университеті, maydangalieva@mail.ru Ақтөбе қ., Қазақстан

Кузембаева Гульжана Айтжановна – филология ғылымдарының кандидаты, философия ғылымдарының докторы (PhD), Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің ағылшын және неміс тілдері кафедрасының доценті, kuzembayeva@mail.ru Ақтөбе қ., Қазақстан

Ташмухамбетов Бауыржан Галиханович – философия ғылымдарының докторы (PhD), ректордың м.а., Баишев Университеті, tashmukhambetov@gmail.com Ақтөбе қ., Қазақстан

Тургунбаева Ботагуль Алтаевана – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, botagul53@mail.ru Алматы, Қазақстан

Оракова Амангүл Шахарбековна – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, amangul_orakova@mail.ru Алматы, Қазақстан

Корнилова Татьяна Борисовна – аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, kornilova_tb@mail.ru Алматы, Қазақстан

Колумбаева Шолпан Жаксыбаевна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогика кафедрасының профессоры, kolumb_09@mail.ru Алматы, Қазақстан

Ланцева Татьяна Вадимовна – п.ғ.м., Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің аға оқытушы, tmanapa@gmail.com Қарағанды қ., Қазақстан

Күлтәева Сәуле Сыздыққызы – әлеуметтік ғылымдар магистры, аға оқытушы, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері Университеті, kultayeva.s@gmail.com Алматы қаласы, Қазақстан

Ким Ольга Яковлевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Халықаралық коммуникациялар кафедрасының меңгерушісі, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері Университеті, olga_kim2007@inbox.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Усербаева Мәдина Мәуленқызы – шет тіліндегі білім беру магистры, аға оқытушы, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері Университеті, madina_userbay@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Ким Елена Сергеевна – әлеуметтік ғылымдар магистры, копирайтер, HR Капитал компаниясы, Leno4ka_1997@inbox.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Шолпанқұлова Гүлнар Кеңесбекқызы – педагогика кафедрасының профессор м.а., педагогика ғылымдарының кандидаты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Утегенова Меруерт Сыздыққызы – 8D01823 «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» білім беру бағдарламасы бойынша 3 курс докторанты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Умирзакова Жанат Серикбаевна – Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, докторант, Алматы қаласы, Қазақстан

Абаева Ғалия Әскербековна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент. abaeva70@bk.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Берикханова Айман Еженхановна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, зерттеуші-профессор, brt.aiman@gmail.com Алматы қаласы, Қазақстан

Сапаргалиева Баян Оралхановна – PhD, Постдокторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, e-mail: bonya_sh@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Серикова Самал Каиржановна – PhD, Постдокторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: samalerikova@mail.ru

Курманбаева Алмагуль Алиевна – «Тұран» университетінің "Журналистика және аударма ісі" кафедрасының қауымдастырылған профессоры, ф.ғ.к., Алматы, Қазақстан, al.kurmanbaeva@turan-edu.kz

Жаппар Қарлығаш Зиніләбдіқызы – «Тұран» университетінің, "Журналистика және аударма ісі" кафедрасының қауымдастырылған профессоры, филология ғылымдарының кандидаты, Алматы, Қазақстан, zhappar.karlygash@mail.ru

Алдабергенқызы Ляйля – «Тұран» университетінің "Журналистика және аударма ісі" кафедрасының сениор-лекторы, филология магистрі, Алматы, Қазақстан l.aldabergenkyzy@turan-edu.kz

Тұрсынбек Ғалымжан Пернебайұлы – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті 6D010200 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 2-курс докторанты tursynbek.1978@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Кадирсизова Шынар Болатбековна – КеАҚ Семей медицина университеті, жалпы білім беру пәндері кафедрасының оқытушысы, PhD докторы. shnar_83kz@mail.ru Қазақстан

Махамбетжанова Айгүл Төлегенқызы – Азаматтық авиация академиясы, жалпы білім беру пәндері кафедрасының лекторы aigul_81_81@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Утилова Айгуль Муратовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогика Жоғары мектебі, Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар, Қазақстан; e-mail: aigulutilova@mail.ru

Сатынская Айсулу Кабдылмажитовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар, Қазақстан; e-mail: satynskayaa@mail.ru

Шакенова Таттигуль Жилкибаевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогика Жоғары мектебі, Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар, Қазақстан; e-mail: tattigul_82@mail.ru

Серкан Келесуглу - педагогика ғылымдар факультеті, Әлеуметтік ғылымдар саласындағы түрік тілі және білім беру кафедрасы, Анкара университеті, Анкара қаласы, Түркия

Мамытбаева Жанат Абдианановна – PhD докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан

Сержанұлы Біржан-дене шынықтыру және спорт кафедрасының педагогика ғылымдарының магистр оқытушысы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан

Сманова Назым Қалдыбайқызы - PhD, "Ақпараттық-талдау орталығы" АҚ Халықаралық салыстырмалы зерттеулер департаментінің бас талдаушысы, Астана қ., Қазақстан

Түлегенов Шокан Баржақсынович - "Ақпараттық-талдау орталығы" АҚ Қолданбалы зерттеулер және әзірлемелер департаментінің жобалық менеджері, Астана қ., Қазақстан

Абдулина Меруерт Еркиновна – PhD докторант, Мектепке дейінгі білім беру және әлеуметтік педагогика кафедрасы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, abdulinameruert23@gmail.com Алматы қаласы, Қазақстан

Сарсенбаева Фарида Ғабитқызы – Логистика және көлік академиясы АҚ, Тілдік дайындық кафедрасының ассистент оқытушысы, farida_sarsenbaeva@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Шинтаева Лаззат Аманханқызы – педагогика ғылымдарының магистрі, сениор- лектор Логистика және транспорт академиясы, Lyzaz_77@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Қыяқбаева Ұлбосын Қозыбаевна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Алматы қ., Қазақстан kyakbaeva@mail.ru

Төлешова Ұлмекен Болатовна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессордың м.а. Алматы қ., Қазақстан ulmekentoleshova@mail.ru

Абилбакиева Ғалия Тұрысбековна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, философия докторы (PhD), аға оқытушы, Алматы қ., Қазақстан galiya_turusbek@mail.ru

Кошанова Мараш Төлегенқызы – Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, п.ғ.магистрі, marash.koshanova70@mail.ru Көкшетау қ., Қазақстан

Оразбаева Кульдархан Оналбекқызы – Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, PhD докторы, қауымдастырылған профессор, guldarhan-711@mail.ru Көкшетау қ., Қазақстан

Ташетов Аманжол Асқарұлы – А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, PhD докторы, amanjol.84@mail.ru Көкшетау қ., Қазақстан

Әлқожева Нұрсұлу Сейткерімқызы – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының меңгерушісі, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор м.а., nalgozhaeva@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Батырбекова Диана Дауренбековна – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, 2 курс магистранты, dbatyrbekova11@gmail.com Алматы қаласы, Қазақстан

Шакирова Арайлы Далеловна – І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің докторанты, arayly.shakirova85@mail.ru Талдықорған қ., Қазақстан

Сейтенова Салима Сағынқызы – педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қазақстан Педагогика Ғылымдары Академиясының академигі, ҚР БҒМ Мемлекеттік ғылыми стипендияларының иегері, Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының доценті, "Өтемісов атындағы БҚУ" КЕАҚ, seitenova_ss@mail.ru Қазақстан

Шакирова Нуржанат Далеловна – PhD, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің аға оқытушысы, shakirn_123@mail.ru Алматы қ., Қазақстан

Мейрманова Айманкүл Айтжановна – химия ғылымдарының кандидаты, доцент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, aigul_meir@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Нұрахметова Айгүл Радылқанқызы – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Nurahmetovaa@bk.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Сағимбаева Айжан Есенғазықызы – химия ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, sagimbaeva70@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Жанбеков Хайрулла Нышанұлы – химия ғылымдарының кандидаты, доцент, жер туралы ғылым докторы, университет профессоры, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, hairulla418@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Әлмеш Дана Бекетқызы – педагогика ғылымдарының магистрі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, almesh_dana@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Сапанова Нұрбану Досымжанқызы - Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, жаратылыстану және география институтының 3 курс докторанты, sapanova93@inbox.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Шілдебаев Жұмаділ Байділдіұлы – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, zhumadil_47@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Жумажанова Кульжанар Ихтайқызы – докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, zhumazhanova.gi@mail.ru Астана қ., Қазақстан

Длиббетова Гайни Карекекызы – педагогика ғылымының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, gainid@mail.ru Астана қ., Қазақстан

Жанысбекова Шайзат Тұрақбайқызы -І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің докторанты, e-mail: sh_zhanysbekova@mail.ru, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан

Сырлыбаева Гүлнар Төребекқызы - филология ғылымдарының кандидаты, e-mail: gulnara_s.t81@mail.ru, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан

Чернявская Ольга Михайловна – педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, жаратылыстану-ғылыми пәндер кафедрасы, А. Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, Қостанай қ., e-mail: chernyavskaya_ol@mail.ru

Колесникова Анастасия Михайловна – «Қарабалық ауданының білім беру бөлімінің М.Горький атындағы жалпы білім беретін мектебі» мемлекеттік мекемесінің химия пәні мұғалімі, Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы, e-mail: anastasiia_pss@mail.ru Қазақстан Республикасы, Қостанай қ.

Колесников Борис Сергеевич – «Қарабалық ауданы білім бөлімінің А. Құнанбаев атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ тарих пәні мұғалімі, Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы, e-mail: anastasiia_pss@mail.ru Қазақстан Республикасы, Қостанай қ.

Бекбауова Алтыншаш Упуқызы – Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті КеАҚ, физика – математика ғылымдарының кандидаты, mirra478@mail.ru Ақтөбе қ., Қазақстан

Туребаева Клара Жаманбаевна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Turebaeva_KJ@mail.ru Ақтөбе қ., Қазақстан

Альжанова Багдагул Сактагановна – М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, ауылшаруашылық ғылымдарының кандидаты, доцент, aljanB@mail.ru

Бисенгазиева Айман Сериковна – М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, биология магистрі, аға оқытушы, bisengazievaa@mail.ru

Ихласова Жанар Максұтовна – М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, аға оқытушы, Ihlasova_zhanar@mail.ru

Өтегенова Айдана Алтайқызы – педагогика ғылымдарының магистрі, биология пәнінің мұғалімі, Орал қаласы, А.С.Макаренко атындағы №6 жалпы орта білім беретін мектеп, utegenova7112@gmail.com

Нурбекова Салтанат Молотовна - Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, докторант, zav-salta@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Айтпаева Алма Карекбаевна - Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, alma-arujan@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Алимбаева Анар Аймолдановна - Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, PhD докторы, қауымдастырылған профессор, aaalimbekova@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Есимбекова Асылжан Омаровна – докторант, педагогикалық ғылымдарының магистрі, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан Республикасы, assylsoul@mail.ru

Жакипбекова Сауле Сотиялиновна – аға оқытушы, Философия докторы (PhD), Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы sauleskorpion@mail.ru

Петкова Илиана – педагогика факультетінің деканы, педагогика ғылымдарының докторы, София университеті «Ст. Климент Орхидски», София, Болгария, ilianaopetkova@gmail.com

Арынова Гүлжанар Ғабитқызы- педагогика ғылымдарының магистрі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің аға оқытушысы; zhan1405@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Уайсова Гүлнар Инаматқызы – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, uaisova54@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Абжанова Сабила Сарсенбаевна - Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті 6D010200 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 3-курс докторанты a.sabilya_418@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Асылбек Айжан Мейрамбекқызы – педагогика ғылымдарының магистрі, Сүлейман Демирел Университеті, aizhan.asylbek@sdu.edu.kz Алматы қаласы, Қазақстан

Бельгибаева Гульбаршын Капановна – Академик Е.А. Букетов атындағы Қарағанды университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, belgibaeva64@bk.ru, Қазақстан

Ақынова Жібек Мухтаровна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, PhD - докторант, akinova_01@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

Халитова Исламия Рамазанқызы - Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, khalitova4646@gmail.com Алматы қаласы, Қазақстан

Турдалиева Элмира Долдыбаевна - Логистика және көлік академиясы, turdalievaa@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

НАШИ АВТОРЫ

Майдангалиева Жумагуль Алдияровна – кандидат педагогических наук, доктор философии (PhD), доцент кафедры педагогики, психологии и предметных технологий, Баишев Университет, maydangalieva@mail.ru г.Актобе, Казахстан

Кузембаева Гульжана Айтжановна – кандидат филологических наук, доктор философии (PhD), доцент кафедры английского и немецкого языков, Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, kuzembayeva@mail.ru г.Актобе., Казахстан

Ташмухамбетов Бауыржан Галиханович – доктор философии (PhD), и.о. ректора, Баишев Университет, tashmukhambetov@gmail.com г.Актобе., Казахстан

Тургунбаева Ботагуль Алтаевна – доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, botagul53@mail.ru Алматы, Казахстан

Оракова Амангул Шахарбековна – кандидат педагогических наук, доцент, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, amangul_orakova@mail.ru Алматы, Казахстан

Корнилова Татьяна Борисовна – старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, kornilova_tb@mail.ru Алматы, Казахстан

Колумбаева Шолпан Жаксыбаевна – кандидат педагогических наук, профессор кафедры педагогики, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, kolumb_09@mail.ru Алматы, Казахстан

Ланцева Татьяна Вадимовна – м.п.н., старший преподаватель, Карагандинского университета имени академика Е. А. Букетова, tmanapa@gmail.com г. Караганда, Казахстан

Култаева Сауле Сыздықовна – магистр социальных наук, старший преподаватель, Казахский Университет Международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, kultayeva.s@gmail.com г. Алматы, Казахстан

Ким Ольга Яковлевна – кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой Международных коммуникаций, Казахский Университет Международных отношений и мировых языков им.Абылай хана, olga_kim2007@inbox.ru г. Алматы, Казахстан

Усербаева Мадина Мауленовна – магистр иноязычного образования, старший преподаватель, Казахский Университет международных отношений и мировых языков им.Абылай хана, madina_userbay@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Ким Елена Сергеевна – магистр социальных наук, копирайтер, компания HR Капитал, Leno4ka_1997@inbox.ru г. Алматы, Казахстан

Шолпанкулова Гульнар Кенесбековна – и.о профессора, кандидат педагогических наук кафедры педагогики, Евразийский национальный университет им Л.Н. Гумилева, улица Казахстан.

Утегенова Меруерт Сыздықовна – докторант 3 курса по образовательной программе 8D01823 «Социальная педагогика и самопознания», Евразийский национальный университет им Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан.

Умирзакова Жанат Серикбаевна – докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, zhanat_us@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Абаева Галия Аскербековна – кандидат педагогических наук, доцент, Казахский национальный педагогический университет имени Абая. abaeva70@bk.ru г. Алматы, Казахстан

Берикханова Айман Еженхановна – кандидат педагогических наук, профессор-исследователь, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, brt_aiman@gmail.com г. Алматы, Казахстан

Сапаргалиева Баян Оралхановна - PhD, Постдокторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, e-mail: bonya_sh@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Серикова Самал Каиржановна - PhD, Постдокторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, e-mail: samalsarikova@mail.ru

Курманбаева Алмагуль Алиевна – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор университета «Туран», кафедры "Журналистики и перевода", Алматы, Казахстан, al.kurmanbaeva@turand-edu.kz

Жаппар Қарлығаш Зиналабдинқызы – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор университета «Туран», кафедры "Журналистики и перевода", Алматы, Казахстан, zhappar.karlygash@mail.ru

Алдабергенқызы Ляйля – магистр филологии, сениор-лектор университета «Туран» кафедры "Журналистики и перевода", Алматы, Казахстан, l.aldabergenkyzy@turand-edu.kz

Турсынбек Галымжан Пернебайұлы - Казахский национальный педагогический университет имени Абая Докторант 2-курса специальности 6D010200-Педагогика и методика начального образования tursynbek.1978@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Кадирсизова Шынар Болатбековна - Доктор PhD, преподаватель кафедры общеобразовательных дисциплин, НАО Семейский медицинский университет.

shnar_83kz@mail.ru Казахстан

Махамбетжанова Айгул Тулегеновна – Академия гражданской авиации, лектор кафедры общеобразовательные дисциплины aigul_81_81@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Утилова Айгуль Муратовна – кандидат педагогических наук, Высшая школа педагогики, Павлодарский педагогический университет, Павлодар, Казахстан; e-mail: aigulutilova@mail.ru

Сатынская Айсулу Кабдылмажитовна - кандидат педагогических наук, доцент, Павлодарский педагогический университет, Павлодар, Казахстан; e-mail: satynskayaa@mail.ru

Шакенова Таттигуль Жилкибаевна - кандидат педагогических наук, Высшая школа педагогики, Павлодарский педагогический университет, Павлодар, Казахстан; e-mail: tattigul_82@mail.ru

Серкан Келесуглу – Факультет педагогических наук. Кафедра турецкого языка и образования в области социальных наук, Анкара университет, г Анкара, Турция

Мамытбаева Жанат Абдиманатовна – PhD докторант Казахского национального педагогического университета имени Абая, г.Алматы, Казахстан

Сержанулы Биржан – Магистр педагогических наук кафедры физической культуры и спорта, Казахский национальный педагогический университет имени Абая. г.Алматы, Казахстан

Сманова Назым Қалдыбайқызы - PhD, Главный аналитик Департамента международных сопоставительных исследований АО «Информационно-аналитический центр», г. Астана, Казахстан

Тулегенов Шокан Баржақсынович - Проектный менеджер Департамента прикладных исследований и разработок АО «Информационно-аналитический центр», г. Астана, Казахстан

Абдулина Меруерт Еркиновна - PhD - докторант кафедры дошкольного образования, социальной педагогики и самопознания, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая, abdulinameruert23@gmail.com г. Алматы, Казахстан

Сарсенбаева Фарида Габитқызы – ассистент преподаватель кафедры «Языковая подготовка» АО Академия логистики и транспорта, farida_sarsenbaeva@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Шинтаева Лаззат Аманхановна - магистр пед.наук, сениор- лектор Академия логистики и транспорта, Lyaz_77@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Кыякбаева Улбосын Козыбаевна – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г.Алматы, Казахстан kyakbaeva@mail.ru

Толешова Улмекен Болатовна - кандидат педагогических наук, и.о.ассоц.профессора, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г.Алматы, Казахстан ulmekentoleshova@mail.ru

Абилбакиева Галия Турысбековна - (PhD), старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г.Алматы, Казахстан galiya_turusbek@mail.ru

Кошанова Мараш Тулегеновна – м.п.н., Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, marash.koshanova70@mail.ru Казахстан

Оразбаева Кульдархан Оналбековна – PhD доктор, ассоциированный профессор, Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, , guldarhan-711@mail.ru Казахстан

Ташетов Аманжол Аскарлович – PhD доктор, Костанайский региональный университет им. А.Байтурсынова, amanjol.84@mail.ru Казахстан

Алгожаева Нурсулу Сейткеримовна – Казахский национальный университет имени аль-Фараби, заведующий кафедрой педагогики и образовательного менеджмента. кандидат педагогических наук, и.о. профессора, nalgozhaeva@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Батырбекова Диана Дауренбековна – Казахский национальный университет имени аль-Фараби, 2 курс магистрант, dbatyrbekova11@gmail.com г. Алматы, Казахстан

Шакирова Арайлы Далеловна – докторант Жетысуского университета имени И.Жансугурова, arayly.shakirova85@mail.ru Талдыкорған, Қазақстан

Сейтенова Салима Сагиновна – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, Академик Казахстанской академии педагогических наук, член-корреспондент Международной академии CANCORD, обладатель государственных научных стипендий МОН РК, доцент кафедрой дошкольного и начального образования, НАО «ЗКУ имени Утемисова, seitenova_ss@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Шакирова Нуржанат Далеловна – PhD, старший преподаватель Казахского национального педагогического университета имени Абая, shakim_123@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Мейрманова Айманкуль Айтжановна – кандидат химических наук, доцент, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, aigul_meir@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Нурахметова Айгуль Радылкановна – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Nurahmetovaa@bk.ru г. Алматы, Казахстан

Сагимбаева Айжан Есенгазиевна – кандидат химических наук, старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, sagimbaeva70@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Жанбеков Хайрулла Нышанович - кандидат химических наук, доцент, доктор наук о земле, профессор университета, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, hairulla418@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Альмеш Дана Бекетқызы – магистр педагогических наук, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, almesh_dana@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Сапанова Нурбану Досымжанқызы - Казахский национальный педагогический университет имени Абая, институт естествознания и географии, докторант 3 курса, sapanova93@inbox.ru г. Алматы, Казахстан

Чильдебаев Жумадиль Байдилдаевич - Казахский национальный педагогический университет имени Абая, доктор педагогических наук, профессор, zhumadil_47@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Жумажанова Кульжанар Ихтайевна-докторант, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, zhumazhanova.gi@mail.ru г. Астана, Казахстан

Длимбетова Гайни Карекеевна - доктор педагогических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, gainid@mail.ru г. Астана, Казахстан

Жанысбекова Шайзат Туракбаевна - докторант Жетысуского университета им. И. Жансугурова, e-mail: sh_zhanysbekova@mail.ru, Жетысуский университет имени Ильясa Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан

Сырлыбаева Гүлнар Торекбековна - кандидат филологических наук, e-mail: gulnara_s.t81@mail.ru, Жетысуский университет имени Ильясa Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан

Чернявская Ольга Михайловна – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, кафедра естественнонаучных дисциплин, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Республика Казахстан, г. Костанай, e-mail: chernyavskaya.ol@mail.ru

Колесникова Анастасия Михайловна – учитель химии КГУ «Общеобразовательная школа им. М. Горького отдела образования Карабалыкского района», Управление образования акимата Костанайской области, Республика Казахстан, г. Костанай, e-mail: anastasiia_pss@mail.ru

Колесников Борис Сергеевич – учитель истории КГУ «Общеобразовательная школа им. А. Кунанбаева отдела образования Карабалыкского района», Управление образования акимата Костанайской области, Республика Казахстан, г. Костанай, e-mail: anastasiia_pss@mail.ru

Бекбауова Алтыншаш Упукызы – кандидат физико-математических наук, НАО Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, mirra478@mail.ru г.Актобе., Казахстан

Туребаева Клара Жаманбаевна – доктор педагогических наук, профессор, Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, Turebaeva_KJ@mail.ru г.Актобе., Казахстан

Альжанова Багдагул Сактагановна – кандидат сельскохозяйственных наук, доцент, Западно-Казахстанский университет имени М.Утемисова, aljanB@mail.ru Казахстан

Бисенгазиева Айман Сериковна – магистр биологии, ст.преподаватель, Западно-Казахстанский университет имени М.Утемисова, bisengazievaa@mail.ru Казахстан

Ихласова Жанар Максutowна – ст.преподаватель, Западно-Казахстанский университет имени М.Утемисова, Ihlasova_zhanar@mail.ru Казахстан

Өтегенова Айдана Алтайқызы – магистр педагогических наук, учитель биологии, №6 СОШ имени А.С.Макаренко г.Уральска, utegenova7112@gmail.com Казахстан

Нурбекова Салтанат Молотовна - докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, zav-salta@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Айтпаева Алма Карекбаевна - кандидат педагогических наук, доцент, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, alma-arujan@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Алимбекова Анар Аймолдановна - PhD доктор, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, aaalimbekova@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Есимбекова Асылжан Омаровна – докторант, магистр педагогических наук, Жетысуский университет им. И. Жансугурова, Талдыкорган, Республика Казахстан, assylsoul@mail.ru

Жакипбекова Сауле Сотиялдиновна – старший преподаватель, Доктор философии (PhD), Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Республика Казахстан, sauleskorpion@mail.ru

Петкова Илиана – декан педагогического факультета, доктор педагогических наук, Софийский университет «Св. Климент Орхидски», София, Болгария, ilianaopetkova@gmail.com

Арынова Гүлжанар Ғабитқызы - магистр педагогических наук, старший преподаватель Казахский национальный педагогический университет имени Абая; zhan1405@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Уайсова Гулнар Инаматовна – кандидат педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая; uaisova54@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Абжанова Сабилa Сарсенбаевна - Казахский национальный педагогический университет имени Абая Докторант 3-курса специальности 6D010200-Педагогика и методика начального образования a.sabilya_418@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Асылбек Айжан Мейрамбековна – магистр педагогических наук, Сулейман Демирел Университет, aizhan.asylbek@sdu.edu.kz г. Алматы, Казахстан

Бельгибаева Гульбаршын Капановна - Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, belgibaeva64@bk.ru, Казахстан

Акинова Жибек Мухтаровна - PhD – докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, akinova_01@mail.ru г. Алматы, Казахстан

Халитова Исламия Рамазановна - доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, khalitova4646@gmail.com г. Алматы, Казахстан

Турдалиева Элмира Долдыбаевна - Академия логистики и транспорта, turdalievaa@mail.ru г. Алматы, Казахстан

OUR AUTHORS

Maydangalieva Zhumagul - PhD in Education, Associate Professor, Department of Pedagogy, Psychology and Subject Technology, Baishev University, maydangalieva@mail.ru Kazakhstan

Kuzembayeva Gulzhana - PhD in Philology, Associate Professor, Department of English and German Languages, K. Zhubanov Aktobe Regional University, kuzembayeva@mail.ru Kazakhstan

Tashmukhambetov Bauyrzhan - PhD in Molecular Medicine, acting rector, Baishev University, tashmukhambetov@gmail.com Kazakhstan

Turgunbayeva Botagul – Doctor of Pedagogical Sciences, professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, botagul53@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Orakova Amangul – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, amangul_orakova@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Kornilova Tatiana – Senior lecturer, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, kornilova_tb@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Kolumbayeva Sholpan – Candidate of Pedagogical Sciences, professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, kolumb_09@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Lantseva Tatyana – m.p.s., senior lecturer of the Karaganda University of the name of academician E. A. Buketov, tmanapa@gmail.com Karaganda, Kazakhstan

Kultayeva Saule – master of social sciences, educator, Kazakh Abylai khan University of International Relations and World Languages, kultayeva.s@gmail.com Almaty, Kazakhstan

Kim Olga - candidate of pedagogical sciences, docent, Head of the International communications Chair, Kazakh Abylai khan University of International Relations and World Languages, olga_kim2007@inbox.ru Almaty, Kazakhstan

Userbayeva Madina – master of foreign language education, educator, Kazakh Abylai khan University of International Relations and World Languages, madina_userbay@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Kim Elena - master of social sciences, copywriter, HR Capital company, Leno4ka_1997@inbox.ru Almaty, Kazakhstan

Sholpankulova Gulnar – Associate Professor, Department of Pedagogy, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Yanushkevich Street, 6, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Utegenova Meruert – 3rd year doctoral student in the educational program 8D01823 "Social pedagogy and self-knowledge", Eurasian National University, Yanushkevich Street, 6, Nur-Sultan, Kazakhstan

Umirzakova Zhanat - doctoral student, Al-Farabi Kazakh National University, zhanat_us@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Abaeva Galiya – Candidate of Pedagogical Sciences, associative professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, abaeva70@bk.ru Almaty, Kazakhstan

Berikkhanova Aiman – Candidate of Pedagogical Sciences, professor-researcher, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, br.aiman@gmail.com Almaty, Kazakhstan

Sapargaliyeva Bayan - PhD, Postdoctoral Resaercher, Abai Kazakh National Pedagogical University, e-mail: bonya_sh@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Serikova Samal - PhD, Postdoctoral Resaercher, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: samalserikova@mail.ru

Kurmanbaeva Almagul - Candidate of Philology, Associate Professor of the "Journalism and translation" department, of the University "Turan", Almaty, Kazakhstan, al.kurmanbaeva@turan-edu.kz

Zhappar Karlygash - Candidate of Philology, Associate Professor of the "Journalism and translation" department, University "Turan", Almaty, Kazakhstan, zhappar.karlygash@mail.ru

Aldabergenkyzy Lyailya- Master Degree on Philology, senior-lector, of the "Journalism and translation" department, "Turan" univercity, Almaty, Kazakhstan, l.aldabergenkyzy@turan-edu.kz

Tursynbek Galymzhan - Kazakh national pedagogical University named after Abai 2-nd year doctoral student of the specialty 6D010200-Pedagogic and method of primary education tursynbek.1978@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Kadirsizova Shynar - PhD, general education chair, senior lecturer, NAO Semey Medical University shnar_83kz@mail.ru Kazakhstan

Makhambetzhanova Aigul - Academy of Civil Aviation, Senior Lecturer of the department general education disciplines aigul_81_81@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Utilova Aigul - Candidate of Pedagogical Sciences, Higher School of Pedagogy, Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, Kazakhstan; e-mail: aigulutilova@mail.ru

Satinskaya Aisulu - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, Kazakhstan; e-mail: satynskayaa@mail.ru

Shakenova Tattigul - Candidate of Pedagogical Sciences, Higher School of Pedagogy, Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, Kazakhstan; e-mail: tattigul_82@mail.ru

Serkan Keleşoglu - University of Ankara Faculty of Educational Sciences. Department of Turkish and Social Sciences Education, Ankara University, Ankara, Turkey

Mamytbayeva Zhanat - doctoral student Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Republic of Kazakhstan

Serzhanuly Birzhan - Master of Pedagogical Sciences of the Department of Physical Culture and Sports, Kazakh National Pedagogical University named after Abai. Almaty, Republic of Kazakhstan

Smanova Nazym - PhD, Senior analyst of the Department of International Comparative Studies at JSC "Information and Analytical Center", Astana, Kazakhstan

Tulegenov Shokan - Project manager of the Department of Applied Research and Development at JSC "Information and Analytical Center", Astana, Kazakhstan

Abdulina Meruyert - PhD student, Department of Preschool Education and Social Pedagogy Abai Kazakh National Pedagogical university, abdulinameruert23@gmail.com Almaty, Kazakhstan

Sarsenbayeva Farida – Assistant Teacher of the department of Language training, JSC Academy of Logistics and Transport, farida_sarsenbaeva@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Shintaeva Lazzat - Master of Pedagogical Sciences, senior- lecturer, Academy of logistics and transport, Lyaz_77@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Kyyakbayeva Ulbossyn – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan kyakbaeva@mail.ru

Toleshova Ulmeken - Candidate of Pedagogical Sciences, Acting Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan ulmekentoleshova@mail.ru

Abilbakieva Galiya - Abai Kazakh National Pedagogical University, senior lecturer, PhD doctor, Almaty, Kazakhstan galiya_turusbek@mail.ru

Koshanova Marash – master of pedagogical sciences, Sh.Ualikhanov Kokshetau University, marash.koshanova70@mail.ru Kazakhstan

Orazbayeva Kuldarkhan - Doctor PhD, associate professor, Sh.Ualikhanov Kokshetau University, guldarhan-711@mail.ru Kazakhstan

Tashetov Amanzhol – Doctor PhD, Kostanay State University named after A.Baitursynov, amanjol.84@mail.ru Kazakhstan

Algozhaeva Nursulu Seytkirimovna – Al-Farabi Kazakh national university, candidate of pedagogical sciences, acting Professor nalgozhaeva@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Batyrbekova Diana Daurenbekovna – Al-Farabi Kazakh national university, 2 course masters degree dbatyrbekova11@gmail.com Almaty, Kazakhstan

Shakirova Araylym – doctoral student of Zhetysu University named after I. Zhansugurov, arayly.shakirova85@mail.ru Kazakhstan

Seitenova Salima - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Academician of the Kazakhstan Academy of Pedagogical Sciences, Corresponding Member of the CANCORD International Academy, holder of state scientific scholarships of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Associate Professor of the Department of Preschool and Primary Education, Utemisov ZKU NJSC, seitenova_ss@mail.ru Kazakhstan

Shakirova Nurzhanat – PhD, Senior Lecturer, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, shakirn_123@mail.ru Kazakhstan

Meirmanova Aimankul – Candidate of Chemical Sciences, Associate Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, aigul_meir@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Nurakhmetova Aigul – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Nurahmetovaa@bk.ru Almaty, Kazakhstan

Sagimbaeva Aizhan – Candidate of Chemical Sciences, Senior Lecturer, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, sagimbaeva70@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Zhanbekov Khairulla - Candidate of Chemical Sciences, Associate Professor, Doctor of Earth Sciences, University Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, hairulla418@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Almesh Dana – Master of Pedagogical Sciences, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, almesh_dana@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Sapanova Nurbanu - Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Institute of Natural Sciences and Geography, 3rd year doctoral student, sapanova93@inbox.ru

Childebaev Zhumadil - Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, zhumadil_47@mail.ru

Zhumazhanova Kulzhanar - Doctoral student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, named after L.N. Gumilyov, zhumazhanova.gi@mail.ru Astana, Republic of Kazakhstan

Dlymbetova Gaini - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Eurasian National University named after L.N. Gumilyov, gainid@mail.ru Astana, Republic of Kazakhstan

Zhanyzbekova Shaizat - doctoral student of Zhetysu University named after I.Zhansugurov, e-mail: sh_zhanyzbekova@mail.ru Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

Syrlybayeva Gulnara - Candidate of philological Sciences - gulnara_s.t81@mail.ru, Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

Chernyavskaya Olga – candidate of pedagogical sciences, associate professor, Department of Natural Science Disciplines, Kostanay Regional University named after A. Baitursynov, Republic of Kazakhstan, Kostanay. e-mail: chernyavskaya_ol@mail.ru

Kolesnikova Anastasia – chemistry teacher of KSU "M. Gorky Secondary School of the Department of Education of the Karabalyk district" Department of Education of the Akimat of Kostanay region, e-mail: anastasiia_pss@mail.ru

Kolesnikov Boris – history teacher of the KSU "A. Kunanbayev Secondary School of the Department of Education of the Karabalyk district", Department of Education of the Akimat of Kostanay region, e-mail: anastasiia_pss@mail.ru

Bekbauova Altynshash – Candidate of Physical and Mathematical Sciences, NAO Aktobe Regional University named after K. Zhubanov, mirra478@mail.ru Aktobe., Kazakhstan

Turebaeva Klara - doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Aktobe Regional University named after K. Zhubanov, Turebaeva_KJ@mail.ru Aktobe., Kazakhstan

Alzhanova Bagdagul – candidate of Agricultural Sciences, docent, M.Utemisov West Kazakhstan University, aljanB@mail.ru Kazakhstan

Bissengazieva Aiman – Master of Biology, Senior teacher, M.Utemisov West Kazakhstan University, bisengazievaa@mail.ru Kazakhstan

Ihlasova Zhanar – Senior teacher, M.Utemisov West Kazakhstan University, Ihlasova_zhanar@mail.ru Kazakhstan

Otegenova Aidana – Master of Pedagogical Sciences, Biology teacher, Secondary school №6 named after A.S.Makarenko, Uralsk, utegenova7112@gmail.com. Kazakhstan

Nurbekova Saltanat - doctoral student, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, zav-salta@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Aitpayeva Alma - candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, alma-arujan@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Alimbekova Anar - PhD doctor, associate professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, aaalimbekova@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Yessimbekova Assylzhana – doctoral student, master on pedagogical sciences, Zhetysu University named after I. Zhanugurov, Taldykorgan, the Republic of Kazakhstan, assylsoul@mail.ru

Zhakupbekova Saule – senior lecturer, PhD, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, the Republic of Kazakhstan, sauleskorpion@mail.ru

Petkova Iliana – dean of Faculty of Education, doctor of Pedagogy, docent, Sophia University “St. Kliment Orhidski”, Sophia, Bulgaria, ilianaopetkova@gmail.com

Arynova Gulzhanar - Master of Pedagogical Sciences, Senior lecturer of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai; zhan1405@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Uaisova Gulnar – candidate of pedagogical sciences, Professor Kazakh National Pedagogical University named after Abai, uaisova54@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Abzhanova Sabila - Kazakh national pedagogical University named after Abai 3 th year doctoral student of the specialty 6D010200-Pedagogic and method of primary education a.sabilya_418@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Asylbek Aizhan Meirambekovna - Master of Pedagogical Sciences, Suleyman Demirel University, aizhan.asylbek@sdu.edu.kz. Almaty, Kazakhstan

Belgibayeva Gulbarshyn - Karaganda University named after Academician E.A.Buketov, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, belgibaeva64@bk.ru Kazakhstan

Akynova Zhibek - Department of Preschool Education and Social Pedagogy Abai Kazakh National Pedagogical University, akinova_01@mail.ru Almaty, Kazakhstan

Khalitova Islamiya - Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, khalitova4646@gmail.com Almaty, Kazakhstan

Turdalieva Elmira - Academy of Logistics and Transport, turdalieva_e@mail.ru Almaty, Kazakhstan

ЖАМПЕИСОВА КОРЛАН КАБЫКЕНОВНА
доктор педагогических наук, профессор кафедры педагогики
Казахского национального педагогического университета им. Абая
Академик МАНПО, главный редактор нашего журнала

Казахстанская научная педагогическая общественность знают профессора Жампеисову Корлан Кабикеновну как талантливого ученого и организатора в области педагогического образования. Жизненный путь профессора – яркий пример беззаветного служения ПЕДАГОГИКЕ.

Корлан Кабикеновна родилась 17 декабря 1952 года в поселке Тендык Талдыкурганской области. После окончания средней школы поступила в Тамбовский государственный педагогический институт и в 1976 году окончила старейший вуз страны – Казахский педагогический институт им. Абая. С этого года практически весь профессиональный путь Корлан Кабикеновны был связан с КазПИ им. Абая. С 1982 по 1985 являлась стажером исследователем кафедры педагогики. В 1987 году защитила кандидатскую диссертацию, а в мае 1993 г. докторскую диссертацию на тему: «Формирование основ политической культуры старшеклассников» (научный консультант – д.п.н., профессор Уманов Г.А.). С 1992 г. по 1999 г. являлась ученым секретарем, а с 1999 г. по 2002 г. – председателем диссертационного совета Д 14.05.01 при АГУ им. Абая по защите докторских диссертаций по педагогике. Одновременно с 1999 г. по 2008 г., заведовала кафедрой педагогики.

Немало сил и энергии Корлан Кабикеновна отдала управленческой, духовно-нравственной деятельности на должности Генерального директора ННПООЦ «Бөбек» МОН РК (2011-2013 гг.).

В 2013 г. профессор Жампеисова К.К. вернулась в свою Alma mater на кафедру национального воспитания и самопознания, вначале на должность профессора, а затем стала заведовать кафедрой национального воспитания, с июня 2015 года по сентябрь 2021 года вновь возглавила кафедру педагогики КазНПУ им. Абая. В настоящее время работает профессором этой же кафедры.

Профессор Жампеисова К.К. видный ученый, который занимается многолетним исследованием проблем высшего педагогического образования, она неоднократно была руководителем и исполнителем фундаментальных научно-исследовательских проектов МОН РК в области педагогики.

Большого уважения заслуживает вклад ученого в подготовку научно-педагогических кадров страны: под руководством профессора защищены и утверждены 5 докторских, 13 кандидатских диссертаций. Имеет более 180 публикаций, среди них монографии, учебники, учебные пособия. Одна из авторов и разработчиков: Концепции высшего педагогического образования РК (2005 г.); Концепции непрерывного педагогического образования педагога новой формации (2005 г.); «Концепции системной модернизации высшего педагогического образования» (2015 г.), «Концепции реализации национальной идеи «Мәңгілік

Ел» в вузах Казахстана» (2015), Концептуальные основы воспитания в условиях реализации Программы «Рухани жаңғыру» (2019 г.), «Концепции развития высшего педагогического образования Республики Казахстан» (2022). и др.

Корлан Кабикеновна известный ученый не только в Республике, но и за её пределами. В 2016 году в рамках международной программы «Приглашенный профессор» читала лекции в Гродненском госуниверситете имени Янки Купала (Республика Беларусь) по актуальным проблемам педагогического образования. Многогранная деятельность профессора была высоко оценена МОН РК. Корлан Кабикеновна награждена медалями «Отличник образования РК» (1998 г.), «Почетный работник образования РК» (2004 г.), «Б.Алтынсарин» (2011 г.), «За заслуги в науке» (2018 г.), а также рядом Почетных грамот КазНПУ им. Абая. Имеет звание «Почетный работник КазНПУ им. Абая» (2014 г.) и «Лучший преподаватель вуза – 2019».

Все профессиональные успехи и достижения профессора стали возможны благодаря большому трудолюбию, ответственности, целеустремленности, новаторству, креативности, принципиальности, неиссякаемой энергии и огромной поддержке семьи Корлан Кабикеновны.

В эту замечательную дату мы желаем д.п.н., профессору Жампеисовой Корлан Кабикеновне доброго здоровья и долголетия, крепости духа, благополучия, творческого вдохновения, новых идей, долгих, долгих лет плодотворной работы на благо педагогического образования страны!

*С уважением, редакция журнала и
коллектив кафедры педагогики КазНПУ имени Абая*